

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor JULIJ 1845.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 321.

MDCCCXLV.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

CLEMENTINE, *of het geloof en de geloofsgronden der Kerkelijk-Regtzinnigen onzer dagen. Door* Dr. K. G. BRETSCHNEIDER, *Opperconsistoriaal-Directeur en Generaal-Superintendent te* Gotha. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* K. F. VAN SETTEN, *Predikant te* Doeveren, c. a. *Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1842. *XVI en* 339 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,30.

Ten einde de strekking van het hier vertaald geleverde werk van den Hoogduitschen Schrijver terstond te doen kennen, laten wij den Doctor zelven spreken:

»*Dit* boek vormt een drietal met twee andere vroeger door mij uitgegeven schriften, van welke het eene (HENDRIK en ANTONIO) zich verzette tegen het drijven der Jezuitische proselietenmakerij, — het andere (de *Vrijheer* VAN SANDAU) tegen de kwellingen van het Ultramontanisme met de gemengde huwelijken."

»Het geschrift, hetwelk ik thans doe verschijnen, heeft zich ten doel gesteld, om de magtig voortgaande piëtisterij en terugwerkende formuliergeloovigheid tegen te werken, welke de wereld overreden wil, dat de Apostel PAULUS eerst het Evangelie van CHRISTUS heeft aan het licht ge-

 bragt,

bragt, en welke slechts datgene voor het rigtig begrepen Evangelie erkennen wil, hetwelk LUTHER en CALVIJN uit de betoogen, welke PAULUS uit den kring der denkbeelden zijner te voren Joodsche lezers ontleent, om hunnen ouden particularismus te wederleggen, hebben opgevat. Dit geschrift zal beproeven, om de verschijning der piëtisterij en der beijvering voor het leerstelsel der oude godgeleerden, zoo als zij in het dagelijksch leven worden aangetroffen, voor te stellen, — derzelver verschillende vormen, de waardigen zoowel als de onwaardigen, te teekenen; — de haar ten grondslag liggende dwalingen te ontdekken, en het grove, éénzijdige en overdrevene dezer soort van christelijke vroomheid op hare regte en juiste maat terug te brengen. Deze maat geloof ik in CLEMENTINE te hebben voorgesteld."

Zoo men al de denkwijze van den bejaarden Schrijver nog niet uit zijne schriften mogt hebben leeren kennen, uit deze CLEMENTINE kan dan ook de Hollandsche lezer nu duidelijk opmaken, tot welk soort van rationalisten BRETSCHNEIDER behooren wil. De inkleeding wordt openbaar uit dezen inhoud: CLEMENTINE. De vrome BÖHM. De Geneesheer. Twee gedwongen vergaderingen op eenen dag. Avondgedachten. Het morgenbezoek op het kerkhof. De Geestelijke inspector. De Predikant WILLE. De reis naar de geboorteplaats. Naklanken dezer reis. De fijnmelaar. CLEMENTINE's belijdenis.

De-

Deze inkleeding heeft de Schrijver, ofschoon zij vrij gedrongen is, geheel dienstbaar zoeken te maken, om, ter bereiking van zijn oogmerk, de lezing door afwisseling en verschillende tooneelen te veraangenamen. De teekeningen zijn soms wat overdreven en eenige bijzonderheden, onzes achtens, al te sterk en scherp uitgevoerd.

Wat den eigenlijken inhoud betreft, moeten wij betuigen, dat dezelve niet zeer bevredigend over het algemeen kan genoemd worden. Er komen hier wel eenige juiste aanmerkingen in voor, goede trekken en gewigtige, puntige, ter zake dienende waarnemingen, maar het ontbreekt hier ook niet aan overdrijving, zoo min als aan onbewijsbare stellingen en verkeerde uitleggingen van verscheidene schriftplaatsen. Meermalen vindt men aanleiding gegeven, om te twijfelen aangaande des *Schrijvers* eigenlijke denkwijze en moet men vragen, *hoe* komt dit met het te voren beredeneerde *of* gestelde overeen?

Klaarblijkelijk is het geheele opstel meer voor *Duitschland* opgesteld, dan ter voorziening in de behoeften van het land onzer geboorte.

Er is wel ook voor hier iets nuttigs gezegd, maar er komt te veel in voor dat voor vele lezers meer na- dan voordeelig werken kan. Wij hebben daarom met dit boekdeel niet veel op, kunnen in gemoede de lectuur niet zeer aanprijzen en achten dat het gekozen onderwerp geheel anders had moeten zijn ingerigt, zou het naar de

behoefte van onzen tijd voor den Nederlandschen lezer wezenlijk nut stichten. Wilden wij dit in de bijzonderheden aantoonen, zoo zouden wij een aantal bladzijden meer moeten vullen, dan waartoe de bepaalde ruimte ons gelegenheid verschaft.

Als men deze lettervrucht leest, doe men het vooral met oordeel des onderscheids en leere zich toch voor alle overdrijving wachten.

Stemmen van gene zijde des Grafs, of leeringen uit Gods Woord aangaande het eeuwige leven. Door den schrijver van de Stemmen uit het Graf eens Christens. *Te* Dordrecht, *bij* H. Lagerweij, 1843. *VIII en* 176 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1,80.

Dit geschrift staat in het naauwste verband met een vroeger uitgekomen werkje, getiteld: *Stemmen uit het Graf eens Christens.* De erkentelijke Zoon besloot, den in de laatste dagen zijnes levens door zijnen waarden Vader begonnen, maar niet voltooiden, arbeid, zoo nuttig voor het Publiek te maken als hem mogelijk was. Twee jaren na zijnen dood zocht hij dus den vereerden Vader als tot zijne medechristenen te doen spreken, en hem alzoo de achtergeblevenen te doen stichten. Dit werk dan als eene nalatenschap van eenen Christen aan alle vrienden van waarheid en deugd oordeelende te kunnen beschouwen, heeft

hij

hij vrijheid en zich opgewekt gevonden, om er den niet alledaagschen titel aan te geven en alzoo te meer tot de lezing uit te lokken.

»Deze bladen," zegt de Eerw. Zoon, W. D. STATIUS MULLER, »zijn met geen ander doel geschreven, dan dat van de *Stemmen uit het graf*, namelijk tot stichting en opbouwing van die onderzoeklievende Christenen, welke, ook na het afleggen hunner belijdenis, begeerig zijn naar onderrigt in de waarheden van onze heilige godsdienst, tot bevestiging van hun geloof, tot versterking van hunne deugd en tot verlevendiging hunner hoop. Zij dragen den titel van: *Stemmen van gene zijde des grafs*, niet zoo zeer, omdat zij over den staat van den mensch aan gene zijde des grafs handelen, als wel, omdat ons alles, wat wij daarvan met zekerheid weten, uit den hemel zelven geopenbaard is. Het was dan ook mijn ijverig streven, om alleen datgene te overwegen, te ontwikkelen en op ons gedrag toe te passen, wat ons van den toekomenden staat uit *Gods woord* bekend is; terwijl ik mij zoo zorgvuldig mogelijk heb trachten te bewaren voor het opdiepen van al zulke gissingen en vermoedens, betrekkelijk ons lot na den dood, die ons niet leiden tot de zekerheid, welke wij in zaken van dat belang voor onze deugd en onze rust noodig hebben."

De rubrieken zijn:

Het geloof aan onsterfelijkheid, eene behoefte voor verstand en hart. JEZUS CHRISTUS verzekert

 ons

ons het eeuwige leven. JEZUS CHRISTUS bevestigt zijne leer aangaande de onsterfelijkheid. Wat weten wij van den staat des ligchaams na den dood? Wat weten wij van den staat der ziel, na den dood? Het wederzien. Het oordeel. Vruchtbaar aandenken aan onze toekomende rekenschap. Leeft voor de eeuwigheid!

Hoog belangrijk zijn dus de hier behandelde onderwerpen, en gaarne geven wij een gunstig getuigenis van de gemoedelijk ernstige wijze, waarop en het duidelijk doorstralend doel, waarmede dit geschied is. Het blijkt, dat beide, Vader en Zoon, (want wij kunnen en behoeven ook niet te onderzoeken en te onderscheiden, wat door den reeds gestorvenen of den nog hier in de Evangeliedienst werkzamen Leeraar geschreven is) in de vaste overtuiging bij deze bewerkingen bezig geweest zijn, dat de Christelijke overtuiging vooral haren invloed behoort te oefenen op des Christens geheele bestaan en gedrag. Het toepasselijk gedeelte is dan ook hier wel het belangrijkste. Beiden toonen ook te erkennen, dat men zich in het geloof aan de toekomstige dingen verstandig moet laten leiden, door de heilige leer der goddelijke openbaring. Ondertusschen zijn zij ook verre verwijderd van zich te houden aan de doorgaans aangenomene stellingen of bepalingen, aangaande den tusschenstaat, de opstanding en het laatste oordeel. Met vrijmoedigheid redeneren zij naar hun gevoelen van anderen ontleend en bouwen daar-

daarop wel zediglijk, maar toch ook met een vrij sterk vertrouwen, moedig voort.

Eerbiedig ingenomen met de onfaalbare Bijbelleer, heeft men zich hier echter, ter verdediging van zijn gevoelen, met groote vrijmoedigheid bediend van de waarneming, dat men meer op den geest, dan op de letter zien moet, en dus van het zoogenoemd regt, om de Bijbelplaatsen, en bijzonder ook de verklaringen van JEZUS en zijne Apostelen, naar eigene individuele opvattingen toe te lichten.

Geen wonder dus, dat men hier veel aantreft, dat nog nader behoort onderzocht te worden, en waarmede het eenvoudig openbaringsgeloof zich niet zoo gemakkelijk zal kunnen vereenigen. Hoe schroomvallig ook zich verklarende omtrent eene en andere door velen aangenomene opvatting en voorstelling, bemerkt men hier evenwel niet altoos die wijze voorzigtigheid, om niet op onbewezene stellingen voort te redeneren. Niet altoos is ook even consequent gesproken en men stoot hier somwijlen op niet wel met elkander vereenigbare begrippen. Wij kunnen dan ook niet zeggen, dat men in de ware uitlegging van de Bijbelleer, omtrent de hier aangevoerde zoo belangrijke punten, door deze lezing veel verder komen zal. Wij hopen dus dat het gebruik van deze stemmen aanleiding zal geven tot verder eerbiedig en naauwkeurig onderzoek, en niet om te berusten in de bijzondere gevoelens en voorstellingen van faalbare

 raads-

raadslieden, al schijnt het ook dat zekere mode medebrengt, om van den gewonen weg af te wijken. Het getal van drukfeilen is nog al groot, en op verscheidene uitdrukkingen is veel af te dingen. Men leze dus met oordeel des onderscheids en behoude het goede!

Vertoogen, Schetsen en Tafereelen van Godsdienstigen en gemengden inhoud; door H. F. T. FOCKENS. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1843. *XII en* 229 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* *f* 2,00.

Onder dezen nog al vreemden titel ontvangt het Publiek hier eene bonte mengeling.

Van goede boomen verwacht men goede vruchten, maar zal men zich daarin niet bedrogen vinden, dan moet men ze ook den behoorlijken tijd geven om te rijpen, en niets verwaarloozen wat dienen kan om ze te veredelen. Wij voor ons meenen genoegzame redenen in dit boekdeel aan te treffen, om te gelooven dat de Eerw. Schrijver daaraan niet genoeg gedacht heeft bij deze uitgave, en houden ons ook overtuigd, dat bij het enkele naslaan van den inhoud, zulks den nadenkenden geoefenden lezer reeds in het oog zal zijn gevallen. Gaarne laten wij het, in het voorberigt door FOCKENS ter redengeving bijgebragte gelden zoo veel het vermag,

mag, doch kunnen echter niet nalaten onzen wensch te kennen te geven, dat hij op de hier aangevangen wijze niet verder voortga, maar zich meer bevlijtige om beter uitgewerkte stukken te leveren, dan verscheidene van de hier voorkomende. Men vindt hier wel een aantal nuttige, vindingrijke, stichtelijke en ook soms scherpzinnige aanmerkingen, voorslagen, ook wel gissingen en wenken, maar het soort van lezers, voor welke FOCKENS deze verzameling als uit zijne portefeuille en voorraad van preeken eigenlijk zal hebben uitgegeven, is geheel niet voor oogen gehouden.

Moet de Eerw. FOCKENS niet zelf ook, bij nadere overweging erkennen, dat het wat veel gevorderd is van den lezer, om alles na te slaan wat ook in tijdschriften door hem bij verschillende gelegenheden te voren medegedeeld, of aangemerkt, of betoogd is? of ook wat hij nog vervolgens denkt dienstbaar te maken.

Om kort te zijn, deze verzameling is, naar ons oordeel, niet doelmatig en althans niet gelukkig uitgevallen.

Het

Het Wezen en de Geschiedenis der Hervorming, in verband beschouwd met de verschijnselen van onzen tijd. In voorlezingen, door Dr. K. R. HAGENBACH, *Hoogleeraar te* Bazel. *Uit het Hoogduitsch vertaald. Zevende en Achtste Deel. Te* Rotterdam, *bij* van der Meer en Verbruggen, 1843. *Zevende Deel VII en* 354, *en Achtste Deel VIII en* 379 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs der beide Deelen is f* 6,60.

Gelijk van de vorige deelen, zoo kunnen wij ook van deze twee een over het algemeen gunstig oordeel vellen. Men treft ook hier doorgaans goed overleg, gezonde redenering, bedaarde oordeelvellingen, belangrijke vergelijkingen, gewigtige wenken en goede sluitredenen aan. De stijl is overeenkomstig het boeijend onderwerp, en voor alle overdrijving heeft zich de Schrijver zorgvuldiglijk zoeken te wachten.

De Eerw. Vertaler, dien wij uit eene aanteekening, waarmede het zevende deel besloten is, ook bij name leeren kennen, heeft zijne taak goed verrigt en ook doen gevoelen, niet alleen hoe zeer hij doordrongen was van het belangrijke der hier behandelde onderwerpen, maar ook dat hij geenszins in alles met den bij hem geliefden Schrijver zich heeft kunnen vereenigen. Dank verdient hij ook voor eene en andere goede aanmerking, b. v.

op

op pag. 71 van het achtste deel. Ook Recensent vond bij de lezing dezer deelen wel het eene en andere aan te merken. Naar zijn oordeel is de Schrijver niet geheel vrij te pleiten van wijdloopigheid en herhalingen. Wat menigvuldig zijn zijne uitweidingen, en wat veel is er omgehaald. Hier en daar zijn zijne oordeelvellingen wat weifelend, en soms ook wat sterk. De hem doorgaans eigene voorzigtigheid, slaat wel eens over in eene wat huiverige omzigtigheid, terwijl de beoordeeling van sommige personen en zaken den schijn heeft, dat de Schrijver zelf voor zich nog tot geene vastheid gekomen is. Van de voor hem bruikbare bronnen heeft hij ijverig gebruik gemaakt, en ook niet verzuimd SCHLOSSERS bekende werk raad te plegen. Het waardig doel straalt overal door, en het dient niet weinig tot aanbeveling, dat hij niet slechts de kennis zoekt te vermeerderen, maar ook en vooral zich bevlijtigt, om zijne voorlezingen nuttig te maken voor het hart, met een blijkbaar doel, om voor dezen tijd en hetgeen men in onzen tijd ziet of hoort gebeuren, door vergelijking van het vroeger gebeurde, een bedaard oordeel te vellen en over de uitkomst en gevolgen Christelijk te leeren nadenken.

Als voorbeeld wijzen wij op het hier medegedeelde over en omtrent *Zwitserland*, waarop thans de aandacht zoo zeer gevestigd is. Onder de belangrijke, voor velen nuttige en noodige aanmer-

merkingen, zal men ook het gezegde omtrent den beruchten STRAUSS, en de vergelijking met den *Wolfenb. Fragmenten* schrijver (waarschijnlijk REIMARUS) in het achtste deel voorkomende, niet nalaten in bijzondere overweging te nemen.

Naar ons oordeel komt hier, in het werk van den Bazelschen Hoogleeraar, ten minsten voor het Nederlandsch Publiek, wat veel over LESSING voor; maar wij vinden toch de volgende mededeeling, omtrent het oordeel van deszelfs waardigen Vader, te merkwaardig, dan dat wij het hier niet zouden afschrijven:

»De onverdiende goedheid mijns Gods (schreef hij in 1770, dus nog vóór de uitgave van de Wolfenbüttelsche Fragmenten) heeft mij omtrent het 74ste jaar mijns levens en omtrent het 50ste van mijn predikambt laten beleven. In dezen vervlogen tijd hebben zich ontelbare veranderingen toegedragen, welke den toestand der menschen *in* en *buiten* de Christenheid, ofschoon *anders*, echter niet veel beter gemaakt hebben. Gewetensdwang en vervolgingsgeest is wel van lieverlede tamelijk verdwenen; de ongehoorde wreedheden in Godsdienstzaken hebben opgehouden: maar daarentegen heeft nu eene onbepaalde vrijheid en onbeschaamde vermetelheid, om over Goddelijke en geestelijke dingen te spreken en te schrijven, wat men wil, de overhand genomen. Het ingekankerd *ongeloof* heeft zich op den troon van het *bijgeloof* geplaatst. De Heilige Schrift heeft ieder mo-

mogen *lezen*, maar ook *schenden*. Goede en lofselijke inrigtingen in kerken en staatszaken zijn gemaakt en aanbevolen geworden; maar ongeregtigheid, onbarmhartigheid, onwetendheid en ongehoorzaamheid is daardoor niet minder geworden. *De* wetenschappen zijn gestegen, maar de zeden der menschen niet verbeterd. Door geleerdheid, niet door Godsvrucht, wil men beroemd worden. *Zoo* denk ik, wanneer ik eene vergelijking met de vorige en tegenwoordige tijden en lieden maak. Gene veracht ik niet, en deze kan ik niet al te zeer verheffen. Veel wordt onder de menschen wel anders, maar niet beter. Het oude beschouwt men van de slechte en het nieuwe slechts van de goede zijde."

Niemand zal voorzeker reden hebben om zich te beklagen, wanneer hij met verscheidene vermaarde mannen uit het hier beschouwde tijdvak nadere kennis gemaakt zal hebben, op eene wijze, zoo als hij hier daartoe de gelegenheid gegeven wordt, noch het nut miskennen, dat uit de bij die gelegenheid gegevene en voortgevloeide aanmerkingen te trekken is, welke ter zake zijn.

Onze recensie weten wij niet beter te eindigen, dan door uit het slotwoord het volgende kenmerkende over te nemen:

»Zoo sta ik dan inderdaad als schuldenaar voor u, wanneer ik de lengte der baan beschouw, welke ik mij eerst voornam te doorloopen. Dat ik, wat er aan de lengte ontbreekt, in breedte ver-

vergoed heb, dat ik bij de bijzondere onderwerpen langer vertoefd, vele zaken uitvoeriger behandeld heb, dan ik het vooraf berekenen kon, zal mij veelligt tot eenige verontschuldiging dienen. Mij zelven zou intusschen de bloote vergoeding in breedte nog geene bevrediging geven, wanneer ik mij niet ook zeggen mogt, dat door de ingeslagen behandeling de onderwerpen tevens in *diepte* gewonnen hebben, dat gij dieper in den grond en den innerlijken zamenhang der verschijnselen ingeleid zijt geworden, dan het bij eene meer te zamen gedrongen voorstelling mogelijk zoude geweest zijn. Eerst wanneer dit het geval geweest is, kan en mag ik mij omtrent die schuld gerust stellen; want dan is, schoon ook het uiterlijk doel niet geheel bereikt is geworden, toch het *innerlijke*, waaraan u en mij meer moet gelegen zijn, niet gemist geworden. Doch hieromtrent komt mij geen oordeel toe. Alleen durf ik mij het getuigenis geven, dat ik daarnaar gestreefd heb. De geschiedkundige stof, hoe onontbeerlijk zij is, moest ons toch slechts als middel dienen, om ons deelswijze omtrent datgene in te lichten, wat nog tegenwoordig den tijd beweegt, zij moest slechts eene aanleiding worden, om ons in deze avondstonden, zoo als in de vroegere geschied is, op eene waardige en nuttige wijze over datgene te onderhouden, wat meer dan het voor eenige tientallen jaren nog het geval was, in den kring van beschaafd onderhoud in het gemeen

valt.

valt. Het is bijzonder: zoo zeer men onzen tijd het verwijt eener onmatige, niets verschoonende kritiek van het heilige, eener slechts op het zinnelijke en berekenbare gerigte, stoffelijke strekking doet; zoo onbillijk zal hij dezen tijd beoordeelen, die, terwijl hij slechts oogen voor dat eene heeft, niet ook tegelijk *die* elementen weet uit te vinden, die toch als de ware en echte, schoon ook voor menigeen verborgene drijfveren van den Protestantschen geest, als de dragers van eenen nieuwen, nog in het worden begrepen tijd te beschouwen zijn. Juist het *Evangelisch* Protestantismus, met welks geschiedenis wij ons nu reeds meer dan één jaar in eene reeks van voorlezingen hebben bezig gehouden, heeft sedert dezen tijd eene veel grootere en algemeenere belangstelling verkregen."

»Toen ik mijne Voorlezingen over het Wezen en de *Geschiedenis* der Hervorming in het najaar van 1833 begon, waren de gemoederen nog allen in beweging door de *staatkundige* gebeurtenissen van ons wijder en enger Vaderland, in haren zamenhang met de groote omwenteling der dertig Julijdagen, die, even als de gelijktijdige cholera, haren kring om de wereld had begonnen te maken. Ik had zelfs die voordragten meer gehouden met betrekking tot de staatkundige rigtingen, die zich toenmaals voordeden, daar ik in de *Hervormingsgeschiedenis* het onderscheid van het ware en valsche Liberalismus, het onderscheid van Hervor-

ming en Omwenteling duidelijk poogde te maken. De stof zelve, de innerlijke godsdienstige gehalte van het Protestantismus trad veelligt toen maar al te zeer achter het staatkundig gezigtspunt terug. Sedert hebben zich, uit den staatkundigen strijd, magtige kerkelijke en godsdienstige tegenstellingen ontwikkeld. De strijd van *Pruissen* met de Hiërarchie, de oprigting van kloosters in *Beijeren* en de verwikkeling met de daar aanwezige Protestanten, de strijd over gemengde huwelijken op het vaste land, het Puseyismus in *Engeland*, de geloofskrijg, die bij de opheffing der kloosters in ons eigen vaderland dreigde uit te breken, de weder beproefde invoering der Jezuiten en meer anderen hebben de vragen *over de betrekking van het Protestantismus tot het Catholicismus* weder tot levensvragen gemaakt, waaraan ieder deel neemt. Maar ook *binnen* het Protestantismus zelf, hoe hebben daar niet de nieuwste bewegingen, zoo als wij ze in het jaar 1840 in het hart van het Hervormde *Zwitserland*, midden in de Zwinglische moederkerk, beleefden, van den buitensten omtrek der staatkundige vragen de gemoederen heengewend naar de innerlijkste levensbron des volks, naar het heiligdom van zijn geloof? en hoe dringend heeft zich daar niet de behoefte doen kennen, omtrent de laatste gronden des geloofs zich bewust te worden? En wanneer wij nu eindelijk in den nieuwsten tijd de tijding van de oprigting van een Protestantsch bisdom te *Jeruzalem* uit de ver-

verte vernemen, terwijl midden onder ons vereenigingen zich den weg banen, om den verlatenen geloofsbroeders in de nabijheid en van verre, hulprijke handen te bieden, zoo moet het mij dubbel verblijden, dat juist deze mijne voordragten in een' tijd gevallen zijn, welke tot eene zoo gereede deelneming en zelfs tot de opoffering voor de zaak van het Protestantismus zich bereid toont. Ik mag daarom wel met den wensch besluiten, door deze voordragten tot verhooging en verlevendiging dezer deelneming ook het mijne te hebben bijgedragen. Doch neen! *Gij* hebt veel eer deze deelneming *mij* betoond door de voortdurende aandacht, welke gij mij bewezen en het vertrouwen, dat gij mij geschonken hebt. Doch wat bij deze wederzijdsche ondersteuning u en mij nog verder sterken en opbeuren moet, is de beschouwing, *dat* het lot der toekomst, welke wij uit het verledene slechts onzeker afleiden en vermoeden kunnen, in eene hoogere hand berust, in eene hand, welke alle verwikkelingen der geschiedenis eens tot oplossing brengen en de tarw van het onkruid ziften zal in den grooten dag des oogstes."

Een

Een ding is noodig. Godsdienstige beschouwingen. Naar het Hoogduitsch van Dr. L. HÜFFELL. *Te* Haarlem, *bij* de Erven F. Bohn, 1843. *Eerste Deel IV en* 283, *Tweede Deel VIII en* 304 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs der beide Deelen is f* 5,80.

De ongenoemde Hollandsche overzetter las de *Stunden Christlicher Andacht* van Dr. L. HÜFFELL met zooveel genoegen, dat hij besloot tot de vertaling.

»Immers," dus spreekt hij, »de redenen, die den Duitschen Schrijver tot de uitgaaf bewogen, ontbreken ook hier niet, en bovendien is de inhoud van zijn boek van zulk eene algemeene toepassing; zijn de daarin behandelde onderwerpen zoo zeer met een oog op de behoefte des tegenwoordigen tijds gekozen; is de wijze van behandeling zoo boeijend en berekend naar den smaak van den beschaafden lezer, die niet voor eenig nadenken schroomt, en de geest des geheelen werks zoo zeer die des echten Christendoms, dat de Vertaler zich vleit met de overbrenging daarvan aan velen eene dienst te bewijzen."

De redenen voor de verandering van den titel zijn door hem niet opgegeven, en wij zouden oordeelen, dat men liever den oorspronkelijken

had

had moeten behouden, als beter overeenkomende met den inhoud en de gansche inrigting des werks.

»In het algemeen," zegt hij, »aan het oorspronkelijke getrouw te zijn gebleven; evenwel niet zoo slaafs of hij heeft zich, waar taal, stijl en juistheid der voorstelling hem dit schenen te gebieden, uitlatingen, omzettingen en veranderingen veroorloofd. Hij hoopt door dit alles het werk voor den Hollandschen lezer geschikter gemaakt te hebben, en in deze hoop zendt hij het de wereld in, biddende dat Hij, die, waar wij planten en nat maken, den wasdom geven moet, het bekroone met zijnen zegen en het heilige aan veler harten."

Het zijn alle Godsdienstige bespiegelingen van eenen ernstigen, christelijk Godsdienstigen aard, die voordeelig getuigen van des Schrijvers gemoedelijke denkwijze, waarin veel, zeer veel goeds voorkomt, en die men doorgaans met stichting zal kunnen lezen. Men treft er echter ook het één en andere in aan, dat geenen algemeenen bijval zal erlangen. De Christelijke Schrijver is wel eens wat zonderling in zijne redeneringen — bijzonder in zijne gevoelens, overdrijft soms ook zijne bijzondere denkwijze, en het is ons hier en daar voorgekomen, dat men hem niet van aanmerkelijke inconsequentiën vrij kan pleiten. De zucht om een veilig midden te bewaren, blijkt hem wel eens verleid te hebben, om hier wat veel toe te geven en dáár wat sterk te beperken, of al-

althans om nu wat hoog ernstig te zijn en dan wat zeer liberaal te willen schijnen; naar ons inzien niet de regte manier, om aan in gevoelens aanmerkelijk verschillende partijën te behagen, en veel minder nog, om voor beide nuttig te worden. Het bevreemdt ons inderdaad, dat de Vertaler zelf zulks zoo weinig schijnt te hebben opgemerkt, vertrouwende namelijk op de naauwkeurigheid zijner overzetting, of men zou, aan de uitdrukking: *naar het Hoogduitsch*, eene door ons niet verwachte verklaring moeten geven.

Hier wordt b. v. geijverd tegen het valsche piëtisme, den zoogenaamden geest des tijds, en het grovere mysticisme, en nogthans leest men b. v. pag. 8 van eene allervoortreffelijkste, eene bovenmate Godsdienstige vrouw:

»Ja zij was meer, zij was eene Christin in de ware beteekenis des woords, zonder ook slechts eenigzins tot het valsche piëtismus of het grovere mysticismus over te hellen. Haar geloof was geen aangenomen of gemaakt iets, dat haar niet natuurlijk eigen was, maar haar helder verstand, haar beter deel, hare liefde, haar innerlijkst wezen. Niet, omdat het eene leerstelling der Kerk was, geloofde zij met geheel haar hart in CHRISTUS, maar omdat CHRISTUS bij haar woninge gemaakt, omdat zij Hem geheel verstaan en Hij in haar eene gestalte gekregen had; niet, omdat men haar geleerd had, dat wij menschen, allen zonder onderscheid, zondaren zijn, maar omdat zij

van

van hare eigene zondigheid en onmagt, om zich zelve daarvan te verlossen, bewust was geworden, erkende zij met klaarheid, dat wij *om niet geregtvaardigd worden uit Gods genade, door de verlossing; die in* CHRISTUS JEZUS *is, welken God voorgesteld heeft tot eene verzoeninge door het geloof in zijnen bloede, tot een betooninge van zijne regtvaardigheid door de vergeving der zonden, die te voren geschied zijn onder de verdraagzaamheid Gods; tot een betooning van zijne regtvaardigheid in dezen tegenwoordigen tijd, opdat Hij regtvaardig zij en regtvaardigende dengenen, die uit het geloof in* JEZUS *is.* De verlossing door CHRISTUS, en in het algemeen de geheele heilsverordening Gods in Hem, was voor haar eene volstrekte behoefte geworden, en stond, als eene inwendige noodzakelijkheid, voor haren opgeklaarden en helderen geest. Tegenspraak en twijfelingen kwamen daarom ook in het geheel niet bij haar op, »want," zeide zij, »ik zou mij zelve verloochenen, mij zelve opgeven en verliezen moeten, om ontrouw te worden aan mijn christelijk geloof. In en door dat geloof is het alleen, dat ik denk, alles inzie, gevoel en wil, en zelfs alle geoorloofde aardsche genietingen, die ik geenszins versmaad, krijgen voor mij eerst bekoorlijkheid en waarde, als ze door mijn geloof geheiligd worden. Met den Apostel kan ik betuigen: *ik leef, doch niet ik, maar* CHRISTUS *leeft in mij.*" — Haar geloof mogt dus met regt geheel haar inwen-
 den,

dig leven heeten, en wat zich daarvan naar buiten openbaarde, was een natuurlijk uitvloeisel voor haar hart, waarin zich niets vertoonde; dat naar een vreemd inmengsel zweemde of slechts uitwendig aangenomen was. »Of mijn uitwendig gedrag zoodanig is," ging zij voort, »als dat eener Christin behoort te zijn; of ik mij ootmoedig, zacht, kalm, weldadig en vroom genoeg vertoon, weet ik niet, omdat ik daarop niet let; maar innerlijk ben ik mij bewust, dat ik naar het bezit van dat kleinood met ijver streef, en daarmede stel ik mij gerust, zonder in den strijd te verflaauwen. In uwe vergoding van den menschelijken geest en uwe vereering van het Genie, zoo als gij u uitdrukt, kan ik niet deelen; want in het menschelijke verstand zie ik slechts het oog des geestes, dat de waarheid kan aanschouwen, geenszins de waarheid zelve, en in de menschelijke rede niets, dan de hoogte, waarop voor het oogenblik onze geestelijke ontwikkeling staat, maar die morgen reeds eene andere wezen kan en wezen moet, indien wij in haar vorderen. Ik beklaag," voegde zij er verder bij, »niemand meer, dan den geestelijk blinde, die het licht van zijnen geest in het geheel niet weet te gebruiken, of dit op eene verkeerde wijze doet; maar niet door elke, door ons zelven uitgevondene waarheid laat ik mij innemen; want dan immers moest ik even dikwijls in mijne overtuiging veranderen, als ik dit bij u mannen zie; en dit zou mij ongelukkig maken, daar ik al-

aldus nimmer tot rust zou komen. Bovendien," vervolgde zij glimlagchend, »wij vrouwen zijn vroom, omdat wij den eenvoudigen weg der natuur niet verlaten. Wij stellen ons met het meest nabijliggende, het ons veilig leidende gevoel van ons hart, tevreden, terwijl gij mannen alles in de verte en langs groote omwegen zoekt, en — eindelijk toch weder daar komt, waar wij vrouwen in stillen ootmoed gebleven waren."

»Gewoonlijk leidt men," zoo leest men bladz. 101, »den oorsprong der zonde van den val der eerste menschen af, en dit stemt ook geheel met de leer des Bijbels overeen, maar men komt daarmede toch weinig verder, omdat ook zoo de vraag, wat de eerste menschen tot de zonde verveerd heeft, onbeantwoord blijft. Zeker moet het niet voorbijgezien worden, dat het verhaal van den *zondenval* van eene slang, en dus van eene van buiten komende oorzaak, of ten minste aanleiding, melding maakt; maar ofschoon dit ons nu niet toelaat de zonde te beschouwen als iets, dat geheel van zelf uit het gemoed des menschen ontsproten is, verklaart het ons toch even min, hoe het mogelijk was, dat die van buiten komende oorzaak zulk eenen invloed op den vrijen wil des menschen kon oefenen. Om dit te doen, wijst men nu wel op den Duivel, en beroept zich te dien einde op de uitspraak des Heilands, die hem een' *moordenaar van den beginne en een' leugenaar* noemt, alsmede op het verhaal der verzoe-

king in de woestijn, waar hij voorgesteld wordt, als hebbende zelfs den Zoon van God tot dwaling en zonde willen verleiden; maar al nemen wij ook aan, dat deze plaatsen op die wijze goed verstaan worden en hier van toepassing zijn, dan moeten wij toch altijd nog blijven vragen, van waar die booze geest dan zijnen oorsprong ontleent? Is hij van God geschapen, dan is de zonde weder een werk van God; is hij niet van God geschapen, maar bestaat hij als een zelfstandig en almagtig wezen naast God, dan is God niet langer alles in allen, maar wordt door eene vijandelijke magt, en als het ware door een medebestuurder, belemmerd. En verwerpt men dit, als ongerijmdheid; noemt men den Duivel een van God afgevallen Engel of het hoofd der afgevallen Engelen, dan moge de rede daartegen niets met grond kunnen inbrengen, omdat zij erkennen moet dat de hoogere geesten van God afvallen kunnen, zoodra zij zedelijk-vrije wezens zijn, dan moge dit zelfs met de leer der Schrift overeenstemmen, het onderhavige vraagstuk wordt daardoor toch niet opgelost; want wat baat het, dat men dit hoofd der afgevallen Engelen tot den verleider der menschen maakt, zoodra men het geene almagt toekent, daar het dan steeds onverklaarbaar blijft, hoe het den mensch tot de zonde zou hebben kunnen verlokken, had deze niet gewild en dus reeds eenige overhelling tot het kwade gehad? en kent men het die almagt toe, dan vervalt men

we-

weder tot de zoo even verworpen ongerijmdheid."

Dat *hier* verder het ongeloof zoo stellig beweerd *wordt* de meest eigenlijke zonde te zijn, zal menigeen met ons voorkomen moeijelijk overeen te zijn te brengen met de Bijbelsche definitie: alle ongeregtigheid is zonde (1 *Joh.* III: 4) waarmede *Rom.* XIV: 23 zeer ten onregte zonde geacht worden te stroken. Bij de hooge ingenomenheid met de leere der Goddelijke openbaring, waarvan de Schrijver hier vele en verscheidene aangename proeven gegeven heeft, en de ernstige verdediging van haren heerlijken zin, wordt meer dan eens ook geijverd voor de stelling, dat het niet de letter, maar de geest is, die levend maakt, in eenen geheel anderen zin namelijk, als waarin de Apostel PAULUS verklaart, 2 *Cor.* III: 6, dat *de letter doodt*, maar *de geest* levendig maakt. In de twintigste beschouwing leest men b. v.:

»Maar de schriften des Ouden Verbonds, gaat gij voort, zijn opgevuld met verdichtselen en mythen. Dat zij eens zoo; hebt gij echter den zin dier zoogenoemde mythen en verdichtselen wel verstaan? en de zin, de inwendige waarheid is het immers, waarop het boven alles aankomt? Hebt gij dien zin verstaan en dan in die schriften niet allerwege waarheid, de hoogste, goddelijke waarheid gevonden? Dat deze in een gewaad, dat voor den kinderlijken leeftijd des menschdoms geschikt was, gehuld is, ontneemt haar niets van ba-

hare waarde. Veeleer geeft ons dit een vernieuwd blijk der goddelijke liefde; want het is niet het werk van eenen bedrieger, maar juist van een' vader, om met het kind naar zijne bevatting te spreken. Trouwens, het is ook geenszins de letter, maar de geest, die levend maakt; doch dat zag het onverstand onzer dagen voorbij, en verwierp de parel, omdat het de schelp daarvan niet onderscheiden kon."

En in de een en twintigste:

»Het Oude Testament bevat oorkonden, die tot de oudste schriftelijke berigten omtrent het menschelijke geslacht behooren, en is reeds daarom van zeer hoog belang. Die belangrijkheid neemt echter nog in hooge mate toe, indien men bedenkt, dat deze oorkonden de geloofwaardigste zijn, welke uit die overoude tijden tot ons zijn gekomen. Of wat zijn de sprookjes van SANCHONIATON, BEROSUS, HESIODUS en anderen, in vergelijking met de waarheden van het Oude Testament; welke waarde hebben de Indische, Egyptische en Grieksche fabelen omtrent het ontstaan der wereld, de goden en hunne heerschappij, tegenover hetgeen de schriften des Ouden Verbonds ons melden? Men leze het scheppingsverhaal en vatte het behoorlijk op; waar vindt men dan zoo veel waarheid met de meest kinderlijke wijze van voorstelling vereenigd? Duizende jaren scheiden ons van die gebeurtenis; wij staan op een oneindig hoogeren trap van ontwikkeling, dan

men

men in het tijdperk bereikt had, waarover MOZES schreef; en wie vermag evenwel zelfs nog heden eene verhevener waarheid te verkondigen, dan: *In den beginne schiep God hemel en aarde?* Wordt dit onloochenbare feit nu ook al in een gewaad gekleed, dat naar de behoefte des tijds berekend was; wordt daarbij van zès dagen, waarin God alles zou geschapen hebben, van een rusten des Scheppers ten zevenden dage, van een scheppen des menschen uit het stof der aarde, van de formering der vrouw uit eene rib van den man, en wat dies meer zij, gesproken, wie zou dan nogtans zoo onverstandig, zoo geheel onkundig omtrent de wijze van voorstelling in die overoude gedenkstukken te werk willen gaan, dat hij, om de inkleeding, het wezen der zaak uit het oog verloor, vooral daar het toch alleen op het laatste aankomt, en het de geest is, die levend maakt? Op eene andere wijze spreken wij tot kinderen, op eene andere tot mannen, en wie de wijsheid des opvoeders miskennen of hem berispen wilde, omdat hij voor het kind de waarheid in onderhoudende verhalen mededeelt, zou allezins dwaas verdienen genoemd te worden. Van dit standpunt beschouwd, schenken de Mozaïsche oorkonden ons niet alleen een waar genot, maar deelen zij ons tevens in een kinderlijk gewaad de verhevenste waarheden mede."

Ons is het voorgekomen, dat de Schrijver althans niet bepaald genoeg zich het soort zijner le-

lezeren heeft voorgesteld, voor welke zijn stichtelijk boek dienen moet.

Het tweede deel, dat ook als een geheel op zich zelf staande, naar het oordeel des Vertalers, kan worden aangemerkt; is ook, onder den titel: *De waarheid is uit God*, afzonderlijk te verkrijgen, en behelst zeventien Godsdienstige beschouwingen.

Ook van dit deel kunnen wij, vooral wat de strekking betreft, veel goeds getuigen; ook hier treft men gewigtige aanmerkingen aan; ook hier mag men het gemoedelijk ernstige en stichtelijke roemen; maar ook in dit deel moeten wij verklaren, dezelfde hoofdgebreken te hebben aangetroffen, als in het voorgaande. Voor eenvoudigen, die in het geloof leven, is te veel omgehaald, te veel moeite (voor hen overtollig) aangewend, om de aanvallen van het ongeloof, zelfs b. v. van eenen beruchten STRAUSS, af te weren; en wat anderen betreft, die zich of door de nieuwere heillooze pogingen van zoogenaamde wijsgeeren, rationalisten, neologen, of hoe men ze anders verkieze te noemen, werkelijk reeds hebben laten bederven, of wegens hunne niet behoorlijk gegronde kennis groot gevaar loopen, om met het scepticisme besmet, en van de waarheid, die in CHRISTUS JEZUS is, tot hun groot ongeluk afgetrokken te worden, is te weinig aangevoerd en moest de wederlegging meer opzettelijk en gestreng ingerigt zijn geweest, ten einde het gewenschte doel er mede te treffen.

Men

Men denke evenwel niet, dat wij daarom het hier aangevoerde gering achten. Neen, veel van hetgeen hier wordt medegedeeld, verdient zeer behartigd te worden, en menige bewijsvoering kan men klemmend en juist noemen. Zoo munt onder andere de vierde beschouwing uit in hartelijkheid en ernst niet alleen, maar ook in eene bedachtzame, warme en echt christelijke voorstelling van 's Heilands dood, in verband beschouwd met de gansche leer der verzoening. In degelijkheid munt ook de zestiende uit, hoewel men zeggen kan dat er niets nieuws in gevonden wordt. Van des Schrijvers bijzondere liberale denkwijze levert de negende beschouwing dit blijk op:

»Wij ontkennen geenszins, dat er vele verharden zijn, die den Heiligen Geest voortdurend wederstaan en bedroeven; maar hun getal is in vergelijking klein; en ook voor deze verblinden zal eens, ofschoon dan ook eerst laat, het uur slaan, waarin hunne oogen geopend worden. Men is er niet altijd getuige van, wanneer Gods Geest het hart derzulken treft en voor de waarheid in CHRISTUS ontvonkt, en als dit werkelijk geschied is, wil men het vaak niet erkennen, om niet inconsequent — het grootste misdrijf naar veler schatting — in het oog der wereld te zijn."

»Hoe dus anderen daarover oordeelen mogen, wij voor ons gelooven, dat Gods liefde en genade geen enkelen mensch verlaat, en staan zoo onverwrikbaar vast in de overtuiging aangaande eene

al-

algemeene en bijzondere werking des Heiligen Geestes, dat niets ons daarin aan het wankelen kan brengen. Met hoeveel regt men ook over het ongeloof en de zedelijke bedorvenheid der menschen klagen moge, over het eeuwig ware en goede waakt eene Hoogere Magt, waarvoor iedere andere buigen moet. Er leeft een God, die alles in allen werkt, en niet varen laat het werk, dat Hij vóór de grondlegging der wereld met zooveel wijsheid begonnen, en tot op den dag van heden voortgezet heeft."

Zou dan hier niet waarheid en dwaling vermengd zijn?

Om den zin des Bijbels, — is hier ook ergens en wel zeker niet geheel ten onregte aangemerkt — om alle bijzonderheden behoorlijk te vatten, moet men van zijnen geest geheel doordrongen zijn, (*maar, vragen wij: hoe wordt men dat?*) en met regt beweren wij, dat hij zelf zijn eigen uitlegger en beste verklaring is; maar het wil niet weinig zeggen dien geest zoo zuiver en volkomen in zich op te nemen, dat hij over alle bijzonderheden licht verspreidt en die voor ons verstaanbaar maakt; en op deze klip heeft reeds menige uitlegger der Schrift schipbreuk geleden, die tot de verklaring van deszelfs woorden wel *zijnen bijzonderen geest*, maar niet dien van den Bijbel zelven medebragt.

Maar het is ons hier meermalen voorgekomen, dat HÜFFELL zelf zijn vaartuig niet altoos voor het stooten op deze klip even gelukkig heeft weten te bewaren.

Bij

Bij al het goede dan, dat hier gedurig voorkomt, en niets willende hebben afgedongen van het christelijk oogmerk van Schrijver en Vertaler, moeten wij aan het slot onzer beschouwing verklaren, dat dit werk, om voor ons Publiek belangrijk en in alle opzigten aanbevelingswaardig te zijn, anders ingerigt had behooren te wezen. Nu leze men het vooral met oordeel des onderscheids en neme alleen het goede en wel beproefde daaruit over, maar late de bijzondere begrippen en bespiegelingen aan den Schrijver over en houde zich aan de gezonde en duidelijke leer der Goddelijke openbaring in de H. Schrift vervat.

Bijbel-Atlas, voornamelijk ten gebruike bij de Bijbelvertaling van den Hoogleeraar J. H. VAN DER PALM, *door* G. H. VAN SENDEN. (*Met eene getuigenis van den Hoogleeraar* J. H. VAN DER PALM). *Zesde aflevering. Te* Leiden, *bij* D. du Mortier en Zoon, 1844. *De prijs is f* 1,80

Deze zesde aflevering behelst eene korte beschrijving van *Palestina*, ten tijde der kruistogten met kaart XXI van het tegenwoordige *Palestina* tot inlichting voor kaart XXII, en eene christelijke wereldkaart voor de XXIII en XXIVste kaarten, hier achter gevoegd.

De hier in eenen levendigen stijl gekleede beschrij-

vingen zijn nog verrijkt met verscheidene belangrijke aanmerkingen onder den tekst, en dienen uitnemend ter toelichting van de nette, en, zooveel wij konden opmerken, ook naauwkeurige kaarten. Men zal dus ook deze aflevering met genoegen ontvangen en met nut kunnen gebruiken. Niet zonder goedkeuring verneemt men hier van de Heeren DU MORTIER EN ZOON, dat zij eenige kaarten van *Palestina* uit de eerste afleveringen, welke door de jongste ontdekkingen gebleken zijn gebreken te hebben, door geheel nieuwe willen doen vervangen en deze dan kosteloos den inteekenaren zullen aanbieden.

Een Jesuitenstreek. Verslag van eenen Diefstal van f 300,000, *— door het Genootschap van* JEZUS. *Getrokken uit de gedenkschriften en geregtelijke akten van dien tijd, vergezeld van bewijsstukken, verklaringen, besluiten, vonnissen en geschiedkundige aanteekeningen, door* GUSTAVE BOGAERT. *»Leur religion, c'est la puissance temporelle.*" (*Pleitrede van* Mr. LAMAILJE, *in de Zitting der Regtbank van Enkele Politie te* Verviers, *den* 24 *October* 1844). *Uit het Fransch. Te* Amsterdam, *in het Bijbel-Magazijn van* de Erven Wed. F. G. Onder de Linden, *Bijbel-Uitgevers en Binders*, 1845. 71 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 0,25.

Ook dit boekje verdient in den tegenwoor-

di-

digen tijd wel gelezen te worden. Daarin toch is eene belangrijke bijdrage vervat, ter waarschuwing tegen de listige bemoeijingen van een Genootschap, waar tegen men niet te zeer op zijne hoede kan zijn. Niet ten onregte eindigt dit boekje met deze woorden:

»Zoodanig was de afloop van dit regterlijk tooneelspel, waarvan *Brussel* de schouwplaats was, en waarvan onze voorvaderen, gedurende zes jaren achtereen, de schandelijkste ontknoopingen, onder de bloeddorstige hand van het genootschap van JEZUS, hebben zien voor den dag komen!"

»Mogen zoo vele onheilen en rampen een waarschuwend voorbeeld voor de toekomst worden! Mogen dezelven ons vrijwaren voor de trouwelooze aantijgingen, de vermetele ondernemingen van dit verwoestende en ellendige genootschap!"

»Mogen zij vooral, als een heilzame talisman, de zwakke en ligtgeloovige zielen, de al te veel vertrouwende huisgezinnen waarschuwen tegen de duizende en nogmaals duizende hinderlagen, waarmede de Jesuiten den weg der vroomheid versperren!"

»Herinneren wij ons steeds de spreuk van een' der Ouden:

Omnem aditum praecludito malis.

Jezuitenboekske. Naar het Hoogduitsch. Te Amsterdam, bij J. C. van Kesteren, 1845. 92 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 0,60.

De orde der Jezuiten heeft, door Goddelijke toelating, drie eeuwen lang, als eene vreesselijke tuchtroede de wereld geteisterd, vele duizende harten verscheurd, misvormd en de schrikkelijkste misdrijven over de aarde gezweept. Zij is ook nog niet alleen niet uitgestorven, maar steekt als eene andere hydra het hoofd in den laatsten tijd weder op eene bekommeringwekkende wijze op, en zoekt het rijk der duisternisse huichelachtig en snood, onder de Christenen vooral, uit te breiden.

Het is nu deze hatelijke orde, welke men hier eenigzins leert kennen in hare merkwaardige opkomst, inwendige bewerkingen, verpestende uitbreiding en schadelijke werking, met aanwijzing van de daartoe vooral gebezigde bronnen, welke men, des begereende, nader kan raadplegen en met breedvoerige beschrijvingen vergelijken.

Wij zeggen, dat dit hier *kortelijk* geschiedt, en brengen tot bewijs des ongenoemden Duitschen Schrijvers eigene woorden ter bevestiging bij:

»Vermits het nu in het plan en doel van dit werk ligt, dat de Schrijver zijne aangevoerde bewijzen veel minder uit redeneringen dan wel uit daadzaken put, en vermits hij juist deze soort van

be-

bewijzen *als* eene wezenlijke woorwaarde van het nut beschouwt, dat hij welligt van deze zijne, ter regter tijd, zoo als het schijnt, uitgesproken waarschuwing zou mogen verwachten; zoo gelooft hij *niet* alleen, zich niet wijdloopig te moeten verontschuldigen, dat hij in zijn tafereel onderscheidene actenstukken en geschiedkundige bewijzen heeft aangevoerd — maar hij hoopt zelfs, dat de nadenkende lezer hem daarvoor eer dank dan berisping zal waardig oordeelen. Terwijl toch van den eenen kant het karakter en de geest der Jezuiten-Orde uit hare eigene Regelen, Wetten, Voorregten en Geschriften opengelegd, en hare zonden aldus door haar zelve gerigt worden, zien diegenen, welke haar gaarne zouden willen verdedigen en hare beschuldigers van laster en onwaarheid betichten, zich daartoe volstrekt buiten staat gesteld; daar het hun toch onmogelijk is, de echtheid der *Regelen* en overige kanonieke boeken der Orde te bestrijden of te loochenen."

»Wanneer wij echter, ook van den anderen kant, hier en daar de afkeurende stemmen van vroegere Schrijvers hebben aangevoerd, en daardoor getoond, dat alle redelijke en edele menschen, te allen tijde, de nietswaardigheid der Jesuïten hebben erkend; zoo mogen wij daaruit toch wel een nieuw bewijs voor het gewigt en de waarheid van onze meening afleiden."

»Wij toch hebben niets anders gedaan, dan de gegrondheid en juistheid der geheele openbare mee-

 ning

ning van *Europa*, met geringe uitzondering, over het onderwerp aangetoond. Wij matigen ons zoo weinig aan, iets nieuws ontdekt, of een nieuw gezigtpunt voor de oude, bekende daadzaken aangewezen te hebben, dat wij veeleer ernstig en dringend herhalen, dat er zeer veel voortreffelijks, onpartijdigs en onwedersprekelijks is gezegd en geschreven, hetwelk de Jezuïten-Orde van alle zijden toelicht; waarbij wij niet kunnen nalaten wederom op WOLF's uitmuntend werk te wijzen, uit hetwelk wij onderscheiden ophelderingen en actenstukken van bijzondere waarde ontleend hebben."

De Schrijver spreekt ook nog en deelt zijn gevoelen mede over de middelen tegen het Jesuïtisme en deszelfs verpestenden rampzaligen invloed aan te wenden, waarin wij echter meer schranderheid meenen op te merken dan uitvoerbaarheid, zonder nogthans eenigzins af te dingen van de goede bedoeling. Ja menig goed woord wordt hier gesproken, menige nuttige wenk hier gegeven, en het geheel is aan te merken als een woord op zijn pas gesproken, dat ook in ons Land in de gegevene ver uitziende omstandigheden wel mag gelezen worden, opdat men niet insluimere en dus overvallen worde, maar wake en bidden tegen een kwaad, dat men zich waarlijk nimmer als te erg, te verschrikkelijk kan voorstellen. Dit slot nemen wij nog over, om den goeden geest te doen kennen, die in dit geschriftje doorstraalt:

»En gij, Vader aller barmhartigheid! die weet

wat

wat ons te allen tijde noodig is; maar vooral in de duistere toekomst, welke ons bedreigt — stort vertrouwen in ons hart, versterk ons in de liefde tot *U* en tot uw dierbaar Woord, en stel ons, door uwe kracht, in staat, om der verzoeking te wederstaan en moedig te strijden tot uwe eer en die uws grooten Zoons! Doe ons de waarheid meer en meer kennen, en wees onze leidsman, wanneer logen en dwaling ons pad verduisteren! Weer van ons af elke zonde; behoed ons voor onregtvaardige en liefdelooze beoordeeling onzer broederen, en voor haat en hardheid jegens de schuldigen! Onze strijd zij tegen de zonde, maar niet tegen den zondaar gerigt, slechts zijn gedrag mogen wij haten, niet zijn' persoon. Verijdel de aanslagen der boosheid en wek overal bij onze broederen trouw, eerlijkheid, eerbied voor hunne rede, uw dierbaarst geschenk, en liefde voor het Vaderland. Ontgloei in iedere borst die vonk, die tot eene heldere, weldadige vlam uitbreekt, wanneer het er op aankomt, den dierbaren geboortegrond te beschermen of te verheerlijken! Blijf eeuwig onmiskenbaar waken over dit land, over ons volk — schenk het uwen rijksten zegen; red het uit gevaar en nood; laat het voortdurend toenemen in bloei en krachten, dat het een sieraad en een voorbeeld der volken zij, door eensgezindheid, liefde, beschaving en echte godsdienstigheid. Zegen, o zegen de pogingen, hoe zwak ook, die worden aangewend, om uwe zaak

over die der zonde te doen zegevieren! Vervul met Christelijken moed die harten, welke zich openen voor het licht uwer waarheid; dat zij niet schuwen, de onwaardige banden te verbreken, die hen aan de partij uwer vijanden kluisteren, en den sluijer van één te rijten, die de oogen uwer arme bedrogen kinderen bedekt houdt!"

»Wij zullen uwen Goddelijken naam prijzen en danken, en nimmer moede worden te zoeken wat ons tot heil dient, en nimmer vreezen te verbreiden wat gij ons laat vinden, en nimmer ophouden te beoefenen wat wij anderen prediken."

Ook dit boekje strekke alzoo ter ontdekking van het bedrog, opdat de boosheid openbaar en het kwaad dus verijdeld worde!

De Sterrenhemel. Verklaard door F. KAISER, *Hoogleeraar te* Leiden. *Te* Amsterdam, *bij* C. G. Sulpke, 1844. *XIV en* 354 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* *f* 3,60.

Recensent twijfelt geheel niet, of het verlangen van velen, die dit werk lezen, zal er zeer door opgewekt zijn, om, na de *verklaring*, ook spoedig de *beschrijving* van den sterrenhemel van eene zoo bekwame hand te ontvangen. KAISER heeft zich in deze verklaring zeer beijverd, den jongen lieden een leerboek en den onderwijzer een leiddraad in handen te geven en de behoefte van

jon-

jonge lieden, voor wier verstandsontwikkeling in de eerste plaats gezorgd moet worden, ook bijzonder voor oogen gehouden. Dit is door hem in eene geschikte orde gedaan, gelijk men reeds uit de opgave, welke wij hier daarom laten volgen, zal kunnen opmaken.

De eerste afdeeling behandelt de Aarde en het Planetenstelsel, en de tweede dient ter verklaring van de zoogenaamde hoogere streken des hemels. De Hoofdstukken, die doorloopen, hebben deze opschriften:

Hoofdst. I. Grootte en gedaante der aarde en hare gesteldheid met betrekking tot den hemel.

Hoofdst. II. Wentelende beweging om hare as.

Hoofdst. III. Kringvormige beweging der aarde om de zon.

Hoofdst. IV. De *planeten*. Hare schijnbare en ware beweging.

Hoofdst. V. Algemeene beschouwing van het Planetenstelsel.

Hoofdst. VI. Beschouwing van de zon en de planeten, elk in het bijzonder.

Hoofdst. VII. De maan en de wachters der overige planeten.

Hoofdst. VIII. De kometen.

Hoofdst. IX. De bewoonbaarheid der ligchamen van het planetenstelsel.

Hoofdst. X. De vallende sterren en het zodiakaal-stelsel.

Hoofdst. XI. De vaste sterren.

Hoofdst. XII. De dubbele en veelvoudige sterren.
Hoofdst. XIII. De eigene beweging der vaste sterren.
Hoofdst. XIV. De veranderlijke sterren.
Hoofdst. XV. De melkweg en het zigtbare Heelal. En
Hoofdst. XVI. De nevelvlekken en sterrehoopen.
De Hoogleeraar heeft in deze behandeling de kortheid met duidelijkheid zoeken te vereenigen, zonder de laatste dus aan de eerste op te offeren. Voor aanvangenden zijn hier de namen en kunstwoorden genoegzaam verklaard. Het historische is zoodanig, waar dit te pas kwam, opgegeven, dat de nog weinig ervarene lezer bekend wordt met hetgeen vroeger en later gevonden, gegist, opgegeven, berekend, gestaafd, of ook verkeerd bevonden en wederlegd is; zoodat men hier een goed overzigt erlangt van hetgeen in dit zoo hoogst belangrijk als moeijelijk vak der wetenschappen van tijd tot tijd gepraesteerd is, nog gezocht en beproefd wordt, en hoedanig over het tegenwoordig standpunt der sterrekunde moet geoordeeld worden. Van de gelegenheid is behoorlijk gebruik gemaakt, om de vooroordeelen te keer te gaan, het verkeerde van verscheidene stellingen in het oog te doen vallen, het geringe van de tot heden verkregene kennis op te merken, zoowel als den vooruitgang, waarover men zich verblijden mag, en de groote moeijelijkheden, waarmede ook de kundigste en meest geoefende onderzoeker te worste-

stelen heeft, om verder voorwaarts te geraken. Nu en dan heeft KAISER meer of min opzettelijk den lezer opmerkzaam gemaakt op de schitterende blijken van Gods onbevattelijke grootheid en op de onmiskenbare proeven van menschelijk onvermogen, en verscheidene hier gegevene wenken kunnen aanvuren, tot verheerlijking der Almagt van Hem, die in eene ruimte van zulke onmetelijkheid en met zoo vele millioenen zonnen als bevolkt, heerschen moet. Het meer wordt hier gedurig met het min bekende afgewisseld, en het ontbreekt niet aan aanleiding voor de zoodanigen, die gelegen- en genegenheid hebben, om in dit onuitputtelijk gedeelte der wetenschappen, ten einde toe voorwaarts te streven. Er is toch, dit zal hier elk genoeg gevoelen, nog oneindig veel te onderzoeken, en het komt ook hier in nadruk te pas zich te herinneren: *Ars longa, vita brevis.*

Als een door en door ervaren, wetenschappelijk, onderzoeklievend en edeldenkend man, komt KAISER hier overal voor. Wij moeten dus zeer zijnen ijver roemen, prijzen zijn werk ten sterksten aan, verlangen naar het meer practisch of aanschouwelijk gedeelte van hetzelve, en wenschen, dat het hem aan geene aanmoediging ontbreken zal, om in zijne bemoeijingen ijverig voort te gaan en daarin gedurig gelukkiger te slagen.

Behalve wegens de zaak zelve en het wetenschappelijke, kan de aandachtige lezing en herlezing van dit boekdeel ook aangeprezen worden, om-

omdat het op eene zeer indrukwekkende wijze aan de eene zijde der menschen geringheid in vergelijking met God verkondigt, en aan den anderen kant leert, wat de mensch, hoe nietig en afhankelijk ook, vermag, uithoofde van zijnen heerlijken aanleg, wanneer hij van zijne vermogens een dankbaar gebruik maakt.

Vrijmoedige Gedachten over het Armwezen in het Koningrijk der Nederlanden; *bedenkingen tegen de bestaande wetgeving, en wenken ter verbetering dezer hoogstgewigtige aangelegenheid. Te* Amsterdam, *bij* Leepel en Brat, 1845. 67 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* *f* 0,60.

Is het onderwerp hier behandeld van een zeer groot gewigt, vooral in dezen tegenwoordigen tijd; de wijze van behandeling hier op te merken, verdient ook alle overweging.

De ongenoemde Schrijver redeneert hier verstandig, met kennis van zaken, vrijmoedig en met een waarlijk christelijk doel, en zijne stem mag wel gehoord worden. In het *eerste* Hoofdstuk brengt hij eenige bedenkingen in tegen de thans nog bestaande wetgeving op het Armwezen, deelt in het *tweede* zijne denkbeelden mede, omtrent hetgeen hierin verbeterd zou kunnen worden en geeft de hoofdbeginselen op, bij eene nieuwe wet-

ge-

geving in het oog te houden; en biedt in het *derde* eene proeve aan van bijzondere bepalingen, welke hij bij die nieuwe wetgeving op het Armwezen zoude wenschen opgenomen te worden.

Onder die bijzondere bepalingen komen onder andere ook deze voor:

23. De Diaconijen zijn geheel onafhankelijk van de bepalingen, in het vorige voorkomende, betreffende de algemeene Armbesturen en het onderstands-domicilie. Kerkelijke verordeningen maken daaromtrent bepalingen.

24. De Diaconijen verzorgen altijd slechts die leden hunner godsdienstige gezindheid, die tot de kerkelijke gemeente behooren, en volgens hunne huishoudelijke bepalingen daarop aanspraak hebben.

Recensent betuigt met veel goedkeuring en belangstelling dit stukje, dat zedigheid met vrijmoedigheid vereenigt, gelezen te hebben.

Amsterdam *in* 1566, *of Geloof en Berouw. In twee Deelen. Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1844. *Eerste Deel* 288, *en Tweede Deel* 355 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs der beide Deelen is f* 6,50.

Wij kunnen dezen Roman noch bijzonder aanprijzen, noch dadelijk afkeuren, — er komen hier en daar goed geschreven stukken, goede tooneelen en wel bewerkte beschrijvingen in voor,

en

en de Schijver bewijst geen vreemdeling te zijn in de geschiedenis en zeden van den tijd, welken hij beschreef, maar er zijn daarentegen ook hoofdstukken die flaauw, zonder gloed en kleur zijn.

De in het tweede deel op pag. 138 en verv. voorkomende droom, is een curieus droompje, dat beter in de *Duizend en éénen Nacht*, dan in dit verhaal te huis zoude zijn.

Wij voor ons zouden den Schrijver niet tot de uitgave aangemoedigd hebben.

EUGÈNE SUE. *De Calvinisten in de Cevennes. Eerste, tweede en derde aflevering. Met platen. Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon, 1845. 144 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1,35.

Weinige Schrijvers mogen zich op eenen zoo algemeenen bijval beroemen als de Schrijver van de roman, dien wij hier aankondigen, en te regt verwacht men veel van den man, die door zijne *Mysteres de Paris* eenen zoo grooten naam verworven heeft, en door de *Juif Errant* zijnen roem ziet stijgen. Ook wij verwachten veel van deze nieuwe pennevrucht des Franschen Schrijvers, maar moeten ons voor als nog bij eene bloote aankondiging bepalen; immers uit dit klein gedeelte kan men niet tot den inhoud des geheelen werks besluiten. Zoodra wij de overige afleverin-

gen

gen ontvangen hebben, stellen wij ons voor, onze lezers nader bij dit werk te bepalen.

Zooveel wij voorloopig kunnen oordeelen, is de vertaling vrij wel geslaagd: alleen meenen wij opmerkzaam te moeten maken om uitdrukkingen als op pag. 121 *archangels*, en pag. 128 *taffetas* ook te vertalen, en niet die zeer goed te vertalen woorden in vreemde taal te laten staan.

Kunstenaars-Reisje door Limburg *en* België, in *het jaar* 1841. *Met platen. Te* Amsterdam, *bij* J. M. E. Meijer, 1843. 193 *bladz. In kl.* 8vo. *De prijs is* ƒ 1,80.

Wij hebben dit kunstenaars-reisje schilderachtig gevonden, den Opsteller zoowel als den kunstenaar waardig. Het levert eene niet onaangename uitspanning op, men leert hier verscheidene plaatsen en bijzonderheden kennen; terwijl de uitstapjes soms luimig gesteld, onderscheidene gevallen en ontmoetingen geschetst, schoone partijen aangewezen en verscheidene aanmerkingen gemaakt worden, welke de lectuur veraangenamen. Ofschoon hier en daar wel wat eentoonig, levert echter het geheel iets onderhoudends op en vereenigt gelijk oud en nieuw, zoo ook het nuttige met het aangename.

Met genoegen kunnen wij er nog bijvoegen, dat de goede vaderlandsche geest hier doorstraalt.

Dit

Dit kunstenaars-uitstapje wordt dus door ons aanbevolen, gelijk het ook zich aanbeveelt door de plaatjes en eene nette uitvoering.

De Liereman. Luimige en ernstige Muze, door L. SCHIPPER. *Te* Amsterdam, *bij* J. M. E. Meijer, 1844. 173 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1,50.

Eene bonte mengeling van ernst en scherts, goed en minder gunstig. Ziedaar wat dit boekske aanbiedt.

Wij willen alle stukjes niet een voor een beoordeelen en onze aanmerkingen nederschrijven, dan hadden wij veel te veel plaats noodig. Genoeg zij het gezegd, dat wij den *Liereman* niet *geheel* afkeuren.

MEN-

MENGELWERK.

DE PREDIKANTEN-VEREENIGING IN *VRIESLAND.*

Daar er door de Nieuwsbladen kennis is gegeven, dat er op den 30 Mei l.l. te *Leeuwarden* eene Vergadering van zestig Predikanten der Hervormde Kerk in *Friesland* is gehouden, ter bevordering van de onderlinge gemeenschap en het geestelijke leven, zullen de Medebroeders in de bediening elders wel verlangende zijn, iets naders van deze Predikanten-Vereeniging en vergadering te vernemen, en daarom ga ik vele bekende en onbekende Broeders eenig berigt hiervan geven, door middel van dit maandschrift, waarin zoodanig verslag geheel op zijne plaats staat.

Sedert langeren tijd gevoelden onderscheidene Predikanten in *Friesland* behoefte, om zich naauwer aan elkanderen aan te sluiten, dan zij door middel van Ring-, veel min nog door de plenaire klassikale Vergaderingen in staat waren; en vele Broeders in andere gewesten zullen wel deze behoefte met hen deelen en het toestemmen, dat de eer-

eersten altijd slechts weinige geestesverwandten zamenbrengen, en de anderen alles behalve geschikt zijn, om geestelijk leven bij zich zelven en anderen op te wekken. Hetgeen men van *Pastoral-Conferenzen* of *Prediger-Vereinen* in *Duitschland*, *Zwitserland*, *den Elzas* vernam, kon slechts dienen om hetgeen men in 't harte koesterde in het leven te doen treden. Zoo duidelijk was dit de wensch, dat toen, in den voorledenen jare, in ééne bijeenkomst te *Leeuwarden*, op den 31 Mei gehouden, waarin veertien Predikanten uit onderscheidene Ringen dezer Provincie tegenwoordig waren, zulk eene Vereeniging voorgesteld werd, hiertoe niet alleen door alle aanwezigen besloten, maar ook eene nadere bijeenkomst, op den 30 Augustus daaraanvolgende, bepaald werd, op welke men, op voordragt eener toen benoemde Commissie, eenige bepalingen zoude vaststellen, naar welke zulk eene Vereeniging zoude kunnen geregeld worden. En toen die vergadering op den 30 Augustus gehouden werd, had deze zaak reeds zooveel weerklank gevonden, dat er meer dan eens zooveel Predikanten uit alle oorden van *Friesland* opkwamen, die alstoen het volgende Reglement, nagenoeg met eenparigheid, vaststelden:

ART. 1.

Onder den naam van *Predikanten-Vereeniging* zal er, in de Provincie *Friesland*, telken jare, altans eenmaal, eene vergadering gehouden worden, waar-

waarvan alle dienstdoende Hervormde Predikanten in *Friesland*, zulks verkiezende, leden zijn.

ART. 2.

Hervormde Predikanten van elders en Hoogleeraren in de Godgeleerdheid zullen ook bij deze vergadering door elk lid der Vereeniging kunnen ingeleid worden, en het regt hebben, om bij iedere deliberatie hun advies uit te brengen.

ART. 3.

De Vereeniging stelt zich ten doel, de banden van onderlinge gemeenschap naauwer toe te halen, ten einde daardoor met meerdere vrucht tot bevordering van den uit- en inwendigen welstand der Hervormde Kerk werkzaam te kunnen zijn.

ART. 4.

Zij zal zich zorgvuldig onthouden van iedere aanmatiging van gezag en nimmer eenigen ongeoorloofden invloed zoeken uit te oefenen, maar steeds werkzaam blijven; zoo als zulks met de voorschriften van burgerlijke en kerkelijke wetten en van de goede orde in Staat en Kerk bestaanbaar is, en den Predikers van het Evangelie, in den geest van hetzelfde Evangelie en uit gehoorzaamheid aan CHRISTUS, den Heer der Gemeente, betaamt.

ART. 5.

Hare werkzaamheden zullen zich steeds bewegen op het zuiver kerkelijke gebied, en men zal zich derhalve in geene vergadering *opzettelijk* mogen in-

inlaten met onderzoekingen van zuiver wetenschappelijken aard.

ART. 6.

De vergadering zal alleen handelen over de belangen der Christelijke Kerk in het algemeen en der Hervormde Kerk in ons Vaderland in het bijzonder; zij zal dus bepaaldelijk het oog slaan op en ter sprake brengen:

1°. Alles wat er in *Nederland* en elders tot uitbreiding van de Christelijke Kerk, tot verspreiding van Evangelische kennis en tot aankweeking van den Evangelischen geest gedaan wordt of nog gedaan zou kunnen worden, waartoe de verrigtingen van en de werkzame deelneming in Bijbel- en Zendelinggenootschappen behooren, maar verder ook wat met het opgenoemde in min of meer regtstreeksche betrekking staat.

2°. De woelingen en bemoeijingen van het ongeloof en bijgeloof, zoowel in de Hervormde als in andere afdeelingen der Christelijke Kerk, die den vrijen, onbelemmerden voortgang van Christelijke verlichting en van het Christelijke leven zouden kunnen verhinderen; waarbij vooral de opmerkzaamheid zal gevestigd worden op jezuïtismus, separatismus, indifferentismus en wat ook al van binnen of van buiten nadeelig of belemmerend zijn kan.

3°. Al wat met den inwendigen welstand der Hervormde gemeenten, inzonderheid in dit gewest, in het naauwste verband staat, b. v. het

werk

werk der bediening, de openbare eeredienst, het godsdienstige onderwijs in scholen en huisgezinnen, de veredeling van den volksgeest, en wat ook dienstig kan geacht worden tot meerdere aankweeking en verspreiding van Christelijken zin en van echte beproefde godzaligheid.

ART. 7.

De vergadering zal gewoonlijk te *Leeuwarden* zamenkomen, op eenen der Vrijdagen in de maand Mei, des voormiddags ten tien uur.

ART. 8.

De leden, ter vergadering tegenwoordig, zullen daarvan, door het teekenen op eene praesentielijst, bij het inkomen laten blijken.

ART. 9.

De leiding der vergadering en de regeling der werkzaamheden is aan eenen Praeses, het houden der aanteekeningen aan eenen Scriba opgedragen, aan welke Secundi zullen worden toegevoegd.

ART. 10.

Deze allen worden aan het einde der vergadering, door de tegenwoordig zijnde leden, met geslotene briefjes en bij volstrekte meerderheid van stemmen, gekozen, en zullen geacht worden hunne functien te aanvaarden terstond na die vergadering, waarin zij gekozen werden, om dezelve, met uitzondering van den Scriba (zie Art. 11), waar te nemen tot en met de vergadering des volgenden jaars.

ART. 11.

De Praeses en de Secundi zullen telken jare aftreden; de Scriba alleen zal voor drie jaren moeten fungeren,

ART. 12.

Uiterlijk zes weken vóór den tweeden Vrijdag in Mei, zullen door den Praeses en den Scriba met hunne Secundi, in eene voorloopige bijeenkomst of door schriftelijke mededeelingen, de Agenda voor de volgende vergadering vastgesteld worden,

ART. 13.

Deze Agenda zullen uiterlijk vier weken vóór den tweeden Vrijdag in Mei moeten worden medegedeeld aan hen, die op de vorige vergadering tegenwoordig waren.

ART. 14.

Iedere vergadering wordt door den Praeses met het gebed en eene toespraak geopend, waarop de Notulen der vorige vergadering worden gelezen.

ART. 15.

De Praeses zal zorgen, dat de Agenda vóór den aanvang der werkzaamheden voorgelezen worden, en dat alles overeenkomstig dezelve onbelemmerd, en met orde geschiede. Zooveel in hem is, zal hij voorts de vrije wisseling van denkbeelden in de vergadering bevorderen, en aan ieder de gelegenheid openstellen tot het houden eener voordragt, tot het doen van voorstellen of tot het geven van opmerkingen en mededeelingen, welke

tot

tot het voorgestelde doel in betrekking staan, wanneer *ook* deze onder de Agenda geplaatst zullen worden.

ART. 16.

Intusschen zal de Praeses geen nieuw punt, alzoo onder de Agenda gebragt, in deliberatie mogen brengen, wanneer de meerderheid der tegenwoordige leden zich daartegen verklaart.

ART. 17.

Ieder besluit wordt bij meerderheid van stemmen genomen; bij staking der stemmen zal de deliberatie uitgesteld worden tot eene volgende vergadering.

ART. 18.

In dit laatstgenoemde geval en wanneer het der vergadering goed mogt achten de behandeling van een gewigtig voorstel tot eene volgende bijeenkomst te verschuiven, zal de Praeses het regt hebben eene commissie te benoemen, om te dienen van berigt en praeadvies.

ART. 19.

Aan den Scriba is de zorg, voor het gereedleggen van de Art. 8 vermelde praesentie-lijst en het naauwkeurig houden der Notulen in een daartoe aan te leggen Notulen-boek, aanbevolen.

ART. 20.

De Scriba zal met overleg van den Praeses den juisten dag van iedere vergadering bepalen, en daarvan uiterlijk in de laatste week der maand April, door middel van de Leeuwarder Courant,

met opgave van den tijd en de plaats der vergadering, aan alle Predikanten in *Friesland* kennis geven.

Art. 21.

Dezelfde verpligting berust op hem in het geval, dat er eene buitengewone vergadering mogt belegd worden.

Art. 22.

Tot het houden van eene buitengewone vergadering kan iedere gewone besluiten.

Art. 23.

Het regt tot het beleggen van eene buitengewone vergadering zal mede aan den Praeses worden toegekend, echter altoos in overleg en met goedkeuring van den Scriba en de Secundi.

Art. 24.

Indien vier Predikanten, om belangrijke redenen, ter beoordeeling van de in het vorige artikel genoemden, het beleggen eener buitengewone vergadering mogten begeeren, zal daartoe binnen de vier eerste weken onverwijld moeten worden aangeschreven.

Art. 25.

De kosten, die *staande de vergadering* gemaakt worden, zullen, vóór het sluiten der vergadering, door den Scriba van de leden worden ingevorderd, terwijl ieder zich mede verbindt tot eene bijdrage, vooreerst op vijftig cents bepaald, ter goedmaking der uitgaven door den Praeses en Scriba, in het belang der Vereeniging gedaan;

en

en zullen ook deze gelden door den Scriba ontvangen en onder jaarlijksche verantwoording beheerd worden.

ART. 26.

Iedere vergadering zal door den Praeses met een dankgebed gesloten worden, na eene korte resumtie der Notulen door den Scriba.

ART. 27.

Er zullen geene wijzigingen in dit Reglement gemaakt mogen worden, dan met goedvinden van drie vierde der leden, en over alle voorstellen, daartoe strekkende, eerst bij eene volgende vergadering gedelibereerd en besloten worden.

ART. 28.

De Scriba zal zorgen, dat ieder in *Friesland* in dienst tredend Predikant een exemplaar van het Reglement van orde en werkzaamheid voor de Predikanten-Vereeniging in *Friesland* ontvange.

Aldus vastgesteld in eene voorloopige vergadering van Predikanten in *Friesland*, te *Leeuwarden*, den 30 Augustus 1844.

Te dier gelegenheid werd tot Praeses verkozen Ds. D. A. ESCHER, Pred. te *Bozum*, Vice-Praeses Ds. B. A. DE GROOT, Pred. te *Sneek*, Scriba Ds. S. F. VAN HASSELT, insgelijks Pred. te *Sneek* en Vice-Scriba Ds. A. T. REITSMA, Pred. te *Roordahuizum*, welke vier personen de dirigerende Commissie uitmaakten. De Predikanten-Vereeniging in *Friesland* was hiermede in het leven getreden. — Ten gevolge van het Reglement, stelde

de dirigerende Commissie de Agenda vast en zond deze bijtijds aan alle Predikanten in *Friesland*, met opgave van dag en plaats, waar de vergadering in Mei 1845 zonde gehouden worden. Op deze wijze werd ieder met de te behandelen onderwerpen bekend en kon zich daarop voorbereiden, terwijl de dirigerende Commissie zelve voor hare rekening nam om de voorgestelde punten nader toe te lichten, of een enkelen Medebroeder uit te noodigen, om zulks met haar te doen.

Zoo brak de 30 Mei aan. Het weder begunstigde de zamenkomst niet. Het was nog een der vele regenachtige en koude Meidagen, die sints door zomerweder vervangen zijn. Maar te magtig was de drang des geestes, dan dat velen door het onaangename des weders zich zouden laten afschrikken. De groote Concertzaal van VAN DER WIELEN vulde zich al meer en meer met Predikanten uit alle oorden van *Friesland*, en toen het langwerpig vierkant van aan elkander gezette tafels geheel bezet was met zestig Predikanten, die niet door eenig wereldlijk of geestelijk Bestuur, zelfs niet door de stemmen hunner Medebroeders afgevaardigd, maar alleen door den drang hunnes gemoeds herwaarts gedreven, zich als Broeders van hetzelfde huis dáár nedergezet hadden, om te handelen over de dingen, die het koningrijk van God betreffen, was dit een hartverheffend schouwspel.

De waardige Praeses opende een weinig na tien

ure

ure de vergadering, met eene bezielde toespraak, strekkende om bij elkanderen de deugdelijkheid en belangrijkheid van het doel der Predikanten-Vereeniging tot heldere bewustheid te brengen, en elkanderen onder opzien tot God tot een waarachtig en standvastig streven naar dat doel op te wekken. De geachte Spreker deed opmerken, hoezeer de naam *Predikanten-Vereeniging* reeds *middel* en *doel* gelijkelijk aanduidde. Door vereeniging, door naauwe aansluiting en gemeenschappelijke werkzaamheid elkander in staat te stellen, om met vereenden zin en vereenigde kracht, als dienstknechten van denzelfden Heer, met meerdere vrucht, elk op zijne wijze en naar zijne gaven en in zijnen kring, het ééne koningrijk van God te bevorderen en elkanderen te sterken tegen alle partijzucht, tegen alle aanvallen van ongeloof en bijgeloof, tegen alle overheersching op het gebied des geestes en der waarheid, hetzij die van binnen of van buiten zich opdringe. En dat te doen als *Hervormde Predikanten*, wie de opbouw der Hervormde Kerk ernstig ter harte gaat, zonder op de regten van bestuurders der Kerk eenigen inbreuk te willen maken of eene andere oppositie (indien men dezen naam wilde) te vormen, dan die tegen de dwaling, de leugen en de zonde, als erfvijanden van CHRISTUS en van zijn rijk, gerigt is. Met de aanwijzing van de belangrijkheid van zoodanige Vereeniging op zich zelve reeds als eene werkdadige gemeenschap van

in

in jaren, in rigting, gaven en bekwaamheden meest verschillenden, allen echter zich hunner roeping bewust, maar anders meer op zich zelven staande; maar ook wegens de zorgvolle en onrustbarende verschijnselen des tijds, en omdat de Vereeniging geheel is in den geest des Meesters, overeenkomstig zijnen wil en naar den aard zijnes rijks, wilde de Spreker de hartelijkste deelneming in de zaak bij allen bevorderd en allen voorts gedrongen hebben, om daarin niet te verflaauwen, maar met toenemenden lust zelfs met opoffering daarbij te volharden, dewijl het voorbeeld van LOYOLA's volgelingen in deze dagen bewees, welke eene kracht eenheid geeft en de duurzaamheid en volmaking der Vereeniging niet twijfelachtig zou zijn, wanneer men daarmede eene vrije, openbare, in waarheid Christelijke werkzaamheid gepaard liet gaan, noch ook de meestgezegende vruchten zullen achterblijven; immers niet, wanneer men alzoo in den geest en naar den wil des Meesters werkte, in afhankelijkheid van den Goddelijken zegen, om welken zegen over de Vereeniging en over de verrigtingen der toenmalige vergadering vervolgens vrijmoedig en vertrouwend door den Spreker met en voor allen gebeden werd.

Amen! zeiden gewis allen met mij in hun hart. En nu gingen wij, met helderder bewustzijn en nog moediger vertrouwen, dan ons naar deze plaats had gebragt, aan het werk. Ik zal in de mede-

dee-

deeling hiervan kort zijn, daar ik het van belang achtte voor de zaak zelve, om hetgeen aanleiding gegeven heeft tot hare instandbrenging, en de wijze waarop zij nu in het leven trad, wat breedvoeriger te spreken, terwijl misschien elders over het verder verrigtte meer zal worden medegedeeld. Alleen het volgende moge eenig overzigt geven van hetgeen er, in deze bijeenkomst, verder geschiedde.

Nadat de notulen gelezen en goedgekeurd waren en het adres, door de dirigerende Commissie aan Z. M. den Koning ingediend, ten einde magtiging te bekomen van Hoogstdenzelven tot het voortdurend bestaan der Vereeniging, door den Scriba voorgelezen was, en aan de vergadering medegedeeld, dat die magtiging nog wel niet was verleend, maar dat er alle hoop bestond op een spoedig gewenscht gevolg; werd de Agenda door den Praeses voorgelezen en aan de leden gevraagd, of iemand ook nog bijzondere voorstellen had om op de Agenda te plaatsen. Niemand iets hebbende, werd daarop het *eerste punt* ter behandeling voorgedragen, »over de verhouding in welke de Hervormde Predikant in dezen tijd moet geacht worden tot zijne Gemeente te staan," en nam Ds. A. T. REITSMA, van *Roordahuizum*, het woord, met het oog op geschiedenis en ervaring onderzoekende, of de Hervormde Predikant in deze dagen boven, beneden, dan wel in de Gemeente staat, met andere woorden, of men als Priester, als

die-

dienaar der Gemeente, dan wel als midden in dezelve staande, als lid derzelve, als voorganger hem te beschouwen hebbe. — Ook Ds. P. H. VRIESEMA, van *Herbaaijum*, deelde zijne gedachten hierover mede, hoe de Predikant zeker niet buiten, maar ook niet alleen in, maar in zekeren zin boven de Gemeente behoorde te staan en, overeenkomstig de rigting en het karakter van zijn kerkgenootschap, de Gemeente diende te leiden, te veredelen en te heiligen.

Over *het tweede punt* der Agenda: »hetgene er door de Predikanten voor de Godsdienstige opleiding van het opkomende geslacht zou kunnen gedaan worden, in overeenstemming met het besluit van Z. M. den Koning van den 2 Jan. 1842 en de uitnoodiging der Synode van 1843, naar aanleiding van het genoemde besluit aan de Predikanten en Kerkeraden gerigt," sprak Dr. J. H. REDDINGIUS, GZ., Pred. te *Franeker*, en beantwoordde, na eene geschiedkundige ontwikkeling van het ontstaan van den tegenwoordigen stand van het schoolonderwijs, in betrekking tot Staat en Kerk, het voorgestelde, door tweeërlei vragen voor te stellen en te beantwoorden: 1° of er wel behoefte besta dat de Predikant zich het Godsdienstig onderwijs op de scholen aantrekke, en 2° zoo ja, hoe zulks dan behoorde te geschieden. Dr. L. S. P. MEYBOOM, Pred. te *Stiens*, merkte daarna op, dat de vraag zich niet alleen bij het Godsdienstig onderwijs der schooljeugd bepaalde, maar de geheе-

heele opleiding van het opkomende geslacht zamenvatte, de opvoeding derhalve van hetzelve van der jeugd af aan tot een Christelijk leven, en stelde daarop voor, hoe, zijns inziens, de Predikant, en regtstreeks en meer zijdelings, daartoe werkzaam zou kunnen zijn.

Zoo was het half één geworden, en nu werden de werkzaamheden der vergadering afgebroken en aan de leden in eene belendende kamer tot eenig verpozen en het nemen van eenige ververschingen de gelegenheid aangeboden. Alleraangenaamst was dit uurtje van verpozing, want hierin werd met menigen dusver onbekenden Broeder kennis aangeknoopt, menigen ouden Vriend, dien men dusver op eenigen afstand in de vergadering had gezien, de hand gedrukt.

Hierop werd, na deze verpozing, *het derde punt* der Agenda „over hetgene er zou kunnen worden beproefd om het gebrekkige in de viering onzer Christelijke feesten en plegtige dagen in de huishoudingen en Kerken onder ons te verhelpen," door den Praeses besproken, en voorgesteld, om een huis- of handboek zamen te stellen, waarin de Christen voor elk feest en voor elken plegtigen dag, als Doop, Belijdenis, Bevestiging, Avondmaal, gepast onderrigt en levende opwekking zou kunnen vinden. Zoodanig boek zoude met de meeste verscheidenheid van inhoud en vorm, eenvoudigheid en kracht, licht en warmte moeten vereenigen, Godsdienstigen ernst, maar ook Chris-

te-

telijke blijmoedigheid moeten bevorderen en zich door inhoud en vorm aan menschen van verschillenden stand behooren aan te bevelen. — Hoofdelijk werd dit voorstel besproken, en lokte velerlei gevoelens uit. De zaak zelve werd met eenige wijzigingen aangenomen, doch commissoriaal gemaakt.

Het vierde punt »over de middelen, welke in het werk zouden kunnen gesteld worden, om de deelneming in de zaak van het Zendelinggenootschap, met name in de Provincie *Friesland* te bevorderen," werd door steller dezes behandeld. Na in onderscheidene bijzonderheden opgemerkt te hebben, dat men bij de vaststelling van dit punt van tweeerlei vooronderstelling was uitgegaan, *en* dat de zaak van het Zendelinggenootschap bevordering verdiende, *en* dat zij, met name in deze Provincie, nog niet de regte deelneming had mogen verwerven, werden eenige middelen voorgesteld, die tot meer algemeene deelneming zouden kunnen leiden, en werd een voorstel door den Spreker gedaan, »om, van wege de Vereeniging, een Concept-Reglement, door eene te benoemen Commissie, te laten drukken en aan alle de tegenwoordig zijnde leden rond te zenden, opdat deze hetzelve met hunne aanmerkingen, vier weken daarna, aan die Commissie terugzenden en dezelve, daarop lettende, een Reglement ontwerpe tot daarstelling van eene Afdeeling *Friesland* van het Nederlandsche Zendelinggenootschap, en in de volgende Mei-vergadering aan hare goedkeuring

on-

onderwerpe," met algemeene stemmen aangenomen en eene Commissie ad hoc benoemd.

Nu was de tijd zoo ver verloopen, dat de behandeling van *het vijfde punt*, »over de vruchten, die het Bijbelgenootschap in *Friesland* aanvankelijk voor Kerk en Christendom moge gedragen hebben," waarvan onze bekwame Scriba de behandeling op zich genomen had, tot eene volgende vergadering moest uitgesteld worden.

Er bleef slechts over, om voor de drie leden der dirigerende Commissie, welke moesten aftreden, nieuwe te stemmen, en daarop werden Ds. H. A. JENTINK, van *Harlingen*, tot Praeses, Ds. A. T. REITSMA, tot Vice-Praeses, en Dr. L. S. P. MEYBOOM, als Secundus van den Scriba benoemd.

Een krachtig dankgebed van den Praeses sloot de vergadering, die ruim vier ure des namiddags aldus geëindigd werd.

Ik vertrouw, dat mijne medeleden in deze schets het wel flaauw, maar toch ware beeld van eene bijeenkomst mogen vinden, die vertrouw ik door vele andere zal achtervolgd worden, en de kiemen van velerlei goeds in zich dragen en ontwikkelen zullen; terwijl anderen er door mogen opgewekt worden, om zulke Vereenigingen ook elders op te rigten, ter bevordering van waarachtigen Christelijken zin en het geestelijk leven, zoowel bij ons zelven als bij onze Gemeenten. Daartoe gebiede de Heer zijnen zegen!

Sneek, 11 Junij 1845. D. A. DE GROOT.

ZELFONDERZOEK.

. . . .

En dus veronderstelt gij, lieve ERASTUS! dat gij een waar Christen zijt? Wezenlijk veel! Een waar Christen! Weinige woorden, van groote beteekenis!

Twijfelt gij hier nog aan, waarde FILIPPUS? uwe verbaasde uitdrukking doet mij dit veronderstellen.

Ik breng toch elken morgen getrouw aan God mijne bede toe en smeek Hem op nieuw om zijnen zegen. Niets wordt door mij ondankbaar genuttigd; elken avond beveel ik mij in Gods getrouwe hoede aan. Geen kerkgang wordt door mij verzuimd; en met aandacht en genoegen betreed ik elken keer Gods tempel; geene weduwe of geen wees wordt door mij vergeten. Met liefde deel ik van het mijne aan anderen, ik ben regtvaardig in mijne handelwijze, bescheiden in mijnen omgang, ben vredesgezind, matig, zooveel mogelijk is mijne hartstogten, bezoek de kranken en troost met Christelijke troostredenen, maak vlijtig gebruik van de Heilige Schrift, ik lees dezelve dagelijks en met aandacht en eerbied; met één woord, ik handel, *zoo ver ik weet*, gelijk het een Christen betaamt, en zou ik dan geen aanspraak kunnen maken op den eernaam van een waar Christen?

Te

Te regt zegt gij, waarde ERASTUS! *zoo ver ik weet*, ik moet bekennen, ERASTUS! gij zijt goed op weg om een *waar Christen* te worden, maar om dit met grond te kunnen zeggen, neen lieve ERASTUS! hiertoe ontbreekt u nog veel.

Gij ziet treurig, maar toch moet ik u dit in gemoedelijken ernst zeggen.

Ja, ik wil gelooven, dat gij van het zoo nuttige, betamende en noodzakelijke gebed getrouw gebruik maakt. Maar doet gij dit altijd uit gevoel van behoefte, uit gevoel van afhankelijkheid, met gevoel van onwaarde door de zonde? Vernedert gij u dan wel altijd als iemand, die alles uit genade erlangt, of sluipt er somtijds een weinig eigenwaan in uw hart? Och denk dan altijd om het gebed van den Tollenaar!

Ik weet het, dat gij geen' kerkgang verzuimt, en met aandacht en eerbied onder denzelven verkeert; maar gaat gij altijd in den huize des gebeds, om alleen God te verheerlijken, en uit gevoel van behoefte om van uwen pligt te hooren? Of ziet gij wel eens *wie* het woord verkondigt, en recenseert gij niet dikwijls eigenwijs den redenaar? Gaat gij niet dikwijls ter Kerk, omdat gij veronderstelt nergens beter te kunnen gaan; hindert u nog niet dikwijls sommige harde uitdrukking, en voelt gij u nimmer gekrenkt, als er op den man aan gesproken wordt?

Het is algemeen bekend dat gij weldadig en barmhartig zijt omtrent armen en behoeftigen,

 maar

maar geeft en helpt gij altijd uit gevoel, dat alles wat gij hebt den Hemel toebehoort? Geeft en helpt gij altijd uit liefde tot uwen Heer? Grimlacht gij nimmer bij het gevoel dat gij zooveel *meer* geeft dan anderen, doet gij het nimmer om van anderen geprezen en bemind te worden? Gevoelt gij wel altijd, wanneer de dankbare tranen der armoede uwe weldadigheid voor den troon des Eeuwigen brengen, dat gij *niets* doet; en dat gij altijd nog schuldenaar blijft; gevoelt gij dan wel dat gij alles wat gij meerder hebt, niet verdient? En wanneer het den Heer behaagde, om u tot ontvanger in plaats van gever te maken, zoudt gij het dan even opregt missen, als gij het nu hebt?

Het is pligtmatig, dat gij alle burgerlijke en maatschappelijke pligten u waardiglijk betracht, maar geschiedt dit altijd op eene regt Christelijke wijze? Zijt gij niet somtijds regtvaardig, omdat het niet anders kan, of omdat gij weet dat gij wederkeerig alzoo behandeld wordt? Zijt gij dit altijd met het oog op Gods regtvaardigheid en de vergelding, en uit hartelijke begeerte tot de deugd?

Kunt gij even vriendelijk en bescheiden zijn tegen hem, die u beleedigt, ja wat meer zegt, die uw vijand is, als tegen uwen vriend en weldoener, zonder valschheid of argwaan in het hart? Vergeldt gij immer kwaad met goed, om zoo doende uwen vijand te overtuigen, wat het zegt Christen te zijn? Gaat gij hem altijd meer dan halverwege tegemoet en reikt gij hem de eerste

hand

hand ter verzoening? En wat gij mij zeidet van het beteugelen uwer hartstogten! Och mijn Vriend er zijn, zooveel schuilhoeken in het hart, die wij niet kennen en niet willen kennen.

De drift beheerscht ons, eer wij bedenken, dat zij schaden kan, de toorn gaat niet altijd met de zon onder, de hoogmoed, overmoed, eigenliefde en wat er meer zij, ziet niet altijd van de wieg op het graf, van het graf op Gods troon en van Gods troon op *Golgotha!* en dat behoorde zoo te zijn. En hoe dikwijls morren wij, wanneer het geleende terug geeischt wordt, wanneer rampen ons treffen, of tegenspoeden ons louteren moeten. Juicht gij in uw lijden? zegent gij de hand, die u kastijdt, en kust gij de roede, die tot uwe verbetering en heiligmaking wordt aangewend?

Leest en onderzoekt gij de schriften, om God nader te leeren kennen uit zijne handelwijze, om u de zedeleer van onzen Zaligmaker en zijne Apostelen eigen te maken, en daarnaar meer en meer te handelen? Of beheerscht u ook somtijds woordenstrijd en muggezifterij? (uitvloeisels van onkunde *in*, en een koud hart *omtrent* Gods woord!)

Handelt gij zóó ERASTUS! dan handelt gij zoo als de ware Christen handelt en *moet* handelen.

Gij ziet treurig, wanhoop niet mijn Vriend! nogmaals zeg ik, gij zijt op weg om een waar Christen te worden; maar de ware ootmoed des harten en de verloochening van u zelven ont-

 breekt

breekt u nog al te zeer: steun nimmer op uw eigene krachten, bedoel in alles God en het welgevallen zijns Zoons, werp u in het stof ter neer, verneder u voor God, en tracht altijd naar een duidelijk gezigt van uw geestelijk gebrek en onmagt, en alsdan vormt gij u tot een waar Christen.

Purmer, J. VEEGER.
17 Mei 1845.

HIRAM EN SALOMO.

HIRAM, de Koning van *Tyrus*, en SALOMO, de Koning van *Israël*, bezochten eens te zamen het Cederenwoud op den Libanon. Arm in arm wandelden zij in de geurige schaduwachtige dreven van het hooge woud heen en weder; en HIRAM verheugde zich over de wijze en schoone leerzame redenen van den verstandigen beheerscher van *Israël*. Onder hunne voeten lagen wijd en breed welige landen die, bloeiden in vrede; want SALOMO en HIRAM hadden een verbond gemaakt en waren vrienden; daarom waren ook hunne onderdanen vrienden onder elkander en leefde tevreden en gelukkig. De Koningen stonden stil en staarden in de verte; toen ging bij het gezigt van al deze welige landen, bij deze uitgestrekte, ver zich verspreidende, vruchtbare velden, HIRAM, den beheerscher van *Tirus*, het hart open; en hij sprak met blijde verrukking tot SALOMO: »Wel ons, dat wij vrien-

vrienden zijn; staan wij nu niet op onze hoogte, en alle onze gelukkige, vergenoegde, welvarende volken met ons?" Toen antwoordde SALOMO ernstig: »Met regt noemt men den Ceder eenen koninklijken boom; hij is de hoogste van allen, en zijne trotsche verhevene gestalte is vol van majesteit; hij wast alleen op de hoogste bergen; uit de wolken ontvangt hij zijnen wasdom, en heeft de hulp van het beekje, dat zijnen wortel drenkt, pas noodig; want zijn wortel omvat de bergen der aarde, en hij verheft en duikt zijn hoofd zelfs in het blaauw des Hemels! Honderden van jaren heeft de felste storm om zijne kruin gewoed, maar hij staat onbeweeglijk, even vast. Daarom heet hij ook: »de Boome Gods, dien Jehova zelf geplant heeft," en staat dáár als een beeld van den gezalfde des Allerhoogsten." »Één ding echter ontbreekt hem," zeide HIRAM, »de geurige bloesem en de verkwikkende vrucht." Toen lachte SALOMO en sprak:" Spreekt gij in ernst of in scherts? of als de beheerscher van een overwinnend volk? Heeft niet de geheele Cederboom eenen geurigen reuk? En waartoe was het noodig dat deze verhevene koning van het gebergte verkwikkende vrucht zou dragen? Draagt hij niet den koenen zeeman veilig door de woelende en bruisende wateren? Ligt hij niet in de koepels en verwulfsels der vorstelijke paleizen? Maar zeer spoedig zal hij op *Sion* staan in eenen tempel, Jehova ter eere en aanbidding. O, mijn Vriend!

dit geeft edeler, betere vruchten, dan die slechts den smaak of het gehemelte streelen." Terwijl zij aldus te zamen spraken, ontstond plotselijk een geweldig onweder, en barstte over den Libanon los; het donderde geweldig; de bergen beefden; de Koningen echter stonden in het digtste des wouds, zwijgend, vol eerbied, ontzag en bewondering, over dit ontzettend en verheven natuurtooneel, toen eensklaps een heldere bliksemstraal uit de wolken neerschoot op een der prachtigste Cederboomen van den Libanon, en dien van den top tot den wortel verpletterde, zoodat hij met hevig gedruisch langs de helling van het hooge gebergte naar beneden stortte. De Koningen traden zwijgend naar den gevallenen Ceder, en zeiden tot elkander: »Wat is toch alle aardsche grootheid voor het aangezigt des Alverhevenen, want Hij, de Heere Zebaot, rolt de Hemelen te zamen als een kleed, wie kan voor Hem bestaan? De aarde is voor Hem als een stofje aan de weegschaal, en de mensch als een druppel aan den emmer: wie kan bestaan voor den Koning der Koningen?" Na een lang stilzwijgend nadenken, en terwijl zij nog voor den verpletterden Ceder bleven staan, zeide HIRAM: »Als men de natuur in hare ontzettende kracht, in hare vreesselijke schrikbarende grootheid gezien heeft, dan dunkt het ons bijna een dwaas en onnut werk, om den Heer der schepping eenen tempel ter aanbidding te willen bouwen; want waartoe heeft de Heer

des

des hemels en der aarde eenig tempelgebouw noodig; is niet de geheele natuur zijn tempel? is Hij niet overal? leeft en werkt Hij niet in ieder hart, dat Hem ter eere klopt? en heeft Hij noodig van menschen handen gediend te worden?"

»Niet Hij heeft een tempel, maar de mensch heeft dien noodig," antwoordde SALOMO, »de zwakke, sterfelijke mensch, die, als hij, zich voor de verhevene Majesteit van den Oneindige nederbuigt, toch gevoelt, dat hij van het Goddelijk geslacht afkomstig is."

Na eenig zwijgen hernam de beheerscher van *Tyrus:* »Ach! ook ons koninklijk leven gelijkt aan dezen Cederboom, *vóór* dat de bliksem dien trof." »Goed," antwoordde SALOMO, »het gelijke dan ook den Cederboom, *nadat* het onweder denzelven heeft getroffen, want bespeurt gij wel, HIRAM! hoeveel welriekende geur deze verpletterde Ceder na zijnen dood over het woud en de omliggende streken verbreidt? Zoo moet het eens ook met ons zijn, na onzen dood."

Vrij vertaald. T.........A.

Schiermonnikoog, 1844.

VOORSTEL VAN EEN' VRIEND DES LICHTS AAN DE DUISTERLINGEN.

Wij vlieden duisternis, die u bekoort,
Wij willen zien, en gij wilt blinden leiden,
Wij willen kennis, gij wilt domheid spreiden,
Ons geldt slechts CHRISTUS', u ANSELMUS' woord.

Gij eert den duist'ren Vorst, wij immer 't licht,
Gij wilt steeds tweedragt, wij tot vrede leiden,
Gij wilt een dood geloof, wij levende verspreiden,
Bij u is Godsdienst waan, ons dure pligt.

Wel schijnt het uwe Godsdienst te verlagen,
Dat gij met ons denzelfden naam moet dragen.
Om u voor zulke krenking te bewaren,
Zoo raad ik: laat den Christennaam maar varen,
En noemt u zelve en uwe Proselyten
(Wat ons niet deert) vervolgens: — Jesuïten!

Naar FRÖLICH's *Theol. Sonette.* J. L. A.

BEMOEDIGING.

Lijden, verdragen,
Nimmer versagen,
Steeds wel te moede,
Hoe 't onheil woede,
Immer tevreden,
Hoe hier beneden,

'tLot

'*t* Lot moge dreigen;
Kinderlijk zwijgen;
Altijd te hopen,
Hoe het moog' loopen,
Vreedzaam te wand'len,
Deugdzaam te hand'len,
Rein zijn van harte,
Drukt ons ook smarte,
Vast ons vertrouwen,
Op God te bouwen,
Niets kan dan deeren!
Bijstand des Heeren
Zal ons verblijden
Onder ons lijden.

Schiermonnikoog, 1844. T............ A.

HET KRUIS.

Wanneer drukt het kruis *zóó* zwaar?
Valt het soms zóó bang en naar?
Dan, wanneer geen kinderzin,
Geene reine wedermin,
Voor Gods trouwe, liefde en magt,
Ons door 't kruis Hem nader bragt.

Wanneer drukt het kruis *niet* zwaar?
Valt het ons niet bang en naar?
Dan, wanneer geloof en deugd,
Vatbaar maakt voor hemelvreugd,
En Gods liefde, die ons leidt,
Trouwe houdt in eeuwigheid!

Mensch! berust in zijn besteł.
God, de Heer, maakt alles wel,
Hij bereidt, door druk en kruis,
Ons een plaats in 't Hemelhuis.
Waar geen menschen oog u ziet,
Dáár vergeet toch God u niet.

Zwijg, mijn ziel! dan Gode stil,
Buig u willig naar zijn' wil,
Bouw uw hoop alleen op God,
Hij, Bestuurder van elks lot,
Brengt, wien 't stil geloof geleidt,
Eens in 's hemels zaligheid!

Schiermonnikoog, 1844. T............ A.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

HAARLEM.

Den 17 Dec. 1844. Heden werd hier gevierd de gewone halfjarige bevordering der leerlingen van het stedelijk Gymnasium naar hoogere klassen en orden, en prijsuitdeeling aan boven hunne medeleerlingen uitgemunt hebbende jongelingen. Bij deze gelegenheid zoude de voortreffelijke jongeling N. W. P. RAUWENHOFF deze plegtigheid geopend hebben, door het houden van eene door hem zelven opgestelde redevoering: *de Archimede Syracusano*, maar is hierin door eene hem plotseling overvallende ziekte verhinderd; waarom de Rector van het stedelijk Gymnasium, na de reden van de afwezigheid des uitmuntenden jongelings aan de talrijk bijeengekomene schaar van aanzienlijke toehoorders en toehoorderessen bekend gemaakt te hebben, terstond tot de Promotie en Prijsuitdeeling moest overgaan. Uit de tweede orde van de eerste klasse werd met een prijs naar het Academisch onderwijs bevorderd: N. W. P. RAUWENHOFF; naar de eerste orde van de eerste klasse: L. F. GOTELING. Uit de derde orde gingen over naar de tweede: C. J. F. MYRANDOLLE, met een prijs, A. G. KRUSEMAN, P. S. GERLINGS, J. A. VAN WIJK en J. M. BOOM. Uit de vierde orde werden bevorderd naar de derde: J. VIELENIUS KRUYTHOFF, A. J. VAN HEECKEREN en W. VAN HEEKEREN. Uit de eerste orde van de tweede klasse gingen over naar de vierde orde van de eerste klasse: A. LOOSJES, met een prijs, en L. W. E. RAUWENHOFF. Uit de tweede naar de eerste: J. D. A.

SCHUT-

SCHUTTER, met een prijs, J. VAN WALRÉ en J. C. GERLINGS. Uit de eerste orde van de derde klasse gingen over naar de derde orde van de tweede klasse: H. ENSCHEDÉ, met een prijs, H. F. LIMPERS, E. PEER, A. A. BOOY VAN CAMPEN. Uit de tweede naar de eerste van de derde klasse: T. A. VAN BOMMEL, met een prijs, A. H. J. VOS, C. J. TAUNAY en A. J. ENSCHEDÉ. Uit de derde orde gingen over naar de tweede: J. A. N. TRAVAGLINO, met een prijs, G. N. ROMPEL, B. C. J. MOSSELMANS N. T. ROMPEL, D. VEEN, S. C. RAVEN en H. W. Z. VAN UFFORD. — Op het aan de Latijnsche scholen verbonden Instituut van moderne Talen en Wetenschappen, ontving N. W. P. RAUWENHOFF, wegens aanhoudend goed gedrag en betoonde vlijt, het Gymnasium zullende verlaten, een prijs. — Uit het getal van die leerlingen, die, behalve de Oude Talen en Wetenschappen, ook van de Nieuwere werk hebben gemaakt, ontving J. A. VAN WIJK een prijs wegens vorderingen in de Fransche taal, in de eerste klasse, in de Engelsche taal, in de eerste orde van de eerste klasse, in de Hoogduitsche taal, in de eerste klasse, en een vereerend getuigschrift wegens vlijt in de Aardrijkskunde en Geschiedkunde, in de eerste klasse in de Natuurkunde en in de kennis van de Globe; L. W. E. RAUWENHOFF ontving een prijs in de Fransche taal in de eerste klasse, in de Engelsche taal in de eerste klasse eerste orde — een vereerend getuigschrift in de Hoogduitsche taal in de eerste klasse — in de Wiskunde in de eerste klasse, in de Natuurkunde en in de kennis van de Globe; J. C. GERLINGS ontving een prijs in de Engelsche taal tweede orde van de eerste klasse, een vereerend getuigschrift in de Fransche taal in de eerste klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedkunde in de eer-

eerste klasse; J. H. VERKES ontving een prijs in de Fransche taal in de tweede klasse, een vereerend getuigschrift in de Hoogduitsche taal in de tweede klasse; T. A. VAN BOMMEL ontving een prijs in de Hoogduitsche taal in de derde klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de eerste klasse, een vereerend getuigschrift in de Fransche taal in de tweede klasse, in de Wiskunde in de derde klasse, en in de kennis van de Globe; A. C. KRUSEMAN ontving een prijs in de Hoogduitsche taal in de tweede klasse, een vereerend getuigschrift in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de eerste klasse; H. ENSCHEDÉ ontving een prijs in de Engelsche taal in de tweede klasse, in de Wiskunde in de derde klasse; A. H. J. VOS ontving een prijs in de Fransche taal in de derde klasse, in de Engelsche taal in de eerste orde van de derde klasse, een vereerend getuigschrift in de Wiskunde, tweede klasse; J. A. N. TRAVAGLINO ontving een prijs in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de tweede klasse, een vereerend getuigschrift in de Engelsche taal in de tweede orde van de derde klasse, in de Hoogduitsche taal in de derde klasse, in de Wiskunde in de tweede klasse, en in de Natuurkunde; G. N. ROMPEL ontving een prijs in de Engelsche taal in de tweede orde van de derde klasse, in de Wiskunde in de tweede klasse. Met getuigschriften werden vereerd: H. F. LEMPERS in de Wiskunde, in de derde klasse; N. T. ROMPEL in de Engelsche taal, in de tweede orde van de derde klasse, in de Wiskunde in de tweede klasse. Uit het getal van die leerlingen, welke alleen op de nieuwere talen en Wetenschappen zich hebben toegelegd, ontving C. J. DE BRUYN KOPS een prijs in de Fransche taal in de eerste orde van de eerste klasse, in de Engelsche taal

taal in de eerste klasse, in de Nederlandsche taal in de eerste klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de eerste klasse, in de Wiskunde in de eerste klasse, en in de Natuurkunde — een vereerend getuigschrift in de Hoogduitsche taal in de eerste klasse; G. L. VAN LANSCHOT HUBRECHT ontving een prijs in de Fransche taal in de eerste orde van de eerste klasse, een vereerend getuigschrift in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de tweede klasse; A. G. DE GEUS ontving een prijs in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de eerste klasse, een vereerend getuigschrift in de Engelsche taal in de eerste klasse, in de Wiskunde in de eerste klasse en in de Natuurkunde; W. VAN WALRÉ ontving een prijs in de Engelsche taal in de tweede klasse, een vereerend getuigschrift in de Nederduitsche taal in de eerste klasse, in de Wiskunde in de derde klasse, en in de kennis van de Globe; W. F. DE BRUYN KOPS ontving een prijs in de Fransche taal in de tweede orde van de eerste klasse, in de Engelsche taal in de tweede klasse, in de Nederduitsche taal in de tweede klasse, een vereerend getuigschrift in de Hoogduitsche taal in de tweede klasse, in de Wiskunde in de tweede klasse; R. W. VAN GOENS ontving een prijs in de Hoogduitsche taal in de tweede klasse, een vereerend getuigschrift in de Fransche taal in de tweede orde van de eerste klasse, in de Engelsche taal in de tweede klasse, in de Nederduitsche taal in de eerste klasse, en in de Wiskunde in de tweede klasse; H. B. VAN HEES ontving een prijs in de Wiskunde in de tweede klasse, in de kennis van den Globe, een vereerend getuigschrift in de Fransche taal in de tweede orde van de eerste klasse; C. J. N. BOOM ontving een prijs in de Rekenkunde in de derde klasse, een

een vereerend getuigschrift in de Nederduitsche taal in de tweede klasse; F. RAUWENHOFF ontving een prijs in de Fransche taal in de eerste orde van de tweede klasse, in de Rekenkunde in de derde klasse; H. J. GERLINGS ontving een prijs in de Hoogduitsche taal in de derde klasse, een vereerend getuigschrift in de Fransche taal in de eerste orde van de tweede klasse; C. VAN ASPEREN VAN DE VELDE ontving een prijs in de Nederduitsche taal in de derde klasse, een vereerend getuigschrift in de Hoogduitsche taal in de derde klasse, in de Rekenkunde in de derde klasse; A. VAN WICKEVOORT CROMMELIN ontving een prijs in de Fransche taal in de tweede orde van de tweede klasse, een vereerend getuigschrift in de Nederduitsche taal in de derde klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de tweede klasse, in de Rekenkunde in de derde klasse; H. T. VAN DER WISSEL ontving een prijs in de Fransche taal in de tweede orde van de tweede klasse, een vereerend getuigschrift in de Rekenkunde in de derde klasse; F. C. VAN ASPEREN VAN DE VELDE ontving een prijs in de Fransche taal in de derde klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de tweede klasse. Met vereerende getuigschriften werden verder vereerd: C. VAN JEVER in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de eerste klasse, in de Wiskunde in de tweede klasse; F. VAN VARELEN in de Hoogduitsche taal in de tweede klasse, en in de Wiskunde in de tweede klasse; F. W. VAN EEDEN in de Hoogduitsche taal in de tweede klasse, in de Wiskunde in de tweede klasse; E. L. H. VAN LANSCHOT HUBRECHT in de Fransche taal in de eerste orde van de tweede klasse, in de Wiskunde in de tweede klasse; H. VAN WICKEVOORT CROMMELIN in de Nederduitsche taal in de derde klasse;

C. H. C. GRIJWIS in de Fransche taal in de tweede orde van de tweede klasse, in de Nederduitsche taal in de derde klasse, in de Wiskunde in de tweede klasse; P. B. KOCK in de Fransche taal in de tweede orde van de tweede klasse, in de Rekenkunde in de derde klasse, en in de Aardrijkskunde en Geschiedenis in de tweede klasse; C. DE GEUS in de Fransche taal in de derde klasse, in de Rekenkunde in de derde klasse. Voor de ontvangen prijzen werd door ieder der begiftigde discipelen van de Latijnsche scholen, naar gewoonte, dank gezegd met eene Latijnsche gratiarum actio. Uit hun aller naam zou zulks ook voor de aan hun op het Instituut toegewezen prijzen in het Fransch zijn geschied, door N. P. RAUWENHOFF, zoo deze niet door ziekte wàre verhinderd bij de plegtigheid tegenwoordig te zijn. Voor de uitgedeelde prijzen aan de discipelen van het Instituut, die niet tot de Latijnsche scholen behoorden, werd uit aller begiftigden naam dank betuigd, door C. J. DE BRUIJN KOPS, in het Engelsch.

KERK-

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

EDE. Zie Mei 1845.

NIJMEGEN.

ELDEN, 15 Junij 1845. Maakte onze Leeraar, Ds. W. POLLEN, ons vóór veertien dagen bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping had ontvangen, naar de Gemeente te *Elst*, bij *Amerongen*; heden moesten wij vernemen, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevonden, dezelve, onder inwachting der vereischt wordende approbatiën, aan te nemen.

NIJMEGEN, 17 Junij 1845. Het Collegie Diakenen der Hervormde Gemeente acht zich gedrongen, openlijk te vermelden, dat aan de Hervormde Diaconie, dezen jare werd gelegateerd door wijlen den Heer PIETER WOUTER HALFMAN, de som van *f* 1000, en door wijlen Mejufvrouw DOROTHEA ELISABETH SCHALEES, Wed. ANDREAS WIJS, het resterende van hare nalatenschap, na uitkering der gemaakte legaten; welk restant bedragen heeft *f* 191,15, zijnde de toestemming tot aanvaarding, in de maand Maart j. l., verleend. Mogt deze vermelding dienstbaar wezen aan de opwekking tot navolging, en de aloude voorvaderlijke gewoonte, om den armen iets na te laten,

weder verlevendigen, dan ware de nagedachtenis dier weldadigen dubbel gezegend!

OVER- EN NEDER-ASSELT vakant. Zie Aug. 1844.

ZUTPHEN.

VARSSEVELD, 6 Julij 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. P. DE KEISER, onder ons in zijn dienstwerk bevestigd, door zijnen Ambtgenoot Ds. B. J. WESTERBEEK VAN EERTEN, die tot tekst had gekozen, I *Thess.* V:12, 13*a*. *En wij bidden u, broeders! erkent de genen die onder u arbeiden, en uwe voorstanders zijn in den Heer, en u vermanen: en acht ze zeer veel in liefde, om hns werks wil.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den bevestiger, door onzen rustenden Leeraar L. F. WESTERBEEK VAN EERTEN, en de Wel Eerw. Heeren: H. C. S. SNETHLAGE, B. VAN SIJLL en N. T. VAN MEURS, Predd. te *Dinxperloo*, *Zelhem* en *Wnpenvelde*. Na den middag aanvaardde onze nieuwe Leeraar, zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede uit 1 *Cor.* III:11. *Want niemand kan een ander fundament leggen, dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.* De zegen Gods ruste op dezen dag, en op den gewigtigen arbeid onzer Leeraren, tot veler zaligheid!

TIEL.

BUREN. Nadat onze Emeritus verklaarde Leeraar, Ds. C. VAN DIEST, van zijne betrekking als Lid der Klassis van *Tiel*, en als Herder en Leeraar dezer Gemeente was losgemaakt, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. J. CORELL, Pred. te *Avezaten*, in tegenwoordigheid van Ds. J. POST, Pred. te *Asch*, als Consulent dezer Gemeente, legde zijn Wel Eerw.

op

op Zondag den 29 Junij l. l., zijne bijna zes en veertigjarige Evangeliebediening neder, en wenschte ons, naar *Ephez.* VI: 10, sterkte toe in den Heere. Eene groote schare, waaronder zestien Predikanten, was te zamen gekomen, om de afscheidsrede bij te wonen. Blijkbaar maakten zijn Wel Eerw's. woorden eenen diepen indruk. God geve dat die indruk niet verloren ga, en dat zijn Wel Eerw., die besloten heeft, om voor als nog onder ons te blijven, zijne voor het heil der Gemeente, zoo hartelijk geuite wenschen verwezenlijkt zie. Daartoe zij hij, onder den goddelijken zegen, nog lang in ons midden, en ondervinde de zoetste genoegens, welke aan de rust van eenen geliefden en alom geachten Leeraar zijn vastgeknoopt, totdat hij eens ontvange het loon, hetwelk de Heer voor zijne getrouwe dienstknechten in het andere leven heeft weggelegd.

DRUMPT vakant. Zie Febr. 1845.

BOMMEL.

HURWENEN, 5 Junij 1845. Door den Hoog Wel Geb. Heer G. A. J. VAN RANDWIJCK, Patronus der Kerke alhier, is de Wel Eerw. Heer J. A. VAN TRICHT, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, aan den Kerkeraad gepresenteerd, en tot Predikant in deze Gemeente, ten overstaan van den Consulent, Ds. J. VAN SCHAICK, Pred. te *Bruchem*, c. a., op heden beroepen.

HARDERWIJK.

Het Klassikaal Bestuur van *Harderwijk*, heeft op den 24 Junij l. l., geëxamineerd, en als Catechizeermeester toegelaten W. J. WIJENBERG, Lidmaat der Hervormde Gemeente te *Harderwijk*.

VORGTEN, den 15 Junij 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer V.

VAN DER WILLIGEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, onder ons bevestigd door zijnen Vader, den Wel Eerw. Heer P. VAN DER WILLIGEN, Pred. te *Tiel*, aan wien de Consulent H. T. VAN MEURS, Pred. te *Wapenvelde*, dit werk gaarne had afgestaan.

De Bevestigde sprak naar aanleiding van *Jac.* V:7*b* en 8*a*. *Ziet, de landman verwacht de kostelijke vrucht des lands — versterkt uw harten.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. Heeren: J. LOHSE, Emeritus Pred. van *Vorgten*, P. C. MOLHUYSEN, H. TANNER, W. H. LINSE, H. RUYS en G. J. RINK, Predd. te *Deventer*, *Hattem*, *Veessen*, *Slijk-Ewijk* en *Oosterhout* en *Bathmen*.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, sprekende over 2 *Thess.* I: 11 en 12. *Waarom wij ook altijd bidden voor u*, enz.

PUTTEN vakant. Zie Jan. 1845.

OOSTERWOLDE. Zie Junij 1845.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

'T WOUD, 22 Junij. Onze Leeraar, Ds. A. H. BLOM, maakte ons vóór 14 dagen bekend, dat hij eene beroeping naar *Dordrecht* had ontvangen, en vóór 8 dagen, dat zich eene beroeping naar *Vlaardingen*, c. a., daar nevens had gevoegd. Heden moesten wij vernemen, dat hij zich verpligt had gevonden, met vriendelijke afwijzing der laatste, de eerste aan te nemen.

PIJNAKKER, 6 Julij 1845. Nadat onze wegens aanhoudende ligchaamsongesteldheid, op

zijn

zijn verzoek Emeritus geworden Leeraar, Ds. J. DE JONG, op den vorigen dag des Heeren, een hartelijk afscheid van de Gemeente genomen had, predikende over 2 *Cor.* XIII:11; werd zijn Eerw. den volgenden dag, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. H. WOERMAN, Pred. te *Delft*, in tegenwoordigheid van den tijdelijken Consulent dezer Gemeente, Ds. G. KOLENKAMP, Pred. te *Delft*, van zijne betrekking, op de Klassis van *'s Gravenhage* en op deze Gemeente, met broederlijke zegenbede losgemaakt.

Heden avond werd door den Kerkeraad, in bijzijn van den Consulent, uit het vroeger geformeerde en medegedeelde drietal, tot Pred. alhier beroepen, Ds. J. J. KNAP, Pred. te *Fijnaard* en *Heiningen*.

DELFT. Zie April 1845.

NOOTDORP. Zie Junij 1845.

ROTTERDAM.

VLAARDINGEN, Julij 1845. Door de edelmoedigheid der waardige Weduwe, van onzen onvergetelijken Herder en Leeraar BERKHOUT, en de gunstige beschikking van Heeren Kerkvoogden en Notabelen alhier, zal het *annus gratiae* aanmerkelijk verkort worden. Eerstgenoemde achtingwaardige Vrouw, heeft namelijk zich bereid verklaard, om tegen 1°. Oct. dezes jaars, de Pastory te verlaten, en van het traktement over de drie eerste maanden van het volgend jaar, afstand te doen, indien men ter andere zijde wilde op zich nemen, in het traktement eens te beroepen Leeraars te voorzien, gedurende de drie laatste maanden van *dit* jaar. Het voorstel werd gretig en met dankbaarheid omhelsd. Heeft onze ontslapen Leeraar, zoo lang hij vermogt, zijne krachten aan het heil der Gemeente gewijd, ook

zijne nagelatene Weduwe, toont in den bloei en het welzijn derzelve, levendig belang te stellen. God vervulle den wensch van haar hart, en ook *onze* gebeden mogen verhooring bij Hem vinden, dat Hij, die haar tot hiertoe sterkte, het verder doe, en voor haar en voor haar eenig Kind, een God des heils en der vertroosting zij!

Nadat de Kerkeraad van vermelden afstand en overeenkomst, kennis bekomen had, en na verkregene handopening, van het Ministerie van Eeredienst, heeft men eenen aanvang gemaakt met de werkzaamheden, ter vervulling der bestaande vakature. Er is, uit een grooter gros, een twaalftal van Predikanten geformeerd, zijnde in alphabetische orde:

DD. HAVERKAMP BEGEMANN, te *Nieuwpoort*. BERKHOUT, te *Monster*. BLOM, Th. Dr., in *'t Woud*. TEN BOSCH, te *Sluipwijk*. BURGERHOUD, te *Dirksland*. HORST, te *Wehl*. JUNGIUS, te *Rijswijk*. MATTHES, te *Valkenburg*. NIERMEIJER, te *'s Heerarendskerke*. SOETBROOD PICCARDT, Th. Dr. te *Langerak*, bezuiden *de Lek*. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK, Th. Dr. te *Ruurlo*, en VAN DER SCHEER, te *Giesen-Nieuwkerk*.

Daaruit zijn voor het zestal benoemd:

DD. BERKHOUT, BLOM, BURGERHOUD, JUNGIUS, MATTHES, VAN DER SCHEER.

Voor het drietal:

DD. BLOM, BURGERHOUD, VAN DER SCHEER.

En uit het laatste beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. H. BLOM, Th. Dr. in *'t Woud*.

Nadat Ds. BLOM voor deze beroeping bedankt had, en vermits ook Ds. BEGEMANN, eene beroeping naar elders had aangenomen, heeft de Kerkeraad het hier voren vermeld twaalftal, aangevuld met DD. DE BRUINE, te *Vlissingen*, en DE

VRIES,

VRIES, te *Heikop*, het zestal, met Ds. DE VRIES, en het drietal, met Ds. BERKHOUT. En is vervolgens, op den 26 Junij, tot Herder en Leeraar beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. F. VAN DER SCHEER, Pred. te *Giesen-Nieuwkerk*, die deze beroeping, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, na beraad, heeft aangenomen.

LEIDEN.

BOSKOOP, 22 Junij 1845. Maakte onze Leeraar, Ds. A. VAN WITZENBURG, ons voor eenige dagen bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Schoonhoven*, heden mogten wij van zijn Eerw. vernemen, dat hij voor dezelve bedankt had.

SOETERWOUDE, 1 Julij 1845. In het begin, van dit jaar, deelde onze Leeraar ons mede, dat bij hem was ontvangen, een extract uit het Testament van wijlen den Heer TEUNIS STELLING, overleden te *Amsterdam*, waaruit bleek, dat door voornoemden Heer was gelegateerd, aan de Kerk der Hervormden te *Soeterwoude*, de somma van *f* 300, vrij van belasting, onder voorwaarde dat voor deze gelden twee zilveren Bekers, ten gebruike van het Heilig Avondmaal, moesten worden aangeschaft. Aan deze wilsbeschikking is voldaan, en wel door den aankoop van twee zilveren Drinkbekers en twee zilveren Geldbekers.

Gaarne maken wij openlijk dankbare melding van dit bewijs van Christelijke liefde van hem, die vroeger in ons midden had gewoond, en ofschoon reeds vele jaren ons verlaten hebbende, nu nog, bij zijnen dood, ons zulk een treffend en aangenaam bewijs heeft nagelaten, zijner voortdurende belangstelling in den bloei onzer Gemeente.

Niet minder aangenaam was het, uit den mond

van onzen Leeraar, dezer dagen te hooren, dat hem door iemand, uit deze Hervormde Gemeente, die onbekend wenscht te blijven, mede ten gebruike des H. Avondmaals, is ter hand gesteld, een uitmuntend bewerkt, geheel nieuw damast Tafellaken, met twee servetten.

Gelijk wij ons over dit bewijs van belangstelling in de openbare Godsdienst en plegtige bediening des H. Avondmaals, hartelijk verheugen, kunnen wij geenzins nalaten den innigen wensch te koesteren, dat dit loflijk voorbeeld van weldadigheid, door anderen moge worden nagevolgd, en alzoo deze Gemeente meer en meer in bloei moge toenemen.

NOORDWIJK AAN ZEE, 13 Julij 1845. Onze geachte, naar *Willemstad* vertrekkende Leeraar, Ds. H. BAKKER, nam op heden een hartelijk afscheid van deze Gemeente, ons toesprekende, naar aanleiding van *Ephez.* III:14—21. *Om deze oorzake buige ik mijne knieën tot den Vader onzes Heeren Jezus Christus*, enz. — Op denzelfden dag werd zijn Eerw. van zijne betrekkingen op deze Klassis en Gemeente losgemaakt, door Ds. DE HAAN HUGENHOLTZ, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Leiden*.

NOORDWIJKERHOUT. Zie Mei 1845.

AARLANDERVEEN staat vakant te worden. Zie Junij 1845.

DORDRECHT.

GIESSENDAM EN NEDER HARDINXVELD, 20 April 1845. Van hier is, door toevallige omstandigheden, tot nog toe verzuimd geworden, openlijk dankbare melding te maken, dat wijlen de Heer WOUTER BORNWATER, zich bij deze Gemeente, eene gedachtenis heeft gesticht, welke zijnen naam in aandenking zal doen blijven. Bij uiterste wilsbeschikking heeft hij gelegateerd *f* 1500,

ten

ten einde daarvoor een stel Zilverwerk aan te koopen, ten gebruike bij het H. Avondmaal, alsmede eene som van *f* 600, ten behoeve van de Armen dezer Gemeente, alles vrij van alle regten. Dit loflijk voorbeeld vinde vele navolging.

DORDRECHT, den 19 Junij. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. H. BLOM, Th. Dr. en Pred. in *'t Woud*, heeft de beroeping, alhier op zijn Eerw. uitgebragt, onder de vereischt wordende goedkeuringen, aangenomen.

GIESSEN NIEUWKERK, den 29 Junij. Maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. F. VAN DER SCHEER, ons heden bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping naar *Vlaardingen* ontvangen, en in beraad genomen had; den volgenden Zondag vernamen wij, dat die beroeping door zijn Eerw., onder de noodige goedkeuringen, was aangenomen.

GIESSENDAM EN NEDERHARDINXVELD, 30 Junij 1845. Onze waardige Leeraar, Ds. P. VAN DER HAGEN SPEELMAN, op zijn verzoek door Z. M. den Koning het Emeritaat bekomen hebbende, in te gaan met 1° Julij 1845, werd heden, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. NEUMAN, Pred. te *Sliedrecht*, als daartoe door het Klassikaal Bestuur van *Dordrecht* afgevaardigd, ten overstaan van Ds. W. VAN GENDT DE LEEUW, Pred. te *Hardinxveld*, en Consulent dezer Gemeente, losgemaakt van zijne betrekkingen, zoo op de Klassis van *Dordrecht* als op deze Gemeente, die hij, gedurende ruim 30 jaren, door leer en wandel, met trouw en ijver gesticht heeft. Zijn Wel Eerw. is door ligchaamsongesteldheid verhinderd om, naar den wensch van zijn hart, zijn nuttig dienstwerk onder ons met eene afscheidsrede te besluiten. In de hierdoor veroorzaakte vakature zal, binnen weinige da-

dagen, door de beroeping van eenen anderen Herder en Leeraar, worden voorzien.

GOUDA.

SCHOONHOVEN, 23 Junij 1845. Tot vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. B. J. SWALUE, is op den 14den l.l. door den Eerw. Kerkeraad gemaakt het navolgende twaalftal van Predikanten:

Ds. A. VAN WITZENBURG, te *Boskoop*. J. C. VAN SCHERMBEEK, te *Elst*. P. T. M. VAN LEEUWEN, te *Beek* en *Ubbergen*. C. N. DE GRAAF, Th. Dr. te *Oudskoorn*. C. SPEELMAN, aan *de Bildt*. C. WEIJLAND, te *Neerbosch*. C. SWALUE, te *Zandvoort*. H. R. ROOKMAKER, te *Poortugaal*. C. G. S. BEGEMANN, te *Venhuizen*. C. BOON, Th. Dr. te *Sassenheim*. J. M. D. ROMBACH, te *Oudenhoorn*, en P. VAN BONGA, te *Voorhout*. De beide laatsten met het lot tegen Ds. M. VAN STAVEREN, Th. Dr. te *Kedichem*.

Zestal:

VAN WITZENBURG, VAN SCHERMBEEK, WEIJLAND, SWALUE, ROOKMAKER en BEGEMANN. De laatste met het lot tegen Ds. ROMBACH.

Drietal:

VAN WITZENBURG, VAN SCHERMBEEK en ROOKMAKER. De laatste met het lot tegen Ds. WEIJLAND.

En is terstond daaruit beroepen, Ds. A. VAN WITZENBURG, Pred. te *Boskoop* en *Middelburg*, die deze roeping in ernstige overweging genomen heeft, maar ons heden bedroefde met het berigt, dat hij geene vrijheid gevonden had dezelve aan te nemen.

SCHOONHOVEN, 30 Junij 1845. Nadat Ds. A. VAN WITZENBURG voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping beleefdelijk bedankt had, is he-

heden door den Kerkeraad geformeerd het volgende twaalftal:

DD. J. C. VAN SCHERMBEEK, Predd. te *Elst.* M. VAN STAVEREN, Th. Dr. te *Kedichem.* D. P. KNUTTEL, te *Ammerstol.* C. SWALUE, te *Zandvoort.* U. J. W. ROLDANUS, te *Katwijk Binnen.* C. BOON, Th. Dr. te *Sassenheim.* H. DE VRIES, te *Hei- en Boekop.* H. W. C. ILCKEN, te *Kolderveen.* J. S. VAN STAVEREN, te *Oostwoud.* R. C. H. RÖMER, Th. Dr. te *Deyl* en *Enspijk.* J. J. LE FÈVRE DE MONTIGNY, te *Nieuwe Tonge*, en F. VAN BONGA, te *Voorhout.*

Zestal:

DD. J. C. VAN SCHERMBEEK, M. VAN STAVEREN, H DE VRIES, H. W. C. ILCKEN, R. C. H. RÖMER en J. J. LE FÈVRE DE MONTIGNY. De laatste met het lot tegen Ds. SWALUE en BOON.

Drietal:

DD. VAN SCHERMBEEK, DE VRIES en M. VAN STAVEREN.

En is terstond daaruit beroepen, Ds. J. C. VAN SCHERMBEEK, Pred. te *Elst*, die deze beroeping bereids ontvangen en in ernstige overweging genomen heeft.

GOUDA vakant. Zie Jan. 1845.

NOORDELOOS vakant. Zie April 1845.

LEKSMOND. Zie Junij 1845.

NIEUWPOORT staat vakant te worden. Zie Junij 1845.

LEKKERKERK. Zie Junij 1845.

REEUWIJK staat vakant te worden. Zie Junij 1845.

BRIELLE.

STAD AAN 'T HARINGVLIET, 22 Junij. Onze Leeraar, Ds. P. G. JONGBLOED, zich verpligt hebbende gevoeld, wegens aanhoudende ligchaams-ongesteld-

steld-

steldheid, het Emeritaat te verzoeken en hetzelve *salvo honore et stipendio* verkregen hebbende, is den 19 dezer van zijne betrekking op deze Gemeente ontslagen, en sprak heden zijne afscheidsrede uit, naar aanleiding van 2 *Cor.* XIII:11. *Voorts Broeders, zijt blijde, wordt volmaakt* enz. Moge de waardige man nog eenigen tijd genot hebben van de rust, hem na veertigjarigen diensttijd geschonken, en nog door invloed en voorbeeld voor anderen nuttig blijven!

STAD AAN 'T HARINGVLIET, 1 Julij. Met genoegen en dankbaarheid mogen wij mededeelen, dat door den Hoog Wel Geb. Heer A. W. Baron VAN BRIENEN, Heer van *de Groote Lindt*, enz.. Unicus Collator dezer Gemeente, volle vrijheid is vergund om ter vervulling der bestaande vakature eenen Predikant voor te dragen, die geheel naar de keuze der Gemeente was. De Kerkeraad van die vergunning gebruik makende, heeft uit een vroeger drietal, bestaande uit DD. J. G. WANROOIJ, Pred. te *Herkinge*, C. LE ROY, te *Gameren*, en J. H. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Westmaas*, deszelfs keuze op Ds. WANROOIJ bepaald, aan wien dan ook de collatie is gegeven en die heden naar kerkenorde is beroepen.

STELLENDAM, 6 Julij. Heden hadden wij het voorregt de bestaande vakature vervuld te zien, door de bevestiging van onzen beroepen Leeraar, den Kandidaat H. VAN DORSSER. Dezelve werd, door vriendelijken afstand van den Consulent, Ds. A. C. ROËLL, te *Goedereede*, verrigt door Ds. J. J. LE ROIJ, Pred. te *Oude Tonge*, met eene Leerrede over *Luk.* XII:35—38. *Laat uwe lendenen omgord zijn en de kaarsen brandende* enz. Behalve door den Bevestiger en den Consulent, is de oplegging der handen ook geschied door Ds.

Ds. J. G. WANROOIJ, Pred. te *Herkinge.* De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Rom.* I: 11, 12. *Want ik verlang om u te zien, opdat ik u eenige geestelijke gaven moge mededeelen* enz.

GEERVLIET. Zie Junij 1845.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

LAREN, den 8sten Junij 1845. Heden mogten wij de geheele vertimmering aan ons kerkgebouw voltooid zien, en hetzelve, als bij vernieuwing, den Heer en zijne dienst toewijden. Onze Leeraar overwoog met ons de redenen, welke regtgeaarde Christenen hebben, om gevoelens van liefde en hoogachting te koesteren jegens de plaats hunner Godsdienstige vergaderingen, naar aanleiding van *Ps.* XXVI: 8. Het herstel van ons kerkgebouw is ons te meer tot blijdschap, daar wij een gering aantal leden uitmaken, midden onder eene groote Katholieke bevolking, die nog onlangs een aanzienlijk kerkgebouw alhier stichtte. Onze dankerkentenis brengen wij dan ook aan allen, die in dezen ons hebben bijgestaan. In de eerste plaats aan den Hoog Wel Geb. Heer Jonkheer Mr. C. BACKER, die onder ons zijn buitenverblijf houdende, de eerste was, welke ons met raad en daad ter zijde stond; vervolgens aan den Wel Ed. Heer Kerkvoogd A. ROELANS, Rijks-Ontvanger, welke met den Wel Ed. Gestr. Heer W. F. HESHUIJSEN, Officier bij de Genie te *Naarden*, toezigt hield over de herstelling van ons

Be-

Bedehuis. Ook maken wij gaarne openlijk melding van onderscheidene subsidiën, ons verleend door de Synode, van wege *Gedeputeerde Staten* dezer Provincie, en van den Eerw. Kerkenraad der Hervormde Gemeente te *Amsterdam*. In het bijzonder vergeten wij niet eene gift, door wijlen Z. M. den Graaf van *Nassau* ons geschonken, de laatste welligt waarmede hij de lange rei sloot der onnoemelijke bij Z. M. leven toegewezen geschenken aan bijzondere Gemeenten en personen. Eere zij wijders aan de verschillende kerkelijke Besturen, die onze voorspraak zijn geweest ter verkrijging van onzen lang gekoesterden wensch. De lof en prijs bovenal aan Hem, die de harten der menschen neigt! Hem behage het, ons bij voortduring in ons kerkelijk bestaan te handhaven, dat, hoe gering ons aantal hier ook zijn moge, sedert de Hervorming het voorregt der onzen geweest is.

AMSTERDAM (Engelsche Gemeente) 22 Junij. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer ALEXANDER BISSET, in zijne dienst bevestigd door zijnen ambtgenoot, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. MURDOCH, met eene Leerrede over *Efez.* IV : 1 —3. *Zoo bid ik u dan, ik de gevangen in den Heere, dat gij wandelt waardig de roeping, met welke gij geroepen zijt; met alle ootmoedigheid en zachtmoedigheid, met langmoedigheid, verdragende malkanderen in liefde; u benaarstigende te behouden de eenigheid des geestes door den band des vredes.* Des avonds heeft de Bevestigde zijne dienst aanvaard, met eene Leerrede over 2 *Cor.* IV : 5. *Wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus den Heere, en ons zelven, (dat wij) uwe dienaars (zijn) om Jezus wil.*

Aan

Aan Ds. BISSET is Acte van Lidmaatschap der Klassis ter hand gesteld.

AMSTERDAM, (Nederduitsche Gem.) 1 Julij. Onze oudste, hoogst eerwaardige Leeraar, J. L. WOLTERBEEK, op zijn verzoek, wegens zijne hooggeklommen jaren, door Z. M. den Koning Emeritus verklaard zijnde met den dag van heden, werd in eene buitengewone vergadering van den Breeden Kerkeraad, door zijnen ambtgenoot, S. D. DE KEIZER, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Amsterdam*, van zijne betrekking op onze Gemeente en de Klassis losgemaakt en ontslagen, onder hartelijke zegenbede, dat God hem verleene de dagen zijner welverdiende rust, aangenaam, ten meesten nutte voor zich zelven, en zooveel mogelijk ook voor de Gemeente, door te brengen, en onder hartelijke dankbetuiging voor zoo vele diensten, als door hem aan onze Gemeente zijn bewezen, gedurende de acht en veertig jaren van zijn verblijf onder ons.

Gaarne zou de nu Emeritus verklaarde zijn dienstwerk onder ons met eene afscheids-leerrede hebben besloten, maar zijne vergevorderde jaren veroorloven hem niet zulk eene aandoenlijke taak te ondernemen.

KORTENHOEF staat vakant te worden. Zie Mei 1845.

HAARLEM.

HAARLEM vakant. Zie Dec. 1844.

KROMMENIE. Zie Mei 1845. De vakature alhier staat eerlang vervuld te worden.

ALKMAAR.

WINKEL, den 16 Junij 1845. Reeds sedert eenen geruimen tijd was de Gemeente alhier ontstoken van eene geschikte plaats, waar zij hare openbare Godsdienstoefeningen houden konde. Als

eenen waren vreugdedag mogt zij derhalve dezen dag van heden beschouwen, waarop van het aanstaande nieuwe kerkgebouw de eerste steen werd gelegd door haren Leeraar, die, eervol door H. H. Kerkvoogden daartoe uitgenoodigd, volgaarne de besturing dezer plegtigheid op zich genomen had. Algemeen was dan ook de belangstelling bij deze plegtigheid betoond, en hartelijk vereenigde zich de Gemeente met de wenschen, door haren Leeraar bij die gelegenheid uitgestort, dat het kerkgebouw nu weldra, onder Gods zegen, schoon en smaakvol, en met eenvoudigen luister voor aller oogen mogte oprijzen.

ALKMAAR, 19 Junij 1845. Na het bedanken van Ds. L. VAN HAAFTEN, heeft de Breede Kerkeraad deze nominatie gemaakt:

G. BARGER, GZ., Pred. te *Nichtevecht*. A. H. BLOM, Th. Dr. en Pred. in *'t Woud*. C. BLOM, Th. Dr. en Pred. te *Sassenheim*. H. A. G. BRUMUND, te *Vlaardingen*. J. DORPER, te *Borne*. J. P. HUYGENS, te *Hoogmade* en *Rijpwetering*. J. A. H. MENSINGA, te *Sijbecarspel*. W. OFFERHAUS, te *Wadenoijen*. H. P. SCHUURING, te *Wijk aan Zee*. H. H. SLUYTER, te *Terwolde*. H. CAMWOR, te *Mijdrecht*. N. VAN WIJK, te *Weesp*.

Het zestal:

A. H. BLOM, C. BOON, H. A. G. BRUMUND, J. DORPER, J. P. HUIJGENS, N. VAN WIJK.

Drietal:

H. A. G. BRUMUND, J. DORPER, en N. VAN WIJK.

Waaruit op heden beroepen is, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. DORPER, Pred. te *Borne*, die, na een beraad van veertien dagen, deze beroeping heeft aangenomen.

GRAFT, den 1 Julij 1845. Ter vervulling der alhier ontstane vakature, door het Emeritaat, van

van onzen Leeraar, G. J. BRINKMAN, zijn, na verkregene handopening van het Departement voor de kerkelijke zaken, door de vereenigde Kerkeraden van *Oost-* en *West-Graftdijk*, in tegenwoordigheid van den Secundus-Consulent, A. A. RIEDEL, Pred. te *Graft*, geformeerd de navolgende nominatiën, bestaande uit Kandidaten bij verschillende Provinciale Kerkbesturen:

Zestal de HH.:

VAN DER WORM, VAN CAMPEN, VAN DEN HONERT, Th. Dr., LAMBRECHTS, VAN SIMMEREN, KNOL.

Drietal:

VAN SIMMEREN, VAN DEN HONERT, Th. Dr., en VAN DER WORM.

Waaruit terstond beroepen is, de Wel Eerw. Heer A. VAN SIMMEREN, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, aan wien de acte van beroeping is toegezonden.

WEST-GRAFTDIJK, 29 Junij 1845. Onze Leeraar, G. J. BRINKMAN, bevorens van zijne betrekking op de Klassis van *Alkmaar* en deze Gemeente ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*, den Wel Eerw. Heer: H. J. KONING, Pred. te *Limmen*, ten overstaan van den tweeden Consulent A. A. RIEDEL, Pred. te *Graft*, nam heden van ons afscheid voor eene talrijke schaar van hoorders, naar aanleiding van *Hand.* XVIII: 20, 21*a*. God vergezelle hem in zijne rust, die hij, om ongeneeslijke ligchaamszwakte, van Z. M. den Koning heeft moeten verzoeken en hem goedgunstig verleend is.

HOORN.

BEETS, 27 April. Onze Leeraar, Ds. J. C. BUIJN, deelde ons heden het berigt mede, dat een zijner voorgangers, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. MENSMA VAN WILLES, laatst Predikant te

Kapelle, in *Zeeland*, na eene kortstondige ziekte op het onverwachts overleden was, op den 14den April j. l., in den ouderdom van bijna 60 jaren, ons bij die gelegenheid, naar aanleiding van *Ps.* XC : 12, opwekkende tot het welbesteden van onzen leeftijd op aarde, ter voorbereiding voor de eeuwigheid, volgens de leer van het Evangelie, welke ook door den Ontslapene, van het jaar 1813—1816, in deze Gemeente verkondigd is.

HOORN, 12 Junij 1845. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het beroep van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. L. OORT, naar *Delft*, heeft de Breede Kerkeraad, na verkregene handopening, heden het volgend twaalf- en zestal geformeerd:

Op het twaalftal werden geplaatst (alphabetisch):

DD. BROEDELET, Pred. te *Wijk bij Duurstede*. BERKHOUT, Pred. te *Monster*. HAESEBROEK, Pred. te *Eijerland op Texel*. MEIJBOOM, Th. Dr. Pred. te *Stiens*. MOLTZER, Pred. te *Waalwijk*. OPZOOMER, Pred. te *Wadenoijen*. ADAMA SCHELTEMA, Pred. te *Colijnsplaat*. VAN STAVEREN, Pred. te *Oostwoud*. SNOEK, Pred. te *Westwoud*, E. A. VAN DER SCHEER, Pred. te *Giessen Nieuwkerk*. WETSENBURG, Pred. te *Boskoop*. DE WIJS, Pred. te *Jisp*.

Op het zestal:

DD. BROEDELET, Pred. te *Wijk bij Duurstede*. MEIJBOOM, Pred. te *Stiens*. OPZOOMER, Pred. te *Wadenoijen*. ADAMA SCHELTEMA, Pred. te *Colijnsplaat*. VAN DER SCHEER, Pred. te *Giessen Nieuwkerk*. WITSENBURG, Pred. te *Boskoop*.

ZEE-

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MELISKERKE, 1 Julij 1845. Naardien Ds. A. DE RONDE BRESSER, Pred. te *Oudelande*, voor de beroeping naar deze Gemeente bedankt had, kwam de Kerkeraad heden wederom bijeen, om in de vervulling der vakature te voorzien, en formeerde het volgende zestal:

DD. J. BINNEWEG, te *West-Kapelle*. N. OSTI, te *Bekerke*. W. C. BLANKEN, te *Koudekerk*, benevens de H. H. Kandidaten: M. VAN LEEUWEN, W. HOFFMAN en J. C. VERHOEFF.

Hieruit is dit drietal gemaakt:

DD. J. BINNEWEG, N. OSTI en M. VAN LEEUWEN.

En met eenparigheid van stemmen beroepen, de Eerw. Heer M. VAN LEEUWEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, die deze beroeping heeft aangenomen.

MIDDELBURG, 4 Julij 1845. Diakenen der Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier hebben het genoegen te berigten, door Z. M. den Koning gemagtigd te zijn, tot de aanvaarding van het door wijlen Vrouwe JOHANNA DANCKERTS, Weduwe van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. W. HAZELAAR, vroeger Predikant bij deze Gemeente, bij testamentaire dispositie gemaakte legaat groot *f* 300, vrij van successieregten en kosten.

Dankbaar maken zij openlijke melding van dit bewijs van Christelijke liefde, waardoor het aandenken aan de Overledene, wier leven steeds door eene ruime mildadigheid gekenmerkt was, ook bij ons in zegening zal blijven.

GOES.

OUDELANDE, den 22 Junij. Onze Leeraar, Ds.

Ds. A. DE RONDE BRESSER, maakte ons den 8 dezer bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had naar de Gemeente van *Melis-* en *Mariënkerke*, in het eiland *Walcheren*. Heden verblijdde hij ons door de mededeeling, dat hij voor die beroeping bedankt had.

KAPELLE vakant. Zie Mei 1845.

IJZENDIJKE.

AXEL vakant. Zie April 1845.

UTRECHT.

UTRECHT.

DE MEERN, 22 Junij. De dag van heden was voor de Gemeente een ware feestdag. Zij mogt eene gewigtige gebeurtenis beleven, namelijk haar *tweehonderdjarig* bestaan. Het terugzigt naar het verledene, toen zij naauwelijks te noemen was onder de Hervormde Gemeenten van ons Vaderland, en wegens het geringe getal van hare leden, nu en dan aan gevaren bloot stond, die haar bestaan bedreigden, gaf haar, bij vergelijking van haren tegenwoordigen bloeijenden toestand, veelvuldige stof tot dankbare vermelding van des Heeren trouwe zorg en bescherming; vooral als men in aanmerking neemt het overgroote aantal van Roomsch-Katholieken, te dezer plaatse woonachtig, die de Hervormden, gelijk op zoo menige plaats, ook van hier hadden kunnen verdringen, en nog in het begin dezer eeuw hun het vrije gebruik van hun kerkgebouw hebben betwist. Toen slechts 90 zielen tellende, bezit de Gemeente thans een aantal van 318, een opmerkelijke aanwas binnen zulk een kort tijdsverloop.

De-

Dezelve heeft dan ook, in 1834, de vergrooting van het inwendige der Kerk noodzakelijk gemaakt en de vrees doen wijken, die vroeger, bij vakature, bestond voor combineren met de naburige Gemeente van *Vleuten*. — En inwendig, ten allen tijde vrij gebleven van de besmetting door het Separatisme, verbonden aan hare Leeraars door wederzijdsche achting, liefde, vertrouwen en prijsstelling op de Evangelieprediking, mag zij zich verheugen in het te dezer dagen zeldzaam bezit van rust, vrede en eenstemmigheid van denkwijze. Dit eene en andere gaf op dezen dag ruime stof tot dankzegging, tot verhooging onzer Christelijke blijdschap, en tot onze aanmoediging bij de woelingen en verdeeldheden des tijds. — Op eene gepaste wijze bragt onze veel geachte Leeraar, Ds. J. P. BRIËT, in het namiddagsuur, dit der Gemeente onder het oog, wekte haar op tot blijden dank, spoorde haar ernstig aan, om de intrede van een nieuw tijdperk te heiligen door vernieuwing van hare verbindtenis aan de dienst van God, door het geloof in CHRISTUS, en ging haar voor in het eerbiedig en vertrouwend opdragen van hare toekomst aan de zorg van Hem, die tot hiertoe zoo genadig haar had beschermd en bevestigd. Zijn Wel Eerw. deed dit, naar aanleiding van *Eph.* III:21. — De deelneming der Gemeente in deze plegtigheid was zigtbaar door eene talrijke opkomst, terwijl ook van elders velen waren gekomen, ter bijwoning van haar eeuwfeest, onder welke wij mogten opmerken de Wel Eerw. Heeren TRAUTMAN, Pred. te *Odijk*, en KRAAMWINKEL, Pred. te *Vleuten*. Levendig was ook de indruk der feestviering bij de Gemeente. Mogt zij dien, door Gods zegen, duurzaam bewaren; door zuivere Evangeliekennis, warme belangstel-

ling in de zaak der Hervorming, redelijk geloof, waren christenzin en echt godvruchtigen wandel, zich harer voorregten steeds waardig betoonen, en behouden wat zij heeft ontvangen. Daartoe zij de Heer der Kerke haar te allen tijde nabij en zegene, door zijnen Geest, de prediking van zijn dierbaar Evangelie aan de harten van ouden en jongen, rijken en armen!

UTRECHT vakant. Zie Mei 1845.

VINKEVEEN EN DEMMERIK staat vakant te worden. Zie Junij 1845.

WILNIS EN OUDHUIZEN. Zie Junij 1845.

WIJK.

DRIEBERGEN, den 1sten Junij 1845. De dag van heden was voor onze Gemeente een aangename dag. De Kerk alhier, ofschoon eerst gebouwd in den jare 1830, was, bij den toenemenden bloei der Gemeente, niet meer voldoende, vooral in den zomer, om de toehoorders, naar eisch, te omvatten. Uit dien hoofde was men, sedert lang reeds, bedacht, om dezelve aanmerkelijk te vergrooten. Dit plan, door het kollegie van Kerkvoogden, in het welbegrepen belang der Gemeente gevormd, in het einde tot rijpheid gekomen, vond weldra gereeden bijval, zoodat de gelden, tot bestrijding der kosten benoodigd, ten deele door leening tegen eene lage rente, ten deele door bijdragen van aanzienlijke In- en Opgezetenen, gemakkelijk werden gevonden. Het voorgenomen werk was alzoo aangevangen in het verleden jaar en werd onlangs gelukkig ten einde gebragt. Thans mogt de Gemeente het genoegen smaken, om in hare doelmatig uitgebreide, veranderde en verfraaide Kerk plegtig te vergaderen. Voorgegaan door haren Leeraar, Ds. H. A. VAN DER VEN, welke eene gepaste feestrede hield, naar

aan-

aanleiding van *Joh.* X : 22*a*: *En het was het feest der vernieuwing des tempels,*" werd zij allereerst opgewekt tot dankbaarheid aan God en den Heer der Gemeente, voor de Godsdienstige voorregten, waarin zij ruimschoots deelen mag. Voorts werd verschuldigde erkentelijkheid betuigd aan allen, die door meerdere of mindere giften het goede werk bevorderd hadden, inzonderheid aan den Hoog Wel Geb. Heer VAN WESTREENEN, van *Driebergen*, die door zijne ruime en edelmoedige bijdrage de Gemeente uitermate aan zich heeft verpligt. Aan Kerkvoogden werd mede hartelijk dank gezegd voor hunne betoonde zorg voor het welzijn der Gemeente, inzonderheid aan den President NICOLAAS LEGEMAAT, voor zijne belangelooze en onvermoeide pogingen, op de ondubbelzinnigste wijze aan den dag gelegd. Eindelijk werd regtmatige hulde toegebragt aan den Wel Ed. Heer N. KAMPERDIJK, Architect te *Utrecht*, die het plan der vergrooting onzer Kerk ontworpen en het werk bestuurd heeft, op eene allezins loffelijke en hem vereerende wijze, zoodat hij de algemeene goedkeuring in hooge mate mag wegdragen. — Deze dag blijve der Gemeente onvergetelijk. Moge zij steeds, tot in lengte van dagen, een God en CHRISTUS verheerlijkend en hare eigene volmaking bevorderend gebruik van haar vernieuwd heiligdom maken!

Gevoel van verpligting dringt ons, om, bij deze gelegenheid, openlijk vereerende melding te maken van een legaat, groot *f* 2000, vrij van successieregten en alle andere lasten, door wijlen Jonkvrouwe A. E. ELIAS, bij testament besproken aan de Diakonie onzer Gemeente. De waarlijk Christelijke zin, welke de edele Overledene, gedurende haar leven, steeds vervulde, en haar

voor hare betrekkingen en allen die haar kenden beminnelijk maakte, blijkt ook uit deze hare weldadige beschikking ten volle.

De armen alhier danken hare liefde, ook na haren dood gebleken. Hare gedachtenis zal gezegend blijven!

WIJK BIJ DUURSTEDE, 15 Junij 1845. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. BROEDELET, ons bekend, dat door hem eene beroeping was ontvangen naar de Gemeente van *'s Hertogenbosch*, en dat hij dezelve gedurende veertien dagen in ernstig beraad zoude nemen.

ELST vakant. Zie April 1845.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN, 24 Junij 1845. De oudste Leeraar dezer Gemeente, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. NIEUWOLD, wegens ongesteldheid zich verpligt geacht hebbende zijn Emeritaat te verzoeken, en hetzelve ook hebbende verkregen, om in te gaan met 1° Julij eerstk., werd heden, in eene vergadering van den Breeden Kerkeraad, behoorlijk van zijne betrekking losgemaakt, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. H. GUNNING, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden* en Predikant alhier. Wij betreuren het verlies, dat deze Gemeente daardoor heeft getroffen, en wenschen hartelijk, dat de waardige Man, die gedurende eene reeks van meer dan 26 jaren alhier de dienst des Evangelies waardiglijk heeft vervuld, en in zoo vele en gewigtige betrekkingen velen nuttig is geweest, een aangenaam

en

en langdurig genot hebbe van de Hem verleende eervolle rust, en al dat goede smake, dat de dankbare en hoogachtende liefde der Gemeente hem toewenscht. Bij de waarneming zijner laatste predikbeurt, op den 22 dezer, heeft zijn Eerw. zijn openbaar dienstwerk met gepaste opwekking en zegenbeden besloten.

LEEUWARDEN, 9 Julij 1845. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het Emeritaat aan den Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. NIEUWOLD verleend, heeft de Breede Kerkeraad, na verkregene handopening van het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk enz., gemaakt een twaalftal, waarop geplaatst werden de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren:

A. RUTGERS VAN DER LOEFF, Pred. te *Zutphen*. L. VAN HAAFTEN, te *Goes*. A. WITTEVEEN, te *Huizum*. H. HUYSERS, Th. Dr. te *Pietersburen*. S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr. te *Nijmegen*. G. E. W. DE WIJS, te *Jisp*. M. L. DE BOER, te *Hollum*. J. E. DE VOOGT, te *Nijmegen*. J. BROEDELET, te *Wijk bij Duurstede*. E. B. SWALUE, Th. Dr. te *Goes*. H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, te *Maassluis*. J. SICKENS BOELENS, te *Nijmegen*.

ROORDAHUIZUM, 8 Julij 1845. Op onzen geachten Leeraar, Ds. A. T. REITSMA, is eene beroeping naar de Gemeente van *Groningen* uitgebragt, welke door zijn Eerw. in ernstig beraad is genomen.

BEETGUM vakant. Zie April 1845.

OUDKERK EN ROODKERK vakant. Zie Mei 1845.

BEERS vakant. Zie Junij 1845.

HARLINGEN.

YTENS vakant. Zie Junij 1845.

SNEEK.

SNEEK.

Schoon de Correspondent voor de Klassis van *Sneek*, geen legaal berigt daarvan ontving, kan hij evenwel melden, dat de Pred. J. W. BECKING, te *Heeg*, na alvorens, op den 26 Junij, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. D. A. DE GROOT, in eene Kerkenraads-Vergadering, door den Consulent, Ds. C. J. KRAFFT, gepresideerd, van zijne betrekking op de Gemeente van *Heeg* en de Klassis van *Sneek*, te zijn losgemaakt, op den 29 afscheid van de Gemeente genomen heeft, en vertrokken is naar *Anjum*, zoodat nu *Heeg* vakant is. — Almede dat men te *Workum* begonnen is met het beroepingswerk, ten einde te voorzien in de daar bestaande vakature, door het maken van een twaalftal van Predikanten, blijkens het volgende berigt.

WORKUM, 16 Junij 1845. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van Ds. M. DE BOER, is heden alhier, door den Kerkeraad der Hervormde Gemeente, geformeerd het volgende twaalftal van Predikanten, alphabetisch gesteld:

DD. M. L. DE BOER, te *Hallum*. D. CANNEGIETER, IJZN., te *Arum*. G. FLIERINGA, HZ., te *Wommels*. A. L. KIERS, te *Oudeholdpade*. C. J. KRAFFT, te *Woudsend*. T. PIJTERSEN, te *Nijehaske*. B. RIENSTRA, Th. Dr. te *'s Gravendeel*. A. J. H. REIJS, te *Molkwerum*. J. F. GOBIUS DU SART, te *Sint Jansga*. L. TIDDENS, te *Exmorra*. G. E. W. DE WIJS, te *Jisp*, en S. ZANDSTRA, te *Parrega*.

Den 8 Julij is, uit bovenstaand twaalftal, dit navolgend zes- en drietal geformeerd:

DD. M. L. DE BOER, A. L. KIERS, C. J. KRAFFT, A. J. H. REIJS, B. RIENSTRA, Th. Dr., en G. E. W. DE WIJS.

Waar-

Waaruit terstond op het drietal zijn geplaatst: DD. KRAFFT, RIENSTRA, Th. Dr., en DE WIJS.

HEEG, den 29 Junij 1845. Heden nam onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. W. BECKING, van hier naar *Anjum* beroepen, na op den 26 Junij van zijne betrekking op de Klassis van *Sneek*, en op deze Gemeente, eervol te zijn ontslagen, een zegenend afscheid van ons, met eene Leerrede, over *Hebr.* XIII : 20, 21. Zoodat HEEG vakant is.

WARNS vakant. Zie Nov. 1844.

DOKKUM.

PAESENS, den 15 Junij 1845. Ten overstaan van DD. S. VAN KLEFFENS en L. A. C. REIGERSBERG, Predd. te *Nes* en *Nijkerk*, als Consulenten, is tot Pred. alhier benoemd en beroepen, Ds. H. H. IJNSONIDES, Pred. te *Schraard*, onder de Klassis van *Harlingen*.

ANJUM, den 6 Julij 1845. Heden mogten wij ons verblijden, dat onze van *Heeg* beroepen Herder en Leeraar, Ds. J. W. BECKING, plegtig onder ons werd ingezegend, door den Consulent, Ds. J. H. REDDINGIUS, Pred. te *Morrha* en *Lioessens*, met eene Leerrede over 2 *Cor.* IV : 5*a*. *Want wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus, den Heer.* Des namiddags aanvaardde Ds. BECKING, zijne H. bediening onder ons, houdende zijne intrêe-rede, over 3 *Joh.* vs. 4. *Ik heb geen meerder blijdschap, dan hierin, dat ik hoore, dat mijne kinderen in de waarheid wandelen.* De Hemelsche Vader sterke onzen Leeraar tot de prediking van CHRISTUS, en make dezelve voor ons heilrijk en vruchtbaar, opdat wij in de waarheid wandelen, en alzoo behouden mogen worden!

HEE-

HEERENVEEN.

GORREDIJK, den 30 Junij 1845. Werden Heeren Kerkvoogden en Kerkeraadsleden dezer Gemeente, in het vorige jaar aangenaam verrast, door het berigt, dat Mejufvrouw AKKE SANDERS, alhier overleden den 14 April 1844, bij Testamentaire dispositie, aan de Kerkvoogden *f* 600, en aan de Diakonie *f* 400 gelegateerd had; thans kunnen zij melden, dat deze gelden, met goedkeuring van Z. M. den Koning, reeds bij hen ontvangen zijn. Zij doen zulks in dit geschrift, zoo wel om de edele geefster door een openbaar bewijs van hunne erkentelijkheid, in een zegenend aandenken te houden, als om de zucht tot navolging, bij andere gegoede godsdienstvrienden op te wekken, opdat ook zij, nog na hun afsterven, de stoffelijke belangen van Kerk en Gemeente mogen bevorderen.

OOSTERZEE EN ECHTEN, den 7 Julij 1845. Ds. A. B. VAN HOLKEMA, Pred. te *Oldeboorn*, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, werd op den 24 Junij l. l., ten overstaan van dezelfde Consulenten, DD. W. MIDDELVELD en J. J. GOBIUS DU SART, door Floreenpligtigen benoemd, en als Predikant voor deze gecombineerde Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer J. C. A. VAN DE SIEPKAMP, Pred. te *Oosterwolde* en *Fochteloo*, en vernamen wij heden van denzelven, dat die beroeping, in afwachting der vereischte approbatiën, door hem werd aangenomen.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

DEVENTER. Zie Junij 1845.

KAM-

KAMPEN.

ZALK vakant. Zie Oct. 1844.
GENEMUIDEN. Zie Mei 1845.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

HOOGEZAND, den 22 Junij 1845. De Kerkeraad had het genoegen, heden aan de Gemeente bekend te maken, dat wijlen de eerzame ROELF HOOITES MEURSING, Ouderling alhier, bij Testament aan onze Diakonie had vermaakt, eene som van ƒ 400, vrij van alle regten, en dat, bij gunstige beschikking van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, aan de Diakonie magtiging was verleend, om die gelden aan te nemen, onder voorwaarde van dezelve te beleggen in inschrijvingen op een der Grootboeken van de Nationale Schuld, ten name der Diakonie, alsmede dat gedachte gelden, ook reeds door de Erfgenamen waren uitbetaald, en tevens waren overgegeven, om op een der Grootboeken van de Nationale Schuld, ten name der Diakonie te worden belegd. — De Kerkeraad bij dat berigt hulde doende aan de Christelijke liefde van den waardigen Overledene, wekte te gelijk de Gemeente op, om ieder naar zijn stand en vermogen dit loffelijk voorbeeld te volgen, en gaf deszelfs biddende hoop te kennen, dat het goede werk des edelen Afgestorvene, in de eeuwigheid zegenrijk zij gevolgd, en de genadige goedkeuring van den Allerhoogsten, mag hebben doen inoogsten. Zacht ruste de assche van den braven man!

FEERWERD, den 6 Julij 1845. Op den

29

29 dezer, is door de Ingezetenen van *Feerwerd*, het volgende zestal van Heeren Kandidaten geformeerd:

A. A. VAN RIESEN SCHOLTENS, C. MÜLLER SISSINGH, A. BROUWER, J. SANTÉE NIEWEG, A. BEGEMANN en H. DE HAAS.

Waaruit door de Hoog Wel Geb. Vrouwe, Douairiere R. DE MAREES VAN SWINDEREN, Primaria Collatrice van *Ezinga*, *Feerwerd* en *Saaksum*, op den 3 Julij 1845, tot Pred. van *Feerwerd* is benoemd, J. SANTÉE NIEWEG, Kandidaat bij het Provinsiaal Kerkbestuur van *Vriesland*, die reeds deze beroeping heeft aangenomen.

GRONINGEN, den 7 Julij 1845. Nadat vroeger ter vervulling der bestaande vakature, door den Breeden Kerkeraad, het navolgende twaalftal was gemaakt:

DD. A. T. REITSMA, te *Roordahuizen*. H. HUIJSERS, Th. Dr. te *Pietersburen*. W. C. VAN DER ZWAAG, te *Dronrijp*. P. DE GOEJE, te *Heerenveen*. A. WITTEVEEN, te *Huizum*. S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr. te *Nijmegen*. J. A. ANSPACH, Th. Dr. te *Deventer*. J. MEIJER, Th. Dr. te *Wolvega*. J. DOUWES, te *Zwaag-Westeinde*. A. TONKENS, te *Oostwold*. S. F. VAN HASSELT, te *Sneek*. F. J. J. A. JUNIUS, Th. Dr. te *Tiel*.

En daaruit naderhand dit zestal:

REITSMA, HUIJSERS, WITTEVEEN, DOUWES, VAN DER ZWAAG en MEIJER.

Werden heden op het drietal gebragt:

REITSMA, HUIJSERS en MEIJER.

En is terstond beroepen, Ds. A. T. REITSMA.

TOLBERT. Zie Dec. 1844.

WINSCHOTEN.

VLAGTWEDDE, den 15 Junij 1845. Heden morgen maakte onze Leeraar J. SPECKMAN, ons be-

bekend, dat op den 5' dezer, in gezegenden ouderdom te *Leens*, overleden was, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer NICOLAAS SMITH, die hier vroeger 3½ jaar het Evangelie verkondigde, en van hier bij den aanvang van het jaar 1806 vertrokken. Niet zonder hartelijke deelneming werd dit berigt gehoord, vooral door de meer gevorderden in jaren, die zich zijn Eerw. in zijn dienstwerk nog konden herinneren. Onze Leeraar wekte ons op, om het aandenken van hem, die ruim 50 jaren in Gods Kerke arbeidde, in zegening te houden, en zoo als Christenen werkzaam te zijn, dat de Evangeliëprediking van hem en van andere Leeraren, die voor of na hem onder ons arbeidden, of nog arbeiden, door Gods genade overvloedige vruchten doe rijpen voor den grooten dag des oogstes!

OUDE PEKELA, den 6 Julij 1845. Het strekt den Kerkeraad dezer Gemeente tot een groot genoegen, van hier te kunnen vermelden, de edelmoedige gezindheid van een onlangs overleden achtenswaardig Ingezeten, den Heer U. F. ZUIDERVEEN, in leven Lid van den Gemeenteraad, Kerkvoogd en Oud-Ouderling der Hervormde Gemeente alhier, die, bij uitersten wil, aan de Diakonie heeft gelegateerd, een Certificaat N. W. S., à 3 pCt., ter somma van ƒ1000. Dit legaat, door de achtenswaardige Weduwe des Overledene, Mejufvrouw J. LAANSTERHUIS, aan de Diakenen ter hand gesteld, en deze, op derzelver verzoek aan Z. M., om vergunning, tot deszelfs aanvaarding geregtigd zijnde, is met opregte hartelijke dankzegging aangenomen, tot jaarlijksche verligting van de administratie onzer behoeftige Diakoniekas. Onze vereeuwigde weldoener geniete nu, in hoogere kringen, de zalige bewust-

heid van een goed werk te hebben gedaan aan de armen, welke JEZUS onzen Heer ons als voorwerpen onzer weldadigheid heeft aangewezen. De vermelding van dit edelmoedig geschenk, wekke vele begoedigden in deze Gemeente en elders op tot navolging!

BEERTA. Ofschoon de Correspondent van het beroepingswerk in deze Gemeente, geenerlei legaal berigt heeft ontvangen, zelfs niet, na den Kerkeraad vriendelijk daartoe verzocht te hebben; zoo kan hij echter met zekerheid melden, dat alhier, uit eene te voren gemaakte nominatie, tot Pred. is beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer E. H. SIKKES, Pred. te *Bonda*, dat, daar de Beroepene een buitenlander is, op die beroeping de koninklijke agreatie is verzocht en bekomen, waarna het Klassikaal Bestuur dezelve kerkelijk heeft geapprobeerd, zijnde daarop vervolgens de goedkeuring van Z. M. verzocht.

HEVESKES EN WIEWERD vakant. Zie Julij 1844.

HELLUM vakant. Zie Jan. 1845.

SOLWERT EN MARSSUM vakant. Zie April 1845.

MIDDELSTUM.

UITHUIZEN, den 16 Junij 1845. Wat verkleefdheid aan eene plaats vermag, de plaats waar men het eerste levenslicht aanschouwde, de jaren der vroege jeugd doorbragt, en waar geliefde Ouders onder de dooden rusten, — wat verkleefdheid aan die dierbare plek gronds vermag, zelfs na eene meer dan 40 jarige afwezigheid, daarvan ondervond onze Gemeente *bij herhaling*, een treffend blijk, in een prachtig geschenk, ten gebruike bij de viering van het Avondmaal onzes Heeren, waarvan de mededeeling door onzen Leer-

Leeraar, ons op gisteren bij onze morgen-Godsdienst, aangenaam verraste. Dit geschenk (twee dagen te voren bij hem aan huis bezorgd), vergezeld van een gepast Dichtstuk, bestaat in *zeven* stukken zilvers: drie Schotels, een groote en twee kleinere, benevens twee Kannen en twee Bekers, door eene bekwame hand, op het keurigst bewerkt.

En van wien het is, dit geschenk?... Op uitdrukkelijk verzoek des Gevers, mag het niet gezegd worden. Dit alleen staat hier gemeld: het is van denzelfden, die ons voor *negen* jaren, op het Paaschfeest, met een even prachtige, groote zilveren Doop-vonte begiftigde, door dezelfde hand vervaardigd (*).

Wij mogen het dus met dankbare vreugde, door dit Tijdschrift kenbaar maken, dat wij ons thans in het bezit gesteld zien van eenen uitwendigen toestel bij de bediening van Doop en Avondmaal, welke niets te wenschen overlaat.

Dank, hartelijk dank zij den man, die op eene zoo uitstekende wijze, blijvende gehechtheid aan zijne geboorte- en opvoedingsplaats aan den dag gelegd, en het nu weder *zoo bijzonder* getoond heeft, dat de veeljarige inwoning in eene der *aanzienlijkste steden* onzes Vaderlands, waar hij grootelijks van God gezegend is, hem *dit Dorp* niet heeft doen vergeten; waar hij het aanwezen ontving.

De Heilige plegtigheid, aan welker uiterlijke viering de milde Gever, door *dit* geschenk meerderen luister trachtte bij te zetten, worde naar ha-

(*) Ook verdient het hier melding, dat naderhand nog eene geldelijke som aan onze Diaconie te beurt viel, waarvan de jaarlijksche rente, ten behoeve der bedeelde armen dient.

hare innerlijke waarde en beteekenis, door hem en door onze Gemeente, steeds meer gevoeld, opdat zoo het verheven doel dezer instelling bereikt worde, namelijk geestelijke gemeenschapsoefening met onzen gestorvenen en herleefden Zaligmaker en Heer!

LEENS, den 16 Junij 1845. Den 5 dezer overleed alhier onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer NICOLAAS SMITH. Den 15 Nov. 1768 te *Dokkum*, alwaar zijn Eerw.'s. Vader destijds en later te *Winschoten*, Pred. was, geboren, genoot hij, sedert het jaar 1786, zijne opleiding tot het werk der Evangelieprediking aan de Hoogeschool te *Groningen*, vooral onder de beroemde Hoogleeraren ABRESCH, CHEVALIER, LUBBERS en KUIPERS, en werd reeds voor het eindigen zijner Academische loopbaan, benoemd tot Predikant te *Wapsterveen*. Na den 16 Nov. 1794, bevestigd te zijn, vertrok hij van daar in 1802, naar *Vlagtwedde*, en in het jaar 1805, eene beroeping naar deze plaats aangenomen hebbende, verkondigde hij gedurende eene reeks van bijna 40 jaren in ons midden het Evangelie der zaligheid, en herdacht den 16 Januarij 1831, opzettelijk, hoe hij zulks toen gedurende 25 jaren had mogen doen.

Den 24 Nov. van het vorige jaar, herdacht zijn Eerw. zijne 50 jarige Evangeliedienst, naar aanleiding van *Ps.* LXXI: 17, 18. *o God, gij hebt mij geleerd van mijne jeugd aan, en tot nog toe verkondig ik uwe wonderen. Daarom ook, terwijl de ouderdom en grijsheid daar is, verlaat mij niet o God; totdat ik aan dit geslacht verkondige uw arm, allen nakomelingen uwe magt.* Echter mogt hij zijnen hier uitgedrukten wensch niet ten volle vervuld zien, terwijl

wijl spoedig eene kwijnende en ten deele pijnlijke ziekte hem overviel, en oorzaak was, dat hij na dien dag, slechts 5 malen den kansel weder betrad. Insgelijks werd daardoor eerst vertraagd, en later verhinderd de vervulling van zijnen wensch, om van die plegtigheid eenig berigt in dit tijdschrift geplaatst te zien.

De Overledene genoot in vele opzigten de liefde en toegenegenheid zijner Gemeente, zoò als zijne nageblevene betrekkingen ook thans ruimschoots gelegenheid hebben om op te merken, — en insgelijks die zijner Ambtsbroeders, zoo als blijkt uit de omstandigheid, dat hij gedurende eene reeks van jaren Lid was van het Klassikaal Bestuur van *Middelstum*.

Uit zijn huwelijk met Mejufvrouw MARIA STAVERMAN, welke hem den 12 Maart 1840 door den dood ontviel, laat hij een Zoon en eene Dochter na. Immers, hoewel zijne echt gelukkig en met 9 kinderen gezegend was, trof hem, behalve dat zijner Gade en van Kinderen, in vroegeren leeftijd, gedurende zijn verblijf alhier, het ontzettend verlies van drie Zoons en eene Dochter, alle in volwassenen leeftijd.

De Consulent dezer Gemeente, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. BOELES, Litt. et Th. Dr., Pred. te *Hornhuizen*, c. a., bepaalde ons den 15 dezer bij dit ons treffend verlies, naar aanleiding van *Hand.* XI : 24*a*. *Hij was een goed man.*

NOORD-BRABAND.

's HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH, 11 Julij 1845. Nadat

ook de Wel Eerw. Heer J. BROEDELET, zich verpligt had gevoeld, voor de roeping herwaarts, te bedanken, heeft de groote Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, het beroepingswerk hervat, en geformeerd de navolgende nominatie van Predikanten, in alphabetische orde gerangschikt, twaalftal:

BEZEMER, te *Berlicum*, C. A. HALLO, te *Neder-Hemert*. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK, Th. Dr. te *Ruurlo*. HOUËL, te *Groote-Lindt*. VAN DER KUIP, te *Sliedrecht*. MATTHES. te *Valkenburg*. MIDDELKOOP, te *Almelo*. VAN NOUHUIJS, te *Oisterwijk*. STRUICK, te *Poederooijen*, C. A. TIMMERMAN, te *Engelen*. VAN VOORST, te *Wormer*, en DE WIJS, te *Jisp*.

Zestal:

HALLO, HOUËL, MATTHES, STRUICK, TIMMERMAN, DE WIJS.

Drietal:

STRUICK, TIMMERMAN, DE WIJS.

Hieruit werd op heden, met meerderheid van stemmen beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer M. J. STRUICK, Csz., Pred. te *Poederooijen* en *Loevestein*, wien daarvan Akte is toegezonden.

BREDA.

KRUISLAND, den 8 Junij 1845. Na verkregene handopening, tot het doen van een beroep, heeft de Kerkeraad onder toezigt van den Consulent, Ds. G. VAN NOUHUYS, Pred. te *Rozendaal*, gemaakt eene nominatie van zes Kandidaten, waarop geplaatst waren de Wel Eerw. H. H.:

G. DE BRUIN, G. J. C. HARMSEN, P. KIEL, J. W. LEM, A. VAN SIMMEREN en E. C. VAN DER ZAAG.

En is op heden, met eenparigheid van stemmen, daaruit beroepen, de Wel Eerw. Heer G. DE BRUIN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, die deze beroeping, onder inwach-

wachting der vereischte approbatiën, aangenomen heeft.

MOERDIJK. Uit eene nominatie, door den Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst, enz., den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren de volgende Kandidaten:

T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr. te *Amsterdam*. C. H. VAN DAM, te *Rotterdam*. P. A. H. PAASSEN DE HEER, te *Leiden*. J. W. LEM, Hulpprediker te *Numansdorp*. P. H. J. ROOS SCHREGARDUS, te *Utrecht*. A. VAN SIMMEREN, te *Enkhuizen*. J. SURINGAR, te *Leiden*, en E. C. VAN DER ZAAG, te *Steenbergen*.

Heeft Zijne Majesteit, als Collator, den Heer T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr., benoemd tot Pred. te *Moerdijk*.

WILLEMSTAD. Zie Mei 1845.

HEUSDEN.

UITWIJK. Zie Nov. 1844.

'sGREVELDUIN CAPELLE EN VRIJHOEVE. Zie Mei 1845.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN. Zie Junij 1845.

DRENTHE.

ASSEN.

VEENHUIZEN vakant. Zie Nov. 1844.

ASSEN vakant. Zie Nov. 1844.

ANNERVEEN vakant. Zie Junij 1845.

KOEVORDEN.

EMMEN, den 8 Junij 1845. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het Emeritaat van onzen vorigen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel.

Heer J. P. AMSHOFF, is uit het volgende twaalf-, zes- en drietal Predikanten en Kandidaten, alphabetisch gesteld:

Twaalftal:

DANNENBORCH, Pred. te *Noordwolde*. GOOSEN, Pred. te *Eibergen*. HOFKAMP, Kandidaat voor het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*. BROUWER HUIZINGA, Kandidaat voor het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*. LIEFTINCK, Pred. te *Odoorn*, RIJKENS, Kandidaat voor het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*. SCHULTZ, Pred. te *Sleen*. STRATINGH, Pred. te *Roswinkel*. TONKES, Kandidaat voor het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*. VOGET, Pred. te *Oostwold* en *Lage Meden*. WILMERS, Pred. te *Meppeler Nieveen*. COOLHAAS VAN DER WOUDE, Pred. aan het *Annerveensche Kanaal*.

Zestal:

GOOSEN, LIEFTINCK, STRATINGH, VOGET, WILMERS, COOLHAAS VAN DER WOUDE.

Drietal:

De drie laatsten.

Beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. COOLHAAS VAN DER WOUDE, Pred. aan het *Annerveensche Kanaal*, die deze beroeping bereidvaardig heeft aangenomen.

Heden hadden wij het genoegen, dat de Beroepene onder ons bevestigd en ingezegend werd. De bevestigingsrede werd gehouden, (bij vriendelijken afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. J. STRATINGH, Pred. te *Roswinkel*,) door den Behuwdbroeder van onzen nieuwen Leeraar, Ds. A. TEN OEVER, Pred. te *Gasselter Nieveen*, terwijl de plegtige inzegening, (bij afwezigheid van den genoemden Consulent) verrigt werd door den 2den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. W. LIEFTINCK,

TINCK, Pred. te *Udoorn*. De Bevestiger had tot tekst gekozen, *Joh.* XXI : 17*a*. *Hij zeide tot hem ten derden male: Simon Jonas zoon hebt gij mij lief?* Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn H. dienstwerk, naar aanleiding van 1 *Cor.* IX : 16*b*. *Wee mij! zoo ik het Evangelie niet verkondige.*

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

ZWAMMERDAM EN WOERDEN, den 22 Junij 1845. Na verzochte en verkregene handopening van Zijne Excellentie den Heer Minister voor de zaken der Hervormde Eerdienst enz., heeft de Kerkeraad, op den 15den dezer eene nominatie gemaakt, ter voorziening in de aanstaande vakature, door het vertrek van Ds. J. J. VAN VOLLENHOVEN, naar de Gemeente te *Frederikstad aan den Eider*. Bij meerderheid van stemmen zijn op het tweetal geplaatst, de Wel Eerw. Heeren J. H. DE RIDDER, Pred. te *Waddingsveen* en J. N. SCHELTEMA, Proponent bij onze Broederschap; waaruit vervolgens met eenparige stemmen tot gewoon Herder en Leeraar dezer Gemeente is beroepen, de Wel Eerw. Heer J. N. SCHELTEMA, aan wien de beroepsbrief terstond werd toegezonden. Heden mogten wij berigt ontvangen, dat zijn Eerw. deze beroeping, in de vreeze Gods, en onder inwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke approbatiën heeft aangenomen.

UTRECHT, den 13 Julij 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, Jr., Litt. et Theol. Doct., van

Boskoop tot ons overgekomen, in de H. dienst onder ons bevestigd door zijnen Vader, den Hoog Eerw. Hoog Gel. Heer A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, Hoogleeraar te *Amsterdam*. De Bevestiger had tot tekst *Luc.* XVII:21*b*. *Het koningrijke Gods is binnen uliedens.* De Bevestigde hield des avonds zijne intrede, predikende over 2 *Cor.* III:17. *De Heer is de Geest, en waar de Geest des Heeren is, aldaar is vrijheid.*

FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER. Zie Mei 1845.

BOSKOOP. Zie Junij 1845.

EVANGELISCH-LUTHERSCHE KERK.

LEIDEN. Nadat wij den 20 April l.l. het voor ons treffend berigt van onzen waardigen jongsten Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer F. L. RETEMEIJER, wegens het nederleggen van zijn leeraarsambt onder ons in eene vorige hadden medegedeeld, waarbij wij hartelijk wenschten, dat de rust van zijn dienstwerk aan het herstel zijner gezondheid mogt bevorderlijk zijn, vernamen wij helaas! maar al te spoedig, dat die rust hier voor hem zeer kortstondig geweest was, daar zijn Wel Eerw. zeer Gel. reeds in den morgen van den 10 Junij kalm ontsliep. Nadat onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. J. MATTHES zulks voorloopig den 14 Junij aan de Gemeente had bekend gemaakt, heeft zijn Wel Eerw. zeer Gel. ons op den volgenden Zondag, den 22 Junij, in eene treffende Leerrede, naar aanleiding van *Job* XVII:1: *Mijn adem is zwak, en mijne dagen zijn afgekort, het graf is nabij,* het

het werkzaam en Godsdienstig leven van den Overledenen onder ons herinnerd. Met regt meenen wij op den Ontslapenen te mogen toepassen: *Zalig zijn de dooden, die in den Heer sterven, van nu aan; ja zegt de geest, opdat zij rusten mogen van hunnen arbeid: want hunne werken volgen hen na.*

God vergunne ons nog lang het behoud van onzen ijverigen oudsten Leeraar, sterke hem in zijn gewigtig ambt onder ons en vergoede het verlies van eenen mede Leeraar en ambtgenoot, door spoedig eenen waardigen opvolger tot ons te doen komen, daar bereids door den Kerkenraad, na de bekomene handopening ter vervulling der vakature, op het hierna volgend zestal zijn geplaatst:

DD. J. E. INCKEL, van *Kuilenburg*. J. C. KINDERMAN, van *Edam*. J. L. F. DE MEIJERE, uit de *Pekel-Aa*. D. C. RADEMAKER, van *Winschoten*. W. D. STATIUS MÜLLER, van *Bodegraven*, en C. D. VIEHOFF, van *Monnikendam*.

SCHIEDAM, 22 Junij. Wij ontvingen heden door onzen Leeraar, P. J. V. DUSSEAU, het berigt, dat weder een onzer voormalige Leeraars, de Wel Eerw. Heer F. L. RETEMEIJER, Pred. te *Leiden*, ten huize van zijne betrekkingen overleden was. Zijn Eerw. was onder ons werkzaam als Adjunct-Leeraar, van 1828 tot 1830, en allen, die hem gekend hebben, herinneren zich, hoe hij de leer, door hem gepredikt, met een opregt christelijken wandel bevestigde. Zijn heenengaan in den bloei des levens wordt door ons van harte betreurd, terwijl wij het goede, door zijn Eerw. onder ons gesticht, dankbaar herdenken.

HARLINGEN, 22 Junij. De dag van heden was voor onze Gemeente ten hoogste belangrijk, als zijnde die waarop onze nieuw beroepen Leeraar,

aar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. F. BARBIERS, plegtig aan de Gemeente werd voorgesteld en zijn Eerw. intrede hield. Ds. H. SCHUTTE, Pred. bij de Evang. Luth. Gemeente te *Leeuwarden*, en sints den dood van onzen vroegeren beminden Leeraar, Consulent dezer Gemeente, wees ons aan den morgen van dezen dag op de wederzijdsche verpligtingen van Leeraars en Gemeente, predikende over 1 *Cor.* IV: 1, 2. Des avonds aanvaardde onze Leeraar zijn dienstwerk onder ons, zich plegtig aan onze Gemeente verbindende, met eene Leerrede over 1 *Cor.* II: 3—6*a*.

AMSTERDAM vakant. Zie Mei 1845.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

LOGUMER VOORWERK, den 22 Mei. Heden is hier, met eenparigheid van stemmen, de Kandidaat VAN BETEREN tot Leeraar dezer Gemeente beroepen. Zijn Eerw. heeft de beroeping aangenomen en staat in de eerstvolgende gewone vergadering van den Coetus pro ministerio geëxamineerd te worden.

KERKBORGEN vakant. Zie Febr. 1845.

HINTE EN OOSTERHUIZEN vakant. Zie Mei 1845.

BONDA staat vakant te worden. Zie Mei 1845.

KREITS

KREITS SYNODE DUISBURG.

VOERDE vakant. Zie Nov. 1844.

KREITS SYNODE WEZEL.

EMMERIK. Onze oudste Leeraar, Ds. ZUR NIEDEN, Ridder van de Roode Adelaars-Orde, en Predikant bij de Evangelische Gemeente dezer stad, is ons na verzwakking van eenigen tijd door den dood ontrukt.

De Overledene was een waardig dienaar van het Evangelie, die zich bijzonder ook voor de jeugd zeer verdienstelijk maakte. In

EMMERIK is alzoo eene predikantsplaats vakant.

WEZEL, den 22 Mei 1845. Op den dag van gisteren werd alhier een plegtig feest gevierd, het feest, gewijd aan de gedachtenis der 50 jarige ambtsbediening van een' onzer Evangelische Predikanten, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer R. W. LAMBRECHTS. — Ofschoon bijzondere omstandigheden het niet veroorloofden, op den gedenkdag zelven, den 17den dezer, dit feest te vieren, zoo konden de talrijke vereerders van den eerwaardigen Jubilarius het evenwel niet van zich verkrijgen, om niet, alrede op dien dag, met de gelukwenschingen der familie, de bewijzen hunner innigste liefde en hoogachting te vereenigen. — Het zanggezelschap der hier bestaande tweede Societeit, onder de zinspreuk: *Vereeniging*, bragt, tot plegtige opening en wijding van het feest, den alom vereerden Grijsaard, in eene voortreffelijke serenade, den heilwenschenden en deelnemenden groet

groet aller standen en Godsdienstbelijdenissen; afgevaardigden der Gemeente reikten met de stelligste verzekeringen der volkomenste hoogachting en dankbaarheid een aanzienlijk geschenk over; zij, welke hij, kort geleden, als leden der Gemeente aangenomen had, gelijk ook vele hier en elders wonende vrienden, gaven, in zinrijke woorden en gaven, hunne vereerende en hartelijke deelneming te kennen. Intusschen was het vooral de dag van gisteren, op welke het, op eene in het oog loopende, treffende wijze, bleek, welk eene groote en algemeene liefde den eerwaardigen Jubilarius, van nabij en van verre, van aanzienlijken en geringen, van de leden zijner Gemeente en van die der Roomsch-Katholijke en Israëlitische wordt toegedragen. De muzijkanten van het garnizoen ter dezer stede, bragten een hartverheffend morgenmuzijk, en openden dus het feest op eene waardige wijze; afgevaardigden van de Roomsch-Katholijke en Israëlitische Gemeente, gelijk ook die van het garnizoen, kwamen heilwenschend hem begroeten, terwijl de laatstgenoemde Gemeente met een eenen kostbaren prachtBijbel ten geschenke aanbood; de Leeraars van het Gymnasium, met welke de verdienstelijke Grijsaard, 14 jaren lang als medeonderwijzer in de naauwste betrekkingen gestaan had, betuigden in roerende bewoordingen, bij monde van hunne Director, den Heer Professor BISCHOFF, hunne onbegrensde erkentelijkheid, vereering en vriendschap; de leden van het Presbyterium en de Representanten der Gemeente, de schoolonderwijzers, het bestuur der stad, zijn Eerw. collega's en synodale ambtsbroeders, gelijk vele, in den omtrek wonende, geestelijken en vrienden wenschten den hooggeachten Jubilarius van harte geluk en begeleid-

leidden hem in feestelijken optogt naar het fraai versierde Heiligdom, welks wijde ruimte de verbazend groote menigte van toehoorders, van alle geloofsbelijdenissen, naauwelijks bevatten kon. De Godsdienstoefening werd geopend door het zingen van de beide eerste verzen van het overschoone 293ste Gezang, waarna de Jubilarius den kansel beklom, en op eene waarlijk stichtende en hartverheffende wijze over Psalm LXXI: 17 en 18 predikte. De eenvoudige, ongekunstelde woorden, welke, met een gepast gebruik maken van den tekst, van uit het ootmoedig, dankbaar hart des waardigen Grijsaards vloeiden, vonden bij al de toehoorders den volmaaksten weerklank, zoodat er niemand was, die niet met hem voelde, dankte, bad. Acht jaren had de Jubilarius in het nabij gelegen *Nederland*, op twee verschillende plaatsen, *Hierden*, bij *Harderwijk*, en *ter Aa*, bij *Breukelen*, het ambt van Herder en Leeraar bekleed, en werd toen als Hollandsch, en vervolgens als Hoogduitsch Predikant, bij de alhier gevestigde Gereformeerde Gemeente aangesteld, welk ambt hij met buitengewone trouw, met lust, met opoffering, menigmalen van gemak en genoegen, met de meeste naauwgezetheid, gedurende een tijdsverloop van 42 jaren, onder ons bediend heeft, en, zoo God wil, nog langer met zegen bedienen zal!

Ja, met regt kunnen en durven wij beweren, dat er zegen op zijn werk rust; dat zijn woord, zijn voorbeeld rijke vrucht draagt en duizend, bij duizend door hem gebragt zijn op den weg der deugd en der godzaligheid. Immers, wat zijn mond spreekt, is de taal van zijn hart; hij spreekt, omdat hij gelooft, en hij spreekt niet anders dan dat hij gelooft en waarvan hij bij zich zelven vol-

ko-

komen overtuigd is. — Gelijk er geene valschheid in zijn binnenste gevonden wordt, zoo ook geene valschheid in zijne woorden en handelingen; huichelarij, vleijerij, onderkruiping zijn hem vreemd; hetgeen langs regte wegen te verkrijgen was, is nimmer op zijpaden door hem gezocht, en liever leed hij onregt, dan dat hij onregt deed. Nederigheid, eendragt, liefde, deze deugden te doen heerschen en dat Apostolische woord: *zooveel in u is, houdt vrede met alle menschen!* in vervulling te brengen, was steeds het doel van zijn streven. Dit getuigt zijn leven, dit getuigen allen, die hem kennen, dit getuigde de welmeenende deelneming van alle standen en godsdienstbelijdenissen aan het feest, ter zijner eere aangerigt.

En met eere kon de waardige man zijn feest vieren; want geëerd is hij van allen, die ooit met hem in eenige betrekking stonden, met het volste regt, geëerd en geacht van zijne Gemeente, van zijne medeburgers, van al zijne bekenden. Maar hoog vereerd werd hij ook, door de hoogere magten van den Staat; immers, nadat de Jubilarius het plegtig *amen*, op zijne dankende en biddende woorden had uitgesproken, en het 8ste vers van het 664ste Lied gezongen was, werd hem, in naam van onzen Koning, onder eene allezins passende aanspraak, door den Heer Consistoriaalraad VON OVEN, de Roode Adelaars-orde, ter hand gesteld, gelijk ook schriftelijke gelukwenschingen van het koninklijke Consistorie, te *Coblens*, en van de koninklijke Regering, te *Dusseldorff*. Daarop sprak de Superintendent, Dr. LOHMANN, een gepast en hartelijk woord tot den Grijsaard, en wenschte hem, in naam der Gemeente, zijner Collega's, zijner Collega-broeders, van harte geluk. Vervolgens werd de Jubilarius, op

op eene liefdevolle, treffende wijze begroet, door den Pred. RUBEL, en wel in naam van het Garnizoen, welks zielverzorger hij jaren lang geweest was. En, ten slotte, was het de oudste Zoon van den Jubilarius, Dr. H. W. T. SCHOUTEN LAMBRECHTS, Pred. te *Dinslaken*, die het woord voerde, en met een diep bewogen hart, mede uit naam zijner Broeders en Zusters, tot zijnen ouden Vader en de Gemeente sprak, zóó, dat niemand onaangedaan bleef, en allen met den Zoon den Vader zegenden, en om zijnen zegen baden. En nu liet de Jubilarius, na het zingen van het 6de vers van het 274ste Gezang, de feestvierende menigte zegenende van zich. Een feestelijk maal, aangerigt in de zaal van de eerste Societeit, verzamelde vele vrienden en vereerders van den hooggeachten man, om denzelven. En ook dit deel van het feest, getuigde van den geest der liefde en der eendragt, welke den Jubilarius bezielende en vervullende, als van hem op anderen was afgedaald en onder hen verbreid geworden. Geen misverstand hoegenaamd, stoorde de zuivere overeenstemming der harten, en ieder kon het feest eindigen, met dat bevredigend bewustzijn, hetzelve gevierd te hebben, met eene in den Heer eindigende vreugde.

De hooggeëerde Jubilarius, had tevens de welwillendheid, de schriftelijke gelukwenschingen zijner vroegere Gemeenten, zoo ook die van Dr. VON DER KUHLER, Pred. te *Wallach*, zijnen, sedert jaren beproefden vriend en eenmaligen Collega, welke hem, vóór 42 jaren, als Herder en Leeraar bij Wezelsche Gemeente, plegtig had ingezegend, aan de verzamelde Gemeente te laten voorlezen.

Moge nu maar bij den Eerwaardigen Grijsaard,

 die

die zich steeds over eene zeldzame kracht en opgeruimdheid des geestes verblijden mag, in vervulling komen, wat hem bij het feestmaal, in de Kerk, in zijne woning is toegesproken, voor hem gewenscht en gehoopt werd! dan voorwaar, zal zijn Wel Eerw. nog lang, zeer lang, voor zijne Familie, voor zijne Gemeente, voor zijne medeburgers gespaard blijven, en gelijk tot dus verre, met eenen rijken zegen, in engeren en uitgebreiden kring, werken aan het heil der hem toevertrouwde zielen, en eerst spade, zeer spade, ingaan in de vreugde zijns Heeren, om den loon der opregten te ontvangen!

Genomen uit het Reische Kritsblad, gedrukt in Wezel, 24 *Mei* 1845.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

BENTHEIM vakant. Zie Dec. 1844.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moot.
J. Rijsdijk Takens Lambrechts, Hulpprediker te *Amsterdam*.
J. Troste.
J. C. Römer.
J. H. ter Meulen.
J. A. K. F. Revel.
F. J. W. Zimmerman.
W. A. van Diest.
J. C. van de Velde.
J. P. Schilt.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam*.
H. Hiebink, Directeur van het Zendelings-Instituut te *Rotterdam*.
B. Elferink.
D. van der Hoff.
T. J. van Griethuijsen.
T. J. van der Riet.
W. A. Sylvester Verburg.
J. K. van der Wulp.
A. W. van der Worm.
J. C. Wijs.
F. H. Moorrees.
H. Berghege, Az.
W. Scheffer.

NOORD-HOLLAND.

A. R. Hoetink.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.

G. H. Dwars.
A. W. van Campen.
A. Hage.
C. J. François.

ZEELAND.

D. van Leeuwen.
A. Meursinge, Leeraar aan de Koninklijke Academie te *Delft*.
D. van den Berg, Hulpprediker te *Oudewater*.
E. C. Groeneveld, Hulpprediker te *Bussum*.
P. H. Pottum.
A. C. Bredius.
P. E. van Driest.
C. van Heusden.
P. T. van den Berg.
L. Rietberg.
G. Wetsels.
P. Kiel.
H. L. de Villiers.
W. C. Meijer.
H. J. Krol.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
A. van den Ham van Heijst.
J. van Kesteren.
J. Boele.
F. van der Vliet.
C. H. van Dam.
D. C. Pleijte, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zalt-Bommel*.
P. C. Farret.
P. A. Hajenius.
J. W. Nijenhuis.

C.

C. L. Klein.
A. J. Backer.
G. J. van Spall, Hulpprediker te *Giesendam*.
G. J. van der Maaten.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar*.
J. ter Horst.
G. de Bruin.
R. Ens.
J. C. Fischer, Hulpprediker te *Ureterp*.
J. A. Gratama.
G. D. Steringa Kuijper.
W. Hoffmann.
A. G. Rijkens.
A. N. Brouwer Huisinga.
J. H. Dinckgreve.
B. Bolleman van der Veen.
P. Boeles, Jr.
R. M. J. Wijbelingh.
J. B. Schültze, Hz. Hulppr. te *Berlicum*.
J. Luining Speckman.
A, B. van Kuijk.
H. Blaauw.

OVER-IJSSEL.

J. van Soelen.
C. Ribbius.
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
P. J. J. Roos Schregardus.
M. D. de Bruyn.
J. C. Verloren.
J. J. Bos.
W. A. van der Linden.
L. de Visser.

F. W. J. Kaakebeen, Hulppr. te *Amstelveen.*
E. W. Petersen., Hulppr. te *Dordrecht.*
E. H. Tenckinck.
J. ten Kate.
J. H. Hobus.
A. van IJsendijk.
B. C. Stapert Kuitert.
H. L. Vinke.
J. C. Verhoeff.

GRONINGEN.

F. J. Stroman de Grave.
E. H. Groenman.
H. Dijkema.
J. Doorenbos, Hulpprediker te *Vledder.*
A. A. van Riesen Scholtens, Hulppr. te *Solwerd.*
C. J. Abresch.
E. P. J. Jongsma, Hulpprediker te *Welsrijp.*
J. Engelsma Mebius.
O. U. Okken.
J. Cromhout.
U. W. Thoden van Velzen.
F. J. Wichers.
G. Horreus de Haas.
T. F. Stuivinga.
H. W. Bruins.
W. Boekhoudt.
B. J. Riedel.
J. A. Westenbrink Middelveld.
C. Muller Sissingh.
H. van Allen.
N. van der Tuuk.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.
J. J. Boele.
J. H. Coenraadts.
F. C. van der Zaag.

D.

D. C. Thomkins, Adjunct-prediker te *Amersfoort*.
F. H. Fynje.
R. R. Hirschig, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Dr.
W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. Wassenaar.
J. W. Lem, Hulpprediker te *Numansdorp*.
M. J. van Visvliet.
J. Suringar.
Q. H. Poppe.
H. M. H. Stroes.
P. A. M. Faassen de Heer.
W. B. H. van Tright.
G. Kruijs.
J. van Vloten, Th. Dr.
H. A. C. Denier van der Gon.
J. F. Corstius.
M. A. van Booven.
H. G. Budde.
T. N. Berlage.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
A. Leemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.
J. Eemten.
A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
A. Brouwer.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
J. Taapkens, P. fil.
W. van der Tuuk, G. W. G. fil.
J. H. Seemerink.
E. Tonkes, P. E. cogn.
E. Lasonder.
W. Driesman.
K. Hofkamp.
P. Cremer.

H. J. C. Bekenkamp, Alb. fil.
H. Versteegh.
A. L. Gastmann.
J. Cannegieter, H. G. fil.
U. J. Huber.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. H. E. Schusler.
M. Spruit.
J. H. Gerlach, Abr. fil.
J. G. E. Schusler, Litt. Dr.
A. Diemont, Th. Dr.
J. H. de Greef, Th. Dr.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het tweede vierdedeel van het jaar 1845, *tot Predikanten beroepen zijn.*

A. BISSET, te *Amsterdam.* (Eng. Gem.)
H. C. WESSELING, te *Noordwijkerhout.*
H. VAN DORSSER, te *Stellendam.*
J. C. SMISSAERT, te *Jukwerd.*
J. D. HOLSTEIJN, te *Nootdorp.*
J. WIGERI FRANÇOIS, te *Leksmond.*
F. SMEER, Jr., te *Wilnis.*
S. NICOLAÏ, te *Veldhoven.*
J. A. VAN TRICHT, te *Hurwenen.*
A. VAN SIMMEREN, te *Oost-* en *West-Graftdijk.*
M. VAN LEEUWEN, te *Meliskerke.*
J. SANTÉE NIEWEG, te *Feerwerd.*
G. DE BRUIN, te *Kruisland.*
T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr., te *Moerdijk.*

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelisch Luthersche Kerk.

A. G. A. Gebing.
I. H. M. Zimmerman.
J. B. Roll.
J. J. H. Bange.
B. N. Matthes, Adjunct-Directeur van het Zendelings-Instituut te *Rotterdam.*
J. R. Eilers.
J. A. Engel.
J. D. Siegmund, Jr.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelisch Luthersche Kerk, die in het tweede vierdedeel van het jaar 1845, *tot Predikanten beroepen zijn.*

W. F. BARBIERS, te *Harlingen.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk.

H. Joosten.
F. Braakman.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Remonstrantsche Broederschap, die in het tweede vierdedeel van het jaar 1845 *tot Predikanten beroepen zijn.*

G. A. MIDDELBERG, te *Boskoop.*
J. H. SCHELTEMA, te *Zwammerdam* en *Woerden.*

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk.

OOST-VRIESLAND.

G. O. Dreesman.
A. W. Driemeier.

F. Diddens.
H. R. Wahnbäck.
J. G. Billker.
H. G. Eekhoff.
W. Aeils.
H. S. J. Hugenholtz.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk, die in het tweede vierdedeel van het jaar 1845 tot Predikanten beroepen zijn.

P. U. VAN HETEREN, te *Logumer Voorwerk.*

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

M. J. Iken.
G. W. Drees.

NB. *Zoo er in deze Naamlijst der DD. Kandidaten iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BERIGTEN.

NIJMEGEN, 25 Junij 1845. In de Vergadering der Leden van de Klassikale Weduwenbeurs van *Nijmegen*, is heden besloten, aangezien de trekkende Weduwen, *f* 10 jaarlijks minder ontvangen dan vroeger, uit het Algemeen Weduwen-Fonds, voortaan aan dezelve, gedurende 5 jaren, eene jaarlijksche toelage uit te reiken van *f* 10, dienende deze vermelding tot narigt der belanghebbenden, én ter uitlokking van gelijken maatregel, ter ondersteuning der Weduwen, en ter

vergoeding van schade bij andere Beurzen en Fondsen.

In de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Middelburg*, wordt wegens het overlijden van den Heer P. F. LOYSEN, gevraagd een Katechiseermeester, die de vereischten bezit, bij het reglement op het Godsdienstig onderwijs gevorderd en voorzien van goede getuigschriften, de noodige bekwaamheden heeft tot de velerlei werkzaamheden tot hiertoe aan die betrekking ter dezer plaatse verbonden. Tot het verkrijgen van nadere inlichtingen aangaande het jaarlijksch tractement, en de werkzaamheden die gevorderd worden, vervoege men zich in persoon of met vrachtvrije brieven bij den Wel Eerw. Heer A. SLOTEMAKER, Pred. te *Middelburg*, als Voorzitter der Commissie van Godsdienstig onderwijs aldaar.

I.E-

LEVENSBERIGT.

NOORD-HOLLAND.

HAARLEM, 1845. Onze Gemeente leed, op den 15 Nov. l. l. jaars, onverwacht, een zeer treffent verlies. Haar waardige en geliefde oudste Herder en Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer HERMANUS MANGER, werd haar, in den ouderdom van ruim 71 jaren, door den dood ontnomen.

Uit een zeer geleerd en aanzienlijk geslacht, werd hij, te *Franeker*, geboren, den 2 Sept. 1773. Hij was de jongste Zoon van SAMUEL HENDRIK MANGER, Prof. Theol. te *Franeker*, en van Vrouwe ELISABETH GERDES; zijnde deze laatstgenoemde eene Dochter van den vermaarden DANIËL GERDES, Prof. Theol. te *Groningen*. Zijn Grootvader, (gehuwd met Vrouwe EVA JUSTINA, Baronesse VON SCHWEIDNITZ), was SEBALD GODFRIED MANGER, Pred. te *Delft*, omtrent wien in eene in 1795 uitgegevene levensschets gezegd werd: »*dat deszelfs geslachtslijst, eene aanmerkelijke reeks van mannen aanwijst, die zich bij de geleerde wereld, Gods kerk en het vaderland, in aanzienlijke en gewigtige posten verdienstelijk gemaakt hebben.*"

Onze MANGER genoot Akademisch onderwijs, aan 's lands Hoogeschool te *Leiden*. Gedurende dien tijd woonde hij in bij zijnen Voogd en aangehuwden Oom EWALDUS HOLLEBEEK, Prof. Theol. aldaar, wiens Echtgenoote ANNA MARIA GERDES, mede eene Dochter was van den reeds vermelden Hoogleeraar DANIËL GERDES. In April 1797, toegelaten tot de openbare predikdienst,

door

door de Klassis van *Leeuwarden*, verkreeg hij reeds in de volgende maand twee onderscheidene beroepingen, van welke beiden hij die naar de Gemeente van *Beers* en *Jellum*, niet verre van Vriesland's Hoofdstad gelegen, aannam; terwijl hij ter zelfden jare, in het huwelijk trad met Vrouwe GEERTRUIDA COULON, Dochter van den Heer AEMILIUS COULON, Med. Doct., en Vrouwe JOHANNA VITRINGA, te *Leeuwarden* woonachtig. Dit huwelijk is kinderloos gebleven.

In het jaar 1799 vertrok hij van *Beers* en *Jellum*, naar *Jelsum*, waar hij den 17 Nov. zijne Intrede hield. Gedurende zijn verblijf aldaar, werd hij op nieuw door onderscheidene, en daar onder zeer aanzienlijke Gemeenten, door sommige bij herhaling zelfs, aagezocht. Zijne overgroote gehechtheid aan die van *Jelsum*, deed hem echter dit alles van de hand wijzen, tot dat hij ten laatste in de Haarlemsche beroeping, een wenk der Voorzienigheid meende te moeten eerbiedigen, om in eenen uitgebreideren werkkring te gaan arbeiden, en daarom de hem opgedragene Evangeliebediening alhier aanvaardde, den 22 Mei 1803. Ook te *Haarlem* bedankte hij nog voor meer dan eene vereerende roeping naar elders: want noch aanzienlijker standplaats, noch dierbare familiebetrekkingen, waren in staat om hem onze Gemeente, aan welke hij ten naauwste verbonden geraakte, te doen verlaten.

En zoo arbeidde hij onder ons, nog een tijdperk van meer dan *één en veertig* jaren, met onafgebrokene getrouwheid, ijver en liefde. In zijne openbare Evangelie-verkondiging, zoo wel in zijne bijzondere onderwijzing, en de vervulling zijner overige herderlijke pligten, werd hij door zeer velen hooggeschat; en gelijk hij CHRISTUS

zij-

zijnen Heer met warme ingenomenheid steeds anderen predikte, en deze tot deszelfs dienst aanspoorde, zoo betoonde hij zich zelven ook eene eere zijns grooten Zenders, in zijnen handel en wandel, en waar zijn schat was, daar was ook zijn gansche hart. Algemeen was de achting, welke hem werd toegedragen door allen, die hem kenden. Ook door bijzondere hulpvaardigheid en weldadigheid had hij niet weinigen aan zich verpligt, en niet minder openbaarde hij ook zijne belangstelling met woorden en daden in het welzijn van het opkomende geslacht. Hij was, in één woord, een zeer verlicht en vurig voorstander van alles, wat de goede zaak des Christendoms op éénigerlei wijze kon bevorderen, en bragt, zoo veel hij vermogt, het zijne daaraan toe, ook door een werkzaam deelnemen aan *Bijbel-*, *Zendeling-*, *Traktaat-* en andere genootschappen en nuttige inrigtingen.

Groot was dus de verslagenheid, welke er ontstond op de droevige mare, hoe de waardige en godvruchtige grijsaard, in den avond van Woensdag den 13 Nov., plotseling door eene doodelijke ongesteldheid was aangegrepen, nadat hij des morgens zijne Leerlingen nog onderwezen, de weekgodsdienst des avonds bijgewoond, en slechts enkele oogenblikken te voren, in volkomen welstand, uit de gewone broederlijke zamenkomst met zijne Ambtgenooten, zich huiswaarts begeven had.

Binnen zijne woning gebragt, nadat men terstond elders geneeskundige hulp hem had toegediend, liet zich van den eersten oogenblik af, van zijne gesteldheid het ergste duchten, welke hem dan ook reeds in den vroegen morgen van den daarop volgenden Vrijdag, uit dit leven wegrukte.

Beweenden betrekkingen, vrienden en Gemeente

zijn

zijn afsterven, ook zijne Ambtgenooten betreurden zijn gemis, als dat van een' veel geliefden Vriend en Broeder, en bragten, op den eerstkomenden dag des Heeren, allen, ieder in hunne predikbeurten, hulde aan de nagedachtenis des overledenen, die daarop de billijkste aanspraak zich verworven had. De toen in overgroote getalen zamengevloeide schare, zoo wel als de menigte, die zich den 19 daaropvolgenden, verzamelde, om getuige te zijn van de plegtige ter aarde bestelling van zijn lijk, hetwelk, behalve door de Predikanten, mede door de overige Leden des Eerw. Kerkeraads gevolgd, en door B. B. Diakenen, op de rustplaats der dooden, naar het graf gedragen werd, gaf ongetwijfeld het onduhbelzinnigst bewijs der hartelijkste deelneming van ouderen en jongeren in verschillenden stand en betrekkingen. Onze nu oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. HACKE, hield, bij het geopende graf, eene hoogst treffende toespraak, en niet minder gepast waren de dichtregelen, daarna nog voorgedragen, door den Wel Eerw. Heer J. V. D. THOLL, vriend en voormaligu Leerling des afgestorvene.

Menigeen stortte tranen over het verlies van eenen man, die, tot het laatste toe in den kring, waarin hij geplaatst was, ten uitgestrekten zegen en navolgingswaardig voorbeeld verstrekte. Doch het sterven was gewin voor hem, wiens leven CHRISTUS was, en die, ook onder de beproeving, welke de Voorzienigheid hem had toegeschikt, door het geloof in het Evangelie zich troostte, met de hope des eeuwigen levens, en leeft hij nu in zaliger gewesten, gewis zal hij daar ook, als een getrouw dienstknecht zijns Heeren, de blijde en rijke vruchten aanschouwen

van

van het zaad, dat hij overvloediglijk heeft uitgestrooid, voor den grooten dag des oogstes. MANGER's arbeid, die op aarde is voleindigd, blijve nog lange bij velen in zegenvol aandenken! De Man der weduwen gedenke ook der nageblevene Gade onzes gezaligden Vriends, naar hare behoeften. En onze gemeente wasse op in de kennis der genade Gods, in JEZUS CHRISTUS onzen Heer, onder de Evangeliedienst onzer overige Leeraren, die allen daartoe nog vele jaren voor ons gespaard en gesterkt worden.

Het *jaar van gratis* wordt door de Predikanten dezer stad waargenomen.

LET-

LETTER-NIEUWS.

De Boekhandelaars A. Kloots en Comp., te *'s Gravenhage*, hebben uitgegeven en is alom te bekomen:

I. *Bijbelsch Dagschrift*, of de invloed des Christendoms op Huisselijk en Maatschappelijk geluk, in Godsdienstige overdenkingen op iederen dag des jaars 1845. *Door onderscheidene verdienstelijke Leeraren.* Wordt uitgegeven in *twaalf* afleveringen, op velijn papier, met pl. à 40 Cts, zonder pl. à 30 Cts., en op drukmediaan à 20 Cts. De *zevende* en *achtste* aflevering, van 14 Julij tot 16 September, ziet thans het licht.

»*Wij loopen met deze stukjes hoog*," zegt Recensent, *en wenschen algemeene en blijvende belangstelling in dezelve*," terwijl ook alleen de toenemende belangstelling van een beschaafd en godsdienstlevend publiek zulk eenen goedkoopen druk van dezen *negenden* jaargang mogelijk heeft gemaakt. Iedere jaargang is op zich zelven kompleet.

II. *De mensch in betrekking tot den Bijbel*, of wederkeerige Regten van den Bijbel op den Mensch en van den Mensch op den Bijbel. Naar het Fransch van Ph. Boucher. (*Een bekroond werk*). In gr. 8vo. Prijs *f* 2,20. *Het Boek is geschreven voor Roomschen en Onroomschen, en wordt, door bevoegde beoordeelaars, in veler handen gewenscht.*

III. *Merkwaardigheden uit het Heilige Land*, of verhaal eener reize door een voornaam gedeelte van hetzelve. Door den Ridder A. Prokesch. Uit het Hoogduitsch, met *twee* platen, in gr. 8vo. *f* 2:40. *Dit werkje heeft zulke merkwaardigheden, als door geen' der overige bezoekers van* Palestina *werden medegedeeld.*

VOOR CATECHISATIEN.

De Boekverkoopers L. Schierbeek, te *Leeuwarden*, en K. J. Schierbeek, te *Groningen*, zijn door aankoop eigenaars geworden van de navolgende *Kopijën*, welke bij hen en verder alom zijn te bekomen:

I. Kleine Catechismus voor eenvoudigen, om in een kort bestek Belijdenis af te leggen, voldoende om als leden der Hervormde Kerk aangenomen te worden, met teksten. *Elfde druk.* à 10 Cents.

II. Idem zonder teksten. *Vijfde druk.* à 06 Cents. Ten einde deze werkjes voor ieder algemeen verkrijgbaar te doen zijn, is de prijs ingevolge herhaaldelijk geuit verlangen, eenigzins verminderd.

III. G. J. F. Cramer van Baumgarten, *Bijbelsche Geschiedenis*, in Vragen en Antwoorden. *Derde druk.* à 25 Cents.

IV. ——————————— *Kort overzigt der Bijbelsche Geschiedenis*, in Vragen en Antwoorden. *Zesde druk.* à 12½ Cents.

V. ——————————— *Eerste beginselen der Bijbelsche Geschiedenis. Derde druk.* à 07½ Cents.

VI. *Godsdienstig Onderwijs*, naar het kort begrip der Christelijke Religie. *Tweede druk.* à 12½ Cents.

VII. D. Hendriksz, *Onderwijs in de leer van den Godsdienst*, naar 't kort begrip der Christelijke Religie. *Achtste druk.* à 0,60.

Bij den Boekhandelaar J. Boden, te *Zwijndrecht*, is van de pers gekomen en alom verkrijgbaar:

De eerste algemeene Kerkvergadering der Duitsch-Katholieke Kerk, gehouden te *Leipzig*, Paschen 1845. Authentiek berigt. Op last der Kerkvergadering uitgegeven, door Robert Blum en Frans Wigard. Prijs *f* 2,40.

In

En wordt nog met veel succes gedebiteerd:

Joh. Ronge, *Regtvaardiging*, vierde druk. Prijs *f* 0,60.

——————— *aan Katholieke Schoolonderwijzers.* Prijs *f* 0,10.

——————— *Geloofsgenooten en Medeburgers.* *f* 0,10.

——————— *de Aanhangers van Rome.* *f* 1,10.

Joh. Czerski, *Regtvaardiging*, derde druk. *f* 0,30.

——————— *Leerrede* over *Matth.* XXVI: 15—35, tweede druk. *f* 0,15.

Hoofdstellingen der Christelijk Apostolisch Katholieke Gemeente te Schneidemühl, vergeleken tegen die der Roomsch-Katholieke Kerk, tweede druk. *f* 0,50.

Mijn laatst verblijf te Schneidemühl, door A. Vrijheer van Seld, naar den vijfde druk, uit het Hoogduitsch. *f* 0,30.

Bij de Boekhandelaren de Erven Thierry en Mensing, te *'s Gravenhage*, wordt uitgegeven:

Het Naamregister der Hervormde Predikanten enz. voor 1845.

Behalve de noodzakelijke veranderingen, is deze uitgaaf vermeerderd met de dagteekening der bevestiging op de eerste standplaats, de standplaatsen der Emeriti Predikanten, de namen der Kandidaten, een overzigt der Kandidaten en andere bijzonderheden. De prijs is *f* 1,60.

S. Houtsma, Steendrukker en Boekverkooper te *Harlingen*, heeft uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

De uitbreiding des Christendoms en het werk der Zendelinggenootschappen, een vijftal gesprekken voor alle Protestantsche Christenen. Door P. A. van der Woude. Prijs *f* 1,10.

Daar de strekking van dit werkje is, om vele bedenkingen tegen de uitbreiding des Evangelies weg te nemen, en algemeene deelneming te helpen bevorderen,

ren, zij hetzelve de aandacht van vrienden en voorstanders der zendelingszaak dringend aanbevolen, opdat het door hunne medewerking in veler handen komè.

Van des Schrijvers werkje, getiteld: *Dertien weken in Holland, of eene reis, zoo als welligt nooit beschrevenis*, zijn mede bij denzelfden uitgever nog eenige exemplaren à 90 Cents verkrijgbaar.

Door den Boekhandelaar C. Bilevelt, te *Utrecht*, is uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

GEDACHTENIS,

OPGEDRAGEN AAN DE GEMEENTE VAN UTRECHT

HET VIERTAL LEERREDENEN

voor haar gehouden door haren vroeg ontslapen Leeraar,

W. STORM,

Bevestigd 9 Februarij, overleden 29 Maart 1845. *Met een Voorberigt van* L. [illegible], Predikant te *Utrecht*. Uitgegeven tot een weldadig doel. à *f* 1,20.

Bij C. F. Stemler, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is uitgegeven en alom verzonden:

DE LOTGEVALLEN VAN JACK HINTON IN IERLAND,

DOOR

CHARLES LEVER,

UIT HET ENGELSCH.

Met platen en vignetten, in twee zeer compres gedrukte deelen kompleet à *f* 7,50.

Het Engelsche Tijdschrift: »*The Athenaeum*," (het bes-

beste en onpartijdigste blad) noemt dezen Schrijver, bij de beoordeeling van dit werk, de Ierschen Dickens, en zegt: »Was hij een Engelschman en had hij te gelijk met Dickens de pen opgevat en geschreven, nooit hadden Dickens werken die hoogte bereikt en waren zij zoo gezocht geweest. Nu Lever een Ierlander is en na Dickens schrijft, zullen zijne werken met de zijne gelijk gesteld en even gaarne gelezen worden.''

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor AUGUSTUS 1845.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 321.

MDCCCXLV.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Verhandelingen, uitgegeven door het Haagsche Genootschap tot verdediging van de Christelijke Godsdienst, na deszelfs Vijftigjarig bestaan. Vijfde Deel. Eerste Stuk. Te 's Gravenhage, *bij* de Erven Thierry en Mensing, 1844. *XI en* 436 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,50.

Als leesboek over de geschiedenis der Kerkhervorming, ter bevestiging van de Protestanten in hun Christelijk geloof, werd het tegenwoordig geschrift, waarvan wij het eerste gedeelte hier beschouwen, aan Bestuurders van het Haagsche Genootschap ter beoordeeling ingezonden. Het is, volgens het Programma voor 1843, als aan den wensch des Genootschaps ten vollen beantwoordende, met den gouden Eereprijs bekroond. Het verwondert ons ook niet, dat Heeren Bestuurderen met deze apologie der Hervorming zich zoo bijzonder ingenomen verklaard hebben, want het verdient onder de werken van het genoemd Genootschap inderdaad eene vereerende plaats. Gelijk de gewigtige inhoud aan het doel bijzonder goed beantwoordt, verdient ook de geheele inrigting allen lof en is de stijl levendig, duidelijk, en juist geschikt om den leeslust aangenaam op te

wekken. Reeds de inleiding onderscheidt zich voordeelig door doelmatigheid, daar zij als bij voorbeeld de korte ontwikkeling behelst van deze drie gegronde stellingen: 1.) de Hervorming, de vernieuwde opwekking van het ware levensbeginsel en het van zijnen oorsprong verbasterde Christendom; 2.) de Hervorming, als eene behoefte der menschheid door velen diep gevoeld en begrepen, en uitgesproken door verschillende stemmen der geschiedenis; en 3.) de Hervorming, het werk der eeuwen, door alles, wat haar heeft voorbereid, krachtiglijk bewezen, te zijn het *werk van God.*

Geschiktelijk heeft de Eerw. TER HAAR vervolgens een aanvang gemaakt, met de beschouwing van de geschiedenis der Hervorming in *Duitschland*, en is daarop overgegaan tot de herinnering aan dezelve in *Zwitzerland.* De eerste afdeeling doet geschiedkundig zien: Hoofdst. I, dat LUTHER de kweekeling der Goddelijke Voorzienigheid mag genoemd worden, behandelt, in Hoofdst. II, den strijd tegen den aflaathandel en de Roomsche hierarchie, beschouwt in Hoofdst. III LUTHER voor Keizer en rijksgrooten op den *Wartburg* en tegen over de woelingen der dweepzucht, terwijl Hoofdst. IV tot opschrift heeft: Licht en schaduw. De Hervorming in haren gelukkigen voortgang. De belemmeringen, welke zij ondervonden heeft.

Van de tweede afdeeling behelst dit stuk slechts het eerste gedeelte, met het opschrift: ULRICH

ZWIN-

ZWINGLI, de grondlegger der Zwitsersche Hervorming, waarvan de hoofdrubrieken zijn: 1.) Het wonderdoende MARIA-beeld. 2.) De Evangelie-prediking. 3.) Het raadhuis te *Zurich*. 4.) Beeldengalerij van Zwitsersche Hervormers, die medearbeiders van ZWINGLI geweest zijn. 5.) Het gesprek te *Marburg*, en 6.) De slag bij *Kappel*.

Natuurlijk niet alle, maar de voornaamste facten en bijzonderheden worden hier naar de geschiedenis met naauwkeurigheid behandeld en oordeelkundig uit getrouwe berigten herinnerd.

»Tot bereiking van mijn doel," schrijft TER HAAR, »wil ik niet in een afzonderlijk betoog, maar overal in de Geschiedenis, en bij elke bijzonderheid, welke zich daartoe aanbiedt, mijne Lezers, die ik mij liefst in den beschaafden stand voorstel, opmerkzaam maken op de veelvuldige en schoone proeven van Gods voorzienige zorg, welke in dit tijdperk zoo heerlijk doorstraalt; de beginselen en drijfveren dier mannen, welke de Dienaars en Werktuigen dier Goddelijke Voorzienigheid geweest zijn, om deze zóó gewigtige verandering voor te bereiden of tot stand te helpen brengen, openleggen, en, zonder hunne gebreken te vergoelijken, of hen boven hun standpunt te verheffen, de zuiverheid hunner beginselen trachten te bewijzen, — moet het zijn — tegen vergruizing van den laster verdedigen. Wij zullen op de kleinheid der middelen en het groote van het doel, op het zwakke en nietige der werktui-

gen en het schitterende van de uitkomst staren, om bij die uitkomst met bewondering en aanbidding van Gods wijsheid en liefde vervuld te worden. Wij willen eindelijk elke ongezochte gelegenheid, die de voorstelling der geschiedenis overvloedig ons schenken zal, ons ten nutte maken, om ons de weldaden te herinneren, welke de menschheid aan de gezegende Hervorming verschuldigd is, of het standpunt aan te wijzen, van waar wij hare schijnbaar nadeelige werkingen hebben te beoordeelen, en vooral het goede niet voorbijzien, dat hare vijanden en tegenstanders aan haren invloed te danken hebben."

Wij kunnen getuigen, dat hij hieraan getrouw gebleven is, ook in de bijzondere uitweidingen, welke men hier aantreft, waarin getrouwheid en vrijmoedigheid als om den voorrang kampen.

Om des Schrijvers kenmerkende denkwijze, en alzoo zijne geschiktheid om zulk eene verhandeling, als deze, te schrijven, onzen lezer te doen kennen, willen wij hem hier een en andermaal doen hooren:

»Het is alreede door ons opgemerkt, dat ERASMUS over de meest betwiste punten, die de scheiding der Kerk te weeg bragten, met LUTHER eenstemmig dacht. En waarin verschilden beiden dan van elkander? — In één dier geloofspunten, waaromtrent men nooit, noch in de Roomsch-Katholieke, noch in de Protestantsche Kerk volkomen eenstemmig gedacht heeft; welke nog meer tot

het

het gebied der Wijsbegeerte, dan der Godgeleerdheid, behooren; wier onderzoek noodwendig tot eene geheel verschillende uitkomst leiden moet, naar mate men van de verschillende gronddenkbeelden uitgaat: *geheele afhankelijkheid van God*, of: *de zedelijke verantwoordelijkheid van den mensch*; maar welke dan alleen in eene hoogere eenheid zich oplossen en eene gemoedelijke beoefening des Christendoms bevorderen, als het geloof, beide gronddenkbeelden opnemend, ze vreedzaam nevens elkander duldt."

»De echte Protestant moet zich toch verpligt gevoelen, diezelfde vrijheid des gewetens, welke hij voor zich zelven eischt, ook aan andersdenkenden af te staan, of hij wordt, gelijk, helaas, dikwerf geschied is, ontrouw aan zijne eigene beginselen. De Roomschgezinden, die in Hervormde landen leven, mogen niet vergeten, dat zij de burgerlijke en Godsdienstige vrijheid, die zij thans genieten, aan de ruimere toepassing van dit Protestantsch beginsel zijn verschuldigd. En dat thans, ook in de ijverigste Katholiek- of liever Roomschgezinde landen, de vlam der *inquisitie*-vuren is gebluscht, — waaraan heeft men dit anders dank te weten, dan dat men, bij toenemende verlichting en beschaving, de geldigheid van dit echt Protestantsch beginsel stilzwijgend erkend heeft. Maar die naam duidt toch niet alles aan, wat wij zijn. Het echte *Protestantisme* heeft geenszins eene bloot ontkennende rigting, daar het Gods

Woord, in den Bijbel begrepen, en daarin weder vooral het Evangelie, als eeuwige onveranderlijke waarheid belijdt. Het is niet de losrukking van alle banden, maar het verheft, terwijl het alle menschelijk gezag voor feilbaar en nietig verklaart, het Goddelijk gezag des te hooger. En zoowel de formulier-regtzinnige, die enkel zweert bij hetgeen door de Ouden gezegd is, als de zoogenoemde Vrijdenker of *Neoloog*, die van de *positieve* leer des Christendoms naar willekeur verwerpt, wat aan zijne rede mishaagt: — zij beiden handelen niet in den geest en naar het beginsel van echte Protestanten. Terwijl wij dan God voor den zegen dier Godsdienstige vrijheid danken; terwijl het ook onze heilige leuze blijft: »*te staan in de vrijheid, waarmede* CHRISTUS *ons heeft vrijgemaakt;*" willen wij niet vergeten, dat wij als Evangelische Protestanten dat alleen verwerpen, wat van menschelijke uitvinding en met het Evangelie strijdig is, en dat hij alleen waarlijk vrij mag heeten, wien het geloof in den Zoon Gods heeft vrijgemaakt, niet enkel van de heerschappij der dwaling, maar ook van de dienstbaarheid der zonde."

»Als wij LUTHER en ZWINGLI, twee der helderstdenkende mannen hunner eeuw, aan de Heilige Schrift als dezelfde bron gelaafd, door dezelfde beginselen geleid, van gelijke liefde tot de waarheid bezield, tegen over elkander zien staan, zonder zich *in alles* te kunnen vereenigen: o hoe dwaas

dwaas moeten wij het dan noemen, bij zóó veel verschil in denkwijze en geestvermogens, bij zóó veel *subjectiviteit* in het verklaren en beoordeelen der Heilige Schrift, als er noodwendig onder de menschen bestaan moet, eene geheele en volkomene overeenstemming, in de beschouwing en opvatting der Christelijke waarheid, nog denkbaar of mogelijk te achten, en in eene reeks van leerstellingén, en niet in overeenstemming van zin en de levende kracht des geloofs, de ware eenigheid des geloofs te zoeken! Als wij eenen LUTHER nog zóó, door de kracht van één denkbeeld, dat hij uit de Moederkerk had medegebragt, beheerscht en gebonden zien, dat hij zich hiervan niet kan losrukken; als wij hem zóó strijdig met den geest van het echte Protestantisme, om niet te zeggen: van het echte Christendom, zien handelen: o hoe dwaas moeten wij het dan noemen, de Hervorming der zestiende Eeuw als een voltooid en volmaakt gebouw en afgerond geheel te beschouwen; de geringste afwijking van de gevoelens der Hervormers niet slechts voor eene heiligschennis tegen hunne nagedachtenis gepleegd, maar voor een vergrijp tegen de Christelijke waarheid zelve, te houden, even als of het Christendom door deze gezegende verandering plotselijk de hoogte bereikt had, die het eerst bij steeds voortgaande ontwikkeling in volgende eeuwen bereiken kan."

Moge dit door velen opgemerkt worden, hoe nuttig zou zulks in onzen tijd vooral kunnen werken!

Wij hebben onder de voor ons aangename lezing wel het een en andere aangetroffen, waarmede wij ons of zoo niet geheel vereenigen kunnen, of hetgeen wij nog wel nader overwogen en bewerkt zouden zien; b. v. in de tegenstelling van ERASMUS en LUTHER, maar wij lazen daarom ook met genoegen hier in eene aanteekening:

»Wij kunnen ons intusschen niet onthouden hier nogmaals den wensch uit te spreken, dat ERASMUS karakter, inzigten, bedoelingen en verdiensten omtrent de Kerkhervorming, door eene Hollandsche pen, met Hollandsche trouw en naauwkeurigheid, mogten worden in het licht gesteld (waartoe eene grondige kennis van al zijne schriften in de eerste plaats zou gevorderd worden); en indien dit onderzoek tot een nog gunstiger oordeel mogt leiden, wij zouden ons van ganscher harte hierover verheugen."

Zeer verheugden wij ons dus in het Programma voor 1843 te lezen:

»Daar men meent op te merken, dat de eigenaardige denk- en handelwijze van ERASMUS, ten aanzien der Kerkhervorming, vooral ook in zijnen aanleg en zijn karakter als Nederlander haren grond heeft, en wederkeerig de groote invloed, dien hij op de Hervormingsgezinden en den gang der Hervorming in ons Vaderland geoefend heeft, uit eene natuurlijke overeenstemming der Nederlanders met dezen hunnen Landgenoot schijnt te zijn voortgevloeid; zoo vraagt men

men eene Verhandeling over ERASMUS *als Nederlandsch Kerkhervormer*, in welke *en* deze zijne eigenaardige denk- en handelwijze, tevens in overeenstemming met die van andere Voorgangers der Hervorming in ons Vaderland, *en* de invloed, dien hij op de Nederlandsche Kerk, ook de Roomsch-Katholiek geblevene, veelzins geoefend heeft, in derzelver oorsprong en gevolgen, uit 's mans eigene Schriften en andere bronnen, naauwkeurig worden nagespoord en uiteengezet; terwijl eindelijk worde beoordeeld, in hoeverre die denk- en handelwijze mag goedgekeurd en ook nu nog aangewend en toegepast worden."

Wij wenschen, dat Heeren Bestuurderen even gelukkig met deze prijsvraag mogen slagen, als ten aanzien van deze Geschiedenis der Kerkhervorming in Tafereelen.

Niet zoo gemakkelijk kunnen wij ons vereenigen met den geëerden Schrijver, als hij, na de erkentenis, dat de Zwitsersche Hervorming, uit vrees voor de dwalingen, die zij vermijden wilde, digt aan een ander uiterste is genaderd; dat zij, bij de inrigting der uitwendige eeredienst, welligt te weinig de behoeften van den zinnelijken mensch geraadpleegd heeft, onder andere laat volgen: »Van daar dat het kruis, hetwelk als eenvoudig en treffend Christelijk *symbool*, voor elken Christen iets heiligs en eerwaardigs heeft, van alle tempelgebouwen en begraafplaatsen werd geweerd, waar het

het toch als teeken des vredes, des geloofs en der hope had kunnen geduld worden."

Wij zouden ook kunnen vragen, of het wel zoo juist en naauwkeurig, of het althans niet wat te naauw beperkt is, wanneer wij TER HAAR hier, na de toestemming, dat de Hervorming in haren voortgang en in hare ontwikkeling, ook door *inwendige* verkeerdheid, is belemmerd geworden, — hooren zeggen: »En vraagt men, waarin die menschelijke verkeerdheid zich het *meest* geopenbaard heeft? — Het is in den strijd over de twee edeleenvoudige plegtigheden des Christendoms: over den Doop en het Avondmaal."

Doch deze zijn slechts kleine bedenkingen, welker opnoeming den bekwamen Schrijver en het Publiek te meer moge overtuigen, dat wij met onpartijdigheid en waarheidsliefde dit overzigt ten sterksten aanprijzen, als eene bijzonder geschikte lectuur opleverende, voor allen, die met de geschiedenis der gezegende Kerkhervorming minder nog bekend zijn, dan in onzen tijd vooral noodzakelijk is; terwijl wij er gaarne bijvoegen, gelijk ook al uit het aangehaalde zal zijn opgemerkt, dat ook anderen er eene aangename herinnering in zullen vinden, en met menige belangrijke aanwijzing, aanteekening en citatie zich voordeel kunnen doen.

Zoodra wij het vervolg ontvangen hebben, zullen wij niet nalaten ook daarvan ten vervolg eenig verslag te geven.

Ga-

Geschiedenis der Christelijke Kerk onder de leiding der Apostelen, *door* Dr. AUGUST NEANDER. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* J. MEIJER, *Theol. Doct. en Predikant te* Beetgum. *Tweede Deel. Te* Groningen, *bij* W. Zuidema, 1845. *XII en* 349 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* *f* 3,40.

Dit deel bevat de drie andere afdeelingen van het door Dr. NEANDER opgesteld en door den Eerw. MEIJER in het Nederduitsch overgezet werk, waarvan de opschriften zijn: Afd. IV. De werkzaamheid van JAKOBUS en PETRUS, gelijktijdig met die van PAULUS. Afd. V. De Apostel JOHANNES in zijne werkzaamheid na den dood der andere Apostelen; en Afd. VI, de leer der Apostelen. De twee eerste afdeelingen zijn verre het kortst behandeld en voor het grootst gedeelte hier toegewijd aan de leer der Apostelen. Ofschoon de werkzaamheden van JAKOBUS, PETRUS, PAULUS en JOHANNES niet breedvoerig behandeld worden en ook nog van den brief van JUDAS melding gemaakt is, heeft NEANDER evenwel over derzelver karakters en schriften, in onzen Heiligen bundel vervat, zijn gevoelen met de hem eigene vrijmoedigheid duidelijk genoeg doen kennen, en ook over verschillende gevoelens en overleveringen met opzigt tot hen en hunne schriften en lotgevallen gesproken, op eene wijze, welke hen

hen kenmerkt. Het ontbreekt hier niet aan gissingen en stoute uitspraken, in welke men het vernuft van den Schrijver, zijne schranderheid en scherp oordeel wel niet onopgemerkt laten, maar waar tegen men ook bevinden zal ruime stof te hebben tot aanmerkingen en van verschil. Eigenlijk nieuws zal de geoefende lezer hier wel niet veel aantreffen, maar NEANDERS bijzondere manier van zien en beoordeelen er, ten minsten eenigzins, uit kunnen leeren kennen; wij zeggen *eenigzins*, want hier en daar blijkt zijn gevoelen nog al te weifelen en niet tot genoegzame rijpheid gevorderd te zijn.

Tot zijne bijzondere stellingen behooren b. v.: »Vertoont zich bij PAULUS het Christendom geheel ontdaan van het Joodsche hulsel als eene zelfstandige Godsdienst, bij JAKOBUS (welke onder den naam van broeder des Heeren bekend is) zien wij daarentegen den nieuwen geest nog geheel in den ouden vorm gehuld."

»De tweede zendbrief van PETRUS is onecht. Hoogstwaarschijnlijk is hij opgesteld en op naam van PETRUS ondergeschoven met het doel, om Gnostische dwalingen en het ook van Gnostieken afkomstige denkbeeld, dat er tusschen de Apostelen PAULUS en PETRUS verschil van gevoelen bestond, op deze wijze te keer te gaan."

»De Openbaring (het laatste Bijbelboek) zal in de eerste tijden van JOHANNES verblijf in *Klein-Azië* geschreven zijn. — Zonder eenigen twijfel

is

is dit boek, dat wij niet voor het werk van den Apostel JOHANNES kunnen erkennen, korten tijd na den dood van NERO geschreven."

»Misschien behoorde de Schrijver der Openbaring tot die Christenen, welke PAULUS althans niet geheel met de andere Apostelen gelijk stelden, en zijn gewigt als Apostel niet genoeg beseften."

»Zoo de brief van JUDAS echt is, moet dezelve geschreven zijn niet door den Apostel JUDAS, den broeder van JAKOBUS." Waarbij men ook eene latere stelling zich zal herinneren.

»Wat de *bronnen* betreft, waaruit PAULUS zijn kennis van de leer des Christendoms puttede, moeten wij op zijn woord gelooven, hetgeen hij omtrent zijne onafhankelijkheid en zelfstandigheid als verkondiger van het Evangelie zegt. Het valt wel is waar niet te betwijfelen, of hij bezat eene verzameling van gezegden, daden en voorschriften des Heeren, gelijk hij zich daarop ook nu en dan beroept, en deze leverde hem de stof, waaruit hij zijne Christelijke denkbeelden vormde en ontwikkelde enz."

Meer moeite heeft NEANDER ongetwijfeld zich gegeven in de bearbeiding der zesde of laatste afdeeling, welke deze twaalf Hoofdstukken bevat.

Hoofdst. I. De leer van den Apostel PAULUS; regtvaardigheid en wet.

Hoofdst. II. Vervolg; de anthropologie.

Hoofdst. III. Vervolg; de voorbereiding ter verlossing.

Hoofdst.

Hoofdst. IV. Vervolg; de verlossing door JEZUS CHRISTUS.

Hoofdst. V. Vervolg; het geloof.

Hoofdst. VI. Vervolg; het nieuwe leven van den Christen.

Hoofdst. VII. Vervolg; de Kerk en de Sacramenten.

Hoofdst. VIII. Vervolg; het Koningrijk Gods.

Hoofdst. IX. Vervolg; opstanding en eeuwig leven.

Hoofdst. X. De leer in den brief aan de Hebreën, als aanhangsel op die van PAULUS.

Hoofdst. XI. De leer van JAKOBUS.

Hoofdst. XII. De leer van den Apostel JOHANNES.

Onder al het bijzondere dat hier voorkomt, willen wij den lezer het een en andere daaruit ook hier mededeelen:

Ter opheldering van de woorden, waarvan de Apostel, *Fil.* II; 6, zich bedient: *heeft het geen roof geacht, Gode gelijk te zijn*, kan strekken de uitdrukking in eenen brief van CONSTANTIJN, omtrent de onverwacht uit hunne ballingschap ontslagene Christenen, die van de hun verleende vrijheid, om naar hun Vaderland terug te keeren, begeerig gebruik maakten: *zij maakten hun terugkeeren als het ware tot eenen roof* (EUSEBIUS de vita Constantini II: 31) en van een gezegde van EUSEBIUS zelven, (Hist. Eccles. VIII: 12), omtrent sommigen, die liever wilden sterven, dan zich aan de Heidenen overgeven: *zij stelden den*

dood

dood als eenen roof boven de boosheid der goddeloozen.

»Uit de voorstelling des Apostels volgt, dat terwijl hij aan CHRISTUS wel een waarlijk goddelijk, maar toch geenszins oorspronkelijk aanwezen toekent, hij slechts dengenen, aan wien hij een oorspronkelijk goddelijk aanwezen toeschrijft, den Vader, *God* bij uitnemendheid (ὁ θεὸς) noemt. Hiermede strijdt het evenwel niet, dat even als hij aan CHRISTUS, *Phil.* II: 6, een *zijn in de gestaltenis Gods*, een *Gode even gelijk zijn* toeschrijft, hij Hem zoo ook *Rom.* IX: 5 (die moeijelijke plaats). *God* (θεὸς), *boven allen te prijzen* noemt. Intusschen meen ik *Tit.* II: 13 *den grooten God* en *den Zaligmaker* voor twee verschillende personen te moeten houden. De zin is deze: CHRISTUS onze Zaligmaker is het, door wien de heerlijkheid des grooten Gods zich openbaren zal."

»Naar de voorstelling van den Apostel PAULUS, staat de leer der opstanding met die van de voltooijing van het Godsrijk, in een naauw verband. Wij behandelen dezelve hier dus niet als een toevallig aanhangsel, maar als een wezenlijk deel van zijn leerstelsel, dat met zijne geheele voorstelling van het Christelijke leven op het naauwste zamenhangt. Het is de doorgaande voorstelling des N. T. en ook van onzen Apostel, dat het Christelijke leven, hetwelk uit het geloof ontspruit, de kiem van een toekomstig hooger leven reeds in zich be-

bevat, met andere woorden, dat het goddelijke leven, hetwelk met het geloof eenen aanvang neemt, niet ophoudt zich te ontwikkelen, tot dat het de menschelijke natuur in al hare deelen zal doordrongen hebben. Gelijk nu het ligchaam hier reeds tot een werktuig der geheiligde ziel, tot eenen tempel des heiligen geestes wordt hervormd, zoo is dit de voorbereiding voor eenen hoogeren toestand, waarin het ligchaam het verheerlijkte, in alle opzigten passende werktuig der geheel en al heilige ziel zijn zal; en de opstanding tot een nieuw leven in den geest, hetwelk zich allengs over den geheelen mensch uitbreidt, beschouwt de Apostel dus als eene voorbereiding tot de toekomstige opstanding des ligchaams. De plaatsen, waar de Apostel dit punt aanroert, zijn vooral *Rom.* VI:5–8, 11 en 1 *Cor.* VI:14, en vele uitleggers, die niet diep genoeg in des Apostels geest indrongen en den gang zijner denkbeelden niet behoorlijk volgden, waar hij het toekomende met het tegenwoordige verbond, hebben daarin gedwaald, dat zij deze plaatsen of alleen op de geestelijke opstanding der geloovigen hier op aarde of alleen op de ligchamelijke opstanding in de toekomst lieten slaan."

»De zwarigheden, die men reeds ten tijde der Apostelen in de leer der opstanding vond, ontstonden vooral uit de grof-zinnelijke opvatting dier leer en uit de vooronderstelling, dat hetzelfde ligchaam, hetwelk de mensch hier heeft, weder

zou

zou opstaan. De Apostel PAULUS leert daarentegen 1 *Cor.* XV, dat even als God door zijn scheppend vermogen uit het graan, dat gezaaid wordt, iets nieuws te voorschijn brengt, zoo ook uit eene kiem van het oude ligchaam, die nooit geheel vergaat, een nieuw ligchaam, een geschiks werktuig voor de ziel in haren verheerlijkten toestand zal gevormd worden. De vraag is, waarin het wezen des ligchaams bestaat, het eigenaardige, dat elks bijzonder ligchaam kenmerkt? Dit blijft naar des Apostels denkbeeld alleen over, terwijl de uiterlijke gedaante, het vleesch en bloed even als al het stoffelijke verandert en vergaat. Dat eigenaardige als behoorende tot het kenmerkende van iederen mensch, zal in eene andere gedaante overeenkomstig des menschen verheerlijkten toestand hersteld worden. En daar des menschen ligchaam datgene is, waardoor de ziel met de stoffelijke natuur verbonden is, zoo bemerken wij hier, in welk een naauw verband met de leer der opstanding dat denkbeeld staat van eene herschepping der geheele natuur, waarvan de Apostel, *Rom.* VIII: 19—23, spreekt. Dit denkbeeld staat trouwens, met de geheele leer des Apostels en met de Christelijke leer over het geheel, in het naauwste verband. Aan de geloovigen is de geheele wereld tot eene erfenis toegezegd. Zij zullen met CHRISTUS regeeren. Hun zal even als aan den Heer in de toekomende eeuw alles onderworpen zijn. Deze wereld is bestemd om de zetel van het voltooide

Godsrijk te zijn. Het Godsrijk zal zich allengs over alles uitbreiden, tot dat het over de geheele schepping heerscht, hetgeen PAULUS als het einddoel van het algemeene verlangen beschouwt, waarvan hij te dier plaats spreekt.''

»Doorgaans verbindt de Apostel het denkbeeld van onsterfelijkheid, met dat der opstanding en zegt dan niets van een leven der ziel in eenen tusschentoestand na den dood. Ook schijnt de voorstelling van den dood als eenen slaap, waarop later de opwekking volgt, er voor te pleiten, dat hij zich des menschen toestand na den dood als eenen bewusteloozen toestand even als in den slaap voorstelde en dacht, dat de ziel eerst bij de opstanding des ligchaams uit dien bewusteloozen toestand ontwaken zal; ofschoon hij ook buitendien wel den dood als den overgang tot een hooger leven eenen slaap had kunnen noemen. Toen, in de Gemeente te *Thessalonica*, er bij velen eenige bezorgdheid ontstaan was omtrent het lot der geloovigen, die voor des Heeren wederkomst stierven, merkte hij ter hunner geruststelling alleen aan, dat degenen, die op dat tijdstip nog zouden leven, niets boven de reeds gestorvenen zouden vooruit hebben. Had hij nu echter gedacht, dat de geloovigen na den dood in eenen toestand van bewustheid zouden voortleven en aanstonds tot eene hoogere en meer innige vereeniging met den Heer zouden geraken, dan had hij, zou men denken, de bekommerde gemoederen kunnen geruststellen

met

met de verzekering, dat hunne afgestorvenen nu reeds deelden in eene hoogere, zalige gemeenschap met den Heer, gelijk een Christenleeraar van lateren tijd zonder twijfel zou gedaan hebben."

»Intusschen is er ook veel, wat hier weder tegen schijnt te pleiten. Het was des Apostels stellige overtuiging, dat de mensch door het geloof uit den dood tot het leven overgaat. Onder zijn veelvuldig lijden had hij ondervonden, dat, bij het verdorven worden van den uitwendigen mensch, de inwendige meer en meer vernieuwd wordt (2 *Cor.* IV: 16); en deze ervaring diende hem tot een beeld der toekomst, hoe namelijk de mensch bij de geheele slooping van het uiterlijke door den dood eerst regt het hoogere leven deelachtig zou worden. Hij stelde zich het goddelijke leven in de gemeenschap met den Verlosser voor als zich al meer en meer ontwikkelende, en leerde, dat de geloovige den Heer in alles navolgen zou. Hieruit nu vloeide van zelf voort, dat het hoogere leven der geloovigen door den dood niet kon afgebroken worden, en dat zij daardoor tot een meer volledig deelgenootschap aan het goddelijke en zalige leven des Heeren geraken zouden. Dit denkbeeld nu van eene voortgaande ontwikkeling des goddelijken levens in de gemeenschap met den Heer, kan men volstrekt niet beschouwen als een denkbeeld, dat de Apostel van elders overgenomen had. Het vloeide uit zijne eigenaardige beschouwingswijze

des Christendoms voort, zoo als dit uit al zijne geschriften blijkt."

»Ook *Philip.* II:10, 11 kan men in dien zin opvatten, dat alle redelijke wezens er wel toe zullen gebragt worden, om CHRISTUS als hunnen Heer te erkennen, doch niet allen op dezelfde wijze, zoodat het bij den eenen wel eene innerlijke, vrijwillige, maar bij den anderen slechts eene uiterlijke, gedwongene onderwerping zijn zal, omdat de magt ontbreekt, om zich tegen Zijne heerschappij te verzetten. Doch het is nog altijd de vraag, of, naar het spraakgebruik des Apostels, de woorden: *zijne knie buigen in den naam van* JEZUS, *en belijden, dat Hij is de Heer tot heerlijkheid Gods des Vaders*, niet meer te kennen geven dan bloot zulk eene uiterlijke, gedwongene onderwerping? (1) Eindelijk laat zich ook des Apostels gezegde, *Col.* I:20, het natuurlijkst en een-

(1) »Dit denkbeeld van een teregtbrengen van alle dingen zou in het minste niet strijden met het denkbeeld van eeuwige straf, zoo als dit in de Evangeliën voorkomt. Want hoewel zij, die in het kwade verhard blijven, indien zij aan zich zelven overgelaten werden, eindelooze rampzaligheid als het natuurlijke gevolg hunner verkeerdheid zouden te wachten hebben, zoo volgt daaruit echter niet, dat God niet naar den rijkdom zijner ontferming kan besloten hebben, dat ook zij, door Zijne wijze leiding, tot een vrijwillig deelnemen in de verlossing zullen gebragt worden."

eenvoudigst in dien zin verklaren, dat hij daarbij aan de verzoening en verlossing der gevallene geestenwereld dacht. Wanneer men nu verder de drie genoemde plaatsen met elkander vergelijkt en de eene uit de andere opheldert en verklaart, dan zou men zich daaruit eene grootsche voorstelling aangaande de voltooijing van het werk der verlossing kunnen vormen, waartoe de groote Apostel eerst bij de verdere ontwikkeling zijner Christelijke denkbeelden kwam, toen de liefde, die zijn geheele hart vervulde en hem drong, zich voor het heil van menschen op te offeren, die denkbeelden al meer en meer verruimde. Nu vinden wij in alle geval daaromtrent slechts enkele wenken, en wij erkennen daarin het wijze bestel des Allerhoogsten, dat in de oorkonden der openbaring, die voor alle menschen op de meest verschillende trappen van godsdienstige ontwikkeling bestemd zijn, niet meer licht over dit duistere punt verspreid is."

»De wijze waarop JAKOBUS spreekt, over des menschen vrijen wil, in verband met Gods albestuur ten aanzien van het goed en kwaad, dient om het eenzijdige in de voorstelling van PAULUS aan te vullen, waar deze Apostel, overeenkomstig zijne eigenaardige vorming en zijn bepaald doel, zich over de goddelijke voorbeschikking wat sterk uitdrukt, en slechts de ééne zijde der Christelijke waarheid in het licht stelt, zonder op de andere zijde genoegzaam te letten. Hieruit volgt dus, dat

dat toen men, op zulke enkele plaatsen een leerstelsel bouwde, zonder dezelve in verband met de geheele leer des N. T. te beschouwen, dit van zelf dwalingen veroorzaken moest, waarvoor men bij eene naauwkeurige en bedaarde vergelijking van de verschillende voorstellingen der Apostelen, waarvan de ééne het eenzijdige der andere aanvult, zou geleerd hebben zich te wachten."

»De eigenaardige beschouwingswijze, welke JOHANNES als den Schrijver van het *geestelijke Evangelie* kenmerkt, was ook de reden, waarom hij bij de laatste gesprekken des Heeren met zijne discipelen niet de minste melding maakt van des Heeren opstanding, van zijne wederkomst ten oordeel over het verdorvene *Jeruzalem*, en van zijne laatste wederkomst ten jongste dage; maar alleen spreekt van de belofte, door den Heer aan zijne discipelen gedaan, dat Hij, na persoonlijk van hen gescheiden te zijn, zich op eene heerlijke wijze aan hen openbaren en hen in de gemeenschap met Hem opnemen zou, om dan nooit weder van hen te scheiden. Om hen daarop allengs voor te bereiden, zegt Hij eerst, dat de Vader hun in zijne plaats, ter vergoeding van het gemis zijner persoonlijke tegenwoordigheid eenen anderen helper geven zou, die eeuwig bij hen zou blijven, den geest der waarheid, den geest, die hun alleen het rigte inzigt in de door Hem verkondigde waarheid schenken kon, en zich door die waarheid aan hen zou mededeelen, gelijk hij dan ook zegt *Joh.* XVI: 14,

XVI: 14, dat die geest Hem verheerlijken zou, door hen de waarheid regt te doen verstaan. Vermits echter die geest niets anders is dan het goddelijke leven, hetwelk hun door CHRISTUS is medegedeeld, het wonen Gods om zoo te spreken in hunne harten, zoo verwisselt hij verder dit komen van den heiligen geest met het komen van Hem zelven in den geest. Hij spreekt van het heugelijke tijdstip, waarop Hij in den geest hen zal weder zien, en op de voorbijgaande smart der scheiding de altoosdurende vreugde des wederziens volgen zal. Dan zullen zij Hem niets meer behoeven te vragen, maar hij zal hun vrij uit van den Vader verkondigen."

»Bij de kerkelijke leer der Drieëenheid ligt iets waars tot grondslag, en in zoo ver is zij voor de beoefening des Christendoms ook van het hoogste gewigt. Daarin ligt het denkbeeld van God geopenbaard in den mensch, waardoor men God als den oorsprong aller dingen en tevens als de bron van alle heil en alle heiligmaking leert kennen. En als men nu van deze *drieëenheid in het openbaren* uitgaat en van daar opklimt tot het wezen van God, in zoo ver zich dit daarin afspiegelt, dan kan men zich eenig denkbeeld trachten te vormen van het oorspronkelijke drieledige in Gods wezen, daarbij gebruik makende van de bouwstoffen, die men daartoe vindt in het denkbeeld van het woord bij JOHANNES, en het daarmede verwante denkbeeld bij PAULUS."

Deze stalen, welke wij nog met vele zouden kunnen vermeerderen, zullen wel genoegzaam zijn, om te doen blijken hoe vernuftig en vrij NEANDER zijn bijzondere gevoelens mededeelt, en voor iemand die een weinig nadenkt en op de gevolgen let, zal het dan ook wel verder geen bewijs noodig hebben, dat men hem met voorzigtigheid lezen, wel vast staan en op zijne hoede zijn moet, om niet tot rampzalige twijfeling te vervallen.

Men ontmoet men hier wel verscheidene goede verklaringen en treft er eenige gewigtige aanmerkingen aan, die verdienen gade geslagen en behartigd te worden; maar men ontdekt er ook veel in dat al te los, te oppervlakkig, te stout, willekeurig, weifelend en ook inconsequent ter neder gesteld is; zoodat men wel genoopt wordt te vragen, wat of de Schrijver dan eigenlijk voor waar en zeker houdt, en hoe hij het eene met het andere in goeden ernst vereenigen kan?

De Overzetter heeft ook zelf door zijne aanmerkingen onderaan wel eens laten blijken, dat hij zich met zijnen auteur niet geheel vereenigen kan, en gansch niet blind is voor zijne gebreken: soms evenwel zijn die aanmerkingen ons wel wat scherp voorgekomen. Niet gemakkelijk b. v. zal men zich geheel vereenigen met die op pag. 150: »Moeijelijk zal het echter altijd vallen, in welke bogten men zich ook wringe, om de milde en ruime beschouwingswijze, die overal in des Heeren gesprekken en gelijkenissen heerscht, tot

de

de gestrenge en bekrompene denkwijze van PAULUS te doen inkrimpen."

Om niet langer nu ons met dit werk hier bezig te houden, vinden wij ons gedrongen te vragen, of wel het geschrijf, waarop zooveel is aan te merken en dat door zoo weinigen met eenig voordeel kan gebruikt worden, de moeite en de eer der vertaling waardig is? (*)

De toestand der Protestantsche tegen over de Roomsche Kerk in Nederland. *Leerrede over* Deut. XXXII: 21. *Uitgesproken op den gedenkdag der Kerkhervorming, door* J. BUDDINGH, *Predikant te* St. Oedenrode (Noord-Braband). *Uitgegeven ten voordeele der Protestantsche Vereeniging, onder de zinspreuk:* Unitas. *Te* 's Hertogenbosch, *bij* Gebroeders Muller, 1844. *VIII en* 26 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,25.

Hoog ernstig, maar ook sterk en scherp is de taal, welke hier gevoerd wordt. De Eerw. BUDDINGH zegt zelf:

»Ik stel mij voor, dat mijne handelwijze eene schier algemeene veroordeeling zal ondervinden. Men zal wel, vertrouw ik, al het gebrekkige in vorm

(*) Men zie onze beschouwing van het eerste deel in dit Tijdschrift voor Januarij dezes jaars.

vorm en stijl, en al wat tot de redekunstige zamenstelling eener Leerrede behoort, welwillend verschoonen; maar de genoemde zaken, en de wijze waarop ze zijn voorgedragen, zal bij velen afkeuring verwekken. Men zal zeggen, dat ik, door aldus te spreken en te schrijven, eer de gemoederen der Protestanten verbitteren, dan tot ijver bewegen zal, en dat ik mij, te midden eener Roomsche bevolking levende, onvoorzigtig gedraag, zoo door de uitgave van zulk eene Leerrede op zich zelve, als door die met mijnen naam te doen! Indien dit vermoeden in zijn geheel bevestigd wordt, dan zal ik hierdoor van de waarheid mijner beschouwing, van den droevigen geest der Protestantsche Kerk in *Nederland*, bij vernieuwing overtuigd worden. Ik zal dan nogmaals ondervinden, dat de Protestanten hun belang niet kennen, zoo min door bedreigingen als gebeden tot waakzaamheid op te wekken zijn, — hunne geestelijke en stoffelijke belangen verbeuzelen, en met eene slaafsche vrees voor *Rome* bezield zijn, — het kenmerk van gemis aan zedelijke kracht! Dat zal mij wel bedroeven, maar toch ook regtvaardigen, mij overtuigen dat ik niet te veel, en niet ontijdig gesproken heb, dat ik mij van eenen duren pligt gekweten heb, en in dat bewustzijn zal ik mij vertroosten, als de hoop op het behoud van ons Kerkgenootschap mij geheel ontvallen moet."

»En wat aangaat, dat ik mij blootstel aan de

ver-

verbittering van de zijde der Roomschen, waaronder ik woon, — ik heb daaromtrent voor mij zelven de hoogste gerustheid. Ik weet dat ik niets gezegd heb wat den Roomschen meer ergeren kan, dan mijn persoonlijk aanzijn. Zij weten dat ik, als Protestantsch Leeraar, de leerstellingen der Roomsche Kerk, voor zoo verre die niet Evangelisch zijn, verfoeijen moet. Zij kennen mij reeds lang als een vrijmoedig handhaver, voor zoo verre mijne krachten reiken, van het goed regt en belang der Protestanten; maar ook, zoo ik meen, als een eerbiediger van hunne regten, en hunnen ijver voor hunne zaak, en als een vriend van elk regtschapen mensch, al verschilt hij dan ook van mij in Godsdienstige begrippen. Ik zoude vreezen den regtschapen Katholiek te beleedigen, indien ik ten zijnen opzigte schoomde voor de waarheid en het belang van de Protestantsche Kerk uit te komen. Bovendien staan mij steeds met een levendig geloof de woorden van mijnen Meester vóór den geest, *Luk.* XII : 32*a*, in verband met *Matth.* XXVIII : 20: *Vreest niet gij klein kuddeke, want zie ik ben met u alle de dagen tot aan de voleinding der wereld.*"

Men ziet hieruit, de ijverige Leeraar heeft dus geoordeeld zoo te moeten prediken en schrijven, en willen dan ook daarover niet met hem twisten. Hij heeft wel veel waarheid hier gesproken, maar wij kunnen daarom echter nog zijne verdediging niet op ons nemen, vooral niet omtrent de wijze

hoe

hoe zulks hier geschied is. Naar onze manier van zien, moest men alzoo niet prediken, om het goede en heilige oogmerk te bereiken. Wij wenschen wel dat de stem der waarheid in onzen tijd vooral met kracht uitgesproken worden, daar de behoefte des tijds zulks wel degelijk vordert, maar dat het tevens geschiede in den bezadigden, heiligen geest van het Evangelie. Wel zeer beklagen wij het, dat zeer vele Protestanten in onzen ver uitzienden tijd, zoo laodiceesch nog zich betoonen en meer schijnen te denken aan vrede zonder gevaar, — dat het hoog, ja meer dan tijd wordt, dat men handele, om het dreigend gevaar af te wenden; maar bidden toch ook tevens, dat de Heere de harten zoo besture, dat opregtheid met voorzigtigheid, en liefde met getrouwheid, in de verdediging, handhaving en bevordering der waarheid, welke in CHRISTUS JEZUS is, moge doorblinken. Dat de Eerw. BUSSINGH zijn penningske, ook door deze uitgave, wil doen strekken tot bewaring en bevordering van het goede, moeten wij prijzen. Hij ijvere verder, doch vooral bezadigd, en bevordere krachtig het belangrijk doel!

Zegen op zijn werk!

Afscheids-Rede, gehouden tot mijne eerste Gemeente op het eiland Marken, *27 October* 1844. *Door* I. D. B. BROUWER. *Predikant te* Welsrijp, c. a. *Te* Franeker, *bij* W. J. Bruining, Kz., 1845. 24 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,25.

Ook deze is eene gelegenheids-rede, maar van eenen geheel anderen aard. Hadden wij de vorige gaarne wat anders ingerigt gewenscht, deze had naar onze wijze van zien wel ongedrukt moge blijven. Wat voor de keurlingen van het Eiland *Marken* aangenaam moge geweest zijn, zal toch wel voor het grooter Publiek geene wel toebereide spijs kunnen genoemd worden. De lectuur van en het hooren naar betere handleiding voor Predikers, dan BROUWER hier duidelijk blijkt gekend en gevolgd te zijn, zal, hopen wij, zijne oogen openen, om eene betere methode te volgen, dan waarop hij zich hier zelfs schijnt te beroemen. Voor hen was althans de keuze van den tekst (*Jer.* XVII: 16*a*) zeer ongelukkig. Zulk eene vergelijking van zich zelven en zijn werk, met dat van Profeet JEREMIA, wat moet men daarvan denken?!! BROUWER blijkt dit zelf niet eens gevoeld te hebben. Den ongelukkig gekozen tekst blijkt hij geheel dus *niet* verstaan te hebben. Men wachte zich toch, om zoo door den klank der

woor-

woorden en wel eener vertaling zich te laten misleiden en dus zich zelven ten toon te stellen. Wil men een BOANERGES zijn, men zie toe, zijne verpligting als een nederig Evangeliedienaar niet te vergeten. Wie boven anderen wijs zijn wil, leere eerst zelf.

Verzameling van Bijbelplaatsen. Een handboek voor Ouders, Onderwijzers en Jongelieden. Te Leiden, *bij* S. en J. Luchtmans, 1843. *XII en* 238 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is* *f* 1,20.

Wij houden ons gaarne overtuigd, dat de verzamelaar met het beste oogmerk, door hem ook in het voorberigt opgegeven, dit bundeltje schriftplaatsen heeft opgemaakt en in het licht gegeven. Wij erkennen, dat hij in deze ook niet onoordeelkundig is te werk gegaan, getuige de vooraan geplaatste opgave der rubrieken. Wij stemmen ook toe, dat dit boekje dienen kan, niet alleen om den lust tot het lezen van den Bijbel zelven op te wekken, maar ook om op reis b. v. of wanneer men anders van de gelegenheid verstoken is, om de bron zelve te raadplegen.

Evenwel kunnen wij niet zeggen, dat wij met dit boekje zeer ingenomen zijn. Het laat toch veel te wenschen overig, er was waarlijk geene behoefte aan en wij vreezen, dat het gebruiken

van

van zoodanige uittreksels meer na- dan voordeel aan zal brengen.

Men leze veel liever den Bijbel zelven en beschouwe alles behoorlijk in den zamenhang, raadplegende daar, waar men soms haperen mogt, een of ander van de overvloedig voorhanden hulpbronnen, of ook den onderwijzer, met wien men het meest bekend is, of ook in de naauwste betrekking staat.

Apologie van den Bijbel; of hoe zal ik den Bijbel beschouwen? Een woord voor denkende vrienden der Godsdienst. Te Amsterdam, *bij* G. Portielje, 1845. *X en* 142 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,40.

Wij hoopten, op den titel afgaande, dat wij hier een oorspronkelijk werkje zouden vinden, maar vonden ons al spoedig bedrogen.

»Het werkje," dus vangt toch de voorrede aan, »dat wij onzen Landgenooten thans aanbieden, is zijn oorsprong verschuldigd aan eene inrigting, welke in het Zwitsersche kanton *St. Gallen* wordt aangetroffen. Er hebben aldaar om de drie jaren vereenigingen plaats van de Geestelijken, bij wijze van Synoden, op welke door een' hunner eene Voorlezing wordt gehouden. Deze taak was voor de Vergadering van het jaar 1837, opgedragen

aan den Hoogleeraar SCHEITLIN, die zich daarvan kweet op eene wijze, welke de tevredenheid van al zijne ambtgenooten in zulk eene mate wegdroeg, dat zij wenschten, het gesprokene woord bestendig en meermalen te kunnen vernemen. Aan dien wensch werd door den Hooggeleerden Spreker voldaan, die echter van zijne redevoering aanvankelijk weinige exemplaren meer liet drukken, dan hij ter voldoening van het vereerend verlangen behoefde. Wat hij daardoor gaf, wekte weldra ook in *ruimeren* kring de begeerte op, om 's mans gedachten te vernemen. Den geheelen vorm en inhoud achtte hij evenwel voor het publiek minder geschikt en voldoende. Hij getroostte zich derhalve de moeite eener omwerking en uitbreiding. Zoo ontstond zijn werkje, dat wij thans onzen lezers aanbieden."

Dit is nu wel eerlijk, maar het smart ons toch al weder eene plant van elders, in plaats van eene vaderlandsche, te ontvangen. Gelijk TELLER vroeger *ein Relig. f. volkom* schreef, zoo heeft onze ons vreemde Hoogleeraar dit boekdeeltje voor *denkende* vrienden der Godsdienst in de wereld gezonden; nu, zij die niet denken, zullen zijn geschrift ook wel niet gebruiken. Welke lezers hij eigenlijk door die denkende Godsdienstvrienden, voor welke deze apologie dienen moet, bijzonder bedoeld heeft, is door hem niet te kennen gegeven, en moet dus uit het boek zelve gegist worden; daaruit blijkt nu wel, dat het de zooge-

naam-

naamde voorstanders van den vooruitgang zijn zullen, voor welke deze wenken gegeven zijn en wel onder de Protestantsche Christenen, bijzonder in *Zwitserland* en vooral in het bovengenoemd kanton *St. Gallen*. Men meene echter niet, dat men hier een werkje vinden zal, als het bekende van J. G. ROSENMÜLLER, over den *trapswijzen voortgang der Goddelijke openbaring*, dat nog wel verdient geraadpleegd te worden (*), want dan zou men zich zeer teleurgesteld zien, daar SCHEITLIN eene andere orde en leiding volgt en op den geest des tijds bijzonder gelet heeft.

De inleiding, van 16 bladzijden, is ons voorgekomen voor het Nederlandsche Protestantsche Publiek niet bijzonder geschikt te zijn, ten minsten geene behoefte, dan misschien voor slechts weinigen, en die dan, vreezen wij, ook weinig roeping zullen gevoelen, om onzen verdediger te raadplegen. Ofschoon wij dus deze inleiding voor Nederlanders gaarne anders ingerigt hadden gezien of genoegzaam geheel weggelaten, willen wij echter geenszins daarom iemand van de verdere lezing afschrikken. Integendeel verklaren wij gaarne openlijk, dat de ongenoemde Vertaler, die eene wel vloeijende overzetting leverde, geene onbelangrijke moeite zich gegeven heeft, en vereenigen wij ons met den wensch, dat de lezing wezenlijk nut

(*) In onze taal overgebragt en uitgegeven te *Haarlem* bij C. PLAAT, in 1802.

nut stichten zal. Het is wel geene eigenlijk genoemde Apologie zoo zeer, welke hier geleverd wordt, als wel eene behoorlijke voorstelling van en bevallig beredeneerde lofrede op den Bijbel, bestaande in eene met veel schranderheid vervaardigde opgave van den hoofdinhoud van dat boek aller boeken in het gemeen en van het Nieuwe Testament in het bijzonder.

»Wij onderscheiden," zegt de vernuftige SCHEITLIN (gelijk trouwens wel niemand meer vreemd of ongepast zal voorkomen,) »in den Bijbel verschillende tijdvakken;" en laat er op volgen: »Iedere afdeeling treedt op met gedachten en voorstellingen, die bijzonder daaraan eigen zijn. Nieuwe denkbeelden stijgen nu en dan omhoog, en van tijd tot tijd vereenigt nieuw en helderder licht zich met het vroegere zwakkere, tot dat het licht der wereld verrijst. Tusschen die afdeelingen of tijdvakken, welke wij met de *Indiërs* Aeonen of Emanatiën (uitvloeijingen) konden noemen, kwam iederen keer een stilstand, een tijd van rust, een tijd van opneming van het nieuwe licht, waarin men zich daaraan gewende, en leerde hetzelve te gebruiken. Wij konden deze verschillende perioden vergelijken met de grootere en kleinere, helderder en donkerder sterrebeelden, tusschen welke enkele kleine en flaauwe hemellichten stralen, en het oog ruimte aanbieden, waar het rusten kan.

»Zoo was de Bijbel aanvankelijk slechts een mostaardkoorn. Zoo als zeker niemand zou vermoe-

moeden, dat uit zulk een zaadkorreltje eene plant, uit een' bloembol eene lelie of hiacint kon voortkomen (hier wordt menschelijke berekening en zienerkunst te schande), even zeker zou slechts een hooger geest van de kiem des Bijbels zulk eene ontwikkeling en zulk een einde kunnen te gemoet zien. Die ontwikkeling had eveneens plaats als die der bloemen in de lente, in den ochtenstond onder nevelen en morgendampen. De groeikracht der bloem is echter het meest werkzaam in den diepen nacht. Zoo werd ook telkens zulk een nieuwe tijdkring in de wording des Bijbels in diepverborgene, duistere stilte voorbereid, en steeds kwam het licht juist *dan*, als de tijd der voorbereiding vervuld was. De stille tijd was slechts de tijd van schijnbaren stilstand. Andermaal een punt van vergelijking met de Natuur, die steeds, en ook in haren slaap, voortdurend werkt."

De eerste tijdkring is de *Adamitische*.

De tweede periode die van NOACH.

De derde periode die van ABRAHAM.

De vierde periode de *Mozaische*, tot aan de Koningen.

De vijfde periode die van DAVID en SALOMO.

De zesde periode de profetische wet.

De zevende de Apokryfische, of Grieksch-Joodsche. En

De achtste periode de Christelijke periode, of tijdkring des N. T.

In deze korte uitlokkende voorstelling merkt

 men

men ja wel wat willekeurigs op, maar wisselen ook hooge ernst en liberaliteit, waarheidsliefde en schranderheid, geloof en toegefelijkheid, vastheid en inschikkelijkheid, degelijkheid en verbeelding elkander af, gelijk algemeen- en bijzonderheid. Zij eindigt op deze belangrijke en eigenaardige manier:

»Wij meenen te mogen gelooven, dat CHRISTUS de aanvanger des geloofs voor zijnen, de voleinder van hetzelve voor allen tijd is; dat de kring van ideën en waarheden als gesloten beschouwd moet worden, en er alzoo geen voortgang en verdere ontwikkeling van het Christendom, als leer- en instelling beschouwd (subjectief), maar slechts eene ontwikkeling der Christenheid, of des menschdoms, door en in het Christendom mogelijk is."

»Zoo is de boom uit eenen zaadkorrel tot eenen reus des *Libanons* geworden; zoo ontsproot, sedert de dagen des eersten menschen, steeds het eene idee, de eene waarheid, de eene openbaring na de andere; er kwam steeds nieuw licht bij het oude, licht uit de diepe duisternis, dat door alle trappen der ochtendschemering en der immer helderder wordende morgenuren, den glans bereikte van den middag, waarop de zon in het hoogste toppunt staat. Dáár zou zij blijven staan: het zou niet weder avond worden."

»Wij zijn, wat het gewigtigste gedeelte van onze *Apologie* betreft, tot het einde genaderd. Zouden wij alle ideën uit alle perioden hebben beschouwd? Dat deden wij gewisselijk niet. Het was ons genoeg,

noeg, om enkele derzelve, welke wij grond- en hoofd-ideën konden noemen, en waarop de andere rustten, in het licht te stellen. Hebben wij het eene idee, de eene grondwaarheid boven de andere gesteld? Dit deden wij evenmin. Elk idee is een steen aan het groote werk, dat in den loop der tijden wordt gesticht en opgetrokken, een op zich zelf staand en wezenlijk deel; maar toch een deel van het geestelijk leven der menschheid, van den boom der ontwikkeling. Wortel, stam, bladeren, bloesems, vruchten, alle helpen denzelven vormen en zijn met elkander één geheel. Wij stelden natuurlijk de laatste periode boven de overige, omdat zij *in* en *op* zich zelve de hoogste is. Het Christendom is de voltooijing."

Na nog een blik geslagen te hebben op den weg der Voorzienigheid in dezen te eerbiedigen, ten blijke dat men hier waarlijk aan geen toeval of vinding der rede te denken hebbe, maakt SCHEITLIN, voor hij besluit, nog eene en andere aanmerking, welke den vrijdenker overtuigen moet, dat ook *de vorm*, waarin het heerlijk Godsdienstig onderwijs des Bijbels, dat onvergelijkelijk schoon lees- en leerboek, en vooral dat van het N. T. vervat is, niet alleen geene billijke aanleiding tot ongunstige oordeelvellingen oplevert, maar integendeel alle verdediging waardig is en geschikt, om den waarheidzoekenden, heilbegeerigen voorstander des lichts nog te meer voor den Bijbel, pront jacet, in te nemen, als voor een be-

wonderingwekkend bewijs van het aanbiddelijk Godsbestuur en zijne weldadige zorge voor ons geslacht. Men houde slechts op het oog, dat hier geen ziel zonder beschaving gegeven is, noch ook eene bouw- of meetkunstige figuur niet in- en aangeregen is, of gelijk den Katechismus of gesteens, maar vrij, als een boom, die, onder stormen opgegroeid, zijne takken in onderscheidene rigtingen, nogthans echter opwaarts, naar den hemel uitstrekt, en verscheidenheid met eenheid even als de schoone natuur vereenigt.

»Daarom buig ik," dus besluit de Schrijver met warmte, »voor mij zelven, mijne kniën voor dit groote werk des Geestes, waarin de Openbaring aan de onderscheidene tijdperken of perioden ons schoon en duidelijk wordt voorgesteld, en vraag mij zelven (en anderen): »Waar zouden wij heengaan?" — Immers hier zijn de geloofwaardigste, duidelijkste woorden der Waarheid en des Levens met zulk eene helderheid, waardigheid, eenvoudigheid, indrukmakende kracht en liefelijkheid in geschiedenis en leeringen, dichterlijk of in bepaald proza, zóó uitgesproken, als wij die nergens elders kunnen vinden."

Ook het toevoegsel, omtrent het gebruik des Bijbels en de gezindheid, waarmede men dien lezen moet, om er het gewenschte nut van te trekken, worde niet veronachtzaamd en vooral ook niet dit slot:

»Ieder lezer make zijne verdediging des Bijbels

op.

op. Ik geloof, dat in elke verdediging aanwinst zal te vinden zijn, gelijk iedere aanval met verlies dreigt. Wie geene verdediging van denzelven meer behoeft, of eene nog doeltreffender uitdacht of van een' ander' ontving, maar om die regt tot de zijne te maken, die mag zich verheugen. Maar hij poge dan ook des te ijveriger, om aan de hand der Openbaring in onwrikbaar geloof aan God en CHRISTUS, in de liefde jegens de menschen, die met hem onder eene en dezelfde Vaderzorg gesteld zijn, en in de hoop op het eeuwig leven te wassen. Zoo worde het groote doel der verlossing aan hem bereikt! Dan vereenigt hij in de bespiegeling en de beoefening, de Openbaringen van het Oude en Nieuwe Testament in zijne ziel. Hij helpt, naar de mate der gaven, die hem werd verleend, voor zich en anderen het Rijk Gods op aarde stichten."

De Apokryfe Boeken des Nieuwen Verbonds. Bijeenverzameld, uit de oorspronkelijke talen overgezet, en met inleidingen en aanteekeningen voorzien. Eerste Deel. Derde Stuk. Te 's Gravenhage, *bij* W. P. van Stockum, 1842. 485—680 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is* ƒ2,00.

Bij de beschouwing der twee eerste stukjes

dezes werks (*) deelden wij den lezer mede, dat in het eerste deel, volgens het plan van verzamelaar en overbrenger, eene algemeene geschiedenis van al de twaalf Apostelen in het Latijn geschreven, en den naam van *Abdias* aan het hoofd dragende, zoude voorkomen. Aan deze belofte nu wordt in dit stukje voldaan, door de mededeeling van de vier eerste boeken, de geschiedenis van PETRUS, PAULUS, ANDREAS en JAKOBUS de ouderen, behelzende, zoodat de zes andere boeken nog te verwachten zijn.

Vooraf gaat eene inleiding, waarin men al aanstonds met regt gewaarschuwd wordt, om in deze zoogenaamde Geschiedenis der Apostelen geen groot belang te stellen, daar dit geschrift niets bevat, dan eene kunstelooze compilatie van ongelijksoortige stukken, in welker taal, keuze van uitdrukkingen en zinbouw zelfs de grootste ongelijkvormigheid heerscht; daar de inhoud zeer ongelijkslachtig is — de meeningen van verschillende kettersche zaken daar vreedzaam staan naast het streng orthodoxe geloof der heerschende Kerk, en men er de avontuurlijkste, ja ergerlijkste mirakelen en tooverkunstjes in vindt voorgesteld, te midden van echt Christelijke, zuivere Evangelische uitspraken en redevoeringen. Niet voor de negende eeuw zal waarschijnlijk dit geschrift eerst zijn aanwezen ontvangen hebben. De Roomsche kerkvoogd PAU-

LUS

(*) Voor December 1842, bladz. 716—726.

ZUS IV, die in 1559 stierf, veroordeelde het als kettersch.

Na deze inleiding volgt nu het vertaalde stuk zelve, rijkelijk voorzien van korte of meer uitvoerige aanmerkingen, die als het noodig mogt zijn, den lezer nog nader zullen overtuigen, van het wezenlijk nietswaardige van geheel het opstel, zoodat iedereen het gerust lezen kan, zonder er nadeel van te ondervinden. Het diene alzoo, om ons de echte H. Schriften des N. T. met te meer eerbied te doen lezen, en er een verlichtend, verbeterd en vertroostend gebruik, onder 's Heeren zegen, van te maken.

Men ziet uit deze stukken, wat men van de overleveringen te denken hebbe, waarin helaas! nog zoo velen steun vinden voor het bijgeloof.

GUSTAAF, *of het Brandmerk*, *door* J. DE VRIES, *schrijver van* de Bloem van Antwerpen, enz. *Te* Amsterdam, *bij* H. Thompson, 1844. *VI en* 222 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,60.

In de Voorrede verontschuldigt zich de Schrijver *primo* dat deze roman een zijner eerste werken is, en *secundo*, dat hem *tijd en lust* ontbrak om den stijl te veranderen, welke den nieuweling nog verraadt. — Wij meenen op deze *captatio benevolentiae* te moeten aanmerken, dat, wat het laatste aangaat, wij dat geene voldoende ver-

verontschuldiging vonden, en indien de rede: *geen tijd noch lust* te hebben, om zijn werk behoorlijk voor de pers te beschaven, ieder Schrijver onkwetsbaar konde maken, zouden wij met nog meer prullen worden overstelpt, dan thans het geval is. — Neen, mijnheer DE VRIES! gij hadt beter gedaan die laatste verontschuldiging achterwege te laten, althans dat leelijke woord *lust* weg te laten; — bedenk toch dat ge voor het *publiek* schrijft, en gaarne ziet dat het uwe werken met graagte leest en u daardoor deszelfs goedkeuring te kennen geeft. Maar heeft het publiek nu daartoe *lust*, dan behoort gij dien ook te hebben, om uwe pennenvruchten behoorlijk na te zien, om te werken of te verbeteren, waar zulks noodig is, of wilt ge dat niet, steek er dan een speldje bij en schrijf niet meer; want hoewel ge vrij goed schrijft, hebt ge toch de hoogte niet bereikt om u boven de publieke opinie te verheffen, en uwe lezers maar voor te leggen wat ge goed vindt; — neem dezen vrienschappelijken raad van ons aan.

Wij willen om de eerste reden, door den Schrijver opgegeven, dan ook stijl en bewerking stilzwijgend voorbijgaan. — Wat de strekking van dit boek aangaat, deze is zeer zedelijk en velen kunnen er belangrijke lessen uit trekken. Het ontbreekt hier niet aan goede waarschuwingen en wijze raadgevingen, die wel verdienen gelezen en ter harte genomen te worden, en wij vermeenen dit

dit verhaal gerustelijk te mogen aanprijzen; het is een van die weinigen, die gerust door ieder mogen gelezen worden.

Eene opmerking (welligt eene drukfout) meenen wij te moeten aanstippen, namelijk: GUSTAAF, ELEONORE op eene wandeling begeleidende, en door haar gevraagd, »hoe laat het is," antwoord: *vijf uur.*" Zij gaan naar huis, en na eenige voorvallen en het daarop gevolgd middagmaal en het spelen van eene *quatre mains*, lezen wij, dat hij (GUSTAAF) tegen *vijf ure* het kantoor weder binnentrad.

Hoe dit overeen te brengen is, bekennen wij ronduit niet te begrijpen.

De Slapende in den Haarlemmerhout. Eene merkwaardigheid uit het bijzondere leven van Koning WILLEM I *der* Nederlanden. *Door* J. DIJK. *Te* Amsterdam, *bij* Joh. van der Hey en Zoon, 1844. 287 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is* ƒ 2,90.

»Men hechte bij het lezen van dit verhaal op geene namen. Drie der voorkomende personen, alle overleden, dragen geene maskers. Het zijn Koning WILLEM I, de Hertogin van *Brunswijk* en de Veldmaarschalk BLUCHER. De namen der overigen zijn hun geleend. Vermomming was hier noodzakelijk. Het tijdvak, waarin het verhaal ons

plaatst,

plaatst, is nog niet genoeg op den achtergrond der eeuw geweken, om geen aanstoot te geven zonder verandering van namen, ter bedekking der ware personen voor het gros des publieks; van de dooden spreekt men vrijer dan van de levenden; en van de menschen, die hier voorkomen, spelen er welligt nog mede op het tooneel dezer wereld."

Uit deze regels leiden wij af, dat dit verhaal op de waarheid niet alleen is gegrond, maar dat de Schrijver haar ook getrouw is gebleven, en zich door den lust tot versieren niet heeft laten wegslepen, waaraan wij echter nu en dan wel eens getwijfeld hebben. De Heer DIJK schijnt een warm aanhanger en verdediger van den overledenen Vorst te zijn, en wij huldigen met hem gaarne de nagedachtenis des waarlijk grooten mans, zonder evenwel geheel met hem overal te kunnen instemmen, zoo als b. v. als hij zegt:

»Dáár staat hij, de nazaat van den glorierijken eersten WILLEM van *Oranje*, van hem, die Neêrlands onafhankelijkheid grondvestte! Deze was groot! Hij was de opgaande zon van het geslacht — maar grooter de nazaat, als de middagzon te voller hoogte aan den wolkenloozen hemel! In hem ziet gij verheerlijkt! de stoute gedachte van uwen sterken geest vervulde. Ja, wat uwen arendsblik in duizeling wekkende hoogte ontvlood, is tot hem gekomen.

Het verhaal zelve is niet onbelangrijk te noemen,

men, maar de stijl beviel ons doorgaans niet, wij zouden er den nieuweling in vermoeden. Waarom toch zoo dikwijls woorden, zoo als *ensemble*, *époque* enz. gebruikt? of zijn daarvoor in onze rijke taal geene goede woorden te vinden? Die een Hollandsch verhaal wil schrijven, moet dat in zuiver Hollandsch doen, of hij zoude doen vermoeden, dat hij zijne taal niet magtig was en beter deed met zijne klompen van het ijs te blijven.

Voor het overige kunnen wij dit verhaal gerustelijk aanbevelen.

MEN-

MENGELWERK.

HET

ONDERGAAN EN VERRIJZEN DER ZON

OP

DEN BERG RIGHI, IN ZWITSERLAND.

Een tafereel van Gods grootheid, almagt en liefde.

»Zoo klimt de Reiziger, nog eer de nanacht zwicht,
»Een hoogen Alptop op bij scheemrend fakkellicht.
»Zoo klimt hij staêg al meêr. Al lichter wordt de morgen,
»Geen voorwerp blijft in 't eind' meer voor zijn oog verborgen,
»En waar hij schouwt, om laag, ter zijden of om hoog,
»Hij wordt al kleiner, God al grooter in zijn oog.
»Al 't schoon, daar hij nog korts zijn lust naauw aan kon boeten,
»Zinkt met al 't aardsche weg, als nevel aan zijn voeten,
»Verrukt bereikt hij in het eind' den hoogsten top,
»Daar rijst op eens de zon in vollen luister op!".

Nadat de reizigers het bekoorlijke dal van *Sarnen* waren doorgetrokken, gingen zij, op het meer

meer van *Lucerne* scheep, berucht door zijne stormen, beroemd door WILLEM TELL. Naauwelijks hadden zij eenige oogenblikken op het blaauwachtige en doorschijnend water gevaren, of zij ontdekten den vreemd gevormden berg *Pilatus*. Hij is vijfduizend, zeshonderd en zeventig voeten boven den waterspiegel verheven. Zijn kruin is ongelijk en woest, en vertoont van alle kanten eene onmeetbare kale hoogte. De top van dezen kolossus schijnt ten eenemale van alle groeikracht beroofd te zijn. De wolken, die boven denzelven drijven, vertoonen duizenderlei verschillende kleuren, naarmate de helderheid of duisterheid van den dag hem omgeven. Deze naakte en onbebouwde klomp levert eene bijzondere tegenstrijdigheid op met de lagchende en afwisselende voorwerpen, die de reiziger omringen en hem van alle kanten bekooren.

Het is moeijelijk iets verrukkelijker uit te denken, dan de schildering, die zich aan den reiziger vertoont, nadat hij eenige oogenblikken gevaren heeft en zijne blikken eensklaps naar den kant rigt, van waar hij vertrokken is. Het dal *Sarnen* vertoont zich dan aan zijn oog als eenen rijk versierden bloeijenden tuin, zijnde de hooge bergen met sapimboomen beplant; terwijl de hellingen op verschillende wijze geschakeerd zijn, zijn de dalen met herdershutten en kudden overdekt. In het midden van dit bekoorlijke landschap wordt het tuighuis van *Sarnen* gevonden, waar de boog-

schutters naar den prijs dingen; terwijl men ter regterzijde de Kerk van *Alpnach*, en aan het einde de ijskruinen van *Wattheron*, en eenige andere bergen van het *Oberland* gewaar wordt. Meer dan een uur voeren zij over dit verrukkelijke meer, in het midden van bekoorlijkheden eener natuur, rijk in groeikracht en vruchtbaarheid. Ter regterzijde en aan het uiterste einde van den gezigtseinder vertoonden zich in al haren luister en pracht de kruinen der *besneeuwde Alpen*, terwijl aan derzelver voet uitgestrekte weilanden gevonden werden; zoodat men hier het afbeeldsel vindt van eeuwigdurende winters, ter zijde van bloemen en grasperken. De reizigers traden bij het dorp *Stanstad* aan wal, om getuigen te zijn van eene maatschappelijke oefening in het boogschieten, waartoe de ingezetenen van eenige Zwitsersche kantons op bepaalde tijden zich vereenigen. Reeds sedert eenigen tijd waren de reizigers op dit schieten opmerkzaam geworden, en vernamen dat men in deze vreedzame landstreek elkander de palm van vlugheid en juistheid in het schieten betwistede. Het is opmerkelijk, hoe bij deze nationale oefening alles met de meeste orde en naauwgezetheid verrigt wordt.

Een Grijsaard, eerbiedwaardig door zijne zilveren haren, en beminnelijk door zijne zachtheid en welwillendheid, bekleedde in dit krijgskundig oefenperk het voorzitterschap. Zij, die er deel aan namen, waren alle mannen van verschillende

ja-

jaren en van eenen zeer sterken ligchaamsbouw, die elk met een zwaar geweer gewapend waren. Deze oefening had meer het voorkomen eener ernstige pligtsvervulling, dan van eene uitspanning. Alles ging er geregeld en in de grootste stilte toe. Men hoorde noch luidruchtig geschreeuw, noch woest getier. Elke boogschutter trad op zijne beurt voor, mikte naar het doel, schoot en maakte daarna plaats voor zijnen opvolger. Nadat de reizigers eenigen tijd aan deze krijgsmansoefening hadden deelgenomen, gingen zij wederom scheep, en vervolgden hunnen weg naar den berg *Righi*, het doel hunner reize en huns verlangens. Daar het dorp *Stanstad* aan den voet van dezen berg gelegen is, geniet men er een hoogst bekoorlijk en indrukwekkend gezigt; vooral levert de linkeroever een gezigtspunt op, dat in pracht en schoonheid alle verbeelding te boven gaat. Men acht algemeen, dat dit gedeelte in schoonheid de oostelijke boorden van het *meer van Genève*, te regt zoo beroemd, evenaart, zoo niet overtreft, en zulks zou het nog meer doen, indien men in deze eenzame plaatsen eenige dorpen of woningen vond. Ook wordt men bij *Stadstad* eenen grooten vierkanten toren gewaar, waarvan de grondslagen door het water van het meer bespoeld worden, en die vrij zeker oudtijds ter verdediging van dat dorp gebouwd is. Dit oude gedenkstuk, waarvan de grijze tint verloopene eeuwen terugroept, is van eene treffende uitwerking in het mid-

midden eener natuur, welke zich desgelijks vernieuwt en versiert. De reizigers werden weldra de torens van *Lucerne* gewaar, welke tot hiertoe door den *Pilatus* voor hen waren verborgen gehouden. In eene tegenovergestelde rigting wordt men den berg *Righi* gewaar, opmerkenswaardig door de sierlijkheid zijner vormen, en het groen, waarmede hij in al zijne deelen prijkt. Eenige besneeuwde toppen vertoonen zich ter regterzijde. Uit het midden van het meer gezien, levert deze berg het schoonste, het indrukwekkendste gezigt op, dat zich aan het oog van den mensch kan vertoonen. Zij stapten ten drie uren te *Weiggeis*, een dorp bij den *Righi* gelegen, aan wal, beklommen vervolgens den top van dezen schoonen berg, waar zij, na eene vlijtige en aanhoudende wandeling van vier uren, 's avonds omstreeks te 7 ure aankwamen. Na een uur wandelens hadden zij de eerste rustplaats *Righi-Culm* bereikt en kwamen vervolgens bij de tweede rustplaats, *Righi-Staffel* genoemd, en naderden alzoo vooortwandelende den top des bergs. Op de eenzame wegen, die zij gedurende eenige uren bewandeld hadden, die door een aangenaam groen werden afgewisseld, terwijl zij op eenen regelmatigen, zachthellenden weg voortgingen, die den hemel scheen te bereiken. De godsvrucht en de broederliefde hebben langs dezen weg een groot getal kruizen van verschillende grootte opgerigt, die aan deze eenzame plaatsen eene zekere eerbiedwaardigheid geeft,

die

die de ziel met een diep gevoel en eenen goddelijken eerbied aandoet; zoodat men als het ware zich in eenen tempel der natuur bevindt, die aan God gewijd is.

De gewaarwordingen, wanneer men den top des bergs bereikt heeft, zijn onbeschrijfelijk. Nadat men eenige uren eenen eenzamen, en van alle kanten ingesloten weg bewandeld heeft, geniet men eensklaps een gezigt, dat onbegrensd is, en als het ware, het heelal in deszelfs geheele uitgestrektheid als aan de voeten van den aanschouwer plaatst. Dit hoogst indrukwekkend gezigtspunt gaat de stoutste verbeelding te boven. De hoogste verhevenheid van den berg *Righi* vertoonde eenen ijswekkenden afgrond, die in een regte lijn genomen, de hoogte bevat, die men in eenen togt van vier uren was doorgeloopen.

Het schouwspel, dat de *Righi* op zijnen hoog verhevenen kruin den aanschouwer aanbiedt, kan niet naar waarde beschreven worden. Die al het schoone, het indrukwekkende van dat gezigt wil genieten, dien moet men toeroepen: *kom en zie.*

Dáár gekomen, ziet men in alle rigtingen reizigers aankomen, de een te paard, de ander te voet, eenigen op draagstoelen, die allen van verschillende deelen van *Europa* aansnellen, om den verheven en indrukwekkenden aanblik te genieten, dien de luisterijke op- en ondergang der zon den aanschouwer dáár aanbiedt. Vele reizigers waren voor hen dáár ter plaatse reeds aangekomen, ter-

wijl

wijl nog een grooter getal hen volgde. Het was zeven ure, toen de reizigers den door hen zoo vurig verlangden bergtop bereikten. Het was uitnemend schoon weêr, de hemel was helder, de lucht op die hoogte scherp koud. Hier wachten zij, in hunne mantels gewikkeld, het groote schouwtooneel der natuur, waarvan zij, na lang en vurig verlangen, eindelijk ooggetuigen zouden zijn.

Aan welken schrijver is het gelukt, om slechts in flaauwe trekken *de pracht*, *den luister en de heerlijkheid* te beschrijven, waarvan men bij den op- en ondergang der zon te dezer plaatse ooggetuige is? De heerlijke, de prachtige zon dook statiglijk onder den gezigteinder, terwijl de toppen der *hooge Alpen* nog slechts flaauwelijk verlicht waren, tot dat eenige oogenblikken daarna dit hemelligchaam aan hun oog geheel onttrokken werd. De toppen der bergen behielden nog eenige oogenblikken een roosachtig glinsterend schijnsel, waarmede zij door de stralen der ondergaande zon als geverwd werden.

De *Titlis*, een der schoonste en fraaiste bergen, glinsterde alsof er duizende lampen brandden. Eindelijk was dit treffende hemellicht aan aller oog onttrokken, en als het ware in het niet verdwenen; terwijl men nog langen tijd na haren ondergang, van de kust van *Frankrijk*, naar welken kant zij onderging, een schijnsel gewaar werd, dat den schoonsten dag aankondigde. De tegenovergestelde zijden van haren ondergang werden

den allengskens in eenen nacht gedompeld. De toppen der *Alpen* waren als in rouwfloers gewikkeld, — zij bleven nog eene korte wijle tijds zigtbaar, maar, na allengskens bleeker geworden te zijn, werden zij eindelijk van alle kleur beroofd. Nu was de geheele omliggende natuur als in een nachtelijk duister gehuld en in eenen diepen slaap gedompeld. De reizigers, nog van bewondering bevangen, waarin de zoo luisterijke ondergang van dit verheven hemelligchaam hen gebragt had, verlieten allengskens met stillen eerbied deze plaats om onder het dak, dat nijvere en vernuftige menschen in deze zoo eenzame streken hebben opgerigt, eene vreedzame schuilplaats en eene stille rust te genieten.

Wie zou het gelooven, die het niet gezien heeft, dat men op den kruin van dezen zoo verheven berg, door geen levend schepsel, dan slechts voor korten tijd, bewoonbaar, meer dan tweehonderd menschen eene voegzame woning, waarin zij rijkelijk van alles, wat tot het onderhoud en het genoegen des levens noodig is, vonden? Een groot gebouw van hout is hier opgerigt, waar de reizigers een, wel toebereid avondmaal aan eene algemeene tafel wordt aangeboden, en waar zij eene rustplaats in zindelijke en gemakkelijke kamers vinden. Buiten deze herberg vindt men er nog twee anderen, doch die eenigzins meer verwijderd van den top des bergs gelegen zijn.

Sedert eenige jaren is het getal reizigers, die

de beklimming van den berg *Righi* ondernemen, zoodanig aangegroeid en vermeerderd, dat drie herbergen naauwelijks voldoende zijn om den drom van reizigers te huisvesten. Een der gebreken van deze groote houten gebouwen (intusschen de eenigste mogelijke wijze, om in die hooge luchtstreken te bouwen), is de geweldige schudding, die zij bij de minst onverwachte beweging, in derzelver verschillende deelen ondergaan. Ook is het niet wel mogelijk te slapen, alvorens al de reizigers te bed zijn; terwijl de ongelukkige ondervinding geleerd heeft, dat de inschikkelijkste en de welwillendste van deze opeenstapeling van reizigers het meest te lijden hebben.

Zij waren sedert eenige uren in eenen zoeten verkwikkelijken en gerusten slaap, toen een herder in den gang van het gebouw op zijnen hoorn blies, zijnde dit het teeken, dat den reizigers gegeven wordt, om op te staan. Het was de 24 Julij, des morgens te drie ure, dat zij op die wijze uit hunnen slaap gewekt werden. Naauwelijks heeft men den klank des hoorns gehoord; of elk verlaat als door een electrieken schok getroffen, oogenblikkelijk zijne legerstede, en kleedt zich in haast, ten einde tijdig genoeg de plaats te bereiken, waar men den vorigen dag de zon heeft zien ondergaan, en waar men haar, na eenige oogenblikken, in al hare *pracht* en *majesteit* zal zien opgaan. Ieder zoekt, op den top des bergs gekomen zijnde, eene geschikte plaats. Eenige

war-

waren gezeten, terwijl anderen staan, en wederom anderen zich stil en onbewegelijk houden, wandelen wederom anderen op en neder. Van alle kanten stroomen er reizigers aan, die men in verschillende talen en tongvallen hoort spreken.

Het zijn *Engelschen*, *Hollanders*, *Russen*, *Franschen*, *Pruissen*, *Italianen*, *Duitschers* en andere natiën; want op den top van den *Righi* vindt men afgevaardigden uit alle landen en alle streken van *Europa*.

Het uitspansel was met sterren bezaaid, toen de reizigers den top van den *Righi* bereikten; slechts eenige oogenblikken wachtens ontwaarde men in het Oosten eenen helderen roodachtigen glans. Als toen verdween de duisternis allengskens van de toppen der digts bij gelegene bergen, waarin de deelen der lagere aarde nog gehuld waren. Weldra kwam alles ten voorschijn, bij steeds toenemende klaarheid, waardoor de verschillende voorwerpen voor hen, als het ware, de bron des lichts wilden verbergen. Naauwelijks waren er wederom eenige oogenblikken verloopen, of de lichtstralen vertoonden zich; het was of zij zich uit eenen brandenden oven verhieven en ten hemel stegen. Daarna vertoonde de gezigtseinder zich als een geweldigen brand. Diep was elk getroffen, daar het elk toescheen, alsof deze stroomen vuur uit den boezem der aarde opstegen. Het prachtige schouwspel, dat zich aan hunne oogen vertoonde, bragt hen in hunne verbeelding als in de nabijheid van

dit belangwekkende hemelligchaam. Eene heldere wolk, de eenige, die men op dat oogenblik gewaar werd, zweefde als een spiegel onder dit brandende luchtverschijnsel, terwijl het de schoonste kleuren van zich afkaatste. De *Robin*, de *Saffier* en ander edelgesteenten bezitten op verre na zulke schitterende kleuren niet, als het licht, dat uit deze wolk tintelde.

Welke pen, welk penseel zou in staat zijn zooveel *pracht*, zooveel *heerlijkheid* te beschrijven of af te malen? Het is te vergeefs te beproeven, naar waarheid zulke heerlijke verschijnselen te beschrijven of af te malen. Gelukkig is alzoo hij, die dezelve heeft mogen aanschouwen, genieten en bewonderen. Hij heeft niet slechts voor eenige oogenblikken, — voor eene wijle tijds — de levendigste, de indrukmakendste gewaarwordingen, maar zij blijven hem zijn geheele leven bij, en brengen hem telkens als in de nabijheid der *Godheid!*

Intusschen vermeerderde het licht in den dampkring en deelde zich van alle kanten aan de omringende voorwerpen mede. Het was — als men zich zoo eens mag uitdrukken — de stoet, welke de ster van den dag voorging. Weldra zou men haar zelve aanschouwen. Op dezen plegtigen stond werden allen door bewondering, door diepen eerbied bevangen. Niemand sprak een enkel woord. Elk was onbewegelijk en scheen met alle aandacht te hooren, even alsof er eene Goddelijke

stem

stem uit den Hemel zich zou doen hooren! Velen bogen zich met diep gevoel, met heiligen eerbied; terwijl elk, als door een inwendig gevoel getroffen, zijn hoofd ontblootte. Eindelijk verhieven zich de eerste stralen der zon boven den gezigteinder, en de herder, die hen eenigen tijd te voren door zijnen hoorn uit den slaap gewekt had, begroette nu, door een schoon berggezang, het ontwaken van de vorstin der natuur.

Het is ter dezer plaatse, dat men de zachtste en de teederste gewaarwordingen ondervindt. Het is alsof in die oogenblikken van heilige bewondering God zich aan den mensch in alle *zijne grootheid*, *almagt* en *liefde openbaart*. Hier mag de eerbiedige en tot in de ziel getroffene aanschouwer, de taal van den Psalmist de zijne maken, en zeggen: *»O Heere! hoe heerlijk is uw naam op »de gansche aarde, die Gij uwe majesteit gesteld hebt boven de Hemelen! Hoe groot zijn »uwe werken, o Heere! Gij hebt ze alle met »wijsheid gemaakt, het aardrijk is vol van uwe »goederen!"*

Naauwelijks was de zon eenige graden boven den gezigteinder gestegen, dat de nabij gelegene *Alpen* van *Appenzel* door een rood vermiljoen geverwd werden; terwijl de benedenste deelen voor hen nog onzigtbaar waren. Het Oosten was in licht gehuld en het kanton *Unterwalden* en het dal van *Sarnen*, ten Westen gelegen, als in eene sombere duisternis begraven. Eindelijk steeg de

zon

zon geheel boven den gezigteinder, om de uitgebreide tusschenruimte te verlichten, welke zich aan hunne oogen vertoonde.

Naar het Noorden gekeerd, vertoonde zich aan het oog van den aanschouwer eene onmeetbare vlakte, waarvan de uiterste grenzen, door eene keten van bergen van de *Jura* begrensd werd, welke als in eene dikke damp gehuld was. Deze onmeetbare tusschenruimte was door meeren, steden en dorpen bezaaid, zoodat het scheen alsof de geheele schepping voor hen lag! Digter bij en als onder hunne voeten werd men de torens van *Lucerne*, het dorp *Kusnach* en de bouwvallen van het kasteel van *Gessler* gewaar. Naar het Oosten kon men zelfs de vlakten van het naburige *Zwaben* zien. Op kleiner afstand vertoonde zich het meer en de stad *Zug*, de dorpen *Schwitz* en *Art*, benevens het dal *Goldau*, waar zich vóór den jare 1806 een dorp bevond, waarvan men de overblijfselen nog gewaar wordt. Ten Westen overzag men het kanton *Unterwalden*, het meer en het dal van *Sarnen* en den *Pilatus*, die zich alsdan zoo trotsch, zoo verheven aan het oog vertoont, en den blik des aanschouwers naar alle kanten schijnt te volgen. Zich naar het zuiden wendende, was men als door verwondering getroffen, zich van aangezigt tot aangezigt te aanschouwen, en als ware men op eenen geringen afstand van de keten des *Alpischen* gebergte van *Appelzelln* verwijderd. De *Jongvrouw* (de *Jungfrau*)

frau) onderscheidt zich door hare gedaante, door hare hoogte boven de andere besneeuwde bergen. De *Welhorm*, de *Eiger*, de *Wetherom*, vier dagreizens van daar gelegen, schenen intusschen op eenen zeer geringen afstand van dáár zich te bevinden. Men kan zich bij mogelijkheid geen prachtiger, uitgebreider en volmaakter *panorama* voorstellen, dan hetgeen men bij het opgaan der zon, op dezen zoo verheven bergtop, geniet. Het is het schoonste schouwspel, dat zich aan het oog van den mensch kan vertoonen. Men moet zich op den top van den berg *Righi* begeven, om een denkbeeld te kunnen vormen van hetgeen de schepping *groots, verhevens en indrukwekkends* bevat. Van daar overziet men als met een oogopslag de zee van bergen, waarin sommige streken van *Zwitserland* als ingesloten zijn.

Het was naauwelijks acht uren des morgens, en de *Righi* was reeds eenzaam en van bijna alle zijne talrijke gasten verlaten, tot dat nieuwe, des avonds, deze eenzame streken op nieuw komen bevolken. Ook verlieten onze reizigers eindelijk, doch met weerzin, den berg *Righi*, en daalden langs een smal en moeijelijk pad naar beneden. Na drie uren wandelens bereikten zij de kapel van WILLEM TELL. Deze heilige plaats is dáár gebouwd, waar GESSLER werd doodgeschoten.

TELL's kapel is gebouwd aan het einde van eenen open weg, eenigzins verheven boven den grond. Zij is hoogst eenvoudig en zonder de minste

sie-

sieraden. Men vindt boven de deur eene schilderij, waarop de tiran (GESSLER) is afgebeeld, op het oogenblik dat hij door den doodelijken pijl van TELL getroffen wordt, waardoor *Zwitserland* van een harer onderdrukkers bevrijd werd. GESSLER zit te paard en is door zijne aanhangers omringd. Eene groep van vrouwen bevindt zich in eene smeekende houding aan zijne voeten. Het zijn de bloedverwanten en de Echtgenoote van WILLEM TELL, die voor hem om vergiffenis smeeken. TELL bevindt zich op eenigen afstand achter eenen boom, zijne boog is gespannen en op de hardnekkigste weigering van zijnen vijand GESSLER, treft hij hem met een' pijl, die hem het hart doorboort.

De *kapel* van TELL bevindt zich op eenige schreden afstands van het kasteel van GESSLER. *Opmerkzame en indrukwekkende zamenvoeging!* Het kasteel is bouwvallig en in eenen verwaarloosden toestand. Niemand denkt meer aan GESSLER, zelfs levert hij voor de dwingelandij niet dan verwijderde en smartelijke herinneringen. Daarentegen wordt de kapel van TELL, die door een rukwind, of door eene sneeuwvlaag kan verwoest worden, door de *vaderlandsliefde*, de *godsvrucht* en de *erkentelijkheid* der menschen sedert eeuwen in stand gehouden, en zal als een heiligdom bewaard blijven, zoo lang de eer en de vrijheid aan de harten der Zwitsers dierbaar en heilig zal zijn.

Na een uur wandelens kwamen de reizigers bij

het

het heilige gedenkteeken te *Kusnach*, waar zij zich op het meer van *Lucerne*, aan de tegenovergestelde zijde, waar zij den vorigen dag waren scheep gegaan, inscheepten. Zij voeren langs het Eiland *Alstadt*, op hetwelk de *schrandere Abt* RAYNAL eene *pyramide* heeft doen oprigten, ter eere *van de drie Zwitsersche bevrijders*, dan die door den bliksem was ter aarde geworpen.

Spoedig kwamen zij te *Lucerne*, waar zij de reis aannamen om naar den vaderlandschen bodem terug te keeren, en om hunne woning en huisgezin, dat hun lief en dierbaar is, en naar hetwelk zij reikhalzend verlangden, te bereiken.

Harlingen,
1 April 1845.

Medegedeeld door
VAN STEENDEREN.

UIT-

UITTREKSELS

UIT HET

DAGBOEK EENS CHRISTENS,

GEHOUDEN OP ZIJNE REIZE NAAR HET HEMELSCH VADERLAND.

DOOR

P. DE V.

(*Vervolg van bladz.* 772 *des vorigen jaargangs*).

Velerlei boeken te lezen, is niet altijd nuttig. Zij geven wel eens verwarde en duistere denkbeelden. Lees niet te veel; denk steeds na; bestudeer de menschen, maar meer u zelven, en gij zult eenen schat van *levenswijsheid* verzamelen. — Tracht bij dit alles u nimmer *wijs* te wanen, maar neem ter harte de wenken, vermaningen en lessen, welke gij van *hen* ontvangt, die door eene veeljarige, opmerkzame ervaring u zeggen, dat niet in het *weten*, maar in het *doen*, des menschen wezenlijke waarde gelegen is!

Wij zullen nimmer de *ware* vergenoegdheid sma-

smaken, wanneer wij onzen toestand afmeten naar dien van hen, aan welken des milden Gevers goedheid zulk een ruim bezit en genot van aardsche goederen toelegde, maar wel, wanneer wij zien op zoo velen, die minder bedeeld werden dan wij. — En niet weinige onder deze leven tevreden en blijmoedig, vooral dan, wanneer zij Christenen in den reinen zin des woords zijn; want in hunne schamele woning, waar ongeveinsde liefde het grondbeginsel hunner handelingen is, proeven en smaken zij, dat hun Hemelsche Vader in iederen dronk waters, in elke bete broods, *goed*, ja *oneindig* goed is!

Dat ik dankbaar zijn kan, is mij mede een voldingend bewijs mijner onsterfelijkheid!

De Materialist zal, bij het beschouwen van een schoon schilderstuk, toch niet gelooven, dat zulks het gewrocht van doelloos in elkander gevloeide kleuren is: wat zal hij dan zeggen van de gansche heerlijke schepping zijns Eeuwigen, Liefderijken Formeerders, aan wien hij zijn aanwezen, zijne voortreffelijke zielsvermogens, niet slechts voor eenige jaren, maar om bestendig te leven, verschuldigd is!

Wanneer wij den hoogmoed, de moeder der zonden, door gebed, zelfkennis en zelfverzaking niet ge-

gedurig bestrijden, loopen wij groot gevaar trotsch-nederig te worden.

»*Tijd* is meer dan goud," zeide FRANKLIN; en wie stemt zulks den waardigen man niet toe, die door nutte tijdsbesteding en gemoedelijke pligtsbetrachting, allengskens tot de meest verhevene eerambten in het Gemeenebest der Vereenigde Staten opklom!

Het is des waren Christens rein verlangen, om steeds getrouw te zijn aan het Eenige Woord van den Heere JEZUS, hetwelk in het Evangelie onophoudelijk tot hem spreekt; hij is overtuigd, dat in hetzelve niets van hem wordt gevorderd, waartoe hem niet tevens de noodige krachten worden aangeboden, en op zijn gebed geschonken. Daarom is het dan ook de keuze zijns harten, om steeds met het oog des geloofs op den gekruisten JEZUS, het brandpunt der Eeuwige Liefde, waaruit alléén *licht* en *leven* straalt, te handelen, en niets te verzuimen, wat slechts eenigzins tot zijne eigen volmaking en ter bevordering der belangen van het Rijk des Lichts dienstbaar kan geacht worden. Aan dit meest verheven gedeelte zijner roeping wijdt hij nederig, volgaarne de talenten, hem door zijnen Hemelschen Vader geschonken, en offert met de meeste bereidwilligheid, zonder van zich te doen spreken, van zijne goederen op het Altaar der zuivere Menschenliefde, om der weduwen,

wen, weezen, kranken en der nooddruftigen tranen te droogen; ja, ieder beroep op zijne weldadigheid is hem welkom, wijl hij zich hierdoor weder in de aangename gelegenheid gesteld ziet, zijns Meesters sprekend voorbeeld volgende, om tot elke inrigting, die tot heil zijner hulpbehoevende natuurgenooten daargesteld wordt, met zoo vele zijner medeburgers te kunnen, ja te mogen bijdragen: »want," vraagt hij, »wie onderscheidt mij, en wat heb ik, dat ik niet ontvangen heb?" Aldus loopt de stroom zijns levens kalm voort: want God is met hem. — *God met hem!* — O! deze allesomvattende gedachte bezielt hem gedurig met nieuwen ijver, om steeds in alle omstandigheden naar Zijnen wil te blijven handelen. Al ontmoet hij soms hinderpalen, hij weifelt niet, hij gaat rustig, onbezweken voort: — en moge het boek der toekomst voor hem gesloten zijn, hij weet dat zijn lot tot de beste doeleinden door den Alwijze bestuurd wordt. Van daar zijne kalme, heldere gemoedsgesteldheid onder iedere lotwisseling en wederwaardigheid, welke hij, even zoo min als de godvruchtige JOB, nimmer aan tweede oorzaken toeschrijft: »Neen," zegt hij, »de Heere heeft het gedaan, opdat mij alles, alles medewerke ten goede!" — Zóó nadert hij dan, zonder vreeze, met iedere schrede den stond der ontbinding zijner sterfelijke hutte, — blijmoedig geloovende, niet haastende, — met het onwrikbaar vertrouwen, dat uit kracht der opstanding en der

 schuld-

schuldverzoening van zijnen nooit volprezenen Heiland en Heer, hij slechts dit land der schaduwen en des doods verlaat, om in nooit gekende reine vreugde en hemelsche blijdschap in de gewesten der onsterfelijkheid de vruchten in te oogsten van hetgeen hij hier gezaaid heeft.

Zijt nimmer liefdeloos jegens uwe evenmenschen; voedt tegen hen haat noch nijd in uwen boezem: want zielskwelling volgt u, waar gij u ook bevindt, en gij handelt tegen het grootste gebod: »*Bemint uwe naasten als u zelven!*"

Mogen onze gedachten steeds zóó zijn, dat wij niet vreezen, dat God dezelve weet, en onze woorden tot — en van Hem zóó, dat wij ons niet schamen, dat menschen dezelve hooren!

O! dragen wij toch naauwlettend zorg, dat wij ons nimmer schuldig maken aan handelingen, die wij in anderen verfoeijen!

Bedenken wij steeds, dat, naarmate wij de billijke verontwaardiging des Allerhoogsten wegens moedwillige zonden te minder vreesden, en den tijd der vergelding in onze verbeelding verder af waanden, beiden ons ten jongsten dage, des te gevoeliger treffen zullen!

Het zij u niet genoeg, dat, na het afleggen uwer

uwer belijdenis, uw naam in het Lidmatenboek opgeschreven sta: dit zou men slechts naam-Christendom kunnen noemen. — Neen, uwe gemeenschap, als levend lid met uw Hoofd, CHRISTUS den Heer, kenmerke zich, gedurende uw gansche leven, door een waardig gebruik des *H. Avondmaals;* door een eerbiedig bijwonen van de bediening des *H. Doops;* door eene gezette *huisselijke Godsdienst*, vruchtbaar op de harten uwer huisgenooten, zonder onderscheid van persoon, terugwerkende; door eene getrouwe opkomst in het *Huis des Gebeds* met de Gemeente, in ootmoed des gemoeds, en met het vurig verlangen, dat het gehoorde zich in eenen reinen wandel, naar het treffend schoone voorbeeld van den met God wandelenden HENOCH, openbare: opdat gij, ten dage des Hemelschen Gerigts, door den Heere JEZUS niet afgewezen wordt met de ontzettende woorden: »*Ga weg van Mij, Ik heb u nooit gekend!*"

Onpartijdig en onbevooroordeeld de stem der waarheid te hooren, is een onmisbaar vereischte voor den Christen, die in eenen vromen wandel hoog belang stelt.

Verwerp iedere verzoeking bij de eerste opwelling, en de overwinning zal u gemakkelijk en zeker zijn!

Kies steeds zulk gezelschap, waar gij wijzer en beter kunt worden!

Weldoen vermoeije u nimmer!

Verschoon nimmer uwe fout: dat is dezelve tweemaal begaan.

Wanneer men in drift handelt, is men gelijk aan den zeeman, die, gedurende den hevigsten storm, onder zeil gaat.

EENE GOEDE DAAD BRENGT GELUK AAN.

Czaar IWAN vermomde zich somtijds, ten einde op eene onbedriegelijke wijze te ontdekken, wat het volk van zijne regering dacht. Eens dat hij geheel alleen in de omstreken van *Moscou* wandelde, trad hij een dorp binnen, en voorwendende dat hij van vermoeidheid was uitgeput, vroeg hij aldaar huisvesting. Hij had gescheurde kleederen aan, en al wat zijn' persoon betrof, kenteekende zijne ellende; doch ziet! datgene wat men gemeend zoude hebben het medelijden te moeten opwekken, bragt niet anders dan eene weigering te weeg. Vol van verontwaardiging over de hardheid dier slechte inwoners, maakte hij zich gereed om dat dorp te verlaten, toen hij bemerkte dat er aldaar nog eene woning was, aan dewelke

hij

hij zich niet had aangemeld. Het was de armoedigste en kleinste hut van het geheele dorp. De Keizer naderde dezelve, en klopte zachtkens aan de deur; op het zelfde oogenblik kwam er een boer aan, die aan den vreemdeling vroeg wat hij begeerde. »Ik sterf van vermoeidheid en honger," antwoordde de Czaar, »kunt ge mij voor dezen nacht huisvesten?" — »Helaas!" zeide de boer, terwijl hij hem bij de hand nam, »gij zoudt u »wel slecht bij mij bevinden, gij ziet mij in de »grootste verlegenheid; mijne vrouw is in barens»nood, en haar gekerm zoude uwe rust verhinde»ren; maar kom, gij zult ten minste geen koude »lijden en ons avondmaal zullen wij te zamen dee»len." Na dit gezegd te hebben, liet de boer den Czaar een klein vertrek binnentreden, dat met kinderen was opgevuld. Een en dezelfde wieg bevatte er twee, die in een diepen slaap waren gedompeld. Een klein meisje van drie jaren, die zich op eene mat naast hare broertjes had nedergevleid, sliep ook, terwijl hare twee oudere zusters, waarvan de eene zes, de andere zeven jaren had bereikt, op de knieën lagen en God baden onder het storten van tranen, om de verlossing van hare moeder, die zich in het naastbijgelegene vertrek bevond, en van welke men duidelijk klagten en zuchten kon vernemen. »Blijf hier," zeide de Boer tot den Keizer, »ik zal voor u het »noodige voor het avondmaal halen." Toen hij dit gezegd had, ging hij heen, maar een oogen-

 blik

blik daarna kwam hij terug en bragt zwart brood en eijeren. »Ziedaar, zeide hij, »al wat wij »hebben, gebruik er van met mijne dochters; »wat mij betreft, ik ga mijne vrouw oppassen." »Die goede daad, welke gij verrigt, om mij zoo »wèl te ontvangen," zeide de Czaar, »moet u ge»luk aanbrengen. O! ik twijfel er niet aan, de »Hemel zal uwe weldadigheid beloonen." »Mijn »vriend!" hernam de boer, »bid God dat mijne »vrouw gelukkig bevalle, dat is alles wat ik »wensch." — »Zoudt gij u dan gelukkig gevoe»len?" — »Gelukkig? oordeel zelve: ik heb vijf »kinderen, wien het wel gaat, eene vrouw, die ik »bemin, een vader en eene moeder, die welva»rende zijn, en mijn werk is voldoende om hen »allen van het noodige te voorzien." — »En uw »vader en uwe moeder wonen die bij u in!" »Zeer zèker, zij zijn daar binnen bij mijne vrouw!" »Maar deze hut is zoo klein!" »Zij is groot ge»noeg, omdat zij ons allen kan bevatten." Nadat hij dit gezegd had verwijderde zich de boer om zich weder naar zijne vrouw te begeven, die een uur daarna gelukkig beviel. De goede boer bragt, door blijdschap overstelpt, zijn kind tot den Czaar. »Ziedaar!" zeide hij, »het zesde, dat ze »mij schenkt; moge God het mij bij de overigen »sparen; zie!" voegde hij er bij, »hoe kloek het »is en wel gedragen." De Czaar nam het kind in zijne armen, en hetzelve met teederheid be»schouwende, zeide hij: »Ik versta mij een weinig

op

»op de gelaatkunde, de physionomie van dit kind »is zeer gunstig. Ik zoude willen wedden, dat »het een groot geluk ten deel zal vallen." De boer glimlachte. — Thans naderden de beide meisjes, om den jonggeboren te kussen, welken de bejaarde Grootmoeder kwam terug nemen. De twee kleine meisjes volgden haar, en de boer op den grond een stroomat uitstrekkende, noodigde den vreemdeling om zich met hem ter rust te begeven. In een oogenblik tijds was de boer door eenen gerusten slaap bevangen. Eene kleine lamp verspreidde een zwak licht in het vertrek; de Czaar zich oprigtende, wierp den blik rondom zich en beschouwde met belangstelling den boer en zijne drie kleine slapende kinderen. »Welk eene »kalmte!" zeide de Keizer, »welk een tevreden, »eenvoudig en deugdzaam man!... Wat slaapt hij »ongestoord op die mat; geene wroeging, geen »argwaan, noch eerzuchtige ontwerpen verstoren »zijne rust; zijn slaap is zoet, dat is die der on»schuld!" Dergelijke opmerkingen hielden den Keizer gedurende den ganschen nacht bezig. Zoodra de dag aanbrak, ontwaakte de boer en de Czaar nam van hem afscheid met deze woorden: »Ik keer naar *Moscou* terug. Ik ken een wel»dadig mensch, ik ga hem over u spreken, en ik »ben verzekerd, dat ik hem zal overhalen, om »uw jonggeboren kind tot Peter te verstrekken. »Beloof mij derhalve dat ge mij bij de dooppleg»tigheid zult wachten. Ik zal uiterlijk binnen drie

»uren hier terug zijn?" De boer hechtte juist geene groote waarde aan die belofte, maar stemde beleefdheidshalve datgene toe, wat de vreemdeling hem gevraagd had. Na deze verzekering vertrok de Czaar terstond. Intusschen begonnen de drie uren langzaam te verloopen, en daar de boer den onbekende niet terug zag komen, maakte hij zich gereed, om, door zijn huisgezin gevolgd, zijn kind naar de Kerk te brengen. Toen hij op het punt stond, om zijne woning te verlaten, hoorde men plotseling een groot gedruisch van paarden en rijtuigen. De boer plaatste zich aan het venster, en zag den weg vervuld met ruiters en prachtige koetsen. Hij herkende de lijfwacht van den Keizer, en terstond noodigde hij zijne familie uit, om den Czaar voorbij te zien trekken. Elk hunner liep in verwarring en plaatste zich voor de deur van de hut. Vele rijtuigen gingen voorbij en eindelijk hield dat van den Czaar tegenover de woning van den goeden boer stil. Op dat oogenblik weerde de lijfwacht de menigte der dorpelingen, die hunnen Vorst wenschten te aanschouwen. Men opent het portier van de koets, de Czaar klimt er uit, en zijnen gastheer bemerkende, zeide hij zich tot dezen wendende: »Ik heb u een Peter beloofd. Ik kom mijne belofte vervullen, »geef mij uw kind, en volg mij naar de Kerk." Op deze woorden zag de boer, die door verrassing onbewegelijk dáár stond, den Czaar aan. Hij beschouwde met verbazing het kostbare kleed van

den

den Czaar, de schitterende edelgesteenten, waarmede het bedekt was en het prachtig gevolg, dat hem omringde. Te midden van dien luistervollen toestel, kon hij den arme, onbekenden niet herkennen, met wien hij een nacht op ééne mat had doorgebragt. De Keizer vond een oogenblik van genot in zijne onzekerheid, en in de uitwerking van zijne verwondering; vervolgens zeide hij: »Gisteren hebt gij de verpligtingen vervuld, welke »de Godsdienst en de menschelijkheid u hadden »opgelegd; heden kom ik mij van den aangenaam»sten pligt kwijten, dien een Vorst te volbrengen »heeft, om namelijk de deugd te beloonen. Ik »zal u laten in den staat, dien gij tot eer ver»strekt, en waarvan ik de onschuld en gerustheid »u benijd; maar ik zal u de goederen schenken, »die u ontbreken. Gij zult een groot getal vee »bezitten, schoone boomgaarden en eene woning, »waarin gij zonder bezwaar de gastvrijheid kunt »uitoefenen. Eindelijk belast ik mij voor altijd »met het kind, dat ik dezen nacht heb zien ge»boren worden; want gij moet u herinneren," vervolgde de Czaar glimlagchende, »dat ik voor»zegd heb dat het een groot geluk zou te beurt »vallen." Op alle deze woorden kon de boer, van dankbaarheid doordrongen, terwijl zijne tranen vloeiden, niets anders antwoorden, dan dat hij zijn kind ging halen en hetzelve nederlag aan de voeten van zijnen Vorst. De Czaar, door dit alles verteederd, nam het kind en bragt het in eigen per-

persoon naar de Kerk. Hij hield het boven de Doopvônt, en dewijl hij het daarna van de moedermelk niet wilde berooven, bragt hij hetzelve weder in de hut, aankondigende, dat hij het terug zoude nemen, wanneer het gespeend was. De Czaar hield getrouw al zijne beloften. Hij droeg zorg voor de opvoeding van het kind, dat hij in zijn paleis opnam en gelukkig maakte, en hij overlaadde den goeden boer en zijn huisgezin met zijne weldaden.

N. S. T. B.

NA EEN ONWEDER.

Lobe den Herrn meine seele.

De donder zwijgt — en, over bosch en velden
  Daalt kalme rust en frissche koelte neêr;
Het bloemenveld verspreidt zijn balsemgeuren,
  En 't boschkoor zingt zijn vreugdezangen weêr.

De stormwind zwijgt — terwijl door 't digte loover
  Het lieflijkst windje al lisplend, dartlend speelt;
Daar 't roosje, zich verheffende op den stengel,
  Door hare geur en kleur de zinnen streelt.

Wie is 't, die in de orkanen stormde!
De wolken tot gebergten vormde,
  En, door wiens vaste en sterke hand
De bliksem, naauwer ingesloten,

Bij

Bij donderslagen uitgeschoten,
  Ontzag verwekte aan allen kant!

Hij is 't, Die zonnen en planeten
Eens 't aanzijn gaf! — Die is gezeten
  In 't middenpunt van 't groot Heelal!
Wiens woord den stormwind deed verschijnen,
Wiens blik de orkanen doet verdwijnen:
  Die *was*, Die *is* en *wezen* zal!

Hij is 't — Die duizenden van bollen,
Door 't luchtruim, op zijn wenk doet rollen!
  Die heel de schepping gadeslaat! —
Hij is 't JEHOVA! Die, wat wijken
Of wanklen moog, niet zal bezwijken,
  Want: *de Eeuwigheid is zijn gewaad!*

Verhef, o Mensch! u uit dit duister;
Aanschouw, in 't groot Heelal, Gods luister;
  In storm en onweêr sprak Zijn stem.
Rijs op van uit dit stoflijk heden,
En prijs Hem in uw dankgebeden:
  Aanbid en juich, verheerlijk Hem!

Ja, wereldkoren! zingt Hem zangen!
Wilt, Serafs! wilt dien toon vervangen:
  Gij, Heemlen, zingt een vrolijk lied! —
Maar ik, — mijn God! — hoe zal 'k u danken,
U roemen in mijn schaamle klanken,
  U prijzen in uw groot gebied! —

Ach! mogt ik u, o God! maar prijzen
Naar waarde, voor uw gunstbewijzen
  U danken; — doch, almagtig Heer!
Te heerlijk is Uw groot vermogen,

Te

Te nietig al mijn ijdel pogen:
Ik kniel in heil'ge aanbidding neêr.

Haarlem, 1845. A. VAN DER ELST, Jr.

DE GENEZING.

In zek're stad, ik weet niet juist meer waar,
Maar wel dat 't is gebeurd in een der Duitsche steden,
Werd in een gekkenhuis, nu voor omstreeks een jaar,
Een kranke ingebragt. Zijn dwaasheid was de rede
Dat men hem toevertrouwde aan 't kundig doctor paar,
Dat lang, maar te vergeefs, zijn krankheid observeerde.
Hij sprak maar stijf en sterk: »Ik ben een groot ge-
leerde!"

De Doctors waren 't eens, dat den verdwaalden man
Tot reên te brengen niet zeer ligtlijk kon geschieden.
Men sprak er hem bedaard of wel met hardheid van;
Maar 't eenigst wat men won met smeeken of gebeden,
Was minder dan ik hier naar waarheid melden kan.
En wat men ook begon of wat men ook probeerde,
Hij hield maar altoos vol: »Ik ben een groot geleerde."

In 't eind hield hij zich stil, en in 't gekrenkte hoofd
Scheen juist het tegendeel van 't beeld te zijn geboren,
Waaraan tot heden toe hij stellig had geloofd;
Waarvan hij d' indruk nu voor altoos had verloren.
En met een sombren blik en nederhangend hoofd
Verandert hij den zin van zijn verbaasd gekwezel,
En riep nu duid'lijk uit: »ik ben de grootste ezel."

Nog naauw hoort 't Doctor paar den armen man zoo
praten,
Of hielden hem voor wijs, en hij werd losgelaten.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

UTRECHT.

Den 14 Maart 1845. Heden had de plegtige uitdeeling der prijzen, aan de gepromoveerde jonge lieden van het Gymnasium, in de St. Pieterskerk plaats.

Na eene korte voorafspraak van den Rector, beklommen zes jonge lieden, naar de Hoogeschool bevorderd, na elkander, het redenaars-gestoelte. De eerste, E. A. SANDBRINK, die met drie prijzen, voor de Themata, Grieksche taal en Mathesis, begiftigd werd, hield zijne redevoering: *de viro, ex Horatii Sententiâ, beato*; de tweede, J. B. STRICK VAN LINSCHOTEN, sprak *de L. Junio Bruto, liberos iure capitis damnante*; de derde, J. F. VAN DIJK, *de trecentis Spartanis ad Thermopylas pro patria occumbentibus*; de vierde, C. P. H. KAS, hield eene lofrede: *de Lartis Porsennae, Clusinorum in Etruria regis, magnanimitate*; de vijfde, W. C. VAN DER BREGGEN, *de Aeneae, in Virgilii Aeneide insigni pietate conspicuo*, en de zesde, A. P. G. C. VAN RAPPARD, sprak *de Socrate, mortem viam ad beatam vitam esse suo exemplo probante*.

Verder werden van de eerste orde der eerste klasse, naar de bovenste, met prijzen bevorderd: S. J. VAN GEUNS, die ook voor het Grieksch en Hoogduitsch, prijzen ontving, en een getuigschrift voor de Mathesis; J. M. KOLFF en L. VAN LOENEN, ook met lof voor de Nieuwe Geschiedenis; voorts werd lof voor de Themata en Nieuwe Geschiedenis gegeven, aan R. W. J. VAN PABST TOT BINGERDEN

en

en E. A. EMDEN, en aan J. VAN GRUTING, voor de Geschiedenis.

Van de bovenste orde der tweede klasse, werden naar de eerste klasse bevonderd: H. HOOFT GRAAFLAND, ook met een getuigschrift van vlijt en goed gedrag: W. HOEVERS, E. HUYDECOPER en C. W. VISSCHER, ontving den prijs voor het Hoogduitsch, het getuigschrift voor de Mathesis en lof voor vlijt en goed gedrag. Het tweede getuigschrift van vlijt en goed gedrag, ontving J. VAN WIJNGAARDEN. Allen ontvingen lof voor de Geschiedenis der Middeleeuwen, zoo als ook C. VAN CITTERS en M. J. BOUMAN, die ook voor de Themata den lof ontving.

Van de onderste orde werden naar de bovenste bevorderd, E. H. EKKER, ook met den prijs voor het Hoogduitsch, en het eerste getuigschrift van vlijt en goed gedrag, J. VISSCHER, ook met het eerste, en W. J. ROIJAARDS, ook met dat voor de Mathesis. Behalve deze, ontvingen ook lof voor de Geschiedenis der Middeleeuwen: C. G. BERGER VAN HENGST, W. A. J. VAN GEUNS, ook voor de Mathesis, en L. MULDER, voor de Mathesis.

Van de derde klasse, onderste orde, werden naar de bovenste bevorderd, E. DE VISSER, ook met den prijs voor het Hoogduitsch, en het getuigschrift voor de Algebra, J. M. BAKHOVEN en J. F. BROUWER, beiden ook met lof, voor vlijt en goed gedrag, en de laatste ook voor de Algebra, en J. G. VAN WALSEM, had het eerste, en S. H. VERNEDE, het tweede getuigschrift van vlijt en goed gedrag; doch allen ontvingen lof voor de Geschiedenis der Romeinen.

Van de onderste orde werden naar de bovenste der derde klasse, met prijzen bevorderd, W. J. M. BOSCH, ook met het tweede getuigschrift van vlijt

vlijt en goed gedrag, en lof voor de Algebra: C. P. LENSHOEK, ook met het eerste getuigschrift van vlijt en goed gedrag en dat voor de Algebra, en den prijs voor het Hoogduitsch, en J. C. MONTIJN. Allen met lof voor de Geschiedenis der Romeinen, zoo als ook A. J. VINSU, J. S. C. T. RUEMPOL, H. H. LIEFTINK, A. C. J. VAN EELDE, D. J. VAN TOORENENBERGEN en J. W. VAN MAANEN, die ook lof ontving voor de Themata.

Van de vierde klasse werden naar de derde bevorderd, en met prijzen vereerd, E. EKKER, ook met dien voor de Fransche taal, en het tweede getuigschrift van vlijt en goed gedrag en lof voor de Algebra; P. A. BERGSMA, ook met een getuigschrift voor de Algebra, met het lot tegen L. W. A. BESIER, die nu lof ontving, en H. W. G. BAS, had het eerste getuigschrift van vlijt en goed gedrag, lof voor de Themata, en hij en de overigen ontvingen lof voor de Geschiedenis der Romeinen.

Van de onderste orde naar de bovenste der vierde klasse, viel alleen aan W. SIX de prijs ten deel, zoo als ook die voor het Fransch, en een getuigschrift van vlijt en goed gedrag, en lof voor de Algebra, en L. J. DUMONT, ontving het getuigschrift voor de Algebra en lof voor de Themata; en lof voor de Geschiedenis der Grieken, werd aan beide gegeven, en J. C. VAN DRIEST, W. N. PEETERS, J. A. SCHUURMAN, C. G. C. VAN HENGST, A. LENS en C. LEFFEF.

Van de vijfde werden naar de vierde klasse, met prijzen bevorderd, P. VAN DER MEULEN, ook met den Franschen prijs, het eerste getuigschrift van vlijt en goed gedrag, en lof voor de Algebra; J. VAN DER MEULEN, ook met lof voor de Algebra; J. B. H. BROEDELET, H. H. VAN DE POLL, en J. H.

VERNHOUT, ontving het tweede getuigschrift voor vlijt en goed gedrag, en J. P. NONHEBEL, dat voor de Algebra, en lof voor de Themata. Allen ontvingen lof voor de Geschiedenis der Oostersche volken, gelijk ook H. HEYSTER en J. R. SCHUURMAN, die ook lof voor de Themata ontving. Op de onderste orde waren allen boven het bepaalde aantal fouten, om aanspraak op eenen prijs te maken; alleen werd aan J. W. SCHUBART, het getuigschrift voor de Algebra gegeven.

In weerwil der felle koude, vereerde een groot aantal toehoorders, de plegtigheid met hunne tegenwoordigheid, terwijl nu en dan het orgelmuzijk, het feest vrolijkheid bijzette.

AMSTERDAM.

Den 14 Maart 1845. Heden had alhier, in de Engelsche Kerk, op het Bagijnhof, de halfjarige Promotie der leerlingen plaats. Na eene korte voorafspraak van den Rector, hielden drie verdienstelijke jongelingen eene Latijnsche redevoering, waarvan het onderwerp door hen zelven was gekozen en bewerkt. De eerste, E. H. S'JACOB, sprak: *de Aeneae ad inferos descensu* (over den togt van AENEAS naar de onderwereld), de tweede, A. H. VAN LIMBURG BROUWER: *de C. Plinio Secundo;* de derde, W. RAHUSEN: *de P. Terentio Afro, Comicorum Latinorum facile principe* (PUBLIUS TERENTIUS AFER beschouwd als de voornaamste der Latijnsche Blijspeldichters).

Vervolgens werden tot het Academisch onderwijs bevorderd: E. H. S'JACOB, A. H. VAN LIMBURG BROUWER, W. RAHUSEN, M. LOTZ, J.PZ. en W. F. VRIESE.

Hierop werden door Ed. Achtb. Heeren Curatoren de navolgende belooningen uitgereikt:

IN

IN DE LATIJNSCHE LETTERKUNDE.

Praemia Ordinaria. In de eerste klasse eerste orde aan: E. H. S'JACOB, A. H. VAN LIMBURG BROUWER en W. RAHUSEN. In de eerste klasse tweede orde aan: J. P. MÜLLER en H. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN. In de tweede klasse eerste orde aan: A. DA COSTA en P. BRUIJN. In de tweede klasse tweede orde aan: P. A. DE GENESTET en J. P. PLOOS VAN AMSTEL. In de derde klasse aan: P. W. A. MEIJER en H. W. CRAMER. In de vierde klasse aan: M. J. PIJNAPPEL en P. SCHELTEMA BEDUIN. In de vijfde klasse eerste orde aan: J. REBEL en A. C. H. CALKOEN. In de vijfde klasse tweede orde aan: W. J. GESELSCHAP en D. E. VAN NIEROP.

Praemia Diligentiae. In de eerste klasse eerste orde aan: M. LOTZ, J.PZ. In de eerste klasse tweede orde aan: J. C. TOL. In de tweede klasse eerste orde aan: D. P. M. HUËT. In de tweede klasse tweede orde aan: A. A. G. DE LELIE. In de derde klasse aan: A. J. D'AILLY, Jr. In de vierde klasse aan: J. BOSSCHA, Jr. In de vijfde klasse eerste orde aan: H. L. KRUSEMAN. In de vijfde klasse tweede orde aan: W. MOLEMANS.

Praemia Assiduitatis et Modestiae. In de eerste klasse eerste orde aan: W. F. VRIESE. In de eerste klasse tweede orde aan: D. J. COSTER. In de tweede klasse eerste orde aan: A. BOOM, J. H. Z. BRUINIER en W. E. MACARÉ. In de tweede klasse tweede orde aan: G. LEEFKENS en G. B. HEYDEMAN. In de derde klasse aan: S. COHEN HENRIQUES en A. T. BYON BARENDS. In de vierde klasse aan: J. STEENDIJK en P. MOUNIER. In de vijfde klasse eerste orde aan: E. N. RAHUSEN. In de vijfde klasse tweede orde aan: H. P. BEIJST.

Testimonia Assiduitatis et Modestiae. In de eerste klasse tweede orde aan: O. W. J. BERG en

G. SMIT. In de tweede klasse eerste orde aan: J. T. BUIJS en H. KRUSEMAN. In de derde klasse aan: J. C. WIEDEBOSCH. In de vierde klasse aan: D. J. ENGERT. In de vijfde klasse tweede orde aan: A. M. COHEN HENRIQUES.

Het *Praemium Stili Latini* aan: A. H. VAN LIMBURG BROUWER; het *Testimonium* aan W. RAHUSEN.

IN DE GRIEKSCHE LETTERKUNDE.

In de eerste klasse eerste orde de prijs aan: W. RAHUSEN; het getuigschrift aan: M. LOTZ, J.PZ. In de eerste klasse tweede orde de prijs aan: J. P. MÜLLER; het getuigschrift aan: H. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN. In de tweede klasse eerste orde de prijs aan: A. DA COSTA; het getuigschrift aan: D. P. M. HUËT. In de tweede klasse tweede orde de prijs aan: A. A. G. DE LELIE; het getuigschrift aan: P. A. DE GENESTET. In de derde klasse de prijs aan: H. BETH; het getuigschrift aan: A. G. VAN STAVEREN. In de vierde klasse de prijs aan: M. J. PIJNAPPEL; het getuigschrift aan: J. STEENDIJK. In de vijfde klasse eerste orde de prijs aan: A. C. H. CALKOEN; het getuigschrift aan: H. L. KRUSEMAN. In de vijfde klasse tweede orde de prijs aan: W. MOLEMANS; het getuigschrift aan: H. P. BEIJST.

IN DE GESCHIED- EN AARDRIJKSKUNDE.

In de eerste klasse eerste orde de prijs (bij loting) aan: E. H. S'JACOB; een buitengewoon getuigschrift (bij loting) aan: W. RAHUSEN; het gewone getuigschrift aan: M. LOTZ, J.PZ. In de eerste klasse tweede orde de prijs (bij het lot) aan: D. J. COSTER; buitengewone getuigschriften (bij het lot) aan: J. P. MÜLLER, J. C. TOL, J. J. VAN LIMBURG BROUWER en O. W. J. BERG. In de tweede klasse eerste orde de prijs aan: J. T. BUIJS; getuigschriften aan: A. KRUSEMAN en H. KRUSEMAN. In de tweede klasse tweede orde de prijs aan:

F.

P. A. DE GENESTET; het getuigschrift aan: J. P. PLOOS VAN AMSTEL. In de derde klasse de prijs aan: A. T. DYON BARENDS; getuigschriften aan: S. COHEN HENRIQUES en F. A. VRIESE. In de vierde klasse de prijs (bij het lot) aan: P. SCHELTEMA BEDUIN; een buitengewoon getuigschrift (bij loting) aan: M. J. PIJNAPPEL; gewone getuigschriften aan: J. BOSSCHA, Jr. en P. MOUNIER. In de vijfde klasse eerste orde de prijs aan: H. L. KRUSEMAN; getuigschriften aan: J. REBEL en E. N. RAHUSEN.

IN DE FABELKUNDE.

Getuigschriften. In de vierde klasse aan: M. J. PIJNAPPEL en P. SCHELTEMA BEDUIN. In de vijfde klasse eerste orde aan: J. REBEL en A. C. H. CALKOEN. In de vijfde klasse tweede orde aan: H. P. BEIJST en J. BARENDZ.

IN DE WISKUNDE.

Prijzen. In de eerste klasse aan: A. KRUSEMAN. In de tweede klasse aan: D. J. KOSTER. In de derde klasse aan: J. T. BUIJS. In de vierde klasse aan: J. H. Z. BRUINIER. In de vijfde klasse aan: H. L. KRUSEMAN. In de zesde klasse aan: A. M. COHEN HENRIQUES.

Getuigschriften. In de eerste klasse aan: J. J. VAN LIMBURG BROUWER. In de tweede klasse aan: E. N. RAHUSEN. In de derde klasse aan: A. A. G. DE ZELLIE en M. J. PIJNAPPEL. In de vierde klasse aan: P. W. A. MEIJER en A. T. DYON BARENDS. In de vijfde klasse aan: P. MOUNIER en F. P. GUEPIN. In de zesde klasse aan: H. P. BEIJST en P. W. DE GIJSELAAR.

De leerlingen, die met *Praemia Ordinaria* begiftigd werden, droegen hunne *gratiarum actiones* met bescheidene vrijmoedigheid voor.

De plegtigheid werd door een aanzienlijk auditorium opgeluisterd en door orgelmuzijk voorafgegaan en besloten.

ALGEMEENE SYNODE DER HERVORMDE KERK IN HET KONINGRIJK DER *NEDERLANDEN.*

1845.

Uit kracht van het algemeen Reglement voor het bestuur der Hervormde Kerk, in het Koningrijk der *Nederlanden*, Art. 20, en eene daarmede overeenkomstige dispositie van Zijne Excellentie den Minister voor de Zaken der Hervormde Eeredienst, enz., van den 24 Junij l. l., N°. 16, is deze hooge Kerkvergadering, op den 2 Julij l.l., in het lokaal voor hare zittingen bestemd, zamengekomen.

Tot leden dezer Synodale Vergadering, waren, volgens Art. 17 van het algemeen Reglement, door de na te melden Provinciale Kerkbesturen benoemd, de navolgende Hoog Eerw. Heeren:

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, de Heer B. TE GEMPT, Pred. te *Batenburg*, als opgetreden Secundus voor den Heer J. STEENMEIJER.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, de Heer A. VERWEY, EZ., Pred. te *Leiden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, de Heer O. VAN TRICHT, AZ., Pred. te *Enkhuizen*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, de Heer J. BORSIUS, Pred. te *Middelburg*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, de Heer A. FRANCKEN, Pred. te *Utrecht*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, de Heer W. WINSEMIUS, Pred. te *Tjerkwert*, als opgetreden Secundus, voor den Heer G. VAN DER TUUK.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, de Heer N. S. HOEK, Pred. te *Kampen*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, de Heer P. BOELES, Pred. te *Noorddijk*.

Uit

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, de Heer H. J. KROM, Pred. te *Leur*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, de Heer H. DOORENBOS, Pred. te *Hijkersmilde*.

Uit de Commissie tot de huishoudelijke zaken der *Waalsche* Kerken, de Heer D. SERRURIER, Pred. te *Dordrecht*.

Uit het Kerkbestuur van *Limburg*, de Heer J. W. SURINGAR, Pred. te *Maastricht*.

Uit de Commissie tot de zaken der Protestantsche Kerken in Nederlands *Oost-* en *West-Indië*, de Heer G. RUITENSCHILD, Pred. te *'s Gravenhage*.

En als Ouderling, uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-IJssel*, de Heer Mr. C. A. VAN MUNSTER-JORDENS, Ouderling te *Deventer*.

Deze waren alle tegenwoordig, benevens den Secretaris der Synode, de Heer I. J. DERMOUT, Hofprediker van Zijne Majesteit den Koning der *Nederlanden*, en Pred. te *'s Gravenhage*, met deszelfs Secundus, de Heer J. J. ROOZEBOOM, Pred. te *'s Gravenhage*, ten einde den Secretaris in de waarneming zijner functiën, de noodige hulp te bewijzen, en in geval van noodzakelijke afwezigheid, zijne plaats met regt van stemming te vervullen. Ook was de Heer P. J. AMESHOFF, Ouderling te *Amsterdam*, als opgetreden Secundus van den Quaestor-Generaal, de Heer J. R. SCHOLTEN, ter vergadering tegenwoordig.

Tot praeadviserende leden, waren door de Godgeleerde faculteiten der drie Hoogescholen afgevaardigd:

Door de Godgeleerde faculteit te *Leiden*, de Hoogleeraar N. C. KIST.

Door de Godgeleerde faculteit te *Utrecht*, de Hoogleeraar H. BOUMAN.

Door de Godgeleerde faculteit te *Groningen*, de Hoogleeraar L. G. PAREAU.

Volgens kennisgeving van Zijne Excellentie den Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst, enz., d. d. 24 Junij l. l, N°. 16, bleek het, dat door Zijne Majesteit, bij Hoogstdeszelfs besluit van den 20 Junij 1845, N°. 68, benoemd waren:

Tot President der Synodale Vergadering, de Heer A. FRANCKEN, tot Vice-President, de Heer A. VERWEY, BZ., en tot deszelfs Secundus, de Heer G. RUITENSCHILD.

De leden gezeten, zijnde, verscheen in de vergadering, Zijne Excellentie de Baron H. VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT, Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst, enz., vergezeld door den Wel Ed. Gestr. Heer Secretaris-Generaal en Adviseur.

De President opende de vergadering met het gebed, waarna zijne Excellentie de Minister, met eene daartoe ingerigte aanspraak, de *dertigste* bijeenkomst, van de Algemeene Synode der Hervormde Kerk, in naam van Zijne Majesteit, voor geopend verklaarde.

Nadat de President de aanspraak des Ministers, op gepaste wijze had beantwoord, rigtte Zijn Hoog Eerw. het woord tot de leden dezer vergadering, om hen tot de werkzaamheden, waartoe zij waren te zamen gekomen, in te leiden.

Den 17 daaraanvolgende zijn de werkzaamheden dezer Hooge Kerkvergadering ten einde gebragt, en met gebeden en dankzeggingen gesloten.

Bij Koninklijk besluit van den 11 Julij 1845, N°. 1, is, op daartoe gedaan verzoek, aan den Heer I. J. DERMOUT, eervol ontslag verleend, als Se-

Secretaris van de Algemeene Synode der *Nederlandsche* Hervormde Kerk, met dankzegging voor de gewigtige en getrouwe diensten, door hem gedurende eene lange reeks van jaren, in die betrekking bewezen.

Bij besluit van den 16 Julij 1845, N°.59, is op voordragt van den Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst, enz., uit een door de Algemeene Hervormde Synode, aangeboden drietal, de Heer J. J. ROOZEBOOM, tot nu toe Secundus-Secretaris, benoemd tot Secretaris derzelve Synode, om met 1 October, in plaats van den Heer I. J. DERMOUT, op te treden.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

EDE, 29 Julij 1845. Ds. C. C. CALLENBACH, Pred. te *Nijkerk op de Veluwe*, voor de vroeger vermelde beroeping, op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, is door den Kerkeraad dezer Gemeente, den 4 Junij, het drietal aangevuld met Ds. BÄHLER, Pred. te *IJlst*, en daaruit vervolgens beroepen, Ds. J. C. EIJKMAN, Pred. te *Balk*.

Ds. EIJKMAN, voor de beroeping op zijn Eerw. uitgebragt, insgelijks bedankt hebbende, is den 9 Julij het beroepingswerk hervat en *andermaal* tot Herder en Leeraar beroepen, de Wel Eerw. Heer EIJKMAN, Pred. te *Balk*.

Ook deze herhaalde beroeping mislukt zijnde, heeft de Kerkeraad, in deszelfs vergadering van 29 Julij, beroepen, den Wel Eerw. Heer C. D. L. BÄHLER, Pred. te *IJlst*, aan wien de beroepsbrief is toegezonden.

NIJMEGEN.

ELST (in OVER-BETUWE), den 13den Julij 1845. Onze Herder en Leeraar, Ds. J. C. VAN SCHERMBEEK, deelde ons heden het gewenschte berigt mede, dat hij vrijheid gevonden had, om voor de ontvangen beroeping naar *Schoonhoven* te bedanken.

OVER- EN NEDER-ASSELT. 21 Julij 1845. Heden werd uit eene door het Klassikaal Bestuur

van

van *Nijmegen* aan den Collator dezer Gemeente, den Hoog Wel Geb. Heer D^r. Baron VAN BRAKELL TOT DEN BRAKELL, aangeboden nominatie van Kandidaten, met name: G. DE BRUIN, E. ENKLAAR, F. H. MOORREES en F. VAN DER VLIET (alphabetisch gesteld) Kandidaten bij de Provinciale Kerkbesturen van *Vriesland*, *Noord-Holland*, *Zuid-Holland* en *Utrecht*, de Collatie tot Herder en Leeraar dezer Gemeente uitgebragt op den Wel Eerw. Heer F. VAN DER VLIET, welke Collatie door het Klassikaal Bestuur, doende in deze Gemeente wat des Kerkenraads is, dadelijk veranderd is in een kerkelijk beroep.

NIJMEGEN, 1 Aug. 1845. Op nieuw wordt namens het Collegie van Diakenen der Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier hulde gedaan aan de nagedachtenis van eenen menschenvriend, den Heer M. KIJCKEN, die aan onze Diaconie legateerde, vrij van successie, eene som van *f* 300, waarvan dezer dagen authorisatie inkwam van Z. M., ter aanvaarding als legaat.

Zijn voorbeeld wekke navolging!

ELDEN staat vakant te worden. Zie Julij 1845.

ZUTPHEN.

Door het Klassikaal Bestuur van *Zutphen*, is Ds. J. P. DE KEISER, bevestigd Pred. te *Varsseveld*, tot Lid der Klassis aangenomen.

WINTERSWIJK, 3 Aug. 1845. De dag van heden was een plegtige feestdag voor den oudsten onzer Leeraren, Ds. J. VAN TROOSTENBURG DE BRUIJN. Het was in de pas afgelopene week *veertig* jaren geleden, dat hij zijn openbaar dienstwerk in de Gemeente van *Ommeren* had aangevangen. Na in verschillende andere Gemeenten gediend te hebben, was hij de laatste 18 jaren onder ons werkzaam. De woorden van den Apostel,

tel, 'I *Joh.* I:5: *En dit is de verkondiging* enz. gaven hem aanleiding, om dankbaar terug te zien op de reeks van jaren, gedurende welke hij onafgebroken, en in het genot eener vaste gezondheid, zoo hier als elders, het Evangelie had mogen verkondigen, zich vleijende met het vertrouwen, dat zijn arbeid ook onder ons niet geheel vruchteloos zou zijn gebleven. De bejaarde Leeraar verblijdde zich over de belangstelling der Gemeente, en de deelneming in zijne vreugde, welke hij van zijne ambtgenooten, zoo hier als in den omtrek, ondervond. God, die hem tot hiertoe geleid heeft, schenke hem bij het klimmen zijner jaren, de verhooring zijner bede, om nevens zijne beide ambtgenooten, een nuttig werktuig te moge wezen tot opbouw der Gemeente in geloof en godzaligheid!

TIEL.

DRUMPT vakant. Zie Febr. 1845.

BUREN vakant. Zie Julij 1845.

BOMMEL.

POUDEROIJEN, c. a., den 3 Aug. Maakte onze geachte Leeraar, de Wel Eerw. Heer M. J. STRUICK, Cz., ons op den 27 Julij j. l. bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping naar de Gemeente van *'s Hertogenbosch* had ontvangen; heden moesten wij tot ons leedwezen vernemen, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevoeld, die roepstem te volgen.

H.H. Kandidaten wordt bij deze verwittigd, dat ter vervulling van de aanstaande vakature in deze Gemeente, het collatieregt zal uitgeoefend worden, door den Wel Ed. Geb. Heer Mr. D. C. VIRULIJ van *Pouderoijen*, waarom de Kerkeraad vriendelijk verzoekt, van alle aanvragen om eene predikbeurt verschoond te mogen blijven; te meer daar

daar er reeds een genoegzaam getal zich ten dien einde heeft aangediend, uit hetwelk eenige weinige welligt zullen uitgenoodigd worden hunne gaven te laten hooren.

Zij, die geen antwoord op hun Eerw. schrijven hebben ontvangen, gelieven deze algemeene kennisgeving als zoodanig aan te merken.

HURWENEN, den 10 Aug. Ons kerkgebouw sedert vele jaren niet alleen te klein, maar door deszelfs inrigting geheel ongeschikt voor onze Gemeente, vereischte belangrijke verbeteringen. Bij het ontbreken van genoegzame eigene fondsen, hebben wij ons tot nu wijlen Z. M. den Graaf van *Nassau* gewend, wien het behaagd heeft ons met eene gift van ƒ 300 te verblijden. Hoogstdeszelfs nagedachtenis zij daarvoor door ons dankbaar gezegend. Dit zij niet minder de herinnering aan mede nu wijlen den Wel Ed. Gestr. Heer ZIJNEN, van *Hurwenen*, Heer dezer Gemeente, die gelijk hij in zijn leven in den volsten nadruk onze weldoener geweest is, ons aan zich en zijne geëerde betrekkingen, door eene milde gift, in hooge mate heeft verpligt. Met hartelijke dank sta hier ook de vermelding van de zeer aanzienlijke bijdragen, ons zoo van Rijkswege als uit het fonds der noodlijdende Kerken bij de Hervormden in ons Vaderland geschonken. Dit alles gevoegd bij hetgeen eigene gemeentelijke middelen toelieten, heeft ons in staat gesteld, de verbouwing van ons bedehuis, onder het toezigt van den Heer R. KREELING, Architect te *Gameren*, te ondernemen, en op zoodanig eene wijze te voltooijen, dat ons niets te wenschen overblijft.

De dag van den 10 Aug. was bestemd om ons vernieuwd kerkgebouw, dat zich door netheid en doelmatigheid onderscheidt, tot deszelfs bestemming

ming in te wijden. Bij deze gelegenheid hadden wij het genoegen onzen onlangs vertrokkenen hartelijk geliefden Leeraar, Ds. N. NAEFF, thans Predikant te *Herwijnen*, aan wiens ijverige en werkdadige bemoeijingen, tijdens zijn verblijf in ons midden, wij te dezer zake de hoogste verpligtingen hebben, die wij niet mogen nalaten hier openlijk dankbaar te erkennen, voor ons te zien optreden. Zijn Eerw. sprak, naar aanleiding van *Openb.* XXI:22. *En ik zag geenen tempel in dezelve, want de Heer, de almagtige God is haar tempel, en het Lam.* Eene groote menigte was van elders herwaarts gekomen, om met ons de vreugde van dezen dag te deelen. Alles is in de meestgewenschte orde afgeloopen. Allen verlieten diep geroerd, gesticht, opgetogen het heiligdom. Voor ons allen zal deze dag een onvergetelijke dag tot dankbaarheid aan onzen God en Vader en aan CHRISTUS JEZUS het hoofd zijner Gemeente blijven.

HURWENEN. Zie Julij 1845.

HARDERWIJK.

PUTTEN vakant. Zie Jan. 1845.

OOSTERWOLDE. Zie Junij 1845.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

PIJNAKKER, 25 Julij 1845. De Kerkeraad het berigt ontvangen hebbende, dat Ds. J. J. KNAP, Pred. te *Fijnaard* en *Heiningen*, voor de beroeping herwaarts bedankt heeft, hoopt eerlang het beroepingswerk te hervatten.

DELFT, 13 Aug. 1845. Wij mogen ons verblijden, dat de vakature, welke door het vertrek

van

van onzen geliefden, sints reeds te *Utrecht* ontslapene Leeraar, Ds. W. STORM, veroorzaakt werd, onder ons vervuld is. Onze, uit de Gemeente van *Hoorn* beroepen Leeraar, Ds. H. L. OORT, wiens komst door herhaalde beproeving in zijn gezin, tot nu toe vertraagd werd, is op den vorigen dag des Heeren, door onzen, tot nu toe jongsten Leeraar, Ds. G. MOLENKAMP, met eene Leerrede over 2 *Cor.* I:3 en 4, bevestigd; en heeft heden avond zijn dienstwerk onder ons aangevangen, predikende over *Ephes.* III:14–17*a*.

Aan Ds. OORT, bevestigd Pred. te *Delft*, is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *'s Gravenhage* afgegeven.

NOOTDORP. Zie Junij 1845.

'T WOUD staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

ROTTERDAM.

ZEVENHUIZEN, 1 Aug. 1845. Met dankbare erkentenis, mag van hier worden berigt, dat aan de Diakonie Armen der Hervormde Gemeente te dezer plaatse, bij uiterste wilsbeschikking, door wijlen WILLEM VAN DER VREE, geboortig van *Zevenhuizen*, maar later woonachtig te *Leidschendam*, is vermaakt geworden het aanzienlijk legaat van *Duizend Guldens*, vrij van het Regt van Successie, tot aanvaarding waarvan de authorisatie van Z. M. den Koning gevraagd, en bereids verkregen is.

Had hij reeds tijdens zijn leven, door treffende blijken, zijne Christelijke liefde en deelneming in het lot der armen dezer Gemeente aan den dag gelegd, ook na zijnen dood heeft hij daarvan nog een bewijs gegeven, dat niet minder hem in dankbare nagedachtenis zal doen blijven. Zijn voorbeeld vinde navolging. En hij zelf smake nu

nu in betere gewesten, dat heerlijk genadeloon, hetwelk in het Evangelie onzes Heeren, den barmhartigen is toegezegd!

VLAARDINGEN. Zie Julij 1845.

LEIDEN.

NOORDWIJKERHOUT, den 3 Aug. 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. C. WESSELING, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, onder ons bevestigd, door zijnen vriend, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. F. MENZEL, Th. Dr. en Pred. te *Borselen*, aan wien de Consulent, H. J. DE HAAN HUGENHOLTZ, Th. Dr. en Pred. te *Hillegom*, dit werk gaarne had afgestaan. De Bevestiger sprak over *Matth.* IX: 36. *En Hij de schare ziende, werd innerlijk met ontferming bewogen over hen, omdat zij vermoeid en verstrooid waren, gelijk schapen die geenen herder hebben.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. Heeren, G. BADON VAN DEN BERG, A. P. VAN GRONINGEN en C. SPEELMAN, Predd. te *Oegstgeest*, *Ridderkerk* en de *Bildt*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, sprekende over *Phil.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen door Christus, die mij kracht geeft.*

Aan zijn Wel Eerw. is Akte van Lidmaatschap, in de Klassis van *Leiden*, uitgereikt.

NOORDWIJK AAN ZEE, 9 Aug. Nadat ter vervulling der vakature, ontstaan door het vertrek van Ds. H. BAKKER, naar *Willemstad*, door den Kerkeraad een drietal was gemaakt, bestaande uit de Wel Eerw. Heeren Kandidaten: E. C. GROENEVELD, Hulpprediker te *Bussum*; J. SURINGAR en Y. F. CORSTIUS, is uit hetzelve; door den Hoog Geb.

Geb. Heere Grave VAN LIMBURG STIRUM NOORDWIJK, Ambachtsheer der beide *Noordwijken*, verkozen, en door den Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. Heer E. C. GROENEVELD, welke deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, volvaardig heeft aangenomen.

AARLANDERVEEN staat vakant te worden. Zie Junij 1845.

DORDRECHT.

GIESSENDAM EN NEDERHARDINXVELD, 4 Julij 1845. Ter vervulling der vakature, door het Emeritaat van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. VAN DER HAGEN SPEELMAN, veroorzaakt, is heden door den Kerkeraad gemaakt de volgende nominatie:

Twaalftal:

J. WIGERI ABERSON, Pred. te *Lage Zwaluwe*. P. H. BOGERS VAN BUREN, te *Spijk*. W. JANS, te *Giessen Oudekerk* en *Peursum*. S. C. KLINKHAMER, te *Wijngaarden* en *Ruigbroek*. W. J. OUDEGEEST, te *Schelluinen*. J. P. REIJERS, te *Valkensweerd*. I. F. VAN ZETTEN, te *Doeveren* en *Genderen*. L. H. SCHOTSMAN, te *Papendrecht*. G. J. VAN SPALL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, en Hulpprediker alhier. M. J. STRUICK, Pred. te *Pouderooijen* en *Loevestijn*. R. P. VERBEEK, te *Doorn*, en C. J. WELLE, te *'s Gravenmoer*.

Zestal:

ABERSON, JANS, REIJERS, SCHOTSMAN, VAN SPALL en STRUICK.

Drietal:

JANS, VAN SPALL en STRUICK.

Waaruit met eenparigheid van stemmen, is beroepen de Kandidaat G. J. VAN SPALL, die deze

beroeping, in afwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

's GRAVENDEEL, den 3 Aug. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. RIENSTRA, Th. Dr., ons bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping naar *Workum* in *Friesland*, ontvangen, en die voor een' onbepaalden tijd, in beraad genomen had.

OUD-BEIJERLAND, 7 Aug. 1845. Nadat op den 18 Julij l. l., bij den Kerkeraad het legale berigt ontvangen was, dat de oudste Leeraar dezer Gemeente, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. LA LAU, bij besluit van Zijne Majesteit, dato 5 Julij, N°. 60, op zijn verzoek, Emeritus was verklaard, *salvo honore et stipendio*, in te gaan 1 Oct. aanstaande, zoo heeft de Kerkeraad, na verkregene handopening van Z. Excel. den Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst, ter vervulling der aanstaande vakature, uit een te voren gemaakt gros, op heden geformeerd het volgend twaalftal:

DD. A. DE RONDE BRESSER, Pred. te *Oudelande*. A. J. MOLENAAR, Pred. te *Beest*. C. LE ROIJ, Pred. te *Gameren*. J. RENIER, Pred. te *'s Gravenpolder*. B. NACHENIUS, Th. Dr. Pred. te *Heinenoord*. C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA, Pred. te *Colijnsplaat*. D. VAN WIJNGAARDEN, Pred. te *Zwijndrecht*. L. BLONK, Pred. te *Hekelingen*. B. BOERS, Pred. te *Middelharnis*. J. P. BURGERHOUT, Pred. te *Dirksland*. H. M. VAN LOON, Pred. te *Moordrecht*. J. W. LEM, Hulpprediker te *Numansdorp*.

De laatste *vijf* met het lot tegen H. M. C. VAN OOSTERZEE, Pred. te *Oirschot*, c. a.

DORDRECHT. Zie Julij 1845.

GIESSEN NIEUWKERK staat vakant te worden. Zie Julij 1845.

GOU-

GOUDA.

NOORDELOOS EN OVERSLINGELAND, den 23sten Julij 1845. Onder voorzitting van den tweeden Consulent, Ds. J. P. OTT, Pred. te *Groot-Ammers*, vergaderde heden de Kerkeraad dezer Gemeente tot het doen van een beroep, in plaats van haren vorigen Leeraar, Ds. H. VAN MANEN, vertrokken naar *Veere*. Als daartoe geregtigd, was door den Ambachtsheer, den Wel Ed. Gr. Achtb. Heer J. VAN DAM VAN NOORDELOOS, Lid der Provinciale Staten van *Zuid-Holland*, eene nominatie ter electie aangeboden, waarop geplaatst waren:

DD. R. A. SOETBROOD PICCARDT, Th. Dr., Pred. te *Langerak*, bezuiden *de Lek*. J. C. KÖMER, S. Min. Cand. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*. F. VAN DER VLIET, S. Min. Cand. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, Hulpprediker te *Gouda*.

Uit welk drietal terstond met eenparigheid is beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer R. A. SOETBROOD PICCARDT, Th. Dr., Pred. te *Langerak*, bezuiden *de Lek*, aan wien de beroepsbrief is toegezonden. De Kerkeraad dankbaar erkennende des Ambachtsheers edelmoedige inwilliging van hun verzoek, door bovengemelde nominatie ter electie aan te bieden, verlangt, in welgevallige overeenstemming met de Gemeente, niets vuriger dan dat het den Leeraar hunner keuze moge behagen, bereidvaardig hunne eenparige roepstem op te volgen.

SCHOONHOVEN, 2 Aug. 1845. Daar Ds. J. C. VAN SCHERMBEEK, Pred. te *Elst*, voor de roeping herwaarts heeft bedankt, is den 20 Julij ll. het bestaande twaalftal aangevuld met Ds. H. R. ROOKMAKER, Pred. te *Poortugaal*, en het zes- en drietal met Ds. C. SWALUE, Pred. te *Zandvoort*;

en

en is terstond daaruit beroepen, Ds. M. VAN STAVEREN, Th. Dr., Pred. te *Kedichem*. Heden echter vernamen wij met leedwezen, dat ook deze, na ernstige en gemoedelijke overweging, die beroeping meende te moeten afwijzen.

NIEUWPOORT, 3 Aug. 1845. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. W. HAVERKAMP BEGEMANN, naar *Geervliet* beroepen, nam heden vermanende en zegenende afscheid van de Gemeente, ten ernstigste aandringende, meer en meer of van nu voortaan in beoefening te brengen de Apostolische vermaning, *Phil.* I:27*a*. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus.*

Zijn Wel Eerw. is door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, Ds. H. BRON, Pred. te *Gouderak*, onder voorzitting van Ds. J. P. OTT, Pred. te *Groot-Ammers*, in eene wettige Kerkeraads-vergadering van zijne betrekking op de Klassis en Gemeente ontslagen.

LEKSMOND, den 3 Aug. 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. J. WIGERI FRANÇOIS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, in de H. Dienst onder ons bevestigd, door zijnen Neef, den Wel Eerw. Heer J. WIGERI ABERSON, Pred. aan de *Lage Zwaluwe*, aan wien de Consulent, Ds. G. VAN DUIJL, Pred. te *Vianen*, deze beurt had afgestaan. Met *Joh.* XVII:20. *En ik bidde niet alleen voor deze, maar ook voor degenen, die door hun woord in mij gelooven zullen.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Eerw. H.H. A. J. DIEMONT, Pred. te *Ameide*, J. KOBUS, Pred. te *Hagestein*, H. J. R. G. THEESINGH, Pred. te *Zevenhuizen*, en J. BOLDERMAN, Emeritus Pred. van *Bezoijen*.

De

De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk, met 1 *Cor.* I: 23*a*. *Wij prediken Christus den gekruisigden.*

LANGERAK, BEZUIDEN DE LEK, 10 Aug. 1845. Onze Leeraar, Ds. R. A. SOETBROOD PICCARDT, Th. Dr., maakte ons voor 14 dagen bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had naar *Noordeloos* en *Overslingeland*. Heden vernamen wij, dat zijn Eerw. voor deze beroeping had bedankt.

GOUDA vakant. Zie Jan. 1845.

LEKKERKERK. Zie Junij 1845.

REEUWIJK staat vakant te worden. Zie Junij 1845.

BRIELLE.

HERKINGE, 14 Julij. Onze Leeraar, Ds. J. G. WANROOIJ, vóór eenige dagen eene beroeping hebbende ontvangen naar de Gemeente van *Stad aan 't Haringvliet*, gaf ons heden tot ons leedwezen berigt, dat hij zich verpligt had gevonden, die beroeping aan te nemen.

STAD AAN 'T HARINGVLIET. De beroeping, uitgebragt op Ds. J. G. WANROOIJ, is door zijn Eerw. aangenomen en bereids kerkelijk goedgekeurd. Wij vleijen ons, dat de koninklijke goedkeuring eerlang zal volgen en wij ons dus in de overkomst van onzen Leeraar weldra zullen mogen verblijden.

GEERVLIET, 10 Aug. Het was heden voor ons een dag van ware vreugde, daar wij aan de langdurige vakature een einde gemaakt en ons weer in het bezit zagen gesteld van eenen eigenen Leeraar. Ds. J. W. HAVERKAMP BEGEMANN werd in het morgen-uur alhier bevestigd, door zijnen waardigen vader, Ds. E. BEGEMANN, Pred. te *Amsterdam*, bij vriendelijke schikking met onzen

Consulent, Ds. A. G. VAN ALDERWERELT, te *Heenvliet*. De Bevestiger leidde den beroepen Leeraar tot ons in met eene rede, die alle kenmerken droeg van Apostolischen ernst en vaderlijke teederheid, naar aanleiding van 2 *Tim.* II: 1. *Gij dan, mijn zoon! word gesterkt in de genade, die in Christus Jezus is*, waarna de Bevestigde zijne dienst onder ons aanvaardde, met eene Leerrede over *Col.* III: 11*b*. *Christus is alles en in allen.*

NOORD-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, is ter vergadering van 6 Aug. geëxamineerd de Heer C. M. VAN DER WEYDE, CORNZ., en zijn Eerw. tot de openbare predikdienst toegelaten.

AMSTERDAM.

KORTENHOEF, den 20 Julij 1845. Nadat onze veel geachte, van hier naar *Genemuiden* beroepen Leeraar, Ds. A. PIPER, den 16 dezer, door Ds. A. H. TER HORVEN, Pred. te *Amsterdam*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Amsterdam*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. H. CHRISSTOFFELS, AZ., Pred. te *Ankeveen*, van zijne betrekking tot deze Gemeente en Klassis was ontslagen, nam zijn Wel Eerw. heden namiddag plegtig afscheid van ons, naar aanleiding van 3 *Joh.* 15*a*. *Vrede zij u.* Onze beste en welmeenendste wenschen vergezellen onzen van hier naar zijne nieuwe standplaats in ruimeren werkkring vertrekkenden Leeraar.

AM-

AMSTELVEEN. Den 3 Aug. 1845 stierf in de kracht zijns levens, den ouderdom van 46 jaren bereikt hebbende, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer DIONYSIUS ROMAR, Pz., Pred. dezer Gemeente. Zijn Wel Eerw. had zijne opleiding tot het academisch onderwijs te *Franeker* genoten en vervolgens zijne studiën aan de Hoogeschool te *Utrecht* loffelijk volbragt. — Kort daarna te *Hagestein* beroepen en tot de dienst des Evangelies ingezegend zijnde, arbeidde hij aldaar met ijver en trouw aan het heil dier Gemeente. — Van daar tot ons overgekomen zijnde, aanvaardde hij zijn dienstwerk onder ons den 7den December 1828. Zestien jaren en acht maanden was hij derhalve onder ons werkzaam; zoowel door zijnen Christelijken wandel als door zijn onderwijs en prediking deze Gemeente nuttig zijnde.

De Wel Eerw. Heer A. STRAKBROOD, Pred. te *Sloten*, die alhier den 3 Augustus eene liefdebeurt zou waarnemen en slechts weinige oogenblikken voor den aanvang der Godsdienstoefening het afsterven van zijnen Vriend en Nabuur vernam, gaf ons toen reeds hiervan onder veel aandoening voorloopig kennis; terwijl wij op den daaraanvolgende dag des Heeren, naar aanleiding van *Ps*. CIII: 15—17, meer opzettelijk bij dit sterfgeval op eene stichtelijke wijze bepaald werden door den Wel Eerw. Heer H. J. CALKOEN, Pred. te *Sloterdijk*, en tweeden Consulent dezer Gemeente, bij afwezigheid van den eersten Consulent.

De Overledene laat eene diepbedroefde Weduwe en vijf Kinderen na, voor welke het *annus gratiae* door den Ring van *Weesp* zal worden waargenomen.

AMSTERDAM. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het Emeritaat van Ds. J. L. WOL-

TERBEEK, is den 28 Julij door Predikanten en Onderlingen geformeerd dit zestal:

DD. J. E. DE VOOGT, Pred. te *Nijmegen*. J. P. VAN HARENCARSPEL, te *Leeuwarden*. H. J. HOFSTEDE, te *Gorinchem*. D. PIJZEL, te *Dordrecht*. H. VAN DER LEEUW, te *Delft*, J. C. VAN MARKEN, te *Dordrecht*.

Drietal:

DD. VAN HARENCARSPEL, DE VOOGT, HOFSTEDE.

Den 4 Aug. hebben BB. Diakenen dit zestal uitgebragt:

DD. J. A. ANSPACH, Th. Dr. Pred. te *Deventer*. W. R. VEDER, Th. Dr. te *Dordrecht*. C. KRABBE, te *Leiden*. A. RUTGERS VAN DER LOEF, te *Zutphen*. J. RUIJS, te *Rheenen*. D. PIJZEL, te *Dordrecht*.

Drietal:

DD. VEDER, VAN DER LOEF, KRABBE.

Uit deze beide drietallen geformeerd zijnde dit drietal:

DD. DE VOOGT, HOFSTEDE, VAN HARENCARSPEL.

Is den 12den Aug. door den breeden Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. E. DE VOOGT, Pred. te *Nijmegen*.

HAARLEM.

KROMMENIE, 3 Aug. 1845. Heden werd alhier, in onze voormiddag-Godsdienstoefening, in zijn Heilig Dienstwerk onder ons, bevestigd: onze, van *Vinkeveen*, beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer M. J. SCHRÖDER. Zijn medebroeder en vriend, Ds. J. KOSTER, Pred. te *Knollendam*, hield, als Consulent dezer Gemeente, de Bevestigingsrede, en sprak tot ons, over *Coll.* I: 18*a*. *Hij is het hoofd des ligchaams, namelijk der Gemeente*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn ambt alhier, met eene toepasse-

selijke Leerrede over *Rom.* I: 13*b*. *Opdat ik ook onder u eenige vrucht zoude hebben.*

Wij verblijden ons; dus de openstaande leeraarsplaats in ons midden nu weder vervuld te zien. Zegene de Algoede het woord dat gesproken is, en geve Hij gunstige verhooring aan de wenschen en gebeden, die op dezen dag zijn uitgestort!

HAARLEM vakant. Zie Dec. 1844.

ALKMAAR.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER, den 27 Julij 1845. Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. STRICKER, Th. Dr., beroepen naar de Gemeente van *Hoorn*, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. GREVE, in tegenwoordigheid van den Consulent J. J. SLOT, behoorlijk was ontslagen, van zijne betrekking op deze Gemeente en op de Klassis van *Alkmaar*, nam zijn Eerw. heden een liefderijk en biddend afscheid van deze Gemeente, naar aanleiding van de bede van onzen Heer, *Joh.* XVII: 17*b*. *Heilig ze in uwe waarheid.* Tegen het ontstaan van deze vakature, had men reeds een twaalftal Heeren Kandidaten tot de Heilige Dienst, gelegenheid gegeven, tot het waarnemen van eene predikbeurt.

Uit dat twaalftal werd den 1 Aug., het volgende zestal gemaakt, alphabetisch gesteld, de Heeren:

P. T. VAN DEN BERG, A. W. VAN CAMPEN, T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr., P. H. MOORREES, A. W. VAN DER WORM en J. C. WIJS, alle Kandidaten tot de H. Dienst, bij de onderscheidene Provinciale Kerkbesturen.

Uit dit zestal werden de Heeren VAN DER WORM, VAN DEN BERG en WIJS, op het drietal gebragt, terwijl daaruit tot Herder en Leeraar beroepen

 werd,

werd, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. W. VAN DER WORM, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, welke deze beroeping, onder inwachting van de noodige approbatiën, heeft aangenomen.

OOST- EN WEST-GRAFTDIJK. Zie Julij 1845.

ALKMAAR. Zie Julij 1845.

HOORN.

HOORN, 30 Julij 1845. Naar aanleiding van 1 *Petr.* I:24 en 25. *Want alle vleesch is als gras, en alle heerlijkheid des menschen is als een bloem des gras*, enz.; nam onze, naar *Delft* beroepen Leeraar H. L. OORT, heden een plegtig en zegenend afscheid van ons. Door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, Ds. K. BOON, Pred. te *Berkhout*, werd zijn Wel Eerw. van zijne betrekking op de Klassis van *Hoorn*, en deze Gemeente, losgemaakt.

HOORN, 3 Aug. 1845. Onze van *Driehuizen*, c. a., beroepen Leeraar, Ds. J. P. STRICKER, Th. Dr. werd heden plegtig onder ons bevestigd, door zijn Ambtgenoot, Ds. J. C. TEN BRUMMELER ANDRIESSE De Bevestiger sprak naar aanleiding van 2 *Cor.* V:14. *Want de liefde van Christus dringt ons.* Des avonds aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met *Phil.* III:10*a*. *Opdat ik Hem kenne.*

Aan Ds. J. P. STRICKER is Lidmaatschaps-Akte der Klassis van *Hoorn* afgegeven.

WERVERSHOOFF, 20 Julij 1845. De Hervormde Gemeente van *Wervershooff*, thans in het bezit zijnde, van eene nieuwe welgebouwde Pastory, op eene zeer gepaste standplaats, vervaardigd door den Heere P. SCHOKKER, stads Architekt te *Enkhuizen*, en van een hersteld Kerkgebouw, naar de best gekeurde teekening van den

den Heer A. B. MENTZ, Ingenieur van den Waterstaat te *Purmerend;* zoo hield onze Leeraar PH. WASSENAAR, heden hierover eene dankrede, naar aanleiding van *Ps.* CXVI: 12, 13, 14, 17, 18, 19*a*. De Gemeente werd, naar aanleiding van den tekst, aangespoord, om hare dankbaarheid aan den Heere te bewijzen, door den Heere in dit ons Bedehuis, telkens eenparig en gemeenschappelijk te verheerlijken, en door zich gedurende den geheelen levenswandel, op heiligheid toe te leggen. Hier na werd 1°. aan Z. M. onzen geëerbiedigden en geliefden Koning, eene hartelijke dankzegging toegebragt, en des Heeren dierbaren zegen toegebeden, hebbende het Z. M. goedgunstig behaagd uit de Rijks kas, tot de opbouwing van de Pastory, eene som ƒ 1400,00, en voor de herstelling der Kerk, eene som van ƒ300,00 te verleenen. 2°. Werd de Hoog Eerwaardige Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, hartelijk dank gezegd, en des Heeren zegen over dezelve afgebeden, hebbende de som van ƒ1400,00, tot opbouwing van de Pastory, en de som van ƒ 350,00, voor de herstelling van de Kerk, uit het *fonds* van Noodlijdende Kerken en Personen, wel gelieven af te staan. 3°. Aan Zijne Excellentie, den Heer Staatsraad, Gouverneur van *Noord-Holland*, benevens den Edel Achtb. Heeren Gedeputeerde Staten, werd ook de hartelijkste dank toegebragt, en de zegen des Allerhoogsten toegebeden, daar door hen insgelijks eene som van ƒ1400,00, tot de opbouwing van de Pastory, en tot de herstelling van de Kerk, eene som van ƒ350,00, uit de Provinciale Kas toegestaan was geworden. 4°. De Kerkvoogden, Notabelen en de overige Leden der Gemeente, werden ook hartelijk dank gezegd, en des Heeren zegen over hen af-

afgesmeekt, voor hunne welwillende en zoo voorbeeldige opoffering, hebbende tot de opbouwing van de nieuwe Pastory, de voor de kleine Gemeente, zoo aanmerkelijke som van ƒ800,00, als eene vrijwillige bijdrage gegeven, benevens de opbrengst van de oude Pastory, hebbende bedragen, de som van ƒ640,00. Het als nog te kort komende, is door Kerkvoogden en Notabelen genegotieerd geworden. Voor de herstelling van de Kerk, hebben Kerkvoogden en Notabelen en overige Leden der Gemeente, de som van ƒ300,00, vrijwillig bijgedragen. 5°. Eindelijk, het Gemeente-Bestuur alhier, werd hartelijk bedankt, hebbende bij minnelijke schikking, het terrein voor de nieuw te bouwene Pastory, aan het Kerkbestuur afgestaan.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MELISKERKE. Zie Julij 1845.

ZIERIKZEE.

St. MAARTENSDIJK, den 4 Aug. 1845. Van wege eene achtingwaardige familie, elders woonachtig, is bij den Kerkeraad dezer Hervormde Gemeente, ten behoeve van het Diaconie-fonds, de aanzienlijke som ontvangen van ƒ260,00. (Twee Honderd en Zestig Gulden.) Alzoo de bescheidenheid verbiedt den naam dier Familie te noemen, moet de Kerkeraad zich vergenoegen, met de betuiging, van zijnen meest hartelijken dank voor het gegevene, en zijner eerbiedige hoogschatting, van het edelaardig beginsel, waaruit die belangrijke gift is voortgevloeid. Heil den kin-

kinderen, die aldus toonen, de nagedachtenis van hooggeschatte en waardige Ouders, in eer en zegening te houden.

GOES.

KAPELLE vakant. Zie Mei 1845.

IJZENDIJKE.

AXEL vakant. Zie April 1845.

UTRECHT.

UTRECHT.

VINKEVEEN EN DEMMERIK, den 27 Julij 1845. Onze Leeraar M. J. SCHRÖDER, bevorens van zijne betrekking op de Klassis van *Utrecht*, en deze Gemeente ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, de Wel Eerw. Heer S. M. KOORDERS, Pred. te *Maarssen*, ten overstaan van den tijdelijken Consulent dezer Gemeente, A. SJOENIS, Pred. te *Waverveen*, nam heden van ons afscheid, naar aanleiding van *Hand.* XI:23*b*. *En vermaande ze alle, dat zij met een voornemen des harten, bij den Heere zouden blijven.*

VINKEVEEN EN DEMMERIK, den 4 Aug. Na verkregene handopening, tot het doen van een beroep, heeft de Kerkeraad, onder toezigt van den tijdelijken Consulent A. SJOENIS, Pred. te *Waverveen*, gemaakt een nominatie van zes Kandidaten, bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, waarop geplaatst waren de Wel Eerw. Heeren:

J. C. VERHOEF, A. J. BACKER, P. C. FARRET, J. C. WIJS, J. TEN KATE, W. A. S. VERBURG.

Uit

Uit welk zestal, met eenparigheid beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. C. WIJS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, aangenomen heeft.

UTRECHT vakant. Zie Mei 1845.

WILNIS EN OUDHUIZEN. Zie Junij 1845.

WIJK.

ELST, 30 Mei 1845. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het vertrek van Ds. A. VAN DEN BRANDHOF, E.Z., is, na verkregene handopening, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, H. M. BERNS, Pred. te *Renswoude*, door den Kerkeraad de volgende nominatie van H.H. Predd. gemaakt:

Twaalftal:

POLLEN, HANEWINKEL, VAN DEN HAM, BOONACKER, NONHEBEL, DIESEL, RUIJS, FROON, GANN DUN, VERFF, BORGER, Th. Dr. BERNS, Predd. te *Elden*, *Ravestein*, *Veenendaal*, *Leersum*, *Loosdrecht*, *Rhenen*, *Rhenen*, *Schoonebeek*, *Scheveningen*, *Hierden*, *Amerongen*, *Renswoude*.

Zestal:

POLLEN, VAN DEN HAM, HANEWINKEL, NONHEBEL, BOONACKER, RUIJS, de laatste met het lot tegen DIESEL.

Drietal:

POLLEN, VAN DEN HAM, HANEWINKEL.

Uit welk drietal met algemeene stemmen is beroepen, W. POLLEN, Pred. te *Elden*.

ELST, 15 Junij 1845. Heden ontvingen wij het berigt, dat Ds. W. POLLEN het door den Kerkeraad op zijn Eerw. uitgebragte beroep heeft aangenomen.

WIJK BIJ DUURSTEDE, 29 Junij. Heden werd

werd de Gemeente weder verblijd door het berigt, hetwelk zij van haren Leeraar, J. BROEDELET, ontving, dat hij, na ernstig en rijp beraad voor de beroeping naar 's *Hertogenbosch* had bedankt. Hij verbond zich aan ons op nieuw, ons opwekkende, om getrouw van zijne Evangeliedienst gebruik te maken, naar aanleiding van *Hand.* XVII : 13. *En deze waren edeler dan die te Thessalonica waren, als die het woord ontvingen met alle toegenegenheid, onderzoekende dagelijks de schriften, of deze dingen alzoo waren.*

VEENENDAAL, 5 Aug. 1843. Onze geliefde Leeraar, Ds. W. G. VAN DEN BROEK, maakte ons den 27 April in de namiddag-godsdienstoefening bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping naar '*s Grevelduin Capelle* en *Vrijhoeve* had ontvangen, en 4 weken daarna, den 25 Mei, dat hij zich verpligt had gevonden, deze eenparige beroeping aan te nemen. Ten gevolge hiervan werd zijn Eerw. den 25 Julij, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. H. M. BERNS, Pred. te *Renswoude*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. F. C. VAN DEN HAM, Pred. alhier, van zijne betrekking op de Klassis van *Wijk* en op deze Gemeente met broederlijke zegenbede losgemaakt, waarop zijn Eerw. den volgenden dag des Heeren, den 27 Julij, een hartelijk afscheid van de Gemeente genomen heeft, predikende over *Micha* V : 4*a*. *En deze zal vrede zijn.*

Heden avond werd door den Kerkeraad, ter vervulling der hierdoor ontstane vakature, het navolgende twaalftal gemaakt:

DD. H. ASTRO, Pred. te *Zegveld*. G. BARGER, te *Niehtevecht*. N. BEETS, Th. Dr. te *Heemstede*. H. GANN DUN, te *Scheveningen*. D. T DE HAAS, te *Woubrugge*. H. J. HATTINK, te *Rijssen*. A. VAN

HER-

HERWAARDEN, te *Waarder*. H. A. LAAN, te *Ottoland* en *Nederblokland*. E. W. H. MOLEMANS, te *Hilversum*. J. B. NIJHOFF, te *Spaarndam*. P. D. SCHOUW ZANDVOORT, te *Bennekom*, en J. P. VERFF, te *Hierden*.

Zestal:

DD. ASTRO, BEETS, GANN DUN, MOLEMANS, SCHOUW ZANDVOORT en VERFF.

Drietal:

DD. ASTRO, GANN DUN en VERFF.

Hieruit werd met eenparige stemmen beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. ASTRO, Pred. te *Zegveld*, aan wien daarvan de beroepsbrief is toegezonden.

VRIESLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland* zijn, in deszelfs vergadering in Augustus d. j. tot de predikdienst toegelaten: JOHANNES ABRESCH en JACOB PIETER VAN BERKUM, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid bij de Hoogeschool te *Groningen*.

LEEUWARDEN.

ROORDAHUIZUM, 20 Julij 1845. Heden maakte onze Leeraar, Ds. A. T. REITSMA, ons bekend, dat hij zich verpligt gevoeld had, om de op hem uitgebragte beroeping naar de Gemeente van *Groningen*, van welke hij ons den 13den kennis gegeven had, onder inwachting der benoodigde goedkeuringen aan te nemen.

De Kerkeraad dier Gemeente neemt de vrijheid bij deze aan HH. Kandidaten te berigten, dat de wensch der Gemeente is, dat een *Predikant* zal beroepen worden.

LEEU-

LEEUWARDEN, 30 Julij 1845. Uit het reeds bekend gemaakte twaalftal, is den 16den dezer door den Breeden Kerkeraad dezer Gemeente gemaakt het navolgende zestal:

DD. L. VAN HAAFTEN, te *Goes*. G. E. W. DE WIJS, te *Jisp*. A. RUTGERS VAN DER LOEFF, te *Zutphen*. S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr. te *Nijmegen*. H. HUIJSERS, Th. Dr. te *Pieterburen*, en M. L. DE BOER, te *Hallum*.

Den 23sten werden op het drietal geplaatst:

DD. A. RUTGERS VAN DER LOEFF, L. VAN HAAFTEN, en S. K. THODEN VAN VELZEN.

En heden is daaruit beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. VAN HAAFTEN, Pred. te *Goes*, aan wien de beroepsbrief toegezonden is.

BOXUM, c. a., 10 Aug. 1845. De Gemeente werd hier heden, bij de viering des H. Avondmaals, aangenaam verrast door een fraai geschenk in zilver, bestaande in twee net bewerkte Schotels, haar ten gebruike bij het H. Nachtmaal, door eene vreemde hand toegezonden. Behalve dat hierdoor in eene wezenlijke behoefte waardiglijk voorzien is, waardeert de Gemeente het geschenk des te hooger, naarmate het beginsel edeler blijkt te zijn, waardoor de milde gever werd gedrongen.

Niet gelijk de gift was, zij dan de dank der Gemeente. Deze wordt door middel van dit Tijdschrift openbaar, vereenigd met den hartgrondigen wensch, dat de haar onbekende weldoener in dezen eene even streelende zelfvoldoening smake, als zijn beginsel Christelijk te noemen is, en dat zijn voorbeeld, zoo hier als elders, meer navolging vinde!

BEETGUM vakant. Zie April 1845.

OUDKERK EN ROODKERK vak. Zie Mei 1845.

BEERS vakant. Zie Junij 1845.

HARLINGEN.

LOLLUM, den 3 Aug. 1845. Heden werd ons door onzen Leeraar, J. W. HOEKSTRA, het berigt medegedeeld van het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer T. G. ADAMA POLLIUS, laatstelijk Predikant te *Aardswoud*, die ook onder ons van den jare 1806 tot 1812 het Evangelie der zaligheid heeft verkondigd. Niet zonder deelneming vernam de Gemeente den dood van dezen waardigen Evangeliedienaar.

YTENS vakant. Zie Junij 1845.

SNEEK.

SNEEK, 30 Julij. Door het Klassikaal Bestuur van *Sneek* is de Onderwijzer der Tusschenschool te dezer stede, H. ZEILMAKER, geëxamineerd als Catechizeermeester, en hem acte van admissie ter hand gesteld.

WORKUM, 28 Julij 1845. Uit het vroeger gemaakte drietal van Predikanten, is alhier beroepen, Ds. B. RIENSTRA, Th. Dr. en Pred. te *'s Gravendeel*, aan wien de beroepsbrief is toegezonden, en die deze beroeping in ernstig beraad heeft genomen.

WARNS vakant. Zie Nov. 1844.

HEEG vakant. Zie Julij 1845.

DOKKUM.

PAESENS. Ds. H. H. YNZONIDES, Pred. te *Schraard*, heeft de beroeping naar deze Gemeente aangenomen.

GERKESKLOOSTER, den 3 Aug. Onze Leeraar, Ds. D. J. WESTERLOO, maakte ons heden bekend, den 31 der vorige maand eene beroeping ontvangen te hebben naar *Ytens* en *Henmaard*.

HEE-

HEERENVEEN.

OOSTERZEE EN ECHTEN. Zie Julij 1845.

OVER-IJSSEL.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, heeft, in deszelfs vergadering van den 6 dezer, geëxamineerd en tot de predikdienst toegelaten, de Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid te *Utrecht:* ANDREAS ANTONIUS ADRIANUS MOLHUIJSEN en HENRIKUS JACOBUS VAN GRUITING.

DEVENTER.

BORNE, 6 Julij 1845. Maakte onze Herder en Leeraar, J. DORPER, ons voor veertien dagen bekend, dat door hem eene beroeping ontvangen was naar de Gemeente van *Alkmaar*; heden vernamen wij, dat hij zich verpligt gevonden had dezelve, onder inwachting der noodige approbatiën, aan te nemen.

DEVENTER. Zie Junij 1845.

KAMPEN.

GENEMUIDEN, den 27 Julij. Heden morgen werd onze beroepen Leeraar, Ds. A. PIPER, van *Kortenhoef* tot ons overgekomen, in de H. Dienst onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. A. VAN MEURS, Pred. te *Kampen*, aan wien de Consulent dezer Gemeente, Ds. W. SCHEUER, Pred. te *Mastebroek*, deze beurt op verzoek had afgestaan.

De Bevestiger had tot tekst *Joh.* III:36. *Die in den Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven: maar die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien; maar de toorn Gods blijft op hem.*

kem. Des namiddags deed de Bevestigde zijne intrede, met eene Leerrede over 1 *Cor.* IX: 16b. *En wee mij, indien ik het Evangelium niet verkondige.*

ZALK vakant. Zie Oct. 1844.

GRONINGEN.

Bij uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen* van den 7 Mei 1845, bekrachtigd door de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, bij besluit van den 12 Julij 1845, zijn van hunne dienst als Ouderlingen en Diakenen te *Tolbert* ontzet: KORNELIS WOBBERS JAGERSMA, HEDDE LUCAS CASEMIER, LOUWE PIERS BERGHUIS, LUNSING JAKOBS AUWEMA en HIJLKE JAKOBS FERINGA.

GRONINGEN.

TOLBERT. Zie Dec. 1844.

FEERWERD. Zie Julij 1845.

GRONINGEN. Zie Julij 1845.

WINSCHOTEN.

BEERTA. Bij besluit van Z. M. den Koning van den 3 Julij l. l. N°. 62, is approbatie verleend op de beroeping, alhier uitgebragt op den Heer E. H. SIKKES, als nog Predikant te *Bonda*.

WOLDENDORP. Ofschoon den Correspondent daarvan geen legale kennis is gedaan, kan men echter met zekerheid berigten, dat op den 7 Augustus, in den ouderdom van 51 jaren is overleden, Ds. MARCUS LEONARDUS BROESE, Pred. in deze Gemeente, nalatende eene Weduwe en zes Kinderen, voor welke het *annus gratiae* door de Rings-Predikanten zal worden waargenomen.

HE-

HEVESKES EN WEIWERD vakant. Zie Julij 1844.

HELLUM vakant. Zie Jan. 1845.

SOLWERT EN MARSSUM vakant. Zie April 1845.

APPINGADAM.

TJAMSWEER, den 27 Julij 1845. Deze dag was voor de Gemeente een aangename feestdag. Het mogt haar gebeuren het kerkgebouw door een fraai Orgel versierd te vinden, en het gemeenschappelijk Godsdienstig gezang voor het eerst door deszelfs liefelijke toonen te hooren begeleiden. Een voorregt te grooter, omdat de stichting des speeltuigs, door vrijwillige bijdragen daargesteld, allezins getuigt van hooge prijsstelling op de openbare en door doelmatig gezang bestuurde Godsvereering. — Tot verhooging van onze feestvreugde, schetste onze Leeraar, G. PALMER HOUWERZIJL, naar aanleiding van *Ps.* CL: 4*b*: *Looft hem met snarenspel en orgel*, de hooge waarde der muzijk in betrekking tot het kerkgezang, ons daarbij wijzende op het orgel, als een geschikt middel om ons tot verheerlijking van God op te leiden en ons hart met Godsdienstige gezindheden te vervullen.

Hierop rigte zijn Eerw. zich heilwenschende *eerst* tot de Gemeente, wegens hare belangstelling in de stichting des speeltuigs aan den dag gelegd, en *voorts* tot de Kerkvoogden en allen, die zich de bevordering dier goede zaak loffelijk hebben aangetrokken, bijzonder ook tot onzen hoog geachten Collator, Jonkheer W. ALBERDA VAN EKENSTEIN, die reeds vroeger ons aan zich verpligt had, door de gifte van eenen zilveren Beker, fraai Tafelkleed en Servet, ten gebruike bij het H. Avondmaal. — Ook werd bij deze gelegenheid

onze dank gebragt aan den Heer VAN OEKELEN, Orgelmaker te *Groningen*, die wegens zijnen wel volbragten arbeid onze goedkeuring ten volle wegdraagt en alle aanbeveling verdient; gelijk ook aan den Hoog Wel Geb. Heer S. TRIP, die ons wel het genoegen heeft willen verschaffen om het Orgel te onderzoeken en ons deszelfs eerste toonen te laten hooren; alsmede aan de toegevloeide schare, die onze openbare feestviering door hunne tegenwoordigheid vereerde en opluisterde.

MIDDELSTUM.

HUIZINGE, den 27 Julij 1845. Bij de Godsdienstoefening van heden morgen maakte onze Leeraar, Ds. J. B. SNOEK, ons het afsterven bekend van de Hoog Wel Geb. Vrouwe WILLEMINE JEANE ALBERDA VAN MENKEMA, Vrouwe van *Dijksterhuis*, Douarière LEWE VAN ADUARD, Unica-Collatrice dezer Gemeente. Haar Hoog Wel Geb. overleed den 22 Julij, op den huize *ten Dijke*, onder *Pieterburen*, na eene langdurige sukkeling in den ouderdom van ruim 75 jaren.

Het berigt van haar overlijden werd met deelneming aangehoord, daar het oud adelijk geslacht der ALBERDA's hier zeer bemind is; terwijl onze Leeraar, sprekende bij die gelegenheid naar aanleiding van *Pred.* XII: 5*b*: *De mensch gaat naar zijn eeuwig huis*, ons opwekte, om ons voor te bereiden voor den dood.

EENRUM, den 6 Aug. 1845. Den 22 Julij overleed op het huis *ten Dijke*, in 75 jarigen ouderdom, de Hoog Wel Geb. Vrouwe W. J. ALBERDA VAN MENKEMA, Douarière LEWE VAN ADUARD, Vrouwe van *Dijksterhuis*, Primaria Collatrice van deze Gemeente.

Onze Leeraar bepaalde ons, bij gelegenheid van dit sterfgeval, predikende over *Openb.* XXI: 4, bij

bij het vergankelijke van al het ondermaansche, en wekte ons op, om, overeenkomstig onze hoogere behoefte, door het geloof in onzen Heer JEZUS CHRISTUS ons voor te bereiden voor dat hoogere leven, *waar de dood niet meer zijn zal.*

LEENS, den 8 Aug. 1845. Ter vervulling van de alhier bestaande vakature, is heden door den Wel Edel Gestr. Heer Mr. H. VAN BOLHUIS, Unicus-Collator, aan den Kerkeraad voorgesteld het navolgend, alphabetisch gesteld, vijftal Predikanten:

B. ANSINGH, te *Ruinen*. J. DOUWES, te *Zwaag-Westeinde*. J. R. VAN EERDE, te *Obergum*. M. ALTING MEES, te *Vierhuizen*. A. TEBBENS VAN DER TUUK, te *Middelbert*.

En zulks, opdat de Kerkeraad deszelfs verlangen omtrent de daaruit te doene keus aan zijn Wel Ed. Gestr. moge kenbaar maken!

NOORD-BRABAND.

's HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH, 1 Aug. 1845. De Wel Eerw. Heer M. J. STRUICK, CZ., Pred. te *Pouderoijen* en *Loevestein*, verblijdde heden den Grooten Kerkeraad der Hervormde Gemeente, te dezer stede, door de kennisgeving, dat zijn Eerw. besloten had, onder inwachting der vereischte goedkeuringen, de beroeping herwaarts, aan te nemen.

BREDA.

MOERDIJK, den 23 Julij. De Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, onder voorzitting van den Secundus-Consulent J. WIGERI ABERSON,

SON, Pred. te *Lage Zwaluwe*, op den 7 dezer, te zamen gekomen, om ter vervulling der vakature te dezer plaatse, keuzè te doen uit het navolgende achttal Kandidaten, bij verschillende Provinciale Kerkbesturen, als:

C. H. VAN DAM, P. A. M. PAASSEN DE HEER, T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr., J. W. LEM, P. H. J. ROOS SCHREGARDUS, A. VAN SIMMEREN, J. SURINGAR en E. C. VAN DER ZAAG, had met algemeene stemmen besloten, aan Zijne Excellentie den Minister van Eeredienst, te verzoeken, aan Z. M. voor te dragen, als aanstaande Leeraar dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr., en Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*.

In den loop der vorige week de koninklijke Collatie ontvangen hebbende, heeft de Kerkeraad heden, onder voorzitting van genoemden Secundus-Consulent, deze beroeping Kerkelijk gemaakt.

Twee dagen later mogten wij vermelden, dat genoemde Ds, VAN DEN HONERT, deze beroeping, onder afwachting der vereischte kerkelijke approbatiën, bereidvaardig heeft aangenomen.

Vroeger was gekozen geweest, de Wel Eerw. Heer A. VAN SIMMEREN, die evenwel had moeten bedanken, alzoo daags te voren een beroep van *Oost-* en *West-Graftdijk*, door zijn Eerw. ontvangen en aangenomen was.

FIJNAART EN HEININGEN, den 27 Julij 1845. Onze Leeraar, Ds. J. J. KNAP, maakte ons heden bekend, voor de beroeping naar *Pijnacker*, van welke ons voor 14 dagen was kennis gegeven, te hebben bedankt.

WILLEMSTAD. Zie Mei 1845.

KRUISLAND. Zie Julij 1845.

HEUS-

HEUSDEN.

'S GREVELDUIN CAPELLE EN VRIJHOEVE, 3 Aug. Heden is onder ons door den Cunsulent, Ds. A. VAN DER SLOOT, bevestigd den Wel Eerw. zeer Gel. Heere W. G. VAN DEN BROEK, van *Veenendaal*, tot ons overgekomen, de eerste had tot tekst *Hebr.* XIII: 17. *Want zij waken voor uwe zielen, als die rekenschap geven zullen.* En de laatste, *Jac.* I: 21*b*. *Ontvangt met zachtmoedigheid het woord dat in u geplant wordt, hetwelk uwe zielen kan zalig maken.*

Aan den Bevestigde is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *Heusden* verleend.

UITWIJK. Zie Nov. 1844.

EINDHOVEN.

VELDHOVEN, den 10 Aug. 1845. Onze beroepen Leeraar, S. NICOLAÏ, werd heden in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. D. TH. VAN WOERDEREN, Pred. *Eindhoven*, onder ons bevestigd, door Ds. J. AEG. TIMMERMAN, Pred. te *Engelen*, die tot tekst nam, de woorden uit *Coll.* IV: 10. *Ontvangt hem*, enz. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Consulent en den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren: J. LEYDS, J. H. S. VAN LAMSWEERDE SCHÜLLER, M. C. VAN HOUTEN, J. BUDDINGH, W. L. BEGEMANN en A. PITLOO, Predd. te *Hoogeloon*, *Bladel*, *Bergeyk*, *St. Oedenrode*, *Nuenen* en *Someren*.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over 1 *Cor.* I: 21. *Want nademaal, in de wijsheid Gods, de wereld Gods niet heeft gekend door de wijsheid, zoo heeft het Gode behaagd, door de dwaasheid der prediking, zalig te maken die gelooven.*

DRENTHE.

Bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, is op den 6 Aug. 1845, geëxamineerd, en tot de predikdienst toegelaten de Heer CORNELIUS JAKOBUS TICHELAAR, Kandidaat in de Letteren en Godgeleerdheid, aan de Akademie te *Groningen*.

ASSEN.

VEENHUIZEN. Op de voordragt door den Minister, voor de zaken der Hervormde Eeredienst, enz., aan den Koning gedaan, heeft Zijne Majesteit den Heere W. J. KULLER, Pred. te *Serooskerke*, benoemd tot eersten Predikant der Protestantsche Gemeente te *Veenhuizen*.

ASSEN vakant. Zie Nov. 1844.

ANNERVEEN vakant. Zie Junij 1845.

WAALSCHE KERK.

HAARLEM. De 30e Vergadering der Afgevaardigden der Waalsche Kerken, werd alhier den 31 Julij en volgende dagen, gehouden.

Bij dezelve waren tegenwoordig:

Als Leden der Commissie, tot de zaken der Waalsche Kerken:

Ds. C. G. MERKUS, Pred. te *Amsterdam*.

Ds. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Pred. te *'s Gravenhage*.

Ds. D. SERRURIER, Pred. te *Dordrecht*.

Ds. G. H. M. DELPRAT, Pred. te *Rotterdam*.

Ds. J. A. VAN HAMEL, Pred. te *Haarlem*.

Benevens de Heer Mr. F. P. BYLEVELD, Ouderling te *Nijmegen*, Secundus van het Lid der Commissie, Mr. L. C. LUZAC, Ouderling te *Leiden*.

Als

Als Afgevaardigden der Waalsche Kerken, van:

Haarlem: Ds. J. A. VAN HAMEL, Ouderling. A. DEENIK en C. D. HUËT, Secundus-Ouderling, C. GERLINGS, Diaken, W. G, DE BRUYN KOPS.

Zwolle: Ds. P. H. O. DEELEMAN.

Rotterdam: Ds. G. H. M. DELPRAT, Ouderling, M. J. STORM VAN 'S GRAVESANDE.

Leeuwarden: Ds. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAIJE, Ouderling. J. J. DE JONGH.

Utrecht: Ds. M. A. VAN DER BANK, Ouderling, Mr. J. S. VERNÈDE.

Dordrecht: Ds. D. SERRURIER.

Maastricht: Ds. V. H. GUIJE, Diak. B. F. J. A. VERSCHUER, Secundus-Diaken. J. J. C. TAATS VAN AMERONGEN.

Amsterdam: Ds. J. TEISSÈDRE L'ANGE, Ouderling J. PASSAVANT, Secundi-Ouderlingen G. I. DIJK, P. BLOM, Mr. J. MESSCHERT VAN VOLLENHOVEN, W. VAN WIJK.

's Hertogenbosch: Ds. A. T. MOUNIER.

Delft: Ouderling P. J. VAN DER COLFF VAN HOOGEVEEN, J. ZOUTENDAM.

's Gravenhage: Ds. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Ouderling. Mr. J. G. A. CLANT, Sec. Ds. J. D. REVEL.

Nijmegen: Ds. E. A. ZUBLI, Diaken. J. L. HEYMERIKS.

Leiden: Ouderling, Mr. J. G. LALAU. Diaken, Mr. H. OBREEN.

Middelburg: Ds. J. J. VALETON, Ouderling, P. DUMON TAK.

Wegens de Commissiën voor de verbetering der Tractementen en Studentenbeurzen: Ouderlingen J. C. BUCAILLE en J. C. MARTENS VAN ZEVENHOVEN.

Ook woonden de Heeren P. J. J. MOUNIER, Pred. te *Amsterdam*. F. C. J. VAN GOENS, Pred. te

te *Rotterdam*. J. D. COCHERET DE LA MORINIÈRE, Oud-Predikant te *Luik*, en J. A. STOOP, Pred. te *Antwerpen*, eenige der vergaderingen bij.

Het Praesidium werd waargenomen door Ds. C. G. MERKUS, terwijl Ds. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, als Secretaris fungeerde.

De kerkelijke rede tot opening der Vergadering werd, daar Ds. F. C. J. VAN GOENS, hiertoe door de vorige Vergadering benoemd, verhinderd was geworden, dit werk op zich te nemen, gehouden door Ds. J. J. P. VALETON, Pred. te *Middelburg*, naar aanleiding van 1 *Cor*. III : 10*b*. *Een ieder zie toe, hoe hij daar op bouwe.*

Nadat hierop de Voorzitter de werkzaamheden der Vergadering had doen voorafgaan, door eenige belangrijke opmerkingen in het midden te brengen, over het onmisbare der wetenschap voor den Godsdienstleeraar, werden de gewone werkzaamheden begonnen en voortgezet. De rekeningen der financiële Commissiën werden opgenomen en goedgekeurd, en verschillende voorstellen, dien aangaande overwogen. Een der Studenten, Kandidaten in de Godgeleerdheid, met eene der beurzen begiftigd, deed, volgens het bij het Huishoudelijk Reglement bepaalde, een voorstel over eenen opgegevenen bijbeltekst. Eene der beurzen werd, na een vergelijkend examen, toegekend aan den Heer S. A. ROCHAT, Student te *Leiden*. Met belangstelling werden verschillende rapporten, ook dat van den Afgevaardigde tot de Algemeene Synode, aangehoord, de zestallen voor de aftredende Leden der Waalsche Commissie, in het aanstaande jaar werden in gereedheid gebragt, en voor verschillende weldadige doeleinden werden giften ingezameld: die voor het fonds voor Noodlijdende Kerken en Personen bedroegen dit jaar *f* 515,71.

Des

Des Zondags werd de predikdienst waargenomen, des voormiddags door Ds. DELPRAT, Pred. te *Rotterdam*, des namiddags door Ds. STOOP, Pred. te *Antwerpen*.

Ook deze Vergadering mogt zich weder gunstig onderscheiden, zoowel door eenen gemoedelijken ijver voor de belangen der Kerk, als door eene hartelijke broederlijke liefde. — Dezelve werd den 5 Aug. gesloten, onder hartelijke dankzegging aan God, terwijl bepaald werd, dat de volgende bijeenkomst in 1846, te *Leeuwarden*, en bij verhindering te *Arnhem*, plaats zou hebben. — Tot opening dezer vergadering werd benoemd, Ds. F. C. J. VAN GOENS, Pred. te *Rotterdam*, en als Secundus, Ds. L. G. JAMES, Pred. te *Breda*.

MIDDELBURG, 4 Aug. Onze geliefde Leeraar, Ds. J. J. P. VALETON, is door Z. M. den Koning benoemd tot gewoon Hoogleeraar bij de Faculteit der bespiegelende Wijsbegeerte en Letteren, te *Groningen*, en tot ons leedwezen vernamen wij, dat zijn Wel Eerw. zich deze benoeming heeft laten welgevallen. Reeds is door de Commissie tot de zaken der Waalsche Kerken, de aanvrage tot handopening, voor de benoeming van eenen nieuwen Leeraar geschied.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

BOSKOOP, 27 Julij 1845. Onze nieuwe Leeraar, de Eerw. Heer G. A. MIDDELBERG, Proponent bij onze Broederschap, werd heden in de H. dienst onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer A. H. DE RIDDER, Pred. te *Waddingsveen*, naar

aan-

aanleiding van *Joh.* XXI : 17 *l. g. Weid mijne schapen.* De Bevestigde hield des namiddags zijne intrede, predikende over 2 *Cor.* VII : 2*a. Geeft ons plaatse.*

ZWAMMERDAM EN WOERDEN, 3 Aug. 1845. Onze geliefde Leeraar, Ds. I. J. VAN VOLLENHOVEN, van hier naar de Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeente te *Frederikstad aan de Eider* beroepen, nam heden, des voormiddags te *Zwammerdam*, en des avonds te *Woerden*, een hartelijk afscheid van ons, met 2 *Thess.* II : 13—17. Op beide plaatsen was eene talrijke schare zamengevloeid, waaronder de diepste stilte en aandoening heerschten. Te *Zwammerdam* liet de Hervormde Ambtgenoot des vertrekkenden Leeraars, de waardige LOBRIJ, des voormiddags zijne Kerk gesloten blijven, om met een groot deel zijner Gemeente bij het afscheid zijns hooggeschatten Medebroeders te kunnen tegenwoordig zijn, gelijk hij ook bij de avond-godsdienstoefening zijner op de hartelijkste wijze gedachtig was.

Onze beste wenschen en gebeden vergezellen onzen voormaligen Herder en Leeraar naar de buitenlandsche Gemeente onzer Broederschap. Zijn achtjarige Evangeliedienst zal bij ons in zegenend aandenken blijven.

FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER. Zie Mei 1845.

ZWAMMERDAM EN WOERDEN. Zie Julij 1845.

EVANGELISCH-LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM vakant. Zie Mei 1845.

LEIDEN. Zie Julij 1845.

HER-

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 3 Aug. 1845. Mogten wij vroeger (11 Dec. 1842) berigten, dat onze oudste Leeraar, de Hoog Eerw. Heer D. A. UCKERMAN, plegtig gedachtenis gevierd had van zijne vijf-en twintig jarige Evangeliebediening in onze Gemeente, en alstoen bij dat berigt den welmeenenste wensch voegen, dat het den waardigen man door Gods goedheid mogt gegeven worden van ook het jubelfeest zijner vijftigjarige Evangeliebediening in ons Kerkgenootschap te kunnen vieren, zoo strekt het ons tot dankbare blijdschap, thans de vervulling dier wensch te kunnen vermelden. Op den morgen van dezen dag mogt zijn Hoog Eerw. het zeldzaam voorregt genieten, om bij het genot van volkomene gezondheid, plegtig te gedenken dat de Heer der Gemeente hem voor vijftig jaren in zijnen wijnberg had uitgezonden, en nog tot de bediening van zijn Evangelie de krachten wil schenken.

De gezamenlijke leden van den Kerkenraad waren vooraf overeengekomen om, met de Vertegenwoordigers der Gemeente en Regenten van het Wees-, ouden Mannen en Vrouwenhuis, aan deze feestviering eenigen luister bij te zetten en van hunne dankbaarheid voor God met — en niet minder van hunne hoogachting — voor den feestvierende Leeraar een openbaar bewijs voor de Gemeente te geven, door zijn Hoog Eerw. gezamenlijk in het kerkgebouw tot aan den predikstoel te begeleiden. De Wel Eerw. Heeren Leeraren van ons Kerkgenootschap, die in den loop dezer week tot het houden der Jaarlijksche algemeene kerkelijke Verga-

gadering zouden overkomen, benevens de Wel Eerw. Leeraar bij de vereenigde Luthersche Gemeente te *Hoorn*, als ook de Eerw. Heeren Proponenten, waren door den Kerkenraad uitgenoodigd, om deel te nemen aan de genoemde inleiding en verdere feestviering van dien dag. De leden van den Kerkenraad hadden zich voor den aanvang van de Godsdienstoefening aan dezen morgen, op de Consistoriekamer vereenigd en hadden het genoegen van alle hunne medeleden en bijna alle genoodigden tegenwoordig te zien. Door eene Commissie uit hun midden werd de feestvierende Leeraar uit zijne woning ter Consistoriekamer geleid, waar hij door handdruk en ooggebaar reeds de hartelijke deelneming in zijne blijde en dankbare feestviering mogt ontwaren. In de bepaalde orde werd daarop zijn Hoog Eerw. door de genoemde ter Kerk ingeleid.

Treffend was het voor de Gemeente, die door eene zeer talrijke opkomst hare belangstelling en deelneming in deze feestviering openbaarde, om bij den aanvang van de openbare Godsdienst haren oudsten Leeraar door het bovengenoemde personeel in haar midden te zien geleiden; maar treffender nog, toen zij den waardigen man met vasten tred den predikstoel zag beklimmen, en van daar zijne dankbaarheid voor God met innig gevoel, maar met kracht van taal tevens mogt hooren openbaren, voor den zegen die hem was te beurt gevallen, van in gezondheid dit belangrijk feest te mogen vieren. Zijn Hoog Eerw. had tot tekst gekozen, *Ps.* CXVI: 12 en 13. *Hoe zal ik den Heere vergelden alle zijne weldaden, welke Hij aan mij doet? Ik zal den heilzamen kelk nemen en den naam des Heeren aanroepen.* Naar aanleiding van die betuiging in den tekst,

her-

herinnerde zijn Hoog Eerw. ons de zegeningen, welke hij gedurende zijne vijftigjarige Evangelie-bediening had mogen genieten, en voegde met een geroerd hart hier de verklaring bij, dat hoewel ook beproevingen en gevoelige slagen hem gedurende die jaren getroffen hadden, evenwel de zegeningen en weldaden van God (waaronder ook deze feestviering mogt gerekend worden) grooter waren dan dat hij dezelve zou kunnen vergelden, terwijl hem met den spreker in de genoemde tekst niets anders overig bleef dan ootmoedigen dank den Allerhoogsten te offeren, en dien dank ook daardoor te willen openbaren, om zijne krachten, die de Heer hem op zijnen gevorderden leeftijd nog verleende, tot nut en zegen der Gemeente van CHRISTUS ook nog verder in den avond van zijn leven te willen besteden.

Alle, die aan deze feestviering deelgenomen hebben, of daarvan getuigen mogten zijn, zullen ongetwijfeld door de eenvoudige, maar hartelijke rede die zijn Hoog Eerw. bij deze gelegenheid voerde, en de mannelijke kracht, waarmede hij dezelve uitsprak, tot dankbare blijdschap zijn gestemd geworden voor den Allerhoogsten, die zijnen ouden dienaar zoo gunstig in vermogens van ligchaam en geest boven velen van zijnen leeftijd onderscheidt. En hebben wij met den feestvierenden Leeraar God gedankt voor die gunstige onderscheiding, wij hopen ook met en voor hem den Heere te blijven bidden, dat de waardige man zich ook in de toekomst daarin zal kunnen verheugen, en de Gemeente daarvan de aangename en zegenrijke vruchten zal mogen ondervinden.

De bewijzen van hoogachting en erkentelijkheid, die zijn Hoog Eerw., na den afloop der openbare Godsdienstige feestviering, op de Consistoriekamer te-

terug gekeerd, zoo broederlijk met woord en daad van zijne Ambtgenooten, van de leden van den Kerkenraad, ja van vele anderen, die op dien dag of in den loop dezer week hunne deelneming in zijne feestvreugde openbaarden, heeft ondervonden, mogen voor den waardigen man het onderpand zijn en het aangename vooruitzigt opleveren, dat de ingevallen avond van zijn leven geenszins onder de ongunstigste van hetzelve kunnen gerekend worden. De Alzegenaar veraangename de laatste jaren van zijnen grijzen dienstknecht, door hem bij die gezondheid naar het ligchaam en vermogens naar de ziel te sparen, die hij thans nog geniet, en sterke hem door zijne kracht, om tot aan zijn einde in de bediening van het Evangelie te mogen werkzaam blijven! Hij stelle hem en zijne dierbaarste betrekkingen tot de voorwerpen zijner zegenende goedheid hier op aarde, en late eens zijnen dienaar in het geloof aan zijnen Heer, die hem in het ambt gesteld heeft, in vrede heenvaren, om naar zijne belofte het genadeloon, zijnen getrouwe dienstknechten toegezegd, te mogen ontvangen, en ingeleid te mogen worden tot eeuwige feestvreugde bij Hem, die de onsterfelijkheid en het leven heeft aan het licht gebragt door zijn Evangelie.

AMSTERDAM, den 6 Aug. 1845. Heden opende Zijne Excellentie de Minister, Baron VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT, na eene treffende aanspraak, de tiende Algemeene Kerkelijke Vergadering der Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk, in den naam des Konings. Tot *President* van dezelve, was bij Koninklijk besluit van 20 Junij j. l., N°. 67, benoemd de Hoog Eerw. Heer J. A. HELPER SESBRUGGER, Pred. te *Amsterdam*, tot *Vice-President*, de Hoog Eerw. Heer T. C. C. EVERTS, Pred.

Pred. te *Enkhuizen*, en tot *Secretaris* de Hoog Eerw. Heer D. R. UCKERMAN, Pred. te *Amsterdam*. De overige Leden waren de Hoog Eerw. Heeren A. EBELING, Lid van den Raad der stad *Amsterdam*, G. H. REUVER, Jr., F. G. BEERMAN, J. G. HUMPERDIJN, C. A. VAN OVEN, F. W. EGGERS, Med. Doct., alle van *Amsterdam*, J. G. CLANT, Pred. te *Medemblik*, G. H. SESBRUGGER, Pred. te *Gorinchem*, H. GROENEWEGEN, Pred. te *Harlingen*, P. J. HELWIG, Pred. te *Zwolle*, J. H. SONSTRAL, Pred. aan *den Helder*, A. UILHAM, Ouderling te *Enkhuizen* en J. F. ZINSMEISTER, Ouderling aan *den Helder*. Onder opzien tot den Heer der Kerk, werden de werkzaamheden begonnen, met eenen Christelijken zin voortgezet en dankzeggend op den volgenden dag geëindigd, wanneer ook Zijne Excellentie de Minister, die bij alle beraadslagingen tegenwoordig is geweest, en de Vergadering met Hoogstdeszelfs inlichtingen wel heeft gelieven te vereeren, deze tiende Algemeene Kerkelijke Vergadering, op de gebruikelijke wijze, in den naam des Konings, voor gesloten verklaard heeft. God geve dat de genomene besluiten, tot bevordering van den innerlijken en uiterlijken bloei en welvaart van het Kerkgenootschap mogen dienen.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

KERKBORGEN vakant. Zie Febr. 1845.
HINTE EN OOSTERHUIZEN vakant. Zie Mei 1845.

BONDA staat vakant te worden. Zie Mei 1845.
LOGUMER VOORWERK. Zie Julij 1845.

KREITS SYNODE DUISBURG.

VOÊRDE vakant. Zie Nov. 1844.

KREITS SYNODE WEZEL.

EMMERIK vakant. Zie Julij 1845.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

BENTHEIM vakant. Zie Dec. 1844.

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAP.

AARDENBURG, den 23 Julij 1845. De Algemeene Vergadering van de Afdeeling *Zeeuwsch-Vlaanderen*, van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, is alhier gehouden in de Kerk der Hervormde Gemeente. Na het gegeven jaarlijksch Verslag, door den Secretaris, den Wel Eerw. Heer G. G. BRUGMAN, werd eene opwekkings-rede gehouden, door den Wel Eerw. Heer J. WAS, Pred. te *Waterlandkerkje*, ten onderwerp hebbende: *Jes.* XI: 9, beschouwd *als een krachtige spoor-*

spoorslag tot onverflaauwde en ijverige deelneming aan het groote en heerlijke werk der Bijbelverspreiding, en volharding in hetzelve. De Redenaar ontwikkelde dit onderwerp in de volgende bijzonderheden:

Dat woord toch doet dit werk kennen:

a. Als een werk van *geloof* aan de heugelijke verwachtingen, die de Bijbel voor het menschdom opent.

b. Als een werk van *belangstelling* in de verwezenlijking der uitzigten.

c. Als een werk, ondernomen in de gegronde *hoop* op goeden uitslag.

d. Als een werk, van hetwelk ieder belangstellend deelnemer aanvankelijke *zelfvoldoening*, en toekomstige blijde en zalige *vergelding* zal inoogsten.

Een opwekkend woord, tot een *ijverig*, *biddend* en *vertrouwend* deelnemen en volharden in het groot en heerlijk werk der Bijbelverspreiding, was het slot dezer rede.

De redevoering van den welbespraakten Redenaar, werd met het grootste genoegen aangehoord. Een talrijk gehoor was het aangename bewijs eener blijvende belangstelling, die ook in ruime giften voor de zaak der Bijbelverspreiding zich openbaarde.

Met eene korte, doch zeer gepaste toespraak, werden de werkzaamheden van dezen dag, door den Voorzitter, den Wel Ed. Achtb. Heer J. BREVET, Burgemeester te *IJzendijke*, gesloten.

CORRESPONDENTIE.

Het stuk van Z. zal geplaatst worden.

Dat, getiteld: *Vrijwerkendheid* en *vrije wil*, komt ons te oppervlakkig voor, om te worden medegedeeld.

Het *iets over het Bijbellezen*, bevat hetgeen zeer bekend is.

De Windmolen schijnt ons toe te weinig belangrijks op te leveren.

Het *verhaal* van den 84 jarigen, is meer geschikt om bij monde, dan door den druk medegedeeld te worden, gelijk de bijgevoegde dichtregels een dikwijls verhaald geval behelzen.

De vertaling uit LUCANUS, zal bij gelegenheid worden opgenomen.

De brief van den Schrijver van den *Stads-Predikant*, moest niet aan ons, maar aan den Schrijver der *Schetsen* gerigt zijn: of anders geplaatst in een Tijdschrift, dat antikritieken opneemt.

Het Klaverblad zal geplaatst worden.

Het dichtstuk: *aan mijne geboortestad Gorinchem*, heeft niets eigenaardigs; ieder kan, met weinig verandering, zóó van zijne geboortestad spreken.

Het *problema*, enz., oordeelen wij niet te moeten plaatsen, om de tragen niet aan te moedigen.

De *Lijkrede* over *Job* XVII: 1, is voor onze beperkte ruimte te uitgebreid.

De *gedachten over den Dood*, zijn te bontkleurig en te weinig doelmatig zaamgebragt, om geplaatst te worden.

Het genot der liefde, *gedachten bij een mosplantje en ons leven*, schijnen ons toe, geene ge-

noeg-

noegzame innerlijke gehalte te hebben. Zoo ook *bemoediging* van G.

Het iets *over de Matigheids-Genootschappen*, is eigenlijk eene recensie van een Boekje, en kan *ook daarom* niet geplaatst worden.

Het opstel over *Matth.* XXIII:8, zal, zoodra mogelijk, en met weglating van herhalingen, opgenomen worden.

VERBETERINGEN.

In sommige exemplaren van de vorige maand, is bladz. 98, abusivelijk blijven staan GRAFT, in plaats van OOST- en WEST-GRAFTDIJK. Ook moest den naam van den Heer G. DE BRUIN, van de Kandidaten-Naamlijst, onder *Vriesland*, bl. 133, weggenomen zijn, verg. bl. 136.

LETTER-NIEUWS.

Voorts:

De Paus en het Evangelie, of nog een afscheid van *Rome*, door J. J. Maurette. *Tweede druk.* Prijs 65 Cent.

De Uitgevers bevelen hun GROOT BIJBEL-MAGAZIJN aan, daar zij de overtuiging hebben, dat door hunne inrigting niemand met hen in billijkheid van prijs of ruime keuze kan wedijveren. De bij hen steeds voorhanden zijnde *Bijbels*, *Testamenten*, *Psalm-* en *Gezangboeken*, worden tot de minst mogelijke prijzen afgeleverd. — Voor minvermogenden hebben zij een zeer goedkoop soort van Nieuwe Testamenten en Psalmen, gebonden in nette bandjes, voorhanden.

SYNODALE HANDELINGEN.

Bij de Boekhandelaars Kemink en Zoon, te *Utrecht*, is te bekomen een compleet exemplaar van de handelingen der Synode van de Nederlandsche Hervormde Kerk van 1816 tot 1844, zijnde met twee complete registers 29 stukken.

EERSTE ONDERRIGT VAN GOD,

VOOR DE LIEVE KLEINEN,

DOOR

C. SCHMID,

Schrijver van Hendrik van Eichenfeld, enz., met een vignet 25 Ct., en voor schoolgebruik 10 Ct. De uitgave geschiedt bij G. J. A. Beijerink, te *Amsterdam*, en is verder alom te bekomen.

In de *Letteroefening* van 1 Aug. l. l., leest men, onder meer, over dit Boekje: »*Het eerste Onderrigt van God, voor de lieve Kleinen, wenschen wij in handen van alle kinderen. Ouders! verzuimt niet het uwe kinderen vroeg te geven. Het kinderlijk gemoed zal verteederd worden, van liefde voor God en den*

den grooten Vriend der kinderen, en de lezing kan niet anders dan in het jeugdige hart, de heilzaamste indrukken achterlaten. God gebiede er zijnen zegen over!"

Door de Boekverkooper A. van Nieuwbeert Vonk, te *Elburg*, is uitgegeven en alom verzonden:

Afscheids-predikatie te *Oosterwolde*, door J. C. Eijkman, thans Predikant te *Balk*. 50 bladz. gr. 8vo. *f* 0,30.

Bij de Boekhandelaren Joh. van der Hey en Zoon, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verkrijgbaar gesteld:

FINGAL,

NAAR HET GAELISCH VAN OSSIAN.

Voorafgegaan door een onderzoek naar de echtheid der Gedichten van Ossian.

DOOR

Dr. *J. P. AREND.*

In gr. 8vo. Prijs *f* 2,20.

Nog is dit jaar in het licht verschenen:

I. J. L. Ewald, *De Gelijkenissen van onzen Heiland*, in Overdenkingen. Uit het Hoogduitsch door den Hoogleeraar Y. van Hamelsveld. *Derde druk.* In gr. 8vo. Prijs *f* 3,00.

II. *Schetsen uit Rome*, of de Hoofdstad van den Kerkelijken Staat en de Roomsch-Katholieke Christenheid, in haar kerkelijk en burgerlijk leven. In gr. 8vo. Prijs *f* 1,80.

VOOR GYMNASIEN EN LATIJNSCHE SCHOLEN.

Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, debiteren met succes:

I. Immerzeel, *Gedichten*, bijzonder voor de *Declamatiën*, 8vo. 2e druk. *f* 0,75.

II. *Kort overzigt der Algemeene Geschiedenis*, bewerkt naar de *schets der Algemeene Geschiedenis* van Prof. Bosscha, 8vo., 2e druk. *f* 0,27½.

III. D. Buddingh, *Beautes de l'Histoire des Pays-Bas*, *redigé à l'usage des Instituts Neêrlandais*, 2e druk, gr. 12vo. *f* 1,40.

IV. Buser, *Handleiding tot de kennis der Romeinsche Oudheden*, naar het Hoogd. van Nitsch, gr. 8vo. *f* 1,50.

V. Hoogvliet, *Handleiding bij het lezen der Schriften van* Julius Caesar, gr. 8vo. *f* 1,80.

VI. ———— *Rudimenta Linguae Graecae*, of beginselen der Grieksche taal, gr. 12vo. *f* 1,40.

VII. Picard, *Nieuw Zakwoordenboek der Nederduitsche en Engelsche Talen*, 2 deelen, in een linnen band, à *f* 3,90.

Nieuwe volledige Engelsche, Fransche en Hoogduitsche *Zakwoordenboeken* zijn thans bij Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, van de pers verschenen en alom te bekomen, als:

I. T. Hoogstraten, Engelsch en Nederduitsch, 1ste deel, gebonden *f* 3,00.

II. ———— Nederduitsch en Engelsch, 2de deel, gebonden *f* 3,00.

III. G. N. Landré, Fransch en Nederduitsch en Nederduitsch en Fransch, 2 deelen, in één band. *f* 3,00.

IV. J. C. de Wilde. Hoogduitsch en Nederduitsch, 1ste deel, gebonden *f* 3,00.

V. ———— Nederduitsch en Hoogduitsch, 2de deel, gebonden *f* 3,00.

PRIJS-

PRIJSVERMINDERING.

Bij van Gorcum en Comp., te *Assen*, zijn te bekomen:

I. *Wenken en Opmerkingen voor Armbesturen*; uitgegeven van wege het Departement *Assen* der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Prijs *f* 0,25, in plaats van *f* 0,50.

II. *Herinnering der opleiding tot de Evangeliedienst en der Ondervinding* in de (bijna) vijftigjarige waarneming daarvan, nagelaten door G. Bertren Reddingius. Prijs *f* 0,40, in plaats van *f* 0,80.

III. Het *Welgelijkend Portret* van wijlen den Wel Eerw. zeer, Gel. Heer Ds. G. Bertren Reddingius. Prijs *f* 1,00, in plaats van *f* 2,00.

Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, hebben uitgegeven en debiteren met succes:

I. J. V. Meidinger, *Fransche Spraakkunst*, à *f* 1,60. Deze 5e druk is geheel omgewerkt, vermeerderd en verbèterd naar de behoefte des tijds, door D. Bomhoff, Hz., met eene nieuwe letter, uiterst compact gezet, en de prijs daarenboven ter bevordering van het debiet, nog aanmerkelijk verminderd.

II. H. Picard, *Engelsch-Hollandsch en Hollandsch-Engelsch Zak-Woordenboek*, 2 dln., in een linnen Band, in gr. 16vo. *f* 3,90.

Dit Woordenboek beslaat 551 pag. of 1653 kolommen compresse druk, is naar de laatste én beste bronnen, met zorg bewerkt (1843), en bevat eene menigte Woorden, die men vergeefs in het uitgebreidste dusdanig Woordenboek zal zoeken.

III. *Nieuwe verzameling van Uitgezochte Fabelen voor de Jeugd*, ten dienste der Scholen, 8vo., 3e druk, *f* 0,35.

Om deszelfs belangrijkheid en nuttige strekking, is een ieder dit Werkje zeer aan te bevelen. Drie belangrijke oplagen zijn hiervan in korten tijd geleverd; genoegzaam bewijs, hoe men over den inhoud denkt.

IV.

IV. *De verborgenheden van Londen*, naar het Engelsch, door W. HARRISSON AINSWORTH, in 15 Aflev. of 4 deelen compleet, met 30 platen, gr. 8vo. *f* 9,00.

En alom kan men inteekenen op de

V. *Verzameling van Wetten der Directe Belastingen*, voor 1843, 1844 en 1845. Per Jaargang, *franco* pp. *f* 1,50.

Het Boekdeel van 1823—1842. Gebonden In lederen Band. *f* 18,00.

De Boekhandelaars de Wed. L. van Hulst en Zoon hebben uitgegeven en debiteren met goed succes:

De Dochter van den Dorpsleeraar; naar het Zweedsch uit de papieren van Oom ADAM. In gr. 8vo., met titelvignet *f* 2,50.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

Blads.

MEN-

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor SEPTEMBER 1845.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 321.

MDCCCXLV.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Geschiedenis der Hervorming in Duitschland, *van* 1517—1532. *Volgens de oude en de nieuwste bronnen wetenschappelijk bewerkt door* D. CH. GOTTHOLD NEUDECKER, *Gewoon Lid van het Geschiedkundig-Godgeleerde Genootschap te* Leipzig. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* J. P. DE KEIJZER, *Kandidaat tot de H. Dienst. Eerste Stuk. Te* Utrecht, *bij* van Dorp en Heringa, 1843. *X en* 181, *benevens* 36 *bladz. aanteekeningen. In gr. 8vo. De prijs is ƒ* 2,30.

De herinnering aan de Geschiedenis der Hervorming is in onzen tijd hoogst belangrijk, om veler oogen te openen en tegen het zoo dreigend kwaad van hierarchie en bijgeloof te waarschuwen. Het verheugt ons daarom ook, dat men op vellerlei wijze zich thans beijvert, om die geschiedenis duidelijk te doen kennen, en als zoodanig was ons ook deze onderneming van den Heer NEUDECKER welkom.

Het is er dus ook verre van af, dat wij deze vertaling van den Kandidaat DE KEIJZER zouden misprijzen als eene poging, om ook zoodanige landgenooten, die het oorspronkelijke niet kunnen lezen en van vele andere hulpmiddelen verstoken zijn, te gemoet te komen.

 NEU-

NEUDECKER heeft door dit werk zijnen goeden naam als lid van het op den titel genoemde Geschiedkundig-Godgeleerde Genootschap wel gehandhaafd en getoond, dat hij hetzelve tot eer verstrekt. Dit eerste stukje is wel waardig gelezen te worden: het volgt de geschiedenis, doet belangrijke daadzaken, personen en gebeurtenissen in eene niet ongeschikte orde kennen, deelt belangrijke, ter zake dienende aanmerkingen mede, en maakt van nieuws opmerkzaam op een aantal bijzonderheden, die, hoe bekend ook en dikwerf medegedeeld, wel verdienen gedurig hernieuwd te worden. De een leest dit, een ander een ander boek over de groote gebeurtenis, en alzoo worden velen te beter in de gelegenheid gesteld, om ten minsten niet geheel ontbloot te blijven van eene kennis, welke in onze dagen wezenlijke behoefte moet genoemd worden.

Dit eerste stuk behelst de eerste afdeeling, over de omstandigheden, welke ter voorbereiding en aanleiding strekten van de Evangelische Kerkhervorming, in deze vijf Hoofdstukken.

Hoofdst. I. De uitwendige toestand van de heerschende Kerk in het algemeen.

Hoofdst. II. De inwendige toestand van de heerschende Kerk, of over geloof en eeredienst in het algemeen.

Hoofdst. III. De tegenstand tegen de heerschende Kerk, door algemeene kerkvergaderingen en wereldlijke magten.

Hoofdst.

Hoofdst. IV. De schijnbaar ongunstige uitslag van den geboden tegenstand en de schijnbaar weder toenemende magt der heerschende Kerk, met nieuwen tegenstand, door kerkvergaderingen en wereldlijke magten aan dezelve geboden. En

Hoofdst. V. Herleving der wetenschappen, hare toepassing op de leerstukken en toestanden der heerschende Kerk.

J. WESEL, J. PUPPER, J. WESSEL, J. REUCHLIN, D. ERASMUS; verbond der Reuchlinisten.

Met getrouwheid heeft NEUDECKER zich van zijne taak gekweten. De voornaamste bronnen en hulpmiddelen, van welke hij zich bediend heeft, zijn in de voorrede vermeld.

De jonge Vertaler verdient lof, dat hij zijnen hem overigen tijd zoo nuttig voor zich zelven en tevens voor andere zoekt te besteden. Zijne overzetting is wel niet geheel onberispelijk te noemen, maar is toch over het geheel goed gelukt. Hij heeft wel gedaan met de nog al talrijke, geenszins onbelangrijke aanteekeningen, op verzoek der uitgevers, in plaats van onder, achter den tekst te plaatsen.

Met genoegen leest men daaronder eene kleine teregtwijzing van den geleerden NEUDECKER, door den Vertaler geplaatst met opzigt tot de eer van de uitvinding der boekdrukkunst, met verwijzing naar onze bekwame landgenooten, welke deze geschiedenis nader zoo roemrijk hebben toegelicht.

Van het vervolg hopen wij ook in ons tijdschrift nader berigt te geven.

Dit eerste stuk worde met nut gelezen en het oogmerk dus van Schrijver en Vertaler gelukkig bereikt!

Over den Priester, de Vrouw en het Huisgezin. Naar het Fransch van J. MICHELET, *door den Vertaler der Voorlezingen van* MICHELET *en* QUINET, *over de Jezuïten. Te* Amsterdam, *bij* D. H. Fikkert, 1845. *VIII en* 178 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1,80.

De bejaarde, ervarene, bekwame en vrijmoedige, maar tevens naauwgezette en waarheidlievenden Fransche Hoogleeraar, heeft zijne behandeling zelf met deze woorden opgegeven:

EERSTE GEDEELTE.

OVER DE GEESTELIJKE BESTURING IN DE ZEVENTIENDE EEUW.

»Ik heb mijne geschiedkundige bewijzen aan de zuiverste en beste mijner tegenstanders ontleend, niet aan hen die mij meer vat gaven."

»Van de zeventiende eeuw kon ik de schriftelijke getuigenissen erlangen, zij was de eenige, die niet vreesde de theorie der geestelijke besturing geheel aan het licht te brengen."

»Ik zou de aanhalingen tot in het oneindige kunnen vermenigvuldigen. Zij, die de geschiedenis van LODEWIJK XI gelezen hebben, weten, wel-

welke waarde ik hecht aan de naauwkeurige waarheid der bijzonderheden. Ik heb weinig aangehaald, maar naauwkeurig en wel bewezene daadzaken."

»De vervalschers, die wij bij elke schrede in onze geschiedkundige studiën, op heeter daad betrappen, zijn wel zeer vermetel, dat zij nog van naauwkeurigheid durven spreken. Zij mogen zeggen wat zij willen, zij zullen er ons nooit toe brengen, tegenover hunne namen andere te stellen, bekend wegens rondborstigheid."

TWEEDE GEDEELTE.

OVER DE GEESTELIJKE BESTURING IN HET ALGEMEEN EN BIJZONDER IN DE NEGENTIENDE EEUW.

»Dit tweede gedeelte is het gevolg van mijne ernstige nasporing der daadzaken, die wij beleven. Ik heb gezien, gehoord, ondervraagd, de getuigenissen gewogen en dezelve vergeleken met een groot aantal dergelijke daadzaken, die mij sinds lang bekend waren."

»Deze oude bekende en later opgespoorde daadzaken heb ik alle voor de regtbank, die ik in mijn binnenste draag, naauwkeurig onderzocht."

DERDE GEDEELTE.

OVER HET HUISGEZIN.

»Ik beweer geenszins dit uitgebreide onderwerp geheel behandeld te hebben."

»Ik wilde alleen aantoonen wat het huwelijk, wat het huisgezin in de daad is, en hoe de huis-

selijke rust, door eenen vreemden invloed geschokt, kan hersteld worden."

»Ik meende te moeten eindigen met een woord aan mijne tegenstanders."

»Ik heb zonder haat geschreven, en volgaarne wil ik uitroepen (juist in tegenoverstelling van den Heiden): »O mijne vijanden, er zijn geene vijanden!" "

»Zoo dit werk, streng voor de Priesters, eenigen invloed op de toekomst mogt hebben, zal het vooral hun van nut zijn geweest. Vele hunner hebben er zóó over geoordeeld, en zij hebben niet geaarzeld onze vragen te beantwoorden. Ja, moge dit geschrift, hoe zwak het zij, het tijdperk spoediger doen naderen, dat de Priester, weder mensch geworden, bevrijd van een kunstmatig stelsel (dat in onze dagen bespottelijk, onmogelijk is geworden) in de levende natuur zal terugkeeren, en zijne plaats in ons midden zal innemen."

Wij ontkennen niet, dat de Schrijver zijne bijzondere wijze van zien wel eens wat sterk hier gevolgd schijnt te zijn, dat men wel het een en andere zal meenen te moeten afdingen van het door hem aangemerkte; noch ook, dat het moeijelijk valt hem van alle overdrijving vrij te pleiten, even als het moet toegestemd worden, dat dit boek bijzonder voor Franschen geschreven is, en wel eigenlijk vóor Roomschgezinden, die nog eene groote meerderheid ongelukkig genoeg onder hen uitmaken.

On-

Ondertusschen bevat het zooveel merkwaardigs en goeds, dat het ook wel elders mag gelezen en bijzonder door de Roomsch-Katholieke in ons Vaderland gebezigd worden. Wij prijzen dus den ijverigen Vertaler, wegens de moeite welke hij heeft aangewend, om dit geschrift meer algemeen onder ons te doen kennen, en wenschen zeer, dat hij zijn goed oogmerk met deze overzetting overvloedig bereiken moge.

Om het kenmerkende van hetgeen hier geleverd is, nader nog te doen kennen, en de lectuur aan te prijzen, maar tevens mede te werken tot bevordering van het goede doel, willen wij tot slot er iets als staal uit overnemen, en kiezen uit al het daartoe door ons aangestipte het volgende over de *biecht*:

»Wanneer ik bedenk, hoe veel er ligt opgesloten in het woord *biecht*, *besturing*, dat kleine woord, die groote magt, de meest onbeperkte, die er in de wereld bestaat; wanneer ik alles, wat het in zich heeft, tracht te ontleden, word ik verschrikt. Ik waan langs een' oneindigen wenteltrap in eene diepe en duistere mijn af te dalen. Straks had ik medelijden met dien Priester, nu ben ik voor hem bevreesd."

»Men moet niet bevreesd zijn; men moet de oogen moedig opslaan. Gaan wij met eenvoudigheid de taal van den Priester na."

»*God hoort u;* hoort u door mij; door mij zal God u antwoorden." Zóó luidt het eerste

woord, letterlijk opgevat. Het gezag wordt als erkend, oneindig onbepaald voorgesteld, zonder over de maat te twisten."

»Maar gij beeft; gij durft dien vreesselijken God uwe zwakheden en jeugdige afdwalingen niet bekennen...." Welnu! *zeg ze aan uwen vader;* een vader heeft het regt, de geheimen van zijn kind te kennen; een toegevend vader, die alleen wil kennen, om vergiffenis te kunnen geven. Hij is een zondaar als gij; heeft hij regt om gestreng te wezen? Kom dan, mijn kind! kom en spreek. Wat gij uwe moeder niet aan het oor zoudt durven zeggen, zeg het hier; wie zal het ooit hooren?"

»Dan, ja dan rijst het beslissende woord tusschen talrijke zuchten, uit dien geprangden boezem op; het ontsnapt en men verbergt zich.... Maar hij, die het gehoord heeft, heeft er een onberekenbaar voordeel mede verkregen, en zal dat bewaren. God geve, dat hij er geen misbruik van make!.... Neem u wél in acht: niet het zwarte eikenhout van de oude biechtstoel heeft die woorden gehoord, maar een mensch van vleesch en bloed."

»En die man weet nu van die vrouw, hetgeen haar echtgenoot niet is te weten gekomen, in de lange ontboezemingen des nachts en bij dag, hetgeen hare moeder niet weet, die haar meent door en door te zien, dewijl zij haar zoo dikwijls naakt op haren schoot heeft gehad."

»Hij weet hét, die man, en hij zal nog meer

we-

weten.... Vrees niet, dat hij iets vergete. Zoo de bekentenis in goede handen is gevallen, zoo veel te beter, want het is voor altijd!.... Zij weet ook wél, dat er een meester is van hare geheime gedachten. Nooit zal zij dien man voorbijgaan, zonder de oogen neder te slaan."

»Toen zij hem dat geheim mededeelde, was hij digt bij haar; hij heeft het gevoeld;.... hooger dan zij gezeten, drukte hij met eene onoverwinnelijke meerderheid haar neder. Eene magnetische kracht heeft haar onderworpen; want zij wilde niet spreken, en toch heeft zij, in weerwil van zich zelve, alles gezegd. Zij heeft zich gekluisterd gevoeld, gelijk de vogel door de slang."

»Tot nog toe kwam er echter geene kunstenarij van den Priester tusschen beiden. De eigene kracht der omstandigheden heeft alles bewerkt; de kracht der kerkelijke instelling en der natuur. Als Priester heeft hij haar aan zijne kniën ontvangen en aangehoord. Daarna, meester zijnde van haar geheim, van hare gedachte, van de gedachte eener vrouw, heeft hij zich weder man gevoeld, misschien zonder het te willen of te weten, en heeft hij op haar, die verzwakt en ontwapend is, de loodzware hand van den man gelegd."

»Maar nu het huisgezin? de echtgenoot? Wie zal durven zeggen, dat zijn toestand niet veel veranderd is?"

»Ieder die een weinig nadenkt, moet toestemmen, dat in elke persoon de gedachte het meest

per-

personeele, het kenschetsende gedeelte van hem uitmaakt; de geheele persoon behoort aan hem, die meester is van de gedachte. De Priester houdt de ziel gevangen, zoodra hij het gevaarlijke onderpand der eerste geheimen in handen heeft, en hij zal haar steeds vaster en vaster houden. Zóó is de verdeeling tusschen de echtgenooten spoedig voleindigd, want er zijn nu inderdaad twee echtgenooten: de eene heeft de ziel, de andere het ligchaam."

»Merk hierbij op, dat in deze verdeeling de een eigenlijk alles heeft, en de andere, zoo hem niet alles ontnomen wordt, nog slechts iets uit genade overhoudt. De gedachte is, uit den aard der zaak, heerschende, alles in zich opnemende; de beheerscher van de gedachte zal, in de natuurlijke uitbreiding van dit rijksgebied, het gedeelte, dat voor den anderen scheen te blijven, gedurig verminderen. Het zal nog veel zijn, als de echtgenoot, weduwnaar van de ziel, het onwillekeurige, stoffelijke en doode bezit overhoudt. Welk eene vernedering! van hetgeen eenmaal uw eigendom was, niets te kunnen verkrijgen dan door magtiging en toestemming van eenen vreemden. In de vertrouwelijkste vertrouwelijkheid, gezien, gevolgd te worden door eenen onzigtbaren getuige, die u bestuurt en uw deel afmeet!.... Iemand op straat te ontmoeten, die, beter dan gij zelf, uwe geheime zwakheden kent, die nederig groet, zich afwendt, en lacht...."

Wie

Wie iets naders nog ter bevestiging noodig mogt hebben ter zijne waarschuwing, of verlangen het vreesselijke der biecht en van huichelarij, bijgeloof en bedrog verder naar verdienste en levendig te zien ten toon gesteld, leze ook het volgende stukje.

De Belgische RONGE. *Eene bladzijde uit de verborgenheden van* Grammont, *gedurende de missie der Jesuiten. Naar de derde Fransche uitgave. Te* Utrecht, *bij* van Paddenburg & Comp., 1845. *IX en* 69 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,75.

Deze brochure behelst toch, behalve twee ter zake leidende voorredenen, eene licht gevende, luimige, zeer kenmerkende briefwisseling tusschen het hoofd van de Missie der vaders Jezuiten te *Grammont* aan de Heeren B. en R. S. en den Heer R... S......

De eenvoudigen kunnen er veel uit leeren en leesgierigen zullen zich zeker de oogenblikken niet beklagen, aan deze lectuur door hen besteed. Men kan hier, zulks noodig hebbende, althans duidelijk zien, dat de oorbiecht eene menschelijke vinding is, onkiesch en onzedelijk tevens.

De

De Bijbelverspreiding in 1844. *Toespraak over den tegenstand tegen de verspreiding des Bijbels, beschouwd als een bewijs van hare deugdelijkheid; gehouden in de openbare Godsdienstoefening tot opening der Jaarlijksche Algemeene Vergadering van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, Afdeeling* Leiden, *op den* 17 *October* 1844. *Door* J. E. VOET VAN CAMPEN, *Medebestuurder der Afdeeling. Te* Leiden, *bij* S. en J. Luchtmans, 1844. 31 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,30.

Uit den titel blijkt, wanneer de Heer VAN CAMPEN deze toespraak heeft gehouden. Zijn oogmerk met dezelve was, opmerkzaam te maken op den tegenstand, dien de verspreiding des Bijbels in den man vindt, die zich den stedehouder van Hem noemt, door wien het onderzoek der schriften aanbevolen en goedgekeurd is voor zijne tijdgenooten, en die zijne Apostelen uitzond, om zijn Evangelie te verkondigen, en door hunne pen het heeft doen beschrijven, opdat volgende geslachten zouden kunnen *lezen*, wat zij niet konden hooren. VAN CAMPEN beschouwt dien tegenstand als een bewijs van *de deugdzaamheid* en *waardij* der Bijbelverspreiding, en wijst daartoe op de *hoofdoorzaak*, waaruit die tegenwerking ontstaat, op de *mid-*

middelen, waarvan zij zich bedient, en op de *bedoelingen*, die zij heeft.

Als eene proeve deelen wij de laatste bijzonderheid mede.

»Nog slechts een enkele blik *op het doel* van den tegenstand, dien men ons berokkent."

»Is het, om menschen te verlichten en te verbeteren; voor afdwalingen te behoeden; tot vereering van God en CHRISTUS, in geest en waarheid, op te voeren, en voor het licht en de heiligheid der toekomende eeuw te bereiden? Moet men daartoe hunne gemeenzaamheid met het Woord van God en den Verlosser stremmen?.... Wij vooroordeelen niet, die ons verdoemen; maar onvereenigbaar zijn toch in onze zielen de denkbeelden: zondaars te behouden, en zondaars het dag-gebruik des Bijbels te onthouden; en waar daadzaken spreken, daar mogen wij, bij al de zachtmoedigheid onzer harten, wat, in helder zonlicht, zwart is, den naam van wit niet geven."

»Men heeft Overleveringen, waarop de leerstukken en het gezag der Kerk berusten. Hare waardij moet boven de Goddelijke Schriften staan, opdat zij niet alle waardij verliezen; en het gezond verstand moet zich, in blinde gehoorzaamheid, gevangen geven aan Kerkleer en Kerkgezag! Maar dan ook geen Godsdienstig onderwijs, tenzij uit den priesterlijken mond, en geen Bijbel, zonder kerkelijke uitlegging! — Men heeft Getijboeken en Brevieren, Processiën en Bedevaarten, Rozen-

kran-

kransen en Reliquiën, Aflaten en Zielmissen, Wonderverhalen en miraculeuze Medailles, en welke andere geruchtmakende vertooningen onzer dagen ik nog meer zou kunnen noemen.... Al die uiterlijke toestel moet de zinnen boeijen; langs verschillende wegen den teugel in het beangstigd geweten leggen, en den heimelijken toegang banen tot heerschappij in Huisgezin en Maatschappij, in Kerk en Staat. Maar dan ook geen Bijbel, dien het volk lezen kan!"

»Genoeg, meer dan genoeg, om ons te bevestigen in de volle overtuiging aangaande de hooge voortreffelijkheid der heilige zaak, die wij behartigen!... Ik begroet u met zegenbede, Leden en Voorstanders van het Genootschap, dat ons vereenigt! Met innerlijke bewustheid der ziel, gevoelen wij het, dat wij staan aan de zijde van God, als wij zijn zalig Evangelium over onze zondige aarde verspreiden, en bij de goedkeuring van onzen eenigen Meester en Heer, den Regter over levenden en dooden, hecht zich op onze ziel geen schimp of vloek van een zwak en sterfelijk mensch, al siert mijter of diadeem het hoofd!"

In het *tweede* deel wordt de invloed aangewezen, dien deze tegenstand hebben moet.

»Dezelve moet onzen ijver voor de goede zaak opwekken en besturen; — onze bedoelingen daarbij louteren en heiligen; — onze gedragingen omtrent onze tegenstanders regelen; — en onze verwachtingen, in lijdzame hope, vestigen op Hem,

Die

die alleen alle hindernissen verijdelen, of ten beste keeren kan, en dezelve eenmaal heerlijk overwinnen zal."

Dit krachtig gesproken woord heeft den *Katholiek* gedrongen in zijn tijdschrift voor *Augustus* bl. 124 hetzelve op *zijne wijze*, tegen te spreken en, ware het mogelijk, te wederleggen. Dat dit niet geschiedt *sine ira et studio*, begrijpt men ligtelijk. De Heer VAN CAMPEN zal wijs genoeg zijn, om er het harnas niet tegen aan te trekken. Zoo lang men zich wringen moet, gelijk de Katholiek, om waarheid te willen tegenspreken, baat alle wederlegging niets.

Herinnering der opleiding tot de Evangeliedienst en der ondervinding in de (bijna) vijftigjarige waarneming daarvan, nagelaten door G. BENTHEM REDDINGIUS. *Te* Assen, *bij* van Gorcum & Comp., 1844. *VII en 77 bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 0,80.

Wijlen de in meer dan één opzigt gunstig bekende en waardige BENTHEM REDDINGIUS had, zoo het schijnt in navolging van zijnen beroemden leermeester J. VAN VOORST, zich voorgenomen bij de vervulling van zijne vijftigjarige Evangeliedienst, het geschrift uit te geven, dat onder bovengemelden titel door hem opgesteld was, doch dat hij, in October 1844 overleden, en dus een

jaar voor het genoemd tijdstip, niet zelf aan het publiek heeft kunnen aanbieden. Hij had, gedachtig aan de onzekerheid van het doodsuur, zijnen Zoon, den Predikant van *Franeker*, opgedragen, na zijn overlijden, de uitgave te bewerkstelligen, gelijk dit nu door dezen geschied is; waardoor het Godsdienstig publiek een geschrift bekomen heeft, dat zich door echte eenvoudigheid en helderheid niet minder aanbeveelt, dan door vele hoogst belangrijke opmerkingen, voor den Godsdienstleeraar even gewigtig, als voor leden der Gemeente.

De waardige Grijsaard verhaalt in dit geschrift, wat op zijne opleiding tot de Evangeliedienst invloed heeft gehad; wat hem gedurende zijne Evangeliebediening bejegend is; wat hij in verschillende betrekkingen verrigtte; wat hij erkennen moet verkeerd te hebben gedaan, maar ook erkennen mag goed te hebben verrigt: en doet dat op eene wijze, die voor ieder verstaanbaar is, van de opregtheid zijner bedoelingen de aangenaamste proeven oplevert, en vol is van leerzame opmerkingen, die de behartiging van iederen Predikant verdienen. Wij hopen dus, dat dit boekje van kleinen omvang, maar van rijken inhoud, door al onze Ambtsbroeders gelezen en herlezen, en tot hun voordeel en dat hunner Gemeenten zal worden gebruikt.

Ons gunstig oordeel willen wij door eenige proeven staven.

Aan

»Aan de Hoogeschool was mij ingeprent, dat een Leeraar van de godsdienst, de bestaande vooroordeelen en de dwalingen moet te keer gaan en trachten uit te roeijen, en nu vond ik hier allerlei vooroordeelen en dwalingen, van zeer treurigen aard, en nu meende ik dan deze alle met kracht te moeten te keer gaan. Ik deed dat op eene onmenschkundige wijze; tastte de verkeerde begrippen met geweld aan; predikte op den éénen zondag met vuur tegen neologie, op den anderen tegen fijmelarij en overdrevene kerkelijke regtzinnigheid; en dat alles was bij velen als olie in het vuur. Zoo ook in de catechisatiën en huisbezoekingen zocht ik alles te hervormen, en allen heldere begrippen van het ware Evangelie in te prenten, maar dat kon onmogelijk zoo spoedig en op die wijze gebeuren. Ik ben er echter zeker van, dat het zaad, hetwelk ik zoo onbekrompen en vrijmoedig uitstrooide, niet geheel is verloren gegaan, maar dat het voor een gedeelte, hoe klein dat ook was, wortelen geschoten en vruchten voortgebragt heeft.''

»Ik werd wel eens zeer beschaamd gemaakt over mijn zuchten wegens gebrek aan vrucht, op mijnen arbeid. Eens op eenen namiddag van den laatsten dag des jaars, deed ik eene wandeling, op welke ik er neerslagtig over nadacht, wat ik in dat jaar had verrigt, en hoe weinig nut dat scheen aangebragt te hebben. Ik hield het er voor, dat ik hoogst gebrekkig, en tevens bijna ver-

vergeefs gewerkt had. Terwijl mij dat bedroefde, kwam het in mij op, om eens weder in te gaan bij eenen meer dan tachtigjarigen grijsaard, die wegens langzaam verval van krachten, aan zijne legerstede gebonden was. Dáár zijnde, spraken wij over het snel vervliegen van onze levensjaren. »Ja, zeide de oude Man, wat ben ik gelukkig, dat ik hier te *Assen*, voor eenige jaren mij heb neêrgezet. Ik was toen een woest mensch, die aan God en zijne geboden niet dacht, en zeer ongodsdienstig leefde, maar hier ben ik door uwe leiding en prediking, een geheel ander mensch geworden, en nu hope ik mijn leven welhaast te zullen afleggen in de blijde verwachting, door het geloof in den eeuwig gezegenden Verlosser, van dat eeuwige leven, dat God mij naar zijne beloften uit genade schenken zal." O! hoe beschaamden mij die woorden over mijne ontevredenheid. Nimmer was op oud en nieuw jaar mijn hart meer vervuld met vreugde en gestemd tot dankbaarheid dan toen. De Man ging niet lang daarna henen in vrede. Mannen, Broeders in de prediking van het Evangelie, wij ontdekken het niet altijd, wat nut onze prediking en ons onderwijs bij anderen sticht, maar waarlijk, wanneer wij die mededeelen met een' echt christelijken menschlievenden zin, dan blijven zij niet onvruchtbaar, God is getrouw en zijne beloften falen niet. Dit strekke mijnen jongeren Medebroeders tot aanmoediging, om voort te werken,

op-

opgeruimd en graag getrouw door het geloof in JEZUS CHRISTUS onzen Heer."

»Veel is, waarover men het misschien nooit volkomen één zal kunnen worden, waaromtrent men dus elkander behoort te verdragen. Men zou dit des te beter kunnen doen, wanneer men het wilde erkennen, dat de wijze waarop men daarover denkt, zoo men maar eerbiedig zich aan den Bijbel zoekt te houden, op verre na zooveel verschil niet maakt, noch in de beoefening des Christendoms, noch in het genot van den troost van het Evangelie, als dikwijls geacht wordt. Dat ik dit met enkele voorbeelden opheldere. De één beschouwt de godheid van onzen Heer en Zaligmaker als eeuwig en onbegonnen, en Hem als éénswezens met den Vader, en meent dat Hij zoo in den Bijbel wordt voorgesteld. Ten gevolge daarvan heeft hij voor Hem den diepsten eerbied en stelt hij in Hem het volkomenst vertrouwen. Maar een ander meent, dat aan den Zoon het deelgenootschap aan de goddelijke natuur, dat Hij zoo heerlijk op aarde ten toon spreidde, vóór de grondlegging der wereld gegeven is, zoo als alles in den Bijbel gezegd wordt, aan Hem van den Vader gegeven te zijn, ook zijne tegenwoordige zitting aan Gods regterhand; meent dat het Evangelie Hem dus voorstelt als ondergeschikt aan den eenigen waarachtigen God, wiens eenheid daarin zoo stellig en onbepaald verkondigd wordt, en brengt Hem desniettemin toch ook de geheele

huldè van zijn hart toe, met vertrouwen op Hem, als dien God tot een' Heer en CHRISTUS gemaakt heeft, ook ten opzigte van al wat zijne eeuwige zaligheid betreft. Zouden die beide nu elkander niet in liefde kunnen verdragen? Zij hebben zoo veel overeenkomst met elkander: beide gelooven zij, hetgeen zij meenen naar Gods Woord te moeten gelooven, beide vereeren zij den gezegenden Verlosser met hun geheele hart, beide betuigen zij juist in datgene, wat zij naar hunne inzigten in zijn Evangelie, voor waarheid houden, allen noodigen troost te vinden in leven en in sterven. Is dat alles nu nog niet genoeg, om hen aan elkander te verbinden in broederlijke liefde, zonder verkettering, zonder elkanders christelijke vroomheid en naauwgezetheid eenigzins verdacht te houden? Of moet men in alles gelijk denken, om elkander de broederhand te geven? wanneer en waar zal dit laatste dan geschieden? En de zaak zelve? Wie heeft regt om daaromtrent te beslissen. De Bijbel moet dat doen naar protestantsch gevoelen, en schijnt die dat nog niet te kunnen; dat men dan elkander behulpzaam zij, om op de regte wijze denzelven nader te onderzoeken, en alleen dan zal men tot meerdere overeenstemming in dezen komen, terwijl er nog altijd iets onverklaarbaars in dat onderwerp, uit den aard der zaak, zal blijven, want niemand kent den Zoon dan de Vader. — Even zoo is het gesteld met de verschillende gevoelens omtrent den Heili-

ligen Geest. De één houdt den Heiligen Geest voor eenen persoon in het goddelijke Wezen, éénswezens met den Vader en den Zoon, die op eene onmiddelijke wijze werkt op de menschen, en hem ook door God geschonken is, zoodat hij zijne geheele godsdienstige gemoedsgesteldheid alleen aan die inwerking des Geestes dankweet, en daarin vindt hij zijnen troost; door dat te stellen, meent hij aan God de eer te geven, die Hem toekomt. De ander houdt het er voor, dat de heilige Geest Gods kracht is, die op eene zedelijke wijze werkt op ons verstand en hart, door het Woord, overeenkomstig de menschelijke vrijheid, waardoor dan een nieuw edel levensbeginsel in den mensch ontstaat, dat Gods Geest in hem is, en meent dat deze voorstelling op het Evangelie gegrond is, en bevestigd wordt door de ondervinding. Beide geven ondertusschen Gode de eer van al wat zij als Christenen zijn en genieten; beide beroepen zich op het Woord van God. Zullen zij nu elkander daarom mogen haten, verachten, veroordeelen, omdat zij in dit opzigt niet gelijk denken? Indien zij waarlijk Protestanten zijn, dat zij dan liever elkander helpen in het naauwkeuriger uitlegkundig onderzoek van den Bijbel, en dan zullen zij, wanneer waarlijk dat boek hunne eenige vraagbaak is, niet lang meer met elkander twisten. — Zoo zijn er ook, die des Heilands lijden en sterven beschouwen als een plaatsbekleedend offer voor onze zonden, waardoor

God hem de door ons verdiende straf liet dragen, zichzelven voldoening verschafte, en alzoo in staat gesteld werd om ons genade te kunnen bewijzen; terwijl anderen JEZUS diepe vernedering beschouwen als het hoogste en heerlijkste bewijs van Gods liefde jegens ons, dienende om ons van dezelve volkomen te verzekeren, ons dus met God te verzoenen, en ons tot een heilig en godzalig leven op te wekken. Aan beide zijden beroepen dezen zich op de leer van het Evangelie, hetwelk naar hunne meening hun gevoelen voorstelt, en niet het andere; en aan beide zijden erkennen zij, dat zij op grond van JEZUS betoonde gehoorzaamheid tot in den dood gelooven, ootmoedig de vergeving hunner zonden en het eeuwige leven van God verwachten. Waarom zouden nu die beiderlei menschen niet gelukkig, niet in hope zalig kunnen zijn bij het bezit van die overtuiging, die zij wederzijds hebben, dat zij, zooveel zij zien kunnen, in de ware leer des Bijbels gelooven, en uit genade, door de tusschenkomst van JEZUS CHRISTUS, zalig zullen worden? En kunnen zij dat, kunnen zij ook niet anders gelooven dan zij doen, omdat zij dan hunne eigene overtuiging, op het Woord gegrond, zouden moeten verloochenen, waarom zouden zij dan elkander niet in liefde kunnen verdragen, niettegenstaande de verschillende inzigten? Of meent men, dat de eeuwige zaligheid er van zou afhangen, of men JEZUS lijden en dood beschouwt als voldoenend of al-

alleen als verzoenend? Welnu, dat men dan niet tegen elkander te velde trekke, veroordeele en verdoeme, maar elkander helpe om onbevooroordeeld tot helderder inzigten in de meening van het Evangelie te komen, door een niet oppervlakkig, niet partijdig, maar grondig en gezond onderzoek van de woorden des eeuwigen levens. Dus doende zou men toonen, dat men de waarheid boven alles zocht, en met den geest van CHRISTUS, den geest der liefde bezield was."

De belangrijkheid dezer opmerkingen en mededeelingen zal doen zien, hoeveel gewigtigs dit boekje bevat. Wij zouden er nog meer uit hebben kunnen mededeelen, b. v. hoe REDDINGIUS het aanleide, om een catechiseerboekje te veranderen, zonder tegenstand te veroorzaken; hoe hij omtrent eenen DE COCK en andere zich gedroeg, enz. enz. Maar wij kunnen alles niet uitschrijven. Men leze het geheele boekje, en zal het hoogst voldaan nederleggen en nog wel eens herlezen willen.

Over de verschillende vertaling van Gen. XXVII:39. *Door* Mr. J. J. NAHUYS. — *Briefwisseling tusschen* F. J. DOMELA NIEUWENHUIS *en* J. J. NAHUYS. *Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon. 21 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* *f* 0,25.

De Luthersche Predikant te *Utrecht*, DOMELA NIEUWENHUIS, had, in eene leerrede over den zegen van IZAÄK aan zijne beide zonen, aangemerkt, dat men de woorden *Gen.* XXVII:39 niet moest vertalen in een stelligen, maar in eenen ontkennenden zin; dus *niet:* de vettigheden der aarde zullen uwe woningen zijn, en van den dauw des hemels van boven af (zult gij gezegend zijn); *maar:* de vettigheden der aarde zullen uwe woningen *niet* zijn, noch de dauw des hemels van boven af. De Heer Mr. NAHUYS, die zegt, dat hij zich op de Hebreeuwsche taal toegelegd heeft, over deze merkbare verandering in de vertaling geraadpleegd, meende dezelve voor ongeldig te moeten houden, en verzocht daarom den Heer NIEUWENHUIS, *schriftelijk*, (waarom niet mondeling?) om de gronden te mogen kennen voor zijne opvatting, welker deugdelijkheid hij op taalkundige gronden meende te moeten betwijfelen. In een beknopt antwoord beriep de Heer NIEUWENHUIS zich op VAN DER PALM, de Engelsche Godgeleerden, GESENIUS en zijn uitlegkundig gevoel. Deze gronden wa-

waren voor den Heer NAHUYS onvoldoende, en in een uitvoerig schrijven aan den Predikant, trachtte hij taalkundig aan te toonen, dat diens opvatting geen steek houden kon, en dat zij eenen *oneigenaardigen*, *onnatuurlijken* en eenen *onverstaanbaren* zin opleverde, met bijvoeging van het, zijns inziens, gevaarlijke en nadeelige van zoodanige veranderingen in de vertaling van Gods woord, zonder genoegzame gronden. Hierop ontving hij van Ds. NIEUWENHUIS een vierregelig briefje, waarin deze hem meldde, dat hij hoopte met bedaard overleg de aangevoerde gronden tegen zijne opvatting te toetsen. Dit had alles plaats in Aug. en Sept. 1843, en daar nu de Heer NAHUYS van dien tijd af, (19 Sept. 1843) verder niets van den Predikant NIEUWENHUIS hoorde, besloot hij de *briefwisseling* uit te geven, om alle fouten van afschrijving voor te komen.

Of de Heer NAHUYS regt had, om brieven van Ds. NIEUWENHUIS, aan hem in zijn particulier geschreven, buiten diens toestemming, in het licht te geven, moge hij, als Advokaat, weten. Wij betwijfelen het. Of hij regt had, om van den Heer NIEUWENHUIS een nader antwoord te wachten, betwijfelen wij even zeer, dewijl zijn Eerw. dit niet beloofd had. Of zoodanige letterkundige geschillen voor de regtbank en het publiek moeten gebragt worden, in dezen vorm, betwijfelen wij niet minder. De Heer NAHUYS had, dit noodig vindende, eene afzonderlijke verhandeling over

de

de plaats in questie kunnen schrijven, en zou dan gelegenheid gehad hebben, om zijne gronden te ontwikkelen, zonder den schijn van personaliteit. Doch, hoe dit wezen moge, de opvatting van den Heer NIEUWENHUIS is ook die van MUNTINGHE, *Gesch. der Menschh.* II. 141, en van JACOB SCHEIDIUS, in zijn *Bijbelsch Huisboek* te dezer plaats. De tegenstelling tot vs. 27 schijnt ze ook te eischen, gelijk zij taalkundig verdedigd kan worden. Maar ieder volge zijne overtuiging.

FRANCESCO SPIERA, *een waarschuwend voorbeeld voor hen, die het Evangelisch geloof willen verzaken. Uit het Hoogduitsch. Te* Groningen, *bij* M. Smit, 1845. 10 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 0,10. *Ter verspreiding bij getallen van* 25 *exempl. f* 1,50.

In eenen tijd, waarin men er op uit is, om Protestanten af te trekken van hunne Evangelische belijdenis en tot de Roomsche Kerk over te brengen, kan men den onnadenkende niet genoeg waarschuwen tegen het doen van een onbedachtzamen stap. Het hier aangekondigd boekje kan daartoe uitnemende dienst doen. Het behelst een alleraandoenlijkst verhaal van de wroeging en het jammerlijk nabeklag over zulk eene verandering van belijdenis, en zoodanigen overgang van het licht tot de duisternis; terwijl de geringe prijs het voor ieder verkrijgbaar stelt. Wij bevelen het zeer aan.

De

De betrekking van de Spaansche Kerk tot den Stoel van Rome, *van de stichting dier Kerk tot den tegenwoordigen tijd, een geschied-, kerkelijk-, regtskundig onderzoek, naar het Hoogduitsch van* J. ELLENDORF, *door den Schrijver der* Wederlegging van de Grondstellingen der Roomsch-Katholieke Kerk. *Te* Amsterdam, *bij* J. M. E. Meijer, 1844. *XVI en* 178 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1,70.

Bij de gedurige herinneringen aan de botsingen van en de pogingen om in *Spanje* de zaken met den Paus van *Rome* te regelen, komt voorzeker een werkje als het tegenwoordige bijzonder wel te stade. Daar het geschreven is door eenen man als ELLENDORF, moet het nog te meer de aandacht trekken, daar hij hier met zijne gewone waarheidsliefde en ijver is te werk gegaan, om het resultaat van zijn onderzoek getrouwelijk mede te deelen.

Om eene geregelde historische orde te volgen, hier vooral zoo noodzakelijk, bepaalde de nu wijlen gunstig bekende Schrijver de aandacht in het *eerste* gedeelte, bij de grondvesting der Kerk in *Spanje*, tot den inval der Arabieren, van het jaar 60 tot 711; terwijl hij in het *tweede* de geschiedenis voortzet, van den inval der Arabieren tot den tegenwoordigen tijd.

In

In het eerste gedeelte komen de vier volgende hoofdstukken voor als onderdeelen.

Hoofdst. I. Van de betrekking der Kerk in *Spanje*, tot den Stoel van *Rome*, tot den tijd van de keizerlijke regering; van het jaar 60 tot 460.

Hoofdst. II. Die betrekking onder de heerschappij der Ariaansche Gothen; van 460 tot 590.

Hoofdst. III. De betrekking gedurende de vereeniging van de Gothische met de Katholieke Kerk; tot den inval van de Arabieren; van 590 tot 711. Terwijl het vierde Hoofdstuk de slotsom bevat.

In het tweede, veel kortere gedeelte, herinnert Hoofdstuk I de geschiedenis van den inval der Arabieren tot de herovering van *Toledo* door ALPHONSUS van *Castilië*, d. i. tot de herstelling van den voorrang van den stoel van *Toledo*, maar als Vicariaat van *Rome*. Afschaffing van het Mosarabische Rituaal. Onderwerping van de Spaansche Kerk en die van *Rome*; van het jaar 711 tot 1100.

Hoofdst. II. Van de herstelling van den hoofdzetel van *Toledo* tot den tegenwoordigen tijd.

Wij prijzen de lectuur van dit kerkelijk geschiedkundig werkje, verrijkt met een aantal aanmerkingen, als bijzonder ook voor onzen tijd geschikt, aan, en eindigen ons verslag met het volgende over te nemen:

»Vestigen wij nu eenen meer doordringenden blik op de handelwijze van *dien Stoel* in betrekking tot *Spanje*, wat zien wij dan? De oude Room-

Roomsche baatzucht, die zelfzoekende, jammerlijke baatzucht, welke den *Roomschen Stoel* met geheel de Kerk verwisselt, en haar heil alleen dáárin vindt, dat deszelfs, op bedrog en geweld gegronde, zoogenaamde *voorregten*, voorregten van welke de Katholieke Kerk gedurende duizend jaren niets geweten heeft, in derzelver geheelen omvang, ongeschonden bewaard blijven; die baatzucht, welke zich schuldig maakt aan de goddelooze boosheid en onbeschaamdheid, dat zij op deze voorgewende regten den stempel drukt van het wezen der Godsdienst en van het geloof, en eene schending van dezelve openlijk voorstelt als *duivelsche boosheid*, als *aanranding van het Geloof en de Godsdienst*, die voorgewende regten, welke de oude Christelijke Kerk, indien *Rome* zich had verstout aanspraak op dezelve te maken, met verachting en banvloek zoude verworpen hebben. Wij zien den ouden, met onwetendheid en kleingeestigheid gepaarden hoogmoed en ijdelheid van *Rome*, welke in de Kerk overal slechts zich zelve ziet, zich overal vooraan dringt en met verwerpelijke ijverzucht waakt over ieder puntje van het aangematigde, door bedrog verkregene gezag; die verachtelijke, van alle waardigheid ontbloote vertooning van kleinigheden, naar welke nietigheden, als, bij voorbeeld, het voorgewende regt, om in *Spanje* eenen NUNCIUS te hebben, gratiën, dispensatiën, privilegiën voor geld te verleenen, inbreuk te maken op het *gewone regtsge-*

gebied van de *Metropolitanen* en *Bisschoppen*, behandeld worden als waren het geloofswaarheden en de gewigtigste leerstukken."

»En beschouwen wij nu de *Pauselijke Breve*, in welke de handelwijze van de *Spaansche Regering* wordt voorgesteld als eene *duivelsche boosheid*, als de *stoutste aanslag* op de Godsdienst en het geloof, van nader bij: welke redenen wijst dezelve dan aan, ter regtvaardiging van zoodanige beschuldigingen en openbare schandvlekkingen? Van *Rome* redenen te verwachten, is verwachten, dat stroomen achterwaarts vloeijen. Voor redenen bedient *Rome* zich van gemeene schimpwoorden, van welke de *Breve* vol is, en van stellige uitspraken, welke voor onfeilbare Godspraken worden uitgegeven. Want, om slechts iets te noemen, wie heeft den *Stoel van Rome* het geheiligde regt gegeven, om de in *Spanje* verkozene *Bisschoppen* aan te stellen of te verwerpen? Dit voorgewende regt heeft dezelve zich aangematigd op grond van de als bedriegelijk bekende valsche Decretalen. Het *geheiligde*, dat is, het door de *heilige Canons van de Algemeene en bijzondere Kerkvergaderingen* geheiligde regt, om de verkozene *Bisschoppen* aan te stellen, kwam niet aan den *Stoel van Rome*, maar aan de *Metropolitanen*, aan de *Kerkvergaderingen van Gewesten en Landen* toe, en in *Spanje*, ten tijde van de *twaalfde Kerkvergadering van Toledo*, aan den, niet door den *Bisschop van Rome*, maar door

door de *Spaansche Kerk en Regering*, tot *Opper-Kerkvoogd van het Rijk* verheven *Bisschop van Toledo*, aan wien dat regt, iederen dag, door de *Spaansche Bisschoppen* en de *Regering*, met volkomene bevoegdheid, weder kan worden toegekend, wanneer het dezen goeddunkt. Wie heeft, om nog iets anders te vermelden, aan *die van Rome* het regt gegeven, om van de *Metropolitanen* te kunnen eischen, dat die van hen het *Pallium* verzoeken, en hunne ambtsbetrekkingen niet eer aanvaarden, dan nadat zij dit, (waaraan, naar het voorgeven van *die van Rome*, die dit zóó sluw hebben uitgedacht, de *wettigheid van het gezag van de Metropolitanen* verbonden is), hebben verkregen? De *oude Spaansche Kerk* kende geene Roomsche *Palliën*, welke de *Metropolitanen* zouden behoefd hebben; dezelve zijn een vond van de negende en tiende eeuw, die op de valsche Decretalen berust."

»En opdat God *deze regten* van den *Stoel van Rome*, die tegen de oude besluiten van de Christelijke Kerk lijnregt inloopen, in zijne heilige bescherming neme, wordt het gebed van geheel de Katholieke Kerk geëischt en den geloovigen, uit den *genadeschat aan den Tiber*, die bij ons *Duitschers*, sedert de zestiende eeuw, zóó hoog geacht en in zegenrijk aandenken is, *volkomen aflaat* toegezegd, indien zij voor de handhaving van die regten willen bidden."

»Waren de *Spanjaarden* van het Christelijke

of Katholieke geloof afgevallen, hadden zij de eerdienst verstoord, dan was een zoodanig gebed gepast; maar nu zij niets meer hebben gedaan, dan de eerste schrede om de *alleenheersching van Rome* over de Kerk te bestrijden, de regten en het gezag, welke het zich heeft aangematigd, te ontkennen, en hun oud eerwaardig Kerkelijk Wetboek weder in te voeren, is een gebed, tegen eene zoodanige onderneming gerigt, dwaas en goddeloos. De verrigting van een zoodanig gebed te veroorloven, is misbruik en vernedering van de Godsdienst; de door *Rome* met hetzelve verbonden *aflaat* eene schande voor de Kerk en tevens een bewijs, dat *Rome* nog niet heeft opgehouden, de Godsdienst ter voldoening aan hare eigenbaat dienstbaar te maken. Ik beklaag iederen Katholiek, die voor eene zóó jammerlijke zaak eenen *aflaat* wil verdienen; wij Duitsche Katholieken, echter, zullen uit den grond onzer harten God bidden, dat Hij de stappen van *de Spaansche Regering* zegene, opdat met de ontheffing van *de Katholieke Kerk* van het *Roomsche dwanggezag* althans een gelukkige aanvang worde gemaakt; *de Duitsche Bisschoppen* zullen *aflaten* uitschrijven voor allen, die den goeden God zullen bidden, dat Hij *Rome* verlichte, opdat het den weg van zelfzucht en boosheid verlate, om dien van regtvaardigheid en godsvrucht in te slaan, *de oude Canons* te herstellen en afstand te doen van hare aangematigde heerschappij over het Godsrijk, eene heer-

heerschappij, welke der Kerk vloek en verderf heeft bereid."

De Roomsch-Katholieke Godsdienst gevaarlijk voor den Staat. Door A. F. B., *te O. Gedrukt voor rekening van den Schrijver. Te* Amsterdam, *bij* Joh. van der Hey en Zoon, 1844. *VIII en* 104 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,90.

In dit boekje is de inkleeding gemakkelijk, de voordragt duidelijk, het betoog ernstig en het doel steeds goed voor oogen gehouden. De Schrijver redeneert fiks door, bewijst zijne stellingen ernstig en laat van het hem voorkomende niets onbeproefd, om ook den tegenspreker, ware het mogelijk, te overtuigen en elken lezer te waarschuwen.

Hoofdst I wordt aangewezen, dat de Roomsch-Katholieke Godsdienst de zedeloosheid voortplant.

Hoofdst. II, dat zij eene vijandin is en tegenwerkster der verstandelijke en zedelijke verlichting.

Hoofdst. III, dat zij blinde gehoorzaamheid eischt aan de geestelijkheid.

Hoofdst. IV, dat zij het streven begunstigt der Geestelijkheid naar onbepaalde magt in den staat; en

Hoofdst. V, naar rijkdom. In

Hoofdst. VI is aangewezen, hoe zij op de staatkundige aangelegenheid werkt en deze op de Gods-

dienst wordt toegepast; terwijl het VIIde dient, om te doen zien, dat zij de grondbeginselen der Jezuiten voortplant.

Ten blijke dat hier menig hartelijk en naar den tijd geschikt woord gesproken wordt, leveren wij het volgend staal:

»Vroeger schreeuwde men om de emancipatie, nu is het verbreking der Unie; en men vergeet, zegt Lord ELIOT, dat de handhaving der Unie de uitdrukkelijkste voorwaarde is geweest, onder welke de Katholieke emancipatie is tot stand gebragt; men vergeet, dat de opheffing der Protestantsche Kerk in *Ierland* de eerste stap zou zijn tot derzelver geheele vernietiging, en daarmede tevens de vernietiging van het beginsel, dat alleen een Protestansch Vorst op den troon mag zitten. Men roemt intusschen het rustig gedrag der ieren, men verheft intusschen luide O'CONNELL's bidden en vermanen tot rust en wettig handelen, maar, o goede vriend! in mijn oog, schuilt hier weder eene adder in het gras. Het riekt zoo wat naar het Jezuitismus. Men rekt het begonnen proces, om des te beter onderhands zich te wapenen, en dan, geheel gewapend, het mom der verraderij af te werpen. Ziedaar het doel van zich rustig te houden; ziedaar de edele zedelijke invloed van O'CONNELL, om op éénen wenk de gansche bevolking te bedwingen, en te zijner tijd op éénen wenk de gansche bevolking tegen het wettig gezag te doen opstaan."

»Ik

„Ik heb hier niets bij te voegen, dan nog eens den Vorsten van *Europa* en derzelver Regeringen toe te roepen, dat zij waken tegen den in hunne Staten ingrijpenden invloed der Katholieke Godsdienst, welke niets anders bedoelt, dan om op de puinhoopen hunner Staten het Rijk der Priesterheerschappij op te bouwen. Veiliger, heilzamer voor Koning en onderdanen is, het Protestantismus te laten werken en tevens te beschermen. Ik wil niet spreken van de Protestantsche Leeraren, onverschillig in welk een land zij arbeiden; maar welk een betere geest heerscht er onder hen in hunne betrekking tot den Staat! Doch zwijgen kan ik niet van het Protestantsch Christendom, dat niet gevaarlijk is voor den Staat, gelijk onze welsprekende DERMOUT zulks in eene voortreffelijke Leerrede heeft aangetoond; wat zeg ik, gelijk onze eenige Meester, JEZUS CHRISTUS, staande in het verhoor, zijnen Regter heeft doen gevoelen, zeggende: mijn Rijk is niet van deze wereld, hebbende Hij reeds vroeger geleerd: geeft den Keizer, wat des Keizers is, en Gode, wat Godes is. En de achttien honderd jaren, die sedert verloopen zijn, doen den mond verstommen der Roomsche lasteraren, die, God zij hun genadig! de leer van JEZUS, alleen in den Bijbel vervat, als dwalingen, als gevaarlijke leeringen des duivels uitkrijten. Achttien honderd jaren, die sedert verloopen zijn, getuigen het luide, dat het uitdrukkelijk bevel des Heeren: *hebt geene heerschappij*

in de wereld, door alle eeuwen heen, door uwe Kerk schandelijk is vertreden, en zij door die vertreding aan den Staat duizende menschenlevens heeft gekost, en, wie weet? nog kosten zal, indien de Vorsten de Katholieke Godsdienst niet tijdig genoeg aan banden leggen. Daarentegen, den Protestanten is dit bevel immer, in alle landen, heilig geweest. Dit goede getuigenis kan niemand hun ontzeggen. *Als men*, zoo las ik niet lang geleden in *het Boek voor Vorsten en Volken*, geschreven door een' Prins van de XIXde eeuw — *als men de Evangelische Kerken van het standpunt der Regering beschouwt, dan bezitten zij onmiskenbare voorregten boven het Katholicisme: want men wordt door geenen vreemden invloed bemoeijelijkt; derzelver Geestelijken zijn onderdanen en huisvaders, en de organische en historische ontwikkeling der Volken volgt den weg der Hervorming.*"

De Bijzondere Scholen der Tweede Klasse in ons Vaderland, in opzigt tot het onderwijs en het lot van de onderwijzers in die scholen. Door P. D. ANSLIJN, *Schoolonderwijzer te* Utrecht. *Te* Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon, 1844. 35 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 0,30.

De onderwijzer ANSLIJN heeft, na lang aarzelen,

len, gemeend zijne gedachten over den toestand der bijzondere scholen van de tweede klasse en het lot van de onderwijzers in dezelve, te moeten mededeelen, met aanwijzing van de middelen, die, zijns oordeels, ter verbetering kunnen strekken.

Hij zegt: »Wanneer men onbepaald geloof konde schenken aan de verschillende verslagen, die over ons vaderlandsch schoolwezen bekend gemaakt worden, en die allen, hiervan houden wij ons volkomen verzekerd, ter goeder trouw gesteld zijn, dan voorzeker zoude men in den waan kunnen verkeeren, dat dit schoolwezen reeds eenen hoogen trap van volkomenheid bereikt heeft. Hij echter, die meer van nabij, door dagelijksche ondervinding, met den toestand van vele scholen bekend is; die onbevooroordeeld den staat van het onderwijs, inzonderheid in de steden, gadeslaat, en die zich niet door schijn laat verblinden, of door ijdele pralerij opgetogen is, zal tot de bedroevende overtuiging komen, dat die staat van volkomenheid nog zeer verre verwijderd is, en dat men zelfs, in vele opzigten, meer achter- dan vooruitgang bespeurt, en wel, dat dit zigtbaar het geval is met de bijzondere scholen der tweede klasse in het algemeen."

»Ieder, wien de zaak van het onderwijs ter harte gaat, en die niet onverschillig is voor het waarachtig belang der jeugd, moet dit treurig verschijnsel onzer dagen met angstvallige bekommering voor de toekomst gadeslaan, en ernstig

op middelen ter afwending van het kwaad doen bedacht zijn. Dat de toestand van eene menigte dezer scholen bekommering baart, is geenszins idée: neen, wij hebben het gevoelen van eene reeks bijzondere onderwijzers der tweede klasse voor ons, die allen, hoewel met leedwezen, volmondig verklaren: de bijzondere scholen der tweede klasse zijn in geenen deele, wat zij zijn moesten, wat zij zijn konden! En wil men meer bewijs — welaan, vraag de onderwijzers der tweede klasse zelve, en wij houden ons verzekerd, dat de meerderheid, of regtstreeks of zijdelings, de waarheid van ons beweren bevestigen zal, maar tevens zullen de meeste onderwijzers bij die bekentenis de verontschuldiging voegen: *Wij kunnen niet anders!*"

Hij gaat dus na *de gebreken in de bijzondere scholen der tweede klasse; de oorzaken van vele dier gebreken; en wat er ter verbetering van het onderwijs in die scholen en van het lot dier onderwijzers aangewend kan worden.*

Wij zouden het boekje moeten uitschrijven, zoo wij den Schrijver in de bijzonderheden volgen wilden. De hoofdzaak komt hier op neder, dat de onderwijzers niet onafhankelijk genoeg zijn en werkzaam kunnen wezen, en dat men daarom schoolfondsen oprigten moet, om hen behoorlijk te bezoldigen, en daardoor in de gelegenheid te stellen, om, onafhankelijk van vreemden invloed, en vrij van zorg voor het dagelijksch brood, naar pligt en ten nutte der jeugd, werkzaam te zijn.

Wij

Wij gelooven dat de Heer ANSLIJN de zaak uit het regte oogpunt beschouwd heeft, en dat zijne voorgeslagen middelen eene gunstige verandering en verbetering zouden aanbrengen. Als er een streng toezigt van bevoegde magt en onafhanklijkheid van de onderwijzers tegen over de ouders, bij genoegzame inkomsten, in evenredigheid van den stand, dien zij in de maatschappij moeten innemen, bestond, zou er veel gewonnen zijn. Alleen verwondert het ons, dat er in zijn plan geene opgave gevonden wordt van de wijze, waarop een fonds, dat voor de uitvoering van zijn plan noodig zou zijn en dat nog al belangrijk wezen moest, tot stand zou gebragt worden. Zonder dat kunnen alle voorslagen ter verbetering niet hooger aangerekend worden, dan als *pia vota* — niet *votas*, zoo als wij bladz. 19 lezen.

Intusschen is dit klein geschrift, de opmerking van alle schoolcommissiën, schoolopzieners, onderwijzers, en alle, die het met de vorming der jeugd wel meenen, allezins waardig.

Een woord over het besluit der Synode van 1845 *omtrent de beruchte zes Artikelen. Door den schrijver van* de Bedenkingen over dezelve. *Te* Haarlem, *bij* de Erven F. Bohn, 1845. 12 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,20.

Dit woord, met veel hevigheid geschreven, had wel ongedrukt kunnen blijven, vooral na de

nadere explicatie door de Synode zelve in de Staats-Courant medegedeeld. De Schrijver, die ons onbekend is, zegt *te moeten*, *genoodzaakt te zijn*, om te schrijven. Wij weten niet, welk eene verpligting hij daartoe had. In alle gevallen ware het wijzer geweest, met den geheelen loop der zaak zich beter bekend te maken, dan de Schrijver gedaan heeft. Wij voor ons, die de Synode niet willen verdedigen, willen haar ook niet bezwaren, althans op zulk eene wijze niet, als hier geschiedt. Wij vreezen ook de gevaren niet, die de Schrijver zich voorstelt, nu de zaak zelve, in overleg met de Godgeleerde faculteiten, behandeld zal worden. Wij zouden grooter vreeze hebben voor overijlde stappen, als de Synode zaamgesteld werd uit zulke hevige mannen, als de Schrijver dezer brochure.

CELESTINA, *of de Blinde van Pâturages. Een verhaal uit* België. *Met een voorberigt over de Protestantsche school te* Gent, *en ten voordeele dezer school uitgegeven door* P. HOFSTEDE DE GROOT, *Hoogleeraar te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* M. Smit, 1845. 77 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is ƒ* 0,40.

Voor eene beoordeeling in ons Tijdschrift achten wij dit gemoedelijk stukje minder geschikt. Ieder, die het leest en gelooft, wordt met de vrome

CELESTINA begaan en verblijdt zich aan het slot, dat de Heere door haar weg te nemen, een einde aan haar lijden maakte.

Het loffelijk oogmerk met de uitgave van dit vertaald stukje blijkt uit het voorberigt van den Hoogleeraar HOFSTEDE DE GROOT, over de Protestantsche school te *Gent*, en wij wenschen het daarom vele koopers toe en ruime gaven voor die Gentsche school.

De lompste drukfout, die wij aantroffen, is die van Hoofdst. XV uit den eersten brief aan de *Ephesiërs*, waarvoor men *Korinthiërs* zal moeten lezen.

Huisbode voor ware kindervrienden. Eerste Deel. Eerste en tweede aflevering. Te Tholen, *bij* C. A. E. van Ree, 1844. 64 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,50.

Uit den titel blijkt voor wien deze *Huisbode* geschreven is. In een kort *berigt aan H. H. inteekenaren* wordt men »ten aanzien van het doel" verwezen »naar den Prospectus," dien Recensent echter niet onder het oog gehad heeft. Hij moet dus uit den inhoud oordeelen.

Men vindt hier de volgende stukken: LODEWIJK ROSKAMP of *de verbetering. Verband tusschen huis en school. Godsdienstige opvoeding belangrijk voor ouders en kinderen. Vroege aankweeking*

king van gehoorzaamheid. Onderhouding van vroeg aangekweekte gehoorzaamheid. Kinderkennis. Gewoonte. Opvoedings-Genootschap te A.. met eene Voorlezing. De Heer BERKRIJS, of *opvoeding zonder belooning of straf.*

Uit deze opschriften kan men opmaken, dat deze *Huisbode* er op uit is, om bij de gebreken, die er in de opvoeding der kinderen plaats vinden, de aandacht te bepalen, en lessen ter verbetering mede te deelen. Een lofwaardig doel, welks bereiking ongetwijfeld op de rust der huisgezinnen, de goede ontwikkeling der kinderen en het heil der maatschappij ongetwijfeld gunstig zal werken, waarom wij dan ook hopen, dat deze *Bode* veel nut zal stichten.

Als proeve van schrijfstijl en inhoud deelen wij het volgende mede;

»Naauwelijks had KLEIGAARD een paar dagen in het huisgezin van zijnen Neef vertoefd, of hij zag onderscheidene bewijzen, dat deszelfs kinderen niet waren, wat dezelve moesten zijn, en den eersten dag schenen. De bewijzen daarvan werden op den derden dag zoo ontegenzeggelijk, dat Neef en Nicht beide openhartig betuigden, hoe ongelukkig zij waren, in welken ondragelijken en misschien reddeloozen toestand zij zich bevonden. Zij maakten hunnen Oom gulhartig deelgenoot van al het voorgaande, en eindigden met de wanhopige vraag: »wat nu te doen?" "

»Dat kan ik u in korte woorden verklaren," ant-

antwoordde KLEIGAARD: »gij moet *uw pligt* GEHEEL »*doen*, *zoo ver uwe krachten reiken*."

»Hebben wij dat niet gedaan?" vroeg BERKEBRIJS."

»Geenszins, lieve Neef!" hervatte Oom: »gij »hebt *u zelven naauwer beperkt* in uwe magt, »dan Hij, die u dezelve verleende ter opvoe»ding der telgen, U van Hoogerhand toevertrouwd, »voor tijdelijke en eeuwige bestemming. Gij hebt »alleen de *ziel* willen opvoeden, als woonde die »niet in een zinnelijk *ligchaam*, voor zingenot en »smart meer gevoelig. »Edel was het, geen mis»bruik van uwe magt te willen maken; maar »verkeerd evenzeer, u onmagtig te rekenen, als »gij het niet waart noch mogt zijn. Uwe kinderen »*zijn* niet wijzer, en gij moogt dat ook geenszins »vergen. Maar *laat* gij hen baas, dan *worden* zij »dit. Eerst dan, wanneer gij al uwe magt hebt »te baat genomen, zult gij van onschuld mogen »spreken, en gerustelijk betuigen: ik heb mijn »best gedaan."

»Konden wij meer?" vroegen beide ouders. »Gewis!" antwoordde Oom. »Als ik iets wil, »onverschillig wat, dan moet ik het geheel willen »in zoo ver het in mijne magt staat. Dwaas zou »het zijn er meer kracht toe aan te wenden of te »verspillen dan noodig is. Kan ik door zachtheid »winnen, dan bezig ik geene gestrengheid. Zoo »handelde ik ook in de opvoeding mijner nu vol»wassen kinderen. Handelden zij vrijwillig, op

»ei-

»eigen overtuiging, goed, dan was er geene aan-»sporing van mijnen kant noodig. Zoo niet, dan »moedigde ik hen aan. Eerst op grond van billijk-»heid, dan van verpligting, eindelijk op gezag, »en zoo zij dit niet wilden doen gelden, dan on-»dersteunde ik dat door straf, zoo ik niet nog »vooraf belooning tot aanmoediging had gebezigd."

»Maar, waarde Oom! wilt gij dat wij onze kin-»deren uit *vrees* voor straf leeren gehoorzamen?" hervatte BERKRISS.

»Of dat zij dit uit *eigenbelang* doen, met het »uitzigt op belooning?" voegde zijne vrouw er bij."

»Als het niet anders kan," antwoordde KERKGAARD: »wij menschen worden door onzen Hemel-»vader ook op die wijze opgevoed voor onze be-»stemming. Edel en billijk is het voor ons, om »Hem uit dankbare liefde alleen te gehoorzamen. »Ofschoon wij ons daarop toeleggen, onze zwakke »zijde belet zelfs den allerbraafsten, hier immer »geheel als engel te handelen. Ook voor ons zijn »ramp en tegenspoed wel eens de middelen in Gods »hand, om ons voor afdwaling te behoeden en voor »overtreding te straffen. Zonder noodzakelijkheid »bezigt de Algoede die middelen nimmer. Liever »verteedert Hij ons door dubbele goedheid, en »schenkt ons weldaden boven verwachting. Mogen »wij ze dan ook niet als aanmoediging of onver-»diende belooning beschouwen tot volharding in het »goede?"

»Eveneens is het met onze kinderen. Van hen

»kun-

»kunnen wij nog minder, dan van volwassenen »engelendeugd vorderen. Wel moeten wij dezelve »aankweeken, op die gronden, welke gij zoo wijs- »selijk hebt gebezigd. Maar zijn die ongenoegzaam, »dan is het geoorloofd en noodzakelijk, belooning »en straf te bezigen, op het voorbeeld van onze »aller Opvoeder, wiens wijsheid nooit kan falen. »Wat de *vrees* voor straf en het *eigenbelang* be- »treft, de Schepper heeft die in ons gelegd als »*noodzakelijk voor dit leven en onze tegenwoor- »dige natuur.* Zoo goed die alzoo zijn; evenzeer »worden zij alleen door overdrijving schadelijk en »zondig. Gelijk wij bij onze *liefde* ook *ontzag* »voor God moeten hebben, zoo behoort tevens het »kind die beide voor zijne ouders te gevoelen."

»Hadden wij dit alles vroeger ingezien," antwoordde BERKRIJS: »dan zouden wij anders ge- »handeld hebben. De zaak komt mij nu zoo dui- »delijk voor, dat ik mij verwonder, het niet eer- »der te hebben ingezien."

Een weinig vreemd is het, dat de veranderde manier zoo spoedig gunstig werkte, dat de kinderen binnen 14 dagen geheel veranderd waren. De Schrijver gevoelde dit ook (bl. 62) en lost het op, door te zeggen: »maar zij handelden standvastig." Doch standvastigheid van nog geen 14 dagen deed dan groote wonderen! Men wachte zich toch voor het schilderen van *idealen*, het hoofdgebrek van schrijvers over de opvoeding.

MEN-

MENGELWERK.

HET KLAVERBLAD.

In ons kransje, met dien naam benoemd, dewijl hetzelve uit niet meer dan drie personen bestaat, viel onlangs het volgende gesprek voor, dat ik naar mijn best onthouden thans wil mededeelen.

Baarwijk (ingenomen met een afstoen door hem aangekocht boek) ving dus aan: Nu men moge in onzen tijd over achteruitgang in het Godsdienstige klagen; ik noem het een gunstig verschijnsel, dat er thans misschien meer dan ooit, over dat onderwerp wordt geschreven niet alleen, maar men daarenboven nog geschriften van dien aard, uit eene vreemde in onze moedertaal overbrengt.

Zegman. Wat het eerste betreft, wordt er naar mijn oordeel te veel geschreven; en ten aanzien der vertalingen, meen ik dat daaraan weinig of geheel geene behoefte is. Men staat waarlijk hier te lande in de zaak der Godsdienst op eene hoogte, dat men het onderrigt der Buitenlanders gemakkelijk ontberen kan; ook dragen verreweg de meeste vertaalde werken het kenmerk van eene in het oogloopende vooringenomenheid, zoo met hetgeen men gewoon is, *oud*, als met hetgeen men aan den anderen kant *nieuw* noemt.

Baar-

Baarwijk. Hoe dit ook zij; de leeslust wordt er toch in alle gevallen door aangewakkerd, en het is immers door dezen, dat men tot kennis geraakt?

Zegman. Ja, maar zoo dezelve niet ten goede gewijzigd is, leidt hij tot wanbegrippen en dwaling, waarvan de uitersten moeijelijk te berekenen zijn. — Volgens mijn begrip ware het beter, dat men in plaats van zoo vele en velerlei boeken te lezen, zich meer eenvoudig tot den Bijbel, inzonderheid tot de schriften van Jezus en diens Apostelen bepaalde. Maakte men het onderzoek derzelve zich meer tot eene dagelijksche gewoonte, de zuiverheid onzer kennis zou er ongetwijfeld bij winnen.

Starberg. Dat stem ik u volgaarne toe; de Bijbel is toch maar in alles primo.

Zegman. Ja, meer nog dan primo. Dezelve moet met geene andere boeken op eene en dezelfde lijn gesteld worden. Hij is daarboven in de zaak der Godsdienst zoo ver verheven, als in het natuurlijke eene zuivere waterbron, boven de daaruit door kunst afgeleide beken.

Baarwijk. Deze, wanneer zij onmiddelijk uit de bron worden afgeleid, zullen toch ook wel hetzelfde onvervalschte vocht bevatten.

Zegman. Dat gaat niet altijd door; want naar gelang de beek ver van haren oorsprong verwijderd is, heeft zij ook dikwijls andere onzuivere deelen in zich opgenomen, die haar water troebel maken. Even zoo ook gaat het met de meeste Gods-

Godsdienstige geschriften. Zij mogen ter goeder trouw uit den Bijbel zijn afgeleid, dit neemt niet weg, dat derzelver ontwerpers toch ook menschen zijn, die als zoodanig voor het gevaar bloot staan, van hunne bijzondere meeningen aan dat boek der boeken op te dringen.

Baarwijk. De zaak dus inziende, zoudt gij alle Godsdienstige boeken, waaruit de menschen vaak zooveel voedsel voor verstand en hart opzamelen, welhaast willen afkeuren.

Zeeman. Verre van dat. Ik wil alléén dat de Bijbel in het Godsdienstige hoofdlectuur blijve; omdat ik aan geene andere schriften, door wien ook zamengesteld, en door welke hooge kerkvergadering ook bekrachtigd, eenig beslissend gezag toeken. Het is alles bloot menschelijk werk, dat alzoo met den geest des onderscheids gelezen, en aan het woord der openbaring getoetst worden moet. Dit was altijd, maar is vooral in onze dagen noodig, daar deze zich bijzonder kenmerken, door eenen strijd in meeningen, die dikwijls lijnregt tegen elkanderen overstaan, en welker voorstanders ter wederzijde het aan geene kracht van reden laten ontbreken, ten einde hun gevoelen als het eenig ware aannemelijk te maken.

Stárberg. Zoo denken er alle niet over. Aan een groot deel der Christenheid wordt het lezen des Bijbels verboden; gevende de geestelijkheid als reden voor dit hun verbod op: dat deszelfs inhoud, als boven de algemeene bevatting gaande, de

de menschen in verwarring brengt. Deze moeten, (dit bevordert beter haar doel), zich als gehoorzame kinderen blindeling aan de leiding hunner Priesters overgeven, en niets anders lezen, dan hetgeen zij goedvinden, hun in handen te geven.

ZEGMAN. Welk eene verregaande aanmatiging! Eene oppervlakkige lezing van den Bijbel alleen is genoegzaam, om ons denzelven als een boek voor allen te doen kennen. Inhoud en strekking leveren den opmerkzame daarvoor het bewijs. Het is toch daarin, dat God zelf door JEZUS CHRISTUS een licht heeft ontstoken, bestemd om het gansche menschdom te verlichten. Uit denzelven put men de reinste begrippen aangaande God, zich zelven, en de betrekking, waarin men tot dat Wezen aller Wezens staat; terwijl men er zich tevens den weg in ziet aangewezen, langs welken wij, afgedwaalde, en door de zonde ongelukkig geworden schepselen, in de verbeurde gunst van God hersteld, en door JEZUS CHRISTUS tot kinderen des Hemelschen Vaders aangenomen kunnen worden. In één woord, het is de Bijbel, die het ons zegt, en ook alléén zeggen kan, wat wij te gelooven, en hoe wij ons dien overeenkomstig te gedragen hebben, zullen wij ons hier reeds aanvankelijk in hope, en namaals in den uitgebreidsten zin des woords volkomen zalig gevoelen. En zulk eene openbaring zou, in hetgeen wij tot ons geluk noodig hebben te weten, boven de algemeene bevatting gaan? Dit ware strijdig met de Goddelijke wijsheid, die

 daar-

daarmede dan haar verheven doel had zien mislukken; terwijl de ondervinding van eeuwen het ons tevens leert, dat de eenvoudigste verstanden daardoor wijs zijn gemaakt geworden tot zaligheid. Doch neen! men moge die reden voorwenden, zij vindt haren grond in geheel iets anders.

Baarwijk. Wel waarin zou die dan door u worden gezocht?

Zegman. Daarin: dat men er zijn belang in vindt, dat het zielsoog der menschen voor iederen indringenden lichtstraal gesloten blijve. In het woord Gods toch den fakkel missende, die ons op den levensweg voorlichten moet, dwaalt men in het onzekere om, en weet niet waaraan men zich te houden hebbe. Nu werpt men zich te gemakkelijker in de armen van eenen feilbaren mensch, aan wiens leiding men zich onvoorwaardelijk toevertrouwt, alles geloovende en doende, wat deze ons op eigen gezag, dikwijls met de baatzuchtigste oogmerken, voorschrijft en aanbeveelt. Stelde de geschiedenis van vroegeren, en helaas! ook van onzen tijd het ons niet door daadzaken in het licht, men zou het zich bezwaarlijk verbeelden kunnen, tot welk eene reeks van dwalingen de mensch, stelt hij Gods onfeilbaar onderrigt ter zijde, al niet vervallen kan. De eene dwaasheid wordt dan bij hem weldra de vruchtbare moeder der andere. Het is dan niet langer vreemd, dat de door schuldbesef verslagene, rust voor zijn geweten zoekt in ijdele boetedoeningen, bedevaarten, en wat niet

al,

al, dat hij zijne toevlugt neme tot de moedermaagd en andere Heiligen, opdat deze hem bij God en den Zaligmaker tot voorspraken zullen dienen. Ja, dat men in zijne verblinding zoo ver gaat, van zich iets goeds te beloven uit het zien en aanraken van een oud verdacht kleed, dat men voor den rok zonder naad des Heilands uitgeeft, ten welke einde tot schande van onze 19de eeuw, nog meer dan één millioen misleide zielen op Bisschoppelijke uitnoódiging, huis en have verlieten, zich naar de Duitsche stad *Trier* begevende, om aldaar zulk een middeneeuwsch schouwspel te zien, terwijl, om daaraan in de schatting eener domme menigte nog meer gewigt bij te zetten, daarbij ook nog wonderdadige genezingen moesten worden toegevoegd.

STARBERG. Hoe is het mogelijk, dat menschen, die in andere opzigten meermalen toonen een goed natuurlijk verstand te bezitten, zoo onnoozel kunnen zijn, dat zij zich in de allerbelangrijkste zaak als kinderen leiden en tot alles gebruiken laten. Welke bekrompen denkbeelden moeten zij koesteren van Hem, die een geest is, en in geest en waarheid wil gediend worden, dat zij meenen dien hoog Heerlijke, met zulk eene beuzelarij te kunnen behagen.

ZEGMAN. Tot zulke uitersten van bijgeloof komt men, zoodra de leer van JEZUS en zijne Apostelen wordt veronachtzaamd, en men in plaats van te hooren naar Hem, die tot ons van den Hemel

spreekt, het oor leent aan dezulken, die met ons geloof een spel trachten te drijven; maar aan den anderen kant zijn het ook tevens zulke vergedreven uitersten, door welke vaak de blinddoek van veler oogen wordt weggerukt. Gelijk de onbeschaamde aflaatshandel van eenen TETZEL in de 16de eeuw LUTHER en andere de oogen opende, en aan de gezegende Kerkhervorming den eersten stoot gaf; zoo ook is in onze dagen het schandaal der ten toon gestelde Triersche rok oorzaak, dat, in diezelfde Duitsche Staten vooral, de verontwaardiging gaande gemaakt is, en aldaar mannen opgestaan zijn, welke het aan geenen moed ontbrak, om er zich openlijk tegen te verzetten, — de stem voor licht en vrijheid luide te doen klinken, met dat gevolg, dat zij in veler gemoed weerklank vindende, een steeds allerwege aangroeijend getal de kluisters van *Rome* deden afschudden, en eene hervorming daarstelden, die zich alleen grondt op Gods onfeilbaar woord, hetwelk door hen aangenomen werd, als het eenig rigtsnoer van geloof en leven, gelijk ook tot den band van vereeniging, welke alle Christenen, (hoe ook in sommige bijzaken verschillende,) als leden van een groot gezin, aan welker hoofd CHRISTUS staat, in liefde omvat. Hoedanig men ook over deze kerkelijke beweging denken moge, men zal daarin de hand toch wel niet kunnen voorbijzien van den verheerlijkten CHRISTUS, als door den Vader verordend tot het hoofd zijner zoo duur ge-

gekochte Gemeente. Deze, (dat zij onze verwachting,) zal waken voor de instandhouding der Evangelieleer, en niet immer toelaten, dat menschenvonden de plaats daarvan innemen, noch dat zij, die zich naar zijnen naam noemen, duurzaam ten speelbal zullen verstrekken eener gedrogtelijke hierarchie, welke den vrijen geest in knellende boeijen gesloten houdt.

BAARWIJK. De Bijbelgenootschappen, die in onzen tijd zoo vele deelneming ontmoeten, werken gewis tot daarstelling van Godsdienstige verlichting krachtig mede. Welk een verbazend getal afdrukken der H. Schrift worden er niet jaarlijks alom verspreid! Wanneer men dat in aanmerking neemt, dan moet men verwonderd vragen: hoe het mogelijk is dat er bij dat alles nog zooveel onkunde en driest bijgeloof onder de menschen gevonden wordt?

ZEGMAN. Dat vraag ik mij zelven meermalen af, en vinde dan bevrediging daarin: dat dezelfde langzame geleidelijke gang, welke zich in het rijk der natuur doet opmerken, ook veelal in dat der genade wordt waargenomen. Gelijk de zon niet op eens boven de kimmen verschijnt, noch in één punt des tijds haren vollen stralengloed aan het aardrijk mededeelt, maar de nachtelijke duisternis allengs voor haar koesterend licht wijken doet, zoo ook dringt het licht van Evangelische waarheid en kennis niet plotseling, maar schier ongemerkt tot de menschen door, — vestigt zich traps-

gewijze in het gemoed, maakt dat los van vooroordeelen en bloot menschelijke vormen en bepalingen, tot het zich eindelijk vrij gevoelt, geen ander steunpunt voor zich erkennende, dan het eeuwig onbedriegelijk Evangelie.'

STARBERG. De wijze, waarop men de menschen tot Godsdienstige kennis zoekt op te leiden, zal daaraan gewis ook het hare toebrengen. Door de verspreiding des Goddelijken woords alléén, wordt er op eene redelijke overtuiging gewerkt, zonder dat men zich daarbij in het minst van drang- of dwangmiddelen bedient.

BAARWIJK. Zoo als de Muhamedanen, die gewoon waren door het zwaard tot het aannemen hunner leer te noodzaken, en men ook hier vroeger onder de Spaansche dwingelandij, moordschavotten en brandstapels aanrigtte, ten einde de menschen tot het belijden der R. C. Godsdienst te dwingen.

ZEGMAN. De Hemel beware ons, dat wij immer aan zulke bekeeringsmiddelen onzen bijval schenken zouden. Zulke veroveringen beteekenen niets. Er mogen daardoor voor eenigen Godsdienstigen aanhang slaven worden aangewonnen, die door het aanwenden van even gruwelijke dwangmaatregelen in den band moeten gehouden worden; met eene redelijke overtuiging, welke uitsluitend aan iemands Godsdienstige belijdenis waarde bijzet, heeft zulks niets gemeens. Door kracht van bewijs te overreden, dit alléén is geoorloofd, ja zelfs pligt. Verder

dat te gaan strijdt tegen de vrijheid des gewetens, door God, aan elken mensch, als een onvervreemdbaar regt gewaarborgd, waarop het aan niemand vrij staat eenigen inbreuk te maken; terwijl ter overtuiging geen ander middel mag worden gebezigd, dan het door God verordend Evangeliewoord, waarvan men in alles moet uitgaan, en waaraan ook alle leeringen, zal men die als waarheid kunnen aannemen, op eigen verantwoordelijkheid moeten getoetst worden.

STARBERG. Welk eene onbetaalbare verpligting hebben wij dan niet aan den Hemelschen Vader, die ons niet slechts zijn woord geschonken, maar ons ook in eene kerkgemeenschap heeft doen geboren en opgevoed worden, waar hetzelve voor den leek geen gesloten boek behoeft te blijven, maar men van der jeugd af aangemoedigd wordt, om hetzelve te onderzoeken, en tevens daarmede te vergelijken alles wat Godsdienstleeraren, op grond van hetzelve voordragen en leeren.

BAARWIJK. Grooter voorregt kan ons wel niet ten deel vallen; een voorregt, dat door ons wel geheel aan de onverpligte goedheid Gods, aan zijne genade in CHRISTUS zal moeten worden dank geweten.

ZEGMAN. Dat stem ik u onvoorwaardelijk toe, en meen dat hij, die er in waarheid zoo over denkt, zijne Christelijke voorregten meest op prijs zal stellen. Denken wij slechts een oogenblik hierop na. Wat is onder anderen meer uiteenloopende

 dan

dan 's menschen geboorte en lot? De plaats *waar*, de ouders uit *wie*, en de omstandigheden onder *welke* men het eerste levenslicht aanschouwt, oefenen eenen onberekenbaren invloed op geheel ons volgend burgerlijk en Godsdienstig leven; terwijl er wel niets bestaat, waarin men kan gezegd worden meer lijdelijk van de vrijmagt eener allesbesturende Voorzienigheid af te hangen. En zullen wij, bijaldien wij ons nu ten dezen aanzien boven andere gunstig onderscheiden zien, daarop dwaasselijk roemen, er ons iets op laten voorstaan? Dit ware hoogst vermetel, de snoodste ondankbaarheid. Veeleer voegt het ons ootmoedig in te stemmen met één onzer kerkgezangen, als het zegt: »Niets, niets is 't mijn; maar alles »Gods geschenken! Mijn hart o Heer! zal eeuwig »aan U denken, Uw lof op mijne lippen zijn." Eene ontboezeming, die ons op het juiste standpunt plaatst, van hetwelk wij ieder gunstbewijs, dat ons van den Vader der lichten toekomt, bovenal de gave des Evangelies te beschouwen hebben; terwijl zij ons tevens onze dure verpligting tot dankbaarheid herinnert.

STARBERG. Regt zoo; eene erkentenis, als deze; is zij opregt en welgemeend, kan niet anders, of zij zal dan ook het gedrag, dat wij ten aanzien onzer medemenschen, die in dat opzigt minder gezegend zijn, te houden hebben, regelen moeten.

ZEGMAN. Ongetwijfeld moet zij daarop van invloed wezen. Het heeft weinig in, en is niet genoeg-

zorgzaam den mond steeds te doen overvloeijen van de woorden genade, onverdiende gunst; die betuiging der lippen heeft dan eerst beteekenis, wanneer zij met ons doorgaand gedrag in overeenstemming is, en onze handelingen daarop het zegel der waarheid drukken. Hij, die eenig geschenk in onderscheiding van anderen geniet, en zich overtuigd houdt, van daarop geen regt van aanspraak te hebben, zal er hoogst mede ingenomen zijn, doch daaruit geene oorzaak nemen, om laag op zijnen minbegunstigden broeder neder te zien. In de zaak der Godsdienst voegt ons zulks allerminst. Oordeel zelf. Kan men het iemand als schuld aanrekenen, dat het lot (door hooger hand bestuurd,) hem bestemde, om uit ouders te worden geboren, die als tot een min opgeklaard kerkgenootschap behoorende, het van hunnen pligt rekenden, hem ingevolge de leer dier Kerk op te voeden en te onderwijzen, ten gevolge waarvan zijn oog is gesloten gebleven voor den glans der waarheid, zoo als die ons uit het Evangelie van JEZUS CHRISTUS onbeneveld toestraalt? Had zulk een lot niet even goed het onze kunnen geweest zijn? Hoe men, dat regt inziende, zijnen naasten nog met minachting zou kunnen behandelen, omdat zijn gevoelen en zijne denkwijze van de onze verschilt, zulks is mij volstrekt onbegrijpelijk, en geheel onbestaanbaar met het toekennen zijner Christelijke voorregten alleen aan vrije genade. Dat de sluwe Jesuit, wiens goddelooze han-

handelingen der Kerk van CHRISTUS, onder den dekmantel van vroomheid, alom zooveel onheil berokkenen, in onze regtmatige verachting deele, en men hem diep verfoeije, die willens en wetens de waarheid onderdrukt, en de dwaling, omdat deze hem gewin aanbrengt, in bescherming neemt: doch nimmer strekke men die verachting en verfoeijing uit tot den anders braven Roomschgezinde, die den Heer volgens zijne overtuiging in opregtheid des harten dient, (en zoo zijn er velen); want hoe men zulk een gedrag ook wil vergoêlijken, met daaraan den naam van godsdientijver te geven, het Evangelie van CHRISTUS is geheel vreemd aan zulk eenen ijver, terwijl de Heer dien meermalen ten sterkste afkeurde. Dat dan een Christelijk medelijden bij ons de plaats van zulk eenen onedelen hartstogt inneme.

BAARWIJK. Ik kan mij met dat onophoudelijk schelden en razen, ten aanzien van andersdenkende, slecht vereenigen, en ben een vijand van Godsdiensthaat. Dezelve verontrust het gemoed, — verstoort den onderlingen vrede in de maatschappij, en maakt, dat wrevel en vijandschap, welke in het Christendom balling behoorden te wezen, daarin weldra den toon aangeven.

STARBERG. Wat mij betreft, ik oordeel best, zulke in de Godsdienst dwalende aan zich zelven over te laten. Hen medelijdend te beklagen, is alles wat men doen kan; verder dunkt mij, moeten onze bemoeijingen niet gaan.

ZEG-

ZEGMAN. Zoo weinig, vriend STARBERG! het den drenkeling baten zoude, dat men, aan den oever staande, hem luide beklaagde, terwijl men geene hand ter zijner redding uitstrekte; zoo min helpt het ook den dwalende, dat gij voorgeeft medelijden met hem te hebben, als gij van uwen kant en naar uw vermogen niet tevens middelen beproeft, ten einde hem op den regten weg en tot eene betere overtuiging te brengen. De verpligting daartoe is aan geenen bijzonderen stand verbonden; zij rust op ieder zonder onderscheid, dewijl zij haren grond vindt in de algemeene menschenliefde, welke het Christendom zoo gebiedend vordert.

STARBERG. Ja, wij mogen ons daartoe geroepen gevoelen, het heeft nogtans groote moeite in, zich met Godsdienstige begrippen van anderen in te laten.

ZEGMAN. Daarin geef ik u volkomen gelijk; doch versta mij wel. Ik wil niet dat men zich daartoe bij andere tijdig en ontijdig indringe. Tijd en gelegenheden moeten worden in acht genomen. Verre zij het van ons, immer den schijn aan te nemen van op proselieten jagt te maken. Dit is een allerverachtelijkst bedrijf; doch geeft dit pas, zoo kome men bescheidenlijk voor zijne Godsdienstige gevoelens uit, en beroepe zich ter staving van dezelve, niet op de getuigenis eens Godgeleerden van den ouden of nieuwen stempel, maar alleen op die van JEZUS en zijne Apostelen.

Ie-

Ieders overtuiging, (hoe ook van de onze verschillende,) zoo dezelve slechts eerlijk zij, worde door ons geëerbiedigd. Dit doende, valle men nooit laag op hetgeen door andere voor heilig wordt gehouden, noch viere daaromtrent zijner spotzucht den teugel. Zulks moge tot verbittering, het zal niet tot eene redelijke overtuiging leiden. Altijd toone men door eenen geest van gematigdheid en Christelijke liefde te worden bestuurd, en houde het daarvoor, dat om gunstig op zijnen naasten te werken, het niet genoeg is Evangelisch te denken en te spreken, maar het er voornamelijk op aankomt, dat men Evangelisch handele. Ook hier geldt het: leeringen wekken, maar voorbeelden trekken. Eindelijk zal het wel niet behoeven te worden aangemerkt, dat men zich vooral hebbe te wachten voor den lagen kunstgreep, om van zijnen meerderen invloed gebruik te maken, ten einde eenig mensch als tegen zijnen wil van Godsdienstbelijdenis te doen veranderen; waartoe men inderdaad het zijne toebrengt, zoo men van het al of niet aannemen derzelve, het genot of verlies van eenig tijdelijk voordeel afhankelijk maakt. Langs dien weg kan men wel huichelaars, geene overtuigde Christenen vormen, terwijl zulk een bekeeringsmaatregel, als anti-protestantsch, of liever anti-christelijk, onze hoogste afkeuring verdient, en alleen dáár te huis behoort, waar men van den verderfelijken stelregel uitgaat, dat het doel de middelen heiligt.

De

De tijd verstreken zijnde, keerde men huiswaarts, de overtuiging met zich medenemende, dat men den avond niet gansch nutteloos had doorgebragt.

Haarlem, J. D......

1 Junij 1845.

HOE EEN ZOOGENAAMD MATIG DRINKER EEN ZELFMOORDENAAR WERD.

De volgende geschiedenis, in het vorige jaar door het Hamburger Matigheidsblad aan de inwoners dier stad medegedeeld, kwam mij voor, zoo vol van leering en ernstige vermaning te wezen, dat ik den lust niet kon wederstaan, haar te verhalen, en aan de lezers van dit tijdschrift ter overdenking en behartiging aan te bieden.

Z.

Reeds dikwijls hebben de vrienden der Matigheidszaak beproefd, door het mededeelen van waarschuwende voorbeelden uit het dagelijksche leven, eene meer algemeene deelneming in hunne pogingen op te wekken, en, door het verhalen van daadzaken, gewezen op het verwoeste geluk der huisgezinnen, op het jammerlijk lot van weduwen en weezen, en op al de ellende, welke het gebruik van sterken drank ook dáár aanrigt, waar het niet in volslagene dronkenschap ontaard. En, des-

desniettegenstaande, sluiten nog zoo velen het oor voor den oproep, om met ons de handen in een te slaan, ten einde aan al dien jammer, aan al die verwoesting, door voorbeeld en ijverige medewerking, zooveel mogelijk perk en paal te stellen.

Indien wij geloofden, dat dit gebrek aan deelneming zijnen grond had in een opzettelijk en vastberaden besluit, om een algemeen als zoodanig erkend kwaad niet te willen helpen wegnemen, zoo moesten wij inderdaad alle geloof opgeven aan het bestaan van menschelijke aandoeningen bij hen, die ons hunne medewerking onthouden, en er aan wanhopen, hen ooit voor eene enkele goede zaak te winnen. Maar dit is, God zij geloofd! niet zoo, ten minste zulke ongevoeligen behooren zekerlijk tot de zeldzaamheden. Dit neemt echter niet weg, dat het zeer dikwijls gebeurt, dat de verhalen van de ongelukkige gevolgen van het gebruik der sterke dranken, welke de berigten der Matigheidsgenootschappen in groote menigte bevatten, bij weldenkenden, die tot het oefenen van andere werken der liefde steeds bereid zijn, zonder eenigen invloed blijven, en naauwelijks eenige oogenblikken hunne aandacht tot zich kunnen trekken. »De geschiedenissen, welke uwe tijdschriften en boekjes ons verhalen, zijn verdicht, of, ten minste opgesierd en overdreven," is het gewoonlijk, wanneer men met zulke lieden de zaak wat nader bespreekt; »wie weet, hoe vele omstandigheden gij, of uwe zegslieden, ons ver-

zwij-

zwijgen, of in de schaduw plaatsen, die buiten den sterken drank, aan zulk een ongeluk schuld zijn. Gij zijt in uwen loffelijken ijver niet onpartijdig, en ziet daarom de dingen door eenen gekleurden bril. Alles moet nu de bij u gehate drank gedaan hebben, die welligt in verscheidene gevallen niet de hoofdoorzaak, maar slechts eene bijkomende omstandigheid is geweest."

Zeer dikwijls is er gelegenheid deze of dergelijke antwoorden te ontvangen, als men anderen, door hen op zulke geschiedenissen te wijzen, tot deelneming aan de zaak der afschaffing opwekt, en daarom voel ik mij bijzonder gedrongen, om hier aan het publiek een verhaal mede te deelen, dat mij dezer dagen ongezocht in handen kwam. Het is te vinden in het *negende verslag van de verrigtingen der Vrouwen-Vereeniging, ter verzorging en verpleging van armen en zieken* in *Hamburg*. De verslagen dezer zoo zegenrijke vereeniging bevatten namelijk eenvoudig daadzaken, welke zonder eenige de minste opsiering worden medegedeeld, en met geen ander doel, dan om aan hen, die deze weldadige stichting met geldelijke bijdragen ondersteunen, rekenschap af te leggen van het gebruik hunner giften, en den geest te doen kennen, door welken deze vereeniging geleid wordt. Met het Matigheidsgenootschap staat deze vereeniging in geheel geene betrekking, gelijk ook de bewoordingen van het verhaal zeer duidelijk doen zien, dat het verslag geenszins be-

 doelt

doelt de grondstelling der geheele onthouding van sterken drank aan te bevelen. Wij hebben dus hier de mededeeling eener gebeurtenis, welke boven alle verdenking, van door partijdigen ijver in een verkeerd daglicht te zijn geplaatst, te eenen male verheven is.

En toch, hoe vreeselijk zal deze gebeurtenis ieder treffen; welk eene wekstem is zij niet voor hen, die nog dralen; hoe vele stoffe geeft zij niet tot nadenken voor de zoodanigen, in wier magt het misschien gestaan heeft, den ongelukkige op het regte pad te bewaren, die thans als zelfmoordenaar voor zijnen regter staat, maar voor eenen regter, die ook *ons*, niet alleen van ons *doen*, maar ook van ons *laten*, rekenschap zal afvorderen.

Het verhaal luidt als volgt:

Ernstiger en treffender dan eenig sterfgeval, dat in den kring der door ons verpleegden plaats had, was het uiteinde eens mans van middelbaren leeftijd. Hij was de zoon der in het verslag des vorigen jaars vermelde arme Wedawe, die sedert vijf en twintig jaren aan eene jichtige verlamming der handen en voeten lijdt. Zij woonde bij hem in, en, gelijk de onvermoeide trouwe oppassing, welke zij van zijne vrouw ontving, zoo was ook zijne, altijd gelijke, onbezweken kinderliefde, voor welke de last nooit te zwaar werd, bestendig een groote troost voor haar. Hij behoorde tot die stille, eenigzins bezorgde en schroomvallige men-

schen,

schen, welke nooit opgeruimd zijn, of iets vrolijk ten uitvoer brengen, maar door de ontvangene indrukken, welke zij dikwijls stil in zich zelve verbergen, des te dieper worden aangedaan. In zijn donker gelaat was duidelijk een aanleg tot zwaarmoedigheid te lezen, welke welligt gedeeltelijk door eene natuurlijke dikbloedigheid werd veroorzaakt. Zijn beroep (hij was stratenmaker van zijn ambacht) gaf hem veelvuldige, zeer moeijelijk te wederstane, aanleiding, om zich in den weinigen sterken drank, dien zijn gestel kon verdragen, te buiten te gaan. Nooit echter kwam het zoo ver, dat hij dronken werd; maar de kleine hoeveelheid dranks, doch voor hem nog te veel, welke hij gebruikte, werd verderfelijk voor hem. Voor anderhalf jaar voelde hij zijne krachten afnemen. Langzamerhand kwam het zoo ver met hem, dat hij zijn werk moest staken. Zijne borst was niet aangedaan, maar wel zijne zenuwen en zijn hersengestel. Een onbeschrijfelijke angst folterde hem dag en nacht. De geldelijke ondersteuning zijner medearbeiders hield weldra op; en, ofschoon wij hem te hulp kwamen, greep hem toch de zorg voor vrouw en kinderen zeer sterk aan. Niet zonder Godsdienstig gevoel zijnde, nam hij de vertroostingen des geloofs gewillig aan; maar hij was te zwak, om ze duurzaam in zich te bewaren. De pijnigende beschuldigingen des gewetens vernieuwden zich weder bij hem. Zijne zwaarmoedigheid steeg tot wanhoop. Op eenen voor-

middag begeeft hij zich naar den zolder zijner woning, en — verhangt zich aldaar. In zijn aanteekenboekje, hetwelk men in zijnen rokzak vond, las men, hoe zijne ziel gedurende de laatste dagen gesteld was geweest. Op de bladen daarvan en op losse stukjes papier, had hij zijnen toestand in korte, maar geheel niet verwarde, woorden zoeken uit te drukken. Klagten dat hij zich zelven en de zijnen in het ongeluk had gestort; dat hij tot niets goeds meer geschikt was, daar hij zich zelven van zijn verstand en al zijne krachten beroofd had, en derhalve sterven moest; verzoeken aan zijnen baas, aan zijnen zielzorger en aan zijne weldoeners, om zijne vrouw en kinderen niet te verlaten; aanroepingen tot Gods genade, om zijne ziel niet te verstooten; waarschuwingen en opwekkingen aan zijne kameraden, om het drinken na te laten, wijl het ter helle voert; dit is de gedurig terugkeerende inhoud van deze treurige schriftelijke nalatenschap. Dat God het angstig smeeken des ongelukkigen niet verworpen moge hebben, is onze hoop. Maar hartelijk wenschen wij, dat zijne waarschuwende stem tot alle slaven der dronkenschap doordringe en hen uit hunne bedwelming opwekke!

Hier eindigt het berigt der vereeniging.

Wat was deze man? Een goed zoon, die zijne oude, jaren lang te bed liggende, moeder, met liefde oppaste; een hartelijk liefhebbend man en va-

vader, die de zorg voor vrouw en kind ook toen nog niet liet varen; toen hij reeds diep gevallen was; een man, die een hart had dat voor zijne medemenschen klopte, en die nog, in zijne nagelatene aanteekeningen, zijne makkers waarschuwde voor het ellendig jeneverdrinken; een Christen, die niet zonder vreeze Gods was, en de vertroostingen der Godsdienst gewillig aannam, maar die helaas! geen kracht genoeg meer had om ze in zijn gemoed te bewaren en heerschende te doen worden.

Was hij een dronkaard? Het verhaal zegt: »*Nooit echter kwam het zoo ver, dat hij dronken werd;* maar de *kleine hoeveelheid* dranks, *voor hem* nog *te veel*, werd verderfelijk voor hem. Hij was alzoo een dier veelvuldige dagelijksche drinkers uit gewoonte, welke niet uit overheerschenden trek tot den drank, of om zich vol te zuipen, één of meer borrels drinken, maar die in den dwazen waan verkeeren, dat zij dien bij hunnen zwaren arbeid niet wel kunnen ontberen.

Wie weet hoe dikwijls hij door nietige praatjes over de onschadelijkheid, ja nuttigheid van den sterken drank misleid is geworden, voor hij, nu 1½ jaar geleden, zijne krachten allengs voelde afnemen.

Wie weet hoe dikwijls hij, later nog, aan den raad heeft gehoor gegeven, om zijne verminderende krachten door eene wat grootere hoeveelheid dranks op te beuren, vóór dat die onbeschrijfe-

lijke angst zich meester van hem maakte, en de krankzinnige toestand hem aangreep, in welken hij zich zelven van het leven beroofde.

De geschiedenis dezes mans moge ter berisping en veroordeeling strekken van allen, die ligtvaardig over het *onschuldig genot* des gemeenen mans en over de zoogenaamde *versterkende* en *verkwikkende* kracht des jenevers kunnen spreken, en die, terwijl zij de volkomene afschaffing van dit vocht vóór eene overdrijving uitkrijten, hem beletten de eenige veilige haven ter redding uit het gevaar binnen te loopen.

De dood dezes ongelukkigen rust op het geweten van de zoodanigen. Het is toch ongeloofelijk, dat deze man niets van een matigheidsgenootschap zoude vernomen hebben, en dat in eenen tijd, toen te *Hamburg*, onder de arbeidende klasse, dagelijks over het genootschap werd gesproken. Men mag het voor zeker houden, dat bij zulk eenen man het besluit om zich geheel en al van den sterken drank te onthouden, tot rijpheid zou gekomen zijn, wanneer slechts iemand, in wiens woorden hij vertrouwen stelde, hem ten aanzien van dit punt had ingelicht, en tegen den invloed van datgene gesterkt, wat, toenmaals, van zoo vele zijden, ten voordeele van het *matig* jeneverdrinken, zelfs in dagbladen, werd gezegd. Wie weet te voren den kring te bepalen, buiten welken de werking zijner woorden zich niet zal uitstrekken? En wie van hen, die het matig drinken hebben

voor-

voorgesproken, kan de hand op het hart leggen, en zeggen: *Ik ben onschuldig aan den dood dezes mans!*

De ongelukkige is als een slagtoffer der jeneverpest gevallen, en hij zal wel het laatste niet wezen. Moge dan zijn treurig einde er bevorderlijk aan zijn, dat het getal van de zoodanigen toeneme, welke, door zich aan een afschaffingsgenootschap aan te sluiten, de overtuiging uitdrukken en algemeen zoeken te maken, dat *alleen in de algeheele en onvoorwaardelijke onthouding* van den sterken drank een wezenlijk en bestendig behoedmiddel is te vinden tegen het gevaar, met hetwelk elk matig gebruiker van dit verleidelijk vocht bedreigd wordt!

ISOUF, ALI EN SABATIER.

(*Een verhaal uit de geschiedenis der verdrukking van de Protestanten in* Frankrijk).

Toen bij de vroegere verdrukking der Protestanten in *Frankrijk* vele van hen tot de galeijen veroordeeld waren, trokken zich hunne geloofsgenooten uit alle oorden medelijdend hun lot aan, en trachtten hen te bevrijden, of te ondersteunen. Men zond geld voor hen, maar het was moeijelijk hun dat in handen te brengen, dewijl dit

dit verboden was. Het kon dus alleen in het geheim geschieden, en men moest menschen vinden, die dat op zich wilden nemen. Maar die moesten ook zeer voorzigtig te werk gaan, om zelve niet ongelukkig te worden, want naar niets wenschte men meer, dan om zulke mededoogende te vinden, ten einde hen, tot afschrik van anderen, streng te straffen. Hier openden zich dus tooneelen, die van de eene zijde de menschheid vereeren, maar ook van den anderen kant haar diep vernederen.

Onder anderen bevond zich in het jaar 1702 te *Duinkerken* een rijk negociant, P** geheeten, die het gevaarlijk werk der liefde ondernam, om aan de gevangen' Protestanten het geld uit te reiken, dat hem daartoe door zijne Correspondenten gezonden werd. Hij had dit reeds dikwijls gedaan, toen een bevel van het Hof op nieuws scherpelijk verbood, den ongelukkigen, zelfs het geringste niet, te geven. Hij durfde het dus niet langer wagen, en gaf daarvan aan J** M**, met welken gevangenen hij in geheime verstandhouding stond, kennis. En wat zou deze nu doen, om voor zich en zijne lotgenooten het geld te ontvangen? Zij waren te zamen aan ééne bank gesloten, zonder de vrijheid te hebben, om in de stad te komen, hetwelk aan de andere galeislaven, die wegens misdrijven veroordeeld waren, toegestaan werd, als zij een *sou* (stuiver) betaalden aan hunnen bewaarder, en even zoo veel aan den soldaat, die hen begeleidde, maar dat de geestelijkheid belet

had

had aan hen, die om hunne belijdenis op de galeijen zaten, toe te staan. In dezen nood liet de Heer P** zeggen, dat zij naar een regt trouwen man moesten uitzien, die zij tot hem zenden konden, om het geld af te halen: maar hoe zouden zij dien op de galeijen vinden? Tot hun geluk waren er verscheiden Turken, die met hun een gelijk lot deelden, op de roeibanken. J** M** waagde het, een derzelven, die met hem aan dezelfde bank vastgesloten was, aan te spreken, en deze greep met groote blijdschap de gelegenheid aan, om hem eenige dienst te bewijzen. Hij legt de hand aan zijn tulband — waardoor de Turken willen te kennen geven, dat zij aan God de gedachten van hun hart openbaren — en dankte Hem van heelerhart voor de gunst, die Hij hem bewees, deze liefdedienst, met gevaar van zijn eigen leven, te kunnen bewijzen, want hij wist zeer wel, dat wanneer hij ontdekt werd, men hem zoo lang stokslagen (Bastonnade) geven zou, tot dat hij den koopman genoemd had, die het geld aan de Protestanten uitbetaalde. Deze Turk, ISOUF geheeten, bewees den Protestanten, jaren lang, de trouwste dienst, zonder daarvoor de geringste belooning zelfs te willen aannemen, omdat hij geloofde, dat hij daardoor zijn goed werk vernietigen en Gods toorn op zich laden zou. Eindelijk kwam deze edele Turk om het leven, en de Protestanten waren weder hulpeloos. Maar zij hadden niet lang in den druk gezeten, toen reeds

 eeni-

eenige Turken, 10, 12 te gelijk, zich aanboden, om het gevaarlijk werk van ISOUF op zich te nemen. Dit kan geene bevreemding baren, want als de Turken eenig liefdewerk verrigten, geven zij in de vreugde van hun hart daarvan aan hunne Papa's — Godsdienstleeraars, wier eenige bezigheid heid het is, de koran te lezen — kennis, om hunne meening over het goede werk, dat zij verrigten willen, te vernemen. Ofschoon nu N** zijnen goeden ISOUF ernstig gebeden had, aan niemand iets te zeggen van de dienst, die hij beweеs, had deze, naar de grondbeginselen zijner Godsdienst, dit toch aan zijnen Papa medegedeeld, gelijk N** dit na zijnen dood vernam. Van daar, dat vele Turken door dezen werden opgewekt, om het voetspoor van ISOUF te drukken. Zij betuigden alle, dat zij den Protestanten, die zij hunne Broeders in God noemden, de hartelijkste liefde toedroegen, zoodat N** door hunne betuigingen geroerd werd, en eindelijk zich aan zekeren ALI toevertrouwde, die buiten zich zelven van vreugde was, dat hem zulk een gevaarlijk werk werd opgedragen. Hij verrigtte het vier jaren lang, toen hij van de Protestanten gescheiden werd. Schoon hij arm was, en N** hem verscheiden malen een of twee daalders wilde opdringen, zeggende, dat degenen, die het geld gaven, verlangden, dat zij, die de Protestanten dienden, er ook wat van genieten zouden, ALI weigerde standvastig er iets van aan te nemen. Hij meende, dat het geld hem in de han-

handen een kool vuurs worden zou. En toen N**. zeide, dat als hij het niet aannam, hij dan naar een ander zou omzien, bad en smeekte ALI, dat hij toch hem den weg naar den hemel niet zou sluiten.

Zoo gelukkig nu N** door Gods genade, en de trouw van ISOUF en ALI was, in het ontvangen en uitdeelen van het geld, zoo ongelukkig was een zijner lotgenooten SABATIER, die op de galeijen te *Marseille* zich bevond. Door een vertrouwden Turk ontving hij het geld, zonder veel moeite, maar in het uitdeelen moest hij zeer voorzigtig zijn. SABATIER wikkelde het geld, dat op de galeijen moest uitgedeeld worden, in een papier, op hetwelk de namen zijner lotgenooten stonden, die hun aandeel daarvan ontvangen moesten, en bezorgde het door zijnen Turk aan de Protestanten, op iedere galei. Doch dewijl de Turk om die reden dikwijls met SABATIER spreken moest, kreeg de Commandant der galei argwaan, en gaf daarvan aan den opperbevelhebber kennis. Deze gaf order, om den Turk naauwlettend gade te slaan, en hem, wanneer hij van de galei ging, in hechtenis te nemen en naauwkeurig te onderzoeken, of hij geld bij zich had. Dit gebeurde; de Turk had een klein pakje ontvangen, en was van zins dit naar eene andere galei te brengen, toen hij aangehouden en onderzocht werd. Men vond bij hem het geld en de lijst dergenenen, aan welke het moest worden uitbetaald. Men vroeg hem, van wien hij dat geld had ontvangen? Hij wil-

wilde het niet zeggen; maar men had ook zijne bekentenis niet noodig, want men had gezien, dat hij van SABATIER kwam, die ook aanstonds beleed, het pakje met geld aan den Turk gegeven te hebben. De Intendant, hiervan onderrigt, verheugde zich en hoopte, dat men eindelijk den Bankier zou leeren kennen, die het geld aan de Protestanten uitbetaalde; en daar hij het podagra had, en zich dus niet begeven kon naar de galei, op welke SABATIER zich bevond, beval hij, dat men hem aan een Turk vastgesloten en door een soldaat geleid, tot hem brengen zou. Toen SABATIER tot hem gebragt was, sprak hij hem vriendelijk aan, en zeide hem, dat, daar hij voorgaf de waarheid te belijden, hij dan ook verwachtte, dat hij op de vragen, die hij doen zou, naar waarheid zou antwoorden. SABATIER antwoordde, dat hij met betrekking tot zijnen persoon, de waarheid onbewimpeld zeggen zou, al moest hem dat ook op zware ligchaamssmart, zelfs op zijn leven, te staan komen. Als gij mij de waarheid zegt, hernam de Intendant, dan hebt gij niets te vreezen. Vooreerst dan vraag ik u, of dit pakje met de lijst van u komt? »Ja, mijn Heer!" was het antwoord. »Voor wie is dit pakje?" — »Voor een van onze geloofsgenooten, die het geld aan hun, die op de lijst staan, uitdeelen moet." »Waartoe wordt dat geld gebruikt? Is het eene weldaad, die men u in uwe ellendige slavernij bewijst? Van waar komt dit geld?" — »Uit

Ge-

Geneve." — »Hoe dikwijls ontvangt gij het?" — »Zoo dikwijls als onze vrienden gelooven, dat wij het noodig hebben." — »Op welke wijze bekomt gij het?" — »Door een Bankier uit *Geneve*, die het door een kantoor te *Marseille* ons doet betalen." — »Hoe heet die Bankier?" — »Tot hiertoe," zeide SABATIER, »heb ik u naar waarheid kunnen antwoorden; ik heb u beloofd alles te zullen zeggen, wat mij betreft, en wanneer gij mijne handelwijze strafbaar keurt, tuchtig mij dan naar uw welgevallen, maar den man te noemen, die uit liefde, en om ons eene weldaad te bewijzen, deze gevaarlijke taak op zich genomen heeft, en dien ik door zijnen naam te noemen diep ongelukkig maken zou, dat doe ik nooit." »Hoe, booswicht! gij zoudt mij niet zeggen wat gij weet? Ik zal u laten doodslaan, als gij het mij niet zeggen wilt." — »Al laat gij mij nog zoo martelen, verwacht niet dat ik niets meer zeggen zal." — De Intendant, buiten zich zelven van woede, beval den soldaat, die SABATIER geleid had, hem ter aarde te werpen. Maar deze, die den ongelukkigen jaren lang gekend had, werd diep bewogen, en zeide: »Genadige Heer Intendant! Hij is een zeer braaf mensch; dien kan ik niet slaan." »Ellendeling!" riep de Intendant uit, »geef mij uwen stok." De soldaat deed het, en de wreede Intendant liet SABATIER bij zijnen leuningstoel brengen en sloeg hem erbarmelijk, zonder dat de ongelukkige zich daarover in het minst beklaagde,

of

of de slagen van den barbaar trachtte te ontgaan. Toen hij zich moê geslagen had, liet hij SABATIER naar de galei terug brengen, en beval den bevelhebber hem zoo lang de *Bastonnade* te laten geven, tot dat hij den Bankier, die het geld gegeven had, zou genoemd hebben. Het bevel werd zonder uitstel volbragt, SABATIER stond de gruwzame pijniging geduldig door, en zoo lang hij spreken kon, riep hij bestendig God aan, en bad Hem om de genade, dat hij tot zijnen dood toe standvastig mogt blijven, en beval zich geheel aan de goddelijke barmhartigheid. Onder het slaan verloor hij de spraak. Toch ging men voort. De Heelmeester der galei, die hem gadesloeg, zeide tot den bevelhebber, dat wanneer hij zoo voortging, hij weldra den adem uitblazen en zijn geheim in het graf zou medenemen: maar als men hem eenigen tijd rust liet, men op nieuws met slaan beginnen kon, om uit te vorschen, wat men weten wilde. De Bevelhebber handelde naar dit *advis*. Men bestreek den doorwonden rug met azijn en zout, en dit veroorzaakte SABATIER zulk eene hevige smartelijke aandoening, dat hij weder tot bewustheid kwam, maar zoo zwak was, dat men de straf niet herhalen kon, indien men hem niet met den eersten slag dooden wilde. Men liet hem dus naar het Hospitaal brengen, om weer kracht te bekomen, waardoor hij nieuwe marteling zou kunnen doorstaan. Lang zweefde hij tusschen leven en dood, en schoon hij in krachten

toe-

toestand, was hij toch zoo zwak en gekrenkt in de vermogens, dat hij vele jaren lang, tot aan zijnen dood, afgezonderd leven moest, en sprak zoo zacht, dat niemand hem verstaan kon. — Ziet daar een der voorbeelden van de gruwelen aan Protestanten gepleegd in *Frankrijk!*

De *Bastonnade*, van welke in dit verhaal gesproken wordt, was eene gruwelijke straf. Men kleedde hem, die ze ondergaan moest, geheel uit. Het ligchaam werd uitgerekt, terwijl de armen en beenen los van de bank afhingen, op welke hij gelegd was, en vastgehouden werden door drie knechts. Een sterke Turk moest hem dan met alle geweld slaan, en was zelf ook naakt, om, zoodra hij eenig medelijden toonde, oogenblikkelijk dezelfde straf te ondergaan. Zelden behielden de gepijnigden, na 10 of 12 slagen ontvangen te hebben, het vermogen om te kunnen spreken en zich te kunnen bewegen. En met dat al moesten hun de bepaalde slagen toegedeeld worden. 20 of 30 werden voor geringe misdrijven uitgedeeld: maar er waren, die 70, 80 tot 100 slagen ontvingen. Stond men de straf door, dat zelden gebeurde, dan werd het ligchaam met azijn en zout bestreken, om het gevoel weer op te wekken en het koud vuur voor te komen. Deze was de gruwelijke straf op de galeijen, die Christenen aan Christenen uitoefenden! Wie deinst niet voor eene Kerk terug, die meent, dat zij de zaligmakende is?

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIDEN.

SERIES LECTIONUM

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA HABENDARUM POST FERIAS AESTIVAS ANNI 1845,

RECTORE MAGNIFICO

HENRICO GUILIELMO TYDEMAN.

FACULTAS JURIDICA.

Horâ.

H. G. TYDEMAN Encyclopaediam Juris tradet, diebus Lunae, Martis, et Mercurii . XII.

Oeconomiae Politicae principia ad patriam nostram adplicata, diebus Lunae et Veneris I.

Et die Jovis . . . . XI.

Statisticam Patriae describet, diebus Martis, Mercurii, et Jovis . . . . I.

Et die Jovis . . . . XII.

Juris *Hollandici*, apud nos inde ab an. 1808 antiquati, sed in Coloniis nostris adhuc vigentis, principia, juxta Clar. KEESSELII, Praeceptoris sui, *Theses Jur. Holl.*, his qui desideraverint tradere paratus est

C. J. VAN ASSEN interpretabitur libros Digestorum duce Westenbergio, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . IX.

Institutiones Juris Civilis Romani, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . VIII.

GAII

Horâ.

GAII commentarios Institutionum, et selectos auctorum classicorum locos ad Jus civile pertinentes, horis postea constituendis.

Jus Civile hodiernum, diebus Jovis et Veneris . . . . VIII.

Die Lunae . . . . II.

Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam cum exercitationibus forensibus, die Jovis

Die Veneris . . . . . IX et X.

H. COCK tradet Ordinem Judiciorum Criminalium, diebus Lunae, Martis et Mercurii. VIII.

Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . IX.

Jus Criminale, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . X.

Jus Naturale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XI.

J. R. THORBECKE explicabit Historiam Juris Romani, diebus Lunae, Martis et Mercurii. I.

Historiam Europae diplomaticam a regno LUDOVICI XIV usque ad Congressum Viennennensem, iisdem diebus . . . . . XII.

Jus Mercatorium iisdem diebus . . . . XI.

FACULTAS THEOLOGICA.

W. A. VAN HENGEL Euangelistarum locos, qui ad JESU, ita dictam, *Passionem* pertinent, interpretabitur, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . . VIII.

Hermeneuticae librorum Novi Testamenti institutionem persequetur, diebus Martis et Jovis . . . . VIII.

Rationem Catechismi Heidelbergensis pro populi concione tractandi explicabit, diebus Lunae et Martis . . . . IX.

 Cum

Horá.

Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris . . . . V sqq.

Oratoriae Sacrae exercitationibus praeërit, die Jovis . . . . I.

N. C. KIST Historiam Ecclesiasticam docebit imprimis mediam, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.

Christianae Morum Disciplinae partem exponet cum historicam, tum practicam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . XI.

Scriptorum Christianorum Historiam Literariam tradet, diebus Jovis et Veneris . XII.

Historiae Ecclesiasticae Veteris monumenta exponet, die Martis . . . . . . XI.

Exercitia disputandi moderabitur, die Saturni . . . . II.

Orationibus Sacris praeërit, die Martis . II.

J. F. VAN OORDT, J. G. FIL., Theologiam Christianam theoreticam tractabit, diebus Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . IX.

Evangelii Johannei septem ultima capita cum commilitonibus leget, diebus Lunae et Mercurii . . . . X.

Institutionem Oratoris et Antistitis S. tradet, diebus Martis et Jovis . . . . X.

Quibus, verno tempore, adjunget exercitia homiletica et oratoria, die Mercurii . . I.

Encyclopaediae Theologiae initia tractabit, die Veneris . . . . X.

Publice disputandi de locis Theologicis opportunitatem praebebit, die Saturni . . . I.

J. H. SCHOLTEN, Prof. Extr., Theologiam Naturalem exponet, die Lunae . . . . I.

Aliaque hora deinceps indicanda.

In-

Horâ.

Introitum tradere perget in libros N. F. disquisitione criticâ de authentiâ Euangelii Johannis, diebus Jovis et Veneris . . . I.

Confessionem Belgicam interpretabitur, diebus Martis . . . . I.

Et Jovis . . . . XI.

Cum provectioribus leget Evangelium Marci, comparatis Synopticorum locis parallelis, alternis hebdomadibus, die Saturni horâ vespertina . . . . VII—X.

Orationibus sacris praeerit, die Mercurii II.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

G. G. C. REINWARDT Rei Herbariae fundamenta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . I.

Plantarum Historiam illustrabit, verno et aestivo tempore matutino, iisdem diebus et Jovis. . . . . VII.

J. DE GELDER Civium academicorum studia adjuvare paratus est, si qui sint, qui mathematicarum disciplinarum Capita selecta sibi explicari cupiant.

J. VAN DER HOEVEN Zoologiae fundamenta tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, Anatomen comparatam, diebus Jovis et Veneris . . . . XI.

Aestivo tempore . . . . . . X.

Anthropologiam exponet, diebus Martis et Jovis . . . . I.

Primas lineas physiologicae comparatae docebit hora auditoribus commoda.

A. H. VAN DER BOON MESCH Chymiam cor-

 po-

Horâ.

porum organicorum exponet diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . IX.

Chymiam, quae anorganica vocatur, docebit iisdem diebus . . . . . XI.

Artem pharmaceuticam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae et Mercurii XII.

Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et Jovis . . . . . . XII.

Experimenta instituendi artem docebit, et Exercitia practica in Laboratorio moderabitur quotidie.

G. J. VERDAM elementa Geometriae planae et Trigonometriam rectilineam tradet, die Mercurii . . . . VIII.

Die Jovis . . . . . . IX et X.

Et die Veneris . . . . . . IX.

Stereometriam et Trigonometriam sphaericam, hujusque usum, explicabit, diebus Martis et Jovis . . . . . . VIII.

Arithmeticam universalem sive Algebram explicabit, diebus Martis et Jovis . . II.

Et Veneris . . . . . . VIII.

Calculum differentialem et integralem bis per hebdomadem tradet, itemque *Mechanicam analyticam; Methodum*, quam vocant *quadratorum minimorum*, tradere studebit, semel per hebdomadem; dies et horas autem, quantum fieri potest, in Auditorum commodum constituet. . . . . . .

Methodum docendi Matheseos elementa futuris Gymnasiorum Praeceptoribus explanabit; de die et de horâ constituendâ dein cum Commilitonibus conveniet.

F. KAISER Astronomiam theoreticam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . IX.

As-

Horâ.

Astronomiam practicam, iisdem diebus . X.

Artis observandi exercitiis quotidie praeërit.

Theoriam motus corporum coelestium, secundum Cl. GAUSS tradet, diebus et horis auditoribus commodis.

Provectioribus discipulis, disquisitiones Cl. HANSEN, aliorumque, de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis, commentabitur.

Astronomiam quam popularem vocant tradet, diebus Lunae et Mercurii, horâ vespertinâ . . . . V.

Astronomiae primas notitias mathematicas tradet, iisdem diebus, horâ vespertinâ . . VI.

Singulos suos auditores, ad coelum, tubi ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit. Si qui sint qui Chronographiae et Calendariographiae operam dare cupiant, in auditorum commodum horas constituet.

P. L. RIJKE, Prof. extraord., postquam inauguratus fuerit, Physicam docebit experimentalem, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . XII.

Physicam Mathematicam tradet, diebus Lunae et Martis . . . . . VIII.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. SIEGENBEEK propter aetatem septuagenariam rude donatus, quantum per vires licebit, studiosae juventuti prodesse conabitur.

J. BAKE enarrabit *Ciceronis de Natura Deorum libros III*, diebus Lunae, Martis et Mercurii, adjunctis disputandi exercitationibus, die Jovis . . . . IX.

Horâ.

Interpretabitur *Sophoclis Ajacem*, et *Platonis Phaedrum*, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . X.

Locum ex Antiquitatibus Atticis de *Iudiciis* explicabit, diebus Lunae et Mercurii . . I.

Scholas Paedagogicas habebit, iisdem diebus II.

P. HOFMAN PEERLKAMP explicabit Historiam Universalem, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XI.

Quaestiones ad disputandum ponet, die Jovis . . . . XI.

Interpretabitur loca selecta ex Carmine *T. Lucretii Cari de Rerum Natura*, die Veneris XI.

G. L. MAHNE Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . XII.

Historiam Artium et Doctrinarum studii apud Romanos exponet, diebus Jovis et Veneris . . . . XII.

J. M. SCHRANT Historiam Patriae enarrabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . II.

Praecepta styli Neêrlandi seu Eloquentiae, nec non Oratoriae artis externae, tradet diebus Jovis, Veneris . . . . . . II.

Et die Saturni . . . . XII.

Eloquentiae historiam criticam, cum veteris tum recentioris aevi, enarrabit, diebus et horis auditoribus commodis.

A. RUTGERS *Jesajae* Vaticinia inde a Cap. XL, et *Psalmos* selectos interpretabitur, diebus Lunae et Martis . . . . . . IX.

Et die Mercurii . . . . I.

Primum *Regum* librum cursoria lectione tractare perget, die Jovis . . . . . XII.

Antiquitates Israëlitarum explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . XII.

Si

Horâ.

Si qui sint, qui linguae Sanskritae elementa sibi explicari cupiant, eorum studia lubentissime adjuvabit.

Grammaticam Sanskritam docebit et Anthologiam Sanscritam a Cl. LASSENO editam explicabit, die Jovis . . . . I—III.

Kalidasi Sakuntalam explicabit, die Veneris . . . . I—III.

Hitopadesam et *Kalidasi Meghadutam* interpretabitur, die Veneris . . V—VIII.

T. G. J. JUYNBOLL Sermonis Hebraei elementa (duce Cl. Roordâ) tradet, tum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis, Mercurii et die Jovis . . . . . . I.

Literarum Arabicarum, Chaldaicarum et Syriacarum initia docebit (duce Cl. Roordâ, Winero, Uhlemanno), diebus Jovis et Veneris VIII.

Et die Lunae et Martis . . . . . I.

Cum provectioribus Chrestomathiam leget Arabicam Cl. Kosegartenii, die Veneris . I.

Coranum tempore mox definiendo.

Chrestomathiam Syriacam Kirschii a Cl. Bernsteinio iterum editam, die Mercurii . II.

Lectiones de *Logica*, *Metaphysica* et *Philosophiae Historia* dein, quando vacuo loco prospectum erit, indicabuntur.

FACULTAS MEDICA.

G. SANDIFORT Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris X.

Physiologiam, Anatome comparata illustratam, iisdem diebus . . . . . . IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . . . I—III.

Horâ.

M. J. MACQUELYN quantum rerum suarum ratio patietur, juventutis Academicae commodis inservire paratus est.

J. C. BROERS Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Martis, Mercurii et Veneris . . . . XII.

Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit quotidie . VIII.

Collegio casuali, diebus Lunae et Jovis XII—III.

Operationibus Chirurgicis hiberno tempore, horis dein indicandis.

Artem Obstetriciam theoreticam et practicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . X.

Medicinam Forensem, die Mercurii et Veneris . . . . II.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . I.

Medicinam practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . . XI.

Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis . . . . I.

G. C. B. SURINGAR Therapiam generalem docebit, diebus Martis, Jovis et Saturni . XII.

Pharmacognosin et naturalem remediorum Historiam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris. XII.

Therapeuticum remediorum usum indicabit, diebus Mercurii et Veneris . . . I.

Doctrinam morborum singularium tradet, diebus Lunae, Martis et Jovis . . . I.

Praxin medicam, ad lectulos aegrotantium, moderabitur, diebus singulis . . . IX.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN en G. C. B. SURINGAR disputandi exercitiis praeërunt die Jovis III.

P.

Horâ.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord. ornatus, Numismaticam generalem tradere paratus est diebus et horis, quae auditoribus convenient.

J. C. E. BROUN Litterarum Germanicarum Lector, aget de GOETHII dramate, cui nomen *Iphigenia in Tauris*, ejusdemque Carmine *Hermanno et Dorothea*, diebus Martis et Veneris horâ post meridiem . . . VI.

Grammatices Germanicae imperitos Grammaticam docebit, et imperitioribus, scriptis facilioribus ad intelligendum explicandis, vacabit, horis et diebus dein indicandis.

W. FLEMING, Litterarum Anglicarum Lector, explicabit SHAKESPEARII Tragoediam, quae *Merry Wives of Windsor* vocatur, Poetaeque SCOTT carmen cui titulus: *Lay of the Last Minstred*, diebus Martis et Veneris horâ post meridiem . . . . . . V.

Litterarum Anglicarum minus peritis privatis institutionibus aderit, diebus et horis, quae illis convenient.

C. G. LOKKERS, Academicus Artis gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

Bibliotheca Academica, Lectionum tempore, diebus Lunae, Mercurii, Veneris et Saturni, ab horâ XII ad III; Feriarum tempore, diebus Mercurii et Saturni, ab horâ XII ad II unicuique patebit.

SCHOOL-NIEUWS.

DORDRECHT.

Den 11 Junij 1845. Na voorafgaand onderzoek, gedaan den 20 en 24 Mei l.l., naar de vorderingen der leerlingen aan de Latijnsche scholen in de Grieksche en Latijnsche talen en in de daarmede in verband staande wetenschappen, naar aanleiding van het koninklijk besluit, had heden alhier, in de Waalsche Kerk, derzelver openlijke *bevordering en de uitdeeling van prijzen en getuigschriften* plaats. Daar de Heer Dr. J. W. GRIM, Proreclor van dezelve, door ongesteldheid verhinderd werd eene redevoering te houden, trad de Heer Dr. G. FENEMA, Rector van het Gymnasium op, en sprak tot *lof van het door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning onlangs genomen besluit tot toelating van jongelingen op de Hoogescholen en Athenaea's.* Daarna vereerde Zijn Ed. de nagedachtenis van den verdienstelijken leerling B. J. ROERING, onlangs tot groote droefheid van zijne ouders, bloedverwanten, leermeesters en vrienden aan de Letteren en het Vaderland door den dood ontrukt.

Vervolgen ontvingen voor gemaakte vorderingen *in de oude talen*, prijzen, de volgende jongelingen: als op de derde klasse: S. J. H. VAN DER NOORDAA, J. J. DE REUS, H. A. NEBBENS STERLING en J. HORDIJK, tot de vierde klasse bevorderd wordende; op de tweede klasse: W. P. SMITS, tot de derde klasse overgaande; op de tweede klasse: J. W. VAN DER NOORDAA en B. DE VOGEL; op de eerste klasse: A. DEN BANDT, tot de tweede klasse be-

bevorderd wordende; op de eerste klasse: J. DE KONING, A. W. VERWEY en J. A. VAN DER SCHEER. Op de eerste orde der nieuwe leerlingen: J. KRIM, J. J. VAN DEN KIEBOOM en A. LIPJES, op de eerste klasse opgeschreven wordende; eindelijk op de tweede orde der nieuwe leerlingen: J. VAN DEN BRANDELER.

Daarenboven werden *loffelijke getuigschriften* voor de vlijtige beoefening van andere wetenschappen uitgereikt: als aan S. J. H. VAN DER NOORDAA, voor de *oude Aardrijks-*, *nieuwe Geschied-* en *Wiskunde;* aan J. J. DE REUS, voor de *nieuwe Geschied-* en *Wiskunde;* aan H. A. REBBENS STERLING en J. HORDIJK, voor de *nieuwe Geschiedkunde;* aan W. P. SMITS, voor de *nieuwe Geschied-* en *Wiskunde;* aan J. W. VAN DER NOORDAA, A. DE VOGEL en A. DEN BANDT, voor de *oude Geschied-*, *Fabel-* en *Rekenkunde;* aan J. DE KONING, voor de *Fabel-* en *Rekenkunde;* aan A. W. VERWEY, voor de *oude Geschied-*, *Fabel-*, *nieuwe Aardrijks-* en *Rekenkunde;* aan J. J. VAN DEN KIEBOOM, voor de *oude Geschied-*, *nieuwe Aardrijks-* en *Rekenkunde*, en aan J. VAN DEN BRANDELER, voor de *nieuwe Aardrijks-* en *Rekenkunde*.

Deze plegtigheid is met een fraai orgelmuzijk geëindigd, waarmede dezelve begonnen en van tijd tot tijd afgewisseld werd.

KERK-

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

EDE. Zie Aug. 1845.

NIJMEGEN.

OVER- EN NEDER-ASSELT, 21 Aug. 1845. De naar deze Gemeente beroepen Kandidaat P. VAN DER VLIET, heeft door het gelijktijdig ontvangen eener beroeping naar *Reeuwijk*, voor de op zijn Eerw. uitgebragte Collatie, bedankt. Het Klassikaal Bestuur van *Nijmegen*, doende wat des Kerkeraads is, heeft deswege heden, op vertoon eener nieuwe Akte van Collatie, tot Herder en Leeraar alhier, beroepen den Wel Eerw. Heer F. H. MOORREES, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, die deze beroeping bereidvaardig heeft aangenomen.

NIJMEGEN, 24 Aug. 1845. Werd ons den 13 j.l., bekend gemaakt, dat onze Herder en Leeraar J. E. DE VOOGT, eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente te *Amsterdam*, heden moesten wij uit zijnen mond vernemen, dat hij zich verpligt gevoeld had, die roepstem te volgen.

NIJMEGEN, 9 Sept. 1845. Heden ontvingen wij berigt, dat andermaal één onzer Leeraren, elders wordt begeerd. Onze Herder en Leeraar, Ds. S. K. THODEN VAN VELZEN, werd den 7 j.l., be-

beroepen te *Leeuwarden*, en heeft deze beroeping in ernstig beraad genomen.

ELDEN staat vakant te worden. Zie Julij 1845.

ZUTPHEN.

WINTERSWIJK, 1 Sept. Bij het afzenden van het berigt der viering van de veertig jarige Evangeliedienst van onzen oudsten Predikant J. VAN TROOSTENBURG DE BRUYN, op den 3 Aug. l. l., in het vorig nommer van dit Tijdschrift geplaatst, kon niet worden gemeld, dat, gelijk vele in de Gemeente, hunne belanstelling en deelneming in de vreugde van onzen Leeraar betoonden, ook de Leden des Kerkeraads, dit deden door een fraai geschenk in Zilver.

TIEL.

BUREN. Uit eene nominatie door den Minister, voor de zaken van de Hervormde Eeredienst, enz., den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren de volgende Predikanten:

A. DEKKERS, te *Garderen*. J. BACHIENE, te *Hooge Zwaluwe*. J. D. BLOEMEN, te *IJzendoorn*. G. H. BRAND, te *Ooy* en *Persingen*. C. A. HAGENBERG, te *Everdingen*. L. J. HARTMAN, te *Blankenham*. A. HISSINK, te *Dedemsvaart*. J. VAN LEEUWEN, te *Lieve Vrouwen Polder*. M. NIEMEIJER, te *Dinteloord* en *Prinseland*, en F. J. JANSSEN SCHOONHOVEN, te *Gramsbergen*.

Heeft zijne Majesteit, als Collator, den Heer A. DEKKERS, te *Garderen*, benoemd tot Pred. te *Buren*.

DRUMPT vakant. Zie Febr. 1845.

BOMMEL.

HURWENE, den 8 Sept. Wij mogen niet nalaten alhier met den hartelijksten dank openlijk te vermelden, dat bij ons dezer dagen ontvangen is, een kostbare, met een gepast opschrift voorzie-

ziene zilveren kan, ten gebruike bij de bediening van het H. Avondmaal, ons ten geschenke gegeven door den Wel Ed. Heer M. N. DE LANGE, Griffier van het Kantongeregt te *Tholen*, die hier mede op eene waardige en navolgenswaardige wijze, de nagedachtens van zijne, op den 28 Jan l. l., overledene Gade, Vrouwe ELISABETH ANTHONIA VAN RIJSSEL, vereerd heeft. De waardige Vrouw aanschouwde onder ons, op den 11 Mei 1789, het eerste levenslicht. Zij was de Dochter van wijlen den Wel Eerw. zeer Gel. Heer N. VAN RIJSSEL, toen Pred. in deze Gemeente.

HURWENE. Zie Julij 1845.

POUDEROIJEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

HARDERWIJK.

HEERDE, 1 Sept. 1845. Onlangs mogt ons weder een groot voorregt te beurt vallen. De Erfgenamen van den Heer HERMEN NIENHUIS hadden onlangs de aanzienlijke som van Duizend Guldens afgezonderd, ten behoeve onzer Diaconie, en stelden ons die ter hand, met bepaald verzoek, dezelve tot rentegevend kapitaal te beleggen. Wij weten, dat de edele Gevers daarvoor geen openlijken dank en loftuiting begeeren, maar achteden ons echter verpligt, hiervan melding te maken in dit Tijdschrift, ten einde, nevens zoo vele andere blijken van Christelijke weldadigheid te doen zien, dat de geest der belangstelling en liefde uit onze Hervormde Gemeente nog niet geweken is.

Hartelijk wenschen wij, dat ook andere vermogende Leden onzer Hervormde Kerk dit voorbeeld volgen, en naar de loffelijke gewoonte der Vaderen, op soortgelijke wijze, de weldadige Diaconie-inrigtingen voortdurend in staat stellen,

om

om het lot der behoeftige Medeleden te helpen verzachten.

OOSTERWOLDE, den 7 Sept. 1845. Deze dag was voor deze Gemeente gedenkwaardig. Ons kerkgebouw, met goedkeuring van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, en het Collegie van Toezigt over de Provincie *Gelderland*, om gewigtige redenen, uit eigene Kerkelijke Fondsen, vernieuwd en verplaatst zijnde, terwijl tevens in de godsdienstige behoeften van een gedeelte der Gemeente, aan het *Noordeinde*, door de aanstelling van een' Katechiseermeester en Oefeninghouder, en een geschikt Locaal, hetwelk men bezig is te bouwen, was en wordt voorzien, werd heden, na eene gepaste voorrede en dankzegging, aan de goddelijke bewaring aanbevolen, en in het gebed plegtig aan de Godsdienst toegewijd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. MONTIJN, Pred. te *Oldebroek*, die daarna onzen Leeraar, Ds. G. VAN DER FLIER, van *Aarlanderveen* beroepen en tot ons overgekomen, in zijne H. Bediening heeft ingezegend met *Coll.* IV : 17. *En zeg aan Archippus, zie op de bediening, die gij*, enz. Terwijl de Bevestigde, des namiddags, zijne H. Bediening aanving, met 2 *Kon.* V : 20. *Zoo zijn wij dan gezanten*, enz.

PUTTEN vakant. Zie Jan. 1845.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

PIJNAKKER, 29 Aug. 1845. De Kerkeraad dezer Gemeente het beroepingswerk hervattende, heeft in tegenwoordigheid van den tijdelijken Consu-

sulent, den 14 dezer geformeerd de navolgende nominatiën, *alphabetisch* gesteld:

Twaalftal:

DD. D. VAN DEN BERG, Kandidaat tot de H. Dienst. H. W. C. ILCKEN, Pred. te *Kolderveen* en *Dingsterveen*. J. J. KNAP, te *Fijnaard* en *Heiningen*. J. VAN LEEUWEN, te *Vrouwenpolder*. N. J. VAN DER MANDELE, te *Egmond aan Zee*. J. A. C. NONHEBEL, te *Nieuw-Loosdrecht*. T. H. HOOLA VAN NOOTEN, te *ter Aa*. E. RUITENSCHILD, te *Lopik* en *Cabauw*. J. J. DU SART, te *Landsmeer*. F. J. JANSEN SCHOONHOVEN, te *Gramsbergen*. H. P. SCHUURING, te *Wijk aan Zee*, en J. WOUTERS, te *Vlieland*.

Zestal:

DD. VAN DEN BERG, KNAP, VAN DER MANDELE, NONHEBEL, HOOLA VAN NOOTEN en SCHUURING.

Drietal:

DD. VAN DEN BERG, KNAP en NONHEBEL.

En is daaruit beroepen, Ds. J. J. KNAP, Pred. te *Fijnaard* en *Heiningen*, die evenwel ook hiervoor weder bedankt heeft.

NOOTDORP, 31 Aug. 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. D. HOLSTEIJN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. J. VAN SITTERT, Pred. te *Zoetermeer* en *Zegwaart*, plegtig onder ons bevestigd door zijnen Vader, Ds. A. W. HOLSTEIJN, Pred. te *Nieuwerkerk aan den IJssel*, die sprak over 2 *Tim.* II: 1. *Gij dan, mijn zoon, word gesterkt in de genade, die in Christus Jezus is.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: L. J. L. VAN NECK, C. A. KLINKENBERG, A. J. SCHILT, W. KRAIJENBELT, L. M.

LO-

LOBRIJ en A. H. C. VAN SENUS, respective Predd. te *Schipluide*, *Wassenaar*, *Bodegraven*, *Overschie*, *Zwammerdam* en *Kralingen*.

De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Hand.* VIII: 8. *En daar werd groote blijdschap in die stad.*

'T WOUD staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

ROTTERDAM.

IJSSELMONDE, den 10 Aug. Onze Gemeente heeft een groot verlies geleden. Op den 3den Aug. j. l. werd haar door den dood ontrukt de Ambachtsheer dezer plaats, de Wel Ed. Geb. Heer Mr. M. C. BICHON VAN IJSSELMONDE, Ambachtsheer van *Oost-* en *West-IJsselmonde*, Kommandeur der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Staatsraad in buitengewone dienst, Lid van de Staten van *Zuid-Holland*, Oud-Burgemeester der stad *Rotterdam*, enz. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. J. VAN DEINSE, bragt hem op heden de welverdiende hulde toe, en wekte ons op, naar aanleiding eener Leerrede over *Spr.* VIII: 7*b*, om steeds te gedenken aan het zekere en dikwerf onverwachte van onzen dood, opdat wij ons tot den gewigtigen overstap in de eeuwigheid mogten voorbereid houden.

Lang zal de nagedachtenis van den waardigen Overledene in zegening gehouden worden. God verhoore de gebeden, welke bij deze lijkrede voor de Hoog Wel Geb. Ambachtsvrouwe dezer plaats en hare geachte kinderen zijn ontboezemd.

VLAARDINGEN. Zie Julij 1845.

LEIDEN.

AARLANDERVEEN, den 31 Aug. 1845. Nadat onze naar *Oosterwolde* beroepen Leeraar, Ds. G. VAN DER FLIER, den 29 dezer behoorlijk van zijne betrekking op den Kerkeraad en de Klas-

Klasse was losgemaakt, door den Gecommitteerde van het Klaassikaal Bestuur van *Leiden*, Ds. L. M. LOBRIJ, Pred. te *Zwammerdam*, en in de tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. A. J. SCHILT, Pred. te *Bodegraven*, nam zijn Eerw. heden een plegtig en hartelijk afscheid van ons, predikende over *Filipp*. I: 27.

AARLANDERVEEN, den 3 Sept. Heden kwam de Kerkeraad, daartoe gemagtigd, door de verkregene handopening, onder voorzitting van den Consulent, tot het uitbrengen der keuze van eenen nieuwen Herder en Leeraar bijeen. Alzoo werd achtervolgens dit twaalf-, zes- en drietal van Predikanten geformeerd:

Twaalftal:

DD. A. VAN HERWAARDEN, te *Waarder* en *Lange Ruige Weide*. B. MOORREES, te *Wijk bij Heusden*. N. BEETS, Th. Dr. te *Heemstede*. A. J. SCHILT, te *Bodegraven*. J. J. KNAP, te *Fijnaard* en *Heiningen*. O. G. HELDRING, te *Hemmen*. H. RIETVELD CREIJGHTON, te *IJsselmuiden*. J. C. EIJKMAN, te *Balk*. H. J. DEN BOER, te *Ouderkerk aan den IJssel*. J. A. C. NONNEKEL, te *Nieuw-Loosdrecht*. J. H. CALKOEN, te *St. Laurens* en *Brigdamme*. J. G. VAN DEN STEEN, te *Lunteren*.

Zestal:

DD. VAN HERWAARDEN, MOORREES, BEETS, SCHILT, KNAP, HELDRING.

Drietal:

DD. VAN HERWAARDEN, MOORREES, BEETS.

En is hieruit terstond eenparig beroepen, de Wel Eerw. Heer A. VAN HERWAARDEN, Pred. te *Waarder*, aan wien de beroepingsbrief, geagreëerd door den Gevolmagtigde van de Ambachtsvrouw dezer Gemeente, overgemaakt is.

NOORDWIJK AAN ZEE. Zie Aug. 1845.

DORD-

DORDRECHT.

In den *Oud-Beijerlandschen* Ring fungeren als Praetor, Ds. P. J. ZAALBERG, Pred. te *Nieuw-Beijerland.* Scriba, J. C. SMELTZER, Pred. te *Klaaswaal.* Quaestor, N. VAN DE ROEMER, Pred. te *Puttershoek.*

OUD-BEIJERLAND, den 7 Aug. Twaalftal geformeerd door de Ed. Achtb. Regering, uit een ten zelve dage gemaakt gros, ter vervulling van het verzochte en verkregene Emeritaat, *salvo honore*, van Ds. LA LAU, in te gaan 1 October aanstaande:

A. DE RONDE BRESSER, Predd. te *Oude Lande.* NACHENIUS, Th. Dr., te *Heinenoord.* MOLENAAR, te *Beest.* GUTTELING, te *Bommel.* LE ROY, te *Gameren.* VAN WIJNGAARDEN, te *Zwijndrecht.* VAN STAVEREN, Th. Dr. te *Kedichem.* MOLTZER, te *Waalwijk.* KNOTTENBELT, te *Mijnsheerenland.* LA LAU, te *St. Anthoniepolder.* VAN DER STEEN, te *Cillaarshoek.* LEM, Hulpprediker te *Numansdorp.*

Zestal:

A. DE RONDE BRESSER, MOLENAAR, NACHENIUS, LE ROY, LA LAU, KNOTTENBELT.

Drietal:

A. DE RONDE BRESSER, MOLENAAR, NACHENIUS.

Eental:

A. DE RONDE BRESSER.

STREEFKERK, 11 Aug. 1845. Heden had deze Gemeente het vereerend genoegen haren nieuwen Ambachtsheer, den Wel Ed. Heer P. J. TIELEMAN, (wonende te *'s Gravenhage*) in haar midden te zien; welke vreugde van dien dag zeer verhoogd werd door een bewijs van 's mans edelmoedige denkwijze, daar het zijn Wel Ed. behaagde het Armbestuur dezer plaats met eene zeer aanzienlijke gift te vereeren. Nog lange zal deze edele daad van ware menschlievendheid bij ons in

zegenend aandenken blijven en worde dezelve, gelijk wij wenschen, ook door velen nagevolgd.

'sGRAVENDEEL, den 17den Aug. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. RIENSTRA, Th. Dr., ons bekend, dat hij voor de beroeping naar *Workum* bedankt heeft, bij die gelegenheid zich op nieuw verbindende, met eene predikatie over 1 *Joh.* I: 3.

OUD-BEIJERLAND, 10 Sept. 1845. Uit het vroeger medegedeelde twaalftal van Predikanten, is op den 18den Aug. l.l. door den Eerw. Kerkeraad het volgend zestal geformeerd:

DD. DE RONDE BRESSER, te *Oudelande*. MOLENAAR, te *Beest*. ADAMA VAN SCHELTEMA, te *Colijnsplaat*. LEM, Hulpprediker te *Numansdorp*. BURGERHOUDT, te *Dirksland*, en VAN WIJNGAARDEN, te *Zwijdrecht*.

Waaruit dit drietal:

DD. DE RONDE BRESSER, BURGERHOUDT en ADAMA VAN SCHELTEMA; de laatste met het lot tegen MOLENAAR, te *Beest*.

Uit welk drietal, na vroeger bekomene dispensatie van Art. 38 van het Reglement op de Vakaturen, terstond beroepen werd, Ds. A. DE RONDE BRESSER, Pred. te *Oudelande*, onder de Klassis van *Goes*, die, volgens ingekomen berigt op heden, de beroeping heeft aangenomen, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke goedkeuring.

DORDRECHT. Zie Julij 1845.

GIESSEN NIEUWKERK staat vakant te worden. Zie Julij 1845.

GIESSENDAM EN NEDERHARDINXVELD. Zie Aug. 1845.

GOUDA.

REEUWIJK, 17 Aug. Nadat onze te *Lek-*

ker-

kerkerk beroepen Leeraar, J. M. VAN WALSEM, vooraf van wege het Klassikaal Bestuur van *Gouda*, door den Scriba, J. LA LAU, Pred. te *Gouda*, was losgemaakt van zijne betrekkingen tot onzen Kerkeraad en Gemeente, en daarbij het Consulentschap opgedragen geworden aan den naburigen Leeraar, A. TEN BOSCH, ABR.Z, Pred. te *Sluipwijk*, heeft eerstgemelde op heden zijne afscheidsrede gehouden, naar aanleiding van 1 *Joh.* II:28. *En nu, kinderkens! blijft in Hem.*

LEKKERKERK EN ZUIDBROEK, 24 Aug. Heden werd onze van *Reeuwijk* beroepen Leeraar, J. M. VAN WALSEM, in zijne dienst bij deze Gemeente bevestigd, door zijnen Broeder, J. A. VAN WALSEM, Pred. te *Vucht*, bij vriendelijken afstand van den Consulent, G. DE GROOT STIFFRY, Pred. te *Krimpen aan de Lek*. De Bevestiger had ten onderwerp *Hand.* XI:24*a*. *Want hij was een goed man, en vol des Heiligen Geestes en des geloofs.* En de Bevestigde heeft zijn werk onder ons aanvaard, sprekende naar aanleiding van 1 *Cor.* II:2. *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus en dien gekruist.*

REEUWIJK, 4 Sept. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek onzes Leeraars naar *Lekkerkerk*, heeft de Wel Ed. Geb. Heer Mr. P. G. J. HOOG VAN TER AAR, Ambachtsheer van *Reeuwijk* enz., den Kerkeraad en de Gemeente alhier verblijd met de benoeming, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente, van den Kandidaat F. VAN DER VLIET, sedert 1840 geacht Hulpprediker bij de naburige Gemeente van *Gouda*, en de Kerkeraad, op vertoonde Acte van Collatie, heden de kerkelijke beroeping op dezen, onder voorzitting des Consulents, hebbende uitgebragt,

 is

is dezelve, onder inwachting der vereischte approbatiën, door den Beroepene aangenomen.

GOUDA, 6 Sept. De Breede Kerkeraad der Gemeente alhier heeft, ter aanstaande vervulling der vakature, veroorzaakt door het afsterven van wijlen derzelver oudsten Leeraar, J. L. NIJHOFF, op 12 Aug. l.l. gemaakt, eerstelijk een twaalftal, waarop gebragt zijn de Predikanten:

J. BROEDELET, te *Wijk bij Duurstede.* D. G. ESCHER, Th. Dr. te *Wageningen.* H. VAN STAVEREN, Th. Dr. te *Kedichem.* C. BOON, Th. Dr. te *Sassenheim.* G. J. DE KLERK, te *Oost-Zaandam.* J. RUIJS, te *Rhenen.* J. KOOIJ, te *Lisse.* H. J. B. G. THEESING, te *Zevenhuizen.* J. C. TEN BRUMMELER ANDRIESSE, te *Hoorn.* J. C. VAN SCHERMBEEK, te *Elst.* G. ALTING BÖSKEN, te *Waddingsveen*, en D. W. DE ROO, te *Enkhuizen.*

Op het zestal zijn geplaatst de H. H.:

BROEDELET, ESCHER, VAN STAVEREN, BOON, DE KLERK en VAN SCHERMBEEK.

Op het drietal zijn in eene volgende vergadering, op denzelfden dag gehouden, gebragt geworden de HH.:

BROEDELET, ESCHER en DE KLERK.

Uit hetwelk met eenparigheid beroepen is de eerstgemelde Leeraar, J. BROEDELET, te *Wijk bij Duurstede*, van welken het berigt der aanneming, onder de vereischte approbatiën, is ingekomen.

SCHOONHOVEN, 7 Sept. Tot vervulling der nog steeds alhier bestaande vakature, is den 1sten l. l., het navolgend twaalftal gemaakt:

Ds. G. E. W. DE WIJS, Pred. te *Jisp.* G. H. WOLVEKAMP, te *Berkenwoude.* H. VAN VOORST, te *Wormer.* T. H. HOOLA VAN NOOTEN, *ter Aa.* H. A. MATTHES, te *Valkenburg.* P. A. VAN DER LAAN, te

te *Spanbroek* en *Opmeer*. H. P. SCHUURING, te *Wijk aan Zee* en *aan Duin*. H. W. C. ILCKEN, te *Kolderveen*. D. P. KNUTTEL, te *Ammerstol*. J. A. VAN WALSEM, te *Vucht* en *Cromvoirt*. W. H. HOUEL, te *Groote Lind* en *Oude Lands Ambacht*, en R. A. SOETBROOD PICCARD, Th. Dr., te *Langerak over de Lek*.

Zestal:

Ds. DE WIJS, HOUEL, VAN VOORST, VAN WALSEM, PICCARDT en MATTHES.

Drietal:

Ds. DE WIJS, HOUEL en VAN WALSEM.

En terstond daaruit beroepen, Ds. G. E. W. DE WIJS, Pred. te *Jisp*, die ons heden verblijdde met het berigt, dat hij de vrijheid gevonden had, om die roeping, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, aan te nemen.

NOORDELOOS EN OVERSLINGELAND. Zie Aug. 1845.

NIEUWPOORT vakant. Zie Aug. 1845.

BRIELLE.

HERKINGE staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

STAD AAN 'T HARINGVLIET. Zie Aug. 1845.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

KORTENHOEF, den 8 Sept. Na verkregene handopening, tot het doen van een beroep, heeft de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, J. H. CHRISSTOFFELS, AZ., Pred. te *Ankeveen*, uit een twaalftal Kandidaten, bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, waarop geplaatst waren de Wel Eerw. Heeren:

W. A. VAN DIEST, M. A. VAN BOVEN, C. L. KLEIN, A. J. BACKER, P. T. VAN DEN BERG, A. HAGE, J. BOELE, J. TEN KATE, Q. H. POPPE, F. W. J. KAAKEBEEN, W. A. VAN DER LINDEN en J. F. CORSTIUS.

Met eenparige stemmen beroepen, den Wel Eerw. Heer C. L. KLEIN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, bereidvaardig heeft aangenomen.

AMSTERDAM. Onze Gemeente, naauwelijks verblijd door het uitzigt, dat de vakature, ontstaan door het Emeritaat van Ds. WOLTERBEEK, weldra zal vervuld worden, door de komst van Ds. J. E. DE VOOGT, van *Nijmegen*, werd op het onverwachtst bedroefd, door het bijna plotseling overlijden aan eene zenuwberoerte, van een harer waardige Leeraars, HEILIGER JACOB WUNDER, op den 11 Sept. j. l. Alhier geboren, den 17 Aug. 1779, had hij zijne opleiding tot de Evangeliebediening, eerst op de Latijnsche scholen en aan het Athenaeum in deze stad, en daarna te *Utrecht*, ontvangen, en aanvaardde zijne gewigtige betrekking als Herder en Leeraar te *Renkum* en *Heelsum*, den 1 Sept. 1805. Twaalf jaren daarna te *Gorinchem*, en den 16 Julij 1823 alhier. Van zijne veertig jarige dienst heeft onze Gemeente, dus twee en twintig jaren genot gehad. Zij verliest nu in hem eenen man, die al de deelen van zijn dienstwerk getrouw en naauwgezet vervulde, en, wat hij vermogt, gaarne aanwendde tot heil van anderen. Uit zijne aardsche betrekking, als in een oogenblik, tot eene hoogere overgebragt, geniet hij, gelijk wij vertrouwen, het geluk der hemellingen. Zijn overlijden voor de Gemeente en zijne vrienden hoogst aandoenlijk, is vooral diep smartelijk voor zijne Weduwe en Kinderen,

wier

wien de vertroostingen Gods in rijke mate mogen ten deel zijn, gelijk de Overledene die aan anderen zoo gaarne mededeelde, en zijne beide waardige Zonen dit nog doen in de Gemeente van *Thamen aan den Amstel* en *Purmerende*, waar zij met lof werkzaam zijn in de dienst des Heeren.

Onze Leeraars hebben bij hunne openlijke aankondiging van het overlijden hunnes geachten Ambtgenoots, de Gemeente ernstig opgewekt, om, bij de onzekerheid der doodsure, toch de lessen haar gegeven, door haren ontslapenen Voorganger, en die zij nog ontvangt, met belangstelling ter harte te nemen; en zullen voor de Weduwe het jaar van gratie, met bereidwilligheid vervullen. Dus is te AMSTERDAM op nieuw eene Predikantsplaats vakant.

AMSTERDAM. Zie Aug. 1845.

AMSTELVEEN vakant. Zie Aug. 1845.

HAARLEM.

JISP, den 24 Aug. 1845. Heden morgen werd ons door een onzer vroegere Leeraars, Ds. J. BOLDINGH, Pred. te *Alkmaar*, die eene predikbeurt alhier vervulde, medegedeeld, dat onze tegenwoordige geachte en geliefde Leeraar, Ds. G. E. W. DE WIJS, eene eenparige beroeping had ontvangen naar *Workum*, en dezelve in beraad had genomen.

JISP, den 7 Sept. 1845. Onze Leeraar, Ds. G. E. W. DE WIJS, die, weinige dagen na die van *Workum*, mede eene eenparige beroeping had ontvangen naar *Schoonhoven*, maakte ons heden bekend, dat hij, na ernstige overweging, zich verpligt had gevonden, voor de beroeping naar *Workum* te bedanken, doch die naar *Schoonhoven* aan te nemen. Welk berigt ons, door hem met aandoening gegeven, door ons, die

den geliefden Leeraar, gaarne in ons midden hadden behouden, met droefheid werd vernomen.

HAARLEM, 25 Aug. 1845. Na verkregene handopening, heeft de groote Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente alhier, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van haren oudsten Herder en Leeraar, Ds. H. MANGER, heden geformeerd het navolgende twaalftal van H. H. Predd., alphabetisch gesteld:

DD. H. VAN BERKUM, te *Wolzum* en *Westhem*. J. BROEDELET, te *Wijk bij Duurstede*. J. P. VAN HARENCARSPEL, te *Leeuwarden*. S. F. VAN HASSELT, te *Sneek*. C. L. JUNGIUS, te *Rijswijk*. G. J. DE KLERK, te *Oost-Zaandam*. A. RUTGERS VAN DER LOEFF, te *Zutphen*. W. L. F. MOLTZER, te *Waalwijk*. E. B. SWALUË, Th. Dr. te *Goes*. S. C. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr. te *Nijmegen*. A. VAN WITZENBURG, te *Boskoop*, en H. J. WUNDER, Jr., te *Purmerende*.

Op den 9 Sept. daaraanvolgende, zijn op het zestal gebragt:

DD. HARENCARSPEL, JUNGIUS, DE KLERK, MOLTZER, SWALUË en VAN WITZENBURG.

OOST-ZAANDAM, Sept. 1845. Onze Gemeente betreurt wederom het verlies van een' harer Leeraren; de Wel Eerw. Heer J. W. C. TENCKINCK, bezweek den 26 Aug., in den ouderdom van ruim 68 jaren, aan de gevolgen eener spoedig toenemende verzwakking, op denzelfden dag, waarop hij voor 42 jaren, tot ons overgekomen was. Van *Venhuizen*, alwaar hij bijna zes jaren het Evangelie verkondigd had, herwaarts geroepen, was hij gedurende dit gansche tijdsverloop, aan de bevordering van de belangen dezer Gemeente werkzaam. Met helderheid van verstand en meer dan gewone kunde, paarde hij

eene

eene onvermoeide werkzaamheid en ijzeren wilskracht, waardoor hij tot het verrigten van vele en velerlei bezigheden, bovenmate was geschikt. Groot was, gedurende zijne veeljarige dienst onder ons, zijn lust in het gewigtig ambt hem toevertrouwd; groot zijne inspanning en volharding, om in onzen veel bewogenen tijd, naar zijne overtuiging, het licht der waarheid te verspreiden, en de beginselen der Evangelieleer in veler harten te prenten; groot zijne bereidwilligheid om anderen hulp te verleenen, en raad en troost te schenken, waar men die behoefde en begeerde. Geen oogenblik van den kostbaren levenstijd ongebruikt latende, zag hij zich in staat gesteld, om ook buiten den kring zijner Gemeente werkzaam te zijn, en de Vaderlandsche Kerk en Godgeleerde Wetenschappen aan zich te verpligten. Getuigen daarvan enkele, zoowel met als zonder zijnen naam uitgegevene Schriften; getuigen daarvan zijne loffelijke bemoeijingen in zijne verschillende betrekkingen, zoowel van Scriba van het Klassikaal Bestuur, gedurende vele jaren, door hem met getrouwheid en naauwgezetheid bekleed, als van andere Genootschappen; getuige daarvan zijne verdiensten ook jegens dit Tijdschrift, aan welks belangen de laatste heldere oogenblikken zijns levens nog waren gewijd. De Gemeente betreurt derhalve in haren ontslapenen Leeraar, eenen man, die ijverig gewoekerd heeft met de talenten, hem door de Voorzienigheid toevertrouwd, en wiens langdurige dienst onder haar gestrekt heeft tot opbouwing van het Koninkrijk der Hemelen, en hoe gaarne zij hem langer in het land der levenden had aanschouwd, zij verheugt zich echter dankbaar in het voorregt, haar gedurende zoo vele jaren geschonken, en misgunt

gunt den getrouwen Dienstknecht de rust niet, die God geve, dat hij dáár geniet, waar onze werken volgen met ons.

Onze overblijvende Leeraar bepaalde ons op den eerstvolgenden Zondag na zijn overlijden, opzettelijk bij dit sterfgeval, naar aanleiding van *Ps.* XC: 12. God sterke zijne hoogbejaarde Weduwe in hare droefheid, en storte balsem in hare wond. Het *annus gratiae* zal door den Ring van *Zaandam* waargenomen worden.

ZAANDAM, (WESTZIJDE.) Onze beide Leeraren hebben in de voor- en namiddag-Godsdienst, ook deze Gemeente bepaald, bij het afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. W. C. TENCKINCK, en dezelve ernstig opgewekt, om de lessen en vermaningen ter harte te nemen en in beoefening te brengen, welke de Ontslapene haar zoo menigmaal gegeven heeft, bij de prediking des Evangelies in haar midden.

ALKMAAR.

OOST- EN WEST-GRAFTDIJK. Zie Julij 1845.

ALKMAAR. Zie Julij 1845.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER. Zie Aug. 1845.

HOORN.

HOORN, 20 Aug. 1845. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het vertrek van Ds. H. L. OORT, naar *Delft*, en voortdurende door het bedanken van Ds. BROEDELET, werd heden door den Breeden Kerkeraad de volgende nominatie volgens alphabetische orde zamengesteld:

Op het twaalftal werden geplaatst de H. H.:

V. J. BERKHOUT, Predd. te *Monster*. W. VAN BEUNINGEN, te *Rossum*. H. A. G. BRUMUND, te *Vlaardingen*. C. L. JUNGIUS, te *Rijswijk*. A. W. KAMP, te *Knijpe*. W. L. F. HOLTZER, te *Waalwijk*.

wijk. J. B. NIJHOFF, te *Spaarndam*, C. A. W. OPZOOMER, te *Wadenbijen*. C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA, te *Colijnsplaat*. J. WILDSCHUT, te *Brummen*. A. VAN WITZENBURG, te *Boskoop*. G. E. W. DE WIJS, te *Jisp*.

Op het zestal de H. H.:

W. VAN BEUNINGEN, W. L. F. MOLTZER, W. OPZOOMER, C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA, J. WILDSCHUT en G. E. W. DE WIJS.

Op het drietal de H. H.:

W. OPZOOMER, C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA en G. E. W. DE WIJS.

Waaruit beroepen is de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA, Pred. te *Colijnsplaat*.

ANDIJK, 31 Aug. 1845. Daar ons Hervormd kerkgebouw sedert lang eene verbetering en vernieuwing vereischte, is de Gemeente daarin eindelijk gelukkig geslaagd, en mag zich nu verheugen over een verbeterd licht en een plafond in de Kerk, welk eerste veel te wenschen overliet, en welk laatste tot hiertoe in het geheel niet bestond.

De afbouw gelukkig volbragt zijnde, werd daaraan Godsdienstig gedacht door onzen Leeraar, P. E. VAN DER ZEE, sprekende bij die gelegenheid over *Hebr.* X : 25*a*, om het noodzakelijke en betamende van onderlinge Godsdienstige zamenkomsten in het oog te doen vallen. Naar aanleiding dus der gekozene woorden en het van zelf daaruit voortvloeijende thema, werd de Gemeente bepaald bij de noodzakelijkheid en dure verpligting, om steeds in het huis des gebeds getrouw op te komen, om dáár den Vader en den Zoon gezamenlijk te loven en te prijzen, ten einde dáár den beloofden zegen te ontvangen, — en werd gewe-

zen

zen op de heerlijke vruchten, die eene getrouwe pligtsbetrachting en eene gezette opkomst in het huis Gods volgen, wordende daardoor alleenlijk het geestelijke leven gekweekt, gevoed en tot rijpheid gebragt. Deze reden werd besloten met de Gemeente tot dankbaarheid te stemmen voor de daartoe benoodigde en ontvangene gelden, als hebbende de Gemeente groote verpligting aan wijlen Z. M. Graaf van *Nassau*, die reeds door den dood is weggenomen, en nu, zoo wij hopen, de vruchten smaakt van zijn geloof, — en aan onzen geëerbiedigden Koning, WILLEM II, welke dan ook dankbaar herdacht werd en voor wiens behoud gebeden werden ontboezemd. — Ook grooten dank zijn wij verschuldigd aan de Hoog Eerw. Synode en het edel groot achtbaar Collegie van toezigt op de kerkelijke administratiën. Aan beide dus, en aan de vroegere Heeren Kerkvoogden met de tegenwoordige en de Notabelen en allen, die zich in de Gemeente als bevorderaars der kerkelijke belangen en als beminnaars en vrienden der geopenbaarde Godsdienst hebben doen kennen, werd regtmatige hulde gebragt. Maar vooral en boven alles werd God, de Vader van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, voor dien grooten zegen geloofd, gedankt en geprezen.

Al hetwelk voorafgegaan, gevolgd en besloten werd door het zingen van *Gez.* LXXIX: 1. *Ps.* XLIII: 3, 4. *Gez.* LXXXVII: 2, 4, en *Gez.* CLIII: 3.

Z E E L A N D.

MIDDELBURG.

MELISKERKE. Zie Julij 1845.

GOES.

GOES.

GOES, den 31 Aug. 1845. Aan het begin dezer maand gaf onze jongste Leeraar, L. VAN HAAFTEN, ons kennis, eene beroeping ontvangen te hebben naar de Gemeente te *Leeuwarden*. Bij zijne afwezendheid mogten wij heden, in zijnen naam en door één zijner Ambtgenooten, tot onze blijdschap vernemen, dat hij vrijheid had gevonden om ook voor deze beroeping te bedanken.

OUDELANDE, den 7 Sept. 1845. Onze Leeraar, Ds. A. DE RONDE BRESSER, deelde ons voor veertien dagen mede, dat hij eene beroeping ontvangen had naar de Hervormde Gemeente van *Oud-Beijerland*. Heden vernamen wij, dat hij zich had verpligt gevonden dezelve aan te nemen.

KAPELLE vakant. Zie Mei 1845.

IJZENDIJKE.

AXEL vakant. Zie April 1845.

UTRECHT.

UTRECHT.

UTRECHT. Aan Ds. F. SMEER, bevestigd Predikant te *Wilnis* en *Oudhuizen*, is Akte van Lidmaatschap aan deze Klassis afgegeven.

UTRECHT, den 9 Aug. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van Ds. STORM, is heden door den Breeden Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente gemaakt dit twaalftal:

DD. BÖSKEN, Predd. te *Vlissingen*. VAN DEN HAM, te *Veenendaal*. KUIPER, te *Middelburg*. MOLENKAMP, te *Delft*. VAN MARKEN, te *Dordrecht*. SLOTEMAKER, te *Middelburg*. BORSIUS, Th. Dr. te *Middel-*

delburg. VAN HARENCARSPEL, te *Leeuwarden*. BURGERHOUDT, te *Dirksland*. VAN VOORTHUIJSEN, te *Nijmegen*. WERNINK, te *Vlaardingen*. PIJZEL, te *Dordrecht*.

UTRECHT, 17 Aug. 1845. Heden had onze Leeraar, D. DE BONVOUST BEECKMAN, het genoegen de gedachtenis te vieren van zijne 25 jarige Evangeliedienst, van welke hij, gelijk vroeger in de Gemeenten van *de Vuursche*, *Delftshaven* en *Nijmegen*, de laatste 16 jaren in ons midden mogt werkzaam zijn; vermeldende en roemende bij die gelegenheid de goddelijke hulp aan hem bewezen, naar aanleiding van *Hand.* XXVI: 22*a*. *Hulp van God verkregen hebbende*, *sta ik tot op dezen dag*. Moge diezelfde hulp, die hem zoo veelzins ook ten onzen nutte deed werkzaam zijn, hem ook verder niet begeven, en hem in staat stellen, ons, naar zijnen en onzen wensch, nog langen tijd, en tot zegen voor velen, met het Evangelie der genade te dienen!

WILNIS EN OUDHUIZEN, 17 Aug. Heden had alhier de plegtige bevestiging plaats van onzen nieuwen Leeraar, den Eerw. Heer F. SMEER, Jr., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. Het werk der inzegening werd verrigt door zijnen Behuwdbroeder, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. C. KLINKHAMER, Pred. te *Wijngaarden*, c. a., aan wien de Secundus-Consulent het bereidwillig had afgestaan. De Bevestiger sprak tot de Gemeente, naar aanleiding van 2 *Tim.* I: 7, 8*a*. *Want God heeft ons niet gegeven eenen geest der vreesachtigheid, maar der kracht en der liefde en der gematigdheid. Schaam u dan niet der getuigenis onzes Heeren*. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door den Secundus-Consulent, E. CATS WOR, Pred. te *Mijdrecht*, de Wel Eerw. H. H. T. H.

HOO-

HOOLA VAN NOOTEN en P. A. VAN DER SCHEER, Predikanten te *ter Aa* en *Baambrugge*. Des namiddags aanvaardde de bevestigde Leeraar zijn heilig dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Matth.* XIII : 18. *Gij dan hoort de gelijkenis van den zaaijer.*

VINKEVEEN EN DEMMERIK. Zie Aug. 1845.

AMERSFOORT.

DE BILT, 31 Aug. Heden werd ons nieuwe Orgel, aan de dienst des Heeren toegewijd, waardoor een lang gekoesterde wensch werd vervuld. Onze Leeraar C. SPEELMAN, sprak bij deze gelegenheid tot ons, een feestwoord, naar aanleiding van *Hebr.* XIII : 16*b*, en stemde ons, bij de beschouwing, *dat dit speeltuig den Heere opgedragen, een offer was, Hem welgevallig*, tot betamende vreugde. Deze toespraak werd afgewisseld door toepasselijke gezangen, waarmede zich nu voor het eerst de hartverheffende klanken der gewijde toonkunst paarden.

De Heer W. J. F. NIEUWENHUYZEN, Organist in de Domkerk te *Utrecht*, belast geweest met het examen, had ook bereidwillig de eerste bespeling op zich genomen, en heeft ons met de loffelijke eigenschappen van het Orgel, nader bekend gemaakt: vooral toen zijn Ed. des avonds de Gemeente op uitstekende proeven van zijn verheven kunsttalent vergastte.

De Heeren LOHMAN, Orgelmakers te *Leiden* en te *Groningen*, hebben als vervaardigers van hetzelve hunnen kunstroem waardig gehandhaafd: immers de naauwkeurige behandeling, de eenvoudige luister, maar vooral de aangename en krachtige intonatie, verdienen den meesten lof, en het geheel levert eene uitmuntende proef, dat zij met de eerste meesters in hun vak mogen wed-

ijveren. Het Orgel wordt bespeeld op twee klavieren en een aangehangen pedaal, en het is 16 registers, waaronder de *praestant*, *fluit doux*, *salcionaal* en *dulciaan* op het manuaal, en de *viool de gamba*, *praestant* en *fluit* op het bovenklavier, inzonderheid uitmunten. Met prijzenswaardigen ijver heeft de geheele Gemeente tot vervulling van haren wensch bijgedragen, waarbij met dankzegging vermelding verdient, dat sommige Godsdienstvrienden buiten de Gemeente, met milde hand onze pogingen hebben ondersteund; waaronder eene Dame, door hartelijke liefde en edelen kunstzin gedreven, de plaatsing van den *dulciaan*, tot volmaking des werks, voor hare rekening had genomen.

Ons speeltuig, nu den Heere geheiligd, moge eene offergave Hem welgevallig blijven, door de verkondiging zijner heerlijke deugden en de aankweeking van reine en edele gezindheden in onze harten.

WIJK.

WIJK BIJ DUURSTEDE, den 7 Sept. 1845. Op den 10 Augustus l.l. mogten wij van onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. BROEDELET, vernemen, dat hij vrijheid had gevonden voor eene beroeping naar de Gemeente van *Hoorn*, den 3 Aug. op hem uitgebragt, na ernstig beraad te bedanken. Den daaropvolgenden Zondag berigtte hij ons het ontvangen van eene beroeping naar de Gemeente van *Gouda*, en heden moesten wij eindelijk vernemen, dat hij zich verpligt had gevonden, deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, aan te nemen.

ELST. Zie Aug. 1845.

VEENENDAAL. Zie Aug. 1845.

VRIES-

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

BERGUM, 31 Aug. 1845. Heden is door den Wel Eerw. Heer H. NIEBUUR FERF, Pred. dezer Gemeente, met eene Leerrede over 1 *Tim.* VI : 20, 21, alhier plegtig bevestigd, de Wel Eerw. Heer U. H. THODEN VAN VELZEN, tijdelijke Hulpprediker te *Oudkerk*, c. a., als vaste Hulpprediker tot adsistentie van den Pred. van *Bergum*, om voortdurend werkzaam te zijn, ten behoeve van de ingezetenen der *Bergumerheide*. De Bevestigde heeft dit zijn H. Dienstwerk aanvaard, met eene Leerrede over 2 *Cor.* VIII : 9, en is alzoo van heden af in vaste dienst alhier getreden. Zijn Eerw. was den 7 Julij l. l., door den Eerw. Kerkeraad van *Bergum*, met eenparige stemmen daartoe benoemd, uit een zestal Kandidaten, opgegeven door Zijne Excell. den Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst, enz., en waarop behalve den benoemde, geplaatst waren de H. H.: J. J. WASSENAAR, E. W. BEGEMANN, E. P. J. JONGSMA, J. E. MEBIUS en A. A. VAN RIESEN SCHOLTEN. De Wel Eerw. Heer WASSENAAR, eerst gekozen, was inmiddels als Hulpprediker te *Haule* en *Haulerwijk* benoemd; weshalve Zijne Excell. aan den Kerkeraad berigt had, *alleen uit dien hoofde* te moeten verlangen, dat eene andere keuze mogt gedaan worden, welke daarop, gelijk gezegd is, eenparig viel op den Wel Eerw. Heer VAN VELZEN.

LEEUWARDEN, 7 Sept. 1845. Nadat Ds. L. VAN HAAFTEN, Pred. te *Goes*, voor de den 30 Julij l. l., op zijn Eerw. uitgebragte beroeping, bij missive van den 27 Aug. bedankt had,

 heeft

heeft de Breede Kerkeraad, den 1sten dezer, geformeerd een nieuw twaalftal, bestaande uit:

DD. J. BROEDELET, te *Wijk bij duurstede.* S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr. te *Nijmegen.* H. HUYSERS, Th. Dr. te *Pieterburen.* C. BOON, Th. Dr. te *Sassenheim.* T. PIJTERSEN, te *Nijehoske.* A. B. VAN HOLKEMA, te *Oldeboorn.* L. VROOM, te *Zwolle.* L. S. P. MEYBOOM, Th. Dr. te *Stiens.* A. J. HAMERSTER, Th. Dr. te *Noordbroek.* D. HUPKENS, te *Broek* in *Waterland.* J. E. JENTINK, te *Nieuwkoop*, en H. W. J. SANNES, te *Schildwolde.*

Hieruit is terstond het navolgende zestal gemaakt:

DD. BROEDELET, THODEN VAN VELZEN, BOON, HUYSERS, SANNES en MEYBOOM.

En den 5den dit drietal:

DD. BROEDELET, SANNES en HUYSERS.

De Vergadering, inmiddels kennis gekregen hebbende van de door Ds. BROEDELET, aangenomene beroeping naar *Gouda*, heeft heden het drietal aangevuld met Ds. VAN VELZEN, en daaruit terstond beroepen, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr. en Pred. te *Nijmegen.*

BEERS EN JELLUM, 4 Aug. 1845. Heden is hier door Hervormde Floreenpligtigen, onder voorzitting van Ds. A. SNETHLAGE, Pred. te *Hylaard*, c. a., en Ds. J. KONING, Pred. te *Boxum*, c. a., als Consulenten, tot Herder en Leeraar gestemd, en later door den Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. Heer J. B. SCHULTZE, HZ., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, die deze beroeping volvaardig heeft aangenomen.

BEETGUM, 11 Aug. 1845. Heden is hier door Floreenpligtigen, onder voorzitting van Ds.

L.

L. MUNTINGHE, Pred. te *Menaldum* en E. L. REDDINGIUS, Pred. te *Engelum*, als Consulenten, gestemd, en later door den Kerkeraad beroepen, Ds. J. VAN DER ZWAAG, Pred. te *Koekange*, onder de Klassis van *Meppel*.

OUDKERK EN ROODKERK vak. Zie Mei 1845.

ROORDAHUIZUM. Zie Aug. 1845.

HARLINGEN.

YTENS, den 30 Julij 1845. Op heden vergaderden, onder voorzitting der naburige Consulenten, de Wel Eerw. Heeren A. J. HINGST en G. FLIERINGA, Predikanten te *Oosterend* en *Wommels*, in de Kerk onzer Gemeente, de Hervormde Floreenpligtigen van de dorpen *Ytens* en *Hennaard*, ter stemming van eenen nieuwen Herder en Leeraar in onze vakature, en werd alzoo eenparig benoemd en door den Kerkeraad vervolgens beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. J. WESTERLOO, Pred. te *Gerkesklooster*, onder de Klassis van *Dokkum*. Doch zijn Wel Eerw. heeft, na zoo lang mogelijk beraad, voor deze beroeping beleefdelijk bedankt, zoodat er eerlang tot eene vernieuwde beroeping zal moeten worden overgegaan.

SNEEK.

HEEG. Den 10 Aug. werd door den Kerkenraad, in tegenwoordigheid van de Consulenten dezer Gemeente, DD. C. J. KRAFFT en D. SCHELTEMA, Predikanten te *Woudsend* en *Gaastmeer*, ingevolge de stemming van Floreenpligtigen, tot Predikant dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer S. J. KNAP, Pred. te *Fijnaart* en *Heiningen*, onder de Klassis van *Breda*. Zijn Eerw. heeft daarop, den 23 Aug., onder inwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke approbatiën, deze beroeping aangenomen.

WORKUM, 6 Sept. 1845. Nadat er van den Wel Eerw. Heer B. RIENSTRA tot ons leedwezen berigt was ontvangen van het bedanken voor de beroeping naar deze Gemeente, is de Kerkenraad op denzelfden dag, den 19 Aug. l.l., overgegaan tot het maken van eene nominatie, en heeft het voorheen gemelde twaalftal aangevuld met Ds. J. DOUWES, Jr., Pred. te *Zwaag-Westeinde*, het zes- en drietal met Ds. T. PYTTERSEN, Pred. te te *Nijehaske*. Zoodat nu op het drietal geplaatst waren:

DD. G. E. W. DE WIJS, Predd. te *Jisp*. C. J. KRAFFT, te *Woudsend*, en T. PYTTERSEN, te *Nijehaske*.

Waaruit terstond met algemeene stemmen is beroepen, de Wel Eerw. Heer G. E. W. DE WIJS, Pred. te *Jisp*, van wien wij heden met droefheid vernamen, ook voor zijne roeping herwaarts te bedanken.

WARNS vakant. Zie Nov. 1844.

DOKKUM.

GERKESKLOOSTER, den 31 Aug. 1845. Maakte onze Leeraar, Ds. D. J. WESTERLOO, ons den 3den dezer bekend, dat hij eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente te *Ytens* en *Hennaard*; heden vernamen wij tot onze blijdschap, dat hij, na ernstig beraad, voor die beroeping had bedankt.

ZWAAG-WESTEINDE, den 10 Sept. Ds. J. DOUWES, Jr., Pred. alhier, in de vorige week eene beroeping ontvangen hebbende naar de Gemeente te *Leens*, onder de Klassis van *Middelstum*, heeft dezelve, onder inwachting der vereischte approbatiën, aangenomen.

PAESENS. De beroeping alhier uitgebragt op Ds H. H. YNZONIDES, Pred. te *Schraard*, de ker-

ke-

kelijke approbatie ontvangen hebbende, is daarop die van Z. M. den Koning verzocht.

HEERENVEEN.

OOSTERWOLDE EN FOCHTELOO staat vakant te worden, doordien de Wel Eerw. Heer J. C. A. VAN DE SIEPKAMP, Pred. dezer Gemeente, eene beroeping naar de Gemeente te *Oosterzee* en *Echten* aangenomen heeft.

TERBAND IN ÆNGWIRDEN, den 21 Aug. 1845. Heden werd de nieuw gebouwde Kerk alhier plegtig ingewijd. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. TER LEY, den predikstoel opgetreden zijnde, werd door een zangkoor een lied gezongen ter opwekking tot vreugde, waarop onze Leeraar door de Gemeente liet zingen uit den berijmden CXVIIIden *Psalm*, het 12de vers. *Dit is de dag, de roem der dagen*, enz. Zijn Eerw. hield ons voor, dat ook wij wegens de vernieuwing onzer Kerk en wegens de gelegenheid om weder ter dezer plaats ter Godsdienstoefening bijeen te komen, alle reden hadden, om ons dankbaar te verheugen, terwijl zijn Eerw. verder het genoemde zangvers gebruikte, om op eene gepaste wijze ons te leiden tot het gemeenschappelijk gebed, in hetwelk wij met zijn Eerw. onze nieuw gebouwde Kerk aan de openlijke en gemeenschappelijke vereering des Allerhoogsten toewijdden, en diens zegen over onze tegenwoordige eerste, en over onze volgende bijeenkomsten in hetzelve eerbiedig afsmeekten.

Daar boven den ingang in de Kerk gelezen worden de woorden: *Zalig zijn degenen, die Gods woord hooren en hetzelve bewaren*, uit *Luk.* XI: 28, had onze Leeraar goed gevonden, die woorden tot de stof zijner rede bij deze gelegenheid te gebruiken. Naar aanleiding dier woorden

 on-

onderhield zijn Eerw. ons, gelijk over het regte gebruik van Gods woord, zoo ook over het vele goede, hetwelk wij van en door hetzelve genieten. En nadat zijn Eerw. in het laatste stuk zijner rede had voorgesteld de troost en het heerlijk uitzigt, hetwelk het woord van God tegen en in het sterven oplevert, werd onmiddelijk daarop door het zangkoor gezongen uit *Gez.* CLXXXVII, het eerste vers: *Hoe zacht zien wij de vromen*, enz. Hierna deed onze Leeraar nog eenige toepasselijke opwekkingen, die gevolgd werden door eene naar gelegenheid ingerigte toespr.ak aan de Heeren Kerkvoogden der Gemeente. Voorts werd de Godsdienstige plegtigheid dezer uure met gebed en gezang gesloten.

OOSTERZEE EN ECHTEN. Zie Julij 1845.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

GOOR, 24 Aug. 1845. Aan de onderscheidene verbeteringen en verfraaijingen, welke sedert kort de plaats onzer openbare Godsvereering ondergaan had, werd in den loop der vorige week, door de voltooijing van een bijna geheel nieuw Orgel, de laatste hand gelegd. Deze Gemeente mag zich thans verblijden in het bezit van een kerkgebouw, hetwelk, wat zijne schoone en doelmatige inrigting betreft, niets te wenschen overlaat. Heden werd voor de eerste maal het Godsdienstig gezang der Gemeente door het nieuwe Orgel begeleid. Van deze gelegenheid bediende zich onze Leeraar, N. JANNINK, om ons tot eene levendige erkentenis onzer Godsdienstige voorregten

ten op te leiden. Zijne rede knoopende aan *Phil.* IV: 4*b*: *Verblijdt u*, trachtte zijn Wel Eerw. ons tot Godsdienstige blijdschap te stemmen en van dankbaarheid te doordringen; ons daarbij tevens de gelegenheid gevende, om onze gevoelens van blijdschap en dankbaarheid, biddende en zingende, te ontboezemen.

Eene talrijke schare, uit deze en andere Gemeenten zaamgevloeid, woonde deze plegtigheid bij, terwijl onze feestvreugde niet weinig werd verhoogd door de aanwezigheid van den Hoog Wel Geb. Heer Baron VAN HEECKEREN VAN TWICKEL, en deszelfs Gemalin, benevens eenige leden uit het gezin van Zijne Excellentie den Hoog Geb. Heer Graaf SCHIMMELPENNINCK, die door aanzienlijke geldelijke bijdragen van hunne hooge belangstelling in deze Gemeente hadden doen blijken. Nog aan den avond, die den dag der feestviering voorafging, mogten wij van de hand der genoemde Hoog Geb Vrouwe een verrassend en hoogst aangenaam bewijs van toegenegen aandenken ontvangen, in een schoon Bijbel-exemplaar, bestemd om voortaan het spreekgestoelte ten sieraad te zijn.

Aan het slot zijner rede bragt onze Leeraar in hartelijke taal, eene waardige hulde aan de zorgen van H. H. Kerkvoogden; aan den kerkelijken zin der Gemeente, die voor het meerendeel zelve de groote kosten dezer verbeteringen heeft bestreden, waartoe velen harer leden vrijwillig bijdragen leverden; aan de mildadigheid van bovengenoemde hooge weldoeners; aan de nagedachtenis van wijlen Z. M. WILLEM FREDERIK Graaf van *Nassau*, die weinig tijds voor zijnen dood nog de aanzienlijke som van *f* 500 aan ons had doen uitreiken, en wekte hij ons op tot dankbaarheid jegens Hem, uit wien, door wien en tot wien zijn alle dingen.

De Heer J. ARMBROST, te *Haaksbergen*, is de vervaardiger van het Orgel. Volgens verklaring van den Heer D. W. JENNES, Organist te *Ænschedé*, die het speeltuig naauwkeurig onderzocht, heeft hij ook hier, den goeden naam elders verworven, waardiglijk gehandhaafd. Wij willen het gevoel van den waardigen man niet kwetsen, door hier in het breede de voortreffelijkheid van zijn werk uit te meten. Gaarne en met vrijmoedigheid geven wij hem echter het getuigenis, dat hij zich in de zamenstelling van het Orgel, door onbekrompene belangeloosheid en waren kunstzin heeft laten leiden, zoodat hij niet slechts in alle opzigten aan zijne verpligting voldaan, maar die zelfs aanzienlijk overschreden heeft.

Gedurende de plegtigheid en later in een Orgel-Concert gaf ons de Heer JENNES gelegenheid het speeltuig in al zijne kracht en welluidendheid te hooren, en Zijn Ed. benijdenswaardig talent te bewonderen.

Het oog van Hem, aan wien ons verbeterd heiligdom is toegewijd, zij dag en nacht over hetzelve geopend. Hij verhoore de gebeden, heden voor den troon zijner genade uitgestort. Hij beware ons bij het bezit onzer Godsdienstige voorregten. Hij zegene derzelver gebruik voor ons en ons nageslacht.

DEVENTER. Zie Junij 1845.

BORNE staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

KAMPEN.

ZALK vakant. Zie Oct. 1844.

GRO-

GRONINGEN.

GRONINGEN.

EZINGE, den 17 Aug. 1845. Onze Leeraar J. OFFERHAUS, deelde ons heden het berigt mede, dat zijn voorganger, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer MARKUS LEONARDUS BROESE, laatst Pred. te *Woldendorp*, in den ouderdom van ruim 51 jaren, na een langdurig lijden, was bezweken, predikende zijn Eerw., bij die gelegenheid, naar aanleiding van 2 *Cor*. V: 1.

TOLBERT. Zie Dec. 1844.

FEERWERD. Zie Julij 1845.

GRONINGEN. Zie Julij 1845.

WINSCHOTEN.

BEERTA, den 17 Aug. Op heden werd Ds. E. H. SIKKES, uit de Gemeente van *Bonda*, (Kon. *Hannover*), tot ons overgekomen, in zijne bediening alhier bevestigd, door P. SPANDAW, Pred. te *Finsterwold*, en Consulent van deze Gemeente, predikende over 2 *Cor*. V: 14. *De liefde van Christus dringt ons*. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk onder ons, tot tekst hebbende *Joan*. XX: 19*b*. *Vrede zij ulieden*.

WOLDENDORP, den 18 Aug. 1845. Op den 7 Aug. j. l., is alhier na eene langdurige krankheid, ontslapen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer MARCUS LEONARDUS BROESE. Hij was geboren den 6 Jan. 1794, te *Garnwert*, waar zijn Vader het Leeraarsambt bekleedde. Hij genoot het akademische onderwijs te *Groningen*, werd, na bedankt te hebben voor eene beroeping te *Waterlandkerkje* in *Zeeland*, te *Lellens*, in de H. bediening bevestigd, den 13 Aug. 1820. Na aldaar bijna drie jaren gestaan en er voor eene be-

beroeping naar *Sleen* in *Drenthe*, te hebben bedankt, vertrok hij naar *Ezinghe*, waar hij ongeveer vier jaren de Evangeliedienst vervulde. Van hier werd hij naar onze Gemeente beroepen, en aanvaardde hier den 2 Dec. 1827, zijn dienstwerk, waarin hij dus bijkans 18 jaren, met ijver en getrouwheid, heeft mogen volharden. Hij bereikte den ouderdom van ruim 51 jaren, van welke hij alzoo, in drie onderscheidene Gemeenten, bijna 25 jaren, als Herder en Leeraar is werkzaam geweest. Zijne laatste smartelijke ongesteldheid duurde meer dan drie jaren. Hij leed geduldig en stierf zacht, in de hope des beteren levens, door onzen Heer. De geachte Overledene laat eene diepbedroefde Weduwe en zes Kinderen na. Bij zijn graf werd eene korte toespraak gedaan, door zijnen Behuwdbroeder, Ds. G. J. F. CRAMER VON BAUMGARTEN, Pred. te *Midwolde*. Gisteren werd er eene plegtige gedachtenisrede op hem gehouden, door zijnen Ambtgenoot en Vriend, Ds. J. KREMER, Pred. te *Termunten*, predikende over *Rom.* XIV : 7—9. *Niemand van ons leeft zich zelven*, enz.

APPINGADAM.

HEVESKES EN WIEWERD vakant. Zie Julij 1844.

HELLUM vakant. Zie Jan. 1845.

SOLWERT EN MARSSUM vakant. Zie April 1845.

MIDDELSTUM.

LEENS. Van deze plaats wordt gemeld, dat op den 1 Sept., ter vervulling van de aldaar bestaande vakature, uit het vroeger opgegeven vijftal, door den Heere Mr. H. VAN BOLHUIS, Unicus Collator, overeenkomstig het verlangen des Kerkeraads, is benoemd en terstond daarop ker-

kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. DOUWES, Jr., Pred. te *Zwaag-Westeinde.*

NOORD-BRABAND.

's HERTOGENBOSCH.

's HERTOGENBOSCH. Zie Aug. 1845.

BREDA.

Door het Klassikaal Bestuur van *Breda*, zijn Acten van Lidmaatschap der Klassis afgegeven, aan de Heeren H. BAKKER en G. DE BRUIN, bevestigde Predikanten te *Willemstad* en te *Kruisland.*

WILLEMSTAD, den 27 Julij 1845. Heden morgen werd onze beroepen Leeraar H. BAKKER, van *Noordwijk aan Zee*, tot ons overgekomen, in de H. dienst onder ons bevestigd, door Ds. M. NIEMEIJER, Pred. te *Dinteroort* en *Princeland*, en Consulent dezer Gemeente. De Bevestiger had tot tekst 2 *Tim.* II: 19*a*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening aan deze plaats, met eene Leerrede over 2 *Cor.* V: 14. *De liefde van Christus dringt ons.*

KRUISLAND, den 7 Sept. 1845. Heden morgen werd onze beroepen Leeraar, de Heer G. DE BRUIN, Kandidaat tot de H. dienst, plegtig onder ons bevestigd, door zijnen Oom, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. M. DE BRUIN, Pred. te *Scherpenisse*, aan wien de Consulent, Ds. G. VAN NOUHUIS, Pred. te *Rozendaal*, c. a., dit werk bereidvaardig had afgestaan. Zijn Eerw. sprak bij die gelegenheid over *Openb.* II: 1, 2*a*. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de H. H. C. J. L. SCHULLER, E. J. HOMAN, A. A. DE ROOIJ, A.

H.

H. BOENS en R. VAN SIJLL, Predd. te *Steenbergen*, *Nieuwvosmeer*, *Oud* en *Nieuw Gastel*, *Deutichem* en *Zelhem*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening, met eene Leerrede over 2 *Cor.* IV : 5. *Want wij prediken niet ons zelven*, enz.

MOERDIJK. Zie Aug. 1845.

HEUSDEN.

UITWIJK. Zie Nov. 1844.

DRENTHE.

ASSEN.

ANNERVEEN. Uit eene nominatie, door den Minister voor de zaken van de Hervormde Eeredienst, ens., den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren de volgende Kandidaten:

A. BROUWER, te *Groningen*. C. J. ABRESCH, te *Groningen*. E. W. BEGEMANN, Hulpprediker te *Leek*. J. CANNEGIETER, HGZ., te *Woldendorp*. E. ENKLAAR, te *Velp*. G. HORREUS DE HAAS, te *Groningen*. E. P. J. JONGSMA, te *Leeuwarden*. A. G. RIJKENS, te *Groningen*. A. A. VAN RIESEN SCHOLTENS, Hulpprediker te *Solwerd*.

Heeft Zijne Majesteit, als Collator, den Heer A. BROUWER benoemd als Pred. te *Annerveen*.

ASSEN vakant. Zie Nov. 1844.

VEENHUIZEN vakant. Zie Aug. 1845.

LIMBURG.

BEEK BIJ MAASTRICHT, 17 Aug. 1845. Heden werd door onzen Pred., Ds. J. H. COX, ons Orgel ingewijd met eene Leerrede over *Ephez.* V : 20. Gods. zegen ruste in ruime mate op de gods-

godsdienstvrienden, die ons ter aanschaffing van dit Orgel ondersteund hebben!

WAALSCHE KERK.

BREDA, den 24 Aug. 1845. Den 6den dezer maand, waren er juist 25 jaren verloopen, sedert de Wel Eerw. Heer L. G. JAMES, tot Pred. bij de Waalsche Hervormde Gemeente alhier, ingezegend werd. Naauwelijks hersteld van eene zware ziekte, welke hem den oever van het graf nabij bragt, waren de krachten en de gezondheid van den waardigen man nog niet zoo zeer toegenomen, dat hij zich toen reeds in staat gevoelde, om deze heugelijke gebeurtenis, in eene openbare Godsdienst oefening te gedenken, en, te midden zijner geliefde Gemeente, den Allerhoogste zijnen dank toe te brengen voor de hulp en bijstand, hem gedurende zijne 25 jarige Evangelieprediking, zoo ruimschoots geschonken, en hem nog onlangs, aan het ziekbed gekluisterd; op nieuw bewezen. Ouderlingen en Diakenen wilden echter dezen plegtigen dag niet laten voorbij gaan, zonder hunnen geachten Leeraar een bewijs, te geven, van hunne gehechtheid en liefde, en noodigden de Leden der Gemeente uit, om ook tot dit doel mede te werken. Hun voorstel vond den meest gewenschten bijval. Den 6 Aug. begaf zich dan ook de geheele Kerkeraad naar de woning van den feestvierende, en bragt hem bij monde van den voorzittenden Ouderling, den Heer D. A. CLARION, de hartelijke en opregte wenschen en heilbeden van de Gemeente, hare Opzieners en Verzorgers toe. Als een aandenken aan de feestelijke gelegenheid, en als een blijk van toegenegenheid en dankbaarheid, voor den ijver en trouw, waar-

waarmede de beminde Leeraar de geestelijke belangen der aan zijne hoede toevertrouwden, op den duur behartigt, werd zijn Wel Eerw., namens de Gemeente, een geschenk van fraai gewerkt Zilver aangeboden. Zigtbaar getroffen, betuigde zijn Wel Eerw. zijne erkentelijkheid, voor dit en andere bewijzen van liefde en toegenegenheid, hem gedurende zijne herderlijke loopbaan bewezen, herdacht de broederlijke eensgezindheid, welke door den zegen des Allerhoogsten, onder de Leden van den Kerkeraad heerschte, en beval zich bij voortduring in hunne vriendschap en welwillendheid aan.

Door Gods hulp en bijstand vond de Eerw. JAMES zich heden in zoo verre hersteld, dat hij zijn dienstwerk, gedurende eenige weken gestaakt, weder konde opvatten, en vierde te midden van een talrijk gehoor, gedachtenis van zijne 25 jarige Evangelieprediking binnen deze stad. Zijn Wel Eerw. had zich tot tekst gekozen, 1 *Joh.* IV:11. *Geliefden! indien God ons alzoo lief heeft gehad, zoo zijn ook wij schuldig malkander lief te hebben.* Eerst sprak zijn Wel Eerw. over Gods genade jegens hem, vervolgens over zijne liefde tot de Gemeente, en eindelijk over de genegenheid, welke deze hem steeds getoond, en waarvan zij hem nog onlangs zulke sprekende en aandoenlijke bewijzen gegeven had. Ten slotte bragt hij zijnen dank en zijne heilbeden aan de Opzieners, Verzorgers en Leden der Gemeente toe, en dankte den Allerhoogsten voor de meerdere belangstelling in de Godsdienst, welke zich sedert eenigen tijd openbaarde bij de Gemeente, wier Leden in aantal zeer toegenomen waren, terwijl de openbare Godsdienst-oefeningen over het algemeen, door zoo veel toehoorders, als 20 jaren

te

voren werden bijgewoond. De feestvierende had ook het woord gerigt tot den Predikant v. VAN GOGH, als vertegenwoordiger van zijne Ambtgenooten der Nederduitsche Hervormde Gemeente binnen deze stad. Toen de Gemeente uiteen was gegaan, bragt deze, ook namens zijne Medebroeders, den Eerw. JAMES, in de Kerkeraadskamer zijne broederlijke en welmeenende heilwenschen toe. — Moge deze blijde dag nog lang in gezegend aandenken blijven bij de Gemeente, haren Leeraar en Opzieners.

MIDDELBURG staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER. Zie Mei 1845.

ZWAMMERDAM EN WOERDEN. Zie Julij 1845.

EVANGELISCH-LUTHERSCHE KERK.

UTRECHT, 7 Sept. Onze door Z. M. den Koning tot Hoogleeraar aan het Evang.-Luthersche Seminarium te *Amsterdam* benoemde jongste Leeraar, Ds. F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, Th. Dr., hield heden voor acht dagen, voor eene talrijk zaamgevloeide schaar, zijne afscheidsrede, predikende over *Filipp*, I:27. *Wandelt slechts waardiglijk naar het Evangelie van Christus, opdat, hetzij ik kome en u zie, hetzij ik afwezend ben,* *ik*

ik van u hoore, dat gij staat in éénen geest en in ééne ziele. Gemeente en Kerkeraad, velen onzer stadgenooten, maar bovenal ook, na eene acht en een halfjarige zamenwerking, zijn oudere Ambtgenoot en Vriend, zagen met smart hem van ons heengaan. God stelle, ook in zijne nieuwe betrekking, hem rijkelijk tot zegen; gelijk heden, in de voormiddag-Godsdienst, hem door laatstgemelden hartelijk werd toegebeden, die, eene wederkeerige getuigenis gevende van hetgene bij het afscheid gehoord was, daarbij tot tekst nam *Filipp.* II: 22*b*. *Want als een kind den Vader, zoo heeft hij met mij gediend in het Evangelie.*

AMSTERDAM vakant. Zie Mei 1845.

LEIDEN. Zie Julij 1845.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, den 2 Sept. In de gewone vergadering van den Oostvrieschen Coetus op heden, zijn geëxamineerd de Heeren PIETER ULRICH VAN HETEREN en DOROTHIAS OIJLAM, de eerste pro ministerio, als beroepen Predikant te *Logumer-Voorwerk*, de laatste pro licentia concionandi, om onder het getal der Kandidaten opgenomen te worden, beiden met een goeden uitslag.

BONDA, den 10 Aug. Heden nam Ds. SIKKES, beroepen naar *Beerta*, openlijk afscheid van deze Gemeente, predikende naar aanleiding van *Hand.* XX: 36. *Als hij dit gezegd had, heeft hij nederknielende met hen gebeden.*

KERK-

KERKBORGEN vakant. Zie Febr. 1845.
HINTE EN OOSTERHUIZEN vakant. Zie Mei 1845.
LOGUMER VOORWERK. Zie Julij 1845.

KREITS SYNODE DUISBURG.

VOËRDE vakant. Zie Nov. 1844.

KREITS SYNODE WEZEL.

EMMERIK vakant. Zie Julij 1845.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

BENTHEIM vakant. Zie Dec. 1844.

CORRESPONDENTIE.

De zoogenoemde Dichtregelen: *aan mijne Geloofsgenooten*, enz., zijn te vol fouten tegen de maat, en beduiden te weinig, om geplaatst te worden.

Het *dichtstukje* aan *bedroefde Ouders*, enz., komt ons voor, verre te zijn beneden een vroeger geplaatste, van dezelfde hand, en niets te bevatten, wat het boven anderen aanbeveelt.

De Dichtstukjes van J. M. uit *O.-K.* zullen geplaatst worden.

BERIGTEN.

De Quaestor van de Weduwenbeurs der voormalige Klassis van *Schouwen* in *Duiveland*, verzoekt allen Binnen- en Buiten-leden van genoemde beurs, dat zij hunne verschuldigde contributie zoo spoedig mogelijk *franco* aan hem doen toekomen.

Het stuk behelzende Evangelisch-Luthersch Kerk-Nieuws van *Leiden* kan niet geplaatst worden, daar het niet door den Correspondent ingezonden is.

LETTER-NIEUWS.

Bij J. C. van Kesteren, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en verzonden:

I. ELLEN MIDDLETON,

OF

DE WEES VAN ELMSLEY.

Naar het Engelsch van Lady Georg Fullerton. Twee deelen, met vignet. *ƒ* 4,80.

Deze uitmuntende Roman heeft in *Engeland* en *Frankrijk* grooten opgang gemaakt, en verdient in onze taal niet minder gekend en gelezen te worden. Het Fransche tijdschrift: *Le Semeur* heeft van dit werk een zeer gunstig verslag gegeven, dat in het voorberigt vertaald is overgenomen.

II.

II. E. M. de St. Hilaire, *De Tamboer van Wagram.* Naar het Fransch, met vignet. *f* 1,50.

III. G. W. M. Reynolds, *Alfred*, of Avonturen van een' jongen Franschman, met vignet. *f* 3,00.

IV. O. Goldsmith, *De Predikant van Wakefield*, op nieuw uit het Engelsch vertaald, nette uitgave in postformaat. *f* 1,50.

V. Werner, of *Hart en Wereld.* Tooneelspel in vijf bedrijven, naar het Hoogduitsch van Karl Gutzkow, door C. J. Koobol. *f* 0,70.

VI. *Jezuïtenboekje*, uit het Hoogduitsch vertaald. *f* 0,60.

VII. ALAMONTADE, DE GALEISLAAF.

Een boek voor Onbedorven Harten, die aan Godsdienst-twijfel lijden.

Naar het Hoogduitsch van Heinrich Zschokke, door Dr. Jos. Oliv. Jossert. Een deel kompleet, met vignet. *f* 2,75.

De waardige Schrijver van de *Uren aan de Godsdienst gewijd*, heeft met dit boek beproefd den ongelukkigen twijfelaar tot het Heilige Geloof terug te brengen. In het oorspronkelijke beleefde dit werk spoedig vier uitgaven. Deze met zorg bewerkte vertaling zal bij vrienden van *degelijke* lektuur zeker welkom zijn.

Door S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, is op heden uitgegeven en verzonden:

I. *Bijdragen tot bevordering van Bijbelsche Uitlegkunde*, verzameld door B. van Willes en J. ab Utrecht Dresselhuis, IVe deel, 1e stuk. Prijs *f* 2,00.

(Ook onder den titel van *Nieuwe* Bijdrage, 1e deel, 1e stuk.)

II. *De Mensch in de Wereld*, Tafereelen uit het Huwelijksleven, tot bevordering van waar huiselijk geluk, door T. van Spall; met vignet. Prijs *f* 2,75.

III. Proeve van beantwoording der vraag: *Wat is de reden*, dat wij, op het eerste aanschouwen van

sommige menschen, een zeker gevoel van *Behagen* of van *Mishagen* omtrent hen, bij ons waarnemen? Eene Bijdrage tot Mensch- en Zielkundig onderzoek, door J. B. Christemeijer. Tweede, verbeterde, met aanteekeningen voorziene druk. Prijs *f* 0,90.

In dezen herdruk zijn eenige nadere resultaten van den Schrijver, over het behandeld onderwerp opgenomen, waardoor dit geschrift aanmerkelijk in belangrijkheid is toegenomen.

Bij denzelfden Uitgever zijn nog eenige Exemplaren voorhanden, van het onlangs door hem uitgegeven werkje:

IVe. *Gedachten over des menschen ziel*, van Dr. J. de Koning. Prijs *f* 0,60.

VOOR HET GODSDIENSTIG ONDERWIJS.

Is gedrukt bij M. Smit, te *Groningen*, en alom te bekomen:

1. M. A. Amshoff, Vragen voor mijne leerlingen, bij het afleggen hunner *Geloofsbelijdenis bij de Hervormden*, à 12½ Cent.
2. C. H. van Herwerden, C.Hz., Christelijke Geloofsbelijdenis voor *hen*, die begeeren *Lidmaten* der *Gemeente* te worden, à 12½ Cent.
3. Huijsers en Meijboom, Het werk van Gods genade, of de *Goddelijke opvoeding des menschelijken geslachts*, een Christelijk vraagboek voor meergevorderden, à 20 Cent.
4. J. J. Swiers, Het Heil in Christus. *Onderwijs in de Christelijke Godsdienst*, 1e en 2e stuk. *f* 2,30.
5. ——————— *Catechismus* over den weg der Zaligheid, *tweede druk*, à 20 Cent.
6. ——————— Kleine *Catechismus* over den weg der Zaligheid, *derde druk*, à 7½ Cent.
7. ——————— *Eenvoudig onderwijs* in de leer der Zaligheid, bijzonderlijk tot eene Handleiding bij den *kleinen Catechismus over den weg der Zaligheid*, à 75 Cent.

8.

8. J. J. Swiers, Kleine *Catechismus* over de Bijbelsche Geschiedenissen, *derde druk*, à 10 Cent.

9. ——————— *Leer-* en *leesboek* over de Bijbelsche Geschiedenissen, *tweede druk*, à 30 Cent.

10. *Vraagboekje* over de kennis der *Christelijke Godsdienst*, ter dienste mijner leerlingen, *tweede druk*, à 10 Cent.

11. Christelijk Vraagboekje voor *Eenvoudigen*, à 5 Cent.

12. W. Leipoldt, Geschiedenis der Christelijke Kerk voor *Katechizatiën* en *Huisgezinnen*. Met een voorberigt van P. Hofstede de Groot, Hoogleeraar te *Groningen*. *Derde*, *op nieuw verbeterde en vermeerderde druk*, à *f* 1,25.

13. G. W. Sannes, Vraagboekje over de *Geschiedenis der Christelijke Kerk*, volgens Leipoldt's Leesboek, voor *Lidmaten* en *meergevorderde leerlingen*, à 15 Cents.

14. *Kort Begrip* der Christelijke Religie; voor hen, die zich willen begeven tot des Heeren Heilig Avondmaal. *Zestiende druk*, à 10 Cent.

15. Uitbreiding van het *kort Begrip der Christelijke Religie*. Zesde druk, à 50 Cent.

16. H. Henkes, Kz., Bijbelsche Geschiedenis, een *Leer-* en *Leesboek* voor kinderen, gevolgd naar de werkjes over de Bijbelgeschiedenissen van I. Prins, Predikant te *Amsterdam*, à 30 Cent.

Van denzelfden Schrijver wordt met succes gedebiteerd:

DE SLAPER IN DEN HAARLEMMERHOUT.

Eene merkwaardigheid uit het bijzonder leven van Koning WILLEM I der *Nederlanden*. In gr. 8vo, met vignet. Prijs *f* 2,90.

Nog is dit jaar in het licht verschenen:

I. Dr. J. P. ARend, *Fingal*. Naar het Gallisch van OSSIAN. Voorafgegaan door een *onderzoek* naar de echtheid der Gedichten van OSSIAN. In groot 8vo. Prijs *f* 2,20.

II. J. L. EWALD, *de Gelijkenissen van onzen Heiland*. In Overdenkingen. Uit het Hoogduitsch vertaald, door den Hoogleeraar Y. VAN HAMELSVELD. *Derde druk*. In gr. 8vo. Prijs *f* 3,00.

III. *Schetsen uit Rome*, of de Hoofdstad van den Kerkelijken Staat, en de Roomsch-Katholieke Christenheid, in haar Kerkelijk en Burgerlijk leven. In gr. 8vo. Prijs *f* 1,80.

Heden is bij den Boekhandelaar W. H. van Heyningen, te *Utrecht*, uitgegeven en alom verzonden:

I. *H. VAN HEYNINGEN*,

DE ONFEILBAARHEID DER APOSTELEN,

in de verkondiging van het Evangelie betoogd. Prijs *f* 2,50.

II. *F. J. DOMELA NIEUWENHUIS*,

TWAALF PREKEN,

uit het Oude Testament. Prijs *f* 2,70.

III. *F. J. DOMELA NIEUWENHUIS*,

GEBEDENBOEKJE VOOR CHRISTENEN,

met een Wegwijzer tot het lezen van het Nieuwe Testament. Prijs *f* 0,50.

De

De Hooggeleerde Schrijver heeft hiermede, in eene lang gevoelde behoefte voorzien, en opdat dit Boekje des te gemakkelijker zoude kunnen worden verspreid, onder de klasse, waarvoor het hoofdzakelijk geschreven is, zoo is de prijs bij 25 Exemplaren te gelijk, op 40 Cts. per Exempl. gesteld.

Door de Boekhandelaren J. G. van Terveen en Zoon, te *Utrecht*, is uitgegeven en alom verzonden:

I. *Spener te Dresden.* Een verhaal uit het laatst der Zeventiende Eeuw, uit het Hoogduitsch van C. A. Wildenhahn, Evangeliedienaar te *Bautzen*, door R. P. Verbeek, Predikant te *Doorn*, in twee deelen, gr. 8vo., eerste deel. *f* 2,20.

Het tweede en laatste deel volgt binnen weinige dagen.

II. *Eersucht en Vrouwenwaarde*, of *de Tweeling-Zusters uit Lichtenau*, oorspronkelijke Roman, door Ernestine van Beijeren, twee deelen, gr. 8vo., met vignetten. *f* 4,80.

III. *Het leven van* Gustaaf Adolf, Koning van *Zweden*, door And. Fryxell, naar de Hoogduitsche uitgave, vertaald door A. Radijs, Pred. te *Doesborgh*, twee deelen, gr. 8vo. *f* 6,60.

IV. *Schetsen van eenige voorname mannen van onzen tijd*, uit het Hoogduitsch, met eene voorrede van den Schrijver van *Mefistofeles*, gr. 8vo. *f* 1,50.

V. Hermanni Bouman, *Oratio;* et instituta Academica, quae septimo decimo seculo fuerunt in patriâ, cum iis, quae nunc ibidem sunt, breviter comparans, et memoriam celebrans, Frederici Sigism. Alexander Nicolai Corn. de Fremery, Joannis Fred. Lud. Schröder, dicta publice die III m. Aprilis a CIↃIↃCCCXLV, quum AcademiaeRheno-Trajectenae regundae munus iterum poneret; Accedit annotatio literaria. *f* 0,90.

VI. Hermanus Bouman, *Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare Hoogleeraren;* grootendeels uit ongedrukte of zeldzame bescheiden, in twee deelen, eerste deel, gr. 8vo. *f* 3,30.

VII. Schoenlein's *Klinische Lessen*, in het Charité-Hospitaal te *Berlijn.* Geredigeerd en uitgegeven door

 Dr.

Dr. L. Guyerbeck, uit het Hoogduitsch vertaald, door J. C. E. van Campen, off. Gez. 3e kl., met eene voorrede en eenige aanteekeningen voorzien, door Dr. C. Goris, off. Gez. 1e kl., 1e stuk. *f* 1,80.

Met nog twee stukken, die spoedig volgen, zal dit werk compleet zijn.

J. W. Brouwer, te *Leeuwarden*, heeft uitgegeven en verzonden:

Schetsen van de Friesche Geschiedenis in het Algemeen en wegens het strafregt in het bijzonder, door Mr. Daam Fockema, derde deel, eerste stuk, à *f* 3,60. Het tweede stuk van dit derde deel reeds ter perse zijnde, zal zoo spoedig mogelijk volgen, waarmede dit belangrijk werk waarschijnlijk compleet zal zijn, zijnde er van de beide eerste deelen nog Exeu plaren voorhanden.

Dezelfde Uitgever debiteert met veel succes:

I. *Christelijke Morgen-uren, in Overdenkingen en Gebeden tot huisselijke stichting.* Uit het Hoogduitsch, à *f* 1,80.

II. *De waarde der Hervormde Kerk, ten opzigte van de geloofsleer in onze dagen, vooral met betrekking tot de leer der zaliging*, volgens *Rom.* VIII: 29, 30. à 80 Cent.

Beide deze stukken zijn in verschillende Tijdschriften zeer gunstig beoordeeld.

G. T. N. Suringar, te *Leeuwarden*, is door aankoop, uit het Fonds van wijlen den Heer J. Oomkens, te *Groningen*, eigenaar geworden van de volgende Werken, van nu af, bij hem en zijne Hoofdcorrespondenten, de Heeren J. H. en G. van Heteren, te *Amsterdam*, en verder bij alle solide Boekhandelaren verkrijgbaar:

Prof. H. C. van Hall, *Redevoeringen*, ten vervolge op het Werk van Prof. J. A. Uilkens, over de Volmaakt-

menkthcden van den Schepper in zijne Schepselen, (het Plantenrijk) 4e deel, 2e stuk. ƒ2,80.

Prof. H. C. van Hall, als boven, (de Geologie en Delfstofkunde) 5e en laatste deel, en algemeen Register. ƒ3,00.

Door den aankoop van deze *vervolgen*, is bovengenoemde Uitgever in staat, dezelve, zoowel afzonderlijk als vereenigd met het groote Werk van Prof. Uilkens, af te leveren. De prijs van het geheel, met deze vervolgen, is ƒ27,80. Intusschen blijft, ten behoeve der zulke, voor wie deze verzameling te kostbaar is, om ze in ééns aan te schaffen, zoowel als voor de zoodanigen, die slechts eenige deelen bezitten en het werk wenschen te completeren, ieder Deel afzonderlijk verkrijgbaar.

Prof. S. Stratingh, Ez., *Redevoering*, ter plegtige nagedachtenis van wijlen den Hoogleeraar J. A. Uilkens, met het Portret van denzelven. ƒ0,75.

Dom. H. van Heijningen, *Handboek der Bijbelsche Geschiedenis*, in 4to, met 56 platen. ƒ15,00.

Van dit werk zijn nog maar *zeer weinige* Exempl. voorhanden. Op de *eerste aanvraag* zullen dezelve afgeleverd worden.

Prof. W. Muurling, *Leerreda* over het blijven in de leer van Christus, naar 2 *Joh.* vs. 8—11. ƒ0,30.

——————— *Philaletes.* Over de waarheidsliefde. ƒ0,50.

——————— *Christus in den mensch en in de Menschheid*, het Wezen van het innerlijke Christendom. ƒ0,50.

——————— *Zestal Leerredenen*, ter aanprijzing van het inwendige Christendom. ƒ1,50.

Prof. L. G. Pareau, *Leerrede* over 2 *Tim.* I : 10*b*. ƒ0,30.

——————— *Christelijke Leerredenen* over *Elia.* ƒ1,80.

——————— *Jezus Christus en die gekruisigd*, onze kracht om te volharden in de Waarheid en in de Liefde. ƒ0,50.

——————— *Herinneringen aan de Apostolische Leer*, omtrent de ware Christelijke Eenigheid. ƒ0,30.

R. G. Rijkens, *Praktische Handleiding voor Kunst-*

ma-

matige Ligchaamsoefeningen, ten dienste van Huisgezinnen en verschillende Inrigtingen van Onderwijs en Opvoeding; bevattende mede eenige vrijmoedige gedachten, ter voorkoming en wegneming van verschillende ligchaamsgebreken. Voorzien met 675 *Oefeningen* en 310 *Figuren* tot opheldering. ƒ3,00.

Ramon de la Sagra, *Reis door Nederland en België*, met toepassing op het Lager Onderwijs, de instellingen van Liefdadigheid en Gevangenissen in die beide Landen, 2 deelen. ƒ6,00.

TOT NADERE AANKONDIGING WORDT VOOR VERMINDERDEN PRIJS AANGEBODEN:

L. HUFFELL,

HET PROTESTANTSCH LEERAARAMBT,

IN DESZELFS GANSCHEN OMVANG;

EEN HANDBOEK DER PRAKTISCHE GODGELEERDHEID.

VERTAALD EN OMGEWERKT DOOR

I. BUSCH KEISER.

In 2 deelen gr. 8vo, te zamen XVI en 1215 bladz., voor ƒ7,20, in plaats van ƒ11,00.

Bestellingen worden aangenomen bij alle Boekhandelaren in Nederland.

Over de innerlijke waarde van dit werk, dat in de oorspronkelijke, Hoogduitsche taal reeds eene vierde uitgave heeft, en dat, voor Nederland door den bekwamen Vertaler meer geschikt gemaakt, zoo grooten bijval heeft gevonden bij Hoogleeraren en Studenten in de Godgeleerdheid zoowel, als bij Predikanten van verschillende gezindten, en in meer dan een Tijdschrift zeer gunstig beoordeeld is — over de waarde van dit werk behoeft men hier niet uit te weiden. Het is dusverre het eenige werk in de Nederduitsche taal, waarin *de praktische Godgeleerdheid* echt wetenschappelijk behandeld is. Ook is hetzelve eerst in 1835 tot 1837 uitgegeven, en dus nog geenszins verouderd.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

Een

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor OCTOBER 1845.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 321.

MDCCCXLV.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Oost-Indische Leerredenen van J. H. VAN ROSSEM, *vroeger te* Padang *en* Samarang, *thans te* Sourabaija *Predikant der eerste klasse bij de Hervormde Gemeente. Te* Leiden, *bij* S. en J. Luchtmans, 1844. 178 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is ƒ* 1,50.

Wij bezitten in onze taal een aantal Leerredenen, goede, uitmuntende, ja zelfs vele modelpreken. Maar *Oost-Indische Leerredenen* kreeg Referent tot hiertoe nog niet onder het oog. In zoo verre zou men kunnen meenen, dat de Heer VAN ROSSEM eene bestaande gaping had aangevuld, indien deze Leerredenen iets karakteristieks Oost-Indisch hadden; doch daar zij dat niet bezitten, en zelfs voor dat klimaat uitgebreid genoeg schijnen, zou de titel juister geweest zijn: *Leerredenen, gehouden in Oost-Indië.* En als zoodanig leveren zij het bewijs, dat de Christen-leeraar in de tropische gewesten aan zijne hooge en heilige bestemming met naauwgezetheid poogt te beantwoorden.

Dit bundeltje behelst zes Leerredenen, van welke de eerste de Intree-Leerrede is te *Samarang*, op den 26 April 1840. Zij heeft ten tekst *Joh.* XXI : 15-17, en ten onderwerp »*de herstelling van* PETRUS *in*

 het

het herders-ambt, *leerzaam en bemoedigend voor ieder Evangeliedienaar*, *die zijn' arbeid aanvaardt.*" Na eene Inleiding uit de plegtige gelegenheid van den dag, en het toen onlangs gevierde feest van 's Heilands verrijzenis ontleend, wordt het geschiedverhaal, waarin de tekst voorkomt, herinnerd. VAN ROSSEM is van oordeel, dat door 's Heeren vraag aan PETRUS: »*hebt gij mij liever dan deze?*" de overige Apostelen zijn bedoeld; iets, dat niet zoo geheel onbestemd door alle Schriftverklaarders is aangenomen. Wijders worden uit den tekst *twee* waarheden door den prediker afgeleid, ontwikkeld, en naar tijdsgelegenheid, aan zijn doel dienstbaar gemaakt: 1.) JEZUS *vordert van zijne leerlingen*, *van de herders zijner Gemeente*, *dat zij Hem zullen liefhebben.*" Hier wijst hij den grond aan op welken, en de bedoeling waarmede de Heere die liefde tot Hem vordert, en geeft derzelvèr onmisbaarheid te gevoelen; terwijl hij zoo uit den tijd en de omstandigheden, in welke de eerste Evangeliepredikers leefden, als uit den aard der bediening der vroegere en latere leeraren onder alle tijden en volken, de noodzakelijkheid dier liefde jegens den Heiland in zijne gezanten, de herders zijner Gemeente, bepaaldelijk doet uitkomen.

Bij de ontwikkeling der *tweede* waarheid: »JEZUS *vergeeft met ontfermende goedheid de zwakheden en feilen van hen*, *die Hem liefhebben*, *ook van de herders zijner Gemeente:*" spreekt de

de Leeraar over de behoefte, welke wij allen aan die ontferming des Heilands, en ook Leeraren aan toegevendheid van de zijde hunner Gemeente hebben. Dit laatste stuk schijnt ons toe wel wat minder con amore te zijn bearbeid, en is, uit den aard der zaak zelve, geheel temporair.

De *tweede* Leerrede behandelt *den strijd tusschen licht en duisternis*, naar aanleiding van *Joh.* I: 5. In de Inleiding doet de Schrijver opgave van de vreemde wijsgeerige gevoelens aangaande CHRISTUS, die destijds in zwang waren; hoedanige opgave ons voorkomt voor den openbaren leerstoel minder geschikt te zijn. Voorts wordt 1.) ontwikkeld *de tegenstand*, *dien* JEZUS *leer op aarde ondervindt*. De Schrijver beschouwt de menschen als ten tijde van JEZUS komst, overgegeven aan onkunde, ongeloof, bijgeloof en boosheid, en daar tegenover JEZUS als den goddelijken Leeraar, die kwam om de menschheid te onderwijzen, te verbeteren en te zaligen, en alzoo in nadruk was *het* LICHT, *schijnende in de duisternis*. 2.) Wordt *die strijd des lichts en der duisternis nader beschouwd*, door een' blik te werpen op het verledene, tegenwoordige en toekomende, en den »tegenstand na te gaan, dien JEZUS leer door onkunde, ongeloof, boosheid en bijgeloof verworpen of verbasterd, gevonden heeft, nog vindt, en vinden zal," terwijl hij die waarheid tevens toepasselijk aanwendt. Deze Leerrede is, naar het oordeel van Referent, niet de minste in den bundel.

 De

De *derde* Leerrede heeft ten opschrift: *aanprijzing der welgebruikte eenzaamheid*, naar *Matth.* XIV: 13*a*. Na eene gepaste Inleiding en zeer korte opgave van het verband der tekstwoorden, leert VAN ROSSEM 1.) de voordeelen der eenzaamheid kennen, als *vooreerst* bevorderlijk aan de ontwikkeling van ons verstand; en ten *tweede* aan de verbetering en vertroosting van ons hart; 2.) voegt de Schrijver er eenige woorden bij *over het gebruik en misbruik der eenzaamheid.* In dit gansche stuk heerscht een echt Evangelische toon, en houdt Referent de behandeling van dit onderwerp van dit standpunt voor alles behalve ondoelmatig en onvruchtbaar.

De *vierde* Leerrede behandelt *het schuldbesef, zoo als dit in den begenadigden zondaar, de ootmoedigste liefde tot* JEZUS, *zijnen Verlosser, vereischt*, naar *Luc.* VII: 47. Eene uitgebreide Inleiding — van ruim een half vel druks! — bevat opgave van verband en zin der tekstwoorden. Vervolgens gaat de Schrijver over tot de verklaring waarom hij, dien veel vergeven is, ook veel zal liefhebben, en de opwekking tot liefde jegens JEZUS. »Drie onderling naauw verbondene redenen," geeft hij op, »waarom het schuldbesef in den begenadigden zondaar de ootmoedigste liefde tot JEZUS voortbrengt en levendig houdt," als, *vooreerst*, »omdat dezulke — waarom niet zulk een? — zich herinnert hoe betreurenswaardig de toestand was, waarin hij vóór zijne begenadiging ver-

verkeerde;" — *vervolgens*, »omdat dezulke beseft hoe onwaardig hij de liefde was, welke JEZUS in zijne redding betoond heeft;" — *eindelijk*, »omdat dezulke gevoelt hoe voor hem, onmagtige, JEZUS voortdurende liefde en hulp onmisbaar is." Dit laatste gedeelte is geheel en al toepasselijk, en rigt zich onderscheidenlijk tot hen, wien slechts weinig, en tot hen, wien veel is vergeven geworden. In dit stuk schijnt ons de Schrijver toe de regte snaar te hebben aangeslagen, die al de zenuwen des diepsten gevoels der ziel in eene trillende beweging zet en houdt. Overigens kwam Referent de vorm dezer Leerrede min of meer gedrongen — eenigzins onbehagelijk en onnatuurlijk voor. Liever zou hij voor zich, in eene korte Inleiding, het standpunt der geschiedenis hebben aangewezen, om, daarna, den tekst als een woord des Heilands tot SIMON gesproken te beschouwen, en tevens als een woord, gerigt tot allen en een iegelijk, die den naam van zondaren dragen. — Ook de onbijbelsche en onbestemde uitdrukking: *begenadiging*, *begenadigd zondaar* ware beter vermeden.

De *vijfde* Leerrede heeft tot tekst *Hand.* X:30-35; en ten onderwerp dat, *bij het opregte streven naar godsdienstkennis en zedelijke volmaking*, *de goddelijke bijstand mag worden ingewacht.* In de geschiedenis, welke het tekstverhaal bevat, zoekt hij, *vooreerst*, een bewijs voor deze waarheid, en gaat *in de tweede plaats*, betoogen, dat

 ook

ook aan ons, op dezelfde voorwaarden de goddelijke zegen is toegezegd. Hierbij brengt hij in bedenking, hoedanig men zich die goddelijke medewerking heeft voor te stellen, namelijk als genadig verleend, onontbeerlijk, krachtig, algenoegzaam en middelijk werkende. Waarbij nog komt de aanwijzing van hetgeen verstaan wordt onder die *voorwaarde* van opregt naar godsdienstkennis en volmaking te streven. Hiertoe worden uit de geschiedenis van CORNELIUS de trekken gekozen en afgeleid, als: 1.) CORNELIUS gebruikte naauwgezet de middelen, hem tot volmaking geschonken; 2.) hij rigtte zijn gedrag naar hetgeen hij als waarheid erkend had; 3.) hij was gedurig biddende tot God. Deze drie stukken worden toepasselijk ontwikkeld. Deze Leerrede schijnt te zijn uitgesproken in den tijd, dat men zich in de Gemeente des Schrijvers tot het afleggen van geloofsbelijdenis voorbereidde.

De bundel wordt besloten met de behandeling van *Hebr.* XIII : 14, naar aanleiding waarvan, op den laatsten dag des jaars, de Leeraar zijne Gemeente *de beschouwing* aanbiedt des *Christens van het tegenwoordige leven en van het toekomende.* Na den tekst in de inleiding te hebben toegelicht, tracht VAN ROSSEM *eerst*, door herinnering aan de — (der) — ongenoegzaamheid en vergankelijkheid van het tegenwoordige leven, het besef te verlevendigen: *wij hebben hier geene blijvende stad.* — *Verder* betoogt hij uit de zekerheid en zaligheid des eeuwigen levens, de wijsheid van

van den stelregel: *wij zoeken de toekomende;* om, *eindelijk*, deze zinspreuk zijnen hoorders ter ernstige en voortdurende behartiging aan te bevelen.

Ziet daar, Lezers! een beknopt verslag van deze Leerredenen, in welke veel goeds en behartigingwaardig voorkomt, en die wij als stichtelijke lectuur een ieder kunnen aanbevelen.

De Vriend der Kranken. Een Bijbelsch Huisboek voor de ziekenkamer, door C. E. VAN KOETSVELD, *Predikant te* Schoonhoven. *Te* Amsterdam, *bij* Ipenbuur en van Seldam, 1844. 320 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,25.

In het Voorberigt voor dit zijn geschrift, geeft de Heer VAN KOETSVELD rekenschap van deze vrucht zijner pen, en dat op eene wijze, die den man waarlijk eere aandoet, zoo als die tevens regt geschikt is om zijne lezers al dadelijk hoogst gunstig voor zich in te nemen. Zijne betrekking als Godsdienst-leeraar riep hem vaak aan krank- of sterfbedden, waar men troost en moed uit zijnen mond begeerde en verwachtte, beide uit dezelfde onuitputtelijke bron geschept, die voor allen zonder onderscheid even mild en ten allen tijde vloeit. Getrouw aan deze zijne roeping, vond hij zich echter bij een zieke in zijne Gemeente, en de vervulling van dien heiligen en zoeten pligt des Evangeliedienaars, teleurgesteld, en zocht hij zich

 daar-

daarvoor schadeloos te stellen, door hetgeen hij, bij vrije toespraak, de kranke had willen mededeelen, ten papiere te brengen, en door een ander in de stille uren van den nacht te doen voorlezen. Eindelijk, zelf zwaar beproefd, gaf hij toe aan den lust om deze zijne toespraken, met nog eenige andere, daaraan toegevoegd, ook nog wat verder dan zijne eigene woning en hart te verspreiden. Zietdaar den oorsprong van hetgeen voor zes jaren, als eersteling des Schrijvers, onder denzelfden titel voor het publiek het licht zag. Na dit verloop van tijd meende de Schrijver iets beters, althans iets meer te moeten en kunnen geven. Daartoe zette hij zich, bij tusschenpoozen, maar met naauwgezetheid en ingenomenheid, om zijn vroeger werk te herzien, te ordenen en tot één geheel te brengen; opdat wat voorheen hier en daar verspreid was, of op zich zelve stond, meer tot één geheel mogt aangroeijen, en de gereede en genoegzame bouwstoffen opleveren tot een volledig *Huisboek voor kranken*. Te regt wil de Schrijver dat dit boek zijne plaats vinde in de ziekenkamer, en wel nevens den Bijbel, uit welken deszelfs inhoud is ontleend; zoo als die in den donkeren lijdensnacht de éénige en onbewegelijke poolstar blijft, op welken het oog des kranken en lijdenden veilig mag staren. Zoo draagt het met alle regt den naam van BIJBELSCH *Huisboek*.

In *vijf* hoofdafdeelingen is het werk gesplitst. De

De eerste bevat in twee gedeelten zoodanige bijzonderheden uit de Bijbelsche geschiedenis — zoo des O. als des N. V. — als voor des Schrijvers doel het meest geschikt worden geacht. De tweede behelst eene keur van tot datzelfde einde dienstige Bijbelsche uitspraken des O. en N. T. In het derde gedeelte verwijlt de Schrijver bij de onderscheiden dagen, die door de Godsdienst geheiligd, den kranken belangrijke indrukken zouden kunnen verwekken, en de bijzondere tijden en gelegenheden, zoo als die vaak en onderscheidenlijk op den levensweg voorkomen, waaruit ten dien aanzien voordeel voor den lijdenden zou kunnen worden getrokken. Het vierde deel bevat gemengde toespraken en herinneringen in onderscheiden omstandigheden, in welke een kranke zou kunnen verkeeren, en het laatste behelst eenige gebedsvoorschriften en aanwijzingen van zielverheffende liederen, geschikt om het gemoed des kranken te verkwikken en te versterken. Dit alles wordt voorafgegaan door eene Inleiding, in welke de Schrijver een woord tot den gezonde en den kranke rigt en de bron aangeeft, uit welke hij de bestanddeelen van zijn boek heeft ontleend.

Referent verklaart voor zich dit werk met uitstekend genoegen te hebben gelezen, en meent dat niemand, die eenig godsdienstig gevoel heeft, het onvoldaan zal uit de handen leggen. Hij bewonderde dikwijls den man, die zoo van alles partij wist te trekken.

Het

Het minst van alles wilden Referent de gebeden bevallen, die hier niettemin op hunne plaats staan. Maar misschien is dit wel aan zijn' bepaalden tegenzin tegen formulier-gebeden of dergelijke toe te schrijven. Met volle ruimte meent hij de lezing van dit werk alleszins te moeten aanprijzen, en bejammert het slechts, dat het boek te hoog in prijs zal zijn, om het genoeg ten algemeenen gebruike in handen te zien. Wenschelijk ware het, dat eene goedkoope uitgave de weldadigheid in staat stelde, om *dit boek* ook in de nederige stulp des kranken daghuurders ten wegwijzer op het lijdenspad zijne dienst te doen verrigten.

De Kerkhervorming der XVIe en der XIXe eeuw, *bronnen van verwachting voor de toekomst. Door den schrijver van* HENDRIK en MARIA, het Huisgezin eener Weduwe, enz. *Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1845. *De prijs is ƒ* 1,10.

De bekwame schrijver van *Hendrik en Maria* enz., behoort, blijkens al wat wij van hem onder het oog kregen, tot degenen, die — als de ware wijze — acht geven op de teekenen des tijds. Ook deze vrucht van zijne wel versnedene pen kan ons daarin overvloediglijk bevestigen.

Ditmaal wijdt de Schrijver zijne pen aan het

niet

niet minder geruchtmakend dan belangrijk *factum* in de Christelijke Kerk, het merkwaardig, kloekmoedig en edelhartig verzet van den Saxischen priester JOH. RONGE, tegen de meer en meer gewelddadig om zich heen grijpende eischen der Pauselijke magt, die het al in haar stalen boeijen dreigt te knellen.

In eene beknopte Inleiding vestigt de Schrijver het oog zijner lezers op het aangename en nuttige van opmerken en vergelijken in het menschelijk leven, zoo als dit niet slechts onontbeerlijk kan heeten ter juiste beoordeeling van personen en zaken, maar vooral ook de strekking kan hebben om de vereering van Hem, die alle dingen leidt en regeert, aanmerkelijk te bevorderen. Het laatste vierde gedeelte onzer eeuw levert hem, uit het burgerlijk, maatschappelijk en kerkelijk leven, stof tot het geven van eenige wenken, en brengt hem als van zelf tot het standpunt van, hetwelk hij zijne voorstelling wil doen uitgaan. RONGE's gewigtige stap, op zichzelven beschouwd, of naar de aanleiding tot denzelven, of in verband tot de omstandigheden, onder welke hij geschiedde, of die denzelven begunstigden, en deszelfs aanvankelijke gevolgen, staat hier natuurlijk op den voorgrond, en wordt de spil om welken zich, met een rugwaartschen en voorwaarts gerigten blik, de Schrijver vervolgens gaat bewegen. Nu komt de verwantschap voor tusschen deze en die groote gebeurtenis, die in de XVIe eeuw de gansche wereld

reld in verbazing heeft gezet, en waarvan de gevolgen nog blijven voortduren, zoo als die door tijd noch geweld zullen kunnen worden uitgewischt. *Verbastering en herstel*, — *actie en reactie*, — *voorbereiding en daarstelling*, — *gevolgen*, — en *verwachting voor de toekomst*, — zietdaar, lezers! de onderscheiden rubrieken, in welke de Schrijver — aan zijn doel steeds getrouw — zijne opmerkingen omtrent de overeenkomst tusschen het groote werk van LUTHER en de zijnen in de XVIe, met de veruitziende onderneming van RONGE en zijne medestanders in deze XIXe eeuw, ten beste geeft. In fiksche trekken wordt de toestand der Kerk in de XVIe en XIXe eeuw geschetst, *uitwendig*, zoo als haar opperhoofd, hare dienaars en leden zich voordeden en voordoen, in hare bedoelingen, beginselen, alsmede de door haar aangewende middelen, — *inwendig*, zoo als zij, toen en nu, door het heehten aan uiterlijke teekenen, het voeden des bijgeloofs, en het misbruiken van de hoofdleer des Evangelies, in diep bederf lag verzonken, en noodwendig herstel behoefde, zou niet de volle dag weer in stikdonkeren nacht verkeeren, en de onmisbaarste, overdierbaarste schat voor duizenden te loor gaan. Uit de handelwijze zelve der R. C. Kerk en hare dienaren, zoo voorheen als nu, worden, vervolgens, door den Schrijver bijzonderheden aangestipt, welke, voor een LUTHER destijds, voor een' RONGE thans, ten prikkel verstrekten om zelve de han-

handen aan den ploeg te slaan, en te handelen, zoo als de geschiedenis hen als handelende personen voorstelt, of de tijdgenoot ze kan gadeslaan. In den gang zelven der Kerkhervorming van de XVIe eeuw, worden punten van overeenkomst met die van de XIXe, wijders aangewezen. Met de eerste toch en met de laatste was het als met het aanbreken van den dag, hetwelk niet dan zeer langzaam en door middel van een aantal voorbereidselen, geschiedt; zoodat eerst de nevelen en dampen des nachts van lieverlede om hoog stijgen, om zich in het ongemeten zwerk te verliezen, en daarna de purpergloed der dagvorstin de kimmen begint te kleuren, om eindelijk aan den gouden straalkrans des lichts den vollen doortogt te laten. Zoo is ook de Hervorming, door LUTHER of RONGE, langs den weg van vele middelen voorbereid en daargesteld. Zoo waren, vroeger en later, de verspreiding van godsdienstige kennis en waardiger begrippen des Evangelies en Christendoms, benevens de bemoeijingen en pogingen van velen, om in de nachtelijke duisternis een helderder licht te verspreiden; alsmede sommige gewigtige voorvallen en gebeurtenissen, die op den toestand der wereld den grootsten invloed hadden, en door den Onzigtbare zelven kennelijk werden tot stand gebragt, de geleiddraden, langs welke de daarstelling van lieverlede kwam te volgen. — Al verder gaat de Schrijver de hoofdzakelijke gevolgen der Kerkhervorming in de XVIe

en

en XIXe eeuw opsommen. Waar hij in het algemeen in deze hoogst merkwaardige verschijnselen des tijds de stelligste en onomstootbaarste bewijzen wil hebben aanschouwd voor eene hoogst aanbiddenswaardige Voorzienigheid, Die in stilte hare ontwerpen beraamt, maar bij de uitkomst toont dat *zij* het is, die oorzaken en gevolgen regelt, Die haren juisten tijd kent, en dikwijls onverwacht, maar altijd even stellig en zeker het licht uit de duisternis doet voortkomen, uit raadsels waarheid, uit verwarring orde weet te scheppen; schift hij hier de bedoelde gevolgen in verblijdende en minder aangename. Tot de laatstgemelde worden gebragt de snelle en aanzienlijke vorderingen der Hervorming van LUTHER en de zijnen, die nog bij hun leven — voor een goed gedeelte althans — den uitgestrekten zegen van hun pogen mogten aanschouwen, en worden de redenen vóór dien voorspoedigen opgang, in natuurlijke en gewone, maar ook bijzondere gelegen, kortelijk aangestipt. De leer toch der Hervormers was geene andere leer, dan die door JEZUS en zijne Apostelen was verkondigd; de akker, op welken de Hervormers zaaiden, was door de besturende hand eener eeuwige Voorzienigheid toebereid en ontvankelijk gemaakt, en den grooten LUTHER waren medehelpers, zijns en des heiligen en zwaarwigtigen werks, hetwelk zij gingen ondernemen, waardig, toegevoegd; terwijl magtigen der aarde en edelen van ziel en zin met hunnen in-

invloed en raad en daad hielpen bewaren, bevorderen, handhaven en beschermen. Zoo uitgestrekt nu als toen, mogen de gevolgen van RONGE's werk nog niet zijn te achten, de tijdgenoot mag echter reeds met bewondering staren op de ongedachte uitkomsten, welke, binnen het tijdsverloop van een enkel jaar, zijn gedenkwaardig verzet tegen *Rome* reeds hebben opgeleverd. Doch bij en onder dit alles wekt de Schrijver zijne lezers teregt ernstig op, om nu en nooit, bij grootere of kleinere en gewigtiger of min beduidender voorvallen, in tweede oorzaken te blijven hangen, maar in alles *Hem* te zien, die de eerste en eenige oorzaak van alle gewenschte uitkomsten is, *en aan wiens zegen het al is gelegen*. Minder aangename gevolgen vermeldt de Schrijver als *direct* en *indirect* uit de Hervorming der XVIe eeuw voortgevloeid; regtstreeks, de betreurenswaardige verwijdering tusschen LUTHER en ZWINGLI, mannen, overigens één in geloof, één in overtuiging, één in bedoeling; — minder regtstreeks, het misbruik, door sommige heethoofden en onzinnigen van de leer der Hervorming gemaakt, en het tweedragts- en oorlogsvuur ter dier zake in vele landen ontstoken. Hij besluit deze rubriek met den hartelijken wensch, dat RONGE en de zijnen, en wie naar het licht en de vrijheid, welke zij voorstaan en verkondigen, — waar ook ergens — mogen dorsten en vragen, in eenigheid des geestes en des geloofs mogen worden bewaard; om, geleerd

 en

en gewaarschuwd door de gestrandde schepen in de XVI[e] eeuw, die blinde, maar meedoogenlooze en gevaarlijke klippen te vermijden, en, onder den zegen des Allerhoogste, de rijk beladene kiel in de begeerde haven te sturen. Zoo komt de Schrijver, eindelijk, aan de verwachting voor de toekomst, uit al het behandelde af te leiden. Gelijk het werk der Hervormers van de XVIe eeuw alles behalve volstrekt afdoende voor den geheelen loop van alle volgende eeuwen is gebleken, zoo is ook nog de strijd tusschen *Rome* en het *Protestantisme* — getuige de geschiedenis en ervaring van onzen tijd — geenszins als geëindigd te beschouwen. Wij moeten ons echter wachten, daarin de hand des grooten Wereldbestuurders voorbij te zien, die door de gedurige botsing tusschen waarheid en dwaling, geloof en ongeloof, overdrijving en onverschilligheid, de waarheid meer en meer aan het licht wil doen komen, en het menschdom allengskens ontwikkelen en doen vatbaar worden voor den heerlijken gelukstaat, waarin het zal zijn: *ééne kudde onder éénen Herder!* De diensten, welke de Protestantsche en Roomsche Kerken elkander wederzijds bewijzen, worden in korte trekken aangestipt; uit al het gezegde wordt het besluit voor het in stand blijven der eerstgenoemde als blijde verwachting afgeleid; en de gansche voorstelling besloten met eene hoog ernstige toespraak aan Roomschgezinden en Protestanten, om zich met een goed ge-

we-

weten en vrij van alle menschelijke banden, in den weg der Voorzienigheid te stellen; de geesten beproevende of ze uit God zijn, en, alles toetsende aan den eenigen Bijbel, voor ons zelven te hebben en te bewaren, voor onze kinderen achter te laten wat meer en beter dan erfgoed is, dat eeuwig en onveranderlijk Evangelie, die noordstar, die ons veilig leidt, dien zeek'ren gids tot beter leven!

Uit dit ontwikkeld verslag mogen onze lezers besluiten wat zij in dit, overigens beknopte en billijk in prijs gestelde, stukje hebben te wachten: een rijkdom van zaken, een schat van nuttige en behartigenswaardige wenken, in dezen zoo veelzins gewigtigen tijd. Wij wenschen het zeer vele lezers, en bidden vurig om Gods zegen op de ijverige pogingen des Schrijvers.

Wij meenen eene misstelling gevonden te hebben in GOESEVOET voor GANSFORT, niet GANSFOORT, HUS voor HUSS, WECKLIEF en WECKLIJF voor WICKLEFF, MILTISCH voor MILTITZ.

Disputatio Theologica Inauguralis de Simonia, *quam — pro gradu Doctoratus summisque in Theologia Honoribus ac privilegiis, in Academia Lugduno-Batava — publico examini submittit* CHRISTIANUS JANUS VAN KETWICH, *ad diem XV Aprilis* 1845. Lugduni-Batavorum, *apud* P. Engels. 92 *pagg.*

Wat is *Simonia?* Deze vraag verdient eene naauw-

naauwkeurige beantwoording. Het woord *simonie*, ontleend uit de geschiedenis van SIMON den zoogenoemden Toovenaar, *Hand.* VIII: 9 volgg., kan toch niet uitdrukken, hetgeen dáár verhaald wordt, door dezen man gepleegd te zijn. Van waar dan, dat men deze benaming behouden en overgebragt heeft, op het zoeken en verkrijgen van eene kerkelijke betrekking, bepaaldelijk eene predikantsplaats, door beloften en geschenken? Op deze vragen, en hetgeen daarmede in verband staat, heeft de Heer VAN KETWICH, thans Predikant aan de *Zandpoort*, in deze zijne doctorale dissertatie, antwoord trachten te geven, en dit op eene lofwaardige wijze gedaan. Na *eerst* het verhaal van LUKAS, boven vermeld, naauwkeurig te hebben uitgelegd, heeft hij in het *tweede* gedeelte zijner verhandeling het misbruik aangewezen, dat men, in den loop der eeuwen, van hetzelve heeft gemaakt, de oorzaken daarvan in het algemeen, en bijzonder sedert den tijd van GREGORIUS I, opgegeven. In het *derde* gedeelte heeft hij kortelijk aangewezen, hoe de simonie of het verkrijgen van kerkelijke betrekkingen door geld of ongeoorloofde middelen, in de Kerk is toegenomen, welke middelen daar tegen zijn aangewend, en welke veelvuldige nadeelen, maar ook opmerkelijke voordeelen uit de simonie zijn voortgesproten; terwijl het *laatste* gedeelte gewijd is aan het betoog, dat de simonie eene ondengd is, die door iederen Christen verfoeid en ten strengste geweerd moet worden.

Hoe-

Hoewel het ons voorgekomen is, dat op de verdeeling door den Heer VAN KETWICH gekozen, wel eenige aanmerking kan vallen, en er misschien aan de uitlegging van *Hand.* VIII: 9 volgg. wat te veel plaats is ingeruimd, oordeelen wij echter, dat het geheel een blijk oplevert van welbesteden tijd, van meer dan gewone geoefendheid in uitlegkunde en bekendheid met de geschiedenis, en van aanleg voor het met roem beantwoorden aan de doctorale waardigheid, en bekleeden der Evangeliebediening. Indien het stuk zelve, hetgeen wij niet weten, in den handel is, maken wij de Ringsleesgezelschappen er opmerkzaam op, als een voor dezelve lezenswaardig geschrift.

Wanneer achteraan geplaatste *theses* dienen moeten, om aanleiding te geven tot eene bescheidene tegenspraak, dan zal de laatste *thesis* daartoe wel niet gebragt kunnen worden. Zij luidt dus: »Quod saepe me audire memini, ex privata hominum institutione, *Catechetica* dicta, multo plus boni, quam ex oratione perpetua, publice habenda, ad salutem communem redundare, experientia me edoctum iri puto, si antistitis sacrorum munus susceperim."

Wie toch kan bedenkingen maken tegen hetgeen eerst door volgende ondervinding als waar of onwaar zal kenbaar worden?

Bijdragen tot bevordering van Bijbelsche uitlegkunde, *verzameld door* B. VAN WILLES, *Theol. Doct. en Predikant te* Lekkerkerk. *Derde Deel. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten, 1844. 402 *bladz. De prijs is f* 4,00.

Met dit deel, in *twee* stukken uitgekomen, is deze verzameling gesloten, voor zoo verre zij door den Heer VAN WILLES werd bijeengebragt, dewijl het Gode behaagd heeft hem, toen hij nog in volle levenskracht scheen te zijn, door eene hevige ziekte aan zijne Gemeente, de wetenschap, zijne betrekkingen en vrienden, te ontnemen. Groot is dit verlies te achten. VAN WILLES was een kundig, scherpzinnig en bij uitnemendheid werkzaam Exegeet, en heeft door zijne schriften niet alleen, maar ook door zijnen voorgang en invloed veel toegebragt tot het regt verstaan en juist toelichten van onderscheiden dikwijls kwalijk begrepen of duistere plaatsen der H. Schriften. Dit *derde* deel der *Bijdrogen tot bevordering van Bijbelsche uitlegkunde* levert er op nieuws de proeven van. Behalve de vele belangrijke stukken door VAN WILLES zelven daarin medegedeeld, treffen wij hier niet minder belangrijke opstellen aan van de Hoogleeraren CLARISSE, VAN HENGEL en SCHOLTEN, en van de Predikanten AB UTRECHT

DRES-

DRESSELHUIS, SOLI, STEENHOFF, MOLSTER, DE WIJS EN BLOM.

Wanneer wij nu, *of* de titels van al deze opstellen mededeelen, *of* den inhoud van ieder derzelve opgeven, en er *ons* oordeel over uitspreken wilden, dan zouden wij de ruimte, ons toegestaan, verre overschrijden moeten. Wij achten het dus gepaster, met deze algemeene aankondiging, voor het tegenwoordige te volstaan, en verwijzen naar de uitvoerige en naauwkeurige beoordeeling, die wij van de hier voorkomende bijdragen aangetroffen hebben in de *Godgeleerde Bijdragen* XVIII, bl. 539—550, en XIX, bl. 402—411. Alleen willen wij, als eene proeve mededeelen, wat hier door den Heer STEENHOFF gezegd is ter nadere bestemming van den zin eener bekende en dikwijls gebruikte plaats, *Luk*. XVIII: 13*b*.

»De taal door JEZUS den tollenaar in den mond gelegd: ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, vertoont zich in de vertaling het schoonste, wanneer ook op het lidwoord τῷ wordt gelet. De ootmoed toch van den tollenaar wordt hier gesteld tegenover de trotschheid van den *Farizeër*, die God dankte, dat hij beter was *dan de overige menschen*. Deze stelt zich in gedachte geheel van de overigen als roovers, onregtvaardigen, overspelers, tollenaars door vroomheid afgezonderd. De taal van den tollenaar ademt integendeel diepen ootmoed. In eigen oordeel staat ook hij geheel alleen, maar als zondaar bij uitnemendheid. Het is hem niet genoeg,

dat

dat hij zich *zondaar* noemt; dit kon geschieden, ook wanneer hij aan andere menschen als zondaren dacht. In eigen oog is hij *de zondaar*, aan anderen denkt hij niet, *o God, wees mij den zondaar genadig!* Zoo drukt hij met woorden uit, wat hij diep in zijn hart nog sterker gevoelt. Deze opmerking moge voor den zin der gelijkenis eene kleinigheid zijn, van meerdere beteekenis is zij voorzeker, wanneer men op het doel let, waartoe de Heer den ootmoed des tollenaars met deze woorden teekende."

Wij kozen dit voorbeeld, *deels* om het eigenaardige der opvatting, *deels* kortheidshalve, en willen daarmede, noch dit opstel boven de andere verheven hebben, noch aan de waarde der anderen iets ontnemen.

Voor het overige verblijdt het ons te vernemen, dat schoon de Heer VAN WILLES overleden is, daarom de uitgave van deze *Bijdragen* niet gestaakt zal worden. Op den omslag van het tweede stuk van dit deel wordt gemeld, dat een der oudste en geachtste medewerkers, Ds. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, de voortzetting van dit werk op zich genomen heeft, gelijk daarvan ook bereids de bevestiging heeft plaats gehad, door de uitgave van een nieuw stuk. Wij hopen hartelijk, dat deze, voor die opgenomen taak niet minder berekende, geleerde, onder veel aanmoediging, het werk van zijnen overleden Vriend, lang zal mogen vervolgen, en daardoor der echte uitlegkunde, dien grond-

grondslag van eene zuivere Godgeleerdheid, veel voordeel zal aanbrengen.

Evangelische raad tegen Roomsche verleiding. Een gesprek, dat alle Protestanten wel lezen mogen. Naar het Hoogduitsch van W. TRETZEL, *Predikant te* Elpersdorf. *Te* Amsterdam, *bij* S. J. Prins, 1845. 84 *bladz. De prijs is* *f* 0,30. *Bij twaalftallen* *f* 3,00.

Dit boekje is geschreven en vertaald voor de vele onkundigen onder de Protestanten, die niet bestand zijn tegen de listige pogingen, om hen tot het Roomsche geloof over te halen. Een zeker persoon, PIETER geheeten, is door een Kapelaan met geld overgehaald, om tot de Roomsche Kerk over te gaan, en verhaalt dit met groote vreugde aan zijnen vriend CHRISTIAAN. Deze brengt hem het ligtzinnige en onverantwoordelijke van dezen stap onder het oog, maar PIETER tracht zich te verdedigen, en het geloof der Roomschen boven dat der Protestanten te verheffen. Dit geeft aanleiding tot een uitvoerig gesprek over de verschilpunten tusschen de Roomschen en Protestanten. CHRISTIAAN toont met bezadigdheid, maar ook met kennis van zaken de dwaalbegrippen der Roomsche Kerk en hare afwijking van de leer des Evangelies overtuigend aan. De bedenkingen van PIETER, en wat hij voorts aanvoert voor de Room-

sche leer, worden ontzenuwd en behoorlijk opgelost, met dat gevolg, dat hij van zijnen onbedachten stap terugkeert en aan zijne belijdenis getrouw blijft.

Uit deze beknopte opgave van den inhoud van dit boekje merkt men, dat hier in een kort bestek veel belangrijks voorkomt. Het is daarenboven duidelijk en grondig geschreven, en dus waardig algemeen gelezen en verspreid te worden, waartoe de geringe prijs het ook bijzonder aanbeveelt, en wij het een ieder bij dezen gerust aanprijzen. Met dit geschrift zal men gewapend zijn tegen de verzoeking, om Roomsch te worden.

Afscheid van den Eerwaarden Heer J. A. CADIOT, *vroeger Roomsch-Katholiek Geestelijke in* Frankrijk, *en aldaar overleden, aan zijne Gemeente te* Gurat *en* Vaux, *benevens eenige bijzonderheden uit zijne laatste levensdagen. Te* Amsterdam, *bij* C. J. Borleffs, 1845. 37 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,40.

Wederom een voorbeeld van den verlichtenden en heiligenden invloed, dien het lezen des H. Schrift, bijzonder des N. T., oefent op het verstand en hart. Daardoor toch is de Roomsche Priester CADIOT tot inzien van de dwalingen zijner Kerk gekomen en bewogen haar vaarwel te zeggen en tot de Protestantsche Kerk over te gaan.

Zijn

Zijn overgang had reeds plaats vóór het jaar 1824, toen hij in zeven en twintig jarigen leeftijd aan de teering, maar tevens, vol des geloofs en in den Heere, overleed. Behalve een kort verhaal van hetgeen hem tot zijnen overgang bewogen heeft, en van zijne laatste levensdagen, maakt zijn brief aan zijne voormalige, hem zeer lievende Gemeente, wier leiding hem ontnomen was, den hoofdinhoud van dit boekje uit, en die brief behelst eene duidelijke en eenvoudige uiteenzetting van de redenen zijns overgangs en tegenoverstelling van de Roomsche dwaalbegrippen en de leer des Evangelies, waarin uit den aard der zaak niets nieuws voorkomt, maar waardoor bevestigd wordt, hetgeen JEZUS reeds zeide: *Die de waarheid doet, komt tot het licht.*

Belangrijk vinden wij hetgeen de ons onbekende Vertaler zegt van de redenen, die hem tot het uitgeven van dit boekje genoopt hebben; wij vinden het wel waardig die aan onze lezers mede te deelen. Zoo spreekt hij:

»Ik zal met ronde woorden zeggen wat mij te eerder deed besluiten, deze dingen openbaar te maken in *Nederland*. Voor een paar weken werd er aan mijn huis, en ook elders in mijne buurt, (door wien weet ik niet) afgegeven een stukje, getiteld: *Verklaring tot afwering van lasteringen tegen de Kerk, voorkomende in* »de Katholiek," Deel VII, Maart 1845. (Tweede druk). Te *'s Gravenhage*, bij A. P. VAN LANGENHUIJSEN, 1845.
Het

Het schijnt een geschenk te zijn, want het is nog niet teruggehaald. Over inhoud, geest en strekking van dat stukje, zeg ik hier liefst niets. Maar, ik dacht, toen ik het las, onwillekeurig aan het vogelaarsfluitje. Het is met voorzigtigheid — loosheid had ik bijna geschreven — opgesteld. En het raadt ons, om, wat de leer en instellingen der Roomsche Kerk betreft, niet de beschuldigers, die onkatholieke lasteraars, zelve als getuigen te hooren, maar dáár natevragen, waar wij zekere narigten kunnen bekomen, en vooral met openbare, authentieke acten, stukken, symbolische boeken te raadplegen. Nu kan dan toch wel niemand beter met de leerstellingen en acten en boeken dier Kerk bekend wezen, dan de Roomsche pastoor zelf. Van belang is het dus, dat hetgeen een zoodanige, bij zijn verlaten van die leerstellingen, zegt, algemeen bekend worde gemaakt: want dat deze CADIOT eerlijk gehandeld heeft en een naauwgezet man was, lijdt geen twijfel."

Gedachten van C. F. G. STÖCKHARDT, *over Christelijk leven, Godgeleerdheid, Predik- en Herdersambt en Vriendschap. (Uit het Tijdschrift :* Waarheid in Liefde, *jaargang* 1844, 1e *stuk, afzonderlijk overgedrukt). Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1844. *De prijs is f* 0,25.

De lezers van het Groninger tijdschrift: *Waarheid*

heid

heid in Liefde, kennen deze gedachten reeds. In dezen afzonderlijken overdruk zijn ze (volgens de aant. op bl. 1,) hier en daar eenigzins opgehelderd. De Christelijke geest, die in dezelve doorstraalt, en de opwekking, die men daarin aantreft, om op een practisch leven, waarvan CHRISTUS de ziel is, zich toe te leggen, maken de verspreiding dezer gedachten allezins aanbevelenswaardig. Om van onze zijde daartoe iets bij te dragen, nemen wij over hetgeen wij hier vinden bl. 11:

»Tot het kinderlijke in een Christen behoort *inzonderheid* een kinderlijk geloof, d. i. een hart, dat gaarne, vrij, gemakkelijk en met warmte zijn geloof uitspreekt.* Dit heeft plaats, wanneer wij zelve innig gelóoven. *Arbeid* niet te veel aan uwe verbetering, door voornemens en zedekundige hulpmiddelen. Ik heb het bij mij zelven ondervonden, hoe deze lijnregt tegen het kinderlijke inloopen. Zoek u liever dagelijks in de ware gemeenschap des geestes met CHRISTUS te bevestigen. Stel u Hem voor als *uwen* bijzonderen Vriend en Heiland, en beschouw u zelven als zijnen JOHANNES, dien Hij lief heeft. Zulk een nabijzijn, zulk een opzien tot Hem, zulk eene liefde in het leven maakt het hart verwonderlijk ligt en zalig. Men is dan het kind, dat zonder wet of regel, uit de liefde voor en uit het zien op de ouders, beter is dan de kweekeling met honderd wetten. Den zegen van deze vereeniging met het Goddelijke ondervindt men inzonderheid, wanneer het de

me-

mededeeling der Godsdienst geldt. Wiens hoogste lust is van zijnen CHRISTUS te leeren en te vertellen; wien zonder voorbereiding het hart daartoe overvloedige stof geeft — bij dien worden hart en tong losgemaakt; van Leeraar wordt hij een Apostel; zijn woord wordt liefde; zijne leer een Evangelie. Derhalve een dagelijksch, blijmoedig, kinderlijk, vertrouwelijk aansluiten aan JEZUS zou heerlijk zijn! Het ontboeit en maakt den geest los en vrij. Een ernstig gestemd geloof, dat met leerstelsel en regtzinnigheid bezwaard is, prangt en benaauwt den geest. Niet de hoeveelheid, maar de diepte des geloofs maakt zalig. — »Liefde voor JEZUS, den Zone Gods en mijnen Heiland, Verlosser en Vriend," dat is de omvang van mijn geloof; maar het moet eene innige, trouwe, vurige, bezielde, overvloeijende liefde zijn."

»Zulk een kinderlijk geloof is in onze dagen vooral een groot geluk en een noodwendig middel tot gezegende werkzaamheid. Er staan twee partijen strak en steil tegen malkanderen over. Elke wil het regte hebben; zekerlijk liggen in beide eenige kiemen en vonken van het ware. Maar bij de vlam is zooveel rook, asch, roet."

De

De Waarde der Hervormde Kerk ten opzigte van de geloofsleer in onze dagen, vooral met betrekking tot de leer der zaliging volgens Rom. VIII: 29, 30. *Vrij naar het Hoogduitsch. Te* Leeuwarden, *bij* J. W. Brouwer, 1844. *IV en* 73 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* *f* 0,80.

Wij ontvangen hier eene door den Heer U. W. THODEN VAN VELZEN, Kandidaat tot de H. dienst, vervaardigde en hier en daar omgewerkte of verduidelijkte vertaling van de Hoogduitsche intreêredevoering van Prof. J. P. LANGE aan de Hoogeschool te *Zurich*, waarvan de eigenlijke titel behouden is in eene andere vertaling van dit zelfde stukje, medegedeeld in de *Godgeleerde Bijdragen* XIXe deel, bl. 251—271 en 321—356: *Welk gezag moet men, bij de wetenschappelijke ontwikkeling der geloofsleer, nog steeds toekennen aan het eigendommelijk stelsel der Hervormde Kerk?* Door deze dubbele vertaling zal dit geschrift reeds bij menigeen onzer lezers bekend zijn. De Schrijver heeft het onderwerp streng wetenschappelijk behandeld en zijn resultaat is ten voordeele van het geloofsbegrip der Hervormde Kerk. Zoo toch luidt het slot:

»Daar nu de Gereformeerde Kerk deze verborgenheden der goddelijke heilswerkingen in de Christe-

te-

telijke geloofsleer met zorgvuldige vlijt heeft ontvouwd, gelijk in deze bladen is aangetoond: zoo is hiermede hare taak voor den tegenwoordigen tijd uitgesproken, voor de toekomst aangekondigd. Het is duidelijk genoeg, dat zij zich niet mag laten verachten, als ware zij in de rij der Christelijke Kerkgenootschappen, van mindere schoonheid en waarheid dan hare zusters; duidelijk ook, dat zij veelmeer met eene edele en eigendommelijke morgengave verschijnen zal op het feest der groote vereeniging van de verschillende leden van het ligchaam van CHRISTUS, van alle Christelijke Gemeenten op aarde."

Of echter de lezing van dit nog al eenigzins abstract geschrift vele wel zal voldoen, zouden wij, na geëindigde lezing, in twijfel trekken. En of het dus eene dubbele vertaling waardig was, is ons even twijfelachtig. Met dat al zal het voor den wetenschappelijken beoefenaar der Godgeleerdheid belangrijk zijn op het betoog van LANGE de aandacht te vestigen, en in zoo verre verdient het aanbeveling.

De

De levensgeschiedenis van MARGARETHA WHYTE. *Een verhaal voor kinderen, die verlangen altijd vrolijk en zelfs op het sterfbed gelukkig te zijn. Naar het Engelsch van Mrs.* CAMERON. *Te* Amsterdam, *bij* S. J. Prins, 1845. *XII en 77 bladz. De prijs is f* 0,40.

De titel wijst reeds aan, wat dit boekje bevat, en voor wie, en waartoe het geschreven is. Het behelst een alleronderhoudendst verhaal van een echt Godsdienstig meisje, dat door den lof, die haar gegeven werd en toekwam, evenmin hoogmoedig, als door de beproevingen, die haar troffen, ontmoedigd en wrevelig werd. Men leest deze geschiedenis met klimmende belangstelling. Zij is daarom allen Ouders, die hunne kinderen een klein geschenk willen maken, bij voorkeur, boven andere boekjes, aan te bevelen. In plaats van eene Voorrede, vindt men een ander verhaal, even leerzaam voor kinderen. »Heeft dan," gelijk de ongenoemde Vertaler zegt, »ouderlijke liefde »dit boekje vertaald," dan schenke ook ouderlijke liefde het aan de kinderen, opdat haar wensch vervuld worde, dat de lezing gezegend zij, en de kinderen met die lezing, niet slechts eenige regt genoegelijke uren mogen doorbrengen, maar er ook door opgewekt worden, om het lieve voorbeeld, dat hier geteekend staat, na te volgen.

Gemakkelijk Leesboekje voor de Jeugd, geschikt om de kinderen door het lezen tot denken op te leiden, vrij vertaald naar de vijf en tachtigste Hoogduitsche uitgave van F. A. JUNKER, *door* W. J. VAN DER VECHT, *Onderwijzer te Zwolle. Te* Deventer, *bij* A. J. van den Sigtenhorst, 1845. *De prijs is f* 0,20.

Wij bezitten in onze moedertaal oorspronkelijke leesboekjes genoeg voor de aankomende jeugd, en hadden dus dit vertaalde werkje wel kunnen ontberen. Echter ontzegt Recensent zijne goedkeuring niet geheel en al aan hetzelve. Het schijnt dan ook in deszelfs geboorteland eene zeer gunstige ontvangst genoten te hebben, daar de voor ons liggende vertaling naar *de vijf en tachtigste* Hoogduitsche uitgave is geschied. De onderwerpen zijn goed en zakelijk behandeld, de lessen hebben eene heilzame strekking, de raadseltjes, hoewel oud, en sommige derzelve over genoeg bekend, scherpen het denkvermogen op, en de vragen noodigen uit tot nadenken. Maar, wat de versjes betreft, deze bevielen Recensent geenszins. Zij missen die losheid van uitdrukking, die gemakkelijkheid in het lezen, en die kernachtigheid, welke in dichtstukjes voor de jeugd onmisbare vereischten zijn. Men leze, ter overtuiging, onder anderen op bladz. 19, de 14[de] les, en is het in dezelfde les ook

ook geene fout om *zijn* op *rein*, en *heid* op *vlijt* te doen rijmen? Evenmin beviel ons de 18[de] les, bladz. 22. Zoude dit ook een versje zijn?..., Eindelijk hinderden Recensent de onderscheidene spel- en taalfouten, zoo als bijv. op bladz. 25: des *smorgens*, voor des morgens; bladz. 27 *waschte*, voor *wiesch*, en lager op dezelfde bladz. *smeerigen*, voor *smerigen*, bladz. 29 om *een* diefstal ten uitvoer te brengen, voor om *eenen* diefstal ten uitvoer te brengen; bladz. 31, ging het *hen* wel, voor ging het *hun* wel; bladz. 54 *eene* duim, voor *een* duim; bladz. 63, *tweeslagtig*; voor *tweeslachtig*, enz. enz. enz., want, waar zouden wij eindigen, wilden wij alle spel- en taalfouten opteekenen: Ook vonden wij in de 15[de] les op bladz. 20, onder de jongensnamen dien van MARTEND, dit is zeker eene drukfout en moet zijn MARTEN of MAARTEN. Zoo laat insgelijks de punctuatie veel te wenschen over, en —

..... Doch, genoeg! Wij zullen hiermede eindigen, omdat ons bestek geene verdere uitweiding toelaat, maar de Vertaler houde het ons ten goede, zoo wij hem den raad geven, dat hij het onzen *vaderlandschen* Schrijvers overlate om leesboekjes voor de lieve kleinen op te stellen. Behoefte aan lettervruchten van dezén aard, op vreemden bodem gekweekt, hebben wij niet. Slechts de werkjes van den Duitschen kindervriend, die *den Kersavond* zoo schoon, zoo kinderlijk, zoo eenvoudig, maar voortreffelijk schreef, de waar-

 di-

dige SCHMID, of zulke werken, die de zijnen evenaren, zijn ons hartelijk welkom. Zij verdienen het vaderlandsche gewaad, stichten zoowel hier als elders veel goeds, en, daar zij gewoonlijk goed vertaald en nagezien worden, wemelen zij niet van spel- en taalfouten, zoo als het voor ons liggende, nu beoordeelde werkje.

Rekenboekje, bevattende ruim 1800 *opgaven over de vier Hoofdregelen der Rekenkunst, in onbenoemde en benoemde getallen. Te* Arnhem, *bij* J. G Stenfert Kroese, 1844. *De prijs is* *f* 0,10.

Al weder: »Een Oefeningsboekje voor de scholen." — En, waarin? — In de vier Hoofdregelen der Rekenkunst. — Was er behoefte aan een boekske als *dit?* Recensent meent dit ontkennend te moeten beantwoorden, daar er een genoegzaam aantal van beter en doelmatiger rekenboekjes voor eerstbeginnenden bestaat, dan het voor ons liggende, hetwelk onnaauwkeurig, onvolledig, ja zelfs onduidelijk is. Reeds op de eerste bladzijde vinden wij de getallen door het teeken + zamengesteld, zonder dat dit teeken genoemd of verklaard wordt. Zoo ook worden de teekens: —, × en :, zonder eenige verklaring, gebruikt; terwijl daarenboven de opgaven der onbenoemde getallen alles behalve duidelijk zijn, evenmin als de

aan-

aanmerking op pag. 1. Ook vraagt Recensent, waarom de Telling geheel is weggelaten, en of het eene drukfout is, dat de Schrijver, in de Tafel van Munten, Maten en Gewigten, de waarde van den Gouden Dukaat stelt op ƒ 5,15?

Daar wij overigens het nut van dit Rekenboekje niet inzien, kunnen, noch mogen wij hetzelve aanprijzen.

De Beschermengel der Onschuld; of opvoedkundige raad en teregtwijzing tegen het ontheiligen van ligchaam en geest. Een boekje voor het algemeen, en inzonderheid ten dienste van Schoolopzieners, Plaatselijke Toezigten op het onderwijs, Ouders, Onderwijzers, Jongelieden en sommige Kinderen; waarvan de opbrengst zal dienen om de opvoeding *van* twee Weezen *te helpen voltooijen, door* R. G. RIJKENS. *Te* Groningen, *bij* A. L. Scholtens, 1844. *VIII en* 115 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is* ƒ 0,50.

Al hetgeen de menschenvriend ter bevordering van een edel doel in het werk stelt, verdient ondersteund te worden; ja, het is *pligt* voor elk regtgeaard mensch, om daartoe mede te werken. En is er edeler zaak dan jeugdige ongelukkigen, die *weezen* zijn, te ondersteunen? Hun gemis geheel te vergoeden, is ondoenlijk; maar, zooveel mogelijk, in hunne behoeften te voorzien,

 en

en alles aan te wenden om hun het leven aangenaam te maken, is eene heilige verpligting, die op elk rust, die aanspraak op den naam van regtschapen mensch, van Christen maken wil. Het verrigten van zulk een edel werk verwerft de achting der menschheid, en den zegen van den *Vader der Weezen*, die zulks geenszins onbeloond laat. Dit gevoelde de edele RIJKENS. Volgens het Voorberigt heeft hij zich twee kinderen aangetrokken, die, na hunne Ouders verloren te hebben, zonder middelen van bestaan, zonder verzorgers achterbleven. Hij werd hun verzorger, hun vader, en om hem, in de middelen daartoe, eenigzins te gemoet te komen, schreef hij dit werkje en liet het voor eenen geringen prijs uitgeven, elken menschenvriend uitnoodigende, om, ter bereiking van bovengemeld doel, op hetzelve in te teekenen. Om die reden alleen zou hetzelve alle aanbeveling verdienen. Maar wanneer wij ook op den inhoud acht geven, dan verdient het tevens alle aanprijzing.

Het handelt over een zeer groot kwaad, over eene zonde, die, helaas! te veel door de Jeugd bedreven wordt, zelfs zonder dat zij haren naam kent, zonder dat zij de jammeren weet, welke zij onvermijdelijk na zich sleept. Het handelt over het *Onanismus*.

Na op de 2de bladz. § 3 dit kwaad, deze schending van de edelste deelen des ligchaams, voor zóo verre de kieschheid zulks toelaat (te meer, daar

daar ook het doel des Schrijvers is, dat *sommige kinderen* dit werkje zullen lezen) beschreven, en kortelijk de gevolgen opgegeven te hebben, brengt de Schrijver den dienaren dezer zonde onder het oog, hoe zwaar zij door dezelve zich tegen het allerreinste Wezen, tegen den Heiligen God bezondigen, tegen Hem, wiens alomtegenwoordigheid den kwaadbedrijver tot in de geheimste schuilhoeken bespiedt. Hij bewijst den afkeer, dien het Opperwezen van den onreinen, van den zelfbevlekker heeft, door uit de Heilige Schrift toepasselijke teksten aan te halen. Dit bevat het eerste gedeelte van dit werkje, welke afdeeling ten titel voert: »Over de schending van ligchaam en »geest en hare treurige gevolgen.” Van bladz. 1—11.

Vervolgens werpt de Schrijver: »Een blik op »de volksscholen en vele huisgezinnen, opzigtelijk »(ten opzigte van) de schending van ligchaam en »geest.” Van bladz. 11—28; welke bladzijden allezins lezenswaardig zijn en Ouders en Onderwijzers niet genoeg kunnen aanbevolen worden. Hij geeft daarna van bladz. 28—40 op: »de »uiterlijke kenmerken der (bedoelde) zonde bij de »jeugd, jongelingen en jonge dochters;” en vervolgens, van bladz. 40—85, de: »Voorbehoed- »middelen, om het ontstaan van het kwaad in de »scholen en huisgezinnen te beletten.” Laatstelijk geeft hij eene uitvoerige beantwoording van de twee volgende, zeer gewigtige vragen; »Moeten

»Ouders en Onderwijzers hunne kinderen en leer-
»lingen ook op de bedoelde zonde opmerkzaam
»maken, opdat zij zich voor dezelve kunnen wach-
»ten?" van bladz. 85—99, en

»Hoe zullen Ouders of Onderwijzers handelen
»omtrent hunne kinderen, welke niet door een
»enkel onderhoud tot bekentenis te brengen zijn,
»hoe liefderijk en vertrouwelijk men hetzelve ook
»inrigte?" van bladz. 99—106.

Sluitende eindelijk met eene raadgeving, behelzende: »Wederkeerige ondersteuning van Ouders »en Onderwijzers." Van bladz. 106—110.

En vóór dat zijne toespraak aan deze (bevattende dezelve het slot des boeks) dit werkje eindigt, haalt hij nog *vier* voorbeelden aan, opgegeven door de beroemde Geneesheeren OEST, TISSOT en ZIMMERMAN; in welke bewezen wordt, dat alleen eene openhartige bekentenis van het bedrijven der bedoelde zonde, den Arts op den weg brengen kan, die ter genezing van de gevolgen van het Onanismus leidt.

Ziedaar beknoptelijk den inhoud van dit hoogst nuttige geschrift opgegeven. Recensent las hetzelve met belangstelling en een groot genoegen; hij dankt den edelen RIJKENS, in naam der Jeugd, in naam der menschheid, voor zijnen welvolbragten arbeid; hij beveelt dit boekske allen Ouders, Schoolonderwijzers, en wie ook met de opvoeding der Jeugd belast zijn, ruimschoots aan; en mogt hij, alleen op het punt, dat dit werkje ook voor

som-

sommige kinderen geschikt ware, *niet* met den Schrijver instemmen; dit verschil zal niets aan de waarde van den *Beschermengel der Onschuld* ontnemen, dien Recensent van harte toewenscht bij velen, niet bij allen te zijn, opdat reinheid van zeden, kuischheid en ingetogenheid de grondslagen worden, waarop voortdurend het ware geluk van het aankomende geslacht gebouwd zal zijn.

Wij vermelden ten slotte, dat, ook ten opzigte van *taal* en *stijl*, dit werkje met zorg behandeld is, en tot proeve hiervan, schrijven wij met genoegen het volgende af, behoorende tot de afdeeling: »Over de uiterlijke kenmerken der zonde »bij de jeugd, jongelingen en jonge dochters." Zie bladz. 28, § 19.

»Is niet het oog de spiegel der ziel? De erva»ren Opvoeder, heeft het zich tot eene gewoonte »gemaakt, bestendig de oogen van zijne kweeke»lingen te raadplegen, wanneer hij onderzoek doet »naar de gesteldheid van hun gemoed: zoo doe »hij ook hier. Liggen de oogen waterachtig en »buitengewoon diep in het hoofd; heeft men »blaauwachtige wallen onder dezelve; staan zij »flaauw en missen zij het schitterend vuur, dat »een vrolijk en gezond kind uit de oogen schit»tert (,) en ieder bekoort; staan zij niet rustig, »als men in dezelve blikt, maar rollen de appels »alsdan angstig heen en weder; worden zij zelfs »vochtig, wanneer men strak in dezelve ziet, of

»wanneer een helder licht in dezelve schijnt; dan »voorspelt zulks niet veel goeds."

En hiermede houden wij onze taak voor geëindigd.

De Tamboer van Wagram, *naar het Fransch van* EMILE MARCO DE SAINT-HILAIRE. *Te* Amsterdam, *bij* J. C. van Kesteren, 1845. *VIII en* 158 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is ƒ* 1,50.

Er is welligt geen tijdperk in de geheele geschiedenis, hetwelk meer aanleiding gegeven heeft tot het schrijven van romans en romantische verhalen, dan de regering van NAPOLEON, en geene levensgeschiedenis, die door zoo velen beschreven of geschetst werd, dan de zijne. Zeker is de levensloop van den ontegenzeggelijk grooten man zeer vruchtbaar aan voorvallen en gebeurtenissen, die ruime stof voor den pen des romanschrijvers aanbieden, en alles wat hem omringde, zijne Generaals, Ministers, enz., voortbrengselen van den grooten man zelven, strekten dikwerf tot onderwerp van onderscheidene verhalen. Maar een tamboer, eenen eenvoudigen trommelslager, tot de held van een romantisch verhaal te maken, is eene nieuwe gedachte, die de Schrijver van het oorspronkelijk verhaal in onze schatting doet rijzen, daar het ons een blijk is dat hij iets geheel eigen-

eigenaardigs en oorspronkelijks in zijn scheppend genie heeft. Ook de inkleeding, en het vreemde, dat in deze roman de liefde niet alleen niet de hoofdrol speelt, maar zelf aan het slot als ter loops even wordt aangehaald, beviel ons buitengemeen en wij bevelen dit deel dan ook zeer gaarne aan ons lezend publiek met volle ruimte aan.

Het Kruis en de Halve Maan, *of Konstantinopel in het jaar* 1453. *Uit het Hoogduitsch. Te* Groningen, *bij* P. van Zweeden, 1845. 273 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,80.

Lezer! Recensent moet u ronduit bekennen, van dit boek niet meer dan de 47 eerste en de allerlaatste bladzijde te hebben gelezen, en dus over de waarde van het verhaal zelve niet te kunnen oordeelen. En wat was, vraagt ge de rede van deze zoo zonderling afgebroken lectuur? Wij struikelden onder de lezing over zóó vele Germanismen, dat wij onze oogen naauwelijks konden gelooven, en toch zij staan er met zoo vele letters; zie hier eenige der voornaamste.

Pag. 34: *En hij wendde het oog af van de pronkende werken, door menschenhanden voortgebragt, en hef het naar den magtigen hemelsdom, over hem in zijn klaar zuiver blaauw uitgespand!*

Pag.

Pag. 39: *Neen! neen! zoo kom mij niet Demetrios.*

En lager: *Zij heeft een regt langwijlig gezelschap.*

Pag. 43: *Aurora glinsterde hem te gemoet, doch eene duistere wolk overtrok weder in schielijken aantogt van ontevredenheid den jongen dag; die hem uit schitterende oogrn (?) uit hemelsch schoone beelden naauwelijks had tegengelacht.*

Pag. 47: *Wat kunt ge wel daarvoor, dat ook hem de glans der wonderheerlijke oogen in enge banden verstrikt.*

Verder dan deze bladzijde bragten wij het niet! Dit was slechts het eerste hoofdstuk, en wij hadden den moed niet verder te gaan. Ter loops sloegen wij het oog op de laatste bladzijde, en lazen daar nog ten slotte: *deze schonk den Prins een rijk grondstuk!*

Wij legden het boek ter zijde, want zulk eene verminkte taal te lezen, was te veel gevergd!

Wij besluiten uit de aangevoerde proeven, dat de Vertaler noch Hoogduitsch, noch Hollandsch verstaat, en raden hem zijne eigène taal eerst beter te leeren, alvorens hij zich aan het vertalen van meerdere werken waagt, en dan zelf nog boeken te kiezen in eene taal, die hij magtig is en waarin hij niet toont zulk een vreemdeling te zijn, als in die onzer Duitsche naburen.

VRIEN-

MENGELWERK.

VRIENDELIJKE STEM EENES ROEPENDEN UIT DE WOESTIJN,

OF

HET WOORD DOOR DEN CHRISTUS GODS ZELVEN,

DOOR

MATTH. Hoofdst. XXIII:8,

IN ZIJN EVANGELIE AANGETEEKEND,

SCHETSGEWIJZE VOOR DE CHRISTELIJKE GEMEENTE TE *DENEKAMP* IN *OVERIJSSEL* BEHANDELD,

DOOR

W. G. MANN,

Opziener en Evangeliedienaar aldaar.

VOORAFSPRAAK.

Zeer belangrijk is onze Christelijke rustdag! Hij verschaft hem, die denzelven eerbiedigt, niet alleen aardsche rust voor het ligchaam, en de ruimste aanleiding om voor de bijzondere hoogere belangen van zijnen geest werkzaam te zijn; maar hij geeft hem ook gedurig bijzondere gelegenheid, om zich met zijne *Gods-*

dien-

dienstige medechristenen, als tot ééne heilige broederschap, tot één huisgezin, in één heiligdom, en tot de verheerlijking van éénen God en éénen Zaligmaker, en tot de inroeping van één en denzelfden Goddelijken Geest te vereenigen. En daar nu zulk eene weldadige gelegenheid ook thans ons weder vergund wordt, mogten wij dan ook nu Gel. H.! door den geest der broederlijke liefde bestuurd, naar het heilig doel dezer instelling, met éénen mond, en met één hart God, onzen Hemelschen Vader, en onzen gemeenschappelijken Heer JEZUS CHRISTUS en den Goddelijken Geest des Vaders en des Zoons verheerlijken, en onze zielen daardoor stichten. Doen wij dit nu ook in ons ootmoedig dankgebed!

Matth. XXIII:8. *Doch Gij en zult niet* RABBI *genaamd worden; want één is uw Meester, (namelijk)* CHRISTUS, *en Gij zijt allen Broeders.*

Ten allen tijde heeft het niet ontbroken aan Leeraars en onderwijzers des volks, die ten doel hadden, om onder hunne medemenschen een aanhang te verkrijgen, die hunne begrippen en gevoelens, boven die van anderen, als onfeilbare waarheid omhelsde, en hen als hunne hoofden en meesters vereerde. Prijsselijk en gelukkig is het, wanneer de beginselen, uit welken deze gezetheid haren oorsprong nam, liefde tot waarheid en ware ver-

verlichting, en haar doel de stichting van het rijk der waarheid en zuivere godsvrucht was. Maar zeer berispenswaardig en hoogst ongelukkig daarentegen is het, wanneer deze gezetheid uit eene verhitte en verdorven verbeelding — uit meesterachtigheid en hoogmoed voortvloeit, — en haar toeleg alléén zelfsverheffing, en de zucht is om door de menigte als leeraar en meester geacht, geëerd en gediend te worden boven anderen. En helaas! ook dit laatste soort van menschen in het bijzonder heeft er steeds vóór, in en na JEZUS tijd bestaan. In JEZUS tijd waren het vooral de *Schriftgeleerden*, de *Phariseën* en *Sadduceën*, die deze gezetheid betoonden, en blijkbaar uit zoodanige onzuivere beginselen, en met zulk een verachtelijken toeleg werkzaam waren. En daar JEZUS nu in den volsten zin, als de volmaakte Leeraar, uit geheel reine beginselen, en alléén met den toeleg om het rijk van waarheid en zuivere godsvrucht onder de menschen te stichten, op aarde werkzaam was, en dit soort van joodsche Leeraren en volksleiders in hun karakter en in hunne levenswijze niet slechts schadelijk en verderfelijk voor hun zelven, maar ook hoogst gevaarlijk en nadeelig voor anderen was, en zelfs zich kantte tegen den gelukkigen voortgang der heilige zaak van JEZUS, zoo werden zij regtmatig door Hem veracht, hun snood karakter en hunne booze toeleg openbaar gemaakt, en hunne tijdgenooten tegen hen gewaarschuwd. Dit vinden

wij

wij in den zamenhang van ons tekstvers, en in het bijzonder in den tekst zelven, waar JEZUS tot zijne discipelen deze belangrijke woorden spreekt: »*Doch Gij en zult niet Rabbi*, dat is Meester, *genaamd worden: want één is uw Meester*, (namelijk) CHRISTUS; — *en Gij zijt allen Broeders.*"

Door dit gezegde wil JEZUS zijne leerlingen, wanneer zij onder hunne medemenschen als leeraars en onderwijzers des volks, en als zijne gezanten werkzaam zouden zijn, het geordend regt en de vrijheid niet ontzeggen, om zich in deze betrekking te laten benoemen; doch de zamenhang, in welken dit gezegde voorkomt, leert, dat het zijne voorname bedoeling geweest is, om hen onder het oog te brengen: *vooreerst*, dat zij geenszins, gelijk vele Joodsche Leeraren, de hoogmoedige gezetheid behoorden te hebben, om overal, altijd en in alle gevallen, van hunne medemenschen als meesters aangezien, geëerd en begroet te worden, en ongepast en zonder noodzaak boven dezen als hoofden, als vaders en meesters zich te verheffen. — Neen, Hij, de volmaakte JEZUS, wil, dat zij zich ook voor de besmetting van dit zuurdeessem der Schriftgeleerden en Phariseën wachten, en schadelijke zelfsverheffing en hoogmoedige zelfsbedoeling, en tevens ongepaste onderscheiding tusschen hen en hunne medemenschen, en onder elkander desgelijks, vermijden zullen. Dit laatste blijkt voooral, wanneer de Heiland er bijvoegt: »*maar Gij zijt allen Broeders.*" — Als *Broeders*

ders moesten zij dus, naar het onderwijs van hunnen Heer, elkander en allen, die zich met hen tot een en hetzelfde leerlingschap vereenigden, aanmerken en alzoo onderling verkeeren. Maar in dit gezegde van JEZUS ligt *ten anderen*, mijns bedunkens, ook dit opgesloten, dat zij niet alleen van de genoemde gezetheid, welke Hij zoo zeer in de Joodsche Leeraren berispt en afgekeurd had, in het algemeen en in het bijzonder onder elkander zich moesten onthouden; maar tevens ook niemand voor hunnen Meester en Leeraar erkennen, volgen, vereeren en aanmerken zouden, dan alleen Hem, den CHRISTUS. *Ingewikkeld* ondermijnt JEZUS derhalve het onregtmatig gezag der Schriftgeleerden en Pharizeën, die zich als wetgevers in de Godsdienst, en als volkshoofden op den stoel en in de plaats van MOZES durfden verheffen. Maar ook *ronduit* vordert Hij daarentegen voor zich, den CHRISTUS, onbepaalde gehoorzaamheid en eerbied.

Gewigtige lessen zijn het dan, welke JEZUS zijnen leerlingen hier mededeelt. Niet alleen wil Hij door dezelve hunne kwalijk geplaatste zucht naar onderscheiding, verheffing en grootheid in hen verzwakken, beteugelen en uitdooven, maar hen ook leeren, dat zij Hem als hun gemeenschappelijk Hoofd, hunnen eenigen Heer en Meester, eerbiedigen en in broederlijke vereeniging werkzaam moesten zijn. In alles zich alleen schikkende en voegende naar den eenigen Meester, wiens leer

 en

en lessen zij gehoord, wiens daden zij gezien, wiens leven zij nagegaan, en wiens bijzondere bevelen zij ontvangen hadden, moest Hij *én* in hun midden, *én* in hun werk onder de menschen, het middenpunt en de band hunner vereeniging zijn, zonder immer voedsel aan verdeeldheid of verwijdering te geven; maar altijd den vrede bewarende, opregte liefde aankweekende, en alzoo de goede en heilige zaak van hunnen Meester overal bevorderende. Dat deze lessen, en meer aan dezelven gelijk, door Hem niet te vergeefs uitgesproken, door zijne leerlingen niet te vergeefs gehoord zijn, leert de geschiedenis. Niet als meesters, maar als gezanten van CHRISTUS predikten zij, na zijne Hemelvaart, niet hunne, maar *zijne* leer, — leefden en werkten zij als Broeders gezamenlijk en overeenstemmend voor ééne zaak. — En hierdoor levert het onderwijs van hunnen Meester, vereenigd met de Evangelieleer, welke zij op zijn gezag, en door zijnen Goddelijken *Geest* ondersteund, in de eerste eeuw des Christendoms predikten, ons een overeenstemmend en volledig geheel op, welks geest en inhoud ons nu ook met de gansche Christelijke Kerk aansporen moet, tot het bestrijden en uit den weg ruimen van alle onvoegelijke en aan den Geest der liefde en des vredes vijandige onderscheiding, en opwekken om in broederlijke vereeniging en overeenstemming te leven, CHRISTUS alleen als het ware en eenige middenpunt onzer broederlijke vereeniging en over-

een-

eenstemming, als onzen éénigen Meester, Leeraar en Heer te erkennen, te dienen en te gehoorzamen. En het is *vooral* bij deze laatstgenoemde opwekking, afgeleid uit de leer van CHRISTUS en het Bijbelsch of Evangelisch Christendom, op welke ik nu nog in het *tweede* of toepasselijke deel mijner Leerrede uwe en mijne aandacht wenschte opmerkzaam te maken.

Vooreerst. Hetgeen dan, waartoe wij met de gansche Christelijke Kerk opgewekt en aangespoord worden, is, dat wij, bij het verzaken, bestrijden en uit den weg ruimen van alle ongepaste, en aan den Geest der liefde en des vredes vijandige onderscheiding, in broederlijke vereeniging en overeenstemming leven zouden. — Maar is deze opwekking wel eigendommelijk oorspronkelijk uit dat Christendom, hetwelk reeds ruim achttien eeuwen onder de volken als het licht der wereld in de duisternis geschenen heeft? Of heeft zij haren oorsprong slechts uit den wispelturigen en veranderlijken geest des tijds, uit de wijsbegeerte dezer wereld, — of uit de nieuwigheidszucht onzer eeuw? — Niet het laatste; maar het *eerste* is waarachtig! De geest des tijds, — de wijsbegeerte dezer wereld, — de nieuwigheidszucht onzer eeuw, zoo verre deze in hare grondbeginselen, bedoelingen en ontwikkeling waarlijk redelijk en zuiver zijn; kunnen ja, door het reine, vrije en helaas! maar al te menigmaal verborgen onderwijs van het Evangelisch Christendom, en door de on-

ondervinding en de gebeurtenissen des tijds, *dezer* wereld en onzer eeuw voorgelicht, geleerd en gewijzigd zijn; maar zij mogen geenszins en op zich zelve de eer weg te dragen, aan die zucht tot vereeniging het eerste aanwezen gegeven te hebben. *Neen*, het is CHRISTUS, de insteller van onze Godsdienst zelf, — het zijn *zijne* Apostelen, die ons en onze medechristenen deze heilige en redelijke zaak reeds voor ruim achttien eeuwen aanbevolen hebben en nog aanbevelen, dat wij als broeders vereenigd en overeenstemmend, als leden van het rijk der waarheid, des vredes en der godsvrucht in de wereld en onder elkander leven, gezind zijn en handelen zouden. En betaamde het nu JEZUS eerste leerlingen, en vervolgens de onderscheidene Gemeenten, door hen gesticht, zoodanige vermaningen en opwekkingen in ernstige overweging te nemen en op te volgen, hoeveel meer ons, die zoowel door de ondervinding van zoo vele eeuwen, als door onze eigene ervaring het schadelijke en nadeelige der verwaarloozing dezer heilige opwekking gezien en geleerd hebben, of *nog* kunnen leeren. Maar het is ook dit onderwijs der ondervinding van vorige eeuwen, ondersteund door de voorstelling en het aanvankelijk genot der weldadige vruchten eener broederlijke vereeniging en overeenstemming in de *Christelijke* Kerk, dáár, waar zulks reeds in meer of mindere mate plaats had, heeft en toeneemt, door hetwelk wij allen te gereeder ons behooren

op-

opgewekt te gevoelen, om deze aansporing der Evangelieleer te volgen, en van onze zijde op eene gepaste, naar deze leer ingerigte wijze, aan haar alle mogelijke uitvoering, in *alle hare deelen*, te geven. En wat zou ons dan nog ook langer kunnen doen aarzelen, in de sterkte Gods, het roemrijke besluit op te vatten, en met Christelijke vrijmoedigheid in dadelijke beoefening te brengen, om uit hoogst betamelijke gehoorzaamheid aan CHRISTUS en het Christendom, niet slechts nu, maar ook altijd elkander als broeders aan te merken, en in alles en in alle geordende betrekkingen met elkander als broeders te verkeeren en te leven, en zelfs allen schijn van ongepaste onderscheiding, welke den geest van broederlijke vereeniging zou kunnen tegenwerken, weg te nemen. Of is het niet door éénen *Doop*, dat wij allen tot één ligchaam vereenigd zijn? Is het niet één *Evangelie*, waarmede wij allen begenadigd zijn? Kennen en vereeren wij niet allen door dat eenig Evangelie den éénigen waarachtigen *God* en zijnen Zoon, JEZUS CHRISTUS? Hebben wij niet allen door Hem, den éénigen Middelaar, den toegang door éénen *Geest* tot den Vader? En is het niet een en dezelfde instelling des *H. Nachtmaals*, welke ons allen als leden van één ligchaam dezelfde weldaden en zegeningen herinnert, en tot broederlijke vereeniging en liefde, ook in alle de verschillende betrekkingen des ligchaams of der Kerk, gedurig en bij herhaling opwekt?

En wat, Geliefde Broeders en Zusters! — Wat, in den geest der waarheid reeds vereenigde Christenschaar! blijft er dus alleen in deze gevallen overig, dan dat wij, vervrijmoedigd en opgewekt, ook door het voorbeeld van vele onzer medechristenen, het evengenoemde roemvolle besluit opvatten, en van onze zijde in alle gepaste gevallen in dadelijke beoefening brengen?

Maar waarin *ten anderen*, M. G.! behoort nu, naar den geest van het *bijbelsch Evangelie* deze onze broederlijke vereeniging en overeenstemming vooral te bestaan? Of welke is het ware en eenig redelijke standpunt dezer vereeniging en overeenstemming?

Dit leidt ons van zelven tot de toepasselijke overweging van het *tweede* deel der opgegevene, en uit de leer van CHRISTUS en het Evangelische Christendom afgeleide hoofdbijzonderheid, *dat wij namelijk vooral en in alle geordende en gepaste gevallen, als* BROEDERS *ons vereenigen en overeenstemmen moeten, door gezamelijk in alles alléén* CHRISTUS *als onzen eenigen* LEERAAR, MEESTER *en* HEER *te erkennen, te dienen en te gehoorzamen.*

Ja, M. G.! deze is de overeenstemming en vereeniging, welke door het Christendom bedoeld en van ons als Christenen gevorderd wordt. Dan moeten wij allen ons in Hem vereenigen en overeenstemmen in de belijdenis, dat Hij het *Hoofd*, de *Insteller*, de *Goddelijke Insteller* van *onze* Godsdienst is. En dit zullen wij immers doen, wan-

wanneer wij allen, in welke geordende of algemeene en gewone betrekking ook geplaatst, in het Christelijk ligchaam of huisgezin, *Hem* alleen als zoodanig, naar zijne geboden en verordeningen, ons in de schriften zijner levensbeschrijvers en Apostelen nagelaten, vereeren. En voorzeker, indien wij nu deze eenvoudige regelen en aanwijzingen door CHRISTUS aan zijne leerlingen, door de Apostelen aan hunne tijdgenooten, en in hunne schriften ook aan de geheele Christelijke Kerk, en aan ons voorgeschreven, volgen, dan zullen wij allen, in meer of mindere mate, ondervinden, dat de zuiverste, de natuurlijkste en de redelijkste broedervereeniging en overeenstemming daaruit als van zelve zal voortvloeijen. Dan zullen wij, afkeerig van alle ongepaste onderscheiding, nimmer zeggen: »*Ik* behoor tot PAULUS, — *Ik* behoor tot APOLLOS, — *Ik* behoor tot CEPHAS of PETRUS:" — maar dan zal CHRISTUS alles voor ons allen zijn. Ja, dan zullen wij door belijdenis en gedragingen, en ook door mond en pen, en door ons geheel bestaan en handelen trachten te toonen, dat wij CHRISTUS alleen toebehooren, wiens gebod is, dat wij in alles in de liefde wandelen zullen.

En wie onzer, die redelijk denkt en gevoelt, zal op dezen grond niet hartelijk wenschen, dat zoodanige broederlijke vereeniging niet slechts in ons midden, maar in geheel de Christelijke Kerk hoe langs zoo meer tot stand gebragt worde! — Wie onzer, die redelijk denkt en gevoelt, en zich

der zaak van CHRISTUS en der waarheid niet schaamt, zal niet gaarne door zijn voorbeeld tot de bereiking van dit heilige doel iets trachten bij te dragen, en over de pogingen, welke hier en daar in het Christendom steeds aangewend worden, de toegezegde, maar tevens zoo noodzakelijke medewerking des Almagtigen, door den door CHRISTUS beloofden Geest der waarheid, inroepen, en alzoo trachten niet alleen te volharden in de leer der Apostelen van onzen eenigen Heer, maar ook in de gebeden, desgelijks naar hun voorbeeld?

O! Dat deze geest der waarheid en van hoogachting voor CHRISTUS, deze geest van liefde tot de broederen ons allen beziele en besture! Dat wij uit dit beginsel voor CHRISTUS, en naar zijne Godsdienstleer voor elkander en voor de broederen leven, en dat het onzer aller roem, rijkdom en zaligheid zij, om hier in CHRISTUS tot een en hetzelfde leerlingschap vereenigd, in Christelijke orde, in Christelijk geloof, liefde en godzaligheid voor het aangezigt van God en de wereld te wandelen. Maar dat wij vooral ook allen gezamenlijk, in het bijzonder desgelijks voor ons zelven, CHRISTUS als onzen eenigen Leeraar, Meester en Heer erkennen, werkzaam dienen en gehoorzamen, — dat wij allen vooral ons zelven alleen als *zijne* leerlingen innig aanmerken, en ons zoo in alles trachten te gedragen, en met ijver en oplettendheid ons te schikken, om niemand aanstoot of ergernis te geven in eenig ding,

maar

maar er ons in den waren Evangelischen geest van vereeniging en overeenstemming op toeleggen, om als broeders zaam te leven. Dit immers is CHRISTUS ook ten hoogsten waardig? Hij is het voorzeker, die als de Zoon van God en des menschen ons de reinste en volkomenste leer van waarheid, wijsheid, godsvrucht en vertroosting onfeilbaar heeft geleerd, — die door een volmaakt heilig leven ons het uitlokkendste en volkomenste voorbeeld der verhevenste deugd en godzaligheid gaf, — die door zijn onschuldig lijden en sterven ons tot één ligchaam met God verzoende, die ons den Hemelschen *Geest* verwierf en toezond, en blijft zenden, om aan Hem gelijkvormig te worden, — die ons door zijne opstanding en hemelvaart de onsterfelijkheid en het eeuwig leven verzekerde, en die ons in alle deelen volkomen kan en zal zalig en waarlijk vrijmaken; indien wij door *Hem*, en naar *zijn* onderwijs, God, den Hemelschen Vader, trachten te dienen, en onderling elkander pogen lief te hebben, gelijk Hij ons lief gehad, en ons in alles een voorbeeld heeft nagelaten, opdat wij, door de kracht van zijnen Geest, in zijne voetstappen treden zouden.

Dan het is niet alleen door de waardigheid van CHRISTUS, M. G.! dat wij tot de inachtneming en beoefening dezer redelijke en Christelijke grondbeginselen behooren gedrongen en aangespoord te worden, maar ook door de dure verpligting,

welke op ons als *Christenen*, en als belijders van de Evangelische Godsdienst, rust.

Het is voorzeker de luister van CHRISTUS, en *zijne* zaak, — het is de goddelijkheid en volkomenheid der Evangelieleer, — het is het heilig doel van derzelver prediking, het is de welvaart en de voorspoed der *Christelijke* maatschappij, en vooral ook ons eigen zinnelijk en geestelijk levensgenoegen, en onze volmaking, vorming en voorbereiding voor een volgend leven, welke dat dringend en ernstig van ons vorderen. Dan buiten twijfel, wanneer men in alles zich als broeders onderling vereenigt en overeen tracht te stemmen, om CHRISTUS als den gemeenschappelijken Leeraar, Meester en Goddelijken Heer, gezamenlijk te erkennen, te dienen en te gehoorzamen, dan wordt *Hij*, dan wordt *zijne* zaak verheerlijkt, en in hare regte waarde en oorspronkelijken luister verheven. Dan gewis, wanneer alle, gezamenlijk zich zelven en elkander alleen als leerlingen en dienaren van den besten Goddelijken en volmaaktsten Leeraar en beminnenswaardigsten CHRISTUS aanmerken, en overeenkomstig deze heilige broederschap zich pogen te gedragen, dan wordt de Evangelieleer in hare Goddelijkheid en volkomenheid geëerbiedigd. Dan voorzeker, wanneer allen gezamenlijk en vereenigd, alleen het onfeilbaar onderwijs en de verordeningen van dien Goddelijken Meester volgen, en overeenstemmend

mend met één hart en ééne ziel zich naar zijne heilige geboden en verordeningen schikken, dan wordt kenbaar het heilig en eerwaardig *doel* der Evangelieprediking in dezen bereikt; — dan groeit en bloeit de *Christelijke* Kerk, door maatschappelijke orde, door wijsheid, liefde en godzaligheid. Dan geniet men in de huisgezinnen vrede. Dan wordt werkzame Christelijke vriendschap in de gewone zamenleving en de onderlinge ontmoetingen aangekweekt en hooggeschat, — en dan verschaft voorzeker op deze wijze het verbroederd en vereenigd, of vereenigd wordend Christendom aan een iegelijk in de ruimste mate, beide zinnelijk en geestelijk levensgenoegen, en tevens de ruimste stof, om zijne volmaking, vorming en voorbereiding voor het volgend leven met voorspoed uit te breiden. Streven wij dan allen, vereenigde Christenschaar! naar dit heilig doel onzer hemelsche roeping, langs den eenigen veiligen weg, door onzen eenigen en Goddelijken Meester, CHRISTUS, en door zijne Apostelen ons aangewezen.

O mogt dit heilig uur, in hetwelk Gods Voorzienigheid ons in dit heiligdom thans weder zaamvergaderde, door den *Geest* van onzen eenigen Heer, van achteren voor ons allen in gevolgen heilrijk geweest zijn, of hoe langs zoo meer worden! —

Daartoe gebiede Hij zelve zijnen zegen, — Hem en zijner zaak en Kerk tot heerlijkheid, en ons tot zaligheid! Amen.

IN-

INVALLENDE GEDACHTEN.

I. BIJ HET BESCHOUWEN DER NOORDZEE.

Hebt gij, o mensch! de Zee wel eens gezien, als zij buiten hare oevers tredende, en als uit haar bepaald perk als losgebroken, woest en vernielend, over dijken en dammen, opkiemende landen en groenende velden, daar henen bruist, en de hoop des blijden landmans in één oogenblik in rook doet verkeeren? Hebt gij dit nimmer gezien, of met ontroering en diepen eerbied dit grootsch, maar verderving om zich heen verspreidende tooneel aangestaard? — Dan, o sterveling! zaagt gij Gods onuitsprekelijke almagt slechts van verre. Ja groot, onbegrijpelijk groot is God, die de teugels ook der woeste zee in handen houdt, die hare wateren wel buiten, maar door zijn bevel ook weder binnen zijne beddingen doet terugkeeren; die met één enkel woord de woede der kokende baren stilt, en zegt: »tot hiertoe, niet verder!" en daarmede zijn onfaalbaar Evangelie staaft: »dat al is het dat de wateren der zeeën nu of dan een gedeelte van het aardrijk bedekken, zij nimmer weder hetzelve geheel overstroomen of verwoesten zullen." — O heerlijke

Na-

Natuur! boven alle beschrijving majestueus! Uwe beoefening biedt wijsheid en schenkt vermaak, en strekt tot veredeling en verruiming van ons vaak zoo somber en droef gemoed; ieder uwer werken vormt een groot geheel, en in al het werk uwer handen schittert uw wezen, o God! uwe ondoorgrondelijke wijsheid, uwe onnaspeurlijke almagt en onbegrijpelijke oneindigheid, waarvan de zee het beeld vertoont. Mijn denkvermogen staat bij dit verheven gezigt stil. Ik zwijg verstomd bij het besef van nietigheid en onwaarde; en ik zeg, met stamelenden ootmoed: »Wat o Heer! is toch de mensch, dat gij zijner gedenkt; die druppel aan den emmer uwer liefde, dat stofje aan de weegschaal uwer geregtigheid, dat uwe liefde en trouw, Schepper en Heer der natuur! hem zoo beweldadigt, en dat gij hem het groote voorregt schenkt u in de werken der prachtvolle natuurkrachten ook te mogen bewonderen?" Ach!" dacht ik, »mogten toch ook de dwaze en vernielende hartstogten, welke zoo menigmaal het hart des broozen stervelings bezielen, welke zooveel tot ons verderf en ongeluk, tot verstoring der innerlijke vrede en kalmte der ziel bijdragen; (even als dit woeste water) door uwe kracht o Heere! gebreideld en betoomd worden. Ach! het leed van den onschuldig lijdende zou dan vaak zoo drukkend, de levensweg niet met zoo ontelbaar vele doornen en kwetsende distelen bezaaid zijn."

O! stille, thans zoo vreedzaam daarhenen rol-

len-

lende golven der Noordzee, u begroet ik vrolijk en vriendelijk. Helder en stil spiegelt gij u in het blaauw des Hemels, groene Golven! Ik zie ook thans weder in u een beeld van het menschelijke leven; het zacht eentoonig gemurmel uwer kabbelende golfjes, die op het harde strand aan mijne voeten breken, is mij even welluidend als muzijk ja eene geheimzinnige rust; eene zich onderwerpende stille rust in het albestuur van Hem, die met zijn handpalm, grenzenlooze Zee! uw gansch gebied omvademt, boeit mij weder aan deze eenzame plaats, waar zich zoo overtuigend Gods majesteit en des stervelings nietigheid en broosheid ten toon spreiden. Treffend zinnebeeld van den mensch! Zoo stil, zoo kalm en rustig als ik, o Zee! u thans mag aanschouwen, gelijkt gij aan het beeld van den edelen stillen, vredelievenden, deugdzamen mensch. Maar als gij geweldig uwe kokende en opbruisende golven voortjaagt, en al voorthollende mensch en dier, veld en schip, en alles wat u in uwe teugellooze vaart ontmoet, mede ten verderve sleept, zoo gelijkt gij aan het woeste, dood en verderf dreigende beeld van het door kwade hartstogten opgeruid en gejaagd gemoed eens dwazen stervelings; en in het ontroerd gemoed schept gij dan geene teedere beelden van den Hemelsche rust, die darom ook geen Hemelsch gevoel in de ziel achterlaten: maar leerzaam zijt gij, o stille heldere baren der nu zoo rustige kalme Zee! Stille golven! gij zegt: »hier beneden op mijn ontrouw ele-

element is geen ware duurzame rust. Gij ziet in mij een beeld van het menschelijke leven, hetwelk ook weinig kalme, meer stormachtige dagen oplevert vóór dat het einde des broozen stervelings dáár is, en hem eenmaal eene veilige zekere haven beidt." Kabbelende golfjes! uwe fluisterende stem zegt mij: »Aarde, lucht, Zee, ook de grootsheid dezes levens, alles, (ja zelfs de mensch, dat beeld en pronkstuk der Godheid,) ja, alles is hier onbestendig en veranderlijk; slechts dáár, waar Orion en de Sirius schitteren, dáár in den zuiveren blaauwen Aether-oceaan, en hoog boven den starrenboog; dáár, waar alles vrede en heerlijkheid ademt, waar der gezaligden Hemel is, waar een barmhartig, liefderijk en vergevend Vader leeft en troont; dáár, waar de verborgene deugd beloond, heerschzucht, baatzucht en vermomd eigenbelang gestraft worden, veinzerij en ondeugd niet bestaan, maar waarheid en onschuld zeker zullen wonen, dáár, maar ook dáár alleen, is alles onveranderlijk, bestendig en eeuwig!"

Sterveling! zoo gij afgemat en vermoeid door de tallooze kwellingen en smarten dezes levens, u vergeten en hoopeloos waant, sla bedaard het oog op Zee en Hemel, en word weder met het lot verzoend; beur u dan weder moedig op, ofschoon de last u den rug kromt en de matte schouders ter nederdrukt, want »hoog, omhoog! het hart naar boven, hier beneden is het niet." Wacht geduldig, zoo gij goed en braaf zijt, op den

den morgen der verlossing, die u van dáár, waar het Vaderland der vromen is, reeds tegenblinkt. O ja!

Dáár woont liefde, trouw en teerheid,
In geen eindigend verschiet;
Deugd en reinheid van het harte,
(Baart ze op aarde soms ze'fs smarte)
In des Hemels zaalge oorden,
Is 't, dat z' eens de kroon ons biedt.

Zoo zij het uwe gerustslelling:

De storm verbreekt den trotschen eik,
Daar bij vaak 't rietje spaart;
Zoo is de mensch, dien God bemint,
Ook trouw door Hem bewaard.
Houd daarom immer goeden moed;
Wees lijdzaam in uw lot;
Die aard' en Hemel zaâm verbindt,
In zondaars welbehagen vindt,
Is redder en ook God!

Hoe dan de nood ook groeijen moog,
Hoe ook de ondeugd woed',
Hoe ook de laster triomfeert,
Geloof mijn ziel, dat God regeert,
Dit schenke u kracht en moed.
Wat ooit dan begeve, wat ooit ook verdwijn',
De deugd en de godsvrucht zijn meerder dan schijn.
't Is God, die het hart van den stervling doorschouwt;
Welzalig die daar zijne hoop steeds op bouwt.

II.

II. OP EEN KERKHOF.

Waar rust men zachter, waar wordt de smart der aarde gemakkelijker vergeten, dan op het kerkhof? Die dáár liggen kennen geen leed. De vrome weent dáár niet meer. In het koele bed der aarde is de godvruchtige lijder ontheven van allen druk. Laat ze dan rusten, die in den Heer ontslapenen, o stervelingen! want hun rust is vrede. Het ligchaam, dat dáár ter neder gelegd is, was slechts het hulsel. En is dat uitwendig kleed uwe tranen waardig? — Men moet echter niets overdrijven. Neen — plant liever bloemen op het graf uwer geliefden, als zinnebeelden van uwe teedere genegenheid te hunwaarts. Haar welriekende geur zal de doodsreuk verdrijven, die hun vergankelijk ligchaam om zich heen verspreidt. Zoo doet gij iets beters, dan te weenen en morrende klaagtoonen te uiten. — Laat deze bloemen bloeijen, ligtzinnige wandelaar! die, zonder doel of ernstige nagedachten, ongevoelig, deze versierde graven voorbij gaat, en ze van hun schoonsten dos berooft. Zijn deze bloemen geen hieroglyphen, geen heilige gedenkteekenen van teedere liefde? Laat ze dus onaangeroerd staan. Maar gaat er een meer nadenkende wandelaar

 voor-

voorbij, en ziet hij deze graven met bloeijende, frissche bloemen prijken, dat zij hem vermanen, dat er niet slechts boven, maar ook binnen in het graf iets bloeit. Bij deze voorstelling zij het hem, als hoorde hij uit het graf op eene zachte zielroerende melodie zingen: *opstaan*, *opstaan zal mijn stof*, *na korten rusttijd.* En zullen dan uit zijne oogen geene tranen glinsteren van liefde, verlangen en blijde verwachting? Zoo moge hij bij deze met bloemen prijkende graven aan zijn eigen graf denken, en aan den morgen, waarop voor hem ook de bazuin blazen zal. Dan zullen al de gestorvenen loon ontvangen naar hetgeen zij in het ligchaam gedaan hebben, en onvergankelijke bloemen ontluiken en eeuwig prijken voor hen, die hier in den geest zaaiden. Heilige gedachte! O! dat zij elken wandelaar op een kerkhof zoo vervulle, dat hij hetzelve met de beste voornemens verlate, en die in het werkelijk leven ten uitvoer brenge. Al bloeiden er dan zelfs geene bloemen op zijn graf, de bloem des eeuwigen levens zal hem eenmaal verkwikken.

Vrij vertaald. T. A.
1844.

MERKWAARDIGE VOORSPELLING.

De beroemde prediker Vader BEAUREGARD sprak in eene Leerrede, gehouden in de Kerk van *Notre Da-*

Dame te *Parijs* in het jaar 1776, deze merkwaardige woorden: »Ja, uwe tempelen, Heere! zullen ontheiligd en verwoest worden, uwe feesten afgeschaft, uw naam zal gelasterd en uwe eerdienst vernietigd worden. Maar, wat hoor ik? Groote God! wat zie ik? Voor de heilige liederen, die in deze gewelven weergalmen tot uwe eer, zal men hier wellustige en onheilige gezangen aanheffen! En gij, schandelijke Godin van het Heidendom, onbeschaamde Venus, gij zult hier zelve stoutmoedig de plaats innemen van den levenden God, u zetten op den troon des Heiligen der heiligen, en de goddelooze offers ontvangen van uwe nieuwe aanbidders." Deze woorden maakten toen veel indruk en men veroordeelde dezelve grootelijks. En toch zijn ze weinige jaren later, ten tijde van de Fransche omwenteling, in 1793 en 1794, letterlijk vervuld. — BEAUREGARD beleefde het, want hij stierf eerst in 1804, in 73 jarigen ouderdom, op het kasteel van *Groningq*, in *Zwaben*, bij de Vorstin SOPHIA *van Hohenlohe*.

DE BEKEERING VAN LADY TOWNSHEND.

Lady TOWNSHEND was eene dier vrouwen, die op haar verloopen leven niet zonder schaamte kunnen terugzien. Op een zekeren Zondagmorgen zag GEORGE SELWIJN haar rijtuig voor de deur eener

 Room-

Roomsche kapel staan; hij trad die binnen, en vond haar bij het altaar, waar hij achter haar nederknielde. Hoe ontstelde zij, toen zij opstaande en zich omkeerende den man zag, wiens bijtende scherts haar wel bekend was. Zachtkens fluisterde hij haar in: »Sedert wanneer, Mevrouw! hebt gij onze Kerk verlaten?" Zij gaf hem geen antwoord, maar zag hem met een gelaat aan, gloeijende van toorn. Den volgenden dag had de gedienstige faam in alle kringen deze bekeering tot de Roomsche Kerk reeds verbreid, maar Lady TOWNSHEND gaf voor, enkel uit nieuwsgierigheid in de Roomsche Kerk geweest te zijn. Doch SELWIJN verklaarde de zaak op zijne wijze: »Lady TOWNSHEND," zeide hij, »vreest aan de andere »zijde van het graf niet gunstig te zullen ontvan»gen worden, en neemt nu alle mogelijke voor»behoedmiddelen. Zij zal zich aan de poort van »het paradijs vertoonen met de liturgie der Epis»copalen in de eene, met het gebedenboek der »Methodisten in de andere hand, en met de hostie »der Roomsche Kerk tusschen de tanden."

LADY COVENTRY EN KONING GEORGE II.

Lady COVENTRY was eene uitnemende schoonheid. Waar zij verscheen, schoolden alle zamen om haar te zien; en haar schoenmaker maakte zijn fortuin met het leveren van schoenen, zoo

al

als zij ze droeg. Maar zij bezat niets van die wellevendheid, die men van haren stand aan een Hof verwachten moest. Dit bleek in haar gesprek met den ouden koning GEORGE II, die haar vroeg, of het haar niet verveelde, dat er geen gemaskerde bals waren. »Och neen!" zeide de schoone eenvoudige: »ik ben van die feesten verzadigd. »Het eenige, dat ik nog zou wenschen bij te wo- »nen, zou eene *krooning* zijn." De Koning grimlachte en zeide: »Ik hoop dat u dat genoegen zoo »laat mogelijk zal te beurt vallen."

HOE MEN OPGANG KAN MAKEN.

Een prediker in *Navarre* sprak, in zijne Leerrede over het laatste oordeel, over de ontroering, die het bazuingeschal dan verwekken zou. »Ja," zeide hij, »gij zult het hooren, zondaars! als gij er het minst aan denken zult, misschien morgen, wat zeg ik? morgen — mogelijk aanstonds." Op denzelfden stond hoorde men door de gewelven van de Kerk een ontzettend geluid van een twaalftal bazuinen, waarmede de prediker eenige op eene geheime plaats had doen komen. De geheele vergadering was onthutst; men meende, dat de oordeelsdag aangebroken was. Ieder vlood bevende weg. En van dien oogenblik stond de prediker onder de Navarrezen in de reuk van heiligheid.

BEDE EENER GEMEENTE, BIJ DE LAATSTE BEDIENING VAN HET AVONDMAAL, DOOR HAREN WELDRA VERTREKKENDE LEERAAR.

O JEZUS! trouwe zielen-hoeder, die voor uw schapen waakt,
En acht geeft op de bange zuchten, die hier uw kudde slaakt,
Ei! zie ontfermend op haar neder, trek haar belang U aan
En toon, dat gij in alle zorgen haar gunstig bij wilt staan.

Wees ook de leidsman en verzorger van hem, die ons verlaat,
Blijf gij hem bij, waar hij ook zwerve, tot dat zijn sterf-uur slaat;
En breng dan hem en ons te zamen, geleid door uwe hand,
Ná dit kortstondig aardsche leven, in beter Vaderland.

Doe, JEZUS! doe ons met elkander in 's Hemels ruime zaal,
Dan zitten, als uw' ware vrienden, aan 't eeuwig Avondmaal,
Daar tijd, noch toeval ons zal scheiden, geen leeraar ons verlaat,
Maar we eeuwig zamen zullen leven in een' volmaakten staat.

Dáár

Dáár zullen wij den weg aanbidden, waarop uw' hand ons leidt,
Dáár Hij, ook lofgezangen zingen, Hij, die thans bitter schreit.
Leer, JEZUS! leer ons daarnaar streven, droog onze tranen af,
Wees onze leidsman nu, en eeuwig tot aan, tot over 't graf!

J. M.

EEN GROOTVADER BIJ HET AFSTERVEN VAN ZIJN OUDSTEN KLEINZOON.

De dood is een verschrik'lijk koning,
Hij voert aanhoudend naar zijn' woning
Den grijsaard en den zuigeling,
Den forschen man en jongeling.

O slag! die mij het hart verplet!
In d' ouderdom van veertien jaren,
Zie ik mijn kleinzoon nedervaren,
En bij zijn zusje neêrgezet.

Dáár rust hij in het somber graf.
De dood, Hij wilde hem niet sparen,
Ontzag niet 't prille van zijn jaren,
Maar maaide haast zijn leven af.

Helaas! helaas! Hij is niet meer,
Der oud'ren hoop is nu vervlogen,
De uitkomst heeft die hoop bedrogen,
Zij zonk met Hem in 't graf ter neêr.

Waarom heeft God hem weggenomen?
Waarom? — Hier was voor hem geen werk,
Voor 't Vaderland, noch voor de Kerk;
Die plannen waren ijd'le droomen.

Daartoe hadt *Gij* Hem opgeleid,
Maar naauw had hij zijn taak begonnen,
Of zijne draad was afgesponnen,
Voor hier — maar *niet* voor d' eeuwigheid.

Dáár, in de hoogste school gezeten,
Leert hij wat eeuwig waarheid is,
Waar JEZUS Opper-Leeraar is,
Daar zal men van geen dwaling weten.

Daar leert hij geen geleerde talen,
Daar leert hij op der Engelen wijs;
Daar dingt hij naar den hoogsten prijs,
Die hier geen sterfling kan behalen.

Waarom dan treurig neêrgezeten,
Bij 't hulsel van uw dierbaar kind?
't Is aardsche stof, dat hem omwindt,
Dat kleed is slechts van een gereten.

Kom! 't hoofd omhoog, het hart naar boven,
De zilte tranen afgedroogd,
Na droefheid wordt de vreugd verhoogd;
Daarvoor zult ge immer God eens loven.

O.-K. J. M.
Junij 1845.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

DELFT.

Den 16den Junij j. l. had alhier de jaarlijksche Prijsuitdeeling aan de kweekelingen van het stedelijk Gymnasium plaats. De Rector, Dr. G. VAN WIERINGHEN BORSKI, opende het feest met eene voorafspraak, over *de middelen ter aanmoediging van kunst en wetenschap.* Uit handen van Curatoren ontvingen boekgeschenken: A. M. VAN STIPRIAAN LUISÇIUS, G. M. VORSTMAN, W. F. THOOFT, J. SOUTENDAM, H. J. AUGUSTIJN, G. J. VAN WIERINGHEN BORSKI, W. F. ROORDA, J. H. VAN WESTREENEN, H. J. P. VAN MEURS, J. A. CARBASIUS, H. W. VAN MARLE, L. J. SIJTHOFF en D. HEYTING. De bekroonden betuigden hunnen dank in de Latijnsche, Engelsche, Hoogduitsche of Fransche taal. De plegtigheid voldeed in alle opzigten aan de verwachting der talrijke feestgenooten. Voor het eerstvolgend leerjaar zijn *elf* jonge lieden, na afgelegd examen, tot het Gymnasium toegelaten.

HAARLEM.

Den 24 Junij 1845. Heden werd hier de gewone halfjarige Promotie der leerlingen van het stedelijk Gymnasium naar hoogere klassen en ordes, en Prijsuitdeeling aan boven hunne medeleerlingen uitmuntende jongelingen gehouden. Bij deze gelegenheid hield de voortreffelijke jongeling, L. F. GOTELING VINNIS, eene door hem zelven opgestelde redevoering: *de Phocione, cum belli ac pacis artibus, tum patriae amore et probitate clarissimo;* waarna hij uit de eerste orde van de eerste klasse als leerling op het Gymnasium werd ontslagen. Uit de tweede orde van de eerste klasse

gingen over naar de eerste orde: C. J. F. MIRANDOLLE, met een prijs, en A. C. KRUSEMAN. Uit de derde orde ging over naar de tweede: J. TIELENIUS KRUYTHOFF. Uit de vierde orde ging over naar de derde: A. LOOSJES, met een prijs. — Uit de eerste orde van de tweede klasse, werden bevorderd naar de vierde orde van de eerste klasse: J. D. A. SCHUTTER, met een prijs, J. H. VERKES, J. VAN WALRÉ en J. C. GERLINGS. Uit de derde orde naar de tweede: H. ENSCHEDÉ, met een prijs, en E. FEER. — Uit de eerste orde van de derde klasse gingen over naar de derde orde van de tweede klasse: T. A. VAN BOMMEL, met een prijs, A. H. J. VOS, C. J. TAUNAY en A. J. ENSCHEDÉ. — Uit de tweede orde gingen over naar de eerste: G. N. ROMPEL, met een prijs, D. VEEN, S. C. RAVEN en H. G. QUARLES VAN UFFORD. Van de derde orde naar de tweede: H. VAN HEES, met een prijs.

Uit het getal der leerlingen, die behalve op de Oude Talen en Wetenschappen, ook op de Nieuwere zich hebben toegelegd, ontving J. A. VAN WIJK een prijs in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche Talen en in de Wiskunde, J. TIELENIUS KRUYTHOFF een prijs in de Geschiedenis en Aardrijkskunde, en een loffelijk getuigschrift in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, J. VAN WALRÉ een prijs in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, A. H. J. VOS een prijs in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, in de Geschiedenis en Aardrijkskunde, H. G. QUARLES VAN UFFORD een prijs in de Wiskunde, N. T. ROMPEL een prijs in de Natuurkunde en in de Wiskunde, J. M. BOOM een vereerend getuigschrift in de Wiskunde, in de Geschiedenis en Aardrijkskunde, H. ENSCHEDÉ een loffelijk getuigschrift in de Wiskunde, C. J. TAUNAY een loffelijk ge-

getuigschrift in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, S. C. RAVEN in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, J. A. N. TRAVAGLINO een vereerend getuigschrift in de Geschiedenis en Aardrijkskunde en in de Wiskunde, P. N. ROMPEL een loffelijk getuigschrift in de Wiskunde. Uit het getal der Leerlingen, die alleen zich op de Nieuwere Talen en Wetenschappen hebben toegelegd, ontving C. J. DE BRUYN KOPS een prijs in de Fransche, Engelsche, Hoog- en Nederduitsche talen, in de Wis- en Natuurkunde, in de Geschiedenis en Aardrijkskunde, C. VAN JEVER ontving wegens het met lof verlaten van het Gymnasium een prijs, en G. A. DE GEUS wegens hetzelfde, W. VAN WALRÉ ontving een prijs in de Wiskunde, alsmede F. VAN VARELEN, R. W. VAN GOENS ontving een prijs in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, E. L. H. VAN LANSCHOT HUBRECHT in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, C. VAN ASPEREN VAN DER VELDE een prijs in de Rekenkunde, een loffelijk getuigschrift in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, J. H. BIJVOET een prijs in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, en een loffelijk getuigschrift in de Wiskunde, P. J. VAN DER AA een prijs in de Rekenkunde, G. DE GEUS een prijs in de Fransche en Hoogduitsche talen, F. C. VAN ASPEREN VAN DER VELDE, een prijs in de Nederlandsche taal, in de Geschiedenis en de Aardrijkskunde, een loffelijk getuigschrift in de Fransche en Hoogduitsche talen, G. L. VAN LANSCHOT HUBRECHT een loffelijk getuigschrift in de Fransche en Hoogduitsche talen, F. W. VAN EEDEN een getuigschrift in de Wiskunde, F. W. DE BRUYN KOPS in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, H. T. VAN DER WISSEL een loffelijk getuigschrift in de Fransche, Engel-

gelsche en Hoogduitsche talen, J. J. R. GRINWIS in de Nederlandsche taal, in de Geschiedenis en Aardrijkskunde.

ALMELO.

Den 30 Junij 1845. Na het den 27 dezer in het openbaar gehouden Examen der leerlingen van het Gymnasium en van de middelbare school, had heden de promotie en prijsuitdeeling plaats. De Rector der school, Dr. B. MULDER, opende deze plegtigheid met eene aanspraak; waarna een der leerlingen, M. SALOMONSON, eene door hem zelven vervaardigde rede in de Latijnsche taal hield: *de Marco Aurelio Antonino Philosopho*. Genoemde jongeling thans de school verlatende, ontving een prijs en getuigschrift, dat hij den schoolcursus met lof had volbragt. In de tweede klasse werd een prijs voor de Latijnsche taal gegeven aan A. D. RENEMAN, die tevens met D. J. LAMBRECHTS bevorderd werd tot de eerste klasse. Van de derde werden tot de tweede klasse bevorderd: H. TER KUILE en C. U. W. RAEDT, de eerstgenoemde met een prijs voor de Latijnsche taal. In de vierde klasse ontving B. BROUWER eenen Latijnschen en F. Z. RENEMAN een Griekschen prijs, en beide werden tot de derde klasse bevorderd. —Op de benedenste orde der vierde klasse werd een prijs uitgereikt aan R. DOZIJ, met bevordering tot eene hoogere orde. Bovendien werd wegens gemaakte vorderingen en aangewende vlijt in de beoefening der Fransche taal een prijs gegeven aan H. TER KUILE.

Daarna werden aan de volgende leerlingen der middelbare school door Heeren Curatoren prijzen uitgereikt: in de eerste afdeeling der eerste klasse voor het Fransch aan E. COSTER, EZN., voor het Hoogduitsch aan H. TEN BRUGGECATE, HZN., en

een

een bijzondere prijs voor het teekenen van Aardrijkskundige kaarten aan L. COSTER. In de tweede afdeeling der eerste klasse voor het Fransch aan J. KUIPER, en voor het Hoogduitsch aan R. TER BRAAKE. In de derde afdeeling derzelfde klasse voor het Fransch aan H. MULDER, en voor het Hoogduitsch aan A. FIKKERT. In de tweede klasse eerste afdeeling voor het Fransch aan H. TEN CATE, EZN., en in de tweede afdeeling der derde klasse voor het Fransch aan G. COSTER, EZN. en P. BAERDT. Eindelijk werden door den Rector wegens gemaakte vorderingen in de Engelsche taal, waarin eenige leerlingen in bijzondere uren onderrigt ontvangen, met prijzen beloond: A. BULL en B. SINKEL. Daarna werd deze plegtigheid, die door orgelmuzijk werd afgewisseld, met passende toespraken aan de leerlingen, die thans de school verlaten hadden, besloten.

ALKMAAR.

Den 7 Julij 1845 heeft alhier in de Kapelkerk de bevordering der leerlingen van de Latijnsche scholen plaats gehad, welke plegtigheid met eene korte aanspraak in de Latijnsche taal geopend is. Aan J. T. BOOGAARD, die reeds eenige maanden geleden aan de Akademie te *Utrecht* was geëxamineerd en als Student was ingeschreven, alsmede aan D. F. VAN LEEUWEN en M. A. KLUPPEL, die in de maand Mei dezes jaars tot de Akademische lessen bevorderd en onder het getal der Leidsche Studenten waren opgenomen, was door Curatoren toegestaan, om tot afscheid eene redevoering te mogen houden, hebbende de eerste gehandeld: *de philosophia poëtarum Graecorum et Latinorum interprete;* de tweede: *de dicto Sallustiano: nemo sapiens pecuniam concupivit;* de derde: *de vita et scriptis Titi Lucretii Cari;* die daarop elk tot

tot een blijk van aandenken aan deze scholen een boekgeschenk ontvingen. — Daarna zijn W. C. GROENEVELT van de benedenste orde der vierde klasse tot de derde klasse, A. A. GOUWE van de benedenste orde der vijfde tot de benedenste orde der vierde klasse; en M. J. TEN HOUTE DE LANGE van de benedenste orde der zesde, tot de benedenste orde der vijfde klasse bevorderd, die elk voor de ontvangen prijzen hunnen dank aan Curatoren betuigden, terwijl voorts nog de prijs voor de Geschiedenis aan W. C. GROENEVELT is uitgereikt.

Voor het eindigen der plegtigheid beklom de Rector den predikstoel en heeft in de Nederduitsche taal den President Curator, Mr. J. A. KLUPPEL, op eene doelmatige en hartelijke wijze geluk gewenscht, daar zijn Ed. Achtb. thans 25 achtereenvolgende jaren werkzaam was geweest ten nutte dezer scholen, en tevens zijn jongsten Zoon van dezelve afscheid had zien nemen; waarna de Rector zich wendde tot de reeds ingeschrevene Studenten, en hun aanmaande, om voort te gaan op den door hun ingeslagen weg, en zich bij voortduring met allen vlijt toe te leggen op de veelvuldige en gewigtige werkzaamheden, tot welker volbrenging zij verpligt zijn, ten einde zich voor hunne bestemming vóór te bereiden.

Een en ander opgeluisterd door orgelmuziek, in tegenwoordigheid van den Heer Burgemeester en verdere leden der Stedelijke Regering, alsmede van onderscheidene Authoriteiten en Geletterden, benevens eene zeer talrijke schare van hoorders, is in de beste orde en tot algemeen genoegen afgeloopen.

GRONINGEN.

Den 11 Julij. Heden had alhier de gewone half-

halfjaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling aan de leerlingen onzer Latijnsche scholen plaats. Na eene korte voorafspraak van den Rector, beklom de verdienstelijke jongeling, L. EYSSONIUS WICHERS, het spreekgestoelte, en sprak zijne declamatio: *de Q. Horatio Flacco injuste adulationis accusato*; d. i.: over het onregtvaardige der beschuldiging van vleijerij tegen Q. HORATIUS FLACCUS ingebragt, met bevalligheid en gepaste vrijmoedigheid uit, waarna hij, met den Latijnschen prijs vereerd, met den meesten lof, en zijne medeleerlingen, C. B. VAN HANSWIJCK, R. VAN RAVENSTEIN HOITSEMA, (die den Griekschen prijs verworven had,) J. C. F. TRIP en S. T. BUSMANN, met lof, van de bovenste orde der eerste klasse ontslagen werd. Van de tweede tot de eerste orde dier klasse ging over: F. DE COCK.

Van de eerste orde der tweede klasse werden tot de tweede orde der eerste klasse bevorderd: J. BEEKHUIS HECKMAN, J. E. F. HOITSEMA, H. C. A. THIEME, C. PH. HOFSTEDE DE GROOT, J. SIBENIUS TRIP, H. G. BRAAM, J. A. P. RIS LAMBERS, U. I. HUBER NOODT, H. J. HUBER, van welke J. BEEKHUIJS HECKMAN en J. E. P. HOITSEMA beide den Latijnschen, en H. C. A. THIEME den Griekschen prijs behaald hadden. Van de tweede orde tweede klasse gingen tot de eerste orde dier klasse over: H. J. FRIMA, met den Griekschen en den Latijnschen prijs, en N. KUIPER.

Van de eerste orde der derde klasse werden naar de tweede orde der tweede klasse bevorderd: L. A. H. VAN ITTERSUM en D. F. THIEME, de eerste had beide prijzen behaald. Van de tweede orde dier klasse gingen over naar de eerste orde: J. T. DE HAAN en G. FRIGGE, de eerste had beide prijzen verworven.

Van

Van de eerste orde der vierde klasse werden naar de tweede orde der derde bevorderd: E. R. ALINGS, P. C. J. G. HECKER, O. J. WOLDRINGH, A. FOLMER, J. JZ. HAACK, M. H. F. COHEN. Van deze had E. R. ALINGS den Latijnschen en P. C. J. G. HECKER den Griekschen prijs verworven. Van de tweede orde dier klasse gingen tot de eerste over: W. R. ROVERS, met den Latijnschen, PH. S. VAN RONKEL met den Griekschen prijs, J. B. HUBER en H. VAN SIJSEN REIGHARD.

Getuigschriften van naarstigheid en goede zeden werden op de vierde klasse uitgereikt: aan O. J. WOLDRINGH, A. FOLMER, M. H. F. COHEN, J. B. HUBER, H. VAN SIJSEN REIGHARD, W. E. DE VRIES.

De prijzen in de Wiskunde waren behaald door C. B. VAN HANSWIJK in de eerste, J. E. P. HOITSEMA in de tweede, E. R. ALINGS in de derde klasse.

In de Fabelkunde: eerste klasse: H. C. A. THIEME, tweede klasse: D. F. THIEME.

In de Geschiedenis: eerste klasse: R. VAN RAVENSTEIN HOITSEMA, tweede klasse: H. C. A. THIEME, derde klasse: H. VAN HALL, vierde klasse: W. R. ROVERS.

In de klasse der Nieuwe Aardrijkskunde: W. R. ROVERS.

De jongelingen, welke den Latijnschen prijs behaald hadden, zeiden hunne gratiarum actiones met bevalligheid op, en deze plegtigheid, met muzijk aangevangen, afgewisseld en besloten, liep tot genoegen der verzamelde toehoorders af.

OLDENZAAL.

Den 12 Julij 1845. Op Woensdag den 9den dezer had wederom, ten overstaan van H. H. Curatoren, het gewone openbare Examen plaats der leerlingen van het Gymnasium alhier, tot bijzonder

der genoegen van Curatoren en verdere aanwezigen.

Hierop volgde gisteren in de Gereformeerde Kerk de jaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling, in het bijzijn van een aanzienlijk aantal toehoorders.

Na toepasselijke aanspraken van den predikstoel, door de Heeren T. DE VOOGT, Conrector, die zulks dit jaar bij beurtwisseling met den Rector verrigtte, en J. HELDERMAN, Praeceptor, werden door H. H. Curatoren de prijzen en premiën uitgereikt en had de promotie plaats als volgt:

In de eerste klasse ontvingen prijzen: J. G. H. C. ESSINK en J. A. BENTINCK; van de vierde tot de derde klasse werd bevorderd: E. A. SCHRADER, met een prijs; van de vijfde tot de vierde klasse werden bevorderd: C. ORANE STORK en A. RIEGERS, de eerste met een prijs; van de zesde tot de vijfde klasse werden bevorderd: G. A. WILLEMSEN, H. T. A. NIEUWENHUIS en W. H. LANDREBEN MICHGORIUS en A. J. A. NIEUWENHUIS, de eerste met een prijs.

Prijs voor de Wiskunde: A. J. RIEGERS; voor de Aardrijkskunde: W. H. L. MICHGORIUS.

Twee prijzen van aanmoediging werden uitgereikt aan H. F. A. NIEUWENHUIS en A. J. A. NIEUWENHUIS.

In de klassen des Praeceptors, verkreeg in de eerste klasse voor de Fransche taal den hoogsten prijs: H. WENNINK.

Van de tweede afdeeling der eerste klasse, werden tot de eerste afdeeling eerste klasse bevorderd: W. H. L. MICHGORIUS en A. J. RIEGERS, de eerste met een prijs.

Van de tweede klasse klommen op tot de tweede afdeeling der eerste klasse: G. J. W. OVINK, J. TROOST en H. F. A. NIEUWENHUIS; in deze klasse werd de prijs behaald door G. J. W. OVINK.

Van de derde klasse gingen over tot de tweede: W. F. ZEGELER en F. STROINK, de eerste met een prijs.

In de vierde klasse werd H. SCHIEDAM met een prijs bekroond.

Voor het Hoogduitsch werden tot de eerste klasse bevorderd: H. WENNINK, P. TROOST, C. CRANE STORK, W. H. L. MICHGORIUS en A. RIEGERS; J. TROOST bekwam den prijs.

Eindelijk werden tot de tweede klasse in laatstgemelde taal bevorderd: A. HASSINK, H. KISTEMAKER en F. VERHOEVEN.

Al de bekroonde leerlingen betuigden vlug en met gepaste vrijmoedigheid hunne Gratiarum actiones.

Dit schoolfeest door eene aangename orgelmuzijk verlevendigd, liep tot veel genoegen van H. H. Curatoren, onderwijzers en verdere aanwezigen af.

FRANEKER.

Nadat op den 18 Julij, in tegenwoordigheid van den Wel Edel Gestr. Heer H. WIJNBEEK, Inspecteur der Latijnsche scholen enz., het Examen had plaats gehad van de leerlingen van het stedelijk Gymnasium alhier, die bij deze gelegenheid allezins voldoende blijken gaven van hunne gemaakte vorderingen, zoowel in de oude als nieuwere talen, had op Zaturdag, den 25 daaraanvolgende, in de Kerk der Doopsgezinden, de Promotie en Prijsuitdeeling plaats. De Rector opende deze plegtigheid met eene korte prolusio, waarop de verdienstelijke leerling L. PETRAEUS, eene afscheidsrede hield: *de Alexandri M. pueritia.* Met een prijs begiftigd, ontving hij de gelukwensching van den Rector, en werd hij op eene eervolle wijze als leerling van het Gymnasium ontslagen. Vervolgens werden tot hoogere klassen bevorderd: van de tweede naar de eerste: S. A. BANGA en B. BEKKER, waarvan de eerste met een prijs, de twee-

tweede met een testimonium werd begiftigd; van de derde naar de tweede klasse: B. BÖLGER, met een prijs; van de vierde naar de derde: J. TELTING en L. A. WENTHOLT, de eerste met een prijs, de tweede met een testimonium; van de vijfde naar de vierde: W. LOLCAMA, S. WIJNGAARD HANNEMA, W. H. BURGHGRAEF, P. H. NOORDHOFF, B. VAN DIJK, R. FONTEIN en J. F. V. BEHRNS, aan den eersten werd het praemium ordinarium, aan den tweeden een buitengewoon testimonium, en aan den vierden een getuigschrift afgegeven voor zijne vorderingen in de Grieksche taal; van de zesde naar de vijfde: W. B. KORMANS, E. FEIKEMA en F. HANNEMA, van welken de eerste den prijs, de tweede een testimonium ontving. Voor de nieuwere talen werden met prijzen begiftigd: L. R. WENTHOLT, S. PETRAEUS en S. WIJNGAARD HANNEMA. Door de met prijzen begiftigde leerlingen werden in de Latijnsche, Hoogduitsche en Fransche talen met veel vrijmoedigheid Gratiarum actiones gereciteerd. Nog werden getuigschriften uitgereikt voor de oude Geographie aan L. PETRAEUS, voor de nieuwe aan J. TELTING, S. WIJNGAARD HANNEMA en R. FONTEIN. Voor de Mythologie aan J. TELTING, L. R. WENTHOLT, S. WIJNGAARD HANNEMA en W. LOLCAMA. Voor de Historie aan J. TELTING, L. R. WENTHOLT en F. WIJNGAARD HANNEMA. Voor de Wiskundige Wetenschappen aan P. H. NOORDHOFF, W. H. BURGHGRAEF en J. IJPMA. Voor de Engelsche taal aan J. TELTING. Voor de Fransche taal aan K. JELLEMA, W. LOLCAMA en P. H. NOORDHOFF.

Deze plegtigheid met orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en geëindigd, liep tot algemeen genoegen der aanwezigen af, en getuigde allezins van den voortdurenden bloei dezer inrigting.

PROGRAMMA

VAN HET

HAAGSCHE GENOOTSCHAP

VOOR HET JAAR 1845.

Bestuurders van het Haagsche Genootschap, *tot verdediging van de Christelijke Godsdienst*, hebben in hunne Vergadering van den negenden September dezes jaars, uitspraak gedaan over vier, bij hen ingeleverde, Verhandelingen.

Eerst namen zij in aanmerking eene Hoogduitsche Verhandeling, met de zinspreuk: *Opinionum commenta delet dies*, enz., betreffende de vraag: *Welke gronden zijn er voor de onechtheid der zóógenoemde* APOCRYPHE EVANGELIEN? *Welke is derzelver betrekkelijke waarde? En welk licht kunnen zij verspreiden over de Levensgeschiedenis van* JEZUS? Doch dit antwoord oordeelden zij als een vlugtig opstel te moeten ter zijde leggen

Vervolgens bragten Bestuurders hun gevoelen uit, over drie Verhandelingen, betreffende de vraag: *Welke is de leer van* JEZUS *omtrent de gemeenschap, die er bestaat tusschen Hem en de genen, die in Hem gelooven? Hoe is dezelve door onderscheidene Schrijvers des Nieuwen Testaments voorgesteld en ontwikkeld? En wat moeten wij ten aanzien van de praktijk des Christendoms voor alle tijden daaruit afleiden?* Eene Hoogduitsche, met de zinspreuk: Ὀλιγον μετ' ἀγάπῃ werd door hen afgekeurd als een oppervlakkig geschrift, zonder eenige waarde. Eene Nederduitsche, met de zinspreuk: Πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε enz., beschouwden zij als eén wijdloopig vertoog van iemand, wien het aan de noodige bekwaamheden ter beantwoording der vraag geheel ontbroken heeft. Eene Fransche, met

met de zinspreuk: Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, oordeelden zij, dat zich in meer dan één opzigt gunstig onderscheidde, maar in uitlegkundig onderzoek en wetenschappelijken gang te zeer te kort schoot en tevens te onvolledig was, om op bekrooning aanspraak te kunnen maken.

De volgende vragen worden op nieuw ter beantwoording uitgeschreven:

I. *Welke gronden zijn er voor de onechtheid der zóógenoemde* APOCRYPHE EVANGELIËN? *Welke is derzelver betrekkelijke waarde? En welk licht kunnen zij verspreiden over de Levensgeschiedenis van* JEZUS?

II. *Een onderzoek naar den oorsprong, den geest, de lotgevallen en de voortdurende waarde der Liturgische Schriften, bij de Nederlandsche Hervormde Kerk in gebruik.*

III. *Eene geschiedenis van de beoefening der bespiegelende Wijsbegeerte in Nederland, met aanwijzing van den invloed, welken die beoefening gehad heeft op Godgeleerdheid en Godsdienst.*

Als nieuwe Prijsstoffen worden de twee volgende opgegeven:

I. *Op welke gronden rust het gevoelen van hen, die, bij hunne verschillende Godgeleerde rigtingen, daarin overeenstemmen, dat zij eene* GELOOVIGE *uitlegging van den Bijbel, tegen anderen, voorstaan. Welk eene waarde behoort er, bij een onpartijdig onderzoek, aan dit gevoelen, al of niet, te worden toegekend? En hoe kan dit onderzoek leiden tot het vaststellen van beginselen, waarvan men bij de Schriftverklaring moet uitgaan?*

II *Welken invloed heeft* FR. SCHLEIERMACHER, *op de Godgeleerde Wetenschappen gehad, en wat is er over de waarde en de duurzaamheid van dien invloed te oordeelen?*

Op de voldoende beantwoording van alle deze, bij herhaling opgegevene, of nieuwe Prijsvragen wordt de *verhoogde* eerepenning van *vier honderd gulden* uitgeloofd, met vrijlating aan de Schrijvers, om de waarde geheel of gedeeltelijk in geld te ontvangen.

De gewone eerepenning van *twee honderd en vijftig gulden*, of deszelfs waarde in geld, wordt

 uit-

uitgeloofd op de voldoende beantwoording der vraag:

Is het echt Christelijk leven, geheel of grootendeels, afhankelijk van de eene of andere rigting in de Godgeleerde Wetenschap?

De antwoorden op de laatstgemelde Prijsstof, alsmede op de bij herhaling opgegevene, over *de Liturgische Schriften*, worden ingewacht vóór 1 September 1846, de overige, vóór 15 December deszelfde jaars.

Volgens het Programma des vorigen jaars verwacht het Genootschap, vóór 15 December dezes jaars, nog antwoorden op de vragen over *het gezag der Apostelen*; over *de Staatkundige, Burgerlijke, Godsdienstige en Zedelijke Vrijheid*; over *eene beknopte Geschiedenis van het Hervormd Leerbegrip* en over *de echtheid van den Brief van* PAULUS *aan de Efeziërs*; vóór 1 April 1846, antwoorden op de vragen over *de Wereldschepping* en *de rigting van de Apologetiek des Christendoms*. Voor een' onbepaalden tijd zijn, volgens dat Programma, uitgeschreven de vragen over ERASMUS, *als Kerkhervormer*, en over *eene Apologetische Bibliotheek*.

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne Namen niet bij de Verhandelingen te stellen, maar deze met eene Spreuk te onderschrijven, en er bij te voegen een *verzegeld briefje*, dezelfde Spreuk tot opschrift hebbende, waarin hunne namen en woonplaatsen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid en klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen in *goed leesbaar schrift*, liefst in de Nederduitsche taal, of ook, in de Latijnsche, Fransche of Hoogduitsche, met Romeinsche Letters (naardien het met Hoogduitsche karakters, en onduidelijk geschrevene, niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en met eene bij het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den Medebestuurder en *Secretaris* des Genootschaps, W. A. VAN HENGEL, *Theol. Doct.* en *Prof.* te *Leiden*.

Het zij op nieuw ter waarschuwing herinnerd, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk, zal mogen uit-

uitgeven, zonder bewilliging van Bestuurders dezer Maatschappij.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om naar goedvinden, te algemeenen nutte, gebruik te maken van al de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, schoon er de Prijs niet aan is toegewezen, ten deele gemeen te maken, hetzij alleen met bijvoeging der zinspreuken, door de Schrijvers gebruikt, hetzij ook met uitdrukking van derzelver Namen, indien zij, daartoe verzocht zijnde, die gelieven te openbaren.

Eindelijk wordt herinnerd, dat geene ingezondene Verhandelingen door de Schrijvers kunnen worden terug bekomen, dan in kopij, welke, onder opgave van adres en waarborg van onkosten, door de Directie zal bezorgd worden.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

EDE, 8 Sept. 1845. Ds. BÄHLER, Pred. te *IJlst*, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping (zie *Boekzaal* Aug.) bedankt hebbende, kwam de Kerkeraad dezer Gemeente op heden, voor de *vijfde maal*, te zamen tot de verkiezing van eenen Leeraar; en heeft in deze vergadering *andermaal* beroepen den Wel Eerw. Heer BÄHLER, Pred. te *IJlst*, die deze herhaalde beroeping, na eenigen tijd van beraad, heeft aangenomen.

RENKUM EN HEELSUM, den 14 Sept. Heden werd ons door onzen Leeraar, Ds. J. A. SMITS, het treurig berigt medegedeeld van het plotseling overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. J. WUNDER, laatst Pred. te *Amsterdam*. Zijn Wel Eerw. had ook onder ons gedurende 12 jaren met ijver en getrouwheid het woord der zaligheid verkondigd, en zich zoowel door zijn voorbeeld als door zijne prediking de achting en liefde der Gemeente verworven. Zijn dood werd dan ook met algemeene deelneming en aandoening vernomen; terwijl wij tevens, naar aanleiding van *Ps*. XXXIX: 5—7, bij onze eigene vergankelijkheid bepaald en opgewekt werden, om den korten, spoedig voorbijgaanden en onzekeren tijd onzes levens wel te besteden ter onze voorbereiding voor de eeuwigheid.

NIJMEGEN.

ELDEN, 5 Oct. Onze veel geachte Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. POLLEN, van hier naar *Elst*, Ring *Amerongen*, vertrekkende, eindigde heden zijne getrouwe Evangeliebediening onder ons, met 1 *Cor*. II: 1, 2. Gods zegen vergezelle den waardigen dienaar van CHRISTUS in zijnen nieuwen werkkring.

OVER- EN NEDER-ASSELT, den 12 Oct. 1845. De koninklijke approbatie reeds ingekomen zijnde, wordt onze beroepen Leeraar met verlangen te gemoet gezien.

NIJMEGEN, 15 Oct. 1845. Door de beroeping van Ds. J. E. DE VOOGT moetende worden voorzien in de tusschentijds openkomende betrekking van Scriba van het Klassikaal Bestuur, is als zoodanig opgetreden de Secundus-Scriba, Ds. E. PIJNAPPEL VAN VOORTHUIJSEN, Pred. te *Nijmegen*, en tot vervanging van laatstgenoemden als lid

lid deszelfs Secundus, Ds. J. C. KOBUS, Pred. te *Bommel*.

NIJMEGEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

TIEL.

DRUMPT vakant. Zie Febr. 1845.

BOMMEL.

HURWENE, den 14 Sept. Heden had alhier de plegtige bevestiging plaats van onzen nieuwen Leeraar, den Eerw. Heer J. A. VAN TRICHT, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. Het werk der inzegening werd verrigt door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. BRAVE, Pred. te *Amsterdam*, aan wien de Consulent het bereidvaardig had afgestaan. De Bevestiger sprak, naar aanleiding van *Matth*. XVI : 18. *De poorten der helle zullen dezelve niet overweldigen*. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent J. VAN SCHAÏCK, Pred. te *Bruchem*, c. a., door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: MACALESTER LOUP, Pred. te *Zalt-Bommel*. BRUINS, Pred. te *Heerewaarde*. VAN BEUNINGEN, Pred. te *Rossum*. VAN ANDEL WEIJERS, Pred. te *Driel*. LE ROIJ, Pred. te *Gameren*. PIERROT, Pred. te *Meteren*. TER HAAR, Pred. te *Amsterdam*. STERNMEIJER, Pred. te *Arnhem*. DE GEMPT, Pred. te *Batenburg*. BRUINISSE TROOST, Pred. te *Wamel*. TEN HORT, Pred. te *Winsem*. ROMBOUTS, Pred. te *Eck* en *Wiel*. GERRITSEN, Pred. te *Zoelen*, en GERRITSEN, Pred. te *Vlijmen*.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde Leeraar zijn heilig dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Hand*. VIII : 5. *En predikte hun Christus*.

POUDEROIJEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

HARDERWIJK.

GARDEREN, 19 Aug. 1845. Heden werd door onzen Leeraar, Ds. A. DEKKERS, in tegenwoordigheid van de Kerkvoogden dezer Gemeente, de eerste steen van eene nieuwe Pastorie gelegd. De welmeenende toespraak, waarmede een der bouwlieden den Predikant begroette, werd door zijn Eerw. beantwoord met den wensch, dat weldra een fiksch gebouw verrijzen mogt tot een sieraad voor *Garderen*, tot een sprekend bewijs van den vlijt der bouwlieden en van de bekwaamheid der opzieners, tot een duurzaam gedenkteeken van Christelijke liefde en weldadigheid. De Kerkvoogden dezer Gemeente kunnen niet nalaten bij dezen de gedachtenis te huldigen van Z. M. den Graaf van *Nassau*, door dankbare vermelding van de edelmoedige bijdrage, die Hoogstdezelve tot het bouwen der Pastorie heeft verleend. Insgelijks wordt hartelijke dank betuigd aan Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, die eene ruime gift tot dat zelfde einde heeft afgestaan, terwijl de Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, door hare toegekende som en bewezene welwillendheid overvloedige aanspraak heeft op de erkentelijkheid der Garderensche Gemeente. Vooral ook behoort hier met toejuiching genoemd te worden het Provinciale Collegie van Toezigt over de kerkelijke administratie der Hervormden in *Gelderland*, dat, met woord en daad, de schitterendste blijken van belangstelling in den uitwendigen bloei der Gemeente gegeven heeft.

GARDEREN, den 28 Sept. 1845. Den 21 Sept. l. l. deelde onze geliefde Leeraar, Ds. A. DEKKERS, ons mede, dat zijn Eerw., naar het verlangen van den Kerkeraad der Hervormde Gemeente te *Buren*, op voordragt van Zijn Excel. den

den Minister, door Z. M., bij Besluit van den 4 dezer maand, tot Pred. te *Buren* was benoemd. Heden moesten wij, tot onze smart, vernemen, dat zijn Eerw. zich verpligt gevonden had, om de beroeping derwaarts aan te nemen.

Een overvloedig aantal Kandidaten, heeft zich tot het vervullen eener predikbeurt aangeboden. De Kerkeraad hoopt van verdere aanvragen verschoond te blijven.

PUTTEN vakant. Zie Jan. 1845.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

'T WOUD, den 16 Sept. 1845. Na gunstig bekomen handopening, en dispensatie van Art. 35 van het Reglement op de vakature, is heden onder voorzitting van den Consulent, uit een te voren geformeerd veertien-, zes- en drietal van Kandidaten, bij onderscheidene Provinciale Besturen, door Kerkeraad en Stembevoegden beroepen, de Wel Eerw. Heer PAULUS JANSZ. VAN DEN BERG, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, die deze beroeping, in opzien tot God, en onder inwachting der kerkelijke en koninklijke goedkeuring, heeft aangenomen.

Op het veertiental waren geplaatst de navolgende H. H. Kandidaten, wier beurten bij het lot aldus geregeld waren:

A. VAN IJSENDIJK, P. T. VAN DEN BERG, J. P. SCHULT, J. SURINGAR, J. C. VAN DE VELDE, E. W. PETERSEN, G. H. POPPE, H. G. KROL, A. W. VAN CAMPEN, F. W. J. KAAKEBEEN, T. E. BERLAGE, H. BERGHEGE, J. W. LEM, M. D. DE BRUIN.

Op

Op het zestal:

J. C. VAN DE VELDE, P. T. VAN DEN BERG, A. VAN IJSENDIJK, F. W. J. KAAKEBEEN, M. D. DE BRUYN, H. BERGHEGE.

Op het drietal:

J. C. VAN DE VELDE, P. T. VAN DEN BERG, A. VAN IJSENDIJK.

MONSTER, den 28 Sept. Smaakte onze Gemeente het genoegen, van door haren vorigen, naar *Almelo* vertrokken Leeraar, Ds. D. MIDDELKOOP, in de laatste dagen van Julij bezocht te worden; mogt zij hem weder met ernst en nadruk het Evangelie hooren verkondigen, en ontving zij de duidelijkste bewijzen, hoe zij hem, die haar vier jaren (1840—1844) in het Evangelie gediend had, en wien zij steeds hoogachtte en liefhad, nog immer dierbaar bleef: te dieper trof en schokte haar de onverwachte tijding, dat hij te *Zevenbergen*, door eene hevige ziekte overvallen, en den 8 Sept., daar onder bezweken was. Het eerst werd haar dit aandoenlijk afsterven van den predikstoel medegedeeld op den 14 Sept., door den Eerw. Heer VAN DER GON, *Min. Cand.* Acht dagen later sprak de Wel Eerw. Heer VAN SCHELLE, Pred. te *Loosduinen*, bij aanleiding van den vroegtijdigen dood van zijnen voormaligen Ringbroeder, over 1 *Petr.* I: 24, 25; terwijl onze tegenwoordige Leeraar, V. J. BERKHOUT, door afwezigheid hierin dusver verhinderd, heden opzettelijk hulde bragt, aan de nagedachtenis van zijnen waardigen voorganger, die zoo vele gelukkige gaven en beminnelijke hoedanigheden in zich vereenigde, en een groot gedeelte van zijne korte Evangelie-bediening aan de geestelijke belangen onzer Gemeente toewijdde. Mogt de ernstige vermaning des Heeren, *Marc.* XIII: 35—37, bij deze ge-

legenheid, tot de Gemeente gebragt, niet te vergeefs zijn gehoord; en vinde de bede verhooring met geheel ons hart, opgezonden tot God, voor de diepbedroefde Weduwe en de nu vaderlooze Kinderen, van onzen zoo vroeg ontslapenen Vriend!

PIJNACKER, 3 Oct. 1845. Nadat Ds. J. J. KNAP, Pred. te *Fijnaard* en *Heiningen*, voor het op zijn Eerw. uitgebragte beroep, andermaal bedankt had, kwam de Kerkeraad heden bijeen, om in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. D. HOLSTEYN, te *Nootdorp*, het beroepingswerk te hervatten; de navolgende nominatiën werden volgens alphabetische orde zamengesteld.

Twaalftal:

J. A. TEN BOKKEL HUININK, Pred. te *Sprang*. J. C. HENTZEPETER, Pred. te *Berkel*. A. W. HOLSTEYN, Pred. te *Nieuwerkerk aan den IJssel*. J. D. HOLSTEYN, Pred. te *Nootdorp*. H. W. C. ILCKEN, Pred. te *Kolderveen* en *Dingsterveen*. A. A. VAN DE KASTEELE, Pred. te *Zijderveld*. N. J. VAN DER MANDELE, Pred. te *Egmond aan Zee*. L. J. L. VAN NECK, Pred. te *Schipluiden*. H. P. SCHUURING, Pred. te *Wijk aan Zee*. C. SWALUE, Pred. te *Zandvoort*. J. WOUTERS, Pred. te *Oost-Vlieland*. P. H. ZIJNEN, Pred. te *ter Heide*.

Zestal:

J. A. TEN BOKKEL HUININK, A. W. HOLSTEYN, J. D. HOLSTEYN, A. A. VAN DE KASTEELE, L. J. L. VAN NECK, J. WOUTERS.

Drietal:

J. A. TEN BOKKEL HUININK, J. D. HOLSTEYN, L. J. L. VAN NECK.

Waaruit eenparig beroepen is, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. A. TEN BOKKEL HUININK, Pred. te *Sprang*, aan wien den beroepsbrief, geagreëerd door

door den Edel Achtb. Heer Burgemeester van *Pijnacker*, is toegezonden.

'T WOUD, den 5 Oct. 1845. Onze Leeraar, A. H. BLOM, beroepen naar *Dordrecht*, nam heden namiddag een hartelijk en plegtig afscheid van ons, predikende over 1 *Thess.* V: 23.

Zijn Eerw. was den 1sten dezer, van zijne betrekking op de Klassis en Kerkeraad, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *'s Gravenhage*, Ds. W. S. JANSEN, Pred. te *Delft*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. L. J. L. VAN BEEK, Pred. te *Schipluiden*, ontslagen.

ROTTERDAM.

IJSSELMONDE, den 9 Oct. 1845. De tekst verkeerd opgegeven in het vorige berigt van hier, (zie *Boekzaal* voor September, bladz. 389), moet zijn *Prediker* VIII: 8*b*. *En hij heeft geene heerschappij over den dag des doods.*

CHARLOIS, den 6 Oct. 1845. Op den eersten dezer maand is, na drie weken bedlegerig geweest te zijn, aan een langzaam verval van krachten ontslapen onze geliefde voormalige Leeraar, Ds. CORNELIS BURT ANDRIESSEN. Hij heeft in verschillende oorden des Vaderlands als bedienaar van het Evangelie der zaligheid mogen werkzaam zijn, eerst te *Staggerden* en *Finkenga*, in *Friesland*, ongeveer 5 jaren, daarna gedurende twee jaren te *Ooy* en *Persingen*, in *Gelderland*, vervolgens 4 jaren te *Gapinge*, in *Zeeland*, en 3 jaren te *Nisse*, mede in die Provincie, en laatstelijk van 1797 tot 1840 onder ons, zoodat wij zijn Eerw. gedurende 43 jaren als onzen Herder en Leeraar hebben mogen bezitten. Nadat hij eene eervolle rust verkregen had, is hij onder ons blijven wonen. Op Zaturdag, den 4den dezer, is het lijk ter aarde besteld, gedragen wordende door som-

mi-

migen van de Oud-Ouderlingen en den geheelen dienstdoenden Kerkeraad. Bij het graf is door Ds. K. H. GREEVEN, Pred. te *Delfshaven*, als bijzondere vriend van den Overledenen, eene gepaste rede tot waardige nagedachtenis van den gestorvenen voormaligen Leeraar gehouden, welke besloten werd met treffende dichtregelen. De eerste Zondag na dit overlijden was voor zijne treurende Weduwe en betrekkingen, alsmede voor de Gemeente, een dag van aandoenlijke herinneringen. Had de Grijsaard dien dag mogen beleven, dan zou hij zijn 88ste jaar zijn ingetreden. Onze geliefde Leeraar, G. J. GIMMERG, die de plaats van den nu Ontslapenen met waardigheid vervult, bepaalde ons des voormiddags bij het onderwerp, dat aller gedachten bezig hield en sprak ter nagedachtenis van den gestorven Leeraar tot de Gemeente, die zeer talrijk was opgekomen, naar aanleiding van 2 *Chron.* XXIV: 15*a*, 16*b*. *En Jojada werd oud en zat van dagen, en hij stierf, hij had goed gedaan in Israël, beide aan God en zijn huis.* Ten einde de Gemeente ook in den namiddag bij den indruk der treurige herinnering te bewaren, heeft onze waardige voorganger ons zoeken te stemmen tot een regt gebruik van des Heeren Heilig Avondmaal op den eerstvolgenden Zondag, naar aanleiding van *Matth.* XXVI: 29. *En ik zeg u, dat ik van nu aan niet zal drinken van deze vrucht des wijnstoks, tot op dien dag, wanneer ik met u dezelve nieuw zal drinken in het Koningrijk mijnes Vaders.*

VLAARDINGEN. Zie Julij 1845.

LEIDEN.

OUDE EN NIEUWE WETERING, den 14 Sept. 1845. Het berigt dat onze vorige en zoo geliefde Leeraar D. MIDDELKOOP, laatst Pred. te

Al-

Almelo, op den 8 dezer, in den bloeijenden leeftijd van nog geen 33 jaren, te *Zevenbergen*, in den kring zijner familiebetrekkingen, was overleden, heeft onze Gemeente in rouw gedompeld. Slechts korten tijd hebben wij ons hier in zijn licht mogen verblijden, maar zijne gehechtheid was duurzaam. Op den 27 Julij l. l., eenige dagen onder ons komende doorbrengen, stichtte hij ons nog met *Rom.* XII: 12. Onze Leeraar E. A. BRUNNER, herinnerde ons heden de aandoenlijke taal van den Zaligmaker, *Joh.* XIV: 1—3. Moge het gehoorde zoo wel ter onze opleiding, als ter onze vertroosting strekken, en het gebed worde verhoord, waarmede wij, de droeve Weduwe en Kinderen, en treurende betrekkingen, aan God in CHRISTUS hebben opgedragen.

AARLANDERVEEN, den 25 Sept. 1845. Ds. A. VAN HERWAARDEN, Pred. te *Woarder*, voor de op hem uitgebragte beroeping naar deze Gemeente bedankt hebbende, is de Kerkerard heden op nieuw bijeengekomen, onder voorzitting van den Consulent, Ds. A. J. SCHILT, Pred. te *Bodegraven*, tot het formeren der navolgende nominatiën.

Twaalftal:

DD. B. MOORREES, Predd. te *Wijk bij Heusden*. W. KRAIJENBELT, te *Overschie*. O. G. HELDRING, te *Hemmen*. A. J. SCHILT, te *Bodegraven*. J. J. KNAP, te *Fijnaard* en *Heiningen*. J. H. CALKOEN, te *St. Laurens* en *Brigdamme*. N. BEETS, Th. Dr. te *Heemstede*. H. RIETVELD CREIJGHTON, te *IJsselmuiden*. J. C. EIJKMAN, te *Balk*. J. A. C. NONHEBEL, te *Nieuw-Loosdrecht*. H. J. DEN BOER, te *Ouderkerk aan den IJssel*. J. G. VAN DEN STEEN, te *Lunteren*.

De eerste zes op het zestal, en de eerste drie op

op het drietal gebragt zijnde, is hieruit terstond met algemeene stemmen tot Herder en Leeraar beroepen, de Wel Eerw. Heer B. MOORREES, Pred. te *Wijk bij Heusden*, wien de beroeping, geägreëerd door den Gemagtigde van de Vrouwe dezer Heerlijkheid, toegezonden is.

NOORDWIJK AAN ZEE, 12 Oct 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer E. C. GROENEVELD, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland* en laatst Hulpprediker te *Bussum*, onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer BUDDING, Pred. te *St. Oedenrode*, aan wien de Consulent dit werk gaarne had afgestaan.

De Bevestiger sprak over 2 *Tim.* IV:5. *Doe het werk van een Evangelist.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door Bevestiger en Consulent, door den Wel Eerw. Heer KUIPER, rustend Pred. van *Haarlem.*

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, sprekende over 2 *Thess.* III: 1. *Voorts, Broeders! bidt voor ons.*

Aan zijn Wel Eerw. is Acte van lidmaatschap in de Klasse van *Leiden* toegestaan.

DORDRECHT.

SLIEDRECHT. De Gemeente alhier heeft het verlies te betreuren van den Hoog Wel Geb. Heer C. E. Baron VAN TUYJL VAN SEROOSKERKEN, Heer van *Serooskerken*, *Zuilen* en *Westbroek*, Kamerheer van Z. M. den Koning, Lid der Ridderschap van *Zeeland*, die als echtgenoot van onze Ambachtsvrouw, Vrouwe E. H. E. COLLOT D'ESCURY van *Sliedrecht*, ook het bestier had van deze Heerlijkheid, en door zijne minzaamheid, zijne dienstvaardigheid en zijne weldadigheid, waarvan hij elken winter, en inzonderheid nog in den

 laat-

laatsten, de proeven gaf, aanspraak maakte op onze achting en erkentenis. Hij overleed te *'s Gravenhage* in zeventigjarigen ouderdom, op den 6 Sept. l.l., en onze beide Leeraren, van dit sterfgeval kennis ontvangen hebbende, hebben aan zijne nagedachtenis gepaste hulde toegebragt, en hetzelve nuttig en vruchtbaar zoeken te maken voor ons Christelijk geloof en wandel.

Onze jongste Leeraar, Ds. G. L. VAN DER KUIJP, bij afwezigheid van den oudsten, deed dit op Zondag den 14 Sept., in eene Leerrede over *Ps.* CIII : 15—18. *De dagen des menschen zijn als het gras — die aan zijne bevelen denken om die te doen*, en Ds. J. J. NEUMAN, na zijne terugkomst, op Zondag den 21sten, predikende over *Phil.* I : 23*b*. *Hebbende begeerte om ontbonden te worden, en met Christus te zijn, want dat is zeer verre het beste.*

God trooste onze waardige Ambachtsvrouw met hare betrekkingen, en spare haar lang, ook tot heil van deze Gemeente!

MIJNSHEERENLAND VAN MOERKERKEN. Den 20 Sept. l.l. trof deze Gemeente een zware slag door het overlijden van haren hooggeschatten vorigen Leeraar, Ds. JAN KNOTTENBELT. In zeven en zeventig jarigen ouderdom ontsliep deze waardige man zacht en kalm, hopende op dien Heer, welken hij steeds met kracht en warmte als den eenigen en algenoegzamen Zaligmaker van zondaren aan anderen had verkondigd. Vijf en veertig jaren mogten wij ons in zijne Evangeliedienst dankbaar verheugen. De vijf laatste jaren van zijn nuttig en werkzaam leven bragt hij als rustend Leeraar in ons midden door. Veel deed hij gedurende al dien tijd in de verschillende betrekkingen, waarin God hem tot deze Gemeente plaatste, ter bevordering van onze Godsdienstige en maat-

maatschappelijke belangen. Groot en welverdiend was de achting, welke hij onafgebroken genoot; even regtmatig als innig de droefheid bij zijn sterven. De nagedachtenis zal bij ons en bij velen lang in zegening bewaard blijven.

De liefde tot den naaste vertoonde zich bij den Ontslapene steeds als eene edele vrucht van de liefde tot God en CHRISTUS. Waar hij slechts eenigzins vermogt, hielp hij gaarne door raad en daad. Zijne bezadigde wijsheid, zijn helder inzigt, de gemakkelijkheid, hem bij de behandeling van zaken zoo bijzonder eigen, maakte hem voor velen ten vraagbaak en raadsman. In hoe hooge mate hij nog als grijsaard de harten van jongere Ambtsbroeders aan zich wist te boeijen, bleek ons op eene aandoenlijke wijze, toen Ds. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. te *Westmaas*, den dag na het overlijden voor ons optrad, en naar aanleiding van *Joh* XI : 11*b*, een woord van troost en bemoediging tot ons sprak; en als wij op Zondag den 28 Sept. meer opzettelijk bij den wandel en het einde van den Overledene bepaald werden door Dr. NACHENIUS, Pred. te *Heinenoord*, sprekende over *Gen.* V : 24. Den 5 October trad onze tegenwoordige Leeraar, Dr. W. C. KNOTTENBELT, jongste Zoon en opvolger des Ontslapenen, onder ons op, bij die diep treffende gelegenheid de betuiging van JOB tot de zijne makende: *De Heer heeft gegeven en de Heer heeft genomen, de naam des Heeren zij geloofd.*

Hij, die gaf en nam, sterke de diepbedroefde Weduwe bij deze zware beproeving! Hij spare deze waardige vrouw nog lang voor deze Gemeente, voor hare kinderen en betrekkingen, en doe haar in ruime mate den troost smaken des geloofs en der hoop.

STRIJEN, den 21 Sept. 1845. Onze Herder en Leeraar, Ds. D. BRESSER, ontving in het begin der vorige week eene beroeping naar de Hervormde Gemeente van *Axel*. Heden vernamen wij, dat hij na ernstig beraad volkomene vrijheid had gevonden, om voor dezelve te bedanken.

GORINCHEM, 21 Sept. 1845. Heden spraken onze Leeraars bij de openbare Godsdienstoefeningen tot ons, van het onverwacht overlijden van Ds. H. J. WUNDER, die van de jaren 1817 tot 1823 ook in ons midden in de Evangeliebediening werkzaam was. Met diepen indruk werd de droevige mare van het plotseling verscheiden des waardigen mans, die als in één oogenblik aan zijne Echtgenoote en Kinderen, aan zijne Gemeente ontrukt werd, door ons vernomen. Allen, die den Ontslapenen ook hier gekend hebben in zijnen ijver en trouw voor den Heer, dien hij diende; in zijne hartelijke liefde en belangstelling in de Gemeente, voor welke hij waken moest, betreuren zijnen dood. God sterke en trooste zijne bedroefde Weduwe en Kinderen, door de hope des eeuwigen levens; door de hope des wederziens, als de Heer komt en de vrome Ontslapenen zal wederbrengen met Hem. Mogen ook in ons midden de woorden, die de Afgestorvene eens sprak, de wandel, door welken hij stichtte, wat goeds hebben gewerkt voor de eeuwigheid; geloof in, liefde tot, en hope op CHRISTUS hebben verwekt en gekweekt. Moge 's Mans nagedachtenis bij zijne Vrienden, bij de Gemeenten, tot welke hij het woord Gods sprak, in gezegend aandenken blijven; en wij, en allen het steeds voor oogen houden, wat ons in het verscheiden dezes geachten Leeraars weêr zoo na-druk-

drukkelijk werd gepredikt: dat er maar ééne schrede zijn kan tusschen ons en — den dood!

OUD-BEIJERLAND, 21 Sept. 1845. Den 15 dezer werd onze oudste Leeraar, Ds. S. LA LAU, tegen 1 October aanstaande Emeritus verklaard, *salvo honore et stipendio*, in eene Kerkeraads-vergadering, losgemaakt van zijne betrekking op deze Gemeente en de Klassis van *Dordrecht*; door Ds. A. P. VAN GRONINGEN, daartoe gecommitteerd door het Klassikaal Bestuur.

Zelf niet in staat zijnde van de Gemeente openlijk afscheid te nemen, had hij dit werk opgedragen aan zijnen Ambtgenoot, die hetzelve heden uit deszelfs naam verrigtte, naar aanleiding van *Col.* IV: 18 *De groetenis met mijne hand van Paulus. Gedenkt mijne banden. De genade zij met u.*

Zoo eindigde onze waardige Leeraar zijn werk onder ons, waarmede hij ruim 27 jaren de Gemeente gediend had, en waarin voort te gaan hij alleen door ligchaamsongesteldheid verhinderd werd. Zijne getrouwe en volijverige Evangeliebediening worde steeds dankbaar herdacht. God zij hem in alles nabij en geve hem nog langdurig genot van de hem verleende en welverdiende rust!

Daar er reeds vroeger een beroep is uitgebragt, en hetzelve onder inwachting der noodige goedkeuringen is aangenomen, zoo heeft de Gemeente het uitzigt dat de vakature spoedig vervuld zal worden.

GIESSENDAM EN NEDERHARDINXVELD, 5 Oct. 1845. Heden werd onze beroepene Leeraar, de Eerw. en zeer Gel. Heer G. J. VAN SPALL, Kandidaat tot de H. bediening onder ons ingezegend, door zijnen waardigen Vader, den Wel Eerw. en zeer Gel. Heer T. VAN SPALL, Pred. te

Klundert, aan wien de Consulent, W. VAN GENDT DE LEEUW, Pred. te *Hardinxveld*, de bevestiging met bereidvaardigheid had afgestaan. De Bevestiger had ten onderwerp zijner rede genomen de voor deze plegtigheid zoo zeer gepaste woorden, *Luk.* XXII: 32*a. Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet ophoude;* terwijl de Bevestigde ten grondslag zijner Intreê-rede verkozen had des Heilands bemoedigende taal, *Joh.* IV: 35—38.

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door de Heeren: W. JANS, W. J. OUDEGEEST, A. F. VAN DER SCHEER, J. J. NEUMAN, J. C. DE WIJS, L. H. SCHOTSMAN, W. B. BARENDS, C. J. WELLE en N. VAN STEENBERGEN, Predikanten te *Giessen Oudkerk* en *Peursum*, *Schelluinen*, *Giessen Nieuwkerk*, *Sliedrecht*, *Alblasserdam*, *Papendrecht*, *Culemburg*, *'s Gravenmoer*, en Emeritus van *Papendrecht*.

GIESSEN NIEUWKERK EN NEDERSLINGELAND, den 7 Oct. 1845, is van wege de aanstaande vakature, veroorzaakt door het vertrek van onzen waardigen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. F. VAN DER SCHEER, naar de Gemeente van *Vlaardingen*, in onze Kerkeraadsvergadering, uit een gros van 20 H. H. Kandidaten, bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, het volgende twaalf-, zes- en drietal gemaakt, alphabetisch gesteld.

Twaalftal:

H. BERGHEGE, M. H. VAN BOOVEN, J. F. CORSTIUS, C. H. VAN DAM, C. J. FRANÇOIS, A. HAGE, W. HOFFMAN, J. W. LEM, E. W. PETERSEN, J. C. VAN DE VELDE, J. C. VERHOEFF, H. L. VINKE.

Zestal:

M. A. VAN BOOVEN, A. HAGE, W. HOFFMAN, J. C. VAN DE VELDE, J. C. VERHOEFF, H. L. VINKE.

Drie-

Drietal:

M. A. VAN BOOVEN, J. C. VERHOEFF, H. L. VINKE.

Laatst genoemde echter, de Wel Eerw. Heer H. L. VINKE, beroepen zijnde naar de Gemeente van *Noordeloos*, is het twaalftal aangevuld met A. VAN YSENDIJK, het zestal met J. F. CORSTIUS, en het drietal met J. C. VAN DE VELDE. Uit welk drietal eerlang eene beroeping zal geschieden.

GIESSEN NIEUWKERK, den 12 Oct. Onze naar *Vlaardingen* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. F. VAN DER SCHEER, na vooraf door den Gecommitteerden van het Klassikaal bestuur, den Wel Eerw. Heer H. J. HOFSTEDE, Pred. te *Gorinchem*, behoorlijk te zijn losgemaakt, nam van ons een liefderijk en zegenend afscheid, ten tekst hebbende, 2 *Cor.* V : 11*b*. *Doch ik hoop ook in uwe consciëntiën geopenbaard te zijn.*

DORDRECHT. Zie Julij 1845.

GOUDA.

NOORDELOOS EN OVERSLINGELAND. Zie Aug. 1845.

NIEUWPOORT vakant. Zie Aug. 1845.

REEUWIJK. Zie Sept. 1845.

GOUDA. Zie Sept. 1845.

SCHOONHOVEN. Zie Sept. 1845.

BRIELLE.

HERKINGE, 1 Oct. Nadat onze Leeraar, Ds. J. G. WANROOY, den 22 Sept. l. l., van zijne betrekkingen op deze Gemeente, behoorlijk was ontslagen, nam zijn Eerw. den 28 daaraanvolgende van ons afscheid, sprekende bij die gelegenheid over 1 *Joh.* II : 18*a*. *Kinderkens, het is de laatste ure.*

Heden werd in plaats van onzen vertrokken Leeraar, een ander beroepen. Acht Kandidaten, welke op uitnoodiging van den Kerkeraad, alhier

eene predikbeurt hadden vervuld, namelijk de H. H. HOFFMANN, VAN DAM, VAN DER GON, STROES, KROL, TEN KATE, MEIJER en VAN DER WEIDE, werden alle voor de nominatie gestemd. Daaruit werden voor het drietal gekozen de H. H. KROL, VAN DER GON en TEN KATE, en beroepen de Heer H. J. KROL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*. De beroepsbrief werd dadelijk opgemaakt en geteekend, en zal zoo dra de agreatie zal zijn verkregen, van den Wel Ed. Geb. Heer, Jonkheer O. P. Baron GROENINX VAN ZOELEN VAN RIDDERBEEK, Ambachtsheer van *Oud* en *Nieuw Herkinge*, aan den beroepene worden toegezonden.

STAD AAN 'T HARINGVLIET, 5 Oct. Tot onze blijdschap zagen wij heden de bestaande vakature, vervuld. Onze beroepen Leeraar, Ds. J. G. WANROOY, werd bevestigd door zijn Eerw's. Broeder, Ds. W. A. WANROOY, Pred. te *Kwadijk*, bij minnelijke schikking met den Consulent, Ds. M. L. REIJERKERK, Pred. te *Sommelsdijk*. De Bevestiger had tot tekst *Hebr.* XIII : 17. *Zijt uwen voorgangers gehoorzaam en zijt ze onderdanig. Want zij waken voor uwe zielen. als die rekenschap geven zullen, opdat zij dat doen mógen met vreugde, en niet al zuchtende, want dit is u niet nuttig.*

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening onder ons, met eene Leerrede over *Rom.* I : 16*b*, 17*a*. *Want het is eene kracht Gods tot zaligheid, een iegelijk die gelooft, eerst den Jood en ook den Griek. Want de regtvaardigheid Gods wordt in hetzelve geopenbaard uit het geloof.*

NOORD-

NOORD-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, zijn ter Vergadering van October, tot de openbare Predikdienst toegelaten, de Heeren HERMAN STEENBERG en CORNELIS GILTAY, P.A.Z., Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid te *Leiden*.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM. Zie Aug. 1845.
AMSTERDAM vakant. Zie Sept. 1845.
AMSTELVEEN vakant. Zie Aug. 1845.
KORTENHOEF. Zie Sept. 1845.

HAARLEM.

HAARLEM, 10 Oct. 1845. Uit het reeds vroeger medegedeelde zestal, is den 18 Sept. j. l., gemaakt het navolgende drietal van H. H. Predikanten, alphabetisch gesteld:

DD. VAN HARENCARSPEL, te *Leeuwarden*. JUNGIUS, te *Rijswijk*, en DE KLERK, te *Oost-Zaandam*. waaruit op den 23 Sept. j. l., is beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. J. DE KLERK, die ons heden berigtte, gemelde beroeping, onder inwachting der benoodigde approbatiën, te hebben aangenomen.

ZAANDAM, (OOSTZIJDE) 12 Oct. 1845. Nadat onze Leeraar, Ds. G. J. DE KLERK, ons op den 25 Sept., kennis had gegeven, dat door hem eene eenparige beroeping, naar de Gemeente te *Haarlem*, was ontvangen, berigtte zijn Eerw. ons heden, dat hij na ernstige overweging, zich verpligt had gevoeld, deze beroeping, onder inwachting der noodige approbatiën, aan te nemen.

JISP staat vakant te worden. Zie Sept. 1845.
ZAANDAM, (OOSTZIJDE) vakant. Zie Sept. 1845.

ALKMAAR.

St. MAARTEN en VALKOOG, den 10 Aug. 1845. Onze Leeraar, Ds. B. A. VAN KETEL, Jr., maakte ons heden bekend, dat er eenige dagen te voren, van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. VETTER, Pred. te *Hoogwoude*, en Consulent der Gemeente, te *Aardswoude*, alhier een berigt was ingekomen van het afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer T. G. A. POLLIUS, Pred. te *Aardswoude*, die ook van het jaar 1822—1826, in onze Gemeente het Evangelie heeft verkondigd.

Wij vernamen dit treurige berigt, met belangstellende deelneming. Onze Leeraar wekte ons op, om zijne prediking, die wij van hem gehoord, zijn onderwijs en lessen, die wij van hem hadden ontvangen, regt ten nutte te maken, tot bevordering onzer zaligheid. De Overledene zal in onze gedachten blijven leven en in eere gehouden worden.

OOST en WEST GRAFTDIJK, 14 Sept. 1845. Heden werd aan de Gemeente berigt gegeven, van het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. J. BRINKMAN, sedert 1 Julij l. l., Emer. Pred. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. AGEMA, Pred. te *Oudorp* en *Oterleek*, alhier de vakatuurbeurt vervullende, sprak bij die gelegenheid, naar aanleiding van *Coll.* III : 1, *over het streven naar hemelsgezindheid, waartoe wij worden opgewekt, door onze betrekking op den verheerlijkten* CHRISTUS, *en het onzekere van 's menschen leven*, waarvan de Gemeente in de verloopene week, op nieuw een voorbeeld gezien had, in den onverwachten dood van haren voormaligen Leeraar.

Met deelneming werd dit berigt vernomen, en met belangstelling deze Leerrede aangehoord.

DRIEHUIZEN en ZUIDSCHERMER, den

28

28 Sept. 1845. Heden had alhier de bevestiging plaats, van onzen nieuwen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. W. VAN DEN WORM, Kandidaat tot de H. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur, van *Zuid-Holland*. Bij afstand van den Consulent J. J. SLOT, Pred. te *Schermerhorn*, had de bevestiging plaats, door den, van hier naar de Gemeente van *Hoorn*, vertrokken Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. STRICKER, Th. Dr., welke bij die gelegenheid, predikte over *Joh.* I : 43*a*. *Hij leidde hem tot Jezus.* Bij de bevestiging had de handoplegging plaats, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: H. GREVE, Pred. te *Groot Schermer* en W. VAN OORDE, Pred. bij de Remonstrantsch Gereformeerde Gemeente te *Alkmaar*.

Des nademiddags aanvaardde onze nieuwe Leeraar zijn dienstwerk, met te prediken over *Joh.* XV: 7. *Indien gij in Mij blijft, en mijne woorden in u blijven, zoo wat gij wilt, zult gij begeeren en het zal u geschieden.*

ALKMAAR, 12 Oct. 1845. Heden had alhier de bevestiging en intrede plaats, van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. BORPER, van *Borne* tot ons overgekomen. De Bevestiger, Ds. J. BOLDINGH, oudste Pred. dezer Gemeente, sprak bij deze gelegenheid over *Coll.* I : 25—29. De nieuwe Leeraar, hield des avonds zijne Intrêe-rede, over 2 *Petr.* I : 2. *Genade en vrede zij u vermenigvuldigd, door de kennisse Gods en van Jezus onzen Heer.*

Aan zijn Eerw. en aan Ds. A. W. VAN DEN WORM, is de Akte van Lidmaatschap der Klassis, uitgereikt.

OOST- EN WEST-GRAFTDIJK. Zie Julij 1845.

HOORN.

HOORN.

OOSTER- EN WESTER-BLOKKER, 11 Sept. 1845. Heden overleed, na langdurige ongesteldheid, onze veel geachte Leeraar, de Wel Eerw. Heer CAREL STEENHAUER, den ouderdom van bijna 46 jaren bereikt hebbende. De Consulent dezer Gemeente, Ds. J. A. DE HOLLANDER, Pred. te *Zwaag*, des Zondags daarna, te *Wester-Blokker*, het H. Avondmaal bedienende, maakte ons dit overlijden bekend, in eene voorafspraak, uit *Jes.* XL: 6*b* en 7, en hield op den 21sten eene Lijkrede, naar aanleiding van *Pred.* VII: 1*b*. (*Beter is*) *de dag des doods*, *dan de dag dat iemand geboren wordt.* Ons voorstellende hoe dit van onzen ontslapenen Leeraar, naar waarheid kan gezegd worden, en ons opwekkende om zijn geloof en zijnen wandel na te volgen, opdat ons einde ook eenmaal zijn moge gelijk het zijne. Ds. STEENHAUER, heeft van den 27 Junij 1824, eerst in de Gemeente van *Ransdorp* en *Schellingwoude*, en daarna 17 jaren onder ons, het Evangelie, met ijver en getrouwheid verkondigd, en met eenen Christelijken levenswandel bevestigd. Zijn aandenken blijft dus bij ons in zegening.

Op zijne begeerte wordt geen levensberigt verder in de *Boekzaal* geplaatst.

De Kerkeraad voornemens zijnde, door het beroepen van een Pred., in de behoefte der Gemeente te voorzien, zoo gelieven de H. H. Kandidaten dit, als een antwoord op hun schrijven, aan te merken.

VENHUIZEN, den 31 Aug. 1845. In de namiddag-godsdienstoefening van heden, werd ons door onzen Leeraar C. G. S. BEGEMANN, het afsterven berigt, van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. W. C. TENCKINK; laatst Pred. te *Zaandam*. Zijn

Zijn Wel Eerw. had alhier van den jare 1797 tot 1803, met ijver en getrouwheid het Evangelie verkondigd. Nog in veler harten was de herinnering van zijn werk levendig, en met deelneming werd het doodsberigt vernomen. Hij ruste van al zijn arbeid in de vaderlandsche Kerk, geniete thans het loon eens getrouwen dienaar van CHRISTUS. Het woord onzes tegenwoordigen Leeraars, heden gesproken, vinde ingang in onze harten, dan zal ook ons sterven gewin zijn.

HOORN. Zie Sept. 1845.

EDAM.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE, den 21 Sept. 1845. Nadat op den 15 dezer bij den Kerkeraad het berigt was ingekomen van het overlijden van een' onzer vroegere Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. STEENHAUER, laatst Predikant te *Ooster-* en *Wester-Blokker*, deelde onze Leeraar, M. WERNDLIJ, dat berigt op heden in zijne voorafspraak aan de Gemeente mede, en bepaalde haar verder bij het sterven in den Heer, naar aanleiding van *Openb.* XIV: 13. De Ontslapene had zijn dienstwerk onder ons aanvaard in den jare 1824, en was in hetzelve gedurende vier jaren met ijver en getrouwheid werkzaam, zoodat zijn aandenken bij allen, die hem gekend hebben, in zegening zal blijven. Mogt hij, in den Heer gestorven, zalig zijn van nu aan, en rusten van zijnen arbeid!

ZEELAND.

Op den 1 Oct. 1845 zijn door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland* tot de predikdienst toege-

ge-

gelaten, de Heeren: JOHAN CHRISTIAAN FRAISSINET en WILLEM HENDRIK MIRANDOLLE, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid te *Leiden*.

MIDDELBURG.

BEKERKE, 5 Oct. 1845. Onze Herder en Leeraar, Ds. N. OSTI, maakte ons heden bekend eene beroeping ontvangen te hebben naar de Gemeente van *Axel*, die hij gedurende eenige dagen in ernstige overweging zou nemen.

MIDDELBURG, 5 Oct. 1845. Heden avond genoot onze oudste Leeraar, Ds. B. VAN DER FEEN, het voorregt blijde gedachtenis te mogen vieren van zijne vervulde 25 jarige Evangeliedienst alhier. Naar aanleiding van *Gen.* XXIV: 27*b*: *Aangaande mij, de Heere heeft mij op dezen weg geleid*, roemde hij dankbaar Gods vaderlijke leiding en zorg, ook gedurende dit belangrijk tijdvak, door hem ondervonden. De Gemeente, die zich hartelijk met hem verblijdde en God dankte voor den veelsoortigen zegen, haar door zijne Evangeliedienst geworden, vereenigt zich gaarne met zijne bede, dat de Heer hem nog vele jaren voor haar spare, bij het klimmen zijner jaren hem verder nabij zij en sterke, en dat ook door hem, in vereeniging met zijne Ambtgegenooten, hei Koningrijk der Hemelen meer en meer uitgebreid worde.

MELISKERKE. Zie Julij 1845.

ZIERIKZEE.

SEROOSKERKE, den 14 Sept. 1845. Met groote droefheid vernamen wij heden bij den aanvang van onze Godsdienstoefening, het overlijden van onzen Ambachtsheer, CAREL EMMANUEL Baron VAN TUIJL VAN SEROOSKERKEN, *Zuylen* en *Westbroek*, Kamerheer van Z. M. den Koning, Lid der Ridderschap van *Zeeland*. Onze Leeraar

bragt

bragt in zijne voorafspraak eene regtmatige hulde toe aan den godvreezende en weldadigen Afgestorvenen, en dankbare aandoening bezielde ons bij de herinnering van het vele goede, dat onze Gemeente aan hem te danken heeft, van de hulp en ondersteuning, die inzonderheid de Armen naar de wereld van hem mogten ondervinden. Het hoog ernstige woord, dat naar aanleiding van *Ps.* XC:12 tot ons werd gesproken, heeft eenen diepen, (moge het ook zijn) een gezegende en blijvende indruk op onze harten gemaakt. De zaligheid des Hemels zij het deel van hem; wiens leven op aarde door godsvrucht en Christelijke liefde werd gekenmerkt.

SEROOSKERKE, den 21 Sept. 1845. Onze geliefde Leeraar, Ds. W. J. KÜLLER, door Z. M. benoemd tot eersten Predikant bij de Protestantsche Gemeente in de kolonie *Veenhuizen*, nam heden van ons een zegenend afscheid, naar aanleiding van *Jos.* XXIV: 15*b*. *Kiest u heden, wien gij dienen zult.* Zoodat

SEROOSKERKE is vakant geworden. H. H. Kandidaten, die op hunne aanvrage om eene predikbeurt geen antwoord bekomen hebben, worden verzocht het daarvoor te houden, dat het met den besten wil niet mogelijk is geweest aan hun verzoek te voldoen.

GOES.

COLIJNSPLAAT, den 7 Sept. 1845. Werd ons op den 24 Aug. l.l. door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. J. LANDSKNEGT, Predikant te *Wissekerke*, berigt, dat onze geliefde Leeraar, C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA, tijdens zijn afzijn uit ons midden, eene beroeping naar *Hoorn* ontvangen had. Heden deelde zijn Eerw. zelf ons mede, dat hij, hoeveel hem zulk eene

spoe-

spoedige scheiding ook kostte, zich verpligt had gevonden deze roepstem te volgen.

KAPELLE vakant. Zie Mei 1845.

OUDELANDE staat vakant te worden. Zie Sept. 1845.

IJZENDIJKE.

IJZENDIJKE, den 24 Sept. 1845. In de vergadering van het Klassikaal Bestuur op heden gehouden, is, na behoorlijk en wel afgelegd examen, bevoegd verklaard om te staan naar den post van Catechizeermeester, PIETER GRUIJS, geboortig van *Zaandam*, wonende te *Sluis*, en aldaar door den Predikant, den Wel Eerw. Heer J. F. HENRY, opgeleid en onderwezen. Na het onderteekenen van de verklaring en belofte, in Art. 22 van het Reglement op het Godsdienstig onderwijs voorgesteld, is aan hem met zegenbede de acte van admissie ter hand gesteld.

AXEL vakant. Zie April 1845.

UTRECHT.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht* zijn den 1 October l.l. tot de predikdienst geadmitteerd, de Heeren: GERBERT HENRY FABIUS en JOHANNES GERARDUS SCHUURING.

UTRECHT.

UTRECHT, den 16 Sept. Heden heeft de Breede Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente uit het te voren gemeld twaalftal, dit zestal geformeerd:

J. H. BÖSKEN, Pred. te *Vlissingen*. J. C. VAN MARKEN, te *Dordrecht*. J. R. WERNINK, te *Vlaardingen*. J. F. KUIPER, te *Middelburg*. J. P. VAN

HI-

HARINGCARSPEL, te *Leeuwarden*. D. PIJZEL, te *Dordrecht*.

En daaruit den 23 Sept. dit drietal:

J. F. KUIPER, J. H. BÖSKEN, D. PIJZEL.

Waaruit den 30 Sept. beroepen is, Ds. J. H. BÖSKEN.

VINKEVEEN EN DEMMERIK. Zie Aug. 1845.

AMERSFOORT.

WESTBROEK, den 14 Sept. 1845. Wanneer ter dezer plaatse bekend was geworden het overlijden op den 6den dezer in *'s Gravenhage* van den Hoog Wel Geb. Heer CAREL EMMANUEL Baron VAN TUIJL VAN SEROOSKERKEN, Heer van *Serooskerken*, *Zuylen* en *Westbroek*, enz., in den ouderdom van 70 jaren, achtte de Leeraar der Gemeente alhier, J. F. RUPPEL, het pligtmatig met dezelve heden op den wekelijkschen rustdag niet alleen dankbaar te denken aan de ontvangene bewijzen van belangstelling, maar zich ook ten nutte te maken het geduld en de Christelijke onderwerping des Overledenen in een langdurig lijden.

ZUYLEN, 21 Sept. 1845. In de Godsdienstoefening van het morgen-uur gedachten wij onzen ontslapen' Ambachtsheer, den Hoog Wel Geb. Heer CAREL EMMANUEL Baron VAN TUIJL VAN SEROOSKERKEN, Heer van *Serooskerken*, *Zuylen* en *Westbroek*, Kamerheer van Z. M. den Koning, Lid der Ridderschap van *Zeeland*, Collator dezer Gemeente, overleden te *'s Hage*, den 6den dezer, in den ouderdom van 70 jaren.

Hij was ons een vriend en weldoener, en had zich op aller achting, liefde en vertrouwen het hoogste regt verworven.

De Leerrede, die ons naar *Spreuk.* XXII: 1 bij *de waarde en den zegen eens goeden naams* bepaalde, herinnerde ons in het bijzonder den zij-

zijnen, die als zoodanig zijnen wandel en zijne werken versierde, in onze harten staat geschreven, en als eene onvergankelijke kroon schittert boven zijn graf.

Zij die dierbare nalatenschap eene bron van troost en hope voor zijne treurende betrekkingen, voor allen eene heilige en gezegende gedachtenis, en een krachtige spoorslag, om ieder in zijnen kring, naar dien uitgelezen eeretitel te streven, die genade vindt bij God, en genade bij menschen.

WIJK.

ELST, den 12 Oct. 1845. Onze van *Elden* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. POLLEN, werd heden onder ons bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. H. M. BERNS, Pred. te *Renswoude*, met eene Leerrede over *Col.* I: 28. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne heilige bediening onder ons, predikende over 1 *Joh.* I: 3.

Van wege het Klassikaal Bestuur van *Wijk* is aan zijn Eerw. Acte van Lidmaatschap der Klassis van *Wijk* ter hand gesteld.

VEENENDAAL. Zie Aug. 1845.

WIJK BIJ DUURSTEDE staat vakant te worden. Zie Sept. 1845.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

ROORDAHUIZUM, den 28 Sept. Na vooraf op den 25 dezer maand, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. DOLL, Pred. te

Grouw,

Grouw, en den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. OFFERHAUS, Pred. te *Idaard*, c. a., van Klassis en Gemeente te zijn losgemaakt, nam onze waardige en geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. T. REITSMA, beroepen naar de Hervormde Gemeente van *Groningen*, heden een zegenend afscheid van ons, naar aanleiding van *Phil.* I : 6.

OUDKERK EN ROODKERK vak. Zie Mei 1845.

LEEUWARDEN. Zie Sept. 1845.

BEERS EN JELLUM. Zie Sept. 1845.

BEETGUM. Zie Sept. 1845.

HARLINGEN.

IJTENS vakant. Zie Sept. 1845.

SNEEK.

IJLST, 24 Aug. 1845. Heden maakte onze Leeraar, Ds. C. D. L. BÄHLER, ons bekend, dat hij, voor de beroeping naar *Ede*, van welke ons den 3 dezer, was kennis gegeven, had bedankt.

IJLST, 28 Sept. Heden maakte onze Leeraar, de Heer C. D. LOUIS BÄHLER, ons bekend, dat hij zich verpligt had geacht, eene herhaalde beroeping naar *Ede*, den 9 dezer ontvangen, op den 25sten aan te nemen.

WARNS, 6 Oct. 1845. Ter vervulling van de hier bestaande vakature, door het overlijden van onzen voormaligen Leeraar J. J. ATTAMA, is door Floreenpligtigen, op den 23 dezer maand, beroepen geworden, de Wel Eerw. Heer J. P. VAN BERKUM, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, welke deze beroeping bereidwillig heeft aangenomen; zoodat wij ons dan weldra wederom in het bezit van een eigenen Herder en Leeraar zullen mogen verblijden.

HEEG. Zie Sept. 1845.

WORKUM vakant. Zie Sept. 1845.

DOKKUM.

HIAURE EN BORNWERD, den 28 Sept. 1845. Onze Leeraar D. CANNEGIETER, maakte heden bij de openbare Godsdienstoefening, aan de Gemeente bekend, dat de Wel Eerw. Heer J. KIERS, die gedurende 42 jaren, onder ons het Evangelie der zaligheid, met ijver en trouw verkondigde, en met eenen deugdzamen wandel bevestigde, te *Dokkum*, (alwaar zijn Eerw. als rustend Pred. woonde), in den hoogen ouderdom van 82 jaren overleden was. Dit berigt werd met de meeste deelneming vernomen door allen, die onder ons den veel geachten Leeraar hadden leeren kennen en liefhebben.

DOKKUM, den 28 Sept. Den 28 dezer, overleed alhier, in den ouderdom van 82 jaren, Ds. JAN KIERS, Emeritus Pred. der naburige Gemeente te *Hiaure* en *Bornwerd*, en sedert verscheidene jaren in deze stad woonachtig. Onze Leeraar, Ds. P. A. C. HUGENHOLTZ, heden voormiddag predikende over *Hebr.* X: 25*a*. *Laat ons de onderlinge bijeenkomsten niet verlaten*, gedacht daarbij den waardigen man, die der Gemeente zoo lang een voorbeeld gaf, niet slechts van getrouw en naauwgezet gebruik maken van de openbare Godsdienst, maar ook van eenen nederigen godzaligen wandel en geloof, werkende in de liefde.

PAESENS. De alhier uitgebragte beroeping, ook de approbatie van Z. M. den Koning ontvangen hebbende, zal Ds. H. H. IJNSONIDES, D. V., eerlang alhier bevestigd worden.

ZWAAG-WESTEINDE staat vakant te worden. Zie Sept. 1845.

HEERENVEEN.

HEERENVEEN, den 24 Sept. 1845. Nadat de

de Heer J. WASSENAAR, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, bij dispositie van Zijne Excel. den Minister der Hervormde Eeredienst, enz., van den 21 Junij j. l., N°. 7, benoemd tot Hulpprediker te *Haule* en *Haulerwijk*, en als zoodanig, na kerkelijk beroepen te zijn, zijne dienst op den 7 Sept., in de Kerk te *Haule*, had aanvaard, met eene Leerrede over *Luc.* VIII: 5, 8, 11—15, was zijn Eerw., met toestemming van Zijne Excel. den Heer Minister voornoemd, bij dispositie van den 25 Aug. l. l., N°. 3, door den Kerkeraad van *Donkerbroek*, *Haule* en *Haulerwijk*, beroepen tot Adjunct-Pred. in die Gemeente. Heden werd zijn Eerw. door het Klassikaal Bestuur van *Heerenveen*, in de Kerk alhier, in tegenwoordigheid eener talrijke schare, plegtig ingezegend. Bij die gelegenheid hield de Praeses van dit Bestuur, en Vader van den Adjunct-Pred., Ds. J. J. WASSENAAR, Pred. te *Joure*, eene hartelijke toespraak én aan den Ingezegende, én aan eene Commissie uit den Kerkeraad van *Donkerbroek*, *Haule* en *Haulerwijk*, bij deze plegtigheid, op uitnoodiging van het Klassikaal Bestuur tegenwoordig, terwijl de oplegging der handen geschiedde, behalve door den Heer Praeses, door de Heeren J. S. DAMSTÉ, Assessor van het Klassikaal Bestuur en Pred. te *Langezwaag*. J. HEEREN, Scriba, van hetzelve, en Pred. te *Haskerhorne*. H. TEN BRINK, Dr. C. H. VAN HERWERDEN, A. BEEKHUIS en P. DE GOEJE, Leden van hetzelve, en Predikanten te *Peperga*, *Beetsterzwaag*, *Tjerkgaast* en *Heerenveen*, zijnde mede de Heer J. VAN DER LAAN, Ouderling bij het voornoemd Bestuur, bij deze plegtigheid tegenwoordig.

OOSTERWOLDE, den 28 Sept. 1845. Onze ge-

geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. C. A. VAN DE SIEPKAMP, beroepen naar *Oosterzee* en *Echten*, in eene daartoe opzettelijk bijeen geroepene Vergadering des Kerkeraads, eervol ontslagen zijnde, van zijne betrekking op onze Gemeente, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Heerenveen*, den Wel Eerw. Heer J. S. DAMSTÉ, Pred. te *Langezwaag*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, nam heden op eene treffende en roerende wijze afscheid van ons. Zijn Eerw. nam aanleiding uit *Openb.* III:3*a*: *Gedenk dan — bekeert u*, om tot ons te spreken over de verkondiging van CHRISTUS, ruim 13 jaren door zijn Eerw. in ons midden geschied, om ons op te leiden tot zelfonderzoek, hoe die verkondiging door ons gehoord en ontvangen is; — om ons dringend te vermanen, ook na zijn henengaan van ons, dezelve te bewaren, en dien overeenkomstig op waarachtige Godzaligheid ons toe te leggen.

OOSTERZEE EN ECHTEN, den 5 Oct. 1845. Hoogst aangenaam was ons de dag van heden. Onzen nieuwe Leeraar J. C. A. VAN DE SIEPKAMP, werd des morgens bij ons bevestigd, (bij vriendelijken afstand van onzen Consulent W. MIDDELVELD, Pred. aan de *Lemmer*), door zijnen Schoonbroeder H. TER LET, Pred. te *Tjalberd*, c. a., met *Matth.* XVII: 5*a*. *Hoort Hem*, welke woorden op eene hoogst gepaste wijze daartoe gebezigd werden. Onze nieuwe Leeraar ving des nademiddags zijn werk onder ons aan, met 2 *Cor.* XIII: 9*b*. *En wij wenschen ook dit, namelijk uwe volmaking.*

OVER-

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

ALMELO, 14 Sept. 1845. Heden deelde onze Leeraar, Ds. J. G. HOOGKLIMMER, ons het treurig berigt mede, dat onze jongste Leeraar, de Wel Eerw. Heer DIONYSIUS MIDDELKOOP, op eene reis, tot het bezoeken van familie en van zijne vorige Gemeenten ondernomen, op den 8sten dezer in den ouderdom van 32 jaren en eenige maanden te *Zevenbergen* is overleden.

Hij heeft vroeger omstreeks zes jaren in de Gemeenten van *Oude Wetering* en *Monster*, en nu ruim één jaar onder ons het Evangelie verkondigd. Diep treft ons het verlies van dezen geachten Leeraar, en wij zullen met levendige belangstelling aan hem blijven denken, waartoe wij heden morgen, in eene Leerrede over *Hebr.* XIII : 7, werden opgewekt.

Hij laat eene diepbedroefde Weduwe en drie nog zeer jonge kinderen na, vóór welke de dienst zal worden waargenomen, en blijkt dus de tweede Leeraarsplaats alhier vakant te zijn.

DEVENTER. Zie Junij 1845.

BORNE staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

KAMPEN.

ZALK vakant. Zie Oct. 1844.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

TOLBERT, den 28 Sept. 1845. Heden werd de Heer E. VAN BOLHUIS, Kandidaat tot de Heilige

Dienst, tot Herder en Leeraar ingezegend, en als Predikant van de Hervormde Gemeente dezer plaats bevestigd, door zijnen Vriend, den Heer S. H. KOORDERS, Pred. te *Maarssen;* aan welken de Consulent, de Heer R. DAMSTÉ, Pred. te *Nuis*, dit werk wel had willen afstaan.

De Bevestiger had tot tekst, 2 *Cor.* IV:2*b*. *Door openbaring der waarheid ons zelven aangenaam makende bij alle conscientiën der menschen in de tegenwoordigheid Gods.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, ook door den Heer A. E. SISSINGH, Pred. te *Lettelbert.*

Dés namiddags aanvaardde de Bevestigde de Heilige bediening onder ons, sprekende naar aanleiding van 2 *Cor.* XII:9*a*. *Hij heeft tot mij gezegd: Mijne genade is u genoeg: want mijne kracht wordt in zwakheid volbragt.* Deze laatste plegtigheid werd mede bijgewoond door de Heeren Ring-Predikanten J. MEIJER, te *Leek*, H. H. SLOT, te *Zevenhuizen*, en F. W. PAEHLIG, te *Grootegast.*

Beide plegtigheden, bij welke eene overgroote menigte was opgekomen, liepen tot algemeen genoegen en in de beste orde af, waartoe ook (hetgeen loffelijke melding verdient) de Kerkvoogden, door het aanrigten van een voor meerdere en zeer goede zitplaatsen geschikt toestel, wel opzettelijk hadden willen medewerken.

GRONINGEN, den 5 Oct. Heden had alhier de bevestiging en intrede plaats van Ds. A. T. REITSMA, van *Roordahuizen* tot ons overgekomen. De Bevestiger, onze jongste Leeraar, Ds. E. J. DIEST LORGION, sprak naar aanleiding van *Hebr.* XII:2*a*. *Ziende op den oversten Leidsman en voleinder des geloofs*, JEZUS. De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over

1 *Cor.*

1 *Cor.* III : 9. ***Want wij zijn Gods medearbeiders: Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt zij.***

FEERWERD. Zie Julij 1845.

WINSCHOTEN.

WOLDENDORP vakant. Zie Sept. 1845.

APPINGADAM.

HEVESKES EN **WIEWERD** vakant. Zie Julij 1844.

HELLUM vakant. Zie Jan. 1845.

SOLWERT EN **MARSSUM** vakant. Zie April 1845.

MIDDELSTUM.

LEENS, den 6 Oct. 1845. Ds. J. DOUWES, Jr., Pred. te *Zwaag-Westeinde*, heeft de op hem uitgebragte beroeping naar deze plaats, onder inwachting der vereischte approbatiën, volvaardig aangenomen.

Deze beroeping, reeds kerkelijk goedgekeurd, is ter bekoming der koninklijke approbatie opgezonden aan het Departement voor de zaken der Hervormde Eeredienst, enz.

NOORD-BRABAND.

's HERTOGENBOSCH.

's HERTOGENBOSCH. Zie Aug. 1845.

BREDA.

FIJNAART EN **HEININGEN**, 31 Aug. 1845. Ds. T. VAN SPALL, Pred. te *Klundert*, op den 10den dezer alhier eene liefdebeurt vervullende, maakte ons bekend, dat onze Leeraar, Ds. J. J. KNAP, eene beroeping had ontvangen naar *Axel*, Klassis *IJzendijke*, en in beraad had genomen. Op den 17 dezer vernamen wij van onzen Leeraar,

 dat

dat zijn Eerw. mede in deze week eene beroeping han ontvangen naar *Pijnacker*, Klassis *'s Gravenhage*, alsmede eene naar *Heeg*, Klassis *Sneek*, ons belovende, zoo spoedig mogelijk zijne keus te zullen mededeelen. Heden vernamen wij, dat zijn Eerw. had bedankt voor de beroepingen naar *Axel* en *Pijnacker*, doch zich verpligt had gevonden, de beroeping naar *Heeg*, onder inwachting van kerkelijke en koninklijke approbatiën, aan te nemen.

MOERDIJK, den 12 Oct. 1845. Heden werd onze vacerende leeraarsplaats vervuld, door de bevestiging van den Wel Eerw. Heer T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr. en Kandidaat tot de H. dienst. De bevestiging geschiedde door den Consulent, S. HONDIUS VAN HERWERDEN, Pred. te *ter Heide*, na het houden eener Leerrede over *Joh.* I: 43*a*, *En hij leidde hem tot Jezus*, met oplegging der handen, behalve door den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren H. PAUW, rustend Pred. van *Brussel*. V. VAN GOGH en C. J. M. VAN DEN BROEK, Pred. te *Breda*, en M. NIEMEIJER, Pred. te *Dinteloord*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening, met eene Leerrede over *Ephez.* IV: 1. *Zoo bidde ik u dan*, enz.

HEUSDEN.

UITWIJK. Zie Nov. 1844.

DRENTHE.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, is in deszelfs Vergadering, van den 1 Oct. 1845, geëxamineerd en tot de predikdienst toegelaten, HENRIKUS BROUWER, Kandidaat in de Letteren en Godgeleerdheid te *Groningen*.

AS-

ASSEN.

ASSEN. Uit eene nominatie, door den Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst, enz., den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren de volgende Predikanten:

A. H. PAREAU, te *Monnikendam*. J. R. VAN EERDE, te *Obergum*, J. H. A. C. HANEWINCKEL, te *Ravestein*. H. VAN INGEN, te *Dalen*. J. W. VAN MOOCK, te *Coevorden*. K. T. VAN SETTEN, te *Doeveren* en *Genderen*. D. UYTTENBOOGAART, te *Loenen*, en G. W. DE WIJS, te *Jisp*.

Heeft Zijne Majesteit als Collator, den Heer A. H. PAREAU, te *Monnikendam*, benoemd tot Pred. te *Assen*.

VEENHUIZEN vakant. Zie Aug. 1845.

ANNERVEEN. Zie Sept. 1845.

KOEKANGE, den 21 Sept, Heden voor veertien dagen, maakte onze Leeraar, Ds. J. VAN DER ZWAAG, ons bekend, eene beroeping ontvangen te hebben, naar de vakante Gemeente te *Beetgum*, Provincie *Vriesland*, Klassis van *Leeuwarden*, welke beroeping zijn Eerw. eenigen tijd in ernstige overweging hoopte te nemen.

Thans bij onze morgen-godsdienstoefening, moesten wij hooren, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevonden, die beroeping, onder inwachting van de vereischte goedkeuringen, aan te nemen.

WAALSCHE KERK.

MIDDELBURG staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

RE-

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

(Door onvoorziene omstandigheden te laat geplaatst).

FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER, 30 Junij 1845. Op den dag van gisteren nam onze geliefde Leeraar, Ds. L. J. VAN RHIJN, van ons een plegtig en aandoenlijk afscheid. Het afscheid des Apostels PAULUS van de Ephesische Ouderlingen, *Hand.* XX: 17—38, maakte hij tot het zijne; leggende als deze Godsman rekenschap af van zijn dienstwerk onder ons, sprekende gelijke gezindheid uit aangaande zijne onzekere en toch gebeurtenisvolle toekomst, en eindigende als de Apostel met hartelijken raad, zegenwensch en gebed. Het was ons en velen buiten de Gemeente eene onvergetelijke ure. — Heden morgen met het krieken van den dageraad reisde hij met zijn gezin uit ons midden naar zijn Vaderland, dat hij voor ruim zeven jaren om onzen wil verliet, ten einde weldra van daar zich in te schepen naar de vergelegene eilanden van den Oost-Indischen Archipel. Algemeen was in onze stad de droefheid en deelneming. De Kerkeraad en de Rector BIERNATZKI begeleidden den wegtrekkenden Leeraar en Vriend eenige uren ver op zijnen weg naar *Kiel.* Met weemoed en hartgrondig gebed tot God oogen wij hem na. Moge de Heer zijnen weg voorspoedig en hem tot zegen maken van velen, die nog zitten in treurige duisternis en schaduwe des doods! Voor altoos zal hij eene plaats van dankbare herinnering in onze harten behouden, ja met meer dan aardsche vergankelijke banden voelen wij ons aan hem verbonden. De groote Herder der schapen

pen brenge onzen beroepen Leeraar, Ds. J. J. VAN VOLLENHOVEN, voorspoedig herwaarts tot onzen en der Gemeente troost, en schenke ons in hem vergoeding voor hetgeen wij in Ds. VAN RHIJN moeten missen.

FREDERIKSTAD AAN DE EIDER, 14 Sept. 1845. Onze Gemeente, door het vertrek van onzen hoog geschatten en veel geliefden Leeraar, Ds. L. J. VAN RHIJN, vakant geworden, had het voorregt, de opengevallen plaats, weldra weder vervuld te zien. De nieuwberoepen Leeraar, Ds. J. J. VAN VOLLENHOVEN, kwam met zijne Echtgenoot, op den 8 dezer, behouden alhier aan, vergezeld door eenige Leden van den Kerkeraad en den Onderwijzer aan onze School, die zijn Eerw. een eind wegs waren te gemoet gereden. Heden aanvaardde hij zijn ambt als Herder en Leeraar onzer Gemeente, met eene Intrêe-rede, naar aanleiding van 2 *Cor.* V: 14. *Want de liefde van Christus dringt ons.*

Mogt zijn arbeid in ons midden, van den Heer der Kerk gezegend worden, en hij hier een deel dier toegenegenheid en liefde wedervinden, die hem in zoo ruime mate was geschonken, in de Gemeente, welke hij voor ons heeft verlaten.

ZWAMMERDAM, 14 Sept. 1845. Heden mogt zich onze Gemeente verheugen in de vervulling harer vakature, ontstaan door het vertrek van onzen geliefden Leeraar, J. J. VAN VOLLENHOVEN, naar de Gemeente te *Fredrikstad aan den Eider.* Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. N. SCHELTEMA, Proponent bij onze Broederschap, werd plegtig tot de Heilige bediening ingewijd, door den Wel Eerw. Heer A. A. STUART, Pred. te *Amsterdam*, die ten tekst had *Hand.* X: 33*b*. *Gij hebt wél gedaan, dat gij hier gekomen zijt. Wij*

zijn

zijn dan allen nu hier tegenwoordig voor God, om te hooren al hetgene u van God bevolen is.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn werk, met eene Leerrede over *Joh.* XXI: 15. *Weid mijne lammeren.* De handoplegging geschiedde, door Ds. C. O. G. DE RIDDER, van *Nieuwkoop*, Ds. G. WEERAAT, van *Moordrecht*, en Ds. G. A. MIDDELBERG, van *Boskoop*.

EVANGELISCH-LUTHERSCHE KERK.

UTRECHT, 17 Sept. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het vertrek van Ds. F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, Th. Dr., benoemd tot Hoogleeraar aan het Evang.-Luthersch Seminarium te *Amsterdam*, is alhier op gisteren geformeerd het volgende twaalftal, (alphabetisch gesteld):

DD. P. J. ANDREAE, Th. Dr., C. J. HOLTZAPFFEL, J. E. INCKEL, J. C. SCHULTZ JACOBI, J. C. KINDERMAN, J. R. EILERS KOCH, J. L. F. DE MEIJERE, J. H. MICHELSEN, H. C. MILLIES, W. D. STATIUS MULLER, H. SCHUTTE en C. D. VIEHOFF, Predd. respectivelijk te *Zierikzee*, *Woerden*, *Kuilenburg*, (beroepen te *Leiden*), *Zutphen*, *Edam*, *Wildervank* en *Veendam*, *Pekel-A*, *Purmerend*, *Haarlem*, *Bodegraven*, *Leeuwarden* en *Monnikendam*.

En daaruit aanstonds op het zestal geplaatst:

DD. H. C. MILLIES, J. R. EILERS KOCH, H. SCHUTTE, J. H. MICHELSEN, W. D. STATIUS MULLER en C. D. VIEHOFF.

De drie eersten heden op het drietal gebragt zijnde, is daaruit dadelijk met genoegzame eenparigheid beroepen, Ds. H. C. MILLIES, Pred. te *Haar-*

Haarlem, die, na ontvangen berigt, dit beroep in beraad heeft genomen.

UTRECHT, 5 Oct. Heden werd de Kerkeraad alhier door de kennisgeving verblijd, dat de beroepene, Ds. H. C. MILLIES, Pred. te *Haarlem*, besloten heeft tot ons over te komen, en alzoo ons beroep heeft aangenomen.

AMSTERDAM, 1845. Ter vervulling der in deze Gemeente door het overlijden van haren oudsten Predikant, Ds. G. F. SARTORIUS ontstane vakature, is door de generale kerkelijke vergadering op den 30sten Junij dezes jaars eene nominatie van Predikanten geformeerd, bestaande uit de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren:

G. RICKEN, K. N. MEPPEN, A. J. SCHRÖDER, H. C. MILLIES, C. D. VIEHOFF, Predikanten respectivelijk te *Zaandam*, *'s Hage*, *Arnhem*, *Haarlem* en *Monnikendam*.

Op den 15den September daaraanvolgende is daaruit door de bovengemelde vergadering een tweetal benoemd, zijnde:

DD. A. J. SCHRÖDER en H. C. MILLIES.

Waaruit terstond daarna beroepen is, Ds. A. J. SCHRÖDER, Pred. te *Arnhem*, die echter na beraad voor dit beroep heeft bedankt, zoodat als nog in deze Gemeente eene predikantsplaats *vakant* blijft.

AMSTERDAM, 1845. De Synodale Commissie der Evang.-Luthersche Kerk in het Koningrijk der *Nederlanden*, heeft in hare vergadering den 7den en 8sten October gehouden, tot Proponenten bij het Evang.-Luthersch Kerkgenootschap aangenomen, de Heeren JOHANNES HENRICUS BRANDES en ABRAHAM DIRK LOMAN.

LEIDEN. Zie Julij 1845.

BUI-

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

KERKBORGEN vakant. Zie Febr. 1845.
HINTE EN OOSTERHUIZEN vakant. Zie Mei 1845.
LOGUMER VOORWERK. Zie Julij 1845.
BONDA vakant. Zie Sept. 1845.

KREITS SYNODE DUISBURG.

VOÊRDE. Onze geliefde Emeritus-Leeraar, Ds. MOÊRCHEN, is na het uitstaan van veel lijden gestorven, nalatende eene diep bedroefde Weduwe.

GARTROP zal vakant worden, door het vertrek van onzen Leeraar EERLICH, naar *Bucholz*.

KREITS SYNODE WEZEL.

BUCHOLZ. Onze Leeraar, Ds. HAGEMANN, heeft zijn ambt nedergelegd. Uit een door de Representanten gemaakt drietal, waarop stonden Ds. EERLICH, in *Gartrop*, en de Kandidaten BÖHM, uit *Wezel*, en MÖLLER, uit *Munster*, is door de Regering in *Dusseldorp* als Predikant gedesigneerd Ds. EERLICH, Pred. in *Gartrop*.

EMMERIK een predikantsplaats vakant. Het *an-*

annus gratiae wordt door de Synodaalbroeders voor de Weduwe ZURNIEDEN waargenomen.

KREITS SYNODE MEURS.

NIEUW BUDERICH. Onze waardige Leeraar, Ds. WOLF, is van hier vertrokken naar zijne vaderstad *Mulheim aan den Roer.* In zijne plaats is beroepen, Ds. GREVEN, in *Istum.*

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

BENTHEIM vakant. Zie Dec. 1844.

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAP.

De Afdeeling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap in *den Ring van Spanbroek*, had het genoegen om op heden den 21 Sept. 1845, zich in de Kerk der Hervormde Gemeente te *Hensbroek*, te mogen vereenigen om het Verslag te hooren van het behandelde ter algemeene Vergadering dezes jaars; waarbij de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. A. H. HENSINGA, Pred. te *Sijbekarspel*, het woord voerde, en in een drietal tafereelen uit de geschiedenis der Christelijke Kerk, op eene gepaste wijze aantoonde, »dat strijd tegen den Bijbel, het voorteeken is van de zegenpraal der waarheid," en aan dit betoog de krachtige op-

opwekking verbond; tot eene volstandige en vermeerderde belangstelling in de zaak des Bijbelgenootschaps. Deze toespraak werd door gezang en gebed afgewisseld, en alzoo de zamenkomst geëindigd.

CORRESPONDENTIE.

De beide vervolgen op het *Klaverblad*, zullen geplaatst worden.

Van de ingezonden opstellen: *waarheid; vriendschap; liefde; nachtelijke droom; zondag en zaligheid*, zal van tijd tot tijd, zoo veel mogelijk, gebruik gemaakt worden. Wij wenschen echter, dat in het vervolg de opstellen over ieder onderwerp, afgescheiden van elkander, werden gezonden, en niet op doorloopende bladzijden, dewijl dit bij het ter pers leggen van het een of ander veel moeite geeft.

De dichtregelen van Ds. GREVEN, zullen worden medegedeeld; gelijk ook de beide stukjes van A. DE L.

Ons genoegen willen wij wel plaatsen, als couplet 2, 6, 9—11 achter mogen blijven.

De stukjes: *bij de lijkbaar; raad aan een diep rampzalige*, en, *waarom ik zing?* komen ons minder geschikt ter plaatsing voor.

DRUKFOUT.

Bl. 447, reg. 3, *staat:* Saxischen, *lees:* Silesischen.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moot.
J. Rijsdijk Takens Lambrechts, Hulpprediker te *Amsterdam*.
J. Troste.
J. C. Römer.
J. H. ter Meulen.
J. A. K. F. Revel.
F. J. W. Zimmerman.
W. A. van Diest.
J. C. van de Velde.
J. P. Schilt.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam*.
H. Hiebink, Directeur van het Zendelings-Instituut te *Rotterdam*.
B. Elferink.
D. van der Hoff.
T. J. van Griethuijsen.
T. J. van der Riet.
W. A. Sylvester Verburg.
J. K. van der Wulp.
H. Berghege, Az.
W. Scheffer.

NOORD-HOLLAND.

A. R. Hoetink.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.
G. H. Dwars.
A. W. van Campen.
A. Hage.

C. J. François.
C. M. van der Weyde, Corn.z.
H. Steenberg.
C. Giltay, P.A.z.

ZEELAND.

D. van Leeuwen.
A. Meursinge, Leeraar aan de Koninklijke Academie te *Delft*.
D. van den Berg.
P. H. Pottum.
A. C. Bredius.
P. E. van Driest.
C. van Heusden.
L. Rietberg.
G. Wetsels.
P. Kiel.
H. L. de Villiers.
W. C. Meijer.
J. C. Fraissinet.
W. H. Mirandolle.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
A. van den Ham van Heijst.
J. van Kesteren.
J. Boele.
C. H. van Dam.
D. C. Pleijte, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zalt-Bommel*.
P. C. Farret.
P. A. Hajenius.
J. W. Nijenhuis.
A. J. Backer.
G. J. van der Maaten.
G. H. Fabius.

J.

J. G. Schuuring.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar*.
J. ter Horst.
R. Ens.
J. C. Fischer, Hulpprediker te *Ureterp*.
J. A. Gratama.
G. D. Steringa Kuijper.
W. Hoffmann.
A. G. Rijkens.
A. N. Brouwer Huisinga.
J. H. Dinckgreve.
B. Bolleman van der Veen.
P. Boeles, Jr.
R. M. J. Wijbelingh.
J. Luining Speckman.
A. B. van Kuijk.
H. Blaauw.
J. Abresch.

OVER-IJSSEL.

J. van Soelen.
C. Ribbius.
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
P. J. J. Roos Schregardus.
M. D. de Bruyn.
J. C. Verloren.
J. J. Bos.
W. A. van der Linden.
L. de Visser.
F. W. J. Kaakebeen, Hulppr. te *Amstelveen*.
E. W. Petersen, Hulppr. te *Dordrecht*.
E. H. Tenckinck.
J. ten Kate.

J. H. Hobus.
A. van IJsendijk.
B. C. Stapert Kuitert.
H. L. Vinke.
J. C. Verhoeff.
A. A. A. Molhuysen.
H. J. van Gruiting.

GRONINGEN.

F. J. Stroman de Grave.
E. H. Groenman.
H. Dijkema.
J. Doorenbos, Hulpprediker te *Vledder.*
A. A. van Riesen Scholtens, Hulppr. te *Solwerd,*
C. J. Abresch.
E. P. J. Jongsma, Hulpprediker te *Welsrijp.*
J. Engelsma Mebius.
O. U. Okken.
J. Cromhout.
F. J. Wichers.
G. Horreus de Haas.
T. F. Stuivinga.
H. W. Bruins.
W. Boekhoudt.
B. J. Riedel.
J. A. Westenbrink Middelveld.
C. Muller Sissingh.
H. van Allen.
N. van der Tuuk.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.
J. J. Boele.
J. H. Coenraadts.
E. C. van der Zaag.
D. C. Thomkins, Adjunct-prediker te *Amersfoort,*
F. H. Fynje.
R. R. Hirschig, Phil. Th. Mag. Litt. Hum. Dr.

W.

W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. W. Lem, Hulpprediker te *Numansdorp.*
M. J. van Visvliet.
J. Suringar.
Q. H. Poppe.
H. M. H. Stroes.
P. A. M. Faassen de Heer.
W. B. H. van Tright.
G. Kruijs.
J. van Vloten, Th. Dr.
H. A. C. Denier van der Gon.
J. F. Corstius.
M. A. van Booven.
H. G. Budde.
T. N. Berlage.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
A. Leemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.
J. Eemten.
A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
J. Taapkens, P. fil.
W. van der Tuuk, G. W. G. fil.
J. H. Seemerink.
E. Tonkes, P. E. cogn.
E. Lasonder.
W. Driesman.
K. Hofkamp.
P. Cremer.
H. J. C. Bekenkamp, Alb. fil.
H. Versteegh.
A. L. Gastmann.
J. Cannegieter, H. G. fil.

U. J. Huber.
C. J. Tichelaar.
H. Brouwer.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. H. E. Schusler.
M. Spruit.
J. H. Gerlach, Abr. fil.
J. G. E. Schusler, Litt. Dr.
A. Diemont, Th. Dr.
J. H. de Greef, Th. Dr.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het tweede vierdedeel van het jaar 1845, *tot Predikanten beroepen zijn.*

E. C. GROENEVELD, te *Noordwijk aan Zee.*
G. J. VAN SPALL, te *Giesendam*, c. a.
J. C. WIJS, te *Vinkeveen.*
A. W. VAN DER WORM, te *Driehuizen*, c. a.
F. VAN DER VLIET, te *Reeuwijk.*
F. H. MOORREES, te *Over-* en *Neder-Asselt.*
C. L. KLEIN, te *Kortenhoef.*
U. W. THODEN VAN VELZEN, vast Hulpprediker te *Bergumer-Heide.*
J. B. SCHÜLTZE, H.Z., te *Beers* en *Jellum.*
A. BROUWER, te *Annerveen.*
P. T. VAN DEN BERG, in *'t Woud.*
H. J. KROL, te *Herkinge.*
J. P. VAN BERKUM, te *Warns.*
J. WASSENAAR, Adjunct te *Donkerbroek*, c. a.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelisch Luthersche Kerk.

A. G. A. Gebing.
I. H. M. Zimmerman.
J. B. Roll.
J. J. H. Bange.
B. N. Matthes, Adjunct-Directeur van het Zendelings-Instituut te *Rotterdam*.
J. R. Eilers.
J. A. Engel.
J. D. Siegmund, Jr.
J. H. Brandes.
A. D. Loman.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk.

H. Joosten.
F. Braakman.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk.

OOST-VRIESLAND.

G. O. Dreesman.
A. W. Driemeier.
F. Diddens.
H. R. Wahnbäck.
J. G. Billker.
H. G. Eekhoff.
W. Aeils.
H. S. J. Hugenholtz.
D. Oijlam.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

M. J. Iken.
G. W. Drees.

NB. *Zoo er in deze Naamlijst der DD. Kandidaten iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BERIGTEN.

De Ondergeteekende de Correspondentie met de *Boekzaal* voor het *Klassikaal Ressort van Hoorn*, (opengevallen door het overlijden van Ds. C. STEENHAUER), op zich genomen hebbende, geeft daarvan aan de belanghebbende kennis, met verzoek om de kerkelijke berigten hem *tijdig* en *vrachtvrij* toe te zenden.

Enkhuizen, den 25 Sept. 1845.

O. VAN TRICHT, AZ.

BEROEP

OP DE

BROEDERLIJKE HULPVAARDIGHEID DER PROTESTANTSCHE CHRISTENEN IN *NEDERLAND*.

De Hervormde Gemeente van NEEDE, Provincie *Gelderland*, verkeert in hulpbehoevenden toestand. Al sedert geruimen tijd vorderde haar bouwvallig Kerkgebouw dringende herstelling. Ten einde daartoe de noodige fondsen bijeen te verzamelen, werd haar, na gedane aanvrage, subsidie verleend, zoo van wege het Rijk, de Algemeene Christelijke Synode, als uit het Fonds voor

klei-

kleine behoeftige Gemeenten in *Gelderland*, tot een bedrag van . . . . *f* 2250,00.

Werd uit den boezem der Gemeente een kapitaal bijeengebragt van . . . . *f* 2031,93[5]

Benevens een Renteloos voorschot, terug te geven in 10 achtereenvolgende jaren, groot. . . . . - 1950,00

Werden hierbij de Kerkelijke goederen verkocht en de kapitalen opgezegd, tot een bedrag van . . . . . - 4997,50

Te zamen uitmakende de som van *f* 11229,43[5]

Door de genoemde maatregelen nu, onderwierp zich de Gemeente niet alleen om in al de gewone behoeften, door eenen Jaarlijkschen Hoofdelijken Omslag, voortdurend te blijven voorzien; maar ook tot de teruggave van het Renteloos voorschot binnen tien jaren.

Doch ook nu meende men alle bezwaren te boven te zijn, maar ziet! na een onderzoek van den toestand der Kerk, van hooger hand ingesteld, kwam weldra het bevel, het gebouw te sluiten, en zoo spoedig mogelijk behoedzaam af te breken, ten einde dreigende gevaren te voorkomen. Nu moet er te *Neede* eene nieuwe Kerk worden gebouwd, die, behalve de oude te gebruiken materialen, eene som van *f* 15450 kosten zal. Die som bijeen te brengen, gaat de krachten der Gemeente te boven. Zij heeft, bij het verzamelen van de gelden voor de reparatie, gedaan wat zij kon. Haar ontbreekt dus nog eene som van *f* 4220,56[5]. Die gelden wacht zij van de liefde der medegeloovigen. Bij den zich meer en meer openbarenden geest van éénheid in de Vaderlandsche Protestantsche Kerk, hoopt zij, dat die geest zich oòk ter harer ondersteuning openbaren zal. Behalve de Kerkvoogden, belasten zich gaarne met de

de ontvangst der liefdegiften, de Heeren J. H. VAN IJSSEL GROOTHUIS en W. C. WANSLEVEN, Predd. te *Lochem*. L. W. DE GRIENT DREUX, Pred. te *Franeker*, en G. TER WEEME, Pred. te *Zaandam*; terwijl van het ontvangene dankbaar zal worden melding gemaakt.

Neede, VAN KESTEREN, *Predikant*.
18 Sept. 1845. HEERKMAN, *Burgemeester*, *President-Kerkvoogd*.

LETTER-NIEUWS.

Bij den Boekhandelaar S. J. Prins, Heerengracht, bij de Leliegracht, te *Amsterdam*, wordt uitgegeven, en is alom verzonden:

Geertruida, of de strijd tusschen Geloof en Liefde, met vignet. *f* 0,90.

Dit werkje is allerbelangrijkst voor onze dagen. Geen Lezer zal hetzelve onvoldaan uit de handen leggen.

W. TRETZEL, *Evangelische raad tegen Roomsche verleiding*, kl. 8vo. *f* 0,30.

Bij twaalf Exemplaren te gelijk, *f* 3,00.

„De *Evangelische Kerkbode*, (1845, N°. 40), even als de *Vaderlandsche Letteroefening*, (1845, N°. 12), »bevelen dit Boekje een ieder zeer aan."

L. G. TH. CREUTZBERG, Predikant te *Horssen*, *het Beeld des lijdenden en stervenden Verlossers*, in zijne goddelijke grootheid en liefde, gr. 8vo., 791 pagina's, ingebonden *f* 4,80.

Tot stichtelijke lectuur, ook bij de viering des H. Avondmaals, en in de lijdensweken is dit werk uiterst geschikt, zoo als ook van denzelfden Schrijver:

Het Heilig Avondmaal, een onderpand van de liefde des Verlossers, gr. 8vo. 525 pagina's. *f* 3,90.

Met goed gevolg wordt steeds gedebiteerd:

De Christelijke Huisvriend, gedachten en herinne-

riu-

-ringen op iederen dag, door I. PRINS, Pred. te *Amsterdam*. *f* 2,50.

Bij het naderen van een nieuw jaar, wordt hetzelve bij vernieuwing aan het publiek aanbevolen.

Geschiedenis van het kerkelijke leven der Christenen, gedurende de zes eerste eeuwen, door W. MOLL, Pred. te *Arnhem*. Eerste deel. *f* 3,80.

Het tweede deel van dit voortreffelijk werk is ter perse.

Handleiding, ten gebruike bij het eenvoudig Onderwijs in de Christelijke Leer, door J. J. PRINS, Th. Dr. en Pred. te *Rotterdam*. Tweede druk. *f* 0,90.

Theodoor en Lucile, of de Zegepraal der Waarheid, naar het Fransch van A. MONOD, door I. PRINS, Pred. te *Amsterdam*. *f* 1,60.

Ter perse bevindt zich, om in het begin des volgenden jaars te verschijnen:

De Geschiedenis der Kerkhervorming, in Tafereelen, door B. TER HAAR, Th. Dr. en Pred. te *Amsterdam*. Tweede druk.

Op dit werk worden in alle Boekwinkels bestellingen aangenomen.

Door S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, is op heden uitgegeven en verzonden:

I. *Bijdragen tot bevordering van Bijbelsche Uitlegkunde*, verzameld door B. VAN WILLES en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, IVe deel, 1e stuk. Prijs *f* 2,00.

(Ook onder den titel van *Nieuwe* Bijdrage, Ie deel, 1e stuk.)

II. *De Mensch in de Wereld*, Tafereelen uit het Huwelijksleven, tot bevordering van waar huisselijk geluk, door T. VAN SPALL; met vignet. Prijs *f* 2,75.

III. Proeve van beantwoording der vraag: *Wat is de reden*, dat wij, op het eerste aanschouwen van sommige menschen, een zeker gevoel van *Behagen* of van *Mishagen* omtrent hen, bij ons waarnemen? Eene Bijdrage tot Mensch- en Zielkundig onderzoek, door J. B. CHRISTEMEIJER. Tweede, verbeterde, met aanteekeningen voorziene druk. Prijs *f* 0,90.

In

In dezen herdruk zijn eenige nadere resultaten van den Schrijver, over het behandeld onderwerp opgenomen, waardoor dit geschrift aanmerkelijk in belangrijkheid is toegenomen.

Bij denzelfden Uitgever zijn nog eenige Exemplaren voorhanden, van het onlangs door hem uitgegeven werkje:

IV. *Gedachten over des menschen ziel*, van Dr. J. DE KONING. Prijs ƒ 0,60.

AAN DE BEMINNAARS DER KERKELIJKE GESCHIEDENIS

wordt berigt, dat den Boekverkooper G. van Peursem, te *Amsterdam*, door aankoop eigenaar geworden zijnde van de *Geschiedenis der Kerk van Christus*, door JOZEPH MILNER, uit het Engelsch vertaald, door M. J. CHEVALLIER, 10 deelen kompleet, dezelve tot een bepaalden tijd voor ƒ 10,50, in plaats van ƒ 34,50, zal verkrijgbaar stellen; na de sluiting van dit *aanbod* zal de prijs onverminderd zijn ƒ 15,00, afzonderlijke deelen (behalve het Vc) zijn à ƒ 1,50 te bekomen. Bestellingen hierop, kan men ook bij zijn gewonen Boekverkooper doen.

Tot aanprijzing van dit werk iets te zeggen, zal wel niet noodig zijn, daar deskundigen er dit getuigenis van afleggen, dat wat het werk zelf als ook de vertaling betreft, het niets te wenschen overlaat.

Ook is heden van de pers gekomen:

De *tweede druk* der *Bekeering* van Doctor A. CAPADOSE, Portugeesch Israëliet, uitgegeven door het Genootschap der vrienden van Israël, te *Neufchatel*. Uit het Fransch vertaald, door M. J. CHEVALLIER. ƒ 0,90.

Bij C. J. Borleffs, te *Amsterdam*, F. Holtkamp en Zonen, te *Sneek* en verders alom te bekomen:

I. J. L. EWALD, *de Goddelijke Voorzienigheid*, blijk-

blijkbaar in de ontmoeting en omstandigheden van sommige menschen en gebeurde Daadzaken, 2 deelen, met vignetten, tweede druk. *f* 5,80.

II. Ulijsses van Salis, *Beëldengallerij voor Heimwee-Kranken*, 3 deelen, tweede druk. *f* 6,90.

III. H. Westra, *Bijbelgeschiedenis voor de Jeugd*, 2 deelen, tweede uitgaaf, met platen. *f* 3,00.

Dito zonder platen. *f* 1,75.

DE ROEM UITGESLOTEN.

Intreê-predikatie, naar *Rom.* III: 27*a*, gehouden te *Balk*, den 6 October 1844, door J. C. Eykman, Predikant bij de Hervormde Gemeente aldaar. Prijs *f* 0,30. Te bekomen bij C. J. Borleffs, te *Amsterdam*, F. Holtkamp en Zonen, te *Sneek*, en verder alom.

De Boekhandelaars van der Meer en Verbruggen, te *Rotterdam*, hebben uitgegeven en verzonden:

I. AANHANGSEL tot de Nederduitsche Vertaling van HET WEZEN EN DE GESCHIEDENIS DER HERVORMING, van Dr. K. R. Hagenbach, bevattende eenige gedeelten, welke in die vertaling waren veranderd of weggelaten, zoo als zij in het oorspronkelijke voorkomen.

Dit Aanhangsel is aan de koopers van het 10de Deel *gratis* afgeleverd.

Van het *Compleete Werk* zijn nog eenige Exemplaren te bekomen. De prijs der 10 Deelen, met het Aanhangsel is *f* 34,70.

II. DE WEG DES HEILS,

CHRISTELIJKE OVERDENKINGEN, naar het Hoogduitsch: *Stunden Christlicher Andacht* van Dr. A. Tholuck, Hoogleeraar te *Halle*. Twee deelen compleet, met *Titelplaat* en fraai *Portret* van den Autheur. Prijs *f* 6,00.

Een boek vol Christenzin en Christelijk leven. Het bestaat in eene reeks van verschillende overdenkingen, al-

alle naar eene of meerdere uitspraken der H. Schrift geregeld en bewerkt. Het is eene spijs voor allen, die ware behoefte hebben, niet min aan geloof en godsvrucht, dan aan kennis en wetenschap.

Wie dit boek, met het oog onpartijdig op zich zelven gevestigd, leest en herleest, legt het wel nooit geheel onvoldaan ter zijde. Wij werden er op menige bladzijde krachtig door in het hart gegrepen; en dit mag wel het geval met ieder zijn, die met zich zelven niet geheel onbekend is en wil blijven. Daartoe diende aan Tholuck, bij zijnen vromen zin, zijne diepe menschenkennis. Hij treedt daarmede in menigen schuilhoek van het hart, waarin men zich anders zoo gaarne en zoo ligt verbergt.

In het gansche boek heerschen, bij eenen losse, ongedwongen, dikwijls krachtigen en keurigen stijl, licht en warmte. Overal wordt uit het hart tot het hart gesproken. (*Recensent* 1845, N°. 3.)

IETS VOOR H. H. PREDIKANTEN.

GOEDKOOPE AANBIEDING

tot ultimo Dec. 1845, indien het getal komplete Exemplaren zoo lang strekt, van de twee navolgende

BELANGRIJKE WERKEN:

I. *Bijbelsch Zakwoordenboek*, ter bevordering van regte Bijbelkennis, vrij bewerkt naar het *Biblisch Realwörterbuch*, van Prof. J. B. Winer, door J. Corneli, Predikant in de beide *Aresathen*, 2 deelen, in gr. 8vo.; voor den veel verminderden prijs van *f* 3,75, in plaats van *f* 7,50.

II. *Geschiedenissen van den Bijbel*, ingerigt voor Catechisatiën, School- en Huisgebruik, *drie stukjes*. (1e en 2e St. O. en 3e St. N. T.), voor den uiterst geringen prijs van *f* 0,90, in plaats van *f* 1,30.

En bij getallen van 12 voor *f* 0,80, van 25 voor *f* 0,70, en van 50 voor *f* 0,60.

Op beide werken worden bij den Uitgever C. Campagne, te *Tiel*, en bij alle Boekhandelaars in dit Rijk, be-

bestellingen aangenomen, terwijl een *omschrijvend* berigt dezer aanbieding, in alle Boekwinkels verkrijgbaar is.

De Erven Thierry en Mensing, Boekhandelaren te *'s Gravenhage*, hebben uitgegeven en alom verzonden:

De opwekking en verschijning van vele Heiligen, bij den dood en na de opstanding van Christus onzen Heer, in derzelver belangrijkheid beschouwd. Leerrede naar *Matth.* XXVII: 52, 53, door D. MOLENAAR, Hervormd Leeraar te *'s Gravenhage*, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw. Prijs *f* 0,25.

Terwijl zij met het beste gevolg debiteren:

De Christen, een leesbare brief van Jezus Christus onzen Heer. Leerrede naar 2 *Cor.* III: 3*a*, door denzelfden Schrijver. Prijs *f* 0,25.

Deze zijn de eerste en tweede van eene nieuwe reeks van Leerredenen, welke de Eerwaarde Schrijver zich voorstelt uit te geven, onder den algemeenen titel van *Nieuwe Leerredenen over verschillende onderwerpen*, afgescheiden van die, welke vroeger bij den Heer J. H. DEN OUDEN, te *Amsterdam*, het licht zagen.

De Uitgevers Gebroeders Diederichs, te *Amsterdam*, hebben dezer dagen algemeen verzonden en verkrijgbaar gesteld:

GEDACHTEN,

TEN AANZIEN EENER TOEKOMSTIGE MEER ALGEMEENE GELOOFSLEER.

Overeenkomstig de Christelijke, gegrond op *Natuur* en *Rede*; door een Geloovige. (Een boek voor onbevoordeeld Zelfdenkenden, uit alle Kerken en Kerkgenootschappen.) In een deel compleet. Prijs *f* 3,50.

 Voorts

Voorts een tweede en goedkoope druk van:

DE ONTMASKERDE JEZUIT.

De verfoeijenswaardige Grondbeginselen en Leeringen der Jezuiten, uit hunne eigene schriften geput, de *Jezuiten als Koningsmoordenaars* voorgesteld, door L. von Alvensleben. Vermeerderd met de *Monita Secreta*, *en het Afbeeldsel van Loyola.* Prijs 90 Cts.

DE JEZUITEN-ORDE,

haar oorsprong, inrigting, bedoeling en leer; door den Hoogleeraar S. Jordan, (uit het eigene Wetboek der orde geschetst).

Bij dezelfden Uitgevers komt van de pers:

De Stads-Predikant, door den Burgemeester van *Mastland.* In één deel, met vignet. *f* 1,50.

De Paarlen, door Henriette Hanke. Naar de *derde* uitgave, uit het Hoogduitsch vertaald. Een deel, met vignet. *f* 3,90.

Wijders zijn bij dezelfden verschenen:

Olivier Twist, of het leven van een Weesjongen, door Ch. Dickens, 2 deelen, met vele platen. *f* 6,00.

De Hugenoot, door G. P. R. James, 3 deelen, met vignet. *f* 8,80.

Avonturen van Pieter Simpel, door Marryat, 3 deelen, met vignetten. *f* 7,20.

De namen Dickens, James en Marryat, Auteurs der drie opgemelde, uit het Engelsch vertaalde Romans, waarborgen den Lezeren even belangrijk als behagelijk onderhoud. Zij zullen dit ook in de *Paarlen* vinden.

Bij den Boekhandelaar W. Willems, te *Amsterdam*, komt heden van de pers en wordt alom verzonden:

HET BEELD VAN EENE STILLE IN DEN LANDE,

of trekken uit het leven der Weduwe van J. C. Lavater, door G. Gesner, tweede vermeerderde druk, naar de laatste Hoogduitsche uitgave. Prijs *f* 1,80

Ook

Ook zijn bij denzelve nog eenige Exemplaren voorhanden van het werkje:

Iets ter nagedachtenis van J. C. LAVATER. Prijs *f* 1,00.

Door J. B. WOLTERS, Boekverkooper te *Groningen*, is uitgegeven:

C. H. KALKAR, *de Bijbelsche Geschiedenis*, naar de behoefte van dezen tijd, geschetst in Voorlezingen voor beschaafden. Uit het Hoogduitsch vertaald, door L. S. P. MEYBOOM, Th. Dr. en Pred. te *Stiens*. Twee deelen, in gr. 8vo. *f* 8,25.

J. WITKOP, *Jezus in zijne Goddelijkheid*, of onderzoek naar den aard en de werking van JEZUS bewustheid zijner hoogere natuur. In gr. 8vo. *f* 2,00.

———————— *de Evangelische Broedergemeente der Hernhutters, in oorsprong, aard en werking beschouwd*. In gr. 8vo. *f* 1,80.

WAGNER'S *Bijbelsche Verhalen*, voor Scholen en Huisgezinnen. Naar het Hoogduitsch, door Dr. L. S. P. MEYBOOM. Vierde druk, twee stukjes, in 8vo., ieder à *f* 0,30.

Hetzelfde werkje op velijn papier, in carton. *f* 0,90.

Mr. A. OUDEMAN, *Olindo en Sofronia*, Episode uit *het bevrijd Jeruzalem*, van TORQUATO TASSO, in gr. 8vo. *f* 0,35.

VOOR VERMINDERDEN PRIJS ZIJN ALOM OP BESTELLING TE BEKOMEN:

J. VAN DEN VONDEL, *in eenige zijner kleinere Gedichten opgehelderd*, door Mr. B. H. LULOFS, Hoogleeraar. Met VONDEL'S portret. In gr. 8vo. In plaats van *f* 5,25, voor *f* 2,60.

S. BLAUPOT TEN CATE, *Geschiedenis der Doopsgezinden in Groningen, Overijssel en Oost-Friesland. Van derzelver ontstaan tot dezen tijd, uit oorspronkelijke stukken en echte berigten opgemaakt*. Met Bij-

lagen en Kaarten. Twee deelen, in gr. 8vo. In plaats van *f* 5,75, voor *f* 2,50.

S. Blaupot ten Cate, *Geschiedenis der Doodsgezinden in Friesland.* In gr. 8vo. In plaats van *f* 3,90, voor *f* 2,00.

Bij de Boekhandelaren Joh. van der Hey en Zoon, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

SOPHIA VAN BERTHOUT,

ERFDOCHTER VAN MECHELEN.

Een Verhaal, ontleend aan de Geldersche Geschiedenis, van de jaren 1319 *en* 1320.

DOOR

J. DIJK,

Eerste en tweede deel, in gr. 8vo., met vignet. *f* 5,80.

Het *derde* en *laatste* deel is ter perse en zal spoedig volgen.

Nog is dit jaar uitgegeven:

I. J. L. Ewald, *de Geschiedenissen van onzen Heiland*, in Overdenkingen. Uit het Hoogduitsch vertaald, door den Hoogleeraar Y. van Hamelsveld, derde druk, in gr. 8vo. *f* 3,00.

II. *Schetsen uit Rome*, of de Hoofdstad van den Kerkelijken Staat en der Roomsch-Katholieke Christenheid, in haar Kerkelijk en Burgerlijk leven, in gr. 8vo. *f* 1,80.

III. Dr. J. P. Arend, *Fingal*, naar het Gaelisch van Ossian. Voorafgegaan door een onderzoek naar de echtheid der Gedichten van Ossian. In gr. 8vo. *f* 2,20.

FRANSCHE CHRESTOMATHIE,

of *Bloemlezing uit de beste Fransche Schrijvers,* door

door A. Vinet, met aanteekeningen verrijkt, en ingerigt ten gebruike voor *Instituten* en *Gymnasien* in *Nederland*. Met eene Voorrede van D. Buddingh, Leeraar en Onderwijzer aan de Koninklijke Academie te *Delft*. In 12°., zeer compres gezet, in 356 bladz. à *f* 1,80.

De Uitgever G. J. A. Beijerinck, te *Amsterdam*, kan dit werk, waardoor in eene wezenlijke behoefte wordt voorzien, met des te meer gerustheid tot algemeen gebruik aanbevelen, daar hij bij voortduring meer vleijende getuigenissen van Schoolonderwijzers en Opzieners ontvangt, en de invoering daarvan op de Scholen aanhoudend toeneemt.

G. J. A. Beijerinck, Boekhandelaar te *Amsterdam*, heeft op *heden* alom verzonden:

DE GRAAF VAN LEYCESTER

IN

NEDERLAND,

DOOR

A. L. G. TOUSSAINT.

1e en 2e deel, in gr. 8vo, met vignet op staal *f* 9.60.

De Inhoud van het Eerste Deel is: *Een uur voor de Inscheping.* (Inleiding): I. *Wat die vrouw wilde.* II. Jacoba *slaapt.* III. *Het Trojaansche paard gestald.* IV. Douglas. V. *De Graaf van* Leycester *voor het eerst.* VI. *Wederzijdsche verrassing.* VII. *De Kanselier van* Gelderland. VIII. *Ziekenbezoek.* IX. *Goede trouw in de Staatkunde.* X. *Hoe jonge lieden vrienden worden.* XI. *Na het Avondmaal.* XII. *De Gouverneur Generaal.* XIII. *Waarin velerlei hartstogten en gewaarwordingen in woeling zijn.* Tweede Deel I en II. *Vrienden van den Kanselier.* III. Reingoud. IV. *Hoe* Leycester *te* Utrecht *wordt ingewacht.* V. Amsterdam *en* Utrecht. VI. *Sir* Philip Sidney *en* Martina. VII. *In het huis van* Taco Sijbrandsz. VIII. *Het gezin en de leeraar.* IX. *Velerlei verrassing.*

Met een *derde Deel*, dat ter perse is, wordt dit werk kompleet. Van de *derde druk* van *het Huis Lauernesse*, door dezelfde Schrijfster, zijn à *f* 7,95 nog exemplaren voorhanden.

---

het bij geene bloote overbrenging te laten berusten. Van hier dan ook, dat niet alleen de spelling en vele taalregelen in de eerste afdeeling naar de, hier te lande meest in gebruik zijnde, Spraakkunst van Heyse veranderd zijn; maar dat ook de tweede afdeeling grootendeels omgewerkt, en met stukken, aan de beste Duitsche Schrijvers ontleend, vermeerderd is geworden: strekkende deze omwerking en uitbreiding voornamelijk, om de jonge lieden meer met den handel, die hartader van ons volksbestaan, bekend te maken.

Bij G. Portielje, te *Amsterdam*, komt op heden van de pers en is alom verzonden:

I. *Licht en Leven*, een Godsdienstig Handboek voor denkende Christenen, uit het Hoogduitsch van Dr. K. G. Bretschneider, door C. D. Vierhoff, Evang. Luth. Predikant te *Monnikendam*, gr. 8vo., met fraai Portret op Chineesch Papier. *f* 2,90.

Het *Portret* afzonderlijk, op groot Papier (Chineesch.) *f* 1,25.

Licht en Leven heeft de Vertaler dit Werk genoemd, omdat daardoor de geest en de strekking van hetzelve worden uitgedrukt. Het bevat een schat van wijsheid en beldere inzigten, waardoor *twijfelenden* gerustgesteld, *ligtzinnigen* tot nadenken gebragt en *treurenden* vertroost worden.

II. *Apologie van den Bijbel*, of hoe zal ik den Bijbel beschouwen? Een woord voor denkende Vrienden der Godsdienst, gr. 8vo. *f* 1,40.

Ook dit Boek verdient aller attentie; is zeer interessant voor alle studerenden in de Godgeleerdheid, alsmede voor elken Bijbellezer.

III. Peter Gotthold, of *als de nood het hoogste is, is Gods hulp het meest nabij*. Een op waarheid gegrond verhaal, uit het Leven van een' zwaar Beproefde. Naar het Hoogduitsch van Fr. Herm. Langguth. à *f* 0,75.

Vertaler van dit Boekje zegt: »Wij wenschen het als een edel voorbeeld, dat ware Godsdienstzin het aardsche leven in voor- en tegenspoed zaligt in aller handen." Niemand zal bij dit op waarheid gegrond ver-

verhaal, het welk niet uit het rijk der verbeelding geput is, ongetroffen blijven, noch hetzelve zonder bemoedigd te worden, ter zijden leggen. Het gewigtige tijdperk van 1815—1817, de zoo rampzalige jaren welke de Schrijver beleeft heeft; jaren die zich door hongersnood en de uiterste ellende in het *Erzgebergte*, hebben gekenmerkt, in deze jaren is het, waarin het verhaal is voorgevallen.

IV. *Vrede in de Lande! Gebed in het hart! Vaderlandsche Uitboezeming!* door B. T. Lublink Weddik, Predikant bij de Evang. Luth. Gemeente te *Amsterdam*. Uitgegeven ten *voordeele* van een *behoeftig Huisgezin*.

MOTTO.

Hij bedroeft wel; doch ontfermt zich weder, naar zijne groote goedertierenheid, want Hij plaagt en bedroeft de menschen niet van harte.

Jer. Klaagl. III: 32, 33.

Derhalve zult gij aldus bidden....

»*Geeft ons heden ons dagelijksch brood.*"

Matth. VI: 11.

Door den Boekhandelaar C. Bakker, Bz., te *Nieuwe-Diep*, is uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

Ch. Whitehead, *De Graaf van Essex*, 2 deelen, met vignetten, uit het Engelsch. *f* 8,00.

S. Marryat, *De Schipbreuk*, of de Atlantische Stoompakket, 2 deelen, met vignetten. *f* 7,80.

Mrs. Trollope, *Jeugd en Liefde*, 2 deelen, met vignetten. *f* 7,20.

——————— *De Erfgenaam van Tharbe Caube*, 2 deelen, met vignetten. *f* 7,20.

Men leze omtrent dit laatste werk de gunstige beoordeeling in N°. 2. der *Vaderlandsche Letteroefening* van A. P.

De

De Leesbibliotheekhouder en Papierhandelaar J. Heringa, Kz., te *Utrecht*, heeft uitgegeven en alom verzonden:

JODOCI HERINGA, *Ez. Fil.*,

OPERA

EXEGETICA ET HERMENEUTICA.

EDIDIT, ADJECTIS ANNOTATIONIBUS

ET

PRAEMISSA PRAEFATIONE

HENR. EGB. VINKE.

In één deel compleet. Prijs *f* 5,50.

G. Portielje, te *Amsterdam*, heeft in 1845 onlangs uitgegeven en alom verzonden:

I. *Kunnuk en Naja*, of de Groenlanders. Een Verhaal van B. S. Ingemann. Uit het Deensch vertaald door Mr. C. J. N. Nieuwenhuis, met titel en vignet. *f* 2,40.

Bij den tegenwoordigen smaak voor de Noordsche Lectuur, en de goede ontvangst die de werken van den verdienstelijken Ingemann, ten deel viel, zal ook het hier vermelde stellig welkom zijn. Daar het Poëtisch gedeelte door den voortreffelijken Dichter J. J. L. van Kate bewerkt is, zoo heeft dit Verhaal van dien kant eene dubbele waarde.

Nog debiteerd bovengenoemde met succes:

II. Darnley, *Misdaad en Vergelding*, of de Ontmoeting van Hendrik VIII en Frans I, bij Adres, door G. P. R. James, Esq., 3 deelen, met gegraveerde titels en vignetten. *f* 6,90.

III. Titan, *of de edele Jongeling, in strijd met de Menschen, het Lot en het Leven.* Naar het Hoogduitsch van Jean Paul, (Schrijver van de *XXV Hoofdstukken vol Distelen en Doornen*). Tweede en laatste deel met vignetten. à ƒ 7,50.

IV. *XXV Hoofdstukken vol Distelen en Doornen*, of het Huwelijksleven, de Dood en de tweede Bruiloft van den Advocaat Schoppe. Vrij bewerkt naar het Hoogduitsch van Jean Paul, in 2 deelen, met vignetten. Compleet ƒ 5,55.

V. P. P. Rubens, *Zijn tijd en zijne tijdgenooten*, geschetst in eenige vlugtige tafereelen, met portret op Chineesch papier, naar de oorspronkelijke schilderij van Rubens. Door G. Engelberts Gerrits. à ƒ 3,30.

Het portret afzonderlijk op gr. Chineesch papier. à 75 Cents.

Bij Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, zijn van elk der onderstaande werken, nog *een twaalftal Exemplaren voorhanden, die aan de eerste aanvragenden zullen worden afgeleverd*:

I. J. de Koning, *Handboek voor het Vrouwelijk Geslacht*, bevattende raadgevingen in al de tijdperken des levens, alsmede nopens de opvoeding der Kinderen, opgedragen aan H. M. *de Koningin*, gr. 8vo. ƒ 4,50.

II. Martinet, *Katechismus der Natuur*, zesde of laatste verbeterde druk, met 36 fraaije gekleurde en zwarte platen, gr. 8vo., 4 deelen, *gebonden in 4 keurige halve Engelsche banden.* à ƒ 10,00.

Door de *Vereeniging ter bevordering van Christelijke Lectuur* is uitgegeven en te *Amsterdam* bij H. Höveker en verder alom verkrijgbaar gesteld:

Mr. H. J. Koenen, *Hieronymus van Alphen*, als Christen, als Letterkundige en als Staatsman. ƒ 0,40.

Galeazzo Carraccioli, *geschetst als Mensch en als Christen.* ƒ 0,25.

Ge-

Geschiedenis der Familie Fairchild, door Mevr. Sherwood. *f* 0,75.

Hartelijke Toespraak aan Gods Oude Volk, de nakomelingen van Abraham, door Mevr. Bähler, geb. Despar, (2e druk), 7½ Cts., of 25 Exempl. *f* 1,50.

B. de Watteville, *Het Evangelie in China*. *f* 0,60.

A. Knapp, *Betrachtingen over de Verzoening in Jezus Christus*. *f* 0,30.

Christelijke Overdenkingen op iederen dag des Jaars, door Johannes Gossner. *f* 1,20.

F. G. Lisco, *Overzigt van de Volken en Landen*, waarvan in het O. T. melding wordt gemaakt. *f* 0,40.

——————— *Beeldendienst en Afgoderij der Volken*, in het O. T. vermeld. De Wet. *f* 0,75.

——————— *De Profeten*. *f* 0,40.

A. Capadoce, *Overdenkingen over Israëls roeping en toekomst*. *f* 0,20.

EERSTE ONDERRIGT VAN GOD,

VOOR DE LIEVE KLEINEN,

DOOR

C. SCHMID,

Schrijver van Hendrik van Eichenfeld, enz., met een vignet 25 Ct., en voor schoolgebruik 10 Ct. De uitgave geschiedt bij G. J. A. Beijerinck, te *Amsterdam*, en is verder alom te bekomen.

In de *Letteroefening* van 1 Aug. l. l., leest men, onder meer, over dit Boekje: »*Het eerste Onderrigt van God, voor de lieve Kleinen, wenschen wij in handen van alle kinderen. Ouders! verzuimt niet het uwe kinderen vroeg te geven. Het kinderlijk gemoed zal verteederd worden, van liefde voor God en den grooten Vriend der kinderen, en de lezing kan niet anders dan in het jeugdige hart, de heilzaamste indrukken achterlaten. God gebiede er zijnen zegen over!*''

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

E.

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor NOVEMBER 1845.

TE AMSTERDAM, BIJ

DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,

op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 321.

MDCCCXLV.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Gedachten, ten aanzien eener toekomstige meer algemeene, Godsdienstige geloofsleer overeenkomstig de Christelijke, gegrond op natuur en rede; door een Geloovige. (Een boek voor onbevooroordeeld zelfdenkenden, uit alle Kerken en Kerkgenootschappen). Te Amsterdam, *bij* Gebroeders Diederichs, 1845. 360 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,50.

Een in velerlei opzigt merkwaardig stuk heeft ons de boekhandel der Gebroeders DIEDERICHS door de uitgave van dit werk geleverd. Het bevat de hoofdresultaten van een niet minder dan vijf en twintig jarig denken, vergelijken, onderzoeken en bespreken van onderwerpen, bij welke de geheele mensch en de gansche menschheid het onbetwistbaarst belang heeft. In den waarlijk veelbeteekenenden tijd, in welken wij leven, mag dit als een belangrijk verschijnsel worden geacht. Het geldt hier *beginselen*, en wel *Godsdienstige beginselen*, die met het leven der ziel in een onafscheidbaar verband staan; die op alle rangen en standen, en met één woord op al wat met regt op den naam van *mensch* aanspraak kan maken, den onmiskenbaarsten invloed oefenen; ja van welker duidelijke bevatting en juiste practische toe-

passing het duurzaam en rustig zedelijk bestaan van staten en volken afhankelijk mag heeten. Even daarom behoort men zoo omzigtig te zijn in het openbaren en verspreiden van zijne beginselen en gevoelens in dezen.

De ongenoemde Schrijver heeft zich, blijkens het Voorberigt, om zijns zelfs wille tot het bedaard en langdurig onderzoek gezet, van hetwelk hij het publiek in deze bladen de slotsommen mededeelt. Deze mededeeling, oorspronkelijk buiten zijn bestek liggende, geschiedt als nu, »eensdeels »om de mogelijkheid, dat hiermede, in deze »oogenblikken, ook aan anderen dienst gedaan »werd, vooral door te doen zien, dat eene meer »verlichte beschouwing der zaak even zeer voor »elkeen verstaanbaar en geschikt is, als zij op »een' hechteren grondslag berust; — anderdeels, »om in zijn eigen belang het oordeel van anderen »te leeren kennen."

Geheel onafhankelijk van anderen, of hunne gevoelens en voorstellingen, betreedt hij zijn' eigen weg, en wil in het belang der waarheid, — om welke het hem te doen schijnt, — eene naauwlettende kritiek hebben uitgelokt. Van deze kritiek geeft hij echter zelve de wijze aan: dat zij, namelijk, besta »in het opsporen en aanwijzen »waar daadzaken, ten onregte, als bewezen en »wèl gegrond mogten zijn aangenomen; waar, op »genoegzaam bewezen daadzaken verkeerde rede- »neringen mogten gebouwd worden; en waar,

»ten

»ten gevolge van onzekere grondslagen, of van »onjuiste redeneringen, of wel in elk ander ge- »val, valsche slotsommen mogten gemaakt zijn." Zoodanige kritiek nu zou, onzes inziens, niet enkele bladzijden van een of ander tijdschrift, maar, integendeel, een geheel boekdeel behooren te vullen. Referent waarschuwt dus vooraf zijne lezers, dat zij die hier niet hebben te wachten; daar hij het zich slechts ten taak heeft gesteld, van genoemd werk — zoo wat den vorm als den inhoud aangaat — verslag te geven. Geleerden en beschaafden, en allen, *die het om waarheid te doen is*, — om *waarheid*, vrij van eenigerlei bijvoegsels of banden, — wil hij echter ten ernstigste hebben opgewekt, om zelve het werk te lezen en te herlezen, ten einde, daarna, met kennis van zaken en een onbevangen oordeel, te kunnen spreken en handelen.

De Schrijver verdeelt zijn werk in drie hoofddeelen, welk een en ander door eene Inleiding en een Besluit wordt voorafgegaan en besloten. De gedurige ontwikkeling uit den eenen toestand in den anderen, zoo als eene slechts oppervlakkige beschouwing der natuur die leert; zoo als die ook in de zedelijke wereld en in de geschiedenis der ontwikkeling van den menschelijken geest aanschouwelijk is, en waarvan ook het Godsdienstig geloof der menschen niet uitgezonderd kan zijn, levert hem de stof tot zijne Inleiding, en tot overgang ter behandeling van zijn onderwerp.

 Dan

Dan brengt hij op den voorgrond twee groote teekenen des tijds, welke hem in het tijdsbestek van zijne onderzoekingen en opmerkingen zijn te voren gekomen. Het eerste is de toenemende zucht tot eigene overtuiging in het Godsdienstige; — eene zucht, welke hij onder de aangeboren neigingen en aandoeningen rangschikt, een gevoel, waardoor hij tot deugd en zedelijkheid, vervolgens ook tot de erkenning van een eerste en hoogste beginsel, welk wij *God* noemen, en eindelijk tot de godsdienstige beschouwing der dingen als het ware gedreven wordt. Niet ten onregte noemt de Schrijver het: »het *axioma* van 's menschen zedelijkheid en godsdienstigheid." Wijders noemt de Schrijver een ander groot teeken des tijds, hetwelk zich aan zijne opmerking voordeed, de toenemende kennis, namelijk, in de natuur. De natuurlijke godsdienst is de eerste en de grondslag van alle godsdiensten. Maar de zelfopenbaring van God in den mensch, de hem ingeschapen aandrift om het goddelijke te verstaan, liep zijne kennis der natuur verre vooruit, en wordt alzoo eene behoefte de tegenwoordige vorderingen in de natuurkunde te kennen. Na eene definitie van hetgeen hij door *natuurkunde* wil hebben verstaan, werpt hij een blik op dat gedeelte des heelals, onder den naam van ons *zonnestelsel* bekend; — *daarna* trekt hij zijne beschouwing van het oneindig groote terug tot het ons meest bekende stipje des heelals, de aarde;

waar

waar de aandacht van den oplettenden navorscher het allereerst geboeid wordt door hetgeen men houdt voor de bestanddeelen der aarde, als de naaste oorzaak van den vorm, waarin wij haar waarnemen. Over *ligchaam* en *stof* sprekende, wordt almede de verdeeling der laatstgenoemde in *onweegbare* en *weegbare*, en derzelver onderlinge ontwikkeling en verbinding aangestipt, en een zoo veel mogelijk beknopt overzigt van al het geschapene op aarde in niet minder dan negentien reeksen voorgesteld.

Uit een en ander volgt, naar het oordeel des Schrijvers, de gegrondheid der volgende stellingen: het heelal is één tezamenhangend geheel, dat voor zoo ver de mensch er zich een begrip van kan maken, uit bekrachtigde stof bestaat; die stof is voor het denkvermogen van den mensch oneindig, en dus in zoo verre ook onvernietigbaar; — er is geene stof zonder werking, geene werking zonder stof, denkbaar; — in het heelal bestaat niets zonder oorzaak; — elke oorzaak heeft hare eigenaardige, noodzakelijke gevolgen; — elk gevolg ontwikkelt zich uit zijne oorzaak volgens standvastige regelen, *natuurwetten* genaamd; — alles in de natuur streeft naar individuele volkomenheid, en daarmede steeds gepaard gaande meerdere zelfbewustheid. Godsdienstige stellingen dus, met deze natuurkundige waarheden onvereenigbaar of in strijd, zijn nooit voor waar aan te nemen; ja zelfs, zonder daar-

mede in volstrekte tegenspraak te zijn, daarop in het algemeen niet berustende, zonder grond, willekeurig, voor het minst onzeker te achten. —

Op dit een en ander volgen eenige beschouwingen naar aanleiding van het voorgaande, *eerst* omtrent God. De voorstelling van het eigenlijk *wezen* diens *Gods* gaat alle verbeelding des menschen verre te boven; maar de kennis van het werk kan hem eenig denkbeeld, aangaande den grooten Werkmeester, doen vormen; en hetgeen hij in het gewrocht waarneemt als het meest volmaakte, kent hij, als gewis mede in de oorzaak gelegen, ook aan de Godheid toe, zoodat deze niets anders kan zijn dan het ideaal van het volmaaktste wezen. Dit leidt den Schrijver, om zijne beschouwingen voort te zetten over alles, en vooral omtrent den mensch zelve, ten einde zooveel mogelijk zoodanige algemeene strekking op te sporen, als welke de beschouwing des heelals als onloochenbaar algemeen leert kennen, en tevens de betrekking, waarin wij als menschen tot dezelve staan.

Zoo volgen dan nu, *verder*, eenige beschouwingen omtrent de stof, de plant, het dier, en den mensch in het algemeen. *Ten slotte* wijdt hij nog eene afzonderlijke beschouwing aan den mensch, waarin hij de levensopenbaring in den mensch in het bijzonder nog duidelijker tracht te doen uitkomen; en waarbij vóoral de hoofdtrek in al het geschapene, het blijkbaar doel der gansche

sche schepping, blijkt: onophoudelijk streven naar volmaking. De *resultaten*, welke de Schrijver wijders uit het een en ander afleidt, bepalen zich tot de *godsdienstige* en *maatschappelijke* belangen in het algemeen; en wel *vooreerst*, tot *de godsdienstleer*, op den boven aangegeven grondslag te bouwen. Van haren aard en hare gehalte geschiedt eene zooveel mogelijk beknopte opgave. De natuur, de bekende schepping, derzelver verschijnselen, zoo als die zich voordoen, maken den eenigen grondslag uit: buiten de natuur en de perken van zijn verstand, houdt alle redelijke kennis in dezen ten eenemale op. Die grondslag nu doet God erkennen »als de eenige oorzaak van alle ontstaan »en voortduring, het begin, midden en einddoel »aller dingen;" — hij *leert* »eene oneindig voort»durende ontwikkeling van het heelal in al zijne »deelen, en meer bijzonder van den mensch, tot »meer zelfstandig bewustzijn en overeenstemming »met alles, dat is tot steeds toenemende gelukza»ligheid, door meer en meer gelijkvormig te wor»den aan God;" — hij doet den aanleg en het vermogen kennen »in den mensch, om zelf zijne »gelukzaligheid te bevorderen." In één woord, deze godsdienstleer bevat het geloof aan God, deugd en eeuwig leven. Levendig geloof aan het bestaan van God, aan de onsterfelijkheid der ziel, en aan de eeuwige gevolgen der deugd. — *Wijders* komen *godsdienstigheid*, *deugd* en *pligt* in aanmerking.

Al *verder* wordt *de Christelijke geloofsleer* te berde gebragt. Kerkleer en dogma, volgens welke de Christelijke godsdienstleer uitsluitend zoude berusten op de daadzaak van den val der eerste menschen in het paradijs, opgevat naar het woordelijk verhaal daarvan in MOZES gedenkschriften, in verband met de aangenomene onfeilbaarheid der leerlingen, apostelen en verdere opvolgers van JEZUS, in al wat zij, naar de opvatting der Roomsche en Protestantsche Kerken, als de bedoeling en leer van JEZUS CHRISTUS hebben opgegeven, wordt geheel en al ter zijde gesteld; want immers de waarde en gegrondheid van elke godsdienstleer moet beproefd worden aan de openbaring Gods in de natuur of het heelal; wijl men zich, buiten deze, van geene op zich zelve staande openbaring van God eenig denkbeeld kan maken. Geene openbaring toch kan de natuur voorafgaan, of deze veranderen. De hoofdinhoud des Evangelies uit deszelfs geschreven oorkonde duidelijk kenbaar, bepaalt zich dus — behalve tot de erkenning van één eenig God — tot de liefde jegens God en den naaste; gelijk niet minder duidelijk luidt het middel, door de Christelijke leer aangegeven, om tot die liefde jegens God en den naaste te geraken. Dit middel — dat ook op zich zelv' doel kan worden genoemd, staat uitgedrukt *Matth.* V: 48, VII: 12, *Luc.* VI: 31, *Matth.* V: 44, *Luc.* VI: 22—38. In deze hoofdbeginselen stemt de openbaring in de schepping met de Christelijke

ge-

geloofsleer en deze met gene volkomen overeen. Neemt men dus dien hoofdinhoud der Christelijke geloofsleer, zoo als die met uitdrukkelijke woorden stellig wordt opgegeven, in zijne eenvoudigheid en zuiver aan; en heeft men den moed, om alles, wat met dien hoofdinhoud onvereenigbaar is, te verwerpen, en wat daarmede in geen dadelijk verband staat, te laten voor hetgeen het is; dan eerst zal de eerste Verkondiger dier leer in het verhevenste en heerlijkste licht verschijnen. *Eindelijk* worden nog *uitzigten in de eeuwigheid* behandeld, welke de geloovige op den behandelden grondslag kan hebben, en dit alles besloten met een ernstig vermaan, om toch naar reinheid des harten te streven.

Ten andere bepalen zich des Schrijvers resultaten tot de *maatschappelijke betrekkingen*, en wel, *vooreerst*, tot *Godsdienst en Staat*; waarbij opgave geschiedt van de verhouding, welke de door hem opgegevene, aangenomene en aangeprezene godsdienstleer ten aanzien der burgerlijke maatschappij of van den staat bevindt. *Verder* handelt hij van *regts-toestand* der maatschappij, en betoogt dat de door hem aangegevene godsdienstleer op dezen den onmiskenbaarsten invloed uitoefent.

Nu komt bij hem het *onderwijs* ter sprake. Behoort gelijkvormigheid aan God tot de eerste beginselen dier godsdienstleer, het onderwijs, van wege den Staat te geven, moet zooveel mogelijk ingerigt zijn, om de in den mensch liggende kiem voor

steeds

steeds toenemende volkomenheid te ontwikkelen, en hem tot meerdere zelfstandigheid op te leiden. Overeenkomstig dit doel, moet het algemeen of lager onderwijs hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, bestaan in het onderrigt omtrent alles wat tot de kennis der eigenlijk gezegde natuur, de zedelijke beschouwing van den mensch, zooveel mogelijk, daar onder begrepen, behoort; op welke kennis, later, het hooger onderwijs moet worden gegrond. Op beide behoort de Staat een wakend oog te houden, en, in de keuze van onderwijzers en leerboeken, de bevordering zijner eigene vaste beginselen in de hand werken. *Eindelijk* verschijnt *de eeredienst* op het tooneel. De boven behandelde godsdienstleer zal, zoo naar beginsel als strekking, hare aanklevers aansporen om, in meer uitgebreide zoowel als in meer bepaalde kringen, zijne medegeloovigen te onderhouden over dat alles, waarvan zijne gansche ziel vervuld is. Ordelijke vergaderingen zijn hem daartoe een zeer geschikt middel, maar aan derzelver uiterlijke inrigting laat hij zich minder gelegen liggen. Zijne godsvereering zal worden uitdrukking van en middel ter opwekking van zedelijk godsdienstige gewaarwordingen en gezindheden.

Op dit alles volgt nu het Besluit, in hetwelk de door den Schrijver opgegevene geloofsleer wordt aangeprezen, als al de vereischten in zich vereenigende om haar als waar en echt aan te nemen; wijl zij berust op eenen hechten, voor

elk-

elkeen en ten allen tijde toegankelijken, steeds voor onderzoek vatbaren grondslag; — wijl zij bevattelijk is voor een ieder, in overeenstemming met het ingeschapen gevoel, en met de rede; — wijl zij opleidt tot deugd en godsvrucht, en beoogt de gelukzaligheid van alle schepselen, in tijd en eeuwigheid; — haar grondslag is het beginsel van alle wetenschap. Daarop steunende, omvat zij alles, en verbindt zoo al het geschapene tot *één* schoon geheel; — zij blijft steeds voor volmaking vatbaar.

Zietdaar, lezers! een eenigzins uitvoerig verslag aangaande bovenstaand werk, hetwelk echter nog niet veel meer dan eene blოote opgave van deszelfs inhoud en geest behelst. Uit den aard der zaak kon het niet korter zijn, wijl Referent den lezer ten volle wilde bekend maken met dit in vele opzigten merkwaardige stuk, ten einde het publiek moge weten wat daarin te verwachten. Wanneer hij nu na eene zorgvuldige lezing, niets terugneemt van zijn' vroeger geuiten wensch, dat het velen, ja allen, wien het om *waarheid* te doen is, zullen ter hand nemen, hoopt hij echter dat dit nooit zonder een juist en teeder oordeel des onderscheids geschieden moge. Allezins draagt het overal de blijken van een vrijen, onafhankelijken geest; — het ontwikkelt eene hooge mate van denkkracht, en verraadt, bij uitgebreide zaakkennis en zeldzame belezenheid, een fijn oordeel. Taal en stijl zijn door-

doorgaans gekuischt, soms wegslepend: de geheele voorstelling kenmerkt veelal den meester. Veel waars en schoons is hier gezegd; veel dat zich, in het afgetrokkene beschouwd, niet laat wederspreken of wederleggen. En echter wenschten wij dat het niet gezegd, niet zóó gezegd, of alleen in de taal der geleerden ware gezegd. Voor den min kundigen en eenvoudigen doet het meer kwaad, dan goed, daar het hem in een doolhof van verwarring en twijfeling voert, zonder hem daarom nog op het regte punt te brengen; en voor den in des Schrijvers geest verlichten bevat het werk niets vreemds of nieuws. Menig adder ligt hier onder de geurig verspreide bloemen verscholen. Of zoude dan het gezag en de waarde des Bijbels als het tweede Boek van Gods openbaringen aan den mensch, naast het groote en schoone Boek der natuur, niet dan ijdele hersenschimmen mogen heeten, voor het ontstelde brein der verhitte verbeelding van den dwaas, den onkundigen of bevooroordeelden opgerezen? en natuur en rede alleen en uitsluitend de goden zijn, welke de sterveling zou mogen erkennen en wierooken?....

Merkwaardig is nogtans het geheel, en vooral lezens- en behartigenswaardig hetgeen omtrent gebed en de wederzijdsche betrekking tusschen Kerk en Staat wordt gezegd. (Zie bladz. 244 en 301 enz.) Uitdrukkingen daarentegen, als welke zich de Schrijver (zie pag. 23) veroorlooft ten aanzien van

Gods

Gods Openbaring, veroorzaken eene hoogst pijnlijke aandoening des gevoels, en verwekken een medelijdend schouder ophalen omtrent hem, die ze kan voortbrengen; zij grieven het gemoed des opregten, wiens *Bijbel* teregt zijnen eenigen schat uitmaakt, en zijn — bij alle vrijheid en ruimte, welke wij zelve verlangen en aan anderen laten — schier volstrekt onduldbaar. Ons en allen onzen lezers zij en blijve *de Bijbel* de milde bron van kennen en betrachten, — *het Evangelie* de rotssteen van hopen en gelooven, — CHRISTUS het al in leven en sterven!

Licht en leven, een Godsdienstig handboek voor denkende Christenen. Uit het Hoogduitsch van K. G. BRETSCHNEIDER, *door* G. D. VIEHOFF, *Evangelisch Luthersch Predikant te* Monnikendam. *Te* Amsterdam, *bij* G. Portielje, 1845. 268 *blads. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,90.

De Eerw. Vertaler zegt in zijne inleiding, dat hij aan eene behoefte des tijds voldoet, door het publiek deze stichtelijke bladzijden aan te bieden. En inderdaad, wij, die dit handboek met groote belangstelling hebben gelezen, meenen dat hij een zeer nuttig werk heeft verrigt, en de Nederduitsche letterkunde door de vertaling dezer bladen inderdaad heeft verrijkt. Hoogstbelangrijke onderwerpen worden toch hier met groote ken-

kennis van zaken behandeld, en wat ons bijzonder getroffen heeft, het verhandelde wordt zeer juist tot nut en stichting der lezers aangewend, en des Schrijvers zienwijze over sommige leerstukken met bescheidenheid en met eerbiediging van de gevoelens van anderen voorgedragen. De titel van *licht en leven*, welke de Vertaler aan dit boek gegeven heeft, komt ons allezins gepast voor; *licht* toch wordt over sommige Godsdienstige waarheden verspreid, en die waarheden worden wederom nuttig aangewend, zoodat daardoor niet minder *leven*, nuttige toepassing ontstaat, en alzoo dit werk eene bij uitstek practische rigting verkrijgt, waardoor deszelfs lezing niet weinig aan alle denkende Christenen, die in het Evangelie belangstellen, wordt aanbevolen.

De Schrijver heeft zijn werk in zes en twintig afdeelingen, als zoo vele overdenkingen bevattende, verdeeld; niet alle zijn van hetzelfde gewigt, alle echter hebben eene nuttige strekking. Wij kunnen tevens met den Vertaler niet alle gevoelens, die in deze overdenkingen voorkomen, ten volle beamen. De eerste verhandeling, tot opschrift hebbende: *één ding is noodig*, hebben wij met genoegen gelezen, echter zouden wij wel gewild hebben, dat de Schrijver eene meer duidelijke en beknopte verklaring van het *ééne noodige*; zoo als het in het verband van de geschiedenis, ons *Luc.* X: 38–42 verhaald, voorkomt, gegeven had; het *ééne noodige* zal toch

hier

hier wel volgens JEZUS bedoeling beteekenen: de zorg voor ons eeuwig welzijn; dit blijkt niet zoo duidelijk uit des Schrijvers redenering. Één ding toch is voor den Christen waarlijk noodig, namelijk de beoefening der godsvrucht, en hieraan moeten alle andere dingen, die het voorwerp van onze zorgen uitmaken, ondergeschikt zijn. De beschouwing van de *de vier tijdperken des menschelijken levens*, benevens die van *den heilzamen invloed, welke deze vier tijdperken op het menschelijke leven uitoefenen*, behoort onzes inziens tot de meest belangrijke verhandelingen, welke in dezen bundel voorkomen, en kan zonder twijfel met groot nut gelezen worden.

In het *vijfde* Godsdienstige vertoog zegt de Schrijver; »SIMEON meende, dat de Messias het Joodsche volk tot eenen hoogen rang in de rij der staten zoude verheffen, en hetzelve tot het voorwerp van den lof en de bewondering der volkeren zoude maken." Is dit echter wel juist uitgedrukt, en wordt dit gevoelen van den Schrijver niet weersproken door hetgeen wij verder bij LUCAS in zijn Evangelie, Hoofdst. II:34, 35, lezen? Daar toch zegt SIMEON tot MARIA, dat JEZUS tot een val en opstanding voor velen in Israël zoude gesteld worden, en dat hoe groot en goddelijk een teeken Hij ook zijn zoude, en hoe blijkbaar het ook mogt wezen, dat Hij de van God beloofde Messias was, Hij nogtans groote tegenspraak zoude ondervinden; de gedachten aangaande het Messi-

siasrijk waren bij SIMEON zoo aardsgezind niet, integendeel schijnen zijne uitzigten bij uitstek helder en Evangelisch geweest te zijn. (Men zie de aanteekening van VAN DER PALM ter aangehaalde plaatse).

Zeer schoon is ons de *achtste* verhandeling, waarin over CHRISTUS als Gods Zoon gesproken wordt, voorgekomen. Met veel gematigdheid en schranderheid behandelt hier de Heer BRETSCHNEIDER de zoozeer uiteenloopende gevoelens, of JEZUS voor eenen God, die de menschelijke natuur en menschelijke gedaante heeft aangenomen, dan wel voor eenen mensch, die van goddelijke natuur geweest is, moet gehouden worden. Wij zijn het met hem eens, dat de beschrijvingen, die in de Heilige Schrift gegeven worden aangaande den persoon van CHRISTUS, voor de twee opgenoemde voorstellingen vatbaar zijn, ofschoon wij daartoe *Joh.* I:1: »in den beginne was het woord, en het woord was bij God, en het woord was God," ten betooge dat JEZUS wezenlijk een God zoude geweest zijn, niet zoo onvoorwaardelijk brengen willen; immers wordt dáár gezegd, dat het woord *bij God*, dus afgescheiden van hem was, en wanneer wij dan verder lezen: »het woord was God," dan kunnen wij niet aarzelen, om met terugzigt op het voorgaande aan te merken, dat deze laatste uitdrukking moet worden opgevat, en dusdanig worden omschreven, als of er stond: »het woord was bij God, ja het had de magt der God-

heid

heid ontvangen," waarmede dan zeer juist instemt, wat er op volgt: »door dat woord zijn alle dingen gemaakt." Wij beamen verder volkomen het gezegde van den Schrijver, dat, welke der beide voorstellingen omtrent CHRISTUS persoon men ook aanneme, in zijn verlossingswerk daardoor geene verandering gebragt wordt, en dat bij beide de Christen van zijne zaligheid kan verzekerd zijn. Verkeerd is het dan ook, volgens des Schrijvers gevoelen, en in strijd met den geest der Christelijke liefde, dat de Christenen elkander om dit verschil van opvatting haten, vervolgen en van de zaligheid willen uitsluiten. Veeleer behooren zij elkander in dit opzigt de vrijheid te laten, welke de eerste Christelijke Gemeenten elkander wederkeerig gedurende drie eeuwen gaven. Helt dan eenig Christen meer tot de eene dan tot de andere voorstelling over, hij behoeft zich deswegens niet te verontrusten, of te vreezen dat hij daardoor schade zijner ziele lijden zal; want de hoofdzaak voor ons is, dat wij allen CHRISTUS erkennen als den door God gezondenen Verlosser, dat wij zijne leer houden voor waarheid, die uit God is, dat wij zijne geboden getrouw onderhouden en zijn voorbeeld gewillig navolgen.

Het *elfde* vertoog, hetwelk tot opschrift heeft: *het is volbragt*, bij de overdenking op goeden Vrijdag, hebben wij met genoegen gelezen. Goed ontwikkelt de Schrijver de verschillende beteekenissen van dezen veelomvattenden uitroep: »het is

volbragt;" echter hadden wij wel gewenscht, dat de Schrijver de beteekenis van deze woorden met betrekking tot ons menschen wat meer op den voorgrond gesteld had; JEZUS had tot nu voornamelijk alles volbragt wat op des menschen verlossing van de zonden betrekking had, het Lam dat de zonde der wereld droeg, werd nu geslagt, en hierdoor was dus het groote plan Gods volbragt, om den door de zonde van Hem afgedwaalden mensch tot zich terug te brengen en wederom in zijne gunst te doen deelen.

Het *veertiende* Hoofdstuk, hoewel veel waars bevattende, is ons echter voorgekomen over het geheel niet zoo duidelijk te zijn. De Schrijver handelt hier over de beelden der onsterfelijkheid, welke de natuur ons aanbiedt, en plaatst voor zijne verhandeling de woorden van PAULUS, 1 *Cor.* XV: 35, 36. »Maar zal iemand zeggen: Hoe zullen de dooden opgewekt worden? En met hoedanig een ligchaam zullen zij komen?" Gij dwaas! hetgeen gij zaait, wordt niet levende, ten zij dat het gestorven zij." De Heer BRETSCHNEIDER spreekt nu wel over de onsterfelijkheid des geestes, en toont zeer juist aan, dat de wonderbare gedaanteverwisselingen der natuur deze onsterfelijkheid met hooge waarschijnlijkheid doen vermoeden, maar hij spreekt met geen enkel woord over het ligchaam, en hoe het met hetzelve gaan zal. De tekst, dien de Schrijver zich tot motto gekozen heeft, gaf daartoe toch allezins aanleiding, want dáár wordt

uit-

uitdrukkelijk van het ligchaam gesproken, en in dit geheele vijftiende Hoofdstuk van PAULUS eersten brief aan de *Korinthen* wordt de waarschijnlijkheid en mogelijkheid van de opstanding der ligchamen door beelden uit de natuur ontleend, aangetoond, hoezeer die ligchamen eene groote verandering ondergaan zullen; men zie vers 37, 38, 40, 42—44. Welke gevoelens men ook over dit moeijelijke leerstuk moge aankleven, de Schrijver had hetzelve niet geheel moeten ter zijde stellen, daar men nu zoude in het vermoeden komen, dat hij aan de voortduring en onsterfelijkheid van des menschen ziel alleen geloofde.

De *achtiende* en *negentiende* Hoofdstukken behooren zonder twijfel onder de belangrijkste en schoonste, die in deze verzameling voorkomen. Daarin beschouwt de Schrijver met groote naauwkeurigheid den Hemel en deszelfs natuurlijke gesteldheid; hij spreekt hiervan eerst volgens de oudste voorstelling, welke de menschen zich daarvan maakten, maakt vervolgens melding van de langzame maar zekere vorderingen, die men met betrekking tot de kennis van den Hemel gemaakt heeft, zoowel om daardoor de voortreffelijkheid van den mensch, die zulke groote geheimenissen kan uitvorschen, aan te toonen, als om den menschelijken hoogmoed ter neder te slaan, en zijne geringheid aanschouwelijk voor oogen te stellen, wanneer men bedenkt welk een zeer klein gedeelte van het heelal de aardbol is, en welk eene weinig

beteekenende schakel de mensch, de bewoner der aarde is, in de keten der levende wezens. Daarop treedt de Schrijver in eene Godsdienstige beschouwing des Hemels, toont aan, dat wij, wanneer wij bij het licht der rede slechts deze aarde alleen beschouwen, God kunnen leeren kennen, en onzen eigenen toestand regt inzien, zoodat wij bij het opzien naar den Hemel met diep gevoel onze geringheid moeten belijden: »Wij zijn niets, wat wij hebben is niets, ons leven is niets." Wij weten op deze schoone Godsdienstige vertoogen niets aan te merken, en prijzen derzelver lezing bovenal aan.

Van de overige Hoofdstukken zullen wij zwijgen, dezelve hebben ons alle in meerdere of mindere mate voldaan. Voornamelijk heeft ons het *vijf en twintigste* vertoog, waarin over de vereeniging van het goddelijke en menschelijke in CHRISTUS, in betrekking beschouwd tot het menschelijke leven, gehandeld wordt, bijzonder genoegen gegeven.

Wij eindigen onze beschouwing over dit allezins nuttig werk; de aanmerkingen, die wij in gemoede gemeend hebben te moeten maken, waren noch vele, noch van overwegend belang, weshalve wij deze lettervrucht van den beroemden Heer BRETSCHNEIDER in alle opzigten aan het Godsdienstige Nederlandsche publiek ter lezing durven aanbevelen.

Wij zeggen tevens den Eerw. Heer VIEHOFF onzen

zen dank voor de vertaling, die hij wel op zich heeft willen nemen. Wij meenen dat hij door dezelve de Nederduitsche letterkunde met een nuttig Godsdienstig handboek heeft verrijkt. Over de naauwkeurigheid der vertaling kunnen wij niet oordeelen, aangezien wij het oorspronkelijke werk bij deze beoordeeling niet in handen hadden. Wat taal en stijl aangaat, deze kwamen ons zeer zuiver voor. Wij hebben slechts twee fouten kunnen opmerken, namelijk op bladz. 118 staat: »geestelijke goederen, die de mot en de roest niet *verderft*," moet zijn: niet *verderven*; op bladz. 161: »die in geen s'menschen hart is opgekomen," moet zijn: geen 's menschen hart.

Wij durven ten slotte den Vertaler allezins aanmoedigen, om, volgens zijn zeggen in de inleiding, indien dit werk even gunstig mogt worden opgenomen, bij ons als bij anderen, (waaraan wij niet twijfelen) een tweede stuk onder denzelfden titel te doen volgen.

Proeve van eene letterlijke getrouwe vertaling van het Evangelie naar JOHANNES. *Met ophelderende aanteekeningen*, *door* G. STEENHOFF, *Predikant te* Oudewater. *Te* Oudewater, *bij* T. H. Kroon, 1845. *VIII en* 192 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1,50.

Het Evangelie van JOHANNES was den Eerw.

STEENHOFF om meer dan ééne rede onder de Bijbelboeken dierbaar en gewigtig geworden, en werd het later nog te meer, toen hij het voor zich zelve vertaalde en ophelderde. Het is de vrucht van dezen arbeid, dien hij hier aan het Godsdienstig publiek aanbiedt; iets dat hij zelf erkent niet zonder schroom gedaan te hebben, maar waartoe vooral de gedachte van eene letterlijke getrouwheid hem deed besluiten.

Inderdaad, zijne vertaling is letterlijk getrouw, meer dan eenige andere tot dus verre uitgegevene. Vooral onderscheidt zij zich door naauwkeurige teruggave van den periodenbouw en de woordschikking van den Evangelist, iets dat in den Johanneischen stijl veel minder hinderlijk in het lezen, als b. v. bij den Paulinischen, en dikwijls van veel aanbelang voor den zin is.

Iets eigenaardigs is des Schrijvers verdeeling, die niet de gewone kapittelverdeeling, maar zijne eigene, zeer juist gekozene afdeelingen volgt.

De Grieksche tekstrecensie, die door zijn Eerw. ten grondslag der vertaling gelegd is, is die van KNAPP, zoo als die door C. G. G. THEILE is uitgegeven (*Lips.* 1822). Op de weinige plaatsen in dit Evangelie, wier echtheid verdacht is, heeft hij zich bescheidenlijk uitgelaten; aan de eene zijde zonder noodeloos in onderzoekingen te treden, die in de school behooren, aan de andere zijde tevens den lezer niet onkundig latende van den bestaanden twijfel.

De

De aanteekeningen zijn doorgaans kort doch duidelijk, en dragen veel bij tot regt verstand van den tekst. De Schrijver toont er in, geen slaafsch navolger van anderen te zijn, maar zijn eigen gezond verstand en natuurlijk gevoel te volgen, dat ook, wanneer men geenen eigenlijken Commentaar schrijft, doorgaans de beste hermeneutiek is. — In die aanteekeningen zal echter bij lang niet ieder het met hem eens zijn; iets dat ook bij eenen zoo diepzinnigen, vaak mystieken schrijver als JOHANNES wel onmogelijk is.

Onder anderen zou Referent wel willen vragen, waarom de Schrijver bij zijne verklaring (bl. 64) van de woorden des Zaligmakers, Cap. VI: 54: »die mijn vleesch eet, enz." »gelooven in Hem »den gekruisten en daardoor deel erlangen aan al »de heilvolle gevolgen van zijn leven en sterven," ook nog gevoegd heeft: »zoodat men Hem erken»nende als den van God gezondenen, den Zoon »des Vaders, van Hem leert, op Hem vertrouwt, »Hem gehoorzaamt en navolgt; waardoor men »leert denken, gevoelen, willen, spreken en han»delen als Hij, alzoo in de naauwste gemeen»schapsbetrekking tot Hem komt, waardoor men »leeft gelijk Hij."

Waarom moet er dat *hier* bij? Zegt JEZUS zelf niet; »het brood dat ik geven zal is mijn vleesch, »dat ik geven zal voor het leven der wereld." Derhalve; alleen zijn dood. En hoe noodzakelijk

 ook

ook hét andere zij, het wordt hiér niet bedöeld. Men verwatere toch eenen zoo kernachtigen schrijver niet als JOHANNES is; men neme hem toch geheel naar den letter.

Zoo ook bl. 108, Cap. XI: 25: »Die in mij »gelooft zal leven enz." Verklaring: »leven naar den geest, al stierf hij ook naar het ligchaam." Sterft dan de geest van den ongeloovigen bij den dood zijns ligchaams? Ligt niet de zin van 's Heeren gezegden veel dieper? Behoort het niet onder die woorden, in het Evangelie van JOHANNES zoo menigvuldig, waarvan de discipelen den waren zin eerst *na* zijne opstanding leerden verstaan, en het moge mystiek luiden, tot die woorden, die nog heden de geloovige Christen vaak beter dan de geleerde exegeet leert verstaan?

bl. 116. De verklaring des Schrijvers over de moeijelijke plaats, Cap. XII: 7, is zeer problematisch. Ons komt de door hem verworpene aanmerking van KUINOEL, dat MARIA niet wist dat JEZUS weldra sterven zou, zeer gegrond voor. Hoe weet de Schrijver dat MARIA meer dan JOHANNES een rein, nederig, kinderlijk gemoed met een luisterend oor en denkenden geest bezat? Is dat te stellen hier geene *petitio principii?*

Liet de ruimte het ons toe, wij zouden met den Schrijver gaarne, naar zijn verlangen, nog in meerdere wisseling van gedachten treden, b. v. over de beteekenis der woorden λογος en πνευμα bij

bij JOHANNES, vooral met het zoo diepzinnige, diep mystieke, de innigste wijding des ganschen Evangelies bevattende gedeelte, Cap. XIV—XVI.

Ter proeve der vertaling kiezen wij Cap. XV: 1 en verv.

»*Ik* ben de wijnstok, de ware, en mijn Vader »is de landman. Elke rank in mij geen vrucht-»dragende, Hij neemt dezelve weg; en elke vrucht-»dragende rank, Hij zuivert dezelve, opdat zij »meerdere vrucht drage. Reeds zijt *gij* rein, om »het woord, dat ik tot u sprak. Blijft in mij, »en *ik* (zal) in u (blijven). Gelijk de rank geene »vrucht kan dragen van zich zelve, indien zij niet »in den wijnstok blijft, even zoo *gij* niet, indien »gij niet in mij blijft. *Ik* ben de wijnstok, *gij* »(zijt) de ranken, die in mij blijft, en in wien »ik (dus blijf) die draagt veel vrucht, omdat gij »zonder mij niets kunt doen."

Wat wij nog wel meer zouden verlangd hebben? Eensdeels, meer aanwijzing van het diepe en rijke in dit Evangelie. Durfde de Schrijver niet? Was hij bevreesd voor den blaam van mysticisme? Juist dat is hetgeen wat voor het publiek dat hij zich voorstelde, eene behoefte is, juist die zouden zulke opmerkingen het best begrepen hebben. — En, ten andere, van iemand die, voor zich zelven, van de kracht van dit Evangelie zulke gemoedelijke ervaring heeft, die het zoo in zijn eigen hart heeft leeren verstaan, wien het zóó dierbaar is, van hem zouden wij, ten behoeve

van

van dieselfde lezers, gaarne eenige praktikale, in gemoed en innig geestelijk leven ingrijpende aanteekeningen gehad hebben. Misschien heeft de Schrijver daarvan wel iets op het papier. Het zij hem bij déze ten behoeve van het Godsdienstig publiek afgevergd. — Hij zal er den dank, dien hij door *dezen* arbeid verdiend heeft, mede verdubbelen.

Een woord aan mijne Medechristenen, bij gelegenheid van het schrijven des Pausen aan zijne R. C. Leeken. Van V. K. *Te* Amersfoort, *bij* W. J. van Bommel van Vloten, 1844. 25 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,50.

Naast de romans is de Theologische polemiek de beste speculatie voor de uitgevers; zij levert zelfs, in doorsnede nog meer dan gene op. Menig die ze op titel of goedkoopte af aanschaft. Aan de eene zijde moge het voordeel hebben, het heeft aan de andere zijde dit nadeel, dat daardoor een aantal ongeroepenen zich aan het schrijven zetten, ons met een vloed van vlugschriftjes overstelpen en den soliden boekhandel benadeelen. Tot de ongeroepenen behoort de Schrijver van dit stukje. In hoogdravenden stijl geschreven, beginnende: »Gouden wijsheid! Zoo roept de slaaf, die eindelijk van het juk eens barbaarschen meesters verlost is!" bewijst het niets hoegenaamd, dan alleen dat

dat de Schrijver een ware Protestant is, en een tamelijk goeden stijl heeft. — Van de kerkgeschiedenis is hem wel eens een enkel punt, doch zeer onkritisch, medegedeeld. Tot bewijzen: bladz. 15. »Zij (de Roomsch Catholieken) hebben in het La»tijn hunnen Bijbel naar hunnen zin verdraaid, »geschreven (de *Vulgata*)." bl. 17: »Hoedanig »is dan hunne Latijnsche Bijbel of Vulgata bijeen»geflanst?" bl. 21: De duivelsche leer van zijne »(des Pausen) zwarte lijfgarde, de Jesuiten." Eindelijk de inderdaad vernuftige noot bl. 12, maar die wij toch als eene curiositeit mededeelen: »De »eerste Bisschoppen van *Rome* hebben niet alleen »voor het zamenstel hunner zinnelijke godsver»eering van Joden en Heidenen, de uitwendige »plegtigheden als geleend, maar zelfs hun geeste»lijk en werelsch gezag was op de fabelachtige »overleveringen der oudheid gegrondvest. Gelijk »Jupiter van het Romeinsche kapitool zijn opper»gezag over de volken der aarde door zijn blik»semvuur handhaafde, alzoo trachtten zij ook in »navolging hiervan de volken van *Europa* met »hunne banbliksems te verschrikken. Mogt het »vuur derzelve in onze dagen hoe langer hoe »krachteloozer worden!"

Schrijver en uitgever besteden liever hunnen tijd en kosten aan de vertaling van iets goeds als het volgende, in nederig klein 8vo en met blaauw omslagje verschijnend:

Evan-

Evangelische raad tegen Roomsche verleiding. Een gesprek dat alle Protestanten wel lezen mogen. Naar het Hoogduitsch van W. TRETZEL, *Predikant te* Elpersdorf. *Te* Amsterdam, *bij* S. J. Prins, 1845. 84 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 0,30, *bij* 12 *exemplaren f* 0,25.

Zulke boekjes mogen vrij vertaald worden. In lang heeft Referent niets gelezen waarin het geheele geschil tusschen Protestanten en Roomsch Catholieken zoo volledig, zoo kort, zoo populair, zoo ter goeder trouw, zoo overtuigend, zoo klaar wordt voorgesteld. De Schrijver bezit, bij zijne talenten, waarvan belezenheid en fijn oordeel het minst niet zijn, de gave om die te masqueren, en tot de geringste verstanden af te dalen. Zelfs wanneer hij een spreeuwachtig *argumentum ad hominem* gebruikt, is het *ad rem.* De vorm is: een gesprek van eenen wel onderlegden Protestant, met eenen diep onkundigen, onverschilligen geloofsbroeder, die door eenen Kapellaan, tegen het Protestantismus ingenomen, omgepraat, op het punt van over te gaan gebragt is, en eindelijk, uit deelneming met zijne omstandigheden, eenig geld ontvangen heeft. Hij wordt van stap tot stap terug gebragt, eindelijk tot diep berouw en schaamte over zijne vorige onkunde en laauwheid omtrent den Christelijken Godsdienst, met ver-

vermaning om voortaan Gods woord meer te lezen, de Kerk getrouw te bezoeken, aandachtig te luisteren, en vooral te bedenken, dat het »doel »van ons leven iets anders is dan geld te verdie- »nen, vermaak na te jagen en bij de menschen »in eere te zijn."

Wat ons nog meer bevallen heeft is de goede trouw, waarmede de Schrijver de Roomsch Catholieke kerkleer voorstelt, de gematigde toon, waarop hij haar tegenspreekt, nergens geen schimpend of onedelmoedig, schaarsch zelfs een satyrisch woord, hij heeft de gave om zijn vernuft in te houden. Tevens is het gemoedelijk, warm, praktikaal van toon. Één ding vindt men er daarenboven in, dat in de polemiek van den dag doorgaans over het hoofd gezien wordt en toch hoofdpunt is: de leer van LUTHER, regtvaardiging *door* het geloof, *om* CHRISTUS wil, *uit* genade, *tot* heiligmaking. Veel kunnen wij der Roomsch Catholieke Kerk vredeshalve toegeven, erkennen zelfs dat zij, op het punt van JEZUS Godheid, kerkelijk regtzinnig is, maar op dat punt, zonder hetwelk het Evangelie geen Evangelie meer is, is zij *antichristelijk*. Haar Trentsche Concilie leert: (Sessio VI, de *iustif.* Can. XII) »indien iemand zegt, dat het regtvaar- »digmakend geloof niets anders is dan een ver- »trouwen op de goddelijke barmhartigheid, die »om CHRISTUS wil de zonden vergeeft, of dat het »dit vertrouwen alleen is, waardoor wij geregt- »vaardigd worden, die zij vervloekt."

Ove-

Overigens doet de Schrijver aan het Concilie van *Trente*, tegenover *Rome*, volkomen regt, (bl. 37—41). Met één woord, het boekje is, voor dat doel, waar het voor bestemd is, bij uitnemendheid geschikt. *Alle* Protestanten mogen het wel lezen, allen die op eenen bezadigden, Christelijken, warmen toon het verschil tusschen ons en hen wenschen te leeren kennen. Wie het bij getallen neemt, om het te verspreiden, doet een goed werk. Geef het vooral hen in de hand, die aan verleiding blootstaan. Het is eene kleine, maar volkomen voorziene wapenkamer.

De Vertaler heeft eene zeer goede vloeijende overzetting geleverd. Bij eenen volgenden druk, dien wij spoedig wachten, moet men op enkele plaatsen eene kleine aanteekening tot verduidelijking voegen, b. v. bl. 61 wat scholastieken zijn. En een en ander rectifiëeren, als bl. 17, wat er aan het slot, van de Openbaring van JOHANNES gezegd wordt, want dat heeft alleen op *dat* boek betrekking; bl. 79 wat dáár gezegd wordt over de verschillende sekten, want die waren buiten den schoot der vrijzinnige algemeene Kerk; bl. 77 omtrent de Fransche revolutie; bl. 49 de niet historische opgaaf van de oorzaak der heiligenvereering enz.; bl. 53 het bewijs tegen het onthouden van den beker. Het boekje is te goed om er door ontsierd te worden en der partij wapenen in de hand te geven. — En dan moet men op bl. 77 liever schrijven: FRANÇOIS DE SALES, Mad. GUY-

GUYON; bl. 79 *Petro-Brusianen*; BOOS liever weggelaten, die al te donker mystiek was.

Het boekje is goedkoop. Zes Centen voor een vel zeer goede letterdruk, bij dozijnen slechts 5. De Heer PRINS hebbe dank. Een goed debiet beloone hem.

Jesuiten-Spiegel. — Eene ernstige waarschuwing voor overheden en burgers, door Pater F. S. AMMANN, *schrijver van:* Opent de oogen, gij kloosterverdedigers! *enz. Te* Amsterdam, *bij* Weytingh en van der Haart, 1844. 102 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 0,60.

Een klein boekske, geschreven door een man, die, ten gevolge van zijne vroegere naauwe betrekking tot de Roomsch Catholieke Kerk en hare hoogere en lagere dienaren, met behoorlijke kennis mag heeten toegerust; maar nu, tot beteren zin gekomen, evenzeer verfoeit en veroordeelt wat hij, in het tegenovergestelde geval, misschien zou hebben voorgesproken of verdedigd. Daarom welligt mag de *zaakkundige* AMMANN niet geheel en al de *onpartijdige* beoordeelaar heeten. Waar, al te waar helaas! is in de meeste opzigten wat hij vermeldt van eene orde, die zich onbeschaamd genoeg vermeet, den heiligen naam des Heiligen bij uitnemendheid te schenden en te misbruiken. Waar, al te waar, helaas! dat de rijkste men-

schelijke taal schier te arm is om de gruwelen en onheilen uit te spreken, welke LOYOLA's volgers over staten, volken en geslachten hebben verspreid, en — met of zonder bedeksel — *nog* dagelijks verspreiden. Uit dien hoofde zal wel niemand de alles behalve soetsappige beschrijving van der Jesuiten aard, bedrijf en doel geheel en al kunnen wraken of veroordeelen, noch ook den billijken wensch behoeven te onderdrukken, of de betamende bede terug te houden, dat hun invloed in ons Vaderland, en op den Godsdienstigen zin van derzelver bewoners — roomsch of onroomsch — worde of blijve gefnuikt en belet. Maar niemand, wie hij ook zij, vergete toch ooit de gelijkenis des Heeren van het onkruid en de tarwe, of miskenne de noodzakelijkheid van beider gelijktijdig bestaan op den akker der wereld; noch loope den tijd vooruit, dien de groote Landman heeft bepaald om zijnen dorschvloeren te zuiveren! En bovenal houde een iegelijk in het oog, dat het Evangelie, naar deszelfs geest en letter, ook daar, waar men de waarheid haar regt laat wedervaren, en het kwade gispt of ter waarschuwing blootlegt, *de zachtmoedigheid* nimmer wil hebben vergeten. Echter kan het zijne nuttigheid hebben, dat deze teekenen des tijds, welke over het algemeen, Gode zij dank! nog elders te huis behooren, onder de oogen van velen onzer land- en geloofsgenooten worden gebragt, ten einde een iegelijk zich zou kunnen wachten voor schade; of menigeen misschien

schien, zijn eigene beeldtenis — van meer nabij of verre — in dezen spiegel aanschouwende, een' afschrik moge krijgen van de wegen en werken der duisternis, en met boete en berouw terugkeere op zijne schreden!

Hoe moeten wij ons, bij het toenemend Seperatismus in onze Hervormde Kerk gedragen? Een ernstig woord ter bevordering van liefde en vrede. Te Utrecht, *bij* J. G. van Terveen en Zoon, 1844. 56 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is ƒ* 0,60.

Te loochenen valt het geenszins, dat zich, sedert eenige jaren, aan den gezigteinder van de Hervormde Kerk donkere onweerswolken zamenpakten, die met eene geweldige uitbarsting dreigden. En het is alles behalve alarm schreeuwen of oproer kraaijen, wanneer men dit opmerkt en aan den dag brengt; maar wijsheid en christenzin, daarentegen, en het kenmerk van hartelijke belangstelling in het waarachtig belang van stad- en land- en geloofsgenoot, die den bezadigden en gemoedelijken opmerker van de teekenen dezes veel bewogenen tijds de pen in handen geeft, om te dien einde belangrijke wenken te verspreiden, die ja wel niet nieuw zijn, maar toch in allen opzigte wetenswaardig en behartigenswaardig, ge-

lijk zij in alle omstandigheden deugdzaam en houdbaar zullen worden bevonden.

De ongenoemde Schrijver — die echter, blijkens zijn eigen getuigenis in het voorwoord, tot den geestelijken stand behoort, en in wien wij een van Utrecht's waardigste kerkleeraars meenen te hebben herkend, wiens anonymiteit wij gaarne eerbiedigen, — begint zijne voorstelling met een beknopt overzigt over de Christelijke Kerk, zoo als in deze, vroeger en later, verscheidenheid van inzigten en meeningen ontstond, die eindelijk, inzonderheid in de Protestantsche Kerk (bepaaldelijk in het Kerkgenootschap der Hervormden in ons Vaderland) verdeeldheid van begrippen in zaken des geloofs, en eindelijk *eene neiging tot afscheiden*, een onrustbarende en verderfelijke *geest van separatismus* deed geboren worden. Hij spoort de oorzaken van dit verschijnsel na, en meent waarlijk niet ten onregte, dat de loop der omstandigheden — gelijk die doorgaans veel ontwikkelen, — ook hier voornamelijk behoort in aanmerking te komen. Toegestemd nu ook, dat dit verschijnsel altijd hebbe bestaan, en eene volle overeenstemming in zaken des geloofs onmogelijk en weinig begeerlijk mag heeten; gelijk, van een' anderen kant, zulk eene verscheidenheid van begrippen hare nuttige en noodzakelijke zijde heeft: er moet toch in dezen worden *gehandeld*, en werkeloos aanschouwen of stil zitten ware hier zondig en onverantwoordelijk; omdat de strijd, door die ver-

verdeeldheid voortgebragt, te vaak met bitterheid wordt gevoerd, en alzoo de geest der liefde wordt uitgebluscht; omdat *godsdiensthaat* den reeds zwaren druk, onder welken het Vaderland gebukt gaat, nog dreigt ontilbaarder te maken en tot bezwijkens toe te vermeerderen; en omdat het *de zaak der godsdienst* geldt. Belangrijk wordt dus in allen opzigte de vraag: hoe zich in dezen te gedragen? belangrijk voor mannen, aan wie het bestuur over anderen is opgedragen; belangrijk voor de Bestuurders onzer Kerk; voor die door leer of geschrift anderen voorlichten; voor elk lid der Hervormde Kerk, die geroepen wordt om het zijne te doen. En nu gaat de Schrijver, zonder eenigen zweem van meesterachtigheid of betweterij, eenige middelen opsommen en voorstellen, van welke hij zich — en met het hoogste regt voorzeker! — de meest gekenschetste uitkomsten meent te mogen beloven. *Verdraagzaam zijn*, noemt hij het eerste, dat in dezen gevorderd wordt; verdraagzaamheid, niet uit onverschilligheid, maar uit liefde ontsproten, en uit gevoel der heilige verpligting om *één van hart en één van zin* te wezen; verdraagzaamheid, echter, die nimmer in eenige zwakheid mag ontaarden, waardoor slechts de geest des kwaads te meer veld zou komen te winnen, en de heilige overtuiging der waarheid zou moeten worden ten offer gebragt. *Gematigdheid en wijze bedachtzaamheid* worden, verder, aanbevolen. *Hooge belangstelling in al-*

 les,

les, *wat op de godsdienst betrekking heeft*, staat, wijders, in deze rei. Daarbij voegt de Schrijver *het terugkeeren tot een vroom en kinderlijk geloof* en een *christelijk vrome wandel.* Al deze bijzonderheden worden met eene zeldzame naauwkeurigheid, die de beknoptheid toch geenszins in den weg staat, ontwikkeld, zeer bevattelijk voorgesteld, en hoogst gemoedelijk aangedrongen. Het geheel voldoet in allen deele aan het opschrift: het ademt den geest van ernst, liefde en vrede, en doet zoowel het verstand als het hart des Schrijvers hooge eere aan. God geve, dat zijn woord ingang vinde en plaats behoude! Het boek vinde vele, zeer vele lezers, — meer nog, die deszelfs inhoud bewaren en in beoefening brengen!

De leerstukken der Protestantsche en der Roomsch-Catholieke Kerk, met elkander vergeleken en aan den Bijbel getoetst. Voor huisgezinnen, catechisatiën en scholen, door J. H. CARPENTIER ALTING. *Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck. 183 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is ƒ* 1,80.

De bekwame ALTING, — mede ook al een vergeten man op een afgelegen plaatsje, — die zich door velerlei nuttige geschriften bij het Nederlandsch publiek reeds verdienstelijk heeft gemaakt, levert ook in het bovenvermelde stukje een bewijs

wijs van zijn' ijver en zijne zucht, om het aantal middelen te vermeerderen, die strekken kunnen om, in den steeds voortdurenden, en niet zelden onberaden aangestookten strijd tusschen Protestantisme en Catholicisme van beide kanten behoorlijk te zijn toegerust, of tot een gegrond en gematigd oordeel te leiden. Te loochenen valt het niet, dat het beide de geschilvoerende, of althans in onzen tijd vooral, meer dan ooit, zoo het schijnt, vijandig tegen elkander over staande partijen aan de noodige kennis en het onontbeerlijk oordeel des onderscheids ontbreekt. Deze gaping nu kan beiderzijds uit dit zijn boekske, des begeerende, worden aangevuld; en in zoo verre zou de Schrijver zijne moeite, daaraan besteed, beloond en zijn doel bereikt kunnen zien. Mogt het daartoe iets bijdragen dat menigeen de toevlugt leerde nemen tot de eenige en onwankelbare regelmaat des geloofs, — de Bijbel, — gezegend, voorzeker, ware zijn pogen! Maar zal niet hij, die van kindsbeen af is gewend geraakt om verstand en geweten onvoorwaardelijk aan den leidband der Roomsche geestelijkheid te laten binden, hardnekkig blijven weigeren, of gehoor geven aan het verbod van zijn' geestelijken vader, om van een' ketter eenigen raad of de minste voorlichting in zaken des geloofs aan te nemen of te dulden? En zoo zal — voor het grooter deel althans, naar wij vreezen — des Schrijvers doel, hoe goed en edel anders, slechts ten halve bereikt kunnen

worden. Overigens meenen wij de lezing van het boek aan allen, die het om onderzoek der waarheid te doen is, met alle ruimte te kunnen aanbevelen.

MARIA *en* MARTHA. *Lektuur voor Christenvrouwen en moeders. In afleveringen. Te* 's Gravenhage, *bij* K. Fuhri *en later bij* S. E. van Nooten, *te* Schoonhoven, 1844. *De prijs is f* 4,80 *per jaargang.*

De eerste helft van den eersten jaargang dezes oorspronkelijken en bij eene verlicht godsdienstige natie zoo geheel te huis behoorenden werks, ligt voor ons. Over het algemeen nam Referent met veel genoegen kennis van deszelfs inhoud, en meent de Schrijvers en den Hoofdredacteur, bijaldien zij getrouw blijven aan het in de Inleiding aangevoerde, om vooral »eenvoudige, huiselijke of godsdienstige verhalen" te leveren en op te nemen, en inzonderheid ook aan tafereelen uit het gebied der vaderlandsche geschiedenis, tot Nederlandsche voorbeeldige vrouwen en moeders betrekkelijk, plaats te geven, eene niet ongunstige ontvangst te durven beloven. Men blijve toch in het bijblad — *Moeders schoot* — vooral zorgen om laag genoeg tot de bevatting af te dalen van het kind, dat dáár, aan die heiligste en dierbaarste plaats, de eerste kiemen van kennis en deugd zal kunnen ontvangen, en er zal ook hierdoor een grondslag te meer zijn gelegd, om in

ons

ons Vaderland het aantal godsdienstige dochters en moeders te vermenigvuldigen, die zich niet langer als roofdieren werpen op de voortbrengselen der Gallische stoomfabriek, maar iets degelijks en nuttigs verlangen en op prijs stellen.

Karaktertrekken en Historische Fragmenten uit het leven van den Koning van Pruissen, FREDERIK WILLEM III, *verzameld en uitgegeven door* R. F. EYLERT. *Uit het Hoogduitsch naar de derde, op nieuw herziene uitgave, door* A. H. VAN DER HOEVE, *Predikant te* Keppel. *Eerste Deel. Te* Amsterdam, *bij* ten Brink en de Vries, 1844. *XXIV en* 378 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,90.

Het boek, dat wij hier aankondigen, heeft in *Duitschland* grooten opgang gemaakt, en verdient dien ook te maken onder ons, want het leert ons niet alleen eenen man kennen, die hoog geplaatst was, en daarom reeds bijzondere opmerking waardig is; maar ook een man, wiens regering in een' hoogstmerkwaardigen tijd inviel, en die, (hetgeen alles zegt,) door zijnen godsdienstigen en zedelijken zin, door zijnen Christelijken geest, en door zijnen vromen wandel uitmuntte boven vele van zijnen rang, en toch niet schitteren wilde, door zijne daden. EYLERT, die als Hofprediker, meer dan 30 jaren, met den Koning omging, in vele gevallen zijn vertrouwde was, en hetgeen

hij in hem zag, van hem hoorde en met hem sprak, aanstonds opteekende, heeft dezen verzamelden schat nu aan het publiek medegedeeld, en den braven Vorst voorgesteld, gelijk hij werkelijk was, en hij hem in zijne stille grootheid gezien en gekend heeft. Van daar, dat men hem kan gadeslaan in allerlei betrekkingen en omstandigheden, en zijne stille grootheid bewonderen en toejuichen moet.

Men verwachte hier echter geene levensbeschrijving, maar, gelijk de titel zegt, *karaktertrekken* en *historische fragmenten*, onder bepaalde rubrieken voorgedragen. De *eerste afdeeling* geeft eene *beschrijving van het eigenaardige des Konings*, zijne *ligchamelijke gestalte*, *leefwijze en tafel*. De *tweede afdeeling* beschrijft de *eigendommelijkheid naar den geest*. Hier wordt over 's Konings *gezond menschelijk verstand*, *verbeeldingskracht* en *geheugen* gehandeld. In de *derde*, zeer uitvoerige *afdeeling*, wordt het *eigendommelijke van zijn karakter ziel- en geschiedkundig beschouwd*. Hier wordt gesproken over *waarheid en waarheidszin* van den Vorst, zijne *standvastigheid*, *zachtaardigheid*, zijn *vertrouwen* en *mistrouwen*, zijne *teedergevoeligheid*, *grootmoedigheid*, *blijmoedigheid* en *opgeruimdheid*, *kinderlijke gemoedsstemming*, *godsvrucht*, *belijdenis* en *vrome zelfverloochening*. Eindelijk beschrijft EYLERT in de *vierde afdeeling het leven des Konings in zijne lusthoven*. Het ontbreekt hier dus niet aan een rijk-

dom

dom van belangrijke onderwerpen. En deze worden op eene eigenaardige wijze ontwikkeld, zoodat elke karaktertrek eerst op zich zelve voorgesteld en daarna geschiedkundig wordt toegelicht. Men heeft dus in dit boek het nuttige en aangename gelukkig vereenigd, en men kan het in vele opzigten beschouwen als eene *zedekunde in voorbeelden*. De lezer vindt hier rijk voedsel voor verstand en hart beide, en wordt zoowel door het gewigt der behandelde zaken, als door de geschiedkundige feiten tot lezen uitgelokt. Het boek verdient daarom van alle zijden aanbeveling, en mag onder de degelijke werken geteld worden. Geschied-, mensch- en zedekunde zijn hier, als om strijd, bevorderd, en de godsdienstige, zuivere en kalme toon des Schrijvers geeft aan het geheel eene wezenlijke en duurzame waarde. Het verwondert ons niet, wat de Vertaler meldt, dat dit boek in *Berlijn* zelve schier in geen huisgezin gemist wordt, en als één stichtelijk boek bij huiselijke godsdienst door velen gebruikt wordt.

De Schrijver stelde dit werk in 73 jarigen leeftijd zamen. Men kan dit ook wel ontdekken aan eene soort van uitvoerigheid in stijl en voordragt, die den ouderdom wel eens eigen is. Doch hij was met zijnen Vorst ingenomen en het schrijven over hem was hem een ware wellust. Hij schrijft: »Nu de onvergetelijke van ons gescheiden is, en wij hem begraven hebben, vloeijen reine tranen van eerbied en dankbaarheid, aan

zij-

zijne nagedachtenis gewijd, en alles, wat ik doen kan, is met opregtheid te belijden, DAT IK GEEN' BETEREN MENSCH EN CHRISTEN BUITEN HEM GEKEND HEB." Als proeve geven wij, waar het boek openvalt, het volgende op bladz. 28: »Hij had er een' bewonderingswaardige slag van, om treffende antwoorden te geven, en zijn *coup d'oeil* was zoo juist en vaardig, dat hij zich nooit lang behoefde te bedenken." Als voorbeeld wordt hier het volgende verhaald: »Bij de organisatie van den landstorm tot den grooten vrijheidskamp, had het daartoe gekozen bestuur den voorslag gedaan, om op de veldmutsen der manschappen dit krachtvolle opschrift te plaatsen: »die de wapenen niet »opvat, is een eerlooze." Toen dit den Koning ter goedkeuring werd voorgelegd, antwoordde hij oogenblikkelijk daarop: »dit opschrift is te ruim; het zegt te veel en is onbillijk. Hoe vele bekwame en wakkere mannen zijn er niet in het land, die door ouderdom, beroepsbezigheden, ongesteldheden en familiebetrekkingen als anderzins verhinderd worden de wapenen op te vatten, en onmiddelijk aan den strijd deel te nemen, die echter te huis door hunnen invloed voor de goede zaak in velerlei opzigt nuttig kunnen zijn; de zoodanigen kan men toch geene eerloozen noemen. Neen, laat het opschrift zijn:

Met God voor Koning en Vaderland."

»Hoe geheel anders klinkt dat! het groote, rustige doel en het krachtige met beweegredenen voor-

voorziene middel vloeijen hier te zamen in eene heldere, korte en verhevene stelling. En wat heeft dit eenvoudig woord niet uitgewerkt in de harten van alle dappere en moedige zonen des Vaderlands! Het is voor altijd het *schibboleth*, het herkenningswoord, de leuze voor alle *Pruissen* geworden en weergalmt, gelijk schel trompetgeschal, door het gansche Vaderland, van de eene grens naar de andere. Hoe wist de overledene Vorst op de regte wijze en regt gevoelig den geest des tijds en het hart zijns volks te treffen."

De Eerw. VAN DER HOEVE heeft, met dit boek in onze taal over te brengen, inderdaad aan ons publiek eene groote dienst bewezen, en de Uitgevers hebben door den compressen, en toch duidelijken druk het aankoopen van hetzelve, zooveel in hun was, trachten te bevorderen. Wij hopen, dat beide hun doel door een ruim debiet bereiken zullen.

Christelijke Volks-Almanak voor het jaar 1846. *Derde Jaargang. Te* Amsterdam, *bij* P. N. van Kampen. 160 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 0,60.

Deze Christelijke Volks-Almanak, waarvan nu de derde jaargang verschenen is, hebben wij over het algemeen met groot genoegen gelezen. Daarin toch komen belangrijke onderwerpen voor, zoowel in poëzy als proza, en de godsdienstige toon die voor het grootste gedeelte in dezelve heerscht,

draagt

draagt niet weinig bij om de belangrijkheid van deze Almanak te vermeerderen. Wij zullen ons met eene korte opgave van de voornaamste stukken, die in dezelve voorkomen, vergenoegen. Na de kalender, aan wiens naauwkeurigheid wij niet twijfelen, en welke door godsdienstige toespraken bij elke maand verrijkt is, heeft ons het stukje ABRAHAM en LOTH, of *de waarde van den huiselijken vrede*, wel voldaan; daarin wordt het edele gedrag van ABRAHAM, dien alle twist met LOTH vermijden wilde, en het aan hem zelven overliet, om zich een stuk lands uit te kiezen, waar hij zich met der woon zoude vestigen, nu geene langere zamenwoning van hen beide mogelijk was, aanschouwelijk en tot een waarschuwend voorbeeld voor oogen gesteld. Onder de dichtstukken, die in dit werkje voorkomen, heeft ons bijzonder getroffen dat, hetwelk *de Zondag-morgen* tot opschrift heeft, en ons van de hand des beroemden dichters ROBIDÉ VAN DER AA geworden is. De regt godsdienstige toon, die daarin heerscht, en de schoonheid der verzen zelve, doen hetzelve eene waardige plaats in dezen bundel beslaan. Het dichtstuk, getiteld: *Aan mijne Schoonouders*, *bij het naderende einde des jaars* 1844, van den Heer R. P. VERBEEK, is ons voorgekomen der lezing allezins waardig te zijn.

Onder de stukken echter, welke in dezen Almanak, volgens ons gevoelen, vooral de aandacht der lezers tot zich moeten trekken, behoort *voor-*

eerst

eerst het verhaal van een Zwitserschen boer JACOB GUIJER, genaamd *kleinjogg*, (wiens portret wij hier tevens vinden). Daarin toch wordt ons een hoogstbelangrijk onderrigt gegeven, en ons in het voorbeeld van gemelden Zwitser aangetoond, hoezeer een vlijtige arbeid, gepaard met zuinigheid en overleg, ook vervallen zaken kan herstellen, en wat de mensch vermag, wanneer hij slechts wil, om op eene eerlijke wijze zijn aardsch geluk te verzekeren. Vervolgens heeft ons niet minder voldaan het stukje, getiteld: *Pacalsdorp*, en wel omdat het eene geschiedenis behelst, die betrekking heeft op eene Oud-Nederlandsche volkplanting, welker gemis zoo menig vaderlandsch hart tegenwoordig betreurt, als ook, omdat ons hier eene hoogstbelangrijke bijdrage geleverd wordt, met betrekking tot het nut van het Zendelinggenootschap tot verspreiding der Christelijke godsdienst, en de zegeningen, welke die zelfde godsdienst te gelijk op de zedelijke en stoffelijke welvaart van den mensch oefent.

Onder de overige stukken, die ons allezins bevielen en der lezing overwaardig zijn, behooren de navolgende: *der Israëlieten en der Christenen Pinksterfeest; het Huisbezoek; er valt ook van den Mahomedaan iets te leeren; de kracht der Prediking; edelmoedige vriendschap; de Apostel* PAULUS *altijd goedsmoeds, ons tot voorbeeld.*

Wij eindigen onze korte beschouwing met deze Chris-

Christelijke Volks-Almanak voor het jaar 1846 zeer aan te bevelen, en wenschen den onderscheidenen Schrijvers van denzelven op hun gezamenlijk werk goede vruchten toe.

Almanak tot Gezellig Onderhoud voor het jaar 1846. *Achtste jaargang. Te* Gorinchem, *bij* A. van der Mast. 168 *bladz. Prijs f* 0,35. *verguld op sneê in koker enz. f* 0,60.

Met genoegen haasten wij ons dit Jaarboekje voor Gezellig Onderhoud aan te kondigen. Voor den geringen prijs van 35 Centen, vindt de kooper hier eene, hoewel kleine verzameling van vertellingen, anecdotes, ja zelfs van eenige versjes, waaronder enkele die niet van dichterlijke waarde ontbloot zijn. Onder dezulken bevielen ons het meest die van VAN DER ELST, Jr., als ook dat van den MARQUIS DE THOUARS bij het plotseling overlijden van Mr. J. H Grave VAN RECHTEREN VAN APPELTERN op pag. 127; eindelijk dat van G. A. V. D. getiteld: *de Goede Raad* op pag. 159. Onder de prozastukjes, dat, waarmede het Mengelwerk aanvangt, en waarbij het slecht uitgevoerde steendrukplaatje behoort.

Onze lezers kunnen dus hieruit opmaken, dat wij met regt vermeenen, met het aankondigen van deze Almanak, haar ook te kunnen aanprijzen, daar dit Jaarboekje de weinige stuivers ruimschoots waardig is, welke zij voor hetzelve zullen besteden.

MEN-

MENGELWERK.

HET KLAVERBLAD.

Als naar gewoonte des Woensdag-avonds bij elkanderen zijnde, gaf eene toevallige ontmoeting, welke BAARWIJK met den Notaris RANDSHOF, een paar dagen te voren, gehad had eene ongezochte aanleiding tot het navolgend onderling gesprek, waarvan de mededeeling in wijderen kring welligt nuttig zijn kan. Men verwachte daarin echter niet die orde en regelmaat, welke men billijk in eenig opstel of redevoering, als vereischte, zou kunnen vorderen.

Maandag-morgen, (dus ving BAARWIJK aan,) had ik het genoegen, den u niet onbekenden Notaris RANDSHOF, die voor ruim derdehalf jaar met der woon van hier naar *R.* was vertrokken, op de openbare wandelplaats te ontmoeten. Welk eene gunstige verandering meende ik in hem waar te nemen. Hij geleek mij dezelfde man niet meer te zijn. Vroeger kende ik hem als een eersten losbol, die voor zich zelven niet alleen den breeden zondenweg bewandelde, maar er ook nog zijne eer in stelde, om daarop ook andere door gesprek en voorgang tot medegenooten te verkrijgen. En nu, — nu is het alles met hem omgekeerd. Be-

scheiden en zedig in voorkomen, spreekt hij steeds met innige belangstelling over alles, wat op godsdienst en deugd betrekking heeft; terwijl men naar den aard der Christelijke liefde, zoo lang men niet van het tegendeel overtuigd is, moet gelooven, dat zijne handelingen met zijne woorden in geene tegenspraak zijn, en hij er zich op toelegt, om door een goed voorbeeld wéderom te herstellen, wat hij vroeger door zijne onbezonnenheid kwaads mogt gesticht hebben.

ZEGMAN. Het doet mij bijzonder genoegen zoo iets van u te vernemen; want waarlijk, voor een Christelijk gestemd gemoed bestaat er geen treffender schouwspel, dan dat een afgedwaald kind van ADAM, het verkeerde van zijn gedrag inziende, dat in opregtheid betreurt, en daarvan het bewijs levert, door tot God en de deugd terug te keeren. Het is hierop, dat de heilige Engelen met welgevallen nederzien.

BAARWIJK. Om daarvan overtuigd te worden, leze men slechts het slot der uitmuntende gelijkenis van den onberaden zoon; waar JEZUS zelf verklaart, dat er in den Hemel blijdschap zal zijn over iederen zondaar, die zich bekeert.

ZEGMAN. Zoo is het. Trekt een aanzienlijke, die zich aan het lot zijner minderen laat gelegen liggen, reeds onze opmerking tot zich, hoe moet dan eene getuigenis, als die van onzen Zaligmaker, ten aanzien van der hemellingen belangstelling in het geluk der aardbewoners, ons niet als

van

van verbazing doen opgetogen staan; te meer nog, daar wij dezelve van den morgenstond der schepping af aan door daadzaken bevestigd zien. Allerwege toch biedt de gewijde oorkonde ons daarvan de heerlijkste proeven aan, schoon geene derzelve in onze schatting hooger staat aangeschreven, dan die, welke wij bij de menschwording van den Eengeborenen des Vaders aantreffen.

Het was toen in dien eeuwig gedenkwaardigen nacht, dat hemellingen zich met de bewoners van dit benedenrond vereenigden in den lof van Hem, die, ten blijke van zijn welbehagen in menschen, der wereld zijnen Zoon schonk, opdat deze haar van de heerschappij der zonde verlossen en voor den Hemel gewinnen zoude. En dan zouden wij, met het oog hierop, ons het lot onzer broederen niet aantrekken, — ons als Christenen vooral niet hartelijk verblijden, wanneer een afgedwaalde tot inkeer komt, den weg des verderfs verlaat, ten einde het pad te kiezen, dat ten leven leidt?

Starberg. Niets (ik erken het) komt mij betamelijker voor.

Baarwijk. Ja, ik acht zulk eene belangstelling tevens zoo natuurlijk, dat daaraan bij iemand te twijfelen, den mensch, veel minder nog den belijder eener Godsdienst, waarvan liefde het hoofdkenmerk is, tot eer zou verstrekken.

Zegman. Het is intusschen te bejammeren, dat er ten dezen aanzien zoo weinig werkdadige belangstelling waargenomen wordt. Veelal verge-

noegt men zich, met over de verbetering zijns naastens verblijd te zijn, daarover zijn welgevallen te betuigen. Doch eene uiterlijke blijdschap, een bloot welgevallen, is hier niet genoegzaam. Er wordt van ons meer gevorderd, zullen wij de Engelen slechts in de verte navolgen. Bereidvaardig in het volbrengen van den wil huns Oppergebieders, bewijzen zij (naar luid der H. Schrift) den mensch ter zijne vorming voor het geluk des Hemels, de gewigtigste dienst. Die verpligting rust niet minder op ons. Aan den afgedwaalde moet de behulpzame hand worden toegereikt, terwijl men, de opregtheid van zijnen terugkeer op den goeden weg niet langer betwijfelende, zich ook genegen moet betoonen, hem niet slechts zijne vroegere misstappen te vergeven, maar ook die (zooveel dat mogelijk is) te vergeten.

Starberg. Het vergeten met het vergeven te doen gepaard gaan, dat blijft toch altijd eene hoogst moeijelijke zaak.

Zegman. Maar toch geene volstrekt onmogelijke. Het Christendom immers eischt dit van ons; en te stellen dat hetzelve het ondoenlijke zou vorderen, is beleedigend vóór deszelfs Stichter, die in zijne hooge wijsheid alles, waartoe het den mensch verpligt, naar diens zedelijke krachten heeft afgemeten. De pligten, ons ter beoefening door het Evangelie aanbevolen, zijn veelvuldig en van verschillenden aard; alle vereenigen zich nogtans hierin, als in één middelpunt: »*Wees volmaakt,*

»*ge-*

»*gelijk uw Vader in den Hemel volmaakt is;*" terwijl om ons het streven daarnaar gemakkelijk te maken, het voorbeeld van JEZUS CHRISTUS wordt aangewezen, in wien wij ons het beeld des Onzienlijken, onder het nederige kleed der menschheid, ter navolging zien voorgesteld. Zijn leven was in vollen nadruk een leven in de liefde. Goed doende, ging Hij het land door, zegen en geluk rondom zich verspreidende. Miskenning, noch vervolging, waren in staat Hem één oogenblik het doel zijner zending: *te zoeken en zalig te maken dat verloren was*, uit het oog te doen verliezen; zelfs zijn leven achtte Hij niet te dierbaar, maar offerde het vrijwillig op aan een kruis, toen 's menschen behoudenis zulk eenen duren losprijs noodzakelijk maakte. Dáár, aan dat kruis, betoonde Hij zich in al zijne onvergelijkelijke grootheid. Schoon alles ter zijne beschikking stond, en Hij den vloek des Hemels tot verdelging zijner ontzinde beulen had kunnen uitdagen, ontboezemden echter zijne stervende lippen nog de bede: »*Vader! vergeef het* »*hun, want zij weten niet wat zij doen;*" ons daarin een exempel nalatende, geschikt, om ons tot de uitgebreidste menschen-, ja zelfs vijandsliefde te stemmen.

BAARWIJK. Dat merkt gij teregt aan. Gaat het vergeten met het vergeven niet gepaard, hoe ongelijkvormig betoont men zich dan niet aan den God der liefde, voor wien wij alle gelijk schuldig

staan, en die bereid is den berouwhebbenden zondaar in JEZUS CHRISTUS niet alleen vergiffenis te schenken, maar ook tevens, verbetert hij zich, wederom in zijne vadergunst aan te nemen, en hem het volle genot daarvan te verzekeren, even alsof hij vroeger nimmer iets misdreven had; terwijl wij menschen het niet van ons zouden kunnen verkrijgen, den naasten, eenmaal tot eenen zondenval gekomen, hoezeer dan ook daaruit opgestaan zijnde, zóó te vergeven, dat men daarop niet telkens bij iedere voorkomende gelegenheid terugkomen, en men hem nog niet meermalen, door herinnering daaraan, grieven zoude.

STARBERG. Ik moet erkennen, gij spreekt in alles zeer wel; doch iets is er dat mij daarin tegenstaat. Zal ik het maar rondnit zeggen? Ik hoor u volstrekt geen woord van onze onmagt ten goede reppen. Dit is juist niet vreemd; dat woord, waarvan men zich oudtijds zooveel bediende, en dat nog door vele anders opregte Christenen zoo gaarne gehoord wordt, schijnt thans uit de mode, zoodat niet weinige onzer Predikanten daaraan ook al het afscheid gegeven hebben, het bijna niet noemende, dan om hunne hoorderen tegen het misbruik daarvan te waarschuwen. Maar hoe heb ik het dan? is het dan niet langer waarheid, dat de mensch uit zich zelven tot de betrachting van het goede onbekwaam is? en zoo ja, waarom dat dan niet telkens onbewimpeld op den voorgrond gesteld?

ZEG-

Zegman. Onderscheiden kon hierop worden geantwoord. Er zouden zijn, welke uwe aanmerking naauwelijks ten einde toe aanhoorden, zonder dat zij daaraan reeds door eene diepe zucht hun zegel gehecht hadden, u te kennen gevende, dat juist in dat zwijgen van 's menschen onmagt ten goede, mede het onbetwistbaar bewijs moet worden gezocht voor dat diep verval in de Godsdienst, hetwelk onze dagen zoo zeer kenmerkt, en niet ten onregte betreurd wordt. Andere daarentegen (ligtzinnige daargelaten) zullen dat minder spreken over onmagt, in betrekking tot de Christelijke beoefeningsleer, goed, zelfs een gunstig verschijnsel noemen, en er zich alzoo over verblijden. Ofschoon ieder in zijn gevoelen vrijlatende, schroom ik niet rondborstig te verklaren, dat ik mij met deze laatste best zou kunnen vereenigen.

Starberg. Is dat zoo; wel dan zou ik haast moeten veronderstellen, dat gij aan geene onmagt ten goede geloofdet.

Zegman. Veroorloof mij u te zeggen, dat gij, zulks veronderstellende, in uw oordeel ten mijnen opzigte dwaalt. Geheel iets anders toch is het de waarheid eener zaak te loochenen, of het voor min noodzakelijk te houden daarop telkens terug te komen, en die immer op den voorgrond te stellen. Dit laatste is bij mij het geval. — Ook zonder het onderigt des Bijbels (dunkt mij) zou het uit den aard des Goddelijken Wezens zijn af te leiden, dat de eerste mensch oorspronkelijk goed

uit de hand zijns Scheppers voortkwam; zoodanig, dat hij aan diens verheven bedoeling op het volmaaktst beantwoorden, en zijne bestemming bereiken konde. — *Konde*, zeg ik met nadruk; want als redelijk vrijwerkend wezen, stond het geheel aan hem, van dat vermogen *al* of *geen* gebruik te maken. Dit laatste vond ongelukkig bij hem plaats: aan de verleiding des boozen, de inblazingen eener verkeerd gewijzigde zinnelijkheid gehoor gevende, heerschte bij hem het vleesch over den geest, en verviel hij tot zonde. Nu verloor hij zijne onschuld, en met dezelve de rust zijns gemoeds. Het paradijs was voor hem verloren. En nu de gevolgen? Kan een kwade boom geene goede vruchten voortbrengen, en is naar 's Heilands uitspraak, hetgeen uit vleesch geboren is vleesch, dan vloeit daaruit als van zelve voort: dat onze toestand, door de afwijking des eersten menschenpaars aanmerkelijk is veranderd geworden. Verbasterd van natuur, heeft de trek tot het verbodene bij ons zulk een overwigt verkregen, dat onze reden daarvoor onderdoet, en wij dien, vaak tegen de stem des gewetens aan, tot onze onberekenbare schade inwilligen. Dus onmagtig (zegt gij) om van onzen kant iets ter onze zelfvolmaking te kunnen uitrigten? Ik wil hierop noch toestemmend, noch ontkennend antwoorden, maar u liever uit het geen nu volgen zal, daartoe zelf doen besluiten.

Wij zijn in alles van God afhankelijk; het is in Hem,

Hem, dat wij leven, ons bewegen en zijn. Dit geldt ten aanzien van ons dierlijk bestaan, gelijk van het leven des geestes. In het natuurlijke behoeft de mensch tot zijn dagelijksch onderhoud spijs en drank. Een arbeidzaam leven is de verordende weg, langs welken men zich van beide verzekeren kan. Ten einde nu te *kunnen* werken, verleent God hem de krachten en vermogens, het nu geheel aan hem overlatende, zich daarvan *al* of *niet* te bedienen. Zoo ook zorgt de Algoede, dat het den vlijtige niet aan het noodige voedsel ontbreekt; terwijl Hij hem tevens het vermogen geeft, om hetzelve tot zich te nemen, en daarmede zijnen honger te stillen. Stort de mensch zich nu door luiheid in gebrek en armoede, — of verkiest hij aan eenen welvoorzienen disch, de spijs ongebruikt te laten, en hongerig van denzelven op te staan: in beide gevallen zal hij wel niet dwaas genoeg zijn, om zich op zijne onmagt te beroepen, daar en armoede en onvoldaanheid alleen aan zijnen onwil moeten worden toegeschreven. Ten aanzien nu van zijn geestelijk zedelijk leven, stel ik: dat, hoezeer het beeld van God in den mensch door de zonde ook moge bevlekt en ontluisterd wezen, het nogtans niet zoo geheel uitgewischt en verloren is gegaan, dat daarvan nog geene flaauwe trekken zouden zijn overgebleven, die, door hoogere, maar op het ootmoedig gebed, voor ieder verkrijgbare hulp, opgeluisterd, en bij toeneming volmaakter

kunnen worden. Staan den mensch nu nog zulke zedelijke krachten ten dienste, en heeft de oneindige Liefde, die zoo gaarne ons geluk wil, ons daarenboven in het bezit gesteld van een Evangelie, waarin ons JEZUS CHRISTUS, als van God der wereld geschonken tot wijsheid, regtvaardiging, heiligmaking en verlossing wordt aangeboden, — als dengenen, door wien wij alles vermogen, — wiens genade ons tot alles genoeg is, dan dunkt mij kan het woord *onmagt* veilig achterwege gelaten worden; want hoezeer zij in het afgetrokkene ook waar moge wezen, nimmer zal men zich daarmede bij het bedrijven van kwaad kunnen verontschuldigen, daar de stem des onbedriegelijken gewetens ons veeleer op onzen onwil, en alzoo op eigen schuld wijzen zal.

STARBERG. Eene voorstelling zoo als de uwe mijn Vriend! is, dunkt mij, regt geschikt om den mensch in zijnen natuurlijken hoogmoed te versterken. Heeft hij toch nog eigen zedelijke krachten tot het verrigten van het goede, dan zal hij zich aan de genade Gods weinig verpligt gevoelen, noch in ootmoed lijdelijk daarop wachten.

ZEGMAN. Neen! dat lijdelijk wachten, zoo zeer geschikt om den mensch in trage werkeloosheid te doen wegzinken, wordt gewis door mijne wijze van zien niet bevorderd, maar wel als doodelijk voor het Christelijk leven tegengegaan. Er kan en moet van 's menschen zijde veel worden gedaan. Het is van die veronderstelling, dat de

Heer

Heer in al zijne voorschriften, die in alles op een werkelijk doen aandringen, uitgaat. En nu, het geloof, dat er in ons nog zedelijke krachten aanwezig zijn, van welke het God behaagt, dat wij, bijgestaan door de hulp van zijnen Geest, ten onzen nutte gebruik zullen maken; zou, zeg ik: dat geloof tot hoogmoed kunnen leiden? Ongetwijfeld neen! want in den aanleg en het vermogen ter onze zelfvolmaking zien wij niet op ons zelven, maar eindigen ootmoedig dankbaar in Hem, van wien alle goede gaven en volmaakte giften tot ons afdalen.

Baarwijk. Hoe zeer wij wel niets in eigene kracht verrigten kunnen, zoo geeft ons dit nogtans geen regt, dat wij ons op onze onmagt ten goede zouden mogen beroepen. Blijft men daarop te veel hechten, hoe ligt loopt men dan gevaar zich zelven tot een bloot werktuig te verlagen, dat naar de rigting daar aan eenmaal gegeven, zóó, en niet anders werken kan. — Het is dan dat alle redelijkheid, en daarmede alle verantwoordelijkheid ophoudt, en er langer niets vreemds in gevonden wordt, dat men zich bij het plegen van wandaden met zijne onmagt zoekt te verontschuldigen; hetgeen wel voor niets minder te houden zij, dan dat men de schuld zachtjes van zich afschuive, en die bedektelijk op den hoogen God werpe.

Uithoofde nu, dat er, volgens mijne zienswijze, zoo een schromelijk misbruik van het onbepaald drij-

ven der onmagt ten goede te maken zij, en ook werkelijk gemaakt is, verblijde ik mij, dat er thans minder en meer onderscheiden over gesproken wordt.

ZEGMAN. Met zulke uitweidingen zouden wij welhaast het onderwerp, waarover wij in den aanvang begonnen te spreken, uit het oog verliezen. Daar de tijd echter te ver verloopen is, zullen wij (indien dit God behaagt) bij een volgend zamenzijn daarop nog eens terug komen.

(*Het vervolg hierna.*

Haarlem, J. D......
1 Oct. 1845.

DE KERSAVOND.

Wat in de stad voor mij te doen was geweest, had ik afgedaan, ofschoon ik langer was opgehouden, dan ik wel had gedacht. De avond was koud. Wijl er evenwel een schoon beeld der kindschheid in mijne ziel opre̲es, (door het wonderschoone des starrenhemels nog meer opgewekt) bleef ik mij nog eenige oogenblikken aldaar ophouden, om op dezen avond ook eens de ongekunstelde vreugde der kinderen rondom mij aan te zien, en dus niet zoo zeer om de geschenken, welke willige verkoopers aanboden, of om de opgesierde kinderen te beschouwen. Bij den derden of vierden winkel stond eene vrouw van middelbare jaren; zij had een

klein

klein meisje op den arm, en een zesjarig knaapje aan de hand. Nevens hem stond nog een achtjarig meisje, hetwelk de moeder aan de voorschoot vasthield, om niet door de menigte vergedrongen te worden. De kinderen zagen er allen (wat het uiterlijke betrof) zindelijk uit. Zij trokken mijne oogen echter nog meer tot zich, door de verscheidenheid van hunne gemoedsgesteldheid. Het kleinste kindje zag nog niets anders dan de schoone lichten en het blinkend klatergoud, en stamelde zijne vreugde door eenige luide klanken, en klapte daarbij tevens met de kleine handjes. De jonge blondlokkige knaap was een wildzang, welke het eene door het andere vergetende, vrolijk, luchtig en wel te vreden daar heen sprong. Het oudste meisje scheen zijn tegenbeeld; hare groote donkerblaauwe oogen hechteden lang verwijlend op ieder voorwerp, hetwelk haar tot zich trok door schoonheid of anderzins. Zij sprak zelden, bewoog zich naauwelijks, doch de innerlijke bewegingen der ziel namen nog meer voor haar in, dan de blos, welke hare zachte wangen kleurde. De oudste jongen scheen een knaap te zijn, welke eenmaal meer door zinnelijkheid zich zou laten leiden, dan door edele daden zijnen Formeerder vereeren.

Terwijl ik mij in de karakters dezer kinderen verdiepte, was het den jongen krulkop gelukt aan de waakzaamheid der moeder te ontsnappen, en een houten tafel te naderen, waarop een looden wij-

wijzer de getallen aanwees, waaraan een prijs voor den gelukkigen draaijer verbonden was. Het waren natuurlijk zeer kleine prijzen, naar der kinderen behoeften ingerigt; maar de jongen, door een welgelukte wending, den draaijer op Nommer 9 gekregen hebbende, riep vol vreugde: »O zie, moeder! bijna had ik den hoogsten prijs »gehad; ik heb geen nul, geen nul." De moeder echter trok hem snel terug, om den verkooper niet toornig te doen worden; maar de knaap stoorde zich niet aan de moederlijke vermaning, en riep al luider: »O moeder! moeder! hoe gaarne »wilde ik den prijs hebben." »Ach!" zeide zij: »heb ik u niet genoeg gezegd, dat geen uwer mij »moest kwellen om iets te willen hebben, hetwelk »ik u toch niet geven kan? of dat die het eerste »naar huis moest, welke hiertoe aanleiding gaf; »en dat de zaken alleen voor rijke lieden daar »zijn, om dezelve te kunnen koopen; voor de »armen of mingegoeden ligt dit alles slechts om »zich door het gezigt er van te verblijden?"

Deze zonder de minste ontevredenheid uitgesprokene woorden, drongen mij des te dieper in het hart, daar ik daarbij den biddenden blik des kinds aanschouwde; en met moeite hield ik niet alleen mijne woorden terug, maar ook de toegedachte geschenken; opdat ik deze heerlijke les, die uit eene hoogere school door eene wijze moeder gegeven was, niet mogt wisschen uit het weeke hart der kleinen. *Ik* vroeg echter aan de vrouw:

»Zijn

»Zijn deze kinderen alle de uwen?" »Ja, allen, »behalve SOFIA," (waarop zij wees) was haar antwoord: »die hebben wij tot ons genomen, hare »moeder was mijne zuster; bij haren dood namen »wij haar, die nu wees was, tot ons, hoewel wij »daardoor wel in eenig bezwaar konden geraken, »en voedden tot nu toe haar op, als of zij ons »eigen kind is."

Zoo arm! Drie kinderen te hebben en dan vrijwillig een vreemd kind in te nemen en moederlijk te verzorgen, dat klonk tot in het binnenste mijner ziel. Ik ging ongemerkt (zoo ik geloof) de moeder bij alle kramen na, en sloeg acht op ieder stuk, hetwelk den kinderen in het bijzonder scheen te bevallen. Toen volgde ik haar op eenigen afstand tot in het kleine afgelegene straatje, waar zij met haar gezin in de benedenste verdieping eener kleine woning huisde. Aan eene oude vrouw, die ik digt bij dat huis zag, vraagde ik naar deze lieden, en nadat ik eerst niets dan onverschilligheden had gehoord, vernam ik ook, dat de man een eerlijke, arme en vlijtige fluweelwerker was, die met moeite het noodige voor de zijnen kon verdienen.

Ik verzocht de oude vrouw den man buiten te roepen. Zij deed dit. Hij kwam verwonderd tot mij, en vroeg naar mijn verlangen. »Ik verzoek »u met mij mede te gaan," zeide ik, »om eenige »kleinigheden, welke ik voor uwe kinderen tot »een kersgeschenk wil koopen, naar uwe woning

»te dragen, dan zullen wij de lieve kleinen mor-»gen daarmede een blij kersgeschenk maken." De man scheen mij toe geen al te goede gedachten van zijn evenmensch te koesteren (misschien had hij veler laagheid en baatzucht tot zijn schade ondervonden); want het kostte mij moeite hem te bewegen met mij mede te gaan. »Vrouw en kin-»deren moet gij geen enkel woord hiervan zeg-»gen, voor dat alles mooi opgesierd ter plaatse is »neergelegd en de lichten brandende zijn." Nu begon hij te grimlagchen en sprak: »Laat mij »daarvoor maar zorgen, Mijnheer!" en zag mij hoofdschuddende al meer en meer strak aan. Hij ging binnen, en zeide: »aanstonds kom ik weder »tot u." Ik hoorde vóor de deur, hoe hij met eene zich verheffende stem, echter geheel onverschillig, zeide: »Gij allen hebt door het schoone »uwer vertellingen mij toch bijna den mond wate-»rig gemaakt, dus wil ook ik eens heengaan, om »al die prachtige dingen te bezien." »Wat? gij »ook!" riep de verraste vrouw verwonderd uit. Maar de kinderen juichten vol vreugde, dat de goede vader ook zien wilde, wat hen reeds zoo veel vreugde had geschonken. Zij bevalen den vader vooral de schoonste en vreemdste zaken ter bezigtiging aan, welke ook mij daarom van meerdere waarde wierden, wijl eenige daarvan mijn oog ontsnapt waren. De meer opgeruimd wordende vader en ik gingen dan zamen henen; wij kochten, betaalden en droegen het te zamen

in

in de vreedzame woning (voor zeer weinig geld) en verborgen deze heerlijke en schoone dingen op eene donkere binnenplaats. De man sprak weinig; maar uit zijne vrolijke oogen en haastige bewegingen, zag men de innige vreugde der ziel overtuigend doorblinken. »Eén ding, Mijnheer en »Vriend!" zeide hij haastig, »moet gij mij beloo»ven, dat gij morgen bij het blijde feest der uit»deeling zult tegenwoordig zijn." — »Zal dit der »kinderen vreugde niet storen?" zeide ik. — »O »door het verrassende der vreugde zullen zij niet »aan u denken, u zelfs niet bespeuren," antwoordde hij; »maar gij zult tevens den u toeko»mende opregten dank inoogsten." — »Dit is niet »noodig," antwoordde ik; »maar gaarne geef ik »u mijn woord, om de reine, edele, onschuldige »vreugde der kinderen te zien en mede te ge»nieten."

Moeder en kinderen wierden op kersavond buiten in het donkere voorportaal opgesloten; terwijl de vader in de kamer de onderscheiden kleine giften had uit een gelegd, en door eene heldere verlichting dezelve nog meer deed te voorschijn komen. Het weinige, dat de trouwe moeder in den nacht door vlijt had zaamgebragt, bestond in eenige vergulden vruchten, en in het allernoodigste voor ieder kind tot winterkleeding; (zij hadden dit door mijne zorg buitendien meer en beter bekomen,) »maar zoo zal het hen des te liever zijn, en zij »er des te meer van houden," zeide de man.

Het spartelen en kloppen der opgeslotenen gaf het ongeduldig verlangen te kennen, en dreef als het ware den vader, om toch spoed te maken. — Eindelijk lag alles gereed, en de deur werd eensklaps wijd opengerukt, opdat het heldere licht, door het hen omringende duister, des te meer schitteren zou.

Onbeschrijfelijk waren de jubeltoonen, de reine opregte klanken vol dank, de liefdeblijken, waarmede de een den anderen haast verdrong, om bij vader en moeder op te klimmen, en dan weder tot de armoedige giften heen te keeren. In eenen hoek verborgen, (om niet gezien te worden door deze gelukkigen,) wierd mij het hart zóó warm, dat ik bijna luide had uitgeroepen: welk eene edele, reine, onschuldige blijdschap! welk eene opregte liefde! welk eene ongekunstelde vreugdvolle dankbaarheid! De tranen ontrolden mijne oogen. Nadat de blijde en luide verrukking eenigzins getemperd was, al de kleedingstukjes aangepast en voortreffelijk waren bevonden, klopte de vader op de tafel, en zeide ernstig, maar tevens zacht: »Gedenkt, mijne »lieven! thans, bij al deze goede gaven, aan den »goeden liefderijken God en Vader in den Hemel, »en aan het CHRISTUS-kind, dat voor het gansche »menschelijk geslacht tot geluk en zegen op dezen »dag geboren is, tot verzoening onzer zonden en »tot Zaligmaker der geheele wereld; door Hem »ontvangt gij ook dit alles; dankt Hem met mij »vurig, en met geheel uw hart." — »Moeder! »gij

»gij hebt de kinderen toch wel verhoord? Zij »kennen het lied immers van buiten, hetgeen zij »dankend moesten zingen?" — »Ja, zij kennen »het allen," sprak de ontroerde moeder. Nu traden de kinderen zamen om de tafel, vouwden stilletjes de handen over de borst, en vader en moeder zongen met hen te zamen uit LUTHERS gezangboek:

CHRISTUS wierd voor ons geboren;
Danken wij Hem naar behooren;
JEZUS CHRISTUS! wees geprezen,
Gij woudt onze Redder wezen, enz.

De moeder legde de kleinste op haren arm, de handjes te zamen, en sprak: »Onder het gezang »loste zich mijn zielsgevoel in de dankbaarste blijd»schap op, over hetgene mij door bezorgdheid vroe»ger wel eens droefheid gaf." — »Dit is wel, »en leere u steeds meer en meer op Gods bijstand »en hulpe bouwen," zeide de aangedane Vader, en begon met de zijnen nu van nieuws vrolijk te zingen:

Dit heeft JEZUS slechts gedaan,
Om zijn liefde en trouw te toonen;
Wij, wij kunnen Hem niet loonen;
Maar, wij heffen dankend aan:
JEZUS heeft ons welgedaan.

»Maar, lieve kinderen! de goede God doet nog

 »meer;

»meer; want Hij laat den boom niet alleen nu »vruchten dragen, maar doet hem zelfs op nieuw »in de lente rijpe vruchten dragen. Zóó maakte »Hij het ook met u, mijne kleinen! zijne vader- »zorg strekt zich nu al reeds over de verdere »toekomst uit; deze weinige behoeftige kleeding- »stukjes hadt gij zeer noodig, maar iets beters is »u ook nog toegedacht, hetgeen gij niet behoef- »det." Toen opende hij ééne deur, en op ééne plaats nog heller verlicht, blonken hun nu mijne geschenken tegen. Een luide blijdschapskreet ver- kondigde de uitwerking dezer blijde verrassing. Mijn vreesachtig blaauwoogje omklemde de knieën der verheugde moeder; terwijl zij, door den schitterenden glans verblind, het gezigt in haren voorschoot zocht te verbergen. Het tooneel, dat zich nu aan mijne oogen voordeed, te beschrijven, is mij niet mogelijk. Ik kon niet langer dáár toeven, daarom sloop ik zachtkens weg, om onder Gods blaauwen, met tintelende starren als bezaaiden Hemel, aan mijn tot barstens toe vol hart lucht te geven. Maar diep in mijn binnenste riep al luider en luider eene stemme: »O zegen des welbesteden rijkdoms; o tevredene volgehoudene zegen der armoede. O! gij getrouwe goedertierene en liefdevolle Hemelvader, Gij, die al uwe kinderen, als zij goed en braaf zijn, op elkander doet gelijken; en ook diegenen, welke met aardsche geluksgoederen schaars bedeeld zijn, aan deugd, gelukkig, rein en edel gevoel, en ware

»gods-

godsvrucht rijkelijk hun deel schenkt. O! open toch aller armen hart voor den invloed dezer zegeningen, die door geen goed der aarde betaald kunnen worden; open op dezen dag ook aller rijken en meergegoeden oog en hart voor den invloed dezer zegeningen. Laat hen geven met een dankbaar gemoed, en zegen in de woningen der armen verspreiden. Leer een iegelijk met zijn toegemeten deel geloovig en dankbaar, tevreden den levensweg ten einde gaan, tot dat gij, aanbiddelijke liefderijke Hemelvader! zoo als wij het den onschuldige kinderen voorzeggen:

Ons invoert in uw Koningrijk,
Ons aan uw Engelen maakt gelijk! Amen."

Plotseling sprak mij een gezelschap van jonge Heeren en Dames aan. Eenigen zeiden: »Ei, »wel zoo, Mijnheer! zijt gij nog in de stad?" Anderen: »Mijmert gij?" En toen, bijna allen tegelijk: »Op den tweeden feestdag vinden wij u »toch op het Bal? Er zijn reeds 400 couverts »besteld, en Madame A. van het Berlijner ballet, »zal daar eene Gavot dansen. Zeg toch aan uwe »Nicht, dat zij met mij den derden walzer aan»vangt; dat — en zeg, en zeg, ik zeg aan u. — »Goed," antwoordde ik, zeer onaangenaam gestoord door deze ontmoeting. — God! mijn God! dacht ik, zijn dit U waardige schepselen? — Vieren zij zóó, tot schande der menschheid, het

grootste Christenfeest? En ik bad: Albarmhartige! schenk hen voortaan betere gezindheden, beter hart. Ontstemd en peinzend ging ik voort en verwijderde mij zoo verre ik kon.

Schiermonnikoog,
1844. *Eenigzins vrij vertaald door*
T......A.

AKADEMIE-NIEUWS.

Curatoren van het Stolpiaansche Legaat, aan de Universiteit te *Leiden*, overwogen hebbende eene in het Nederduitsch geschrevene Verhandeling, geteekend met de spreuk: *Want het oor proeft de woorden, gelijk het gehemelte de spijzen smaakt*, enz. *Job* XXXIV: 3, 4; ingezonden tot antwoord op de vraag, den 15 Febr. 1844, uitgeschreven, en luidende:

»*Mag men aannemen, dat er bij den mensch een ingeschapen gevoel van God bestaat? zoo ja, van welken aard is dat gevoel? welke betrekking heeft hetzelve tot de overige vermogens van den geest, en welke kracht bezit het, om van Gods aanwezen overtuigd te zijn?*"

Hebben eenstemmig geoordeeld, dat door die Verhandeling, de voorgestelde vraag geenszins op eene voldoende wijze is beantwoord, en dat daarom aan dezelve de uitgeloofde eerprijs niet kan worden toegekend. Na de uitspraak is het verzegeld billet, bij de Verhandeling gevoegd, ongeopend verbrand.

Leiden, C. G. C. REINWARDT,
den 14 Oct. 1845. *Secretaris*.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

GROENLO.

Den 20 Aug. Heden had alhier in de Kerk der Hervormden, de promotie en prijsuitdeeling van de Leerlingen der Latijnsche School, plaats. Na eene korte voorafspraak van den Rector, Dr. L. LASONDER, die daarbij den nieuw benoemden Curator, Mr. H. J. SWARING, met die betrekking geluk wenschte, betraden drie Leerlingen het spreekgestoelte. De eerste: E. J. F. VAN DISSEL, die reeds in het vorige jaar, zijne door hem zelven bewerkte Dissertatie gehouden, maar om bijzondere redenen nog verkozen had, de lessen te blijven bijwonen, sprak met zeer veel bevalligheid: *de Hierosolymarum excidio*. De tweede: B. H. EGBERTS, die insgelijks voor de tweede maal het spreekgestoelte beklom, had tot onderwerp gekozen: *Non saliendo adscendimus rupem, sed lente scandendo*. En de derde: H. J. C. WILLINK, uit *Winterswijk*, hield eene declamatio: *de ratione, Pontificum creandorum apud veteres Romanos*. Vervolgens werden, behalve aan de drie bovengenoemde Leerlingen, de prijzen uitgedeeld, als: in de derde klasse, aan E. H. LASONDER en E. D. CARTIER VAN DISSEL; in de vierde klasse, aan E. F. VAN DISSEL; en in de vijfde klasse, aan E. J. SMITS, uit *Eibergen*, en J. H. C. KERN. De gratiarum actiones werden tot groot genoegen van eene talrijke schaar toehoorders voorgedragen, en de geheele plegtigheid, met een schoon orgelmuzijk begonnen, afgewisseld en geëindigd.

KERK-NIEUWS.

UITSPRAAK

VAN HET

PROVINCIAAL KERKBESTUUR

VAN

ZUID-HOLLAND,

IN DE ZAAK VAN VIJF LEDEN DER GEMEENTE

TE

BODEGRAVEN.

Leiden, den 11 Nov. 1845.

Het Klassikaal Bestuur van Leiden, achtende zulks van belang en noodig, brengt ter kennis van het Publiek de *Uitspraak* van het *Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland*, betreffende de handelingen van het *Klassikaal Bestuur* voornoemd, ten opzigte der voormalige Leden des Kerkeraads van *Bodegraven*. Het heeft geoordeeld, bij deze mededeeling te moeten berigten, dat dezelve geschiedt, na vooraf de vergunning van het Provinciaal Kerkbestuur behoorlijk verzocht en verkregen te hebben.

In naam des Klassikalen Bestuurs van *Leiden*.

A. VERWEY, Bz. *Praeses*.
W. M. KOOY, *Scriba*.

's Gravenhage, 6 Aug. 1845.

Het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland ontvangen hebbende van vijf leden der Gemeente van *Bodegraven*, met name W. van der Giessen, Ds. Har-

HARDENBOL, A. C. VAN ZEVENHOVEN, C. VAN RIJN en D. KAPTEYN, een Adres of Memorie van beklag en beroep d.d. 13 Febr. 1845, met 9 bijlagen, ter zake vooral van twee besluiten, welke wederregtelijk en strijdig met alle vormen van Kerkelijke Wetten en Reglementen, door het Klassikaal Bestuur van *Leiden*, d.d. 19 en 31 Dec. 1844, zouden zijn genomen tegen Adressanten in hunne voormalige kwaliteit als leden des Kerkeraads van *Bodegraven*, — heeft geoordeeld, den inhoud dezer memorie, benevens vele daarmede in verband staande omstandigheden, zonder overhaasting, met alle omzigtigheid, onpartijdigheid en naauwgezetheid te moeten overwegen, en zooveel mogelijk inlichtingen, berigten en bescheiden te moeten inwinnen, ten einde met de ware toedragt en zamenhang der zaak nader bekend te worden, en volgens innerlijke overtuiging, op de bestaande Kerkelijke Reglementen het eind-oordeel te kunnen uitspreken.

Diensvolgens is de aandacht van het Provinciaal Kerkbestuur bijzonder gevestigd:

deels op de *onderstelling*, waarvan de Adressanten in hunne memorie van beklag uitgaan;

deels op den *inhoud en de strekking* der genoemde besluiten van het Klassikaal Bestuur, waar tegen zich de klagten der Adressanten voornamelijk verheffen;

deels op eenige bijgevoegde *bezwaren*, welke meer den vorm dan den inhoud dier besluiten betroffen.

Wat betreft de *onderstelling*, welke Adressanten in geheel de memorie laten doorstralen, dat zij in het Klassikaal Bestuur eene vijandige tegenpartij hebben te beschouwen, welke vooral uitkomt in het gezegde: (bladz. 9) *dat het van den beginne af, door het Klassikaal Bestuur daarop is aangelegd geweest, dat de voormalige leden des Kerkeraads van Bodegraven van hun onbetwistbaar regt, zoowel om eenen Predikant te beroepen, als om hunne opvolgers in den Kerkeraad te benoemen, zouden verstoken worden.*

 Over-

Overwegende: dat zulk eene onderstelling bij onpartijdige beoordeeling ten eenemaal verwerpelijk moet voorkomen; — niet alleen uithoofde van het bekend karakter der leden van het Klassikaal Bestuur van *Leiden*, dat ver boven zulk eene aantijging der vijf Adressanten is verheven; maar ook, door de opmerking:

Hoe het Klassikaal Bestuur reeds bij den aanvang van het beroepingswerk het regt eener geheel vrije beroeping, tegen het schijnbaar niet ongegrond sustenu der burgerlijke regering te *Bodegraven* heeft gehandhaafd.

Hoe dat Bestuur onverwijld en geheel uit zich zelf tot bespoediging van het beroepingswerk pogingen heeft aangewend, om de Regering voorn. te bewegen, voor deze reis, onder inwachting van beslissing der bevoegde Autoriteit, van haar vermeend regt af te staan, welke pogingen met gunstigen uitslag zijn bekroond, en: Hoe ook uit de praemissen van het besluit des Klassikalen Bestuurs d.d. 19 Dec. 1844, zijne onveranderlijke gezindheid tot handhaving van de regten des Kerkeraads overtuigend blijkt.

Overwegende: dat de Adressanten wel gepoogd hebben voor hunne onderstelling eenen schijnbaren grond aan te voeren, door eene nieuwe onderstelling (memorie bladz. 9) namelijk *dat de uitspraak door het Klassikaal Bestuur zoo lang mogelijk was uitgesteld en misschien nog langer zou zijn uitgesteld geworden, ware er niet eene aanschrijving des Ministers, d.d.* 11 *Dec., waarbij het Klassikaal Bestuur zijdelings tot afdoening werd aangemaand, tusschen beide gekomen.* — Doch dat ook deze schijnbare grond wegvalt bij de opmerking: hoe het Klassikaal Bestuur juist door de onhandelbaarheid der Adressanten is verhinderd geworden, (zie besluit van 19 December) om overeenkomstig art. 5 *van het Reglement op de uitoefening van kerkelijk opzigt en tucht*, het gerezen geschil uit den weg te ruimen; en hoe dat Bestuur, ondanks zijn pogen, is genoodzaakt geworden, om de zaak in quaestie te brengen op den langen weg eener kerkelijke procedure, zoo als die is voorgeschreven in art. 47 en

en 48, alsmede art. 61—63 van het genoemde *Reglement voor kerkelijk opzigt en tucht.*

Hoe bovendien het Klassikaal Bestuur van *Leiden* bij het toezenden der stukken *en* aan den Kerkeraad *en* aan partij, overeenkomstig art. 67 van het genoemde reglement, de bij de wet bepaalde termijnen heeft verkort, ten einde de behandeling der zaak te bespoedigen, en alzoo voor het beroepingswerk den weg te banen, en

Hoe eindelijk, wel verre dat het schrijven des Ministers eenig zijdelingsch vermaan aan het Klassikaal Bestuur zou behelzen tot het maken van spoed, veeleer daarin te lezen is, eene regtstreeksche goedkeuring van zijne handelingen.

Overwegende: dat met genoemde onderstelling zich in blijkbaren strijd bevindt:

de herhaalde, maar vruchtelooze poging van het Klassikaal Bestuur, om Adressanten te bewegen tot onderteekening eener verklaring, welke, zonder hen te compromitteren of te nopen regt en pligt te krenken, van zoo groot belang zou geweest zijn, om het werk der beroeping te brengen tot een gewenscht einde, ten genoegen van beide partijen in de Gemeente;

alsmede de welwillendheid van het Klassikaal Bestuur, toen het aan Adressanten vergunde, als nog fungerende leden des Kerkeraads, in weerwil van verzuim eener geregelde aftreding, te benoemen Onderlingen en Diakenen in de plaats der aftredende, slechts met eene clausule op kerkelijke Reglementen gegrond;

ten laatste nog de poging van het Klassikaal Bestuur, om, na de aftreding, diegenen der Adressanten, die de vereischten bezaten, te bewegen, dat zij zich eene eventuele herkiezing zouden laten welgevallen.

Wat nu betreft *den inhoud en de strekking van twee besluiten van het Klassikaal Bestuur*, *d.d.* 19 *Dec. en* 31 *Dec.* 1844, met opzigt tot de beroeping van eenen nieuwen Predikant, en de benoeming van nieuwe Kerkeraadsleden, waar tegen zich het beklag der Adressanten voornamelijk verheft.

Overwegende: dat uit vergelijking van al wat

door

door Adressanten wordt beweerd en aan het Klassikaal Bestuur te laste gelegd, omtrent de beroeping van eenige met name genoemde Predikanten (bladz. 3 der memorie) met den inhoud van het besluit d.d. 19 Dec. 1844, — het aanstonds den onpartijdigen moet in het oog vallen, dat, hetgeen bij dat besluit *in het algemeen* was gezegd, — in de memorie op *bijzondere* personen wordt toegepast, en dat — nu *eens* als woorden van gezegd besluit worden aangehaald, welke in hetzelve niet zóó voorkomen, — *dan weder* gezegden op verschillende plaatsen van het besluit voorkomende uit hun verband worden gerukt en willekeurig nevens elkander geplaatst, om daaruit gevolgen af te leiden, zoo als men genegen zou zijn aan onkunde toe te schrijven, indien zich niet vooral in dat gedeelte der memorie eene sluwheid openbaarde, welke getuigt van poging om te misleiden.

Overwegende: — wat genoemd besluit van 19 Dec. in het algemeen betreft, dat het geenszins bevat eene regterlijke uitspraak, of het mogt zijn in zoo ver daarin het regt des Kerkeraads op eene vrije beroeping, tegen over het verzoek der klagers uit de Gemeente werd gehandhaafd, — doch overigens een maatregel is van kerkelijk opzigt, als behelzende eene aan de toen fungerende leden des Kerkeraads te *Bodegraven* gerigte aanschrijving, (overeenkomstig art. 4 en 8 van het huishoudelijk reglement voor Kerkeraden in *Zuid-Holland*) dat door *de fungerende leden des Kerkeraads*, *wier diensttijd reeds vroeger was geëindigd of met ultimo Dec.* 1844 *stond te eindigen*, *ten spoedigste zouden worden gekozen zoodanige leden der Gemeente*, *die de vereischten bezitten bij art.* 8 *en* 9 *van het Reglement voor de Kerkeraden bepaald*, *en waardoor alle partijen in de Gemeente van* Bodegraven *gerekend kunnen worden in den Kerkeraad gelijkelijk vertegenwoordigd te zijn*, *en* —

dat hetgeen daarin verder voorkomt, eene beoordeeling behelst van de handelingen des Kerkeraads, niet als eigenlijk gezegd wangedrag, maar als het gevolg van dwaling en overijling, doch als

zoo-

zoodanig meer vaderlijk opzigt, dan regterlijke bestraffing verdienende.

En wat betreft het vermeend besluit van 31 *December*; dat hetzelve verkeerdelijk als zoodanig is gekwalificeerd (zijnde op dien dag het Klassikaal Bestuur stellig niet vergaderd geweest,) maar enkel, zoo als ook uit het slot klaarblijkelijk is, — eene *kennisgeving* en wel eene *beleefde kennisgeving* bevat, hoedanig eene het Klassikaal Bestuur in de vergadering van 19 Dec., ofschoon onverpligt, evenwel niet overtollig had geoordeeld, ter voorkoming van verwarring toe te zenden, in het onverhoopt geval, dat de fungerende leden des Kerkeraads weigerden, *in overleg met* en *onder goedkeuring van het Klassikaal Bestuur*, over te gaan tot benoeming of herkiezing van Kerkeraadsleden, wier plaatsen na 31 Dec. zouden komen te vervallen.

Overwegende: dat bij vermelding (in de memorie bladz. 4 boven) van hetgeen betrekking heeft op *Kerkvoogden*, *Notabelen en Regering te Bodegraven* is, op te merken: dat de som van *f* 400 *niet* aan de standplaats, maar aan den persoon des Predikant was verbonden, en dat de voorwaarde, onder welke de regering van haar vermeend regt had afstand gedaan, overtollig mogt gerekend worden, schriftelijk in de acte van overeenkomst geplaatst te worden, indien zij mondelijk was toegezegd.

Overwegende: dat ten aanzien van de ingebragte klagte tegen den Diaken N. Baumann (zie bladz. 4 der memorie onder), die niet had ingestemd met de overige leden des Kerkeraads, bij onderzoek en uitkomst gebleken is, dat die was uit de lucht gegrepen en ongegrond, blijvende de bedoeling dier beschuldiging voor rekening der klagers.

Overwegende: dat bij de handelwijze van het Klassikaal Bestuur ten opzigte der benoeming van nieuwe Kerkeraadsleden (zie memorie bladz. 5 boven) zich dat bestuur niet beroepen heeft *op het algemeen Reglement op de zamenstelling en werkzaamheden der Kerkeraden*, maar op het *Algemeen Reglement*, waardoor steeds verstaan wordt, gelijk ook elders door Adressanten geschiedt, — het *Algemeen Reglement* voor het *Bestuur der Hervormde Kerk in het Ko-*

Koningrijk der Nederlanden, — doch dat, bij schrijffout in het stuk van het Klassikaal Bestuur de aanhaling van art. 6 voorkomt, terwijl kennelijk bedoeld is art. 9, luidende: *dat de bewaring van orde en eendragt het hoofddoel moet zijn van allen, die in onderscheiden betrekking met het Kerkelijk Bestuur belast zijn.*

En dat alzoo, de op deze dwaling en die schrijffout gegronde redenering der Adressanten over *geheimzinnige en onbestemde beschuldiging* mag gerekend worden te komen vervallen.

Overwegende: dat door Adressanten wordt toegestemd (memorie blads. 6 boven) hoe allezins juist het was, wat door het Klassikaal Bestuur ten aanzien van de verschillende tijden der aftreding van de Kerkeraadsleden uit hunne dienst wordt herinnerd; maar dat, hetgeen zij er bijvoegen: »*hoe de stilzwijgende voortzetting hunner dienstlijd geschied zou zijn zonder eenig verzet van het Klassikaal Bestuur;* daardoor wordt opgehelderd dat er bij gelegenheid der kerkvisitatie in Mei 1844 te *Bodegraven* op de gedane vraag: *of er eene geregelde aftreding van Ouderlingen en Diakenen plaats had?* toestemmend is geantwoord, — terwijl het eerst veel later aan het Klassikaal Bestuur, toevallig, gelijk men zegt, uit het boek der handelingen des Kerkeraads is gebleken, dat er te *Bodegraven* geene geregelde aftreding plaats had.

Overwegende: dat met betrekking tot het in dienst blijven van Kerkeraden in vacerende Gemeenten (blad. 6 der memorie onder) is op te merken: dat het aangehaalde artikel uit het huishoudelijk Reglement voor de Kerkeraden in *Gelderland*, juist in dat voor *Zuid-Holland* niet gevonden wordt, en dat, (wat er ook zijn moge van het, bij onderzoek, niet geconstateerde advies van den Consulent) de gewoonte om den Kerkeraad onveranderd te behouden, gedurende de geheele vacature, welke in sommige Gemeenten, waar gelukkig zoodanige geschillen als in de Gemeente van *Bodegraven* niet bestaan, mogt zijn ingeslopen, — zulks, indien al eenigen grond van verschooning kunnende opleveren voor eene opgevatte dwaling, nogtans gee-

geene vrijheid geeft tot volharding op den verkeerden weg, nadat het Klassikaal Bestuur Adressanten van de Reglementaire voorschriften dienaangaande naauwkeuriger had ingelicht.

Overwegende: dat Adressanten zich in hun beklag tegen het Klassikaal Bestuur (memorie bladz. 7) beroepen op art. 4 van het huishoudelijk Reglement op de zamenstelling van Kerkeraden voor *Zuid-Holland*, behelzende: *dat de benoeming van Ouderlingen en Diakenen geschiedt door de fungerende leden des Kerkeraads, en dat alle andere benoeming is afgeschaft*, — doch daarbij uit het oog verliezen, dat juist op dit artikel door het Klassikaal Bestuur blijkens N°. 1 van het besluit d. d. 19 Dec. gedoeld was, willende: dat door *de nog fungerende leden des Kerkeraads gezegde benoeming zou geschieden*; — en dat hiermede niet strijdig is te achten, de nadere wijziging, welke in N°. 2 van het besluit voorkomt: Dat die *benoeming in eene gecombineerde vergadering*, in *overleg met* en *onder goedkeuring van het Klassikaal Bestuur zou geschieden*, — als zijnde niet tegen de letter, maar in den geest der kerkelijke wetgeving en overeenkomstig art. 60 en 61 van het Algemeen Reglement, onder anderen bepalende: *dat het toevoorzigt der Klassikale Besturen gaat over de Kerkeraden in hun ressort behoorende*; — terwijl het in het bijzonder die Besturen ten pligt wordt voorgesteld — *een wakend oog over de vacerende Gemeenten te houden*; — alsmede overeenkomstig art. 8 van het huishoudelijk Reglement voor de Kerkeraden in *Zuid-Holland*, houdende onder N°. 2, *dat Ouderlingen en Diakenen zonder één jaar buiten dienst te zijn geweest, niet meer dan tweemaal kunnen herkozen worden, dan met goedvinden van het Klassikaal Bestuur*; — terwijl er onder de aftredende leden des Kerkeraads te *Bodegraven* (die zouden hebben kunnen herkozen worden,) gevonden werden, zulken, die reeds tweemaal herkozen waren, hetgeen de goedkeuring van het Klassikaal Bestuur zou vereischt hebben.

Overwegende alzoo: dat in de gegevene omstandigheden, en tot bespoediging en uit inschikkelijkheid bovendien, bij het verklaard opzet van eenige le-

leden des Kerkeraads, dat zij niet weder te *Leiden* voor het Klassikaal Bestuur wilden verschijnen, — zoodanige gecombineerde vergadering gepast en raadzaam mag geoordeeld worden; — alsmede, dat de onderstelling der Adressanten, als of een Kerkeraad zijne dienst niet verlaat, uit kracht van verstreken diensttijd, maar uit kracht van vervanging door een wettig benoemden opvolger, — wel is gesteld, maar niet bewezen; — dat die stelregel telkens aanleiding zou kunnen geven tot het maken van allerlei exceptiën en het aanrigten van wanorde; — en dat het gevolg door Adressanten afgeleid: als of bij tegengestelde casuspositie het zou *kunnen gebeuren*, *dat de administratie stilstond*, — eenigen schijn zou hebben, indien niet door art. 60 en 61 van het Algemeen Reglement aan Moderatoren van het Klassikaal Bestuur, — *de zorg voor de belangen der Kerken en bijzonder der vacerende Gemeenten was opgedragen.*

Overwegende ten laatste: dat de uitweiding van Adressanten (bladz. 7 der memorie onder) over art. 86 van het Algemeen Reglement, niet ter zake is dienende, doch dat daaruit een gevolg wordt afgeleid, hetwelk gezegd artikel in tegenspraak zou stellen, met de meer aangehaalde artikels 60 en 61, van het Algemeen Reglement, — en alzoo geacht moet worden van zelfs te vervallen.

Wat eindelijk betreft de *klagten der Adressanten* (bladz. 8 der memorie onder) *tegen den vorm*, waarin het meergemelde besluit van het Klassikaal Bestuur is gesteld, en ten uitvoer gelegd.

Overwegende: dat *het eerste bezwaar*, als of het adres der 13 klagers uit de Gemeente tegen den Kerkeraad *nimmer schriftelijk ter kennisse der Adressanten zou zijn gebragt*, voldingend wordt gelogenstraft uit verklaringen, door Adressanten zelve onderteekend, waaruit blijkt, dat in hunne handen wel degelijk het adres der 13 klagers is gesteld en daarmede in alles is gehandeld overeenkomstig art. 61—63 van het Reglement voor de uitoefening van kerkelijk opzigt en tucht.

Dat het tweede bezwaar: als of het Klassikaal Bestuur zich had schuldig gemaakt aan *schending van art.*

art. 67 *van gezegd Reglement*, uit den weg geruimd wordt door de opmerking dat, zoo als boven reeds gezegd is, juist uit kracht van dit artikel het Klassikaal Bestuur de gestelde tijdsbepaling zoo veel mogelijk had verkort.

Dat het derde bezwaar: als of het Klassikaal Bestuur zich had schuldig gemaakt aan schending van art. 49 en 50 van gezegd Reglement, door Adressanten *buiten de gelegenheid te stellen van zich schriftelijk te verantwoorden*, — door het Klassikaal Bestuur ten eenemaal wordt ontkend, met aanvoering van de *schriftelijke antwoorden zelve*, door de Adressanten onderteekend.

Dat het vierde bezwaar: als of het Klassikaal Bestuur zich had schuldig gemaakt aan schending van art. 16 van gezegd Reglement *wegens gemis van aangehaalde artikelen van kerkelijke verordeningen, waarop ieder punt van beslissing zou berusten:* — komt te vervallen bij de bovenvermelde aanwijzing, dat het schrijven van 31 Dec. slechts eene beleefde kennisgeving behelzende, hierbij niet in aanmerking komen kan, en ook het schrijven van den 19 Dec. geene regterlijke uitspraak, maar slechts een besluit als maatregel van kerkelijk opzigt behelsde, hetwelk bovendien later is buiten effect gesteld.

Dat het vijfde bezwaar: als of het Klassikaal Bestuur zich had schuldig gemaakt aan schending van art. 6 van het *Reglement voor kerkelijk opzigt en tucht*, en van art. 9 van het *Algemeen Reglement*, eene onbepaalde beschuldiging bevat, zonder bewijs of toepassing, terwijl veeleer uit de stukken zelve het tegendeel blijkt, zoodat het Klassikaal Bestuur tegen dit ingebragt bezwaar mag overstellen: de ongerijmdheid, dat men zich zou kunnen schuldig maken aan het schenden van artikelen der wet, door die in acht te nemen en te volgen.

Dat ten laatste *het zesde bezwaar:* als of het Klassikaal Bestuur zich had schuldig gemaakt aan schending van art. 1 en 8 van de Instructie der *Secretarissen en Scriba's* der kerkelijke besturen, blijkens gemis van onderteekening door den Scriba op het geschrift van 31 December, van zelfs weg-

valt, bij de reeds gedane opmerking, dat het door den Praeses geteekende stuk niets meer was dan eene beleefde kennisgeving, tot voorkoming van verwarring.

Al het bovenstaande *overwegende*, en daarbij lettende op de reeds aangehaalde artikelen 9, 60 en 61 van het *Algemeen Reglement voor het Bestuur der Hervormde Kerk in het Koningrijk der Nederlanden*, op art. 15 *van het Reglement op de zamenstelling en werkzaamheden der Kerkeraden*, *gelijk op* art. 8 van het *huishoudelijk Reglement voor Kerkeraden in Zuid-Holland*, alsmede op art. 3, 5, 6, 7, 13 en 17 van het *Reglement op de uitoefening van kerkelijk opzigt en tucht.*

Zoo heeft het *Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland* moeten komen tot het oordeel: dat de Adressanten, zijnde voormalige leden des Kerkeraads te *Bodegraven*, niet zijn ontzet van hunne dienst, tot welke ontzetting het Klassikaal Bestuur van *Leiden* niet bij magte zou geweest zijn, maar dat zij alleen ten gevolge van hun verstreken diensttijd na 31 Dec. 1844 hebben opgehouden fungerende leden des Kerkeraads te zijn.

Dat voorts de beschuldigingen, klagten en bezwaren van de Adressanten tegen de handelwijs van het Klassikaal Bestuur van *Leiden* op valsche onderstellingen, — uit hun verband gerukte gezegden en verkeerdelijk toegepaste kerkelijke Reglementen rusten, en alzoo zijn onbewezen en ongegrond.

Dat bovendien Adressanten zich vele onbetamelijke en beleedigende uitdrukkingen in hunne memorie hebben veroorloofd; — waarbij de handelwijs van het Klassikaal Bestuur van niets minder wordt beticht, *dan schreeuwende onregtvaardigheid*, *wederregtelijke willekeurigheid*, *een werk van ongeregtigheid*, *verdrukking en overheersching*, *onedele en onchristelijke taktiek*, hoedanige onhebbelijke scheldwoorden en hatelijke verwijtingen, welke eenen diepen wortel van bitterheid openbaren, niet alleen berisping, maar ook kerkelijke bestraffing zouden verdienen, ware het niet blijkbaar, dat de onderteekenaars geenszins de opstellers zijn geweest van

van de ingediende memorie, maar daarbij en in de geheele behandeling der zaak het oor hebben geleend aan de inblazingen van eenen twistzieken raadsman.

Weshalve het *Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland*, met verklaring dat het *Klassikaal Bestuur van Leiden*, in de moeijelijke omstandigheden, waarin het door *den Kerkeraad van Bodegraven* was gebragt, na vruchteloos gepaste middelen van zamenwerking in den geest der waarheid en des vredes te hebben beproefd, — heeft gehandeld zoo als de Christelijke gematigdheid en bedachtzaamheid, in overeenstemming met de kerkelijke Reglementen vorderde, zich bepaalt bij de volgende uitspraak:

dat het Kerkbestuur voorn. geene termen vindt om de handelwijs van het Klassikaal Bestuur van *Leiden* af te keuren, veelmin zijne besluiten vernietigd te verklaren, maar dat het die goedkeurt en bevestigt, met vermaning aan de Adressanten, om zich voortaan aan het kerkelijk opzigt te onderwerpen en mede te werken om te *bewaren de eenigheid des geestes, door den band des vredes.*

Afschriften van deze uitspraak zullen gezonden worden aan den eerst ondergeteekenden van de memorie W. van der Giesen, voor de gezamenlijke Adressanten, met terugzending der bijlagen hunner memorie, voor zoo ver zij aan Adressanten toebehooren, zijnde N°. 2, 4, 8 en 9, alsmede aan het Klassikaal Bestuur van *Leiden* tot narigt.

Namens het Provinciaal Kerkbestuur
van *Zuid-Holland*,

(*w. g.*) H. OORT,
thans fungerend President,
C. L. VAN DEN BROEK,
Secretaris.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

EDE. Zie Oct. 1845.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN. Aan Ds. F. H. MOORREES, bevestigd Predikant te *Over-* en *Neder-Asselt*, is acte van lidmaatschap der Klassis van *Nijmegen* uitgereikt geworden.

ELDEN, 15 Oct. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. W. POLLEN, naar *Elst*, bij *Amerongen*, is door den Kerkeraad eene keuze gedaan uit een drietal, waarop de volgende Heeren Kandidaten tot de H. dienst geplaatst waren:

J. C. VERHOEFF, G. WETSELS en G. H. DWARS.

Hieruit is terstond beroepen, de Wel Eerw. Heer J. C. VERHOEFF, Kandidaat tot de H. dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, die deze beroeping, onder inwachting der noodige approbatiën, heeft aangenomen.

NIJMEGEN, 26 Oct. 1845. Nadat onze hartelijk geliefde, van hier naar *Amsterdam* beroepen, Leeraar, Ds. J. E. DE VOOGT, den 21 dezer, in eene Breede Kerkeraadsvergadering, door onzen oudsten Leeraar, Ds. E. PIJNAPPEL VAN VOORTHUIJSEN, als Gecommitteerde van het Klassi-

si-

sikaal Bestuur, van zijne betrekking tot de Klassis van *Nijmegen* en deze Gemeente, onder broederlijke toespraak was ontslagen, nam zijn Eerw. heden avond een plegtig en liefderijk afscheid, met 2 *Cor.* XIII: 13. *De genade van den Heer Jezus Christus, en de liefde van God, en de gemeenschap des Heiligen Geestes, zij met u allen.*

Onze beste wenschen vergezellen hem naar zijne nieuwe standplaats. God stelle hem daar tot uitgebreiden zegen.

OVER- EN NEDER-ASSELT, den 2 Nov. 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer F. H. MOORREES, Kandidaat tot de H. dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer E. PIJNAPPEL VAN VOORTHUIJSEN, Pred. te *Nijmegen*, aan wien onze Consulent, Ds. J. VAN SCHEVICHAVEN, Pred. te *Heumen*, c. a. dit werk bereidwillig had afgestaan.

De Bevestiger sprak naar aanleiding van 1 *Cor.* XVI: 10*b*. *Hij werkt het werk des Heeren.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. Heeren: J. G. EVERWIJN, Emeritus Predikant van *Neerbosch*, c. a., een onzer vroegere Leeraren, A. LOSGERT, J. H. HAMELBERG en P. VAN DER MARK, Predd. te *Grave*, *Kuijk* en *Beuningen*.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, sprekende over *Joh.* XXI: 17. *Hij zeide tot hem ten derden maal: Simon, zoon van Jona! hebt gij mij lief? Petrus werd bedroefd, omdat Hij ten derden maal tot hem zeide: hebt gij mij lief? en zeide tot Hem: Heere! gij weet alle dingen, gij weet dat ik u lief heb. Jezus zeide tot hem: Weid mijne schapen.*

De plegtigheid van dezen dag werd verhoogd,

 door

door de tegenwoordigheid van den Heer Collator, D. L. Baron VAN BRAKELL TOT DEN BRAKELL, in wiens veel vermogende bescherming wij onze kleine Gemeente blijven aanbevelen.

NIJMEGEN, 5 Nov. 1845. Ter vervulling der alhier ontstane vakature, zijn, na verkregene handopening, door den Grooten Kerkeraad geformeerd de volgende nominatiën:

Den 15 October het twaalftal:

L. S. P. MEYBOOM, Th. Dr. en Pred. te *Stiens*. L. VAN HAAFTEN, Pred. te *Goes*. J. C. VAN SCHERMBEEK, Pred. te *Elst*. J. WITKOP, Pred. te *Metzlawier* en *Nijawier*. H. VAN VOORST, Pred. te *Wormer*. K. M. PLEYTE, Pred. te *Loenen aan de Vecht*. A. H. VAN DER HOEVE, Pred. te *Keppel*. L. J. T. RAMAER, Pred. te *Oijen* en *Megen*. E. B. SWALUE, Th. Dr. en Pred. te *Goes*. T. HODDERMAN, AZ., Th. Dr. en Pred. te *Eelde*. C. WEYLAND, Pred. te *Neerbosch*, e. a. J. H. JONCKERS, Pred. te *Heteren*.

Den 22 October het zestal:

VAN HAAFTEN, VAN VOORST, MEYBOOM, VAN SCHERMBEEK, VAN DER HOEVE, SWALUE.

Den 29 October het drietal:

VAN HAAFTEN, SWALUE, MEYBOOM.

En is daaruit heden beroepen, de Wel Eerw. Heer L. VAN HAAFTEN, Pred. te *Goes*.

NIJMEGEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

ZUTPHEN.

DOESBORGH, 7 Oct. 1845. Heden werd onze Gemeente verblijd, door het berigt, dat door wijlen Mejufvrouw GUESDON, geboren LAMBRECHTS, aan onze Diaconie gelegateerd was eene som van *tweehonderd Guldens*, vrij van alle successieregten, en te aanvaarden na den dood van der testatrices moeder, Mevr. de Wed. LAMBRECHTS, gebo-

boren WILBRINK. — Mogt dit lofwaardig voorbeeld navolging vinden, en wel bijzonder dáár, waar zonder wezenlijk nadeel voor den achtergeblevenen, zoo gemakkelijk iets voor een liefdadig doel kan worden afgezonderd!

TIEL.

DRUMPT vakant. Zie Febr. 1845.

BOMMEL.

POEDEROIJEN, den 19 Oct. Heden hield onze van ons vertrekkende Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer M. J. STRUICK, CAR. fil., zijne afscheidsrede tot deze Gemeente, naar aanleiding van 2 *Tim.* I : 13, ons vermanende, ons ten allen tijde in een redelijk geloof en eene reine Christelijke liefde te houden aan de onverminkte leer van het Goddelijk Evangelie, welke hij ons ruim 6 en een half jaar verkondigd had. Lang moge zijne ernstige toespraak in onze geheugenis bewaard blijven.

POEDEROIJEN, c. a., den 22 Oct. Nadat onze, naar de Gemeente van *'s Hertogenbosch* beroepene Leeraar, door den Wel Ed. Gestr. Heer H. J. JUTTA, Ouderling bij het Klassikaal Bestuur van *Zalt-Bommel*, namens hetzelve, van zijne betrekking op onze Gemeente was losgemaakt geworden, heeft de Kerkenraad alhier, heden, met eenparige stemmen, na vertoonde Acte van Collatie, door den Vrijheer dezer plaats, Mr. D. C. VIRULIJ van *Poederoijen*, tot Herder en Leeraar beroepen, den Wel Eerw. Heer A. J. BACKER, Kandidaat tot de H. dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht;* terwijl vooraf uit een zevental, die vroeger uitgenoodigd waren geworden hunne predikgaven te laten hooren, een drietal was geformeerd geworden.

Dat zevental bestond uit de Eerw. H.H.:

E. W. PETERSEN, Hulpprediker te *Dordrecht*, G. D. STERINGA KUIPERS, Hulpprediker te *Opijnen*, Q. H. POPPE, H. J. KROL, L. fil., A. W. VAN CAMPEN, C. J. FRANÇOIS, A. J. BACKER, Kandidaten bij verschillende Kerkbesturen.

Op het drietal waren geplaatst:

A. J. BACKER, H. J. KROL, L. fil., en E. W. PETERSEN.

De Heer H. J. KROL intusschen eene beroeping naar de Gemeente *Herkingen* ontvangen hebbende, zoo werd het drietal aangevuld met den Heer Q. H. POPPE, Hulpprediker te *Woudrichem*.

LOEVESTEIN, den 26 Oct. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer M. J. STRUICK, C.Z., in wiens dienstwerk wij ons meer dan zes jaren mogten verheugen, wilde naar zijne nieuwe Gemeente niet vertrekken, zonder ook onze kleine Gemeente, die zijn Eerw. steeds zoo na aan het harte lag, een hartelijk vaarwel te hebben toegesproken. Met aandoening hoorden wij van hem, naar aanleiding van *Hand.* XVIII:21*a*, hoe een Christen-leeraar van eene geliefde Gemeente afscheid neemt.

Zijne lessen en bemoedigingen zullen *wij* nimmer vergeten. Gods zegen moge hem ook elders vergezellen.

HARDERWIJK.

PUTTEN. Uit eene nominatie door den Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst enz., den Koning aangeboden en waarop geplaatst waren de volgende Predikanten:

N. OSTI, te *Bekerke*. H. RIETVELD CREYGHTON, te *IJsselmuiden*. P. C. FROON, te *Schooneboek*. H. A. C. HANEWINKEL, te *Ravestein*. P. HAESEBROEK, te *Eijerland* op *Texel*. H. A. LAAN, te *Ottoland*. P. J. TER PLEGT, op *Urk*, en W. G. REDDINGIUS, te *Donkerbroek*.

Heeft

Heeft Zijne Majesteit, als Collator, den Heer M. OSTI, te *Bekerke*, benoemd tot Predikant te *Putten*.

GARDEREN staat vakant te worden. Zie Oct. 1845.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

PIJNACKER, 30 Oct. 1845. Nadat ook Ds. TEN BOKKEL HUININK, Pred. te *Sprang*, voor het op zijn Eerw. uitgebragte beroep bedankt had, kwam de Kerkeraad heden op nieuw bijeen, om, onder voorzitting van den Consulent dezer Gemeente, in de als nog bestaande vakature te voorzien. Bij deze gelegenheid werd eenparig tot Herder en Leeraar beroepen, Ds. W. KRAIJENBELT, Pred. te *Overschie*, met wien de vroegere nominatie (zie Oct. j. l.) was aangevuld geworden.

Heden, 6 November, ontvingen wij het berigt, dat Ds. W. KRAIJENBELT zich verpligt gevoelde, voor de beroeping te bedanken.

'T WOUD. Zie Oct. 1845.

ROTTERDAM.

VLAARDINGEN. Zie Julij 1845.

LEIDEN.

AARLANDERVEEN, 24 Oct. 1845. Ds. B. MOORREES, Pred. te *Wijk bij Heusden*, voor de alhier op hem uitgebragte beroeping bedankt hebbende, kwam de Kerkeraad heden, onder voorzitting van den Secundus-Consulent, Ds. H. VAN SCHELLE, Pred. te *Langer-* en *Korter-Aar*, weder bijeen, tot het doen eener nieuwe beroeping.

Op het twaalftal werden geplaatst:

DD. J. VAN DER WERF, L.ZN., Predd. te *Zwartsluis*,

sluis. W. KRAIJENBELT, te *Overschie*. J. C. RIJKMAN, te *Balk*. J. B. NIJHOF, te *Spaarndam* en *Spaarnwoude*. H. VAN SCHELLE, te *Langer-* en *Korter-Aar*. J. H. CALKOEN, te *St. Laurens* en *Brigdamme*. H. BLANKHART, te *Zwartsluis*. H. RIETVELD CREYGHTON, te *IJsselmuide*. H. J. DE BOER, te *Ouderkerk aan den IJssel*. G. C. MONTIJN, te *Hoornaar*. N. BEETS, Th. Dr. te *Heemskerk*, en O. G. HELDRING, te *Hemmen*.

De eerste zes vervolgens op het zestal, en de eerste drie op het drietal gebragt zijnde, is hieruit terstond, met algemeene stemmen, tot Herder en Leeraar beroepen, de Wel Eerw. Heer J. VAN DER WERF, LZN., Pred. te *Zwartsluis*, wien de beroepsbrief, geagreëerd door den Gemagtigde van de Vrouwe dezer Heerlijkheid, onverwijld is toegezonden.

DORDRECHT.

DORDRECHT, den 19 Oct. Heden voormiddag werd onze van *'t Woud* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. H. BLOM, Th. Dr., onder ons bevestigd, door zijnen Ambtgenoot, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. C. VAN MARKEN, met eene Leerrede over 1 *Cor.* III: 9*a*. *Wij zijn Gods medearbeiders: Gods akkerwerk zijt gij.* 's Avonds deed de Bevestigde zijne intrede, met *Phil.* I: 9, 10, 11. *En dit bid ik God, dat uwe liefde nog meer en meer overvloedig worde in erkentenis en alle gevoelen; opdat gij beproeft de dingen die daarvan verschillen, opdat gij opregt zijt, en zonder aanstoot te geven, tot den dag van Christus, vervuld met vruchten der geregtigheid, die door Jezus Christus zijn tot heerlijkheid en prijs van God.*

GIESSEN NIEUWKERK EN NEDER-SLINGELAND, den 1 Nov. 1845. Heden is alhier door

door den Eerw. Kerkeraad, uit het reeds gemelde drietal, met meerderheid van stemmen beroepen, de Wel Eerw. Heer M. A. VAN BOOVEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, aan wien de beroeping zal worden toegezonden, zoodra dezelve door den Hoog Wel Geb. Heer, Baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG, zal geagreërd zijn. Daar intusschen de Kandidaat J. C. VERHOEFF, eene beroeping ontvangen had naar de Gemeente van *Elden*, Klassis *Nijmegen*, is het drietal wederom aangevuld met den Wel Eerw. Heer W. HOFFMAN; het zestal met C. J. FRANÇOIS en het twaalftal met F. W. J. KAAKEBEEN.

OUD-BEIJERLAND, 9 Nov. 1845. Heden had alhier de bevestiging plaats van onzen beroepen Leeraar, Ds. A. DE RONDE BRESSER, van *Oudelande* tot ons overgekomen. Onze oudste Leeraar had dit werk wel willen afstaan aan den Broeder des Beroepenen, Ds. D. BRESSER, Pred. te *Strijen*.

De Bevestiger sprak, naar aanleiding van 2 *Cor.* V:14: *Over de liefde van Christus, als het ware beginsel van den echten Evangeliedienaar.*

Des namiddags aanvaardde de nieuwe Leeraar zijn werk onder ons, met eene Leerrede over *Ephes.* III : 19*a*. *En bekennen de liefde van Christus;* beschouwende deze woorden, in het verband, waarin dezelve voorkomen, als eene bede met ernst aan te bevelen aan elken Leeraar en Gemeente, bij het aangaan hunner verbindtenis.

Zoo werd de vakature in deze Gemeente, allerspoedigst vervuld. Dank worde toegebragt aan allen, zoo in als buiten de Gemeente, die, op welk eene wijze en door welke middelen ook, het hunne hebben toegebragt, om den afgetreden Leer-

Leeraar zijne rust te doen erlangen, en aan de Gemeente zoo spoedig eenen anderen Evangeliedienaar te schenken!

GOUDA.

WAARDEN, den 21 Sept. 1845. Maakte onze Leeraar, A. VAN HERWAARDEN, voor 14 dagen ons bekend, dat hij eene beroeping naar *Aarlanderveen* ontvangen had, heden vernamen wij, dat zijn Eerw. na ernstig beraad, tot het besluit was gekomen, voor die beroeping te bedanken.

NIEUWPOORT, den 22 Sept. 1845. Onder voorzitting van den Consulent, Ds. J. P. OTT, te *Groot-Ammers*, vergaderde heden de Kerkeraad dezer Gemeente, tot het doen eener beroeping, in plaats van Ds. J. W. HAVERKAMP BEGEMANN, van hier naar *Geervliet* vertrokken.

Op de nominatie werden geplaatst:

DD. W. A. S. VERBURG, W. HOFFMAN, A. J. BACKER, L. RIETBERG, J. F. CORSTIUS, F. H. MOORREES, M. A. VAN BOOVEN, T. N. BERLAGE, H. BERGHEGE, A. W. VAN CAMPEN, J. H. HOBUS, W. A. VAN VAN DIEST, Q. H. POPPE, P. A. M. FAASSEN DE HEER, C. J. FRANÇOIS en L. DE VISSER, Hulpprediker te *Oudewater*, Kandidaten bij onderscheidene Kerkbesturen.

De zes en drie eerstgenoemden op het zes- en drietal geplaatst zijnde, werd hieruit beroepen, Ds. W. A. SIJLVESTER VERBURG, JAC., fil., Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, met het lot tegen Ds. W. HOFFMAN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*.

Aan Ds. W. A. S. VERBURG, is diensvolgens de Beroeping-Acte toegezonden.

NOORDELOOS, den 3 Oct. 1845. De Wel Eerw.

Eerw. zeer Gel. Heer R. A. SOETBROOD PICCARDT, Th. Dr. en Pred. te *Langerak* bij *de Lek*, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping naar deze Gemeente bedankt hebbende, vergaderde heden de Kerkeraad, onder voorzitting van Ds. J. P. OTT, Pred. te *Groot-Ammers*.

Op de door den Ambachtsheer voorgestelde nominatie, waren geplaatst:

DD. R. A. SOETBROOD PICCARDT, Th. Dr. en Pred. te *Langerak* bij *de Lek*. J. C. RÖMER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, en H. L. VINKE, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*.

Waaruit met eenparigheid van stemmen geëligeerd werd, de Wel Eerw. Heer H. L. VINKE, en na authorisatie dezer electie, door den Ambachtsheer, Mr. JACOB VAN DAM, Lid der Provinciale Staten van *Zuid-Holland*, werd dadelijk door den Kerkeraad het beroep uitgebragt op bovengenoemden Ds. H. L. VINKE.

NIEUWPOORT, den 6 Oct. Ds. W. A. SYLVESTER VERBURG, heeft de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping naar deze Gemeente aangenomen.

NOORDELOOS, den 10 Oct. 1845. Ons is het berigt toegekomen, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. L. VINKE, de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping naar deze Gemeente heeft aangenomen.

OUDEWATER, 16 Oct. Heden overleed onze jongste Leeraar, de Heer A. C. LORENTZ, in den jeugdigen leeftijd van 38 jaren, en na eene Evangeliedienst van bijna 14 jaren. Wij betreuren nevens zijne Weduwe met zes jonge nagelaten Kinderen, het afsterven van den man, wiens leven van der jeugd af, een worstelstrijd was met een zwak ligchaam, aan eene borstkwaal onder-

he-

hevig. Desniettegenstaande was hij in ons midden ijverig, werkzaam, gedurende de eerste jaren zijner bediening. Lijdzaam en goedsmoeds bleef hij tot aan zijn laatste oogenblik. Doch meer te melden tot lof, zou tegen de stellig uitgedrukte begeerte des Overledenen zijn.

REEUWIJK. Zie Sept. 1845.

GOUDA. Zie Sept. 1845.

SCHOONHOVEN. Zie Sept. 1845.

BRIELLE.

GOEDEREEDE, 5 Nov. Aan den Kerkeraad werd op heden het verblijdend berigt gegeven, dat door wijlen JACOB LOKKER, C.Z., en zijne vooroverledene Echtgenoot, GRIETJE DEN KERSAMEN, gelegateerd was aan de Diaconie eene som van *f* 1000, vrij van Successie-regten, welk voorregt mede aan het plaatselijk Armbestuur en aan het Fonds der Kerk is ten deel gevallen. Tot de aanvaarding dezer legaten is de authorisatie van Z. M. den Koning verzocht. Gaarne zullen wij deze onze weldoeners in zegenend aandenken houden, met den wensch dat hun edel voorbeeld vele navolging vinden moge.

HERKINGE, 12 Nov. De beroeping door den Kerkeraad uitgebragt op den Kandidaat H. J. KROL, door den Ambachtsheer geagreëerd zijnde, is door den Beroepene bereidvaardig aangenomen, en bereids van de kerkelijke goedkeuringen voorzien. Wij hopen, dat de approbatie van Z. M. den Koning spoedig volgen, en de Gemeente zich weldra in het bezit van eenen eigene Leeraar zal verblijden.

NOORD-

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, 9 Nov. Heden werd onze van *Nijmegen* beroepen Leeraar, Ds. J. E. DE VOOGT, in de dienst onzer Gemeente bevestigd, door Ds. R. POSTHUMUS MEYJES, met eene Leerrede over 1 *Cor.* XI : 1. *Weest mijne navolgers, gelijkerwijs ook ik van Christus.* Op den 12den daaraanvolgende aanvaardde Ds. DE VOOGT zijne dienst, met eene Leerrede over *Hand.* IV : 29*b*. *Heere! geef uwen dienstknechten met alle vrijmoedigheid uw woord te spreken.*

Aan zijn Eerw. is Akte van Lidmaatschap der Klassis uitgereikt.

KORTENHOEF. De kerkelijke en koninklijke goedkeuring, op de beroeping van den Kandidaat C. L. KLEIN, is reeds ingekomen.

AMSTERDAM, 16 Nov. Heden overleed alhier, in den ouderdom van bijna 69 jaren, de Heer JAN REINHARD SCHOLTEN, Quaestor-Generaal der Hervormde Synode. Gelijk hij een opregt belijder was van de leer der Hervormde Kerk, zoo versierde hij zijne belijdenis ook door een regt Christelijk bestaan en gedrag. Met de meeste naauwgezetheid en hartelijkste belangstelling, bestuurde hij, sedert vele jaren, de geldmiddelen der Hervormde Kerk, waaromtrent hij zich zoo verdienstelijk heeft gemaakt, dat zijne nagedachtenis in haar midden steeds levendig blijven zal, als die van een man, die veel goeds gedaan heeft aan het huis Gods.

AMSTELVEEN vakant. Zie Aug. 1845.

AMSTERDAM vakant. Zie Sept. 1845.

HAAR-

HAARLEM.

SPAARNDAM, 11 Oct. 1845. Was het ons behoefte, door middel van dit Tijdschrift, in het begin dezes jaars, openlijk en dankbaar melding te maken van de herstelling van ons Bedehuis, en de milde subsidiën, die ons tot dat einde, van onderscheidene kanten waren verleend, maar konden wij daarbij onze bezorgdheid voor de toekomst niet ontveinzen, wegens het aanzienlijk te kort; dat nog voor onze rekening bleef; niet minder voelen wij ons dan nu gedrongen tot de betuiging onzer erkentelijkheid, daar de aanvragen, die wij nog eenmaal bij het Rijk en de Synode, alsmede bij de Gedeputeerde Staten dezer Provincie, gedaan hebben, met zulk eenen gewenschten uitslag zijn bekroond geworden, dat wij ons in de daad grootelijks beweldadigd achten. — De God aller genade, die ons niet beschaamd heeft gemaakt in ons vertrouwen op Hem, leere ons die voorregten hoe langer zoo meer op prijs te stellen, en door steeds getrouwer opkomst tot de plaatse des gebeds te toonen, hoezeer wij de onvermoeide pogingen van die allen waardeeren, die door hulp of voorspraak alles hebben aangewend, wat in hun vermogen was, om ons deze onderscheiding te doen te beurt vallen, welke wij nimmer wenschen te vergeten.

JISP staat vakant te worden. Zie Sept. 1845.

ZAANDAM, (OOSTZIJDE) vakant. Zie Sept. 1845.

HAARLEM. Zie Oct. 1845.

ZAANDAM (OOSTZIJDE) staat vakant te worden. Zie Oct. 1845.

ALKMAAR.

ZUIDZIJPE, 2 Nov. 1845. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. H. DE HAART, ons bekend, dat hij zich verpligt

had

had gevonden, de beroeping naar *Ooster-* en *Wester Blokker*, onder de Klassis van *Hoorn*, die hij voor veertien dagen ontvangen had, aan te nemen.

WESTGRAFTDIJK, den 2 Nov. 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Eerw. zeer Gel. Heer A. VAN SIMMEREN, Kandidaat tot de H. Dienst, onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer O. VAN TRICHT, Pred. te *Enkhuizen*, aan wien de Consulent, Ds. A. A. RIEDEL, de bevestiging bereidvaardig had afgestaan. De Bevestiger had ten onderwerp zijner rede genomen: 2 *Cor.* V: 19*b*. Terwijl de Bevestigde, ten grondslage zijner Intreê-rede verkozen had, *Luc.* XV: 10.

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door de Heeren: VAN DAM, KONING, SAFFRIE, GREVE, SCHREUDER en VAN DER WORM, respective Predd. in *den Beemster*, te *Limmen*, in *de Rijp*, te *Groot-Schermer*, *Akersloot* en *Driehuizen*.

Aan den nieuwen Leeraar is de Akte van Lidmaatschap der Klassis uitgereikt.

DEN HELDER, (NIEUWE DIEP of WILLEMSOORD er onder begrepen), 9 Nov. 1845. Mogt deze Gemeente er zich in verheugen, dat men zóo wel door de bijdragen uit den boezem der Gemeente, als subsidiën uit 's Rijks-, Provinciale- en Gemeent-kas, in staat was gesteld om voor de *oude* en *bouwvallige* Kerk, in het westeinde dezer Gemeente, den aanbouw eener *nieuwe Kerk*, aan te besteden: herinnert men zich nog met welgevallen het oogenblik, waarop de eerste steen gelegd werd dáár ter plaatse, waar eenmaal het spreekgestoelte staan zoude; de dag van heden was dan ook een ware feestdag, daar hij bestemd was tot het sluiten der *Oude* en inwijden der

Wester Kerk. Treffend was dat sluiten der oude Kerk, waarin bijna twee eeuwen het Evangelie der genade aan de Gemeente verkondigd was, en bij welke gelegenheid onze ééne Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. V. LEDEBOER, AZ., naar aanleiding van 1 *Cor*. VII : 31. *De gedaante dezer wereld gaat voorbij!* de aandacht der hoorders bepaalde bij: *de laatste Godsdienst-oefening in een oud Kerkgebouw, een gewigtig oogenblik*. Plegtig was het inwijden der *Wester Kerk*, aan den avond van dezen eersten dag der weke, bij welke gelegenheid onze andere Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. G. CLEMENT, voor ons optrad, en de Gemeente naar aanleiding van *Esra* VI : 16*b*. *Zij deden de inwijding van dit huis Gods met vreugde*, bepaalde bij: *de inwijding van onzen tempel, eene stof van groote vreugde*. Plegtig was het oogenblik, waarin zijn Eerw. met de Gemeente, staande voor den troon van Hem, die eeuwig, onveranderlijk is, het gebouw en in hetzelve te verrigten werk, aan zijne Vaderliefde opdroeg, en Zijnen zegen daar over afsmeekte. — Niet weinig werd het genoegen der hoorders, en de plegtigheid van dezen oogenblik verhoogd door het doelmatig orgelspel, op het uit de oude Kerk in dit Kerkgebouw overgebragte, en zoowel veel verfraaide als doelmatig verzwaarde Orgel; waarvoor bij dezen openlijk hulde gebragt wordt, aan den bekwamen Orgelmaker A. BEEKES, van *Delft*, aan wien dit een en ander was opgedragen, en die, naar het oordeel van deskundigen, zijn werk op de uitmuntendste wijze volbragt heeft, zoodat zijn Ed. alle aanbeveling verdient aan die Gemeenten, welke van zijne diensten, zouden willen gebruik maken; alsmede door een koorgezang, waartoe zich een aanzienlijk getal Dames

en

en Heeren uit deze Gemeente, wel hebben willen verledigen, daar zij op eene treffende wijze, drie koorgezangen, door Ds. LEDEBOER, AZ., vervaardigd, onder de belangelooze leiding van den plaatselijken Muzijkmeester, den Heer DAHME, en ondersteund door doelmatig instrumentaal muzijk, door liefhebbers uitgevoerd, hebben gezongen. Lang blijve deze dag bij de Gemeente in zegenend aandenken. Het werk onzer Leeraren drage rijke vruchten, en het nieuwe Kerkgebouw zij en blijve der Gemeente eene roepstem tot dankbare hulde aan God, tot erkentenis van de welwillendheid, die deze Gemeente zoo van 's Lands Hooge Regering, als van het Gewestelijk en Plaatselijk Bestuur in dezen ondervinden mogt, tot gedachtenis aan allen, die op hunne wijze en naar hun vermogen, iets tot het daarstellen of de opluistering van dit Gebouw hebben bijgedragen. Ontwerper, Bouwmeester en Opzigter, hebben eer van hun werk, en de Godsdienstvriend, die den schoonen kansel met eenen fraaijen Bijbel voorzag, hoore zich menigmaal nog uit denzelven het Woord des levens van onzen Heer JEZUS CHRISTUS met de Gemeente verkondigen.

HOORN.

AARTSWOUD. Door tusschenkomende omstandigheid is verzuimd te melden, dat alhier den 17 Julij j. l. in den ouderdom van ruim 62 jaren overleden is, de Wel Eerw. Heer T. G. ADAMA POLLIUS, na een langdurig en zwaar lijden, met Christelijke onderwerping en vertrouwen gedragen. Onder vele en moeijelijke beproevingen, die hem een reeks van jaren getroffen hebben, heeft hij zijnen Heer getrouw gediend in de verkondiging van het H. Evangelie, welke hij begonnen

heeft 21 December 1806 in de Gemeente van *Lollum*, voortgezet in die van *Scharwoude*, en *St. Maarten* en *Valkoog*, van welke laatste hij in 1826 tot ons overkwam. Thans is hij ontslagen van een zwak en pijnlijk ligchaam, en uit een leven vol moeite ingegaan in de ruste van zijnen Heer. Hij laat eene bedroefde Weduwe achter, voor welke door den Ring van *Spanbroek* het *annus gratiae* wordt waargenomen.

OOSTER- EN WESTER-BLOKKER, 3 Nov. 1845. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van den Predikant dezer Gemeente, Ds. C. STEENHAUER, heeft de Kerkeraad, den 15 Oct. j. l. wettig bijeengekomen, ten overstaan van den Consulent, Ds. J. A. DE HOLLANDER, Pred. te *Zwaag*, geformeerd de navolgende nominatie van Predikanten.

Twaalftal:

DD. J. L. ADRIANI, te *Lutjebroek*. N. A. VAN CHARANTE, te *Rockange*. J. F. VAN GREUNINGE, te *Scharwoude*. H. J. DE HAART, te *Zuidzijpe*. D. HUPKENS, te *Broek* in *Waterland*. A. W. KAMP, in *de Knijpe*. B. A. VAN KETEL, te *St. Maarten* en *Valkoog*. S. G. VAN RIJGERSMA, te *Hauwert*. J. SNOEK, te *Westwoud*, C. A. J. S. VAN STAVEREN, te *Oostwoud*. C. W. THOMSEN, te *Watergang*, J. VAN DER VEN, in de *Bedijkte Schermer*.

Zestal:

DD. VAN CHARANTE, DE HAART, HUPKENS, VAN KETEL, THOMSEN en VAN STAVEREN.

Drietal:

DD. DE HAART, VAN KETEL en THOMSEN.

Waaruit is beroepen, de Wel Eerw. Heer H. J. DE HAART, Pred. in de *Zuidzijpe*, die deze beroeping, na beraad, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

HOORN.

HOORN. Zie Sept. 1845.

EDAM.

MONNIKENDAM, 12 Oct. Nadat onze hooggeachte Leeraar, Ds. A. H. PAREAU, ons reeds vroeger bij de openbare Godsdienstoefening kennis had gegeven van de op zijn Eerw. uitgebragte keuze, door de vereenigde vergadering van Kerkeraad, Kerkvoogden en Notabelen te *Assen*, uit eene nominatie door Zijne Excellentie den Minister van Eeredienst aan hun Ed. toegezonden, — zoo berigtte hij ons heden van den kansel, dat de koninklijke Collatie voor de Gemeente van *Assen* door zijn Eerw. ontvangen was, en hij vermeend had niet te mogen weifelen, om dit beroep, onder inwachting der vereischte kerkelijke approbatiën, aan te nemen.

KWADIJK, 2 Nov. Onze waarde Leeraar, Ds. W. A. WANROOIJ, gaf ons heden kennis, dat door zijn Eerw. eene beroeping ontvangen was naar de Gemeente van *Axel*, onder de Klassis van *IJzendijke*, en dat hij dit beroep had in beraad genomen.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MELISKERKE, den 12 Oct. 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer M. VAN LEEUWEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, plegtig onder ons bevestigd, door zijnen Vader, Ds. D. VAN LEEUWEN, Pred. te *Nieuw-Helvoet*, aan wien de Consulent, Ds. J. BINNEWEG, Pred. te *West-Kapelle*, dit werk bereidwillig had afgestaan. De

Bevestiger sprak over *Marc.* XVI : 15. *Predikt het Evangelie.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door de Wel Eerw. Heeren H. M. BOUVIN en P. J. ZIJNEN, Predikanten te *Koudekerke* en *Vlissingen*, waarna de Bevestigde des namiddags zijn dienstwerk onder ons aanvaardde, met *Rom.* I:16. *Ik schaam mij het Evangelie van Christus niet, want het is eene kracht Gods tot zaligheid, een iegelijk die gelooft.*

VLISSINGEN, den 19 Oct. 1845. Onze tweede Leeraar, Ds. J. H. BÖSKEN, maakte ons den 3den dezer maand, na de Voorbereidings-leerrede, bekend, dat hij den 1sten eene beroeping als Herder en Leeraar naar de Nederduitsche Hervormde Gemeente van *Utrecht* ontvangen had, en deze in ernstige overweging nam. Heden avond moesten wij het berigt hooren, dat zijn Eerw. zich gedrongen gevoeld had, deze beroeping, onder inwachting der benoodigde approbatiën, aan te nemen. Zoodat dus weldra eene derde Leeraarsplaats onder ons vakant zal worden.

BEKERKE, den 3den Nov. 1845. In het laatst der vorige maand moesten wij vernemen, dat onze innig geliefde Herder en Leeraar, Ds. N. OSTI, ofschoon voor de beroeping naar *Axel* bedankt hebbende, echter die naar *Putten* op *de Veluwe*, zijnde eene koninklijke Collatie, in afwachting der vereischte kerkelijke goedkeuring had aangenomen.

H.H. Kandidaten worden verzocht zoo spoedig mogelijk aanvrage te doen aan den Kerkeraad alhier, om eene predikbeurt te vervullen.

ZIERIKZEE.

BROUWERSHAVEN, 17 Aug. Heden had on-

onze Leeraar, O. J. DE WIT, het voorregt en genoegen gedachtenis te vieren van zijne 25 jarige Evangeliedienst, van welke hij, gelijk vroeger in de Gemeenten *Oudelande* en *Oostburg*, de laatste 14 jaren in ons midden werkzaam was. Naar aanleiding van *Hand.* XX: 17, vermeldde zijn Eerw. met dankzegging de eere hem te beurt gevallen, om zoo lange den raad Gods tot zaligheid van zondaren te mogen verkondigen, wenschende en biddende dat zijn werk onder ons nog nuttig bevonden worde voor onze onsterfelijke zielen.

SEROOSKERKE vakant. Zie Oct. 1845.

GOES.

COLIJNSPLAAT, 26 Oct. 1845. Nadat de Wel Eerw. Heer C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA, door den daartoe van wege het Klassikaal Bestuur van *Goes* Gecommitteerde, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer E. B. SWALUE, Th. Dr. en Pred. te *Goes*, van zijne betrekkingen op de Gemeente behoorlijk was ontslagen, heeft zijn Wel Eerw. heden van ons afscheid genomen, predikende naar aanleiding van 1 *Sam.* VII: 12. *Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen.*

OUDELANDE, 2 Nov. 1845. Na van zijne betrekking op Klassis en Gemeente, door den daartoe Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Goes*, den Wel Eerw. Heer D. A. BUIJT, Pred. te *Nisse*, in tegenwoordigheid van den Consulent, den Wel Eerw. Heer P. HOFMAN, Pred. te *Baarland*, eervol ontslagen te zijn, nam onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. DE RONDE BRESSER, van hier naar *Oud-Beijerland* beroepen, heden van ons een zegenend afscheid, predikende bij deze gelegenheid over *Hand.* XX: 7a.

En op den eersten dag der week, als de discipelen bijeengekomen waren om brood te breken, handelde Paulus met hen, zullende des anderen daags verreizen.

H.H. Kandidaten genegen zijnde hunne gaven voor de Gemeente te laten hooren, worden daartoe uitgenoodigd, en verzocht zich ten spoedigste aan te melden en wel met franco brieven.

NISSE. Onze Leeraar, Ds. D. A. BUIJT, nam aanleiding in zijne voorafspraak, genomen uit *Ps.* XXXVII : 37, om onze Gemeente kennis te geven van het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer CORNELIS BURT ANDRIESSEN, in den hoogen ouderdom van bijna 87 jaren, op den 1 Oct. l.l. voorgevallen. Zijn Eerw. was sedert 1840 rustend Leeraar van de Gemeente van *Charlois* en *Katendrecht*, en heeft onze Gemeente door leer en voorbeeld den tijd van vier jaren gesticht, van den jare 1793 tot 1797.

Het kleine getal, hetwelk zijn Eerw. aan deze plaats nog gekend had, hoorde vooral dit berigt met de uiterste belangstelling aan, en herinnerde zich met aandoening den ijver en trouw, waarmede hij zijne Evangeliebediening in deze Gemeente had waargenomen, en de innige smart, zijn Eerw.'s vertrek naar *Charlois* en *Katendrecht* had veroorzaakt.

GOES, 9 Nov. 1845. Wederom werd onze Gemeente heden verontrust, dat wij eenen onzer Leeraren door vertrek zouden moeten missen. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. VAN HAAFTEN gaf ons berigt, dat hij eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Nijmegen*, en dezelve in ernstige overweging nam.

KAPELLE vakant. Zie Mei 1845.

IJZEN-

IJZENDIJKE.

AXEL vakant. Zie April 1845.

UTRECHT.

UTRECHT.

WILNIS EN OUDHUIJZEN, 28 Sept. 1845. De tegenwoordige Predikant dezer Gemeente gaf ons heden kennis van het overlijden onzes laatst voorgaanden Leeraars, Ds. DIRK COPIJN. Reeds voor eenige dagen was ons deze tijding uit de nieuwsbladen bekend geworden; en zij werd, helaas! weldra maar al te zeer bevestigd. Onze Leeraar deed, onder het uitspreken eener Leerrede over *Joh.* XI : 35, regtmatige hulde aan de nagedachtenis en de verdiensten van den Overledene, die gedurende ruim veertien jaren ons leerde en in het goede voorging. Eindelijk achtte hij zich tot ruimer werkkring geroepen. Dien ten gevolge verliet hij in April j. l. het Vaderland, en vertrok naar de *West-Indiën* als Herder en opziener over de aldaar te vestigen colonisatie. Weinige dagen was hij daar, toen eene hevige besmettelijke ziekte hem aantastte, die hem weldra ten grave sleepte. Een diepe neerslagtigheid bragt dit onverwacht berigt in deze Gemeente te weeg; want wij allen betreuren in hem een' braven, gemoedelijken Leeraar, velen een' hartelijk geliefden Vriend. Zijne assche ruste in vrede, en zijne nagedachtenis blijve in zegening!

WILNIS EN OUDHUIJZEN, 1 Nov. 1845. Wij mogen niet nalaten melding te maken van

 eene

eene aanzienlijke aanwinst onzer armenkas, door de weldadige beschikking bij uitersten wil van MARRETJE BLOM, Wed. LEENDERT DEN OUDE, overleden binnen deze Gemeente 16 Sept. j. l. Daarbij werd toch aan het Diaconie-fonds, vrij van alle regten, gelegateerd de belangrijke som van *f* 2000, en bovendien eene huizinge, staande in de Gemeente van *Oudhuijzen*, op erfpachtgrond van bovengenoemde Diaconie; waarvan de uitkeering en afgifte moest geschieden, zoodra de aanvaarding door den Koning zou zijn toegestaan.

Des te lofwaardiger vermelding verdient deze beschikking, wanneer men bedenkt, dat door de Overledene, weinige weken vóór haar ontslapen, aan de Diaconie-kas eene gift was gedaan, bestaande in eene Obligatie van *f* 1000, rentende 3 pCt., op uitdrukkelijke voorwaarde, dat deze Obligatie niet zou worden uitgezet, maar aangewend tot eene ruimere bedeeling, om daardoor in de aanstaande dringende behoeften der Armen te gemoet te komen. — Eere zij de nagedachtenis van deze Christelijk gezinde vrouw. Voorzeker vindt zij nu haar loon bij Hem, die hier op aarde de vriend was der Armen, en die eenmaal zelfs het penningske eener schamele Weduwe niet onopgemerkt liet.

Daarenboven is nog door genoemde Overledene aan de Kerk een legaat gemaakt van *f* 1000 Ned. Court.

VINKEVEEN EN DEMMERIK, 9 Nov. Onze nieuwe Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. C. WIJS, Kandidaat tot de H. dienst, werd heden onder ons bevestigd, door zijnen Oom, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. HOOIJKAAS, Pred. te *Middelharnis*; aan wien de Consulent dit werk gaarne had afgestaan. De Bevestiger sprak naar aanleiding van *Mark.* XVI : 15*b*. *Predikt het Evan-*

ge-

gelie aan alle creaturen. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, F. SMEER, Pred. te *Wilnis*, c. a., door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: A. SJOENIS, Pred. te *Waverveen*, P. A. VAN DER SCHEER, Pred. te *Baambrugge*, en P. G. TE WINKEL, Pred. te *Winkel.*

De bevestigde Leeraar aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Col.* I: 28, 29. *Denwelken wij verkondigen, vermanende een iegelijk mensch, en leerende een iegelijk mensch in alle wijsheid, opdat wij zouden een iegelijk mensch volmaakt stellen in Christus Jezus; waartoe ik ook arbeide, strijdende naar zijne werking, die in mij werkt met kracht.*

UTRECHT. Ds. J. H. BÖSKEN de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping na beraad aangenomen hebbende, wordt daarop de koninklijke approbatie ingewacht.

WIJK.

VEENENDAAL. Zie Aug. 1845.

WIJK BIJ DUURSTEDE staat vakant te worden. Zie Sept. 1845.

VRIES-

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

OUDKERK EN ROODKERK vakant. Zie Mei 1845.

LEEUWARDEN. Zie Sept. 1845.

BEERS EN JELLUM. Zie Sept. 1845.

BEETGUM. Zie Sept. 1845.

ROORDAHUIZUM vakant. Zie Oct. 1845.

HARLINGEN.

SCHRAARD, den 5 Oct. Nadat onze Leeraar, H. H. IJNZONIDES, op den 29 Sept. l.l., van zijne betrekkingen op de Gemeente en Klassis was losgemaakt, heeft zijn Wel Eerw. op heden afscheid gepredikt, met 1 *Cor.* XVI. 23, 24.

Floreenpligtige Stemgeregtigden zouden wel een' Pred. willen beroepen, maar, het traktement slechts *f* 600 zijnde, zoo zou het den Eerw. Kerkeraad niet onaangenaam zijn, dat Heeren Kandidaten in voornoemde Gemeente, van hunne gaven lieten blijken, en met gefrankeerde brieven, om eene predikbeurt zich vervoegden bij den Ouderling DOUWE T. REITSMA.

GAAST EN FERWOUDE, 26 Oct. 1845. Daar onze Leeraar, J. C. FROËLING, die reeds eenigen tijd door een' Hulpprediker is bijgestaan, door Z. M., *salvo honore et stipendio*, Emeritus is verklaard, en dit Emertaat met 1 Jan. 1846, zal ingaan, tot welken tijd de Kandidaat J. E. MEBIUS, als Hulpprediker zal werkzaam zijn; zoo heeft de Kerkeraad heden aanvrage gedaan ter bekoming van handopening.

IJTENS vakant. Zie Sept. 1845.

SNEEK.

HEEG, 19 Oct. Heden hadden wij het genoe-

nnegen, onzen van *Fijnaart* en *Heiningèn*, beroepen Leeraar, Ds. J. J. KNAP, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. C. J. KRAFFT, Pred. te *Woudsend*, te hooren bevestigen, met eene Leerrede over *Hebr.* XIII : 17. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk onder ons, predikende 2 *Cor.* III : 5.

WORKUM, 3 Nov. 1845. De Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, is den 15 Sept. l.l., werkzaam geweest, ter vervulling van de vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. L. M. DE BOER, en heeft geformeerd het volgend twaalftal van Predikanten:

DD. D. CANNEGIETER, J.JN., te *Arum.* A. J. H. REIJS, te *Molkwerum.* S. ZANDSTRA, te *Parrega.* L. TIDDENS, te *Exmorra.* G. FLIERINGA, te *Wommel.* T. PIJTTERSEN, te *Nijehaske.* A. HAAGH MEIJER, te *Appelsche.* H. PENNINK, te *Steggerden.* A. L. KIERS, te *Oudeholdpade.* J. DOUWES, JZ., te *Zwaag-Westeinde.* J. A. MENSINGA, te *Sijbecarspel.* F. G. TER MEULEN, te *Oudemirdum.*

Hieruit zijn de zes eerste op het zestal geplaatst, en daarna dit drietal geformeerd:

DD. T. PIJTTERSEN, L. TIDDENS, D. CANNEGIETER, J.JN.

Waaruit op den 14 Oct. l. l., met meerderheid van stemmen is beroepen, T. PIJTTERSEN, Pred. te *Nijehaske* en *Haskerdijken*, aan wien de Beroepsbrief werd toegezonden, doch die na veertien dagen beraad tot ons leedwezen, na ernstige overweging tot het besluit is gekomen, om te bedanken. Zoodat de tweede Predikantsplasts te *Workum*, als nog vakant blijft.

IJLST staat vakant te worden. Zie Oct. 1845.

WARNS. Zie Oct. 1845.

DOK-

DOKKUM.

PAESENS, den 12 Oct. 1845. Door den Consulent dezer Gemeente, Ds. S. VAN KLEFFENS, Pred. te *Nes*, c. a., werd heden met eene Leerrede over *Matth.* V: 19, in de H. dienst, alhier bevestigd, Ds. H. H. IJNZONIDES, die des namiddags zijne intrede deed, predikende over 1 *Cor.* II: 2.

ZWAAG-WESTEINDE, den 9 Nov. Ds. J. DOUWES, JZ., van hier beroepen naar *Leens*, nam heden van deze Gemeente afscheid, predikende over 1 *Joh.* IV: 16*b*. En zijn aan zijn Eerw. de gewone Akten van Demissie uitgereikt, door Ds. H. F. T. FOCKENS, Pred. te *Twijzel*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur en door den Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, Ds. K. KLEIN, Pred. te *Veenwoude*.

HEERENVEEN.

OOSTERWOLDE EN FOCHTELO, den 14 Oct. 1845. De Hervormde Floreenpligtigen dezer Gemeente, op heden wettiglijk bijeen geroepen zijnde, ter benoeming van eenen Herder en Leeraar alhier, is bij opname hunner stemmen gebleken, dat een gelijk getal stemmen was uitgebragt op de Heeren A. A. VAN RIESEN SCHOLTENS, en O. U. OKKEN. De Voorzitter der Vergadering daarna overgegaan zijnde, overeenkomstig het Reglement der beroeping van Predikanten in *Friesland*, tot eene hoofdelijke stemming der Kerkeraadsleden, is tot Herder en Leeraar voor deze Gemeente benoemd, en terstond daarop door den Kerkeraad wettiglijk beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. A. VAN RIESEN SCHOLTENS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*. Deze beroeping is door zijn Eerw. bereidvaardig aangenomen.

HAS-

HASKERDIJKEN EN NIJEHASKE, den 19 Oct. 1845. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer T. PIJTTERSEN, gaf op heden, bij de voormiddag-Godsdienstoefening, ter eerstgenoemde, en bij de namiddag-Godsdienstoefening, ter laatstgenoemde plaats, aan de Gemeente kennis, dat zijn Eerw, in de afgeloopene week had ontvangen eene eenparige beroeping, naar de Gemeente te *Workum*, en dezelve, veertien dagen, in beraad genomen had.

NIJEHASKE, den 2 Nov. 1845. Heden bij de namiddag-Godsdienstoefening alhier, maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. T. PIJTTERSEN, aan de Gemeente in het algemeen bekend, dat hij voor zich vrijheid had gevonden om voor de beroeping naar *Workum* te bedanken, en mitsdien besloten had, bij zijne tegenwoordige Gemeente te blijven.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

ZWOLLE. Van hier is vergeten te melden, het overlijden van den Heer JAN ANTONI OOSTKAMP, hetwelk op den 18 Maart j. l., heeft plaats gehad. Ten jare 1778, in deze stad geboren, openbaarde zich reeds in zeer jeugdigen leeftijd, zijne uitnemende aanleg; en door ongemeene weetgierigheid gedreven, zocht hij vooral in de Godgeleerde Wetenschap zich te oefenen. Hij mogt hierbij de vaderlijke hulp van den kundigen Zwolschen Predikant ADAMA genieten. Ten jare 1798 werd hij dan ook tot Onderwijzer in de Godsdienst bij de

Her-

Hervormde Gemeente hier ter stede, aangesteld. Bij het geven van Godsdienstig onderwijs bepaalde zich echter geenszins zijne werkzaamheid: zij strekte zich weldra uit tot het onderwijzen in onderscheidene vakken van kennis en wetenschap, waarin hij door eigene oefening zich met groote vlijt had ontwikkeld.

Zijn werkkring, die aldus van jaar tot jaar grooter en nuttiger werd, breidde hij nog meer uit door zijne geschriften. Zij, meer dan een *vijftigtal* bedragende, kunnen getuigen van het veel omvattende der kundigheden van den man, maar zijn tevens ook zoo vele proeven van zijne onafgebrokene en verbazende inspanning, waardoor het hem alleen mogelijk werd zoo veel te volbrengen. Hij, mede een der oprigters zijnde van het Departement *Zwolle* der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, was sedert 1815 tot 1817, Secretaris van hetzelve. Daarenboven was hij ook in 1814 tot Krankbezoeker bij de Gemeente alhier benoemd, en vervolgens in 1819 aangesteld, om in het Huis van Burgerlijke en Militaire Verzekering te prediken.

Het nut, dat hij door woord en pen, gedurende eene bijna vijftig jarige werkzaamheid, aldus gesticht heeft, is groot en uitgebreid. Hij paarde met een helder hoofd, een rondborstig karakter, was onbaatzuchtig en menschlievend. Lang en smartelijk was zijn ziekbed, maar met veel lijdzaamheid lag hij op hetzelve neder, groote deelneming vindende bij zijne Stadgenooten en voormalige Leerlingen. Van de algemeene hoogachting, die de edele man genoot, getuigde de wijze, waarop zijne ter aarde bestelling plaats had. Het lijk werd door eene Commissie uit de Stedelijke Regering, uit den Breeden Kerkeraad der Neder-

duit-

duitsche Hervormde Gemeente, uit het Departement *Zwolle*, der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, uit het Plaatselijke Schoolbestuur en uit de Onderwijzers gevolgd. Vele vrienden van den Overledenen, sloten zich aan bij de lijkstaatsie, en bij het graf sprak de Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. H. SENDEN, eene redevoering uit, waarin hij met korte trekken de verdiensten en het karakter des Overledene schetste.

DEVENTER.

BORNE, 28 Sept. 1845. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. DORPER, beroepen naar *Alkmaar*, nam heden van deze Gemeente afscheid, met eene Leerrede over *Phil.* IV: 1, en werd vervolgens door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. J. A. DE LORRAINE HOLLING, Pred. te *Delden*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. G. HOOGKLIMMER, Pred. te *Almelo*, van zijne betrekking op de Klassis en Gemeente losgemaakt.

DEVENTER. Zie Junij 1845.

ALMELO vakant. Zie Oct. 1845.

KAMPEN.

ZALK vakant. Zie Oct. 1844.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

FEERWERD, den 12 Oct. 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. SANTÉE NIEWEG, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. H. TIMMER, Pred. te *Garnwerd* en *Oosthem*, hier bevestigd,

 door

door zijnen Vader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer K. O. NIEWEG, Pred. te *Marum* en *Noordwijk*, naar aanleiding van 2 *Tim.* IV: 5*b*. *Doe het werk van eenen Evangelist.*

De inzegening geschiedde door den Consulent, en de handoplegging, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. Heeren: C. MEIJER, S. A. DE JONGE, A. P. A. DU CLOUX, J. OFFERHAUS, C. H. SIJTSMA en R. EMUMA, J.Z., respective Predikanten te *Visvliet*, *Dorkwerd*, *Losdorp*, *Ezinge*, *Oldehove*, en *Nije-* en *Olde-Horne*.

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over 1 *Thess.* III: 12, 13. *En de Heer vermeerder u*, enz.

OOSTWOLD, LEEGE EN HOOGEMEDEN, den 2 Nov. 1845. Onze geachte Leeraar, de Heer C. O. VOGET, eene eenparige beroeping naar de Gemeente van *Hinte* en *Oosterhuizen*, in het naburig *Oost-Vriesland* ontvangen hebbende, heeft heden aan deze Gemeente daarvan kennis gegeven, en na eenigen tijd van beraad die beroeping aangenomen.

WINSCHOTEN.

OMMELANDERWIJK EN ZIJDWENDING, den 9 Nov. 1845. Heden namiddag mogt de Gemeente alhier, nu zelfstandig en van *Veendam* afgescheiden, zich verheugen in de plegtige toewijding van haar kerkgebouw aan de verheerlijking en dienst des Allerhoogsten, en daarbij tevens in de bevestiging der eerste leden van haren Kerkeraad. Met eene dankbare vreugde nam zij deel aan de hulde der erkentenis, welke door haren fungerenden Consulent, tot heden haren Leeraar, werd toegebragt aan de geëerbiedigde nagedachtenis van wijlen Zijne Majesteit den Graaf

van

van *Nassau*, aan Zijne Majesteit den Koning, aan Zijne Excellentie Hoogstdeszelfs Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst, aan de Algemeene Synode der Hervormde Kerk, de Edel Groot Achtb. Regering der Provincie, de kerkelijke en burgerlijke Autoriteiten en Besturen in dezelve, en verder aan alle bijzondere personen, verre of nabij, van welken stand of geloofsbelijdenis, aan wier hoog gezag, welwillendheid, invloed of liefdegaven zij naast God de vervulling harer lang gevoede wenschen te danken had. — De plegtigheid werd door eene overgroote menigte, waaronder verscheidene naburige Predikanten, bijgewoond, en liep in goede orde en op eene stichtelijke wijze af. De spreker, die bij deze gelegenheid een vermanend en zegenend afscheid nam van zoo velen, die hem lief geworden waren en voortaan niet meer tot zijne Gemeente zouden behooren, had zich tot tekst gekozen *Exod.* XX:24. *Aan alle plaatse, daar ik mijnes naams gedachtenisse stichten zal, zal ik tot u komen en zal u zegenen.*

De leden van den Ring *Winschoten*, waaronder de nieuwe Gemeente ressorteert, hebben zich verpligt geoordeeld om er voor de predikdienst met de aankleve van die te zorgen, tot dat haar door Zijne Majesteit, op voordragt van Zijne Excellentie den Minister, een eigen Leeraar gegeven en deze in zijne dienst aldaar zal zijn bevestigd.

WOLDENDORP vakant. Zie Sept. 1845.

APPINGADAM.

HEVESKES EN WIEWERD vakant. Zie Julij 1844.

HELLUM vakant. Zie Jan. 1845.

SOLWERT EN MARSSUM vakant. Zie April 1845.

MIDDELSTUM.

LEENS. Zie Oct. 1845.

NOORD-BRABAND.

's HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH, 2 Nov. 1845. Heden werd onze van *Pouderoijen* beroepen Herder en Leeraar, Ds. M. J. STRUICK, C.Z., onder ons bevestigd, door zijnen Ambtgenoot, Ds. M. M. SCHIM VAN DER LOEFF. te *'s Bosch.* De Bevestiger had tot tekst 1 *Cor.* XV:58. *Zoo dan, mijne geliefde Broeders! zijt standvastig, onbeweeglijk, altijd overvloedig zijnde in het werk des Heeren, als die weet, dat uw arbeid niet ijdel is in den Heere.* De Bevestigde aanvaardde zijne bediening, predikende over 1 *Cor.* III:9. *Want wij zijn Gods medearbeiders: Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij.*

Aan zijn Wel Eerw. is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *'s Hertogenbosch* uitgereikt.

BREDA.

FIJNAART EN HEININGEN, 12 Oct. 1845. Op heden hield onze naar *Heeg* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. J. KNAP, zijne afscheidrede, predikende over 2 *Cor.* XIII:13*a*.

FIJNAART EN HEININGEN, den 5 Nov. 1845. Heden vergaderde de Kerkeraad, ten einde in de plaats van den vertrokken Leeraar, Ds. J. J. KNAP, eenen nieuwen Leeraar te beroepen. Het volgend twaalftal van Predikanten werd daartoe geformeerd: A. VAN HERWAARDEN, te *Waarder*, C. A. A. J. MOLENAAR, te *Beest*. H. ASTRO, te *Zegveld*. H. GANN DUN, te *Scheveningen*. J. C. EYKMANS, te *Balk*. A. G. VAN DIJKHUIZEN, te *Oudorp*. J. A. L.

HEENK,

HEERK, te *Stand daar Buiten*. A. MACHPERSON, te *Aalst*. H. SLOTHOUBER, te *Huizen*. B. J. H. TAATS, te *Harderwijk*. L. J. L. VAN NECK, te *Schipluiden*, J. MONTIJN, te *Oldenbroek*.

Nadat de eerste zes op het zestal, en vervolgens de eerste drie op het drietal geplaatst waren, is daaruit met eenparigheid van stemmen beroepen, de Wel Eerw. Heer A. VAN HERWAARDEN, aan wien de Beroepsbrief is toegezonden.

HEUSDEN.

SPRANG, den 19 Oct. 1845. Mogten wij den 5 dezer, van onzen Herder en Leeraar, Ds. J. A. TEN BOKKEL HUININK, vernemen, dat hij na ernstig beraad, volkomen vrijheid had gevonden, om voor eene op zijn persoon uitgebragte beroeping naar de Hervormde Gemeente van *Veenendaal* te mogen bedanken; niet minder aangenaam was het ons, dat hij; die ons tevens, bij gelegenheid dat hij zich op nieuw met eene Leerrede, naar aanleiding van *Ezech.* XI:19–21, aan ons verbond, bekend maakte, in den loop der vorige week eene andere beroeping naar de Hervormde Gemeente van *Pijnacker* te hebben ontvangen, ons heden in de voorafspraak zijner Leerrede deed hooren, dat hij zich verpligt had gevonden, ook voor die latere beroeping te moeten bedanken.

UITWIJK. Zie Nov. 1844.

EINDHOVEN.

HELMOND, den 5 Oct. 1845. Heden vierde Ds. J. T. ENDTZ, gedachtenis zijner vijf en twintig jarige Evangeliedienst, welke hij in deze Gemeente, in die van *Wamel* en *Dreumel*, en van *Altforst* en *Appeltern*, had volbragt.

Dankbaar verheugd, sprak de waardige Voorganger, bij deze gelegenheid, een ernstig, ge-

 moe-

moedelijk en opwekkend woord tot de Gemeente, naar aanleiding van 1 *Thess.* II: 19. *Want welk is onze hope, of blijdschap, of kroone des roems? En zijt gij die niet voor onzen Heere Jezus Christus in zijne toekomst?*

De vreugde van dezen heugelijken dag, werd voor den feestvierenden Leeraar, door de belangstelling, welke hem thans door vele Gemeenteleden, op eene treffende wijze werd betoond, vermeerderd.

Dezelfde belangstelling ondervond hij ook van H. H. Predikanten uit dit Klassikaal Ressort, welke zich twee dagen later, bijkans allen, in *Helmond* hadden vereenigd, om aan den geliefden en hoog geachten Medebroeder, eenpariglijk hunne hartelijke gelukwenschen aan te bieden.

DRENTHE.

ASSEN.

ANNERVEEN. Uit een door Zijn Excel. den Minister, voor de zaken der Hervormde Eeredienst, enz., aangeboden tiental Proponenten, bestaande uit de Wel Eerw. Heeren:

A. BROUWER, E. P. J. JONGSMA, A. A. VAN RIESEN SCHOLTEN, ÆNN. W. BEGEMANN, T. F. STUIVINGA, A. G. RIJKENS, G. HOREUS DE HAAS, J. CANNEGIETER, HGZ., E. ENKLAAR en C. J. ABRESCH,

is door de Stembevoegden, na eerst een zestal te hebben gemaakt, waarop de zes eerstgenoemden en vervolgens een drietal, waarop de drie eerstgenoemden geplaatst werden, bij meerderheid van stemmen verkozen, en na ontvangen Collatie, van Z. M. den Koning, door den Kerkeraad tot Pred. ter vervulling der hier bestaande vakature, beroe-

roepen, de Wel Eerw. Heer A. BROUWER, van *Groningen*, die deze beroeping heeft aangenomen.

Den 26 Oct. werd Ds. A. BROUWER, in de Heilige dienst alhier bevestigd. De Bevestigings-rede werd gehouden door Ds. S. COOLHAAS VAN DER WOUDE, Pred. te *Emmen*, over 1 *Cor.* III:11. De inzegening geschiedde door den Consulent dezer Gemeente, Ds. W. J. VAN LOENEN, Pred. te *Anlo*, en de handoplegging mede door genoemden Ds. VAN DER WOUDE en door Ds. H. HUISERS, Pred. te *Pietersburen*. Des namiddags deed de Bevestigde zijne intrede, met eene Leerrede over *Coloss.* I:3.

VEENHUIZEN. Den 12 Oct. werd alhier de van *Serooskerke* beroepen Leeraar, Ds. W. J. KÜLLER, bevestigd. Bij afstand van den Consulent, werd de Bevestigings-rede gehouden door Ds. H. W. JANSSEN, Pred. te *Veenhuizen*, over 1 *Thess.* V:12, 13*a*. Des nademiddags deed de Bevestigde zijne intrede, predikende over 1 *Joh.* IV:7*a*.

NORG. Den 9 Nov. nam Ds. J. J. METZLAR, eene beroeping naar *Deventer* hebbende aangenomen, afscheid van deze Gemeente, met *Hand.* XX:31, 32.

ASSEN. Zie Oct. 1845.

MEPPEL.

KOEKANGE staat vakant te worden. Zie Oct. 1845.

WAALSCHE KERK.

MIDDELBURG staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

EVANGELISCH-LUTHERSCHE KERK.

KUILENBURG, 26 Oct. 1845. Heden in het morgenuur, nam de van ons naar *Leiden* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. E. INCKEL, van ons afscheid, met eene Leerrede, naar aanleiding van *Hand.* XX:32*a*. Eene talrijke schare van de onderscheidene gezindheden, woonde deze Godsdienstoefening bij, en ook had de Gemeente het genoegen, bij die gelegenheid in haar midden te zien, van de Hervormde Leeraars, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. H. HAGENBERG, Pred. te *Everdingen*, met wien onze Leeraar, gedurende zijn zes jarig verblijf alhier, veelvuldig ambtsbroederlijk verkeer hield. De Heer der Gemeente blijve den van ons vertrokkene Leeraar bij, in den grooteren werkkring, hem nu aangewezen.

LEIDEN, 9 Nov. 1845. Heden avond aanvaardde onze nieuw beroepen Herder en Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. E. INCKEL, vroeger Predikant te *Kuilenburg*, zijn ambt onder ons, met eene Leerrede over 2 *Tim.* IV:5*b*. *Doe het werk eens Evangelischen Predikers, verrigt uw ambt getrouwelijk;* na des voormiddags door zijnen Ambtgenoot, den Wel Eerw. Heer H. J. MATTHES, in de H. bediening in ons midden bevestigd te zijn geworden en aan de Gemeente voorgesteld, met 1 *Thess.* V:12, 13*a*. *Maar wij bidden u, Broeders! dat gij erkent, die aan u arbeiden, en u voorstaan in den Heer, en u vermanen, en dat gij ze bovenmate liefhebt om huns werks wil.*

UTRECHT. Zie Oct. 1845.

AMSTERDAM vakant. Zie Oct. 1845.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

LOGUMER VOORWERK, den 26 Oct. 1845. De Kandidaat bij den Oostvrieschen Coetus, T. U. VAN HETEREN, werd heden als Predikant dezer Gemeente plegtig bevestigd. De Bevestigingsrede werd gehouden door den Heer Superintendent S. MEIJER, Pred. te *Cirkwerum*, over *Matth.* XVIII: 20. De oplegging der handen geschiedde, behalve door genoemden Heer Superintendent, door de H.H. TORMIJE, BOERMAN en SANDERS, Predikanten te *Wijbelsum*, *Twixlum* en *Larrelt*; waarna de Bevestigde zijne intrede hield met eene Leerrede over 1 *Joh.* IV: 9—12,

HINTE EN OOSTERHUIZEN, den 28 Oct. Onder leiding van den Heer Generaal-Superintendent EBELING, uit *Aurich*, werd hier heden een Predikant beroepen, ter vervulling der bestaande vakature. Uit een vroeger gemaakt zestal, bestaande uit de H.H. HUGENHOLTZ, Pred. te *Bentheim*, HAIJUNGA, Pred. te *Canhuizen*, PANNENBORG VIËTOR, Pred. te *Mitling* en *Mark*, MEIJER, Superintendent en Pred. te *Cirkwerum*, STROMAN, Pred. te *Woltzeten*, en VOGET, Pred. te *Oostwolde* bij de *Leek*, was dit drietal geformeerd:

PANNENBORG VIËTOR, VOGET en STROMAN.

Nadat de Heer Generaal-Superintendent EBELING eene redevoering had gehouden over *Col.* III: 23, ging men over tot het werk der beroeping. Door meerderheid van stemmen werd tot Leeraar ver-

kozen, de Heer C. O. VOGET, Pred. te *Oostwolde*, in de Provincie *Groningen*.

De Correspondent is in staat te berigten, dat de Beroepene zich gereed heeft verklaard, deze beroeping aan te nemen.

KERKBORGEN vakant. Zie Febr. 1845.

BONDA vakant. Zie Sept. 1845.

KREITS SYNODE DUISBURG.

GARTROP staat vakant te worden. Zie Oct. 1845.

VOÊRDE vakant. Zie Oct. 1845.

KREITS SYNODE WEZEL.

BUCHOLZ. Zie Oct. 1845.

EMMERIK vakant. Zie Oct. 1845.

KREITS SYNODE MEURS.

NIEUW BUDERICH. Zie Oct. 1845.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

BENTHEIM vakant. Zie Dec. 1844.

BEL-

BELGIE.

MECHELEN, 12 Oct. 1845. Nadat de Synode der Protestantsch-Evangelische Kerken van *België*, als zoodanig ook door de Regering des lands erkend, het noodige gedaan had tot vaststelling der verschillende algemeene kerkelijke Reglementen, meende het in eene eerste plaats zich aan het lot van zoodanige Protestanten te moeten laten gelegen liggen, welke zich in verschillende oorden des lands bevinden, waar hun gering aantal het ons niet toestaat om voor dezelve van de Regering des lands eenen bezoldigden Predikant te verzoeken, en aan wier Godsdienstige en kerkelijke behoeften moest worden voldaan. Ten dien einde benoemde de Synode in den jare 1844 eene Synodale Commissie, bepaaldelijk belast om middelen in het werk te stellen, ten einde in de behoeften dier geloofsgenooten te voorzien. De aandacht dier Commissie werd in eene eerste plaats bepaald bij de Protestanten, welke zich in *Mechelen* bevonden, en nadat hare pogingen voor deze broederen in den Heere met eenen gewenschten uitslag waren bekroond, mogt zij zich de aangename taak voorschrijven, om als Predikant dier kleine, doch van wege de plaats, waar zij gevonden wordt, belangrijke Gemeente, te beroepen den Wel Eerw. Heer JOHANN FRIEDRICH ERNST THALHEIM, S. S. Min. Cand. bij het Koninklijk Consistorie van *Aurich* (*Hannover*), wiens plegtige inzegening in het H. dienstwerk alhier op den 12 Oct. l.l. plaats had in de Engelsche Kapel, welke aan hunne broederen en geloofsgenooten ter uitoefening hunner Godsdienstoefening goedwillig is afgestaan ten gebruike.

De-

Deze plegtigheid, welke door verschillende Gemeenteleden uit *Antwerpen* en *Brussel* werd bijgewoond, werd geopend door het Gezang der twee eerste verzen van het Hoogduitsche lied: *Ein feste Burg ist unser Gott;* waarna de Wel Eerw. Heer SPOERLEIN, Pred. bij de Protestantsche Gemeente te *Antwerpen*, zijne inzegenings- en bevestigingsrede in het Hoogduitsch uitsprak. Hierop volgde de plegtigheid der inzegening en handoplegging, welke, behalve door den Bevestiger, geschiedde door de Wel Eerw. Heeren V. KONINGSBERGER en J. A. STOOP, Predikanten bij de Protestantsche Gemeente te *Maria Hoorebeeke* en *Antwerpen*, leden der Synodale Commissie. Na het gezang van de twee eerste verzen van het Hoogduitsche lied: *Komm Heil'ger Geist! kehr bei uns ein*, betrad de Wel Eerw. Heer THALHEIM den kansel en sprak zijne Intreê-rede in het Nederduitsch uit, naar aanleiding van 2 *Cor.* I: 24*a*. Waarna de plegtigheid werd besloten met het gezang van het eerste vers van het Hoogduitsche lied: *Nunn danket alle Gott.*

De Bevestigde is geroepen om aldaar in het Nederduitsch te prediken, doch wij vernemen dat weldra eene Hoogduitsche Godsdienstoefening in de week zal plaats hebben, gezamenlijk met den Engelschen Predikant, den door zijne reize naar *Bochara* bekenden Dr. WOLFF. Wij hopen dat de Heer der Gemeente dezen medearbeider des Heeren in zijnen gewigtigen doch moeijelijken werkkring moge ondersteunen en bijstaan, opdat hij in den Heer werkzaam moge zijn tot opbouwing der Gemeente van CHRISTUS alhier en tot uitbreiding van zijn rijk hier op aarde.

De Synodale Commissie maakt van deze gelegenheid gebruik, om haar werk ten dringendste

aan

aan de Kefdadigheid en Christelijke medewerking hunner geloofsgenooten in *N. Nederland* aan te bevelen. Veel, zeer veel blijft haar nog te doen overig, en zoo zij daartoe in staat wordt gesteld, hoopt zij in het volgende jaar eenen Predikant te *Ostènde* te kunnen beroepen.

GENT, den 1 Nov. De Emeritus Predikant GOEDKOOP, die elken Zondag-avond te zijnen huize eene Godsdienstige bijeenkomst houdt, als geene afwezigheid of ongesteldheid zulks verhindert, vierde heden voormiddag ten 10 ure het feest van de Hervorming der 16e eeuw, — zijnde deze dag een *rustdag* in dit land — en gelijk hij ten vorigen jare ten tekst had *Col.* II: 20—23, zoo behandelde hij heden *Rom.* II: 2—10, als: 1° bevattende het karakteristieke der Goddelijke openbaring onder alle huishoudingen: *de regtvaardigheid des geloofs, zonder de werken der wet,* — als gegrond in den aard van 's menschen ziel, en in de volkomenheden van God — en dus zoo onveranderlijk als deze, welke vorderingen in kennis de menschelijke geest ook móge maken; en 2° aantoonende, hoe deze waarheid het karakteristieke uitmaakte van de Hervorming der 16e eeuw — en de toetsteen is ter beoordeeling van de *waarde* en *duurzaamheid* der bewegingen en afscheidingen, welke wij dezer dagen in het Christelijk *Europa* waarnemen, — waarop gepaste opwekkingen en vermaningen volgden. Verscheidene Katholijken woonden ook deze Godsdienstoefening bij, die met opene deuren werd gehouden.

MECHELEN, 2 Nov. Gemelde Emeritus Predikant, door de dagbladen onderrigt van het bestaan eener kleine Gemeente te *Mechelen*, waar een Predikant den 12den der voorledene maand zou bevestigd zijn, begaf zich derwaarts, en had het

het genoegen gemelden Predikant THALHEIM, ofschoon voor een klein gehoor, in de Kapel, door de stad ten dienste der Engelsche Episcopalen gegeven, te hooren prediken over *Matth*, V: 6: *Zalig zijn ze die hongeren en dorsten naar de geregtigheid*, enz., en door denzelven de grondwaarheden van het Evangelie te hooren ontwikkelen. Met genoegen vernam hij van gemelden broeder, na geëindigde Godsdienstoefening, dat hij, ongeacht het klein getal der Protestanten aldaar, bestendig zal kunnen werkzaam zijn, daar zijne bezoldiging geheel door het Baseler genootschap bekostigd wordt. Moge het doel van zulke edelmoedige opofferingen door verafgelegene geloofsgenooten gedaan, door den zegen des Heeren voorspoedig bereikt worden.

CORRESPONDENTIE.

In het stukje: *de aanzienlijke bloedverwant*, heerscht, dunkt ons, een verwarring van het natuurlijke en het geestelijke.

De *berijming* van Agurs bede, zoo als zij genoemd wordt door den inzender, is ook niet meer, en daarom van te geringe waarde.

De Leerrede over *Ps*. CVII: 23—32, zal geplaatst worden.

Het stukje: *de Tijd*, kan bij de Uitgevers terug gehaald worden.

Door plaatsgebrek zijn verscheiden stukken blijven liggen.

BE-

BERIGTEN.

De Ondergeteekenden hebben het genoegen, langs dezen weg kennis te geven van de liefdegiften, welke bij hen tot heden zijn ontvangen voor den opbouw eener nieuwe Kerk te *Neede*: van *Middachtersteeg* een Bankbillet, dd. 25 Augustus 1841, N°. 143, groot *f* 25; van *Nijmegen*, onder de letters H. B., een Coupon, groot *f* 12,37[5]; postmerk *Leeuwarden*, een Coupon, groot *f* 2,47[5]; door tusschenkomst van den Hoog Wel Geb. Heer Baron VAN LIJNDEN, District-Commissaris van *Zutphen*, twee Bankbilletten, N°. 737 en 738, ieder groot *f* 25, te zamen *f* 50; van de Hervormde Gemeente te *Ruurlo*, zijnde de opbrengt eener aldaar gehoudene Collecte, de som van *f* 67,14; van de Evangelische Luthersche Gemeente te *Haarlem*, zijnde de opbrengst eener aldaar gehoudene Collecte, de som van *f* 62,03[5].

Deze aankondiging geschiedt met openlijke dankzegging aan de edelmoedige gevers, voor hunne betoonde deelneming in den hulpbehoevenden toestand dezer Gemeente.

Behalve de reeds vroeger opgenoemde Heeren, zie *Boekzaal* voor Oct. l.l., belasten zich gaarne met de inzameling der giften voor gemeld kerkgebouw, de Heeren A. H. TER HOEVEN, Pred. te *Amsterdam*; J. BORSIUS, Pred. te *Middelburg*; J. G. BETZ, Pred. te *'s Hertogenbosch*; A. C. VAN ELDIK THIEME, Pred. te *Groningen*; P. SILVERGIETER HOOGSTAD, Pred. te *Leeuwarden*; L. VROOM, Pred. te *Zwolle*; J. F. VAN HOOGSTRATEN, Pred. te *Utrecht*, N. H. TATUM ZUBLI, Pred. te *Assen*, en de Uitgevers van dit Tijdschrift.

Neede, VAN KESTEREN,
14 Nov. 1845. *Pred. Pres. Kerkv.*

Ten

Ten gevolge van het overlijden van den Hoog Eerw. Heer J. R. SCHOLTEN, Quaestor-Generaal der Algemeene Hervormde-Synode, tot nadere voorziening in deszelfs functiën optredende, verzoek ik de stukken voor dit Quaestoraat aan mijn Adres te willen afzenden.

Amsterdam, 20 Nov. 1845.

De Quaestor-Generaal voorn.,
P. J. AMESHOFF,
Secundus.

LETTER-NIEUWS.

Bij den Boekhandelaar S. J. Prins, Heerengracht, bij de Leliegracht, te *Amsterdam*, wordt uitgegeven, en is alom verzonden:

Geertruida, of de strijd tusschen Geloof en Liefde, met vignet. *f* 0,90.

Dit werkje is allerbelangrijkst voor onze dagen. Geén Lezer zal hetzelve onvoldaan uit de handen leggen.

W. TRETZEL, *Evangelische raad tegen Roomsche verleiding*, kl. 8vo. *f* 0,30.

Bij twaalf Exemplaren te gelijk, *f* 3,00.

De *Evangelische Kerkbode*, (1845, N°. 40), even als de *Vaderlandsche Letteroefening*, (1845, N°. 12), »bevelen dit Boekje een ieder zeer aan."

L. G. TH. CREUTZBERG, Predikant te *Horssen*, *het Beeld des lijdenden en stervenden Verlossers*, in zijne goddelijke grootheid en liefde, gr. 8vo., 791 pagina's, ingebonden *f* 4,80.

Tot stichtelijke lectuur, ook bij de viering des H. Avondmaals, en in de lijdensweken is dit werk uiterst geschikt, zoo als ook van denzelfden Schrijver:

Het Heilig Avondmaal, een onderpand van de liefde des Verlossers, gr. 8vo. 525 pagina's. *f* 3,90.

Hot

Met goed gevolg wordt steeds gedebiteerd:

De Christelijke Huisvriend, gedachten en herinneringen op iederen dag, door I. PRINS, Pred. te *Amsterdam*. *f* 2,50.

Bij het naderen van een nieuw jaar, wordt hetzelve bij vernieuwing aan het publiek aanbevolen.

Geschiedenis van het kerkelijke leven der Christenen, gedurende de zes eerste eeuwen, door W. MOLL, Pred. te *Arnhem*. Eerste deel. *f* 3,80.

Het tweede deel van dit voortreffelijk werk is ter perse.

Handleiding, ten gebruike bij het eenvoudig Onderwijs in de Christelijke Leer, door J. J. PRINS, Th. Dr. en Pred. te *Rotterdam*. Tweede druk. *f* 0,90.

Theodoor en Lucile, of de Zegepraal der Waarheid, naar het Fransch van A. MONOD, door I. PRINS, Pred. te *Amsterdam*. *f* 1,60.

Ter perse bevindt zich, om in het begin des volgenden jaars te verschijnen:

De Geschiedenis der Kerkhervorming, in Tafereelen, door B. TER HAAR, Th. Dr. en Pred. te *Amsterdam*. Tweede druk.

Op dit werk worden in alle Boekwinkels bestellingen aangenomen.

AAN DE BEMINNAARS DER KERKELIJKE GESCHIEDENIS

wordt berigt, dat den Boekverkooper G. van Peursem, te *Amsterdam*, door aankoop eigenaar geworden zijnde van de *Geschiedenis der Kerk van Christus*, door JOZEPH MILNER, uit het Engelsch vertaald, door M. J. CHEVALLIER, 10 deelen kompleet, dezelve tot een bepaalden tijd voor *f* 10,50, in plaats van *f* 34,50, zal verkrijgbaar stellen; na de sluiting van dit *aanbod* zal de prijs onverminderd zijn *f* 15,00, afzonderlijke deelen (behalve het Ve) zijn à *f* 1,50 te bekomen. Bestellingen hierop, kan men ook bij zijn gewonen Boekverkooper doen.

Tot aanprijzing van dit werk iets te zeggen, zal wel niet noodig zijn, daar deskundigen er dit getuigenis van afleggen, dat wat het werk zelf als ook de vertaling betreft, het niets te wenschen overlaat.

Ook is heden van de pers gekomen:.

De *tweede druk* der *Bekeering* van Doctor A. Capadose, Portugeesch Israëliet, uitgegeven door het Genootschap der vrienden van Israël, te *Neufchatel*. Uit het Fransch vertaald, door M. J. Chevallier. *f* 0,90.

PRIJSVERMINDERING.

De Boekhandelaar H. Höveker, te *Amsterdam*, aangekocht hebbende de navolgende Werken; biedt den daarvan voorhanden zijnde voorraad aan, tot de daarbij genoteerde prijzen:

Mr. W. Bilderdijk, *Godgeleerde Opstellen*, 2 dl. in karton, prijs *f* 5,50 voor *f* 2,80.

——————— *Kerkredenen* van Merle d'Aubigné, prijs *f* 3,60 voor *f* 1,80.

——————— *de Mensch*, naar Pope, prijs *f* 2,50 voor *f* 1,25.

——————— *Vaderlandsche Uitboezemingen*; prijs *f* 0,80 voor *f* 0,40.

——————— *Brief* aan Lesage ten Broek, prijs *f* 0,50 voor *f* 0,25.

A. van der Hoop, *Godsdienstige Harptokkelingen*, prijs *f* 0,80 voor *f* 0,40.

——————— *Pinksterfeest*, prijs *f* 0,50 voor *f* 0,25.

A. Bräm, *Blikken in de Wereldgeschiedenis*, naar het Hoogduitsch, door W. Laatsman, V. D. M., prijs *f* 1,80 voor *f* 0,90.

J. J. le Roy, *Zestal Brieven*, over de onfeilbaarheid van den Paus en der Kerk van *Rome*, prijs *f* 1,20 voor *f* 0,60.

——————— *de Wijsbegeerte*, beschouwd naar haren vorm en inhoud, prijs *f* 2,50 voor *f* 1,00.

E. Sartorius, *Voorlezingen* over den persoon en het werk van Christus, prijs *f* 1,20 voor *f* 0,60.

Bij den Boekhandelaar J. J. Tijl, te *Zwolle*, is van de pers gekomen en aan alle solide Boekhandelaren in *Nederland* verzonden:

De *eerste aflevering* van het kanselwerk van den Wel

Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. H. van Senden, zullende den titel dragen: LEERREDENEN OVER DE FEEST-STOFFEN.

Deze *eerste aflevering* behelst een *zestal Leerredenen*, zijnde *de geboorte*, Luk. II: 1—7; *de bekendmaking*, Luk. II: 8—12; *Engelenzang*, Luk. II: 13, 14; *de Herders bij de krib*, Luk. II: 15—20; *Simeon*, Luk. II: 25—35; *de twaalfjarige Jezus*, Luk. II:41—50. De prijs is *f* 1,30.

De volgende aflevering zal een gelijk getal Leerredenen, die over *den Goeden Vrijdag* en *de opstanding van Jezus* handelen, bevatten, en *de derde* een zestal over *de Hemelvaart van Jezus* en *de Uitstorting van den H. Geest.*

Het geheel zal dus uit 18 Leerredenen bestaan.

Door dit werk wordt eene behoefte vervuld, die er sedert lang bij het Godsdienstig publiek bestaat, hetwelk in onze negentiende eeuw te vergeefs naar een volledig predikwerk over de feeststoffen heeft uitgezien.

De prijs van het geheel is *f* 3,90.

Bij W. Willems, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

HET BEELD VAN EENE STILLE IN DEN LANDE,

of trekken uit het leven der Weduwe van J. C. Lavater, door G. Gessner. Tweede vermeerderde druk, naar de laatste Hoogduitsche uitgave. Prijs *f* 1,80. Op best papier in carton *f* 2,40.

GELOOFT GIJ NU?

Leerrede over *Joh.* XVI: 31, ter voorbereiding van het Kersfeest, viering des Avondmaals en besluit des jaars, door D. M. Kaakebeen, in leven Predikant te *Amsterdam*, 4e druk. *f* 0,35.

Heden is bij Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, van de pers verschenen, en alom te bekomen:

De onverbindbaarheid in Regten van de tegenwoordige Organisatie der Hervormde Kerk. *Pleitrede voor den Hoogen raad*, van Mr. P. L. F. Blussé. Prijs *f* 0,40.

Bij den Boekdrukker en Boekhandelaar A. van Loon, te *Tiel*, wordt steeds met succes gedebiteerd, de bij hem gedrukt en uitgegeven:

Quaestiones de vitis apostolorum et locis novi testamenti difficilioribus, enz., van den beroemden Jodocus Heringa, in leven Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool van *Utrecht*.

Indien dit boek nog aanbeveling mogt behoeven, moge daartoe strekken hetgeen er van gezegd wordt in het Godgeleerd Tijdschrift: *Waarheid in Liefde*, Jaargang 1845, 4e stuk, bl. 728 volg. Men leest daarvan dit boek: Eene onzes inziens belangrijke bijdrage voor de uitlegging des N. T. Het is waar, wij vinden hier alleen stellingen zonder ontwikkeling van gronden, maar wij oordeelen, dat het gevoelen te weten, van eenen man als Heringa, die zulk eenen fijnen exegetischen tact had, en in den zin der plaatsen zoo diep in te dringen, en ze zoo eenvoudig en levendig voor te stellen wist, over de meest belangrijke en moeijelijke uitspraken van het geheele N. T.; op zich zelfs reeds eene winst heeten mag. Daarenboven is dat gevoelen misschien juist omdat het alleen stellingen zijn, zoo helder en bij groote beknoptheid zoo duidelijk uitgedrukt, dat men daarover bijna nergens behoeft te twijfelen, hetgeen dikwijls in uitgebreide commentariën het geval niet is. Niet zelden ook is het zoo voorgesteld, dat de grond der verklaring eenigzins openbaar wordt. Eindelijk bevelen de opvattingen zelve zich dikwijls door oorspronkelijkheid en doorgaans door eenvoudigheid aan, en vele zijn de stellingen, die over eenige plaats, en vereenigd met elkander, over eene geheele voorstelling meer licht verspreiden, dan soms door uitgebreide en ontwikkelde verklaringen gegeven wordt.

PRIJSVERMINDERING.

Bij van Gorcum en Comp., te *Assen*, zijn te bekomen:

I. *Wenken en Opmerkingen voor Armbesturen*; uitgegeven van wege het Departement *Assen* der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Prijs *f* 0,25, in plaats van *f* 0,50.

II.

II. *Herinnering der opleiding tot de Evangeliedienst en der Ondervinding* in de (bijna) vijftigjarige waarneming daarvan, nagelaten door G. Benthem Reddingius. Prijs *f* 0,40, in plaats van *f* 0,80.

III. Het *Welgelijkend Portret* van wijlen den Wel Eerw. zeer. Gel. Heer Ds. G. Benthem Reddingius. Prijs *f* 1,00, in plaats van *f* 2,00.

De Boekverkooper J. B. Wolters, te *Groningen*, heeft uitgegeven:

Dr. M. J. Noordewier, *Het Koninklijk Besluit van den 23 Mei 1845, omtrent de toelating van Studenten tot de Hoogescholen en Athenaea, nader beschouwd.* In gr. 8vo. Voor 50 Cent.

Deze brochure is geschreven, om, zoo mogelijk, de ontevredenheid van velen, die bij de bepalingen van het genoemd Besluit onmiddellijk belang hebben, te verminderen, door in kalme redenering stil te staan bij de daar tegen ingebragte bezwaren; zonder daarbij echter te verzwijgen, wat de Schrijver in het Besluit zoude wenschen veranderd te zien of nader bepaald.

Tot ultimo December

zullen, indien het gering getal Exemplaren zoo lang strekt, nog tegen veel verminderden prijs worden afgeleverd de navolgende belangrijke Werken:

I. HUISHOUDKUNDIG HANDBOEK

VOOR DEN

STEDELING EN LANDMAN;

OF CHOMEL, HUISHOUDELIJK WOORDENBOEK VERKORT.

In 4 deelen; gr. 8vo, bevattende ongeveer 2400 kompres gedrukte bladzijden, met 24 fraai gekleurde platen, voor *f* 7,00, in plaats van *f* 20,00.

II. GRONDBEGINSELEN DER NATUURKUNDIGE WETENSCHAPPEN

DOOR

A. M. CONSTANT DUMERIL.

Een deel in gr. 8vo van ruim 600 bladzijden met uit-

uitvoerig Register, benevens 33 platen, meer dan 700 onderscheidene voorwerpen bevattende; voor *f* 4,00, in plaats van *f* 12,00.

De aflevering geschiedt door den tegenwoordigen eigenaar J. C. van Kesteren, te *Amsterdam*, en op bestelling bij alle Boekhandelaren in het Rijk. Met het einde van dit Jaar houdt dit voordeelig aanbod op, en zal geen Exemplaar anders dan tegen den *primitieven* prijs worden verkocht. — Meer omschrijvende berigten van beide Werken zijn alom *gratis* te bekomen.

In alle Boekwinkels voorhanden:

(Uitgevers Gebroeders Diederichs, te *Amsterdam*).

GEDICHTEN VOOR JONGENS EN MEISJES.

Twee Bundels, met 12 gekleurde plaatjes.

Prijs *f* 1,50.

Ieder Bundel is ook afzonderlijk te bekomen.

Bij W. de Grebber, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en aan H. H. Inteekenaren afgeleverd:

De *zevende* of *laatste* Aflevering van het 1e deel van het nieuw volledig *Hoogduitsch-Nederduitsch* en *Nederduitsch-Hoogduitsch Woordenboek*, naar de nieuwste en beste bronnen bewerkt, door J. M. Calisch. Prijs *f* 1,50.

De prijs van dit komplete deel (Hoogd.-Nederd.) bevattende 929 kompres gedrukte pag., is *f* 7,50; zijnde dit werk het *volledigste Woordenboek*, hetgeen er van die talen bestaat, ieder deel wordt ook afzonderlijk verkocht.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

Bladz.

R.

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor DECEMBER 1845.

TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 321.

MDCCCXLV.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Encyclopaedia Theologi Christiani. In scholarum suarum usum breviter delineatis a P. HOFSTEDE DE GROOT, *et* L. G. PAREAU, *in Univ. Gron. Theol. Proff. Editio altera, aucta et emendata.* Groningae, *apud* C. M. van Bolhuis Hoitsema, 1844. *8vo. maj.* 136. *pagg.*

Wie zich van den vooruitgang der beoefening van de Godgeleerde wetenschappen op de hoogescholen wil overtuigen, moet de verschillende, in de jongste tijden uitgegevene Encyclopaedia opslaan, waar onder ook deze van onze vaderlandsche Groninger hoogeschool eene eervolle plaats bekleedt. Uit de *rudis indigestaque moles*, die de Encyclopaedia in vroegere jaren waren, meer geschikt om den eerstbeginnenden te verbluffen, dan hun moed in te boezemen bij de intrede van het wijde veld, is thans eene eigene, welgeordende wetenschap geworden, van haar eigen middenpunt uitgaande als ware het een cirkel, in welken het nu duidelijk te zien is, hoe alle stralen op dat middenpunt uitloopen. De aankomende theoloog ziet nu, duidelijker dan te voren, niet alleen *wat* hij voortaan te beoefenen heeft, maar ook *hoe*, *met wat doel*, *uit welk oogpunt*.

Het is de tweede uitgaaf van hun Academisch

handboek, dat de beide Hoogleeraren hier aanbieden. In hoe verre het van den eersten druk verschilt, is Referent niet in staat om te beoordeelen.

Na eene voorafgaande inleiding, waarin het begrip en de geschiedenis der Encyclopaedia in het algemeen wordt opgegeven, is het geheel verdeeld in drie Hoofdstukken, waarvan het eerste handelt over de historische kennis van JEZUS CHRISTUS, het tweede over het leven van JEZUS CHRISTUS in den Christelijken Godgeleerden, het derde over de kennis van de geheele Christelijke Godsdienstzaak. Elk daarvan bestaat weder uit twee afdeelingen; de twee eersten, over de uitlegkunde van het N. V. en over de geschiedenis der Kerk; de twee volgende over de zedekunde en over de kennis van het herderlijke werk des Leeraars; de twee laatsten eindelijk over de dogmatiek en de apologetiek. — Terwijl het slot, in korte, maar veelzeggende woorden, ons het beeld van den: »Theologus Christianus" schetst.

De beide Schrijvers hebben welgedaan van ook dit hun Compendium, dat als het ware eene openbare rekenschap van hunne academische opleiding is, zoowel ten behoeve van hunne leerlingen, als voor het grootere publiek door den druk verkrijgbaar te maken; waarlijk, menige steen, die onbedacht op hen geworpen wordt, zou terug gehouden zijn, wanneer men eerst deze Encyclopaedia gelezen had, waarin CHRISTUS zoo geheel het begin, het midden en het einde is.

Zoo

Zoo mag zich nu de Encyclopaedie beroemen, eene eigene wetenschap geworden te zijn, wier deelen alle in behoorlijk verband met het middenpunt staan. — Maar, en zoo heeft iedere groote zaak hare keerzij, juist daardoor verkrijgen die deelen dikwijls voor zich zelven eene gewrongene, eene scheeve houding. Nergens is dit in de Encyclopaediën, zoo ook in deze, zóó zigtbaar als in de twee eerste deelen, exegese en historie. De laatste vooral verliest daardoor veel van haar eenig ware, analytisch karakter. De jeugdige Theoloog leert hier, van den beginne af, de geschiedenis door een gekleurd glas beschouwen; zoeken naar de bevestiging van een voorafgesteld resultaat, in plaats van, uit eigene studie, zijn resultaat langzamerhand af te leiden. Het wordt de, wel geniaalsche, maar toch altijd bevooroordeelde en subjective rigting, die wij vooral in HASE opmerken. De Kerk is, — niet het ligchaam van CHRISTUS, waarin zijn geest leeft en werkt, maar, de geschiedenis heeft des Heilands uitspraak bevestigd: een net vol goede en kwade visschen. Het meest van allen lijdt, onder deze eenzijdige rigting de, aan de kerkgeschiedenis onmiddelijk, zoo als ook hier gedaan wordt, onafgeknoopte, of liever, als een van hare integrerende deelen, op bladz. 70 aangewezene *historia dogmatum*, die *hoofdstudie* voor den Theoloog, die, zoo eenige, geheel en al analytisch, geheel zonder eenig ander vooruitgezet doel dan alleen dat van: *kennen* moet be-

oefend worden. — Moeijelijk wordt hem dan de vraag: wat is waarheid! — Zoo krijgt ook de Katholiek regt om zich zijn eigen standpunt te kiezen.

Dan, de Encyclopaedia Theologi Christiani is ook eigenlijk iets anders, dan wat haar tekst zegt. Zij is: de wetenschap, die leert hoe en op wat wijs aan de hoogeschool de aankomende Protestantsche geestelijken worden gevormd. De Theoloog, de aanstaande Herder en Leeraar wordt aan de Academie gevormd. De exegeet, de historicus vormt zich zelven.

Onder de plaatsen, die wij met groot genoegen aanteekenden, en wier wenken wij, in het algemeen, hier te lande wenschten waargenomen te zien, behooren vooral die over de predikkunde. Zoo. b. v. de raad, om op den predikstoel van de kerkgeschiedenis gebruik te maken, ook van de geschiedenis van onzen leeftijd; al ware het ook maar alleen omdat de menschen dit gemakkelijk begrijpen, en wanneer maar eens het vooroordeel weggenomen is, gaarne zullen hooren; — voorts, de stelling, dat er geen bepaalde vorm van leerredenen is, noch wezen moet, en ieder prediker daarin te werk gaan moet naar zijne eigene individualiteit, hetzij die zich neige naar het dichterlijke, philosophische of mystieke, wij zouden er historische en meer anderen, kunnen bijvoegen. Te regt veroordeelen zij ook de in onze taal gebruikelijke benaming van: *Leer*redenen.

Maar

Maar hoe dan? Wij vragen hen bij dezen om eenen titel. Wat er op diezelfde bladz. (98) gezegd wordt, dat de polemische redenen geheel van den predikstoel moeten verbannen worden, zouden wij aarzelen om onbepaald te onderschrijven; het hangt geheel en al af van de wijze waarop zij behandeld wordt, en eene goede polemiek is niet zelden de beste apologetiek.

Het Latijn kon op sommige plaatsen beter; is deze taal de geindiceerde wel voor de behandeling dezer zoo geheel moderne wetenschap?

In druk en papier is de uitgever, om ook dezen niet geheel te vergeten, den vaderlandschen drukkeren tot een goed voorbeeld.

THEODORI GUILIELMI JOHANNIS JUYNBOLL *sermo de* HENRICO ENGELINO WEIJERS, *die XVII Aprilis* MDCCCXLIV, *ad discipulos habitus.* Groningae, *apud* J. Oomkens, 1844. 39 *pag. gr.* 8*vo.* *f* 0,50.

Mogt het verlies van een' HAMAKER en VAN DER PALM voor de leerstoelen der Oostersche letterkunde aan de Leidsche Universiteit aanmerkelijk heeten, de aankomst en aanstelling van iemand als WEIJERS mogt vergoeding en herstel worden genoemd. Zijn vroegtijdig afsterven, daarentegen, was wederom eene gevoelige slag, die eene parel

uit de letterkroon van Pallas tempel rukte. De wetenschap, de akademie, de maatschappij, vriendschap en maagschap droegen rouwe, toen haar een voorstander, een leeraar en lid in de kracht zijner jaren ontviel. Wat wonder, dat ook de vriend, die den ontslapenen in zoo vele opzigten wist te waardeeren, zijne nagedachtenis der vergetelheid poogt te ontrukken! De Hoog Gel. JUYNBOLL doet dit in deze zijne voor zijne leerlingen gehoudene redevoering, in welke hij de aan velen onbekende uitstekende en zeldzame verdiensten van wijlen zijnen ambtgenoot blootlegt; en in eenvoudige, maar waarachtige trekken eene schets levert van WEIJERS als kind, jongeling, geleerde en lid der gezellige zamenleving; terwijl hij in dit een en ander der nagedachtenis des vriends een waardig gedenkteeken heeft opgerigt, dat wel verdient door velen te worden beschouwd en bewonderd.

Grondtoonen des Ouden Testaments, *door* FRIED. WILH. CARL UMBREIT. *Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Utrecht, *bij* Kemink en Zoon, 1844. 188 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1,40.

Van deze grondtoonen des Ouden Verbonds, opgesteld door den met lof bekenden Heer UMBREIT, wordt ons hier eene vertaling aangeboden. En inderdaad heeft de Vertaler, welke met dit werkje, blij-

blijkens zijne gezegden in het voorwoord, zeer schijnt ingenomen te zijn, eene goede daad verrigt en zich, volgens ons gevoelen, deswegens bij het Nederlandsche Godsdienstige publiek zeer verdienstelijk gemaakt. Er worden hier toch hoogstbelangrijke onderwerpen behandeld, als: over *God*, *Gods geest*, *het woord van God*, *den mensch* en *den Messias*, en daardoor gewigtige plaatsen uit het Oude Verbond duidelijk en stichtelijk ontwikkeld. Daarenboven ontvangt de lezer door deze grondtoonen als het ware eene bloemlezing van de voortreffelijkste en schoonste plaatsen uit dit gedeelte des Bijbels. Alle deze plaatsen zijn hier geheel afgedrukt, en grootendeels op nieuw vertaald, en deze vertaling is over het algemeen goed te noemen. Volgens ons gevoelen echter had de Vertaler de voortreffelijkheid van dit werk nog vermeerderd, wanneer hij daarbij meerdere ophelderende aanteekeningen gevoegd had, aangezien deze wel noodig waren. Op bladz. 10 zegt hij in de noot, dat hij zich niet altijd met des Schrijvers redenering heeft kunnen vereenigen; maar waarom dit dan niet, wanneer het te pas kwam, aangetoond en daardoor de gebreken, die nog in dit werkje zijn, verholpen, waardoor de Vertaler zonder twijfel veel tot de volledigheid van hetzelve had kunnen toebrengen? Wij zullen nu bij een vlugtig doorloopen van deze *Grondtoonen* de voornaamste van die gebreken kortelijk aantoonen.

In het eerste Hoofdstuk, hetwelk *God* tot opschrift heeft, behandelt de Schrijver allereerst *God* als den *Schepper* van al wat bestaat, naar luid van de oorkonden, die ons deswegens in het Oude Testament zijn medegedeeld. Bij deze behandeling is ons eene zonderlinge redenering voorgekomen. De Schrijver zegt, dat, wanneer wij op het scheppingsverhaal eenen blik werpen en in hetzelve dieper indringen, wij ongezocht eene drieëenheid in het Goddelijke wezen bespeuren, aangezien God daar *Elohim* genoemd wordt; eene gezonde uitlegkunde zal echter toch wel dit *Elohim* voor een' *pluralis majestatis* houden, gelijk thans algemeen wordt aangenomen. Verder zegt de Schrijver bij de aanhaling van de woorden des XXXIIIsten *Psalms:* »Door het woord des Heeren werden de Hemelen gemaakt," dat hier aan het *woord* als eenen onderscheidenen persoon in deze drieëenheid de kunstige vorming des Hemels wordt toegeschreven, ofschoon deze uitdrukking hier wel geene andere beteekenis zal hebben, dan die van het *bevel* des Heeren. Met de verdere redenering, waarin hij God zeer juist als een eeuwig, levend, heilig en persoonlijk wezen voorstelt, en daardoor de zuivere Godsdienstleer van het Oude Verbond aanschouwelijk voor oogen stelt, kunnen wij ons goed vereenigen.

In het derde Hoofdstuk, hetwelk het *woord* van *God* tot opschrift heeft, zegt de Schrijver op bladz. 58, naar aanleiding van JOB, Hoofdstuk XII: 16:

»Bij

»Bij hem (namelijk bij God) is magt en wijsheid, hem is onderworpen de dwalende en die tot dwaling brengt," het navolgende: »Wij vinden hier eene der krachtigste plaatsen over den alles ten uitvoer brengenden wil van God, terwijl zoowel hij, die dwaalt, als hij die anderen op den dwaalweg brengt, beschouwd wordt als afhankelijk van God en naar zijnen bepaalden wil te handelen, zoo wordt hier de vrijheid des menschen, om zelf aan zijn lot de bepaalde rigting te geven, geheel en al vernietigd; zij is immers afhankelijk van God, en dit gevoel van afhankelijkheid komt op deze plaats zoo sterk uit, dat het onze ziel schokt en roert." Wij meenen dat hier uitdrukkingen voorkomen, die allezins hard zijn, de bedoeling van JOB zal hier toch wel wezen: dat God toelaat, dat er gedwaald wordt en tot dwaling gebragt wordt, hij duldt het beide, aangezien dit somwijlen met zijne wijsheid overeenkomt, en er ten dien aanzien slechts eene schijnbare willekeurigheid plaats heeft: vooral volgt uit deze plaats geenszins, dat de menschelijke vrijheid geheel en al vernietigd wordt, want dan zoude immers de mensch niet tot verantwoordelijkheid voor zijne daden kunnen worden opgeroepen.

In het vierde Hoofdstuk handelt de Schrijver over den *mensch;* allereerst toont hij de hooge voortreffelijkheid van denzelven aan, door hem voor te stellen als zijnde naar *Gods beeld* geschapen; hij schijnt echter dit geschapen zijn naar

Gods

Gods beeld ook met betrekking tot het ligchaam op te vatten. Hooren wij zijne woorden zelve: »Het berust op eene algemeene loochening en onjuiste opvatting van het hooggewigtige begrip der persoonlijkheid, wanneer men de uitdrukking het *beeld* van *God*, naar hetwelk de mensch gevormd is geworden, *alleen* van zijne ligchamelijke gestalte opvatten wil. Wij denken immers bij de voorstelling van eenen persoon niet allleen aan zijne stoffelijke en ligchamelijke gedaante; maar ook aan zijne onstoffelijke, geestelijke natuur, aan zijne geestes-gaven, welke met de ligchamelijke onverbrekelijk naauw vereenigd zijn. Het is waar, men mag bij de uitdrukking het beeld van God, 's menschen gelijkenis aan zijnen Schepper, zoo als zij zich naar buiten vertoont, niet uitsluiten; maar deze uitwendige gelijkenis drukt slechts ten halve de kracht der uitdrukking uit; zij is slechts een gedeelte van 's menschen hooge voortreffelijkheid, en is alleen de doffe, matte glans zijner gansche en volkomene heerlijkheid." Wij beschouwen deze uitdrukkingen als geheel onjuist; immers wanneer de mensch gezegd wordt naar Gods beeld en gelijkenis geschapen te zijn, dan moet men dit opvatten van eene gelijkenis, voor zoo verre deze bij eén schepsel in redelijke en verstandelijke hoedanigheden plaats hebben kan, en vooral zoo als deze plaats heeft, uithoofde van de heerschappij, welke de mensch als plaatsvervanger Gods, over de andere schepselen op deze

aar-

aarde uitoefent; God toch is een geest, en zelfs het geringste denkbeeld van ligchaam moet aan hem worden ontzegd, want niets ligchamelijks kan in hem bestaan.

Op bladz. 113 zegt de Schrijver, naar aanleiding van *Ps* XC: 10: »Het gansche leven des menschen is eene voortdurende krachtinspanning; het doel, dat hij zoekt is rust; maar, gelijk de Psalmdichter zegt: als de mensch eenen tachtigjarigen ouderdom bereikt heeft, dan is het kommer en moeite en verdriet en ellende geweest, en het einde dezer ellende is de dood." Hij had echter dezen Psalm van MOZES wel met eenige omzigtigheid mogen aanhalen, want het is overbekend, dat dezelve alleen op de Israëlieten in de woestijn betrekking heeft, die geenen hoogeren ouderdom dan 80 jaren bereiken konden, uithoofde van het doodvonnis, dat over hen was uitgesproken, en men kan dit dus niet op het menschelijke leven in het algemeen toepassen; dit is even zoo het geval met de aanhalingen van dezen Psalm, op bladz. 132 en 133.

Eindelijk hebben wij, even als de Vertaler, het laatste Hoofdstuk, hetwelk *den Messias* tot opschrift heeft, met het grootste genoegen gelezen; slechts zouden wij gaarne gewenscht hebben, dat de Schrijver sommige voorname voorspellingen aangaande dienzelfden Verlosser van het menschdom, welke wij zonder twijfel in het Oude Verbond vinden opgeteekend, niet met stilzwijgen

wa-

ware voorbijgegaan. Hiertoe brengen wij *Gen.* III : 15, waar God tot de slang zegt, dat haar zaad eenmaal door dat van EVA zal overheerd worden, hetwelk naar alle waarschijnlijkheid op den Messias ziet; vervolgens hetgeen God tot ABRAHAM zegt, *Gen.* XII : 3, en op andere plaatsen, dat in zijnen zade alle geslachten der aarde zouden gezegend worden; eindelijk hetgeen MOZES tot de Israëlieten zeide (*Deut.* XVIII : 15): dat de Heere hun God eenen profeet uit hunne broederen, gelijk aan hem, verwekken zoude, en dat zij dezen zouden hooren, in alles wat hij tot hen spreken zoude; welke plaatsen in een dusdanig vertoog aangaande de voorspellingen des Ouden Verbonds, op den Messias betrekking hebbende, niet mogten worden voorbijgegaan.

Ten slotte willen wij nog eenige zinstorende fouten opteekenen, zoo als op bladz. 58, waar wij lezen: hij boeit eenen man, en wordt niet *bonden* voor *ontbonden*; en bladz. 125, waar wij vinden: en wordt het *beven* zat, in plaats van het *leven*.

Wij eindigen met deze *Grondtoonen* ter lezing aan te bevelen. De aanmerkingen, die wij gemaakt hebben, en welke misschien nog met andere zouden kunnen vermeerderd worden, waren niet van dien aard, dat dezelve de waarde van dit werk in het algemeen verminderen. Voornamelijk kunnen wij de lezing van deze *Grondtoonen* voor huiselijk gebruik aanprijzen, want eene nadere

he-

bekendmaking met de voornaamste plaatsen van het Oude Testament kan niet anders dan gunstig werken op den mensch, die belang stelt in het Evangelie van CHRISTUS, en wij beamen ten volle hetgeen de Schrijver in zijn Voorwoord zegt en hetgeen wij hier afschrijven: »Houdt u aan de Schrift des Ouden Testaments, als aan het allerhoogste, edelste Heiligdom, als aan de allerrijkste goudmijn, die nooit genoeg uitgegraven kan worden, ten einde gij de Goddelijke wijsheid vinden moogt, welke God hier zoo eenvoudig en ongekunsteld opengelegd heeft."

»Zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven." *Leerrede over* Openb. XIV : 13. *Uitgesproken na het afsterven van den Heer* J. LAGERWEY, G.ZN., *door* B. GLASIUS, *Predikant te* Geertruidenberg (*gevolgd door de toespraken bij het graf*). *Te* Dordrecht, *bij* H. Lagerwey, 1844. 24 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f*0,25.

De Eerw. Heer GLASIUS (ook van elders als schrijver gunstig bekend) heeft, blijkens zijne Voorrede, deze Leerrede uitgesproken, na het droevig afsterven van een waardig lid zijner Gemeente, den Heer LAGERWEY, Kostschoolhouder en Opvoeder te *Geertruidenberg*. De gemelde Heer zegt verders, dat hij dezelve aanvankelijk niet vóor de

pers

pers bestemd had, maar eerst na herhaalde aandrang er toe is overgegaan, om deze Leerrede, welker meeste waarde in haar oogenblikkelijk doel bestaan heeft, in het licht te doen verschijnen; het meest echter drong hem het verlangen, om door de uitgave van deze Leerrede een openlijk bewijs zijner hulde aan de nagedachtenis van eenen braven vriend te leveren; uit dit oogpunt moest dan ook de kritiek dezelve, welke op geene bijzondere verdiensten aanspraak maakt, beschouwen. Dit een en ander hebben wij dan ook bij de lezing van deze preek in het oog gehouden, en wij zullen dus geene aanmerkingen maken op de uitlegging en de behandeling van den gekozenen tekst. Slechts kunnen wij niet nalaten ééne opmerking te doen en den geachten Leeraar in bedenking te geven, of namelijk in deze Leerrede de stijl wel eenvoudig en duidelijk is, de uitdrukkingen wel altijd even naauwkeurig zijn, en alzoo in dezelve die *populaire* toon heerscht, welke een onmisbaar vereischte is voor eene goede Leerrede? Wij zouden het tegendeel durven beweren, en tot staving van dit ons gevoelen, willen wij eenige voorbeelden van onduidelijke en minjuiste uitdrukkingen aanhalen.

Op bladz. 6 zegt de Schrijver: »toen de Heere ons gebed had *verworpen;*" eene mingepaste uitdrukking, beter zou het geweest zijn te schrijven: toen de Heere ons gebed niet had *verhoord*. Op bladz. 10 vinden wij: »hunne plagen *verzwonden*,"

den," zonder twijfel een germanisme, het moest zijn: hunne plagen *verdwenen*. Op bladz. 11 lezen wij: »of zoudt gij meenen, dat het terugzigt op een Christelijk leven, op ijverigen, volhardenden, voor Gods schepping heilzamen arbeid, óp beproefd, maar behouden geloof in het land der zaligen, geene rijke blijdschap zoude geven, wanneer Gods oog *dien* goedgekeurd en geheiligd heeft?" Waar dit enkelvoudige *dien* op slaat, begrijpen wij niet; wij zouden meenen dat hier het meervoudige *die*, als slaande op leven, arbeid en geloof, moest gebezigd zijn. Eindelijk gebruikt de Schrijver meermalen *heten*, in plaats van *heeten*.

Deze aanmerkingen op taal en stijl zouden nog met andere kunnen vermeerderd worden; dit neemt echter niet weg, dat wij deze Leerrede ter lezing aanbevelen. Ook de beide toespraken, die achter dezelve volgen, hebben wij met genoegen gelezen, en wij twijfelen niet of de gedachtenis van den Heer LAGERWEY zal door deze hulde aan zijne verdiensten gebragt, bij alle die hem gekend hebben, op prijs worden gesteld en goede vruchten voortbrengen.

Voor de Duitsch-Katholijken. Een woord van Dr. CARL GOTTLIEB BRETSCHNEIDER. *Naar het Hoogduitsch. Te* Amsterdam, *bij* Weytingh en van der Haart, 1845. 68 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,50.

Onpartijdige gedachten over de Duitsch-Katholijke beweging, door C. ULLMANN, *Professor te* Heidelberg. *Te* Amsterdam, *bij* dezelfden. 48 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,50.

De Bisschop van Trier *en* J. RONGE, *Roomsch of Katholijk, wat moet het zijn. Motto: Protestantibus aeque Romano-Catholicis atque. Door* CHRISTIANUS SINCERUS. *Te* Amsterdam, *bij* dezelfden. 42 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,30.

Bij den vloed van schriften over de Duitsch-Katholijke beweging, waarvan de laatste Bladzijde van N°. 2 eene tamelijk lange lijst, alle bij dezelfde Uitgevers in het licht gekomen, mededeelt, is het aangenaam, ook de namen te zien van mannen, zoo gunstig bekend als de beide Hoogleeraren ULLMANN en BRETSCHNEIDER. Van hen verwacht men, zoo al geene geheel onpartijdige, wat, midden in *Duitschland* op het tooneel des strijds zelven, bezwaarlijk en moeijelijk is, althans zakelijke overzigten. En dit wordt dan ook door beiden, in waarheid, ofschoon ieder van zijn eigen

eigen standpunt uitgaande, gegeven. Voor ons, wij zouden aan dat van den Heidelberger Hoogleeraar de voorkeur geven, als dieper indringende in den geest van de Duitsche nieuwe Hervorming.

Verreweg minder van gehalte, en er eigenlijk bezwaarlijk mede te vergelijken, is N°. 3. Het is eene, aan de gelegenheid van den Trierschen rok en RONGE ontleende opwekking aan de Nederlandsche Katholijke Kerk, om het voorbeeld harer Duitsche zuster te volgen, en zich geheel en al aan de leer en het gezag van *Rome* te ontrukken. Hoe warm ook geschreven, gelooven wij dat de gegeven raad niet die der wijsheid en der voorzigtigheid is. Wanneer de Katholijk zóó geheel en al, als hier de Schrijver verlangt, zich in eens van alles wat door de overlevering der aloude Kerk geheiligd is, losmaakt, dan loopt hij groot gevaar van ook, aan de andere zijde, zich over de grenzen henen te werpen. In ieder geval gelooven wij niet dat de Schrijver het door hem bedoelde oogmerk zal bereiken.

»Ook wij gelooven," zoo eindigt ULLMANN, hetgeen wij ter proeve overnemen, »ook wij gelooven, schoon ook nog veel strijd en vereffening daar tusschen ligt, aan eene nieuwe, schoonere ontwikkelings-periode des Christendoms. Maar hetgeen ons daarbij voor den geest zweeft — wij kunnen het zonder onbescheidenheid zeggen — is grootscher, rijker, hooger, het leven meer innemend, dan datgene, wat de nieuw Katholijke be-

beweging tot nog toe voor den dag gebragt heeft. In geenen deele echter zullen deze bewegingen zonder sporen achter te laten weder voorbijgaan. De groote Bouwmeester weet alles tot den aanbouw van zijn rijk hier op aarde aan te wenden. Hij zal ook hiervan gebruik maken; een ander gebruik mogelijk als wij gissen, maar zonder twijfel het juiste."

Vraagboekje over de Geschiedenis van de opvoeding des menschdoms door God, tot op de komst van JEZUS CHRISTUS, *door* P. HOFSTEDE DE GROOT, *Hoogleeraar te* Groningen. 112 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 0,40.

Onder dezen titel ontvangt het Godsdienstig Nederlandsch publiek een zoo beknopt mogelijk oordeelkundig onderrigt in de geschiedenis der opvoeding des menschdoms door God, die trouwens den eenigen en belangrijken inhoud uitmaakt van den Bijbel en van de gansche geschiedenis der menschheid in al hare onderscheiden tijdperken. Een onderrigt, van dat bepaald standpunt uitgaande, en zich daaraan trouw houdende, misten wij nog in de reeks der bij ons Godsdienstig onderwijs tot leiddraad bestemde leer- en leesboekjes. Dit vraagboekje — want dien naam wil het de Schrijver zelf immers niet in den eigenlijken zin heb-

ben

ben gegeven, — vult dus in dezen eene bestaande gaping aan; en geeft den Godsdienst-onderwijzer eene zeer geschikte handleiding, om aan dit hoogstgewigtig, maar niet minder moeijelijk gedeelte van zijne bestemming gemakkelijker te kunnen beantwoorden.

Van de pligten, tot welke de Godsdienst-leeraar zich ziet geroepen, is voorzeker geen belangrijker en moeijelijker, dan de Godsdienstige opleiding der jeugd. Wie met deze taak is belast, weet zelf het best waar ten dezen de schoen wringt, met wat al bezwaren en tegenstand hij te worstelen heeft, en hoe de uitkomst, dikwijls niet dan hoogst zeldzaam, aan zijn onvermoeid pogen beantwoordt. En hij, die ooit de zamenstelling van leerboekjes ten dienste der catechisatiën ondernam, mag alleen bekend heeten met de schier onoverkomelijke zwarigheden, daaraan verbonden. Maar beiden, waar hun arbeid gezegd kan worden met den gang der wetenschap in verhouding te staan, en geëvenredigd te zijn aan de bestaande behoefte des tijds, verdienen dan ook dubbele eere en hulde. Eere en hulde dan ook den bij uitstek nederigen en zoo veelzijdig wèl toegerusten man, die onze leergrage Godsdienstige jeugd — uit den *beschaafden* stand vooral — met zulk een kostbaar geschenk heeft begiftigd. Rijkdom van zaken paart zich hier aan geregelde schikking, levendige voorstelling, behoorlijke opklimming, bij al hetwelk het bepaalde oogpunt steeds wordt vastgehouden

en voorgebragt. Jammer maar dat men ten platte lande, waar de jeugd zoo weinig voorbereiding erlangt om van zulke handleidingen eenig nut te kunnen hebben, zich maar al te dikwerf derzelver gebruik moet ontzeggen; of zich getroosten om, langs allerlei omwegen, of wel in eene geheel andere rigting, — maar nooit of zelden meer dan hoogst oppervlakkig — tot dit gewenschte doel te geraken. In zekeren zin zou Referent het met den Hoog Gel. Schrijver, ten aanzien van eigenlijk gezegde *vraagboekjes*, om bepaald tot *geheugenwerk* te strekken, kunnen eens zijn, indien hij slechts de vraag beantwoord zag wat dáár aan te vangen, waar de catechisanten voor het grooter deel niet dan gebrekkig lezen, en naauwelijks schrijven kunnen, — anders, hen (om dan toch eenige, al ware het slechts *memoriële* denkbeelden), in te prenten, *vragen* — hoe kleiner hoe liever — *van buiten te laten leeren?* Overigens wenscht hij het gemelde boekje in handen van ieder Godsdienstigen huisvader, ter eigene opleiding van zijn kroost; en van elken denkenden Christen, ter zelfoefening in hetgeen te weten en te gelooven voor het tegenwoordige en toekomende, in voorspoed of druk, in leven en sterven het beste kan worden genoemd, en het beste zal blijven ook daar en dan, als der stervelingen aardsche opvoeding zal zijn voltooid, en de gansche menschheid tot volledigen wasdom geraakt, door en langs al die onderscheiden leidingen Gods,

ge-

gekweekt en voorbereid, volkomen rijp zal zijn om in den grooten dag des oogstes in nadere en zalige betrekking tot CHRISTUS, en door Hem — tot God, te komen. Daartoe besproeije de groote en magtige Heer der Gemeente ook dit zaadjen met overvloedigen regen en zonneschijn, opdat het voorspoedig moge rijpen, en welige vruchten dragen!

Brieven en Gedachten van K. G. F. STÖCKHARDT, *in leven Predikant te* Röhrsdorf, *bij* Meissen. *Lectuur voor jonge Godgeleerden en beschaafde Christenen. Uit het Hoogduitsch, door* R. P. VERBEEK, *Predikant te* Doorn. *Te* Utrecht, *bij* C. van der Post. 212 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1,50.

Dit klein, eenvoudig en in den zin des woords *reine* boekske doet den Nederduitschen lezer kennis maken met een' man, die allezins verdient bekend te zijn; en van wiens bekendschap velen, naar wij hopen, dien indruk zullen ontleenen, dat zij, hetzij als menschen, hetzij als Christenen, hetzij als Leeraren, zich naar zijn evenbeeld trachten te vormen: zoo telde dit ondermaansche meer ware Christen-dienaars, de hemel däär boven meer zalige verheerlijkten! Den bekwamen Vertaler mag zich ons Godsdienstig publiek inderdaad veel verpligt rekenen, door de overbren-

ging van dit vreemd product op eigen bodem. O! als men van zulke mannen mag hooren of lezen, als STÖCKHARDT, dan wordt het ons regt warm om het harte; dan worden al de snaren des waren christelijken gevoels in aangename spanning en harmonische trilling gebragt, en onwillekeurig ontsluiten zich de lippen tot den vrolijken juichtoon: »neen, waarlijk! het Christendom heeft nog niet uitgediend!"

Met uitstekend genoegen verklaart Referent dit lieve boekje te hebben gelezen, waarin, naar hij meent, velen, dien het om voedsel voor verstand en hart te doen is, met hem, ware, zielsvoldoening zullen vinden.

Het geheel is vervat in eene briefsgewijze mededeeling, waarin van genoemden buitengewonen man eene getrouwe levensschets wordt gegeven, die door een vriend des verscheidenen naar waarheid is ontworpen. Mogt daaraan soms nu iets hebben ontbroken, zoo vindt men hier een achtenveertigtal brieven van den ontslapene, waarin zijn karakter onverholen uitkomt; — *brieven*, »omdat in deze," naar zijn eigen getuigenis, — »de heilige geest des geloofs en der liefde ons tegemoet waait." Bovendien behelst ons boekje eenige gedachten van STÖCKHARDT, uit zijn dagboek ontleend, benevens een vijftal gedichtjes, welke denzelfden goeden geest ademen, die het geheel zoo eigenaardig kenmerken. Uit een en andere staal, welke wij ons niet kunnen onthou-

den

den af te schrijven, moge de lezer oordeelen en beslissen.

Het kenmerk eens Christen-leeraars drukt onze Schrijver dus uit; »de menschen moeten *christe-* »*lijk* worden: — CHRISTUS moet hun derhalve »verkondigd worden. De knaap heeft zijn ideaal, »waaraan hij gelijkvormig tracht te worden, mis»schien b. v. zijn ROBINSON. Zoo moeten alle men»schen hun voorbeeld, hun ideaal hebben in JEZUS, »Daarom moet er noch *moraal* gepredikt wor»den, noch *dogmatiek*. *Christendom* moet de »leerrede zijn, alwaar in den persoon van JEZUS »de beide elementen van de Godsdienst, — mo»raal en dogmatiek — als zamenvloeijen, en aan»schouwelijk, belangwekkend, verzinnelijkt wor»den. Christelijke godsvrucht zij dus de kern, »het karakter en het doel van den Leeraar."

Wil men eene schoone beeldsprakige voorstelling van de onderscheiden regeringsvormen, men sla den achttienden brief op: begeert men eene levendige afbeelding van een leven in den waren en reinen christenzin, waarvan CHRISTUS het levensbeginsel uitmaakt, men leze den negen-en-twintigsten! Vraagt iemand naar de oplossing van het raadsel der levens-philosophie des Christens, hij raadplege den drie-en-dertigsten; en proeve al verder den geest des werks uit de uittreksels van des Schrijvers dagboek: b. v. »*Christelijke* leer»redenen zou men zeer gepast den naam kunnen »geven van: *Leerredenen, gehouden te Athene*

 »*voor*

»voor het altaar des onbekenden Gods. — Waar »veel dogmatiek is, is weinig Christendom. — »Wilt gij eene hoogeschool bezoeken? Goed! ik »raad u dan de universiteit der wereld, *de na-»tuur:* dáár zijn de collegies allen publiek, en »de Professoren dicteren niet." — Doch genoeg: men koope en leze het boek, en zal gewis zijn geld noch tijd beklagen!

Bijdragen tot bevordering van het Christelijk leven. Uitgegeven door M. A. AMSHOFF *en* W. MUURLING. *Ten voordeele der geringere volksklasse om in derzelver geestelijke behoeften te voorzien. Jaargang* 1844. *Eerste en tweede stukje. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens. *De prijs van ieder stukje is f* 0,40.

Wat de oorzaak zij, dat deze twee stukjes aan Referent eerst kort geleden ter hand gekomen zijn, is hem niet bekend. Een verfrisschende geur van heiligen, christelijken zin komt er ons uit tegemoet. Den ijverigen verzamelaars en medearbeiders, AMSHOFF, MUURLING, GOUDSCHAAL, DE GROOT, VAN HERWERDEN, HOFSTEDE DE GROOT, zij dank toegebragt. Wij hopen dat de Uitgevers niet bij gebrek van debiet, genoodzaakt zullen worden deze nuttige onderneming te staken, welke aan een ieder, die voor kleinen prijs, eenen minvermogenden broeder een weldadig geschenk wil doen,

doen, daartoe kostelijke gelegenheid aanbiedt. Ter proeve nemen wij de gelijkenis: *de kaars* en *de lamp*.

»Twee jonge lieden zaten te lezen, elk aan eene afzonderlijke tafel. De een had eene brandende lamp op zijn tafel staan, de ander een kandelaar en kaars. Eenen tijd lang zaten zij rustig en stil, elk bij zijn eigen licht. Eindelijk zag de een op en begon op vriendelijken medelijden toon: »Arme »jongen, wat zit gij daar bij eene doffe kaars uwe »oogen te bederven!" Maar de ander was met dit beklag niet gediend en antwoordde: »Meent »gij dat ik ook geene lamp betalen kan? 't Is »mijne keus, vriend! Ik houd mij bij het oude »licht, dat bederft de oogen niet." Ook de eerste werd nu warmer. Elk legde zijn boek neer en ijverde voor kaars of lamplicht. Ras kwam het tot hooge woorden. De een klaagde, dat hij den walm van de kaars niet langer kon uitstaan; de ander dat hem het felle lamplicht de oogen deed schemeren. »Weg, nieuwigheidszoeker! met uwen »valschen glans." Zoo stoof de laatste op en draaide de lamp uit. »Ellendige domper! ik mag »die nachtpit niet zien," schreeuwde ondertusschen de eerste en snoot de kaars uit. Toen schold de een den ander, omdat hij het donker gemaakt had; zij vochten — en lezen konden zij niet meer. Hoe dwaas is toch de jeugd! Dan zijn volwassenen wijzer.

Zijn

Zijn afzonderlijke scholen voor de verschillende Kerkgenootschappen noodig of wenschelijk? Mededeelingen en opmerkingen van P. HOFSTEDE DE GROOT, *Hoogleeraar te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* A. L. Scholtens, 1844. 135 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1,20.

Met groot genoegen las Referent deze belangrijke, in het voorleden jaar uitgekomene brochure. Zij kan haren invloed niet missen. Trouwens, het is, gelijk de Hoog Gel. Schrijver zegt: »Bij de schoolopzieners en onderwijzers staat de overtuiging vast, dat zoodanige scholen noch noodig, noch wenschelijk zijn. Het is alleen het grootere, uit de verte oordeelend, en inwendig met de zaak min bekende publiek, dat daaromtrent voorlichting en gronden van overtuiging noodig heeft." En mogen nu toch al degenen, wie het aangaat, er van doordrongen zijn, dat, waarlijk, het toelaten van afzonderlijke scholen op den duur niets anders zal kweeken dan godsdiensthaat en sectegeest; dat al het nadeel daarvan ten laatsten zal nederkomen op het volk. »Nu ontvangt," zoo sluit de waardige Schrijver met regt, »nu ontvangt de jeugd ten minste ergens eene vorming, die haar tegen verdeelende en haat inboezemende beginselen, als zij ze later hoort, eenigzins kan wapenen. Maar laat de re-

ge-

gering deze voorbehouding varen, dan laat hij de natie zedelijk over aan wind en golven, aan al de kabalen en intrigues van bekende en onbekende vijanden, en bereidt (laat ons het zeggen met het regte woord) *'s volks ondergang.*

I. Zwitserland, *een waarschuwend voorbeeld voor Protestanten en Katholijken.* *Te* Amsterdam, *bij* Weytingh en van der Haart, 1845. *De prijs is f* 0,15.

II. *Waakt! een woord aan alle Protestanten, bij de tegenwoordige woelingen der Roomsche Kerk.* *Te* Amsterdam, *bij* dezelfden, 1845. *De prijs is f* 0,15.

III. *Een woord aan mijne Roomsch-Katholieke Broeders en Zusters.* *Door* N. N. *Te* Amsterdam, *bij* dezelfden, 1845. *De prijs is f* 0,20.

IV. *Oproeping aan alle Protestanten in ons Vaderland, om zich tegen den onverdraagzamen geest van uitsluiting, die in onze dagen van de Roomsch-Katholijke Geestelijkheid uitgaat, met kracht te verzetten. Door een Protestantsch Staatsburger.* *Te* Amsterdam, *bij* dezelfden, 1845. *De prijs is f* 0,10.

V. *De Paus en de Bijbel.* (*De geheele opbrengst is ten voordeele van het gesticht van volwassene Blinden*). *Te* Amsterdam, *bij* dezelfden, 1845. *De prijs is f* 0,10.

VI.

VI. *Het gevoelen van* GALOR, *op dringend verzoek van* MODERATUS *het Nederlandsche publiek ter overweging aangeboden. Te* Amsterdam, *bij* dezelfden, 1845. *De prijs is f* 0,25.

VII. *Berigten uit het rijk der Solipsen in eene voor onze dagen belangrijke zamenspraak tusschen* KORNELIS, *een' Jansenist*, JOANNES *en* SIMPLICIUS *Hervormden*, *en* IGNATIUS *een' Jezuit*, *door Verus, Katholicus. Te* Amsterdam, *bij* dezelfden, 1845. *De prijs is f* 0,25.

VIII. *Wereldlijke en Geestelijke belasting, een zamenspraak tusschen eenen Hervormden en Roomsch-Catholijken landman, door eenen vriend van Licht. Te* Amsterdam, *bij* dezelfden, 1845. *De prijs is* 0,10.

IX. *Schetsen van den geest der eeuw, door* I. *schrijver van* de Schetsen der Onderwereld. *Eerste aflevering. Te* Amsterdam, *bij* dezelfden, 1845. *De prijs is f*0,20.

I. Het eerste der hier opgegevene stukjes, waarin *Zwitserland* tot een waarschuwend voorbeeld voor Protestanten en Catholijken gesteld wordt, hebben wij met groot genoegen gelezen. Kort maar krachtig wordt hier de rampzalige toestand van dat anderzins zoo rijk gezegende land geschetst, hetwelk nu aan de kuiperijen der Jesuiten ten prooi is. Wij zouden wel gewenscht hebben, dat de schrijver wat uitvoeriger was te werk gegaan, in eene zaak, die de belangstelling

van

van *Europa* tegenwoordig in zulk eene hooge mate gaande maakt; doch aan de andere zijde moeten wij erkennen, dat er nog veel duisters in den rampzaligen toestand van *Zwitserland* gelegen is, hetwelk de toekomst eerst kan doen opklaren, en waarvoor dus tijd noodig is, om deze zaak meer volledig te behandelen.

II. Het stukje, getiteld: *Waakt!* bevat veel waars, en behartigenswaardig zijn de opmerkingen des Schrijvers, om waakzaamheid en ijver zoowel bij de Leeraars als bij de leden der Protantsche Kerk tegen de meer en meer toenemende woelingen der Roomsche Kerk op te wekken.

III. Minder heeft ons voldaan het *woord aan mijne Roomsch-Katholijke Broeders en Zusters.* Vooreerst is dit geschrift onvolledig. Had toch de Schrijver de bedoeling, om de gebreken der Roomsch-Catholijke Kerk aan te toonen, dan moest hij meerdere punten, dan alleen de *altaardienst* en het *avondmaal*, zoo als dit door de Roomsche Kerk verstaan wordt, behandeld hebben; maar vooral heeft op ons de onverdraagzame toon en de bitterheid, die in dit werkje heerschen, eenen ongunstigen indruk gemaakt. Wij twijfelen daarom zeer, of de Schrijver wel veel nut zal stichten. Met bedaardheid moet men de gebreken van een ander kerkgenootschap aantoonen. Daarenboven hebben wij verschillende uitdrukkingen aangetroffen, die wij voor onjuist houden, b. v. op bladz. 16 en 17, waar hij van de verborgenheden spreekt,

die

die in den Bijbel *schijnen* te zijn. Wij houden het er voor, dat er wel degelijk verborgenheden zijn, en dat eene zuivere uitlegkunde, waarin vooral in de laatste tijden, nog al vorderingen gemaakt zijn, niet in staat zijn zal om dezelve alle op te lossen. Wat taal en stijl aangaat, hierop valt nog al wat aan te merken. Wij zullen slechts enkele voorbeelden aanhalen. Op bladz. 5 zegt de Schrijver: »menschelijk en *oppervlakkig* zijn twijfelingen, niet misdadig." Wat hij hiermede bedoelt begrijpen wij niet, waarschijnlijk zal voor het woord oppervlakkig iets anders moeten gelezen worden. Op bladz. 7 lezen wij *bid*, voor *bidt.* Op bladz. 8 vinden wij: »denk, lees en oordeel," voor het meervoudig: denkt, leest en oordeelt, en dit hebben wij meermalen in dit geschrift ontmoet. Op bladz. 15 lezen wij: »En indien gij niet blind hadt geloofd wat vader, moeder, den pastoor u geleerd hebben," in plaats van *de* pastoor; en op bladz. 17 vinden wij: »dat hij hun bedroog," in plaats van »hen," zoo als de Schrijver kort hierop zelf schrijft: »hij — nu begon hen te bedriegen."

Wij eindigen, met in gemoede te bekennen, dat de Schrijver door dit vlugschrift niet veel goeds zal stichten, veel minder zal hij, wat in zijne bedoeling schijnt te liggen, Roomsch-Catholijken tot het Protestantisme overhalen; want daartoe zullen minder bitterheid en wat meer kennis van zaken gevorderd worden, zoo

wij

wij al mogten aannemen, dat dit zoo gemakkelijk gaat.

IV. De *oproeping aan alle Protestanten in ons Vaderland*, hebben wij met groot genoegen gelezen; wij kunnen ons volkomen met het doel en de strekking van dit werkje vereenigen, en wij hopen dat de vermaning van den Schrijver, om de Protestanten tot meerdere begunstiging van hunne geloofsgenooten te bewegen, met een gunstig gevolg bekroond worde. Slechts ééne aanmerking hebben wij: volkomen naar waarheid zegt de Schrijver, dat vele neringen en beroepen zich bijna geheel in handen der Roomschen bevinden, echter heeft hij vergeten op te merken, dat dit met sommige juist het tegendeel is, en dat vooral de ambten, posten en bedieningen meestal door Protestanten worden waargenomen. Wij wenschen dit wel geschreven stukje in veler handen.

V. *De Paus en de Bijbel*, een gedichtstukje, hebben wij insgelijks met genoegen gelezen; het schijnt te zien op den rondgaanden brief van Paus GREGORIUS XVI tegen de Bijbelgenootschappen. Wij wenschen hetzelve een goed debiet toe, te meer dewijl de uitgever daarmede een weldadig doel heeft, zullende namelijk de geheele opbrengst van dit stukje ten voordeele van het gestiebt voor volwassene blinden worden aangewend.

VI. *Het gevoelen van Galor* behelst een gesprek tusschen twee personen, over de tegenwoor-

 di-

dige tijdsomstandigheden, zoowel met betrekking tot den nood, die er in ons land heerscht, als tot de verminderde Godsdienstigheid, die men tegenwoordig bij de menschen vindt, en als slotsom der redenering wordt er aangedrongen op verbetering van het Christendom. Ofschoon ons met sommige gezegden van den Schrijver niet kunnende vereenigen, (b. v. met de vergelijking der dagen van Prins WILLEM I met de onzen, toen men van geene Concordaten met den Paus wist; de omstandigheden en de tijden zijn toch nu merkelijk veranderd en moesten noodwendig veranderd worden) prijzen wij echter dit welgeschreven vlugschrift ter lezing aan, te meer, omdat in hetzelve eene zekere gematigdheid in gevoelen en uitdrukkingen heerscht, die men tegenwoordig veelal in dergelijke geschriften mist. Wat eindelijk taal en stijl aangaat, deze zijn zeer zuiver.

VII. De *berigten uit het rijk der Solipsen*, in eene zamenspraak tusschen eenen Jansenist, twee Hervormden en eenen *Jezuit*, hebben wij met genoegen gelezen; dezelve bevatten eenige belangrijke berigten aangaande den oorsprong der Jezuiten en Jansenisten. Wij willen den Schrijver slechts op eenige onnaauwkeurigheden wijzen; hij zegt: »dat in *Ierland* in 1641 meer dan 200,000 Protestanten vermoord werden.” Wij hebben nooit meer dan van 40,000 gelezen. Op bladz. 13 spreekt de Schrijver van *Bajonne* in *Spanje*. Wij meenen dat dit in *Frankrijk* gele-

legen is. Op bladz. 14 zegt hij: »Na vele kerkelijke en staatkundige twisten en verdeeldheden, het natuurlijk gevolg dezer bulle (namelijk der bulle unigenitus) onderwierp de Koning FRANÇOIS I zijn rijk aan de Roomsche stoel, en nam deze geestelijke constitutie aan, en werden de Jansenisten in de uitoefening hunner Godsdienst bemoeijelijkt, enz." Welke FRANÇOIS *de eerste* hier bedoeld wordt, is ons duister; het zal toch de Fransche Koning van dien naam niet zijn, die verscheidene jaren vóór de afkondiging der bulle unigenitus in 1713 leefde. Zoude de Schrijver ook LODEWIJK XV, Koning van *Frankrijk*, bedoelen? Dit komt ons waarschijnlijk voor. Men zie MUNSCHER, *Leerboek der Kerkgeschiedenis*, bladz. 383 en 384.

VIII. In het stukje, getiteld: *de wereldlijke en geestelijke belasting*, tracht de Schrijver in eene zamenspraak tusschen eenen Hervormden en Roomsch-Catholijken landman, de tegenwoordige belastingen eenigzins te verdedigen en tot tevredenheid met dezelve op te wekken, vooral ook door op de Roomschen te wijzen, die zoo vele geestelijke belastingen te betalen hebben, en deswegens, zoo het schijnt, niet morren. De bedoeling van den Schrijver is goed, maar de uitwerking van zijne zamenspraak komt ons minder volledig voor; vooral vonden wij het vreemd, dat de Roomsche landman maar zoo terstond na deze korte zamenspraak met den Hervormden in eene

 vree-

vreeselijke twijfeling en tweestrijd met zich zelven gebragt werd, en tot het besluit kwam, om, in weerwil van den Paus en zijnen Pastoor, zelf den Bijbel te lezen en uit eigene oogen te zien. Wij gelooven niet dat dit zoo spoedig met eenen Roomschgezinde het geval kan zijn.

Wij kunnen dus aan dit werkje niet veel waarde hechten, te meer, dewijl er tegenwoordig zooveel van dien aard geschreven wordt, dat er geene verdere behoefte aan bestaat.

Op taal en stijl valt insgelijks niet veel te roemen; wij wijzen slechts eenige taalfouten aan: Op bladz. 4 lezen wij, is *mijnen Bijbel*, voor *mijn Bijbel;* op bladz. 5: en *wenden* het geld ten algemeene nutte aan, in plaats van *wendden;* op bladz. 8: *vreesselijk* en met mij *zelve*, voor *vreeselijk* en met mij *zelven*, enz.

IX. Beter hebben ons voldaan de *schetsen van den geest der eeuw*, waarmede de Schrijver de bedoeling heeft, om nuttig te zijn voor het volk, en deswegens wil hij het karakteristieke van ons volk opmerken, deszelfs gebreken opsporen, en door het openleggen van het kwaad, hetzelve verbeteren. Hij vangt dit werk aan met eene belangrijke beschouwing, over de waarde der geboorte, welke wij met groot genoegen gelezen hebben. Wij onthouden ons echter voor het oogenblik van eene beoordeeling, en willen daartoe liever andere afleveringen afwachten. Alleen merken wij op, dat deze eerste aflevering in

eenen

eenen zeer goeden en zuiveren Nederduitschen stijl is geschreven, hetwelk ook voor het vervolg iets goeds doet hopen.

En hiermede eindigen wij onze korte beschouwing over deze vlugschriften. Wij hebben dezelve onder één rubriek behandeld, omdat ze meestal op één en hetzelfde onderwerp betrekking hadden, en zaken behandelen, die tegenwoordig aan de orde van den dag zijn.

Raadgevingen van Satan aan de door de Heeren MICHELET *en* QUINET *in het naauw gebragte Jesuiten, met eene Voorrede van* BEËLZEBUTH, *versierd met het echte portrait en de handteekening van den Schrijver. Te* Rotterdam, *bij* H. Nijgh, 1845. 85 *bladz. In kl. 8vo. De prijs is f* 0,90.

Wij zijn met dit boekske niet zeer ingenomen. Wij prijzen het wel, dat men de grootste, de gevaarlijkste vijanden der Godsdienst met alle kracht bestrijdt, en erkennen gaarne, dat de geessel der satire een der beste wapenen daartoe is, maar betwijfelen, of men dat doel wel door dit vlugschriftje bereiken zal.

Men vindt er in ware trekken den Jesuit geschilderd, en niemand zal het lezen, zonder eenen levendigen afkeer te gevoelen van die huichelaars,

laars, die onder het mom der vroomheid en met den naam Gods op de lippen, de vreeselijkste heiligschennis plegen en Gods geboden met voeten treden; maar ook dat wordt, en veel beter, aangetoond in andere en meer belangrijke werken. Behoeven wij de namen te noemen van MICHELET en QUINET, die beide roemrijk bekend zijn als strijders voor de goede zaak? Men leze hunne werken en men zal er niet alleen meer nut uit trekken, maar erkennen, dat één woord van hun, het Jesuitisme meer nadeel doet dan honderd van deze boekjes.

Wij vinden in dit boekje herhaalde malen het hoogst belangrijke werk: *de Geheimen der Inquisitie*, aangehaald, door den bekwamen DE FÉRÉAL geschreven, en waarvan wij de Hollandsche vertaling voor ons hebben, waarop wij vooral de aandacht onzer lezers vestigen. De titel is:

De Verborgenheden der Inquisitie. Naar het Fransch van V. DE FÉRÉAL, *met geschiedkundige aanteekeningen en eene inleiding van* M. DE CUENDIAS. *Eerste aflevering, met drie platen. Te* Amsterdam, *bij de* Erven Wed. F. G. Onder de Linden. *In kl.* 8vo. *De prijs is f* 0,90.

Deze eerste aflevering begint met eene hoogst belangrijke inleiding, die ons zeer lezenswaardig is voorgekomen, en schijnt, zooveel wij over dezen

aan-

aanvang kunnen oordeelen, een allerbelangrijkst verhaal te bevatten, waarin de gruwelen der inquisitie in het ware daglicht worden gesteld.

Wij zullen in het vervolg onzen lezers nader verslag van dit aanprijzenswaardig boekje geven, maar meenen intusschen, naar deze eerste aflevering te oordeelen, hetzelve ten sterkste te moeten en te mogen aanprijzen, daar taal, stijl en inhoud niets te wenschen overig laten.

Rede bij de plegtige onthulling van het standbeeld van Prins WILLEM den Eersten, *op den* 17 *November* 1845 *te* 's Gravenhage, *in de groote zaal van het paleis in het Noordeinde gehouden, door* ABM. DES AMORIE VAN DER HOEVEN. *Te* Leeuwarden, *bij* G. T. N. Suringar, 1845. *De prijs is f* 0,30.

Zoo werd dan ruim derdehalve eeuw, nadat de verraderlijke hand van eenen BALTHAZAR GERARDS den levensdraad van den grondlegger van Neêrlands vrijheid had afgesneden, een standbeeld voor dien *Eersten Willem* in het vorstelijke *'s Gravenhage* opgerigt. Eerst thans legde dus de Natie hare openlijke hulde aan den dag, ten opzigte van eenen man, aan wien zij zooveel verpligt is, aan eenen man, die zijn goed, ja zelfs zijn leven voor haar opofferde, en dien zij daarom, te regt, den naam van *Vader des Vaderlands*

lands schonk. Het beantwoorden van eene vraag, die ons bij het ter neder schrijven van deze regelen op de lippen zweefde, waarom de Natie zulks *eerst thans* deed, behoort niet tot onze taak. Dezelve strekt zich alleenlijk uit om de feestrede aan te kondigen, die bij gelegenheid der plegtige onthulling van het bedoelde standbeeld voor WILLEM *den Zwijger*, door den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN werd uitgesproken.

Door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning tot de eervolle taak geroepen, om bij die onthulling eene plegtige redevoering uit te spreken, ten einde aan die plegtigheid meerderen indruk bij te zetten, kweet zich de Hoogleeraar daarvan op eene hem eigene, dat is voortreffelijke wijze. Daarna door den Vorst verzocht om zijne rede door den druk openbaar te maken, voldeed Zijn Hooggel. nog denzelfden dag, waarop hij die uitsprak, daaraan. Wij danken den Vorst voor dit verzoek, den Hoogleeraar voor zijne bereidvaardigheid.

Met groote verwachting, wij erkennen het, zoo om den wille des beroemden mans, dien het feest gold, als om den redenaar, die daarmede hetzelve luister zoude bijzetten, namen wij deze Redevoering in handen, en onze verwachting is geenszins teleurgesteld.

Kort en krachtig schetst de Hoogleeraar den grooten *Zwijger*, teekent hem naar waarheid in zijne uitmuntende hoedanigheden, vermeldt met hoogen lof zijne diepe godsvrucht, zijn vertrouwen

wen op den Heer, met wien hij, eer hij de zaak der Christenen en andere verdrukten in deze landen in bescherming had genomen, een vast verbond had aangegaan (pag. 10); roemt zijne verdraagzaamheid, en vindt in een en ander de oorzaak van den haat, die de hand des moordenaars heurde en wapende. Verder (pag. 13) vermeldt hij de verslagenheid van Neêrlands volk bij den moord aan hem gepleegd, en zijne bede in het stervensoogenblik voor het heil van dat volk, met aanhaling van het onnavolgbare vierregelige vers van den eenigen VAN ALPHEN, door den Hoogleeraar hier zoo gepast bijgebragt. Wijders, welke gevolgen Godsdienstige en burgerlijke verdeeldheden voor *Nederland* hadden, deszelfs verguizing in den aanvang dezer eeuw onder eenen *tweeden* FILIPS, en deszelfs verlossing op den 17 November 1813. Doch... vervolgen wij niet tot aan het einde. De Hoogleeraar sluit met eene hartelijke toespraak aan onzen geëerbiedigden Koning, waarin hij, in den aanvang (pag. 18) met ons betreurt, dat *Nederland* meer dan derdehalve eeuw verzuimd had een standbeeld op te rigten voor den Grooten Man, aan wien het, naast God, zijne vrijheid, zijnen roem, zijn bestaan verschuldigd was. Vóór de oprigting van dit beeld, vond men zijn standbeeld slechts in een gesloten heiligdom, nabij zijn lijkgesteente. De vreemdeling, die hetzelve reeds aan de oevers van den *Donau* zag, zal het nu niet langer te vergeefs in *Nederland* zoeken. De Hoogleeraar

eindigt met dit standbeeld als een onderpand, als eene verzegeling te stellen van den band, die het Vaderland aan het stamhuis van *Oranje*, *Oranje* aan *Nederland* verbindt, sluitende met de kernachtige bede: »God, onzer Vaderen God! Wees beider steun en schild! Geef heil aan Vorst en Volk! Blijf onzer kinderen Vader!"

Ziedaar eene korte schets van hetgeen VAN DER HOEVEN bij deze gelegenheid sprak. Doch men leze vooral het geheel, alles wat hij toen gesproken heeft; want deze Feestrede behoort in handen van elken burger van *Nederland!*

Bladen uit Grootvaders dagboek, *door* C. VAN SCHAICK. *Te* Amsterdam, *bij* W. F. van Rijkom, 1844. 40 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,50.

Een klein lief boekje, aanprijzenswaardig bovendien om het doel, dat zich deszelfs Autheur heeft voorgesteld. Het behelst een viertal stukjes, eene Oostersche legende, onder den titel van MARIA, eene provinciale (Drentsche) schets, onder den naam van *de Gilde;* eene fantasie, getiteld: *het Vonnis;* en nogmaals een in het landschap, waar de Schrijver zijne woonplaats heeft, — naar het taaleigen althans — te huis behoorend stukje onder het hoofd van: *mijn Buurman.* Het een en ander worde door velen gelezen, en beantwoorde aan deszelfs oogmerk!

De

De Valsche RICHARD, *naar het Engelsch van* G. P. R. JAMES, *door* BOUDEWIJN. *In twee Deelen. Te* Amsterdam, *bij* P. N. van Kampen, 1845. *Eerste Deel* 294, *tweede Deel* 316 *bladz. In gr. 8vo. De prijs der beide Deelen is f* 6,00.

Deze lettervrucht van den bij onze landgenooten reeds gunstig bekenden Engelschen Schrijver, verdient alle aanprijzing. — Daarbij is zij zeer goed in onze taal overgebragt, iets wat tegenwoordig aan vele diergelijke verhalen, waarmede men ons bestormt, ontbreekt. Het verhaal is zeer boeijend en aangenaam, de dialoog vloeijend, en de karakters zijn fiksch geteekend. Wij lazen dit werk met veel genoegen, en kunnen het van ganscher harte het publiek aanbevelen, als alles in zich vereenigende, wat men in eene goede roman kan verwachten, en niets bevattende wat tegen zedelijkheid of goede zeden aandruischt.

Finland en de Finnen. Door T. DERSCHAU. *Naar het Hoogduitsch door* D. BOMHOFF, HZN. *Te* Amersfoort, *bij* W. J. van Bommel van Vloten, 1844. *II en* 114 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1,50.

De Schrijver dezer tafereelen, een Rus, had voor

voor een paar jaren gelegenheid, eene reis door het Groot-Hertogdom te doen, en het schijnt, dat hij zich daar lang genoeg heeft opgehouden, om het karakter, de zeden en gewoonten der inwoners te leeren kennen en de eigendommelijkheden van het belangrijke landje op te merken. Hetgene hij dáár zag, kwam hem gewigtig genoeg voor, om zijnen landgenooten daarvan eene getrouwe beschrijving te geven, welke zeer gunstig ontvangen werd, dewijl zij eene naar de natuur geteekende schilderij ophangt van een land, hetwelk uithoofde van deszelfs ligging weinig bekend is. Ofschoon het boekske welligt niet van alle gebreken vrij is, bevat het echter toereikende schoonheden om voor den vriend van landen- en volkenkunde eene onderhoudende en nuttige lectuur op te leveren.

Ziedaar hetgeen wij meenden uit de Voorrede te moeten afschrijven.

Recensent las dit stukje met veel genoegen, en hoewel het onmogelijk is om in een werkje van zoo weinig omvang alles te beschrijven en te verklaren, moet hij echter erkennen, dat het voor de weinige ruimte vrij volledig kan genoemd worden.

Hen, die begeerig zijn iets omtrent het nog zoo weinig algemeen bekende *Finland* te weten, kunnen wij dit werkje gerustelijk aanbevelen.

Nederlandsche Volks-Almanak voor 1846. *Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten, 1845. *De prijs is f* 0,75, *verguld op sneê in linnen band f* 1,50.

Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen, voor 1846. *Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten, 1845. *De prijs is f* 0,60, *verguld op sneê in koker f* 1,20.

Onder de vaderlandsche Jaarboekjes hebben de beide hier aangekondigde Almanakken steeds eene eervolle plaats bekleed, en kunnen ook nu weder gerekend worden die waardiglijk vol te houden. Zij onderscheiden zich gunstig door den gemengden inhoud van proza en poëzy, waartoe onderscheidene gunstig bekende landgenooten hunne pen volvaardig hebben geleend. Er schuilen hier en daar wel eenige distelen onder de bloemen, maar er is geen roos zonder doornen, en vooral in boekjes, zoo als deze zijn, moet men niet alles door een vergrootglas beschouwen; ook moeten wij erkennen, dat het *goede* het middelmatige verreweg overtreft. Wij bevelen ze beide zeer aan, en wenschen den uitgever eene verdubbeling van het getal zijner lezers.

Al-

Almanak voor kinderen in miniatuur, *uitgegeven door* T. VAN SPALL *en* P. J. V. DUSSEAU, 1846. *Vierde jaargang. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten. *De prijs is f* 0,50.

Deze Miniatuur-Almanak voor kinderen is zeer aan te bevelen. Eene keurige inhoud gaat gepaard met eene zeer nette uitvoering, zoowel wat druk- als plaatwerk aangaat. Wij wenschen dit boekske in vele, zeer vele handen; er is nut uit te trekken, en het zal der lieve jeugd voorzeker hoogst welkom zijn. Maar waarom verandert men toch den titel niet, die nu eene allezins bespottelijke zin heeft. De Corrector wachte zich voortaan ook vooral voor fouten, zoo als op blads. 32, waar wij in plaats van *Prins* MAURITS, *Prins* HENDRIK lezen. Diergelijke grove fouten moeten vooral in boekjes, die voor kinderen bestemd zijn, worden vermeden.

Almanak voor Landman en Burger, voor 1846. *Te* Deventer, *bij* J. P. Brinkgreve. *De prijs is f* 0,40.

Een allezins doelmatig boekske voor de op den titel vermelde personen, waaruit zij nut kunnen trekken, en zich door het achteraan geplaatste mengelwerk vermaken.

MEN-

MENGELWERK.

HET KLAVERBLAD.

Vervolg en slot van bladz. 652.

BAARWIJK. Sedert wij den vorigen Woensdag-avond bij elkanderen waren, en mijne ontmoeting van den Notaris RANDSHOF ons alstoen aanleiding tot onderling nuttig gesprek gaf, heb ik, in dien man hartelijk belang stellende, aan eenen mijner vrienden te *R.* geschreven, ten einde van dien kant, ten zijnen aanzien, eenig nader onderrigt te bekomen. Het antwoord, dat mij daarop is toegeschikt geworden, vind ik belangrijk genoeg, om (hebt gij daar niets tegen,) u in zijn geheel mede te deelen.

ZEGMAN en STARBERG. Integendeel; zoo gij u die moeite getroosten wilt, zult gij ons daarmede grootelijks verpligten.

BAARWIJK. Met voorbijgang van een en ander, dat ter bewuster zake niets afdoet, luidt hetzelve aldus:

»Ongaarne zoude ik u op de vraag, betrek-»kelijk den Notaris RANDSHOF met antwoord die-»nen, hield ik mij niet in gemoede overtuigd, dat

»dat dezelve uit belangstelling gedaan werd; doch »mij daarvan verzekerd houdende, aarzel ik geen »oogenblik met aan uw verzoek te voldoen. Neen, »mijn Vriend! van de gunstige denkbeelden, »welke gij van den man meendet te moeten op»vatten, behoeft gij gelukkig niets hoegenaamd »terug te nemen. Zijne verbetering is van den »echten stempel. Voorbeeldig in zijn gedrag, »verdient hij de onbepaaldste hoogachting, zoo als »hem die dan ook hier ter plaatse, door al wat »regtschapen en christelijk denkt, in de ruimste »mate wordt toegedragen. Door al wat *regtscha»pen* en *christelijk* denkt, zeg ik niet zonder bij»zonderen nadruk; want ook hier neemt het ge»tal derzulken meer en meer toe, die zich uit»sluitend den naam van Gods volk toeëigenen, »schoon zij het hoofdkenmerk der vroomheid, de »*liefde*, ten eenenmale missen. Het zijn deze, »die het zich aanmatigen, niet slechts over de »uiterlijke daden, maar zelfs over de beginselen »en drijfveeren, welke den mensch daarbij bezie»len, stout beslissend te oordeelen, en dan op »grond daarvan, een gunstig of doemend vonnis »uit te spreken. Men gaat zelfs verder: valt zoo »iemand niet in hunnen smaak, kan hij den eigen»willig door hun daargestelden toets niet door»staan, hij ziet zich niet alleen aan zich zelven »overgelaten, en buiten hunnen kring gesloten, »maar ook niet zelden is men er op uit, om, »zoo mogelijk, hem meer bedekt of opentlijk in

»zijn

»zijn karakter te benadeelen, daarop eene vlek te »werpen, en zijne verbetering alzoo in het oog »van anderen als verdacht en huichelachtig te »doen voorkomen. RANDSHOF ondervond zulks »helaas! in zijn' eigen persoon. Zoodra hij het »verkeerde van zijn gedrag leerde inzien, — zijne »vrolijke gezelschappen langzamerhand vaarwel »zeide, en men het aan zijne meerdere ingetogen»heid meende te kunnen bemerken, dat eene »Godsdienstige levenswijze hem waarlijk ernst was, »zochten lieden van bovengenoemden stempel met »hem in aanraking te komen, — vielen hem dik»wijls lastig met hunne gesprekken, en gaven »hem nu en dan, door hun als goed geijkte, boe»ken ter lezing in handen. Alles met het blijk»baar doel, om hem langs dien weg meer be»paaldelijk aan hunnen kring te verbinden, en »tot eenen dweeper te vormen. RANDSHOF was »te verstandig, en bezat een te opgeklaard oor»deel, om zich dus te laten leiden. Hij ontsloeg »zich van hun gezelschap, niet onduidelijk te ken»nen gevende, dat hij voor zich zelven aan het »Evangelie genoeg had, en zich ongaarne door »het lezen van zoo vele boeken, waarin het vaak »eigen opvattingen en meeningen gold, in ver»warring liet brengen. Het onderzoek des Bij»bels, meer bepaaldelijk des N. Testaments, en »daaruit als het voornaamste de vier Evangeliën, »gepaard met eene getrouwe bijwoning der open»bare Godsdienstoefeningen, bestuurd door eenen

 wet-

»wettig aangestelden, en met de noodige kennis »toegerusten Leeraar; deze waren de middelen, »waarvan hij zich bij voorkeur bediende, ten einde »in kennis toe te nemen, en tot een geloof, dat »zich in de betrachting van het goede werkzaam »betoont, gebragt te worden. Het was dan ook »daarin, dat hij een krachtig voedsel vond, zoo- »wel voor zijn verstand, als voor zijn hart en »leven. Het allerminst konde hij zich vereenigen »met dat onbezonnen, liefdeloos veroordeelen en »verketteren van dezen en genen der Leeraren, »zoo als dat in dezen tijd van spanning meer dan »immer aan de orde van den dag is, en in de »zoogenaamde Godsdienstige zamenkomsten, niet »zelden het hoofdonderwerp der gesprekken uit- »maakt. Onbewimpeld kwam hij er voor uit, »dat geestelijke hoogmoed, onder het masker van »nederigheid, daarin maar al te veel hare ver- »derfelijke rol speelt. Men stelt zich zelven, (zegt »hij) zoo gaarne op den voorgrond; spreekt van »uitsluitend door den geest bezield te zijn; (men »mag wel vragen door welk eenen geest?) en al- »zoo geregtigd om boven anderen in de zaak der »Godsdienst beslissende uitspraak te doen; terwijl »men allerwege de Leeraren, die zich tegen zulk »eene verfoeijelijke dweepzucht verzetten, haar »manmoedig durven bestrijden, veracht, belas- »tert, en met den naam van blinde leidslieden »bestempelt, alom zijnen invloed aanwendende, »om bij de Gemeenteleden wantrouwen tegen hen

»te verwekken, en alzoo te maken; dat zij zich »buiten staat bevinden, om volgens pligt en roe- »ping nuttig te zijn, en hun geestelijk welva- »ren te bevorderen. Dat het vrijmoedig uitko- »men voor zulke gevoelens, de weg niet was, »waarop derzulker toegenegenheid gewonnen wordt. »moest RANSHOF maar al te zeer ondervinden. »Veler haat tegen hem kende dan ook geene pa- »len. Met argusblikken werden al zijne hande- »lingen bespied, ging men hem van stap tot stap »op al zijne wegen na; terwijl datgene, hetwelk »men in andere naauwelijks der opmerking waar- »dig keuren, waarin men althans niets berispens- »waardigs vinden zou, hem hoog, zeer hoog, ja, »als misdaad aangerekend werd. En of dit nog »niet genoeg ware, wetende, dat er op zijne vroe- »gere gedragingen veel was aan te merken, dreef »men de boosheid zoo ver, dat men desaangaande »eenige min bekende bijzonderheden opspoorde, »ten einde die alhier te verspreiden en in zijn »nadeel te doen werken. Het laat zich gemak- »kelijk begrijpen, dat deze, als ingewonnen van »derzulken, die RANDSHOF minder genegen; of lie- »ver vijandig waren, juist niet zeer malsch zullen »geweest zijn, noch dat hij in de opgave daarvan, »met eenige verschooning zal zijn behandeld ge- »worden; als ook, dat men in het verbreiden »daarvan, wel zoo sluw, en met zulk een over- »leg zal zijn te werk gegaan, dat zij (een kwaad »gerucht vindt toch altijd gereederen ingang, dan

en onbarmhartig vonnis uit te spreken, maar integendeel hem genegen doen zijn, om plaats te gunnen aan alles, wat ter zijne verschooning zou kunnen worden aangevoerd. En hoeveel doet zich dan dikwijls niet voor? Of zijn het niet geboorte en opvoeding, — stand en werkkring, — bloedsmenging, verbindtenissen met anderen, en daaruit ontstane verzoekingen, zijn het niet die alle, welke te zamen, of ieder op zich zelven, eenen onmiskenbaren invloed op ons zedelijk bestaan uitoefenen? Die voor zich zelven geen vreemdeling is, zal het daarvoor houden, dat van geringe aanleidingen en omstandigheden bij ons vaak deugd en ondeugd afhangen, en niet durven beweren, dat hij, met zijnen gevallen broeder in gelijk geval verkeerende, beter zou gehandeld hebben. Hij zal zich steeds de wijze les herinneren: »Die staat zie toe dat hij niet valle."

Baarwijk. Mogt die meer worden ter harte genomen, en men zich diep in het geheugen prenten, dat men reeds als kind leerde: »Het is met regt, dat gij het kwaad, maar niet dat gij den kwade haat." Inderdaad, het is dikwijls niet aan onze betere beginselen, maar veeleer aan een' gunstigen zamenloop van omstandigheden, bovenal aan de onzigtbare hand eener wakende Voorzienigheid, die ons belet te zondigen, toe te schrijven, dat wij op het glibberige levenspad zijn staande gebleven.

Starberg. Die opmerking maakte ik nog onlangs

langs nog aan mijnen Zoon. Eenigen tijd geleden van zijn kantoor te huis komende, betoonde hij zich uiterst ontevreden, uithoofde de patroon aan zijn confrater B. boven hem de voorkeur had gegeven, door dien met het ten uitvoer brengen van zekere commissie te A. te belasten, waarin hij meende dat hem een groot ongelijk was aangedaan. En, hoe nu liep dit af? Ofschoon ik B. voor een braaf jongeling houde, zoo was hij evenmin, als mijn FREDERIK, gewoon op eigen beenen te staan. Hij gaat op reis, komt in aanraking met loszinnige knapen, en laat zich, niet verder ziende dan het tegenwoordig oogenblik, tot eenen misstap vervoeren, welks gevolgen onberekenbaar zijn, en niet slechts zijn eigen, maar ook het geluk en levensgenoegen zijner Ouders welligt voor altijd min of meer zullen verwoesten. Het zijn hier de verzoekingen, voor welker aandrang B. bezwijken moest; en het is God bekend, of mijn Zoon, had hij zich in zijne plaats bevonden, daarvan niet even zoo het slagtoffer van zonde geworden zijn. Ik beklaag hem in mijn hart; en weet het mijn' FREDERIK niet nadrukkelijk genoeg te zeggen; hoe verkeerd hij doen zoude, bijaldien hij met een oog van minachting op den beklagenswaardige nederzag, dat hij zich veeleer aan hem spiegele, zich zelven mistrouwe, en bedenke, hoe weinig er noodig zij, om den mensch te doen struikelen en vallen, zoo wanneer God hem slechts één oogenblik verlaat.

EENE PREDIKATIE VAN EEN IERSCH GEESTELIJKE.

Verbeeldt u eene eenvoudige kapel op eenen dag, waarop de Pastoor heeft aangekondigd, dat hij zijne Gemeente onderhouden zal over iets, waarbij zij alle belang hebben. De vergadering is talrijk, want men weet, dat, als Heer-oom de moeite genomen heeft, om de nieuwsgierigheid zóó op te wekken, men er dan op rekenen kan, dat er stof tot lagchen of schreijen, of tot beide wezen zal. De Ier heeft in de kerk, zoowel als op de markt, gaarne iets tooneelmatigs, en om hem voor zich in te nemen, moet de Redenaar, even gelijk O'CONNELL, gedurig van stijl veranderen, dan aandoenlijk, dan vrolijk zijn — en in beide gevallen den potsenmaker spelen. De kerk is vol — Pater KAVANAGH, door de menigte heendringende, geeft een stuk twee, drie ligte klappen aan eenige guiten, die hem aan zijn koorkleed vasthouden. Hij bestijgt den kansel, maakt het teeken des kruises, en, na met een vriendelijk oog zijne aandachtige toehoorders te hebben overzien, leest hij tot tekst af:

Welgelukzalig die zijn geld geeft aan hem, die het noodig heeft.

Deze tekst, hoewel niet letterlijk zoo in de H. S.

voor-

voorkomende (1), geeft reeds aanleiding tot een glimlach bij hen, die verwachtten, dat er eene nieuwe ondersteuning noodig is voor de groote zaak, de herroeping der unie, en mogelijk tot aanvulling van de inkomsten van O'CONNELL. De Pastoor begint: »Deze woorden, mijne beminde Katholieken! zijn ontleend van PAULUS (2), die, onder ons gezegd, de waarde van een vriend in nood zoo goed kende, als iemand in onze drie koningrijken. Mijne beminde Katholieken! de tekst is in alle gevallen zeer verstaanbaar. De Apostel wil zeggen, mijne goede oude vrienden! dat wij ons geld geven moeten, als wij geld hebben; wel te verstaan; want als men geen geld heeft, dan is het iets anders; dan gaat ons deze tekst niet aan. Gij kent het spreekwoord: *waar niets is verliest de koning zijn regt*; of om met een oud Dichter te spreken:

Cantabit vacuus coram latrone viator."

(Deze aanhaling wekt de aandacht, en vleit de menigte, die trotsch is, dat zij zulk een geleerden Pastoor heeft). Hij vervolgt: »Dit beteekent, mijne Beminden! dat hij, die geen geld heeft, den

(1) Uit de volgende aanteekening blijkt, dat de Pastoor zijnen tekst, naar *zijne* bedoeling, heeft aangekondigd.

(2) De woorden luiden 2 *Kor.* IX: 9: *Hij heeft gestrooid; Hij heeft den armen gegeven; Zijne geregtigheid blijft in eeuwigheid.*

den roover kan uitfluiten: in het Latijn staat, dat hij voor den roover *zingen* kan; maar uitfluiten of zingen dat is hetzelfde. Naar mijn oordeel, hij, die met een ledige beurs op reis moet gaan, fluit en zingt waarlijk niet van vrolijker harte. (*Men lacht*). Ik hoop, dat niemand uwer zoo fluiten of zingen zal, als uw Pastoor een paar nieuwe laarzen noodig heeft (*algemeen gelach*), want ik ken u te goed voor brave Christenen, dan dat gij het zoudt toelaten, dat hij met versleten laarzen zou gaan, als de vette Predikant, zijn buurman, met zijn dubbele kin en ronde wangen, dáár heenstapt met zijne zware laarzen, gelijk een kavallerie-officier. (*Nieuwe uitbarsting van gelach*). Veronderstellen wij echter, dat iemand geen geld heeft, hetwelk men in ons arm *Ierland* wel veronderstellen kan; wat moet hij dan doen? zult gij vragen. Die vraag verdeelt zich in een *waterweegkundige* en *bovennatuurkundige*, en dit wil ik u nu redeneerkundig aantoonen. Ik veronderstel vooreerst, dat iemand geen geld heeft. Ik kan gelijk hebben of ongelijk; maar om dit te weten, wil ik een redeneerkundig voorbeeld bezigen. PIETER DONAVAN! »Hier ben ik eerwaarde Vader!" antwoordt de aangesprokene. »Welaan PIETER!" zegt de Pastoor, »als ik veronderstel dat gij geen geld hebt, heb ik dan gelijk of ongelijk?" »O! het zou mij leed doen," zegt PIETER, »uw Eerwaarde in het ongelijk te stellen — maar ik zal het moeten doen." »Hoeveel hebt

»gij

»gij dan in uw zak, PIETER?" »Zonder het na te »tellen, kan ik uw Eerwaarde zeggen, nu gij »het mij zoo ernstig vraagt, dat ik tien schel»lingen zou hebben gehad, indien ik in het gaan »naar de kerk mij niet had laten verlokken om »een onsje tabak te koopen. Ik zal dus nog ne»gen schellingen hebben en het overschot van de »tiende." »Zeer wel, PIETER! geef mij die negen schellingen, om het redeneerkundig bewijs van mijne veronderstelling te kunnen vervolgen.".

PIETER DONAVAN is een van die naauwgezette menschen, die de Christelijke liefde verbiedt gierigaards te noemen: hij zet een spotachtig gezigt, en voor dat hij in zijn zak tast, zegt hij: »Ja, maar, uw Eerwaarde vergunne mij ook, een spreekwoord aan te voeren: »*Hij is een dwaas, die zich zijn geld laat ontnemen.*" Ik merk wel, dat uw Eerwaarde mij een poets wilt spelen."

»Geef het geld, PIETER!" riepen honderd stemmen, »geef het geld, gierigaard, die gij zijt! Waar vreest gij voor?"

»PIETER!" zeide de Pastoor, »als gij het geld niet gaarne geeft, behoud het dan." PIETER steekt langzaam de hand in zijn zak, en geeft het geld aan den Pastoor, zeggende: »daar is het dan, daar is het dan; voor al wat ik bezit wil ik uw Eerwaarde niet ontevreden maken op mij."

»Ik dank u, PIETER! of liever gij moest mij bedanken, gierigaard, die gij zijt! Moest ik dan al de welsprekendheid van DEMOSTHENES en CICERO be-

bezigen; om u van eenige stukjes verachtelijk metaal te bevrijden? Schaamt gij u niet, dat gij zoo aan het geld verkleefd zijt? Bedank mij dus voor de goede daad, die ik met uwe negen schellingen, op uwen naam doen zal. Ach! het zal misschien uw eerste goede werk zijn, lieve Christen! maar ik hoop, dat, als gij nu ondervinden zult, hoe aangenaam het is, barmhartig te zijn, gij het uwe voortaan niet behouden zult, of gij zoudt niet beredeneerd handelen."

Nu schaterde men van lagchen, en de Pastoor lachte hartelijk mede over den gelukkigen uitslag van zijne daad, en over het benaauwd gezigt van PIETER, dat zoo afstak bij al de andere vrolijke gezigten.

Toen het gelach wat ophield, vervolgde de Pastoor, en trachtte nu zijne voordragt meer aandoenlijk te maken. Hij zeide: »Dus, mijne Beminden! weet gij het, dat het een genoegen, een geluk is, zijn geld wel te besteden, en dat het een droevige toestand is te moeten denken, dat men geen geld zal hebben op het oogenblik, dat men zijnen broeder zou kunnen helpen: want, behoef ik het wel te zeggen? alle menschen zijn broeders. Verbeeldt u een ongelukkige, van alles ontbloot; verbeeldt u hem, zonder hoed, zonder kousen, zonder schoenen; verbeeldt u hem, dat nog erger is, zonder ouders, bloedverwanten en vrienden: zij zijn alle dood; hij is geheel alleen in de wereld. Verbeeldt u hem, in een vreemd land,

land, zonder huisvesting, zonder brood; ziek; (nu begonnen de vrouwen reeds te schreijen en weldra volgden de mannen). Die ongelukkige! Hij heeft de koorts; hij heeft eene verkoudheid, of iets nog erger. Ach! mijne Beminden! gij zijt zeker niet rijk, maar gij hebt nog een legerstede om op te rusten, eene moeder, eene vrouw, eene zuster, om u op te passen. Vrouwen! verbeeldt u, dat die zwerver, dat arm Iersche kind, een uit ons midden was, uw zoon, uw broeder — want dit kan misschien het lot zijn van JENNY MACKVOIS, dien gij alle kent, die zich aan de dienst van het altaar wijdt, en over een paar weken naar het seminarie gaat. Ja, dat is zijne roeping, en ver van zijne geboorteplaats, ver van de zijnen, wie weet hoe ellendig zijn toestand zijn zal, indien ik voor u niet inriep die goede Christelijke gevoelens, die gij, als Katholieken, in dit oogenblik openbaart. Mijne Beminden! Mijne Vrienden! Mijne uitmuntende Gemeente! Ik zal aanstaanden Zondag een aalmoes vragen voor een *arm Student*, en ik ben verzekerd, dat gij u edelmoedig zult toonen. Er zullen ook Protestanten ter kerk komen, ik zeg het u vooraf, en ik verzoek u, dat gij u tegenover hen uitstekend gedraagt!" . . . .

De Pastoor, die op het gelaat zijner toehoorders de gunstige uitwerking zijner rede bemerkte, maar altijd nog vreesde, dat de inzameling niet zoo rijk zou zijn, als hij wenschte, voegde er nu

nog

nog dit bij: »Bij gelegenheid dat ik van Protestanten spreek, wil ik u iets verhalen: Eene Katholieke vrouw was getrouwd met een Protestant, maar die een dronkaard en vloeker was; de vrouw was niet beter en scheen haren doop geheel te vergeten. Toen zij beide stierven, gingen zij in de andere wereld over met een klein getal goede werken; zij hadden er slechts *één* gedaan bij eene zekere gelegenheid. Op een Zondag gingen zij voorbij eene kerk, op het oogenblik dat men daar eene inzameling deed voor een arm student. Een der aalmoezeniers ging naar hen toe, en zeide: »Wilt gij ook een goed werk doen? Men is bezig een armen jongen te helpen, die naar het seminarium gaat: welaan, werp ook wat in de hoed, mogelijk hebt gij wel eens behoefte aan een vroom gebed voor uwe ziel." »Dat is wel mogelijk," zeide de Protestantsche man, en hij wierp een kroon in de hoed voor den armen Student. Hij ging heen. Kort daarna stierf hij en ook zijne vrouw: maar eer zij stierf, was zij zoo wijs, dat zij zich van een scapulier (1) voorzag. Deze vrouw had eene zuster, die, beter Katholiek dan zij, dikwijls bad voor de rust der ziel van de overledene, omdat zij twijfelde, of zij wel in het paradijs zou zijn. Zij bad dus de H. maagd, haar

(1) Een lap van ruwe stof, die men op de schouders en de borst heeft, en waaraan men groote kracht toeschrijft.

haar te willen openbaren, waar haar zuster was. Haar gebed werd verhoord. Eene week na haren dood verscheen de overledene haar in den slaap, in een wit kleed. »Dat is MARIJ," riep zij. »Ja, die ben ik," zeide de overledene. »Ik heb verlof gekregen om aan u te verschijnen, om u te zeggen, dat ik gelukkig ben." »Gezegend zij de heilige maagd, mijne zuster!" hernam de andere; »gij neemt mij een groot pak van het hart." »Toen ik stierf, zeide de overledene, en overging in de andere wereld, kwam ik aan een kruisweg, waar het eene pad naar den hemel, het andere naar de hel, en het derde naar het vagevuur leidde. Tusschen mij en den hemel was een diepe afgrond, en een groote rivier scheidde mij van het vagevuur, en indien bij het overspringen mijn voet was uitgegleden, of de sprong gefaald had, dan zou ik in de hel zijn neêrgestort; maar de heilige maagd ontdekte mijn scapulier, en veranderde die in een sterke brug, zoodat ik gemakkelijk over de rivier kwam. Vervolgens liet de H. maagd mij in de hel zien, en de eerste, dien ik zag, was mijn man, staande op een groene zode. Dit voorregt, zeide de H. maagd, had hij verkregen door de gebeden van een heiligen Priester, die een arm Student was geweest, en die nooit iemand vergeten had, die hem eenigen onderstand had gegeven. »Ach! mijn God! mijne zuster! voegde de overledene er bij, welke verandering is er toch in de wereld voor-

 ge-

gevallen, sedert mijn overlijden? dat de menschen nu zoo lang leven? Er zijn nu niet minder dan 6000 jaren verloopen, sedert mijn dood; en ik vinde alle, die met mij geleefd hebben, terug, en alles, zoo als ik het gelaten heb." — »Hoe?" zeide de andere zuster, »voor zes dagen zijt gij eerst gestorven." »Voor zes dagen," riep de overledene, »dat is onmogelijk; ik heb reeds 6000 jaren smart geleden!" En onder het spreken dezer woorden verdween zij. — »Dus ziet gij," zoo vervolgde de Pastoor, »hoe het in het vagevuur is: zes dagen zijn daar zoo lang als zesduizend jaren; maar gij hebt ook gehoord, dat geen goed werk onbeloond blijft. Wie van u weet, of hij ook niet het gebed van den armen Student noodig zal hebben; althans zoodra hij gewijd zal zijn, zal zijn eerste gebed voor zijne weldoeners wezen, en daarna zal hij bij elke mis, die hij doen zal, aan hen denken, en bidden: *voor al zijne weldoeners tot in eeuwigheid.* Dat zullen de eigen woorden van zijn gebed zijn. En nu, beminde Katholieken! tot Zondag! — En gij PIETER DONAVAN! heb geen spijt over het goede voorbeeld dat gij gegeven hebt. Gij ziet er nog pruilend uit. Komaan, mijn Vriend! Verheug u over het goed gebruik, dat van uw geld gemaakt is — of pas op — men zegt dat gij weldra trouwen zult. — Indien gij een meisje uit mijne Gemeente neemt, geloof niet dat ik de huwelijksinzegening goedkoop doen zal. Ik zal u de hoorn-

bla-

blazers en vioolspelers laten betalen, en aan de bruiloft zal ik u laten opdisschen en eten en drinken op de kostbaarste wijze, dat er een jaar van uwe inkomsten voor noodig zal zijn. Vaarwel, PIETER! Ga nu uw hof aan uwe bruid maken."

Een nieuw schaterend gelach barstte los, de Gemeente ging uit een, door de welsprekendheid van haren Leeraar getroffen, en bij zich zelve besloten, om den volgenden Zondag niet karig te zijn in de gift voor den armen Student.

HET LAGCHEN VAN EEN STERVENDE GRIJSAARD.

Een vrome Grijsaard lag op het sterven. Zijne kinderen en kindskinderen stonden rondom zijne legerstede in diepe droefheid. Hij scheen te sluimeren, maar tot driemaal toe begon hij in zijne sluimering te lagchen. Kort daarop ontsloot hij de oogen, en een zijner Zonen vroeg hem: waarom hij driemaal gelagchen had?

De Grijsaard antwoordde: »De eerste reize gingen al de genoegens mijns levens mij voorbij, en ik lachte, dat de menschen zulke waterbellen voor iets wezenlijks kunnen aanzien. — De tweedemaal herinnerde ik mij alle tegenspoeden mijns levens, en ik lachte, verheugd dat zij nu voor altijd hunnen scherpen prikkel voor mij verloren hadden, en mij nu weldra niets dan geurige rozen zouden opleveren. De derde reize dacht ik

 aan

aan den dood, en ik lachte, omdat de menschen dezen Engel der verlossing, die hen van zonde en leed bevrijdt en in de woningen des Eeuwigen overbrengt, zoo schuwen en vreezen."

Dit gezegd hebbende sloot de Grijsaard zijne oogen. — Zijn ademtogt hield op en hij stierf een zachten dood.

Zijne kinderen hieven het bekende lied aan:

Hoe zacht zien wij de vromen
Den dood hier zonder schroomen,
Blijmoedig tegengaan,
Waar al de vreugd van 't leven
Den zondaar moet begeven,
Dáár vangt de vreugd des Christens aan.

DE WAARHEID, EENE SCHOONE ONVERGANKELIJKE BLOEM.

Er bestaat eene Bloem, uiterlijk niet schitterend, echter sierlijk eenvoudig schoon, welke helaas! door velen niet gekend of gezocht, door anderen geheel verwaarloosd wordt. Zij overtreft alle andere bloemen; hoe prachtig en kleurvol ook in wezenlijke waarde, dat zij door stormwinden niet verdort of sterft, al is het dat zij wel eens een tijd lang kwijnt; wordt zij eens door een kenner van hare innerlijke waarde gevonden, dan wordt zij trouw behoed en blijft bewaard voor ge-

geheele vernietiging. Alle andere bloemen, welke wij op ons levenspad verspreid vinden, verwelken weldra; maar deze behoudt, ook zelfs gekwetst, hare waarde, verandert niet, blijft steeds dezelfde; hetzij zonneschijn of hitte, koude of hagelbuijen den stevige steel heen en weder schudden of kwetsen. Het is de bloem WAARHEID geheeten.

De roode *Roos*, het beeld eener jeugdige schoone, is zacht en bevallig in geur en bloei; daarom heeft men haar ook aan schoonheid en liefde gewijd; maar even als schoonheid kort van duur, liefde niet altijd even bestendig blijft; zoo verbleekt ook spoedig haar dosch; hare kleur en schoonheid verwelken ras, terwijl de minder sierlijke, uiterlijk minder prachtvolle Bloem der waarheid, nooit verandert.

Het eenvoudig verscholen nederig bloempje, het zachte kleine *vergeet-mij-nietje*, hetwelk de heldere kleur des standvastigen hemels draagt, heef men ook der trouwe vriendschap en liefde gewijd. Maar zoowel als de vaste hemel wel eens door eene of meerdere donkere buijen of dreigende wolken bedekt wordt, zoo sluipen vaak zorgen, moeiten of bekommeringen bij getrouwen in het hart, en verdonkeren of verbitteren de vele genoegens der standvastige vriendschap of zuivere liefde. *Waarheid* kent deze zorgen niet — deze bloem geniet alles rein.

De witte *Lelie*, het beeld van zuivere onschuld en echte reinheid, ach! hoe ligt wordt ze zelfs

door het kleinste insectje besmet, en verliest haar bijna verblindend schoon; even zoo bedroeven en kwellen de laster, nijd, kwaadsprekendheid, liefdeloosheid de vaak schuldelooze maagd, en zij oogst miskenning en hoon, waar zij den lauwer der eere moest inoogsten. Maar de waarheid, de reine edele waarheid, schuwt geen hoon, nijd of smaad; zij blijft onder alle beschuldigingen kalm, trotseert de vlekken, waarmede leugen en bedrog, huichelarij en boosheid haar pogen te besmetten, en blijft hare zuiverheid bewaren. Als de verkwikkende Lente de aarde uit haren langen sluimer doet ontwaken, dragen alle boomen bloemen; de velden, zelfs de dorre bergen, zijn bedekt met de vrolijke, vriendelijke zachte groene kleur der hope; deze vriendelijke dochter des Hemels. Doch spoedig helaas! verwelken bloem en planten; de velden en heuvelen worden ras om ons henen door eene vale kleur overtogen. Treurig, somber, dof en donker, zoo zinken meestal onze geliefkoosde denkbeelden en verwachtingen, ja het vaak liefst door ons gewenschte, vóór derzelver vervulling met ons in het stille rustige graf; de laatste verblijfplaats der afgematte stervelingen, waar werk noch verzinning meer zijn zal; en laten meestal niets dan treurige herdenkingen na, van nimmer vervulde hoop aan deze zijde des grafs.

Waarheid, deze echte Bloem; reine zuivere waarheid blijft onder alle wisselingen en menig-

vul-

vuldige rampen en veranderingen des levens dezelfde; even als de trotsche cederboom rustig de orkanen trotseert; ja de reine waarheid duurt eeuwig voort, en vergaat niet met deze aarde; — zij schuwt het schitterend zonlicht niet, maar doet bijgeloof en ongeloof wegzinken in het niet, waaruit het voortkwam. Wél, onuitsprekelijk wél dengenen, wiens oog haar verblindend licht verdragen kan, die zich haar eeuwig ten eigendom heeft verkozen; wél dien sterveling, wiens open gelaat hiervan de blijken vertoont, wiens hart haar in daden tot menschengeluk en algemeen heil ten toon spreidt! Hij waarlijk heeft de eenige regte bloem der vreugde, de ware bloem van voortdurend genoegen gevonden, voor nu en altijd.

Die ware wijze kan onder alle tegenspoeden en beproevingen, onder alle bemoeijingen en bekommeringen, onder alle grievend harteleed en ligchaamssmarten, aan dit moeitevolle leven verknocht, bemoedigd zijnen weg blijven bewandelen, tot die dáár eens eindigt, waar de waarheid in al hare onuitsprekelijke glorie en luister nimmer zal kunnen verdonkerd of. ontluisterd worden; maar onuitdoofbaar, nimmer verwelkend, eeuwig zal schitteren in haar waar Vaderland, hier boven!

Och! vonden of zochten dan toch alle wijzen en dwazen dezer wereld deze Bloem des vredes en des geluks; deze heilaanbrengende, deze niet zeldzame, maar voor ieder sterveling verkrijgbare bloem; het is geene stroobloem, die ligt ontsierd

 of

of ontbladerd is. O! zoekt haar, weldenkenden en edelen onder de menschen! eer het voor altijd te laat, of deze even als alle anderen niet meer door u gevonden kan worden of verkrijgbaar is.

DICHTREGELEN,

TEN SLOTTE EENER TOESPRAAK AAN HET GRAF VAN DEN WEL-EERW. ZEER GEL. HEERE

CORNELIS BURT ANDRIESSEN,

rustend Predikant van *Charlois* en *Katendrecht*.

aldaar ter aarde besteld den 4 Oct. 1845, *daags vóór zijnen Zeven-en-Tachtigsten verjaardag.*

Rust zacht, mijn Vriend! — rust zacht mijn waarde Broeder!
Wel ons verlies, maar ook uw winst is groot!
Uw heilige asch, beschermd door d' Albehoeder,
Slaapt eervol hier in d' armen van den dood.
Uw Feestdag naakt!... gij zult hem niet meer vieren,
Verdoofd is 't oor voor onzen wensch en beê;
Maar hooger kroon mag thans uw schedel vieren,
In 't Paradijs der Palmen en Laurieren,
Deelt u Zijn heil uw trouwe Heiland meê.

Rust zacht, mijn Vriend! — Wat hebt gij stof tot danken!
Uw afscheid kwam na Zes-en-Tachtig jaren!

Uw

Uw lof, uw roem leeft steeds in onze klanken.
  Gij slaapt, omringd door uwe vriendenschaar.
Uw stof rust hier in 't midden van uw kindren,
  Die gij als Vriend en Vader hebt geleid,
En niets zal ooit de blijde erkentnis hindren,
Niets in hun hart den vuurgen dank vermindren,
  Die gij door zorg en trouw u hebt bereid.

Rust zacht, mijn Vriend! — Want hooger dan deeze aarde,
  Dáár, waar geen dood, geen scheiding meer bestaat,
Dáár ligt uw lot, uw erf, zoo rijk in waarde,
  Dáár bloeit uw krans, die nimmermeer vergaat.
Ja, gij viert feest, maar 't is in 't eeuwig leven!
  Gij juicht verlost, en smaakt een zalig lot.
Gij ziet de kroon des braven u gegeven,
En boven de aarde en al haar leed verheven,
  Brengt gij den dank voor alles toe aan God.

Rust zacht, mijn Vriend! — Ras is de tijd vervloden,
  En brengt voor 't graf een eeuwgen morgen aan.
Als JEZUS stem eens dringt in 't rijk der dooden,
  Dan staat gij op, want Hij is opgestaan!
Dan is de schaar der vromen zaam verrezen,
  En 't jubel rijst tot voor den troon van God.
Triumf! de Vorst des Levens zij geprezen!
Geen smart, geen dood zal in de toekomst wezen;
  Gods vrije gunst geeft eeuwig 't heerlijkst lot!

Delfshaven, K. H. GREEVEN,
Oct. 1845. *Pred. bij de Herv. Gem.*

AAN

MIJNEN BROEDER,

NA ZIJNE BEVESTIGING ALS LIDMAAT DER GEMEENTE,

op den 19 *Maart* 1845.

Het plegtig uur is dan voorbijgegaan,
Waarin ge voor Gods aangezigt mogt staan,
Om zijnen heil'gen naam met eerbied te belijden;
Dat uur zij u dan dierbaar voor altijd;
Omdat gij toen, voor 't oog der Christenheid,
Gezworen hebt: »mijn leven wil ik Gode wijden!"

Kom! dat gij steeds aan uw beloften denk';
Dat God, de Heer, u altijd krachten schenk',
Om tegen zondenlust te strijden en te waken;
Dan kunt gij immer uwe levensbaan,
Met 't oog op God, gerust ten einde gaan,
Dan zult gij waar geluk en zielenvrede smaken!

Dordrecht,
19 Maart 1845.

AAN POSTUMUS (1).

(*Naar het Latijn van* Horatius, boek II, Ode XIV).

Ach, Postumus! hoe snel ontvlieden ons de jaren!
Geen vroomheid zal in 't minst voor rimpels ons bewaren,
Noch voor den ouderdom, reeds zigtbaar in 't verschiet,
Noch voor den wreeden dood. — Neen, Vriend! het baat u niet,
't Brengt geen verwijlte weeg, indien gij gister, heden,
En morgen en altoos, hem, die naar tranen ziet
Noch smeeken, Pluto (2), twee- driehonderd stieren biedt,
Indien gij zoekt dien Vorst met offers te bevreden;
Dien Pluto, die den reus Titijus (3) 't drietal leên
Van een' Gerijon (4) zelfs, zoo lang reeds hier beneên
Weêr-

(1) Daciër is van gevoelen, dat Julius Florus de persoon is, hier onder den naam van Postumus ingevoerd, wegens zijne overeenkomst van inborst: heerschzuchtig, gierig en bevreesd voor den dood.

(2) Pluto, de God der benedenwereld of Vorst van het schimmenrijk.

(3) Titijus, een reus, die negen morgen lands bedekte wanneer hij sliep; tot de straffen van den Tartarus veroordeeld, omdat hij Latona (moeder van Apollo en Diana) had willen onteeren.

(4) Gerijon, een *Spaansch* Koning, die, uithoofde zijner drie koningrijken, als een drielijvige reus voorgesteld wordt.

Weêrhield bij zijnen stroom; dien we allen eens; zoo velen
Wij in de vruchten hier der aarde mogen deelen,
Bevaren moeten, 't zij het lot een vorstenstaf
Dan wel een spade slechts ons hier in handen gaf.
Vergeefs zijn wij den krijg en zijn gevaar ontkomen;
Door een verbolgen zee zijn wij vergeefs gespaard;
Vergeefs ook hebben wij in 't Najaar ons bewaard
En voor den Zuiden wind ons goed in acht genomen.
De kwijnende rivier *Cocytus* (1), die wij schroomen,
Moet zijn bezocht en 't snood geslacht van DANAUS (2),
En de tot eeuwig werk gedoemde SISYPHUS (3),
De zoon van EOLUS. — Wij moeten, vroeg of spade,
Verlaten de aarde, 't huis, de teêrbeminde gade.
Kortstondig eigenaar! u zal geen enkle boom,
Behalve de *Cypres* (4), alom verafschuwd, volgen! —
Dan wordt door d' erfgenaam, min karig, ras verzwolgen
Uw wijn van *Caecubus* (5), nu, door uw angst en schroom,
Met honderd sleutels wel voor rooverij beveiligd;
Dan

(1) Over dezen stroom, *Styx*, *Cocytus*, *Acheron*, *Phlegeton* of *Pyriphlegeton* genaamd, voerde een oude bootsman CHARON de zielen der afgestorvenen.

(2) DANAUS, Koning van *Libyë*, had vijftig dochters, *Danaïden* genaamd, welke, tot straf voor het vermoorden harer echtgenooten, in den *Tartarus*, een lek vat onophoudelijk vullen moesten.

(3) SYSIPHUS, Koning van *Corinthe*, was veroordeeld om voortdurend een stuk rots, hetwelk telkens weêr naar beneden rolde, op eenen berg te wentelen.

(4) De *Cypres* was aan PLUTO en PROSERPINA gewijd en werd geplaatst voor de huizen, waarin zich lijken bevonden. Zij maakte ook een deel uit der lijkstaatsie.

(5) *Caecubus* was een berg in *Latium*, nabij de golf van *Gaëta*, waarop voortreffelijke wijnen geteeld werden.

Dan wordt uw marmren vloer door hem besproeid,
ontheiligd
Met onvermengden wijn, zoo als in de bokaal
Niet schuimt bij 't vieren van het Priester-offermaal!

Aardenburg, AB^M^. DE LIGNY, AZ.
2 Nov. 1843.

OP EEN WOEKERAAR.

Zijn schatten groeijen aan, — maar hoe? —
De Satan zelf telt hem die toe,
Om, — is zijn stervensuur geslagen, —
Zijn ziel, als intrest, weg te dragen! —

Aardenburg, AB^M^. DE LIGNY, AZ.
1 Sept. 1845.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

's GRAVENHAGE.

Den 1 Sept. Heden had alhier de openbare prijsuitdeeling en de bevordering der leerlingen tot hoogere klassen op het Stedelijk Gymnasium plaats. De Rector wenschte vooraf den Edel Hoog Achtbaren Heer Mr. F. DE GREEVE, lid van den Hoogen Raad, geluk met zijne benoeming tot Curator van het Gymnasium, in plaats van wijlen den Hoog Ed. Gestr. Heer H. VAN ROIJEN; beval zich zelven en zijne ambtgenooten aan zijne welwillendheid aan, en betuigde zijne vreugde, dat het Gymnasium in een van deszelfs voormalige voortreffelijke leerlingen nu eenen waardigen Curator mogt bezitten.

Van de zesde klasse hebben met prijzen en vereerende getuigschriften het Gymnasium verlaten: J. VAN GIGCH, wiens Latijnsche prijs wegens zijne uitstekende vlijt ook in het aanleeren van andere wetenschappen betoond, buitengewoon was versierd. Hij ontving ook nog een Griekschen en Franschen prijs en een prijs voor de Wiskunde; W. BISSCHOP, met een Latijnschen en Griekschen prijs; S. A. NABER, met een Latijnschen prijs, welke ook buitengewoon was versierd, en met een Engelschen prijs en een prijs voor de Wiskunde; A. J. CLANT, met een Latijnschen en Franschen prijs, en een prijs voor de Wiskunde; R. REUDLER, met een Latijnschen prijs, en B. G. DE VRIES VAN HEYST, met een Latijnschen prijs en een prijs voor de Wiskunde. Vereerende getuigschriften zijn gegeven voor de Nederlandsche Letter-

terkunde en Oude Geschiedenis aan B. G. DE VRIES VAN HEYST; voor Nederlandsche Letterkunde, Hoogduitsche taal en Oude Geschiedenis aan R. REUDLER; voor Nederlandsche Letterkunde aan L. W. VAN DEVENTER; voor de Fransche en Hoogduitsche taal en Oude Geschiedenis aan S. A. NABER; voor de Hoogduitsche taal en Oude Geschiedenis aan J. VAN GIGCH; voor de Fransche en Hoogduitsche taal aan J. T. M. GODEFROY; voor de Fransche taal en Oude Geschiedenis aan W. BISSCHOP; voor de Oude Geschiedenis aan A. J. CLANT.

Van de vijfde klasse zijn met prijzen tot de zesde klasse bevorderd: F. BERGMANS, met een Latijnschen prijs; F. T. DE MAZURE, met een Latijnschen prijs; J. VAN DER MEULEN, met een Latijnschen en Griekschen prijs en een prijs voor de Wiskunde; H. A. PIEPERS, met een Franschen en Engelschen prijs. Getuigschriften zijn gegeven, voor de Nederlandsche Letterkunde en Oude Geschiedenis aan H. A. PIEPERS; voor de Nederlandsche Letterkunde, Hoogduitsche taal en Oude Geschiedenis aan F. T. DE MAZURE; voor de Hoogduitsche taal en Oude Geschiedenis aan F. TRIPPELVITZ, en voor de Hoogduitsche taal aan J. VAN DER MEULEN.

In de vierde klasse zijn de prijzen behaald, een Latijnsche, Grieksche en Fransche prijs, door E. C. J. DELECOURT; een Latijnsche en Grieksche prijs door P. Z. JUNIUS VAN HEMERT; een Latijnsche prijs en een prijs voor de Wiskunde, door A. A. DE PINTO; een Latijnsche prijs door J. G. ROCHUSSEN; een Hoogduitsche prijs en een prijs voor de Wiskunde door A. C. J. HELDEWIER; een prijs voor de Wiskunde en Vaderlandsche Geschiedenis door H. C. KIPS; een prijs voor de Wiskunde door W. A. HATTINGA RAVEN; een Fransche prijs

prijs door H. J. T. VAN OLDENBARNEVELD, genaamd WITTE TULLINGH; een Hoogduitsche prijs door J. C. RASCH. Getuigschriften hebben ontvangen voor de Nederlandsche Letterkunde en Algemeene Geschiedenis H. C. KIPS; voor de Nederlandsche Letterkunde J. G. ROCHUSSEN; voor de Nederlandsche Letterkunde en Algemeene Geschiedenis F. A. L. VAN RAPPARD en E. J. C. DELECOURT; voor de Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis A. A. DE PINTO en A. C. J. HELDEWIER; voor de Algemeene Geschiedenis J. K. J. DE JONGE; voor de Vaderlandsche Geschiedenis W. A. HATTINGA RAVEN, R. J. M. DE GRAAFF en E. VAN DEN BOSCH.

Van de derde klasse zijn met prijzen tot de vierde klasse overgegaan A. W. J. PHILIPSE, met een Latijnschen, Griekschen, Franschen en Nederduitschen prijs, een prijs voor de Wiskunde, voor de Vaderlandsche en voor de Algemeene Geschiedenis; J. A. TAETS VAN AMERONGEN, met een Latijnschen, Franschen, Hoogduitschen en Nederduitschen prijs en een prijs voor de Wiskunde; S. VAN GIGCH, met een Latijnschen en Hoogduitschen prijs, en R. T. COLLOT D'ESCURY, met een prijs voor de Algemeene Geschiedenis. Getuigschriften zijn gegeven voor de Nederduitsche taal aan P. A. A. MOLENAAR en J. W. HAANEBEEK; voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis aan S. VAN GIGCH; voor de Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis aan J. A. TAETS VAN AMERONGEN en H. J. G. VORSTMAN; voor de Vaderlandsche Geschiedenis aan R. T. COLLOT D'ESCURY en M. J. L. J. A. H. HELDEWIER.

Op de tweede klasse zijn de prijzen gegeven, een Latijnsche, Grieksche en Fransche prijs aan B. L. RASCH; een Latijnsche, Grieksche, Fransche en Nederduitsche prijs, een prijs voor de Wiskun-

kun-

kunde en Vaderlandsche Geschiedenis aan G. HAARSMAN KELLER; een Latijnsche, Grieksche en Fransche prijs en een prijs voor de Wiskunde aan P. BUSKEN HUËT; een Latijnsche, Grieksche en Fransche prijs en een prijs voor de Vaderlandsche Geschiedenis aan W. H. VAN DE SANDE BAKHUYZEN: een Latijnsche en Grieksche prijs, een prijs voor de Wiskunde en Algemeene Geschiedenis aan M. S. POLS; een Latijnsche en Grieksche prijs aan A. M. L. DE LETH; een Grieksche prijs aan G. J. VAN DER KEMP; een prijs voor de Vaderlandsche Geschiedenis aan J. B. NOORDENDORP. Getuigschriften hebben ontvangen, voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche Geschiedenis en Aardrijkskunde B. L. RASCH en M. S. POLS; voor de Nederduitsche taal en Vaderlandsche Geschiedenis C. A. VAN DER KEMP; voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis en Aardrijkskunde P. BUSKEN HUËT; voor de Nederduitsche taal, Algemeene Geschiedenis en Aardrijkskunde W. H. VAN DE SANDE BAKHUYZEN en J. B. NOORDENDORP; voor de Vaderlandsche Geschiedenis en Aardrijkskunde A. M. L. DE LETH en H. J. SCHUURMAN; voor de Vaderlandsche Geschiedenis G. J. VAN DER KEMP; voor de Algemeene Geschiedenis en Aardrijkskunde G. HAARSMAN KELLER; voor de Aardrijkskunde H. J. A. VERSTEEGH MEULEMANS.

Op de tweede afdeeling van het Gymnasium zijn in de vierde of hoogste klasse de prijzen behaald, een Fransche, Engelsche en Hoogduitsche prijs, een prijs voor de Wiskunde en Algemeene Geschiedenis door C. BUSKEN HUËT; een Fransche prijs en een prijs voor de Wiskunde door A. TÜCKERMANN; een Fransche prijs en een prijs voor de Wiskunde en Algemeene Geschiedenis door D. F. K. HARDENBERG. Vereerende getuigschriften zijn

 voor

voor de Vaderlandsche Geschiedenis gegeven aan C. BUSKEN HUËT; voor de Algemeene Geschiedenis aan A. TÜCKERMANN en voor de Nederlandsche Letterkunde aan D. F. K. HARDENBERG.

Van de derde klasse zijn tot de vierde bevorderd, met eenen Franschen prijs E. H. A. BYLEVELD; met een Franschen prijs en een prijs voor de Wiskunde W. F. A. BEYERINCK; met een Franschen prijs P. W. F. MOUTON; met een Hoogduitschen prijs en een prijs voor de Wiskunde F. STRAATMAN, en met een Engelschen prijs en een prijs voor de Wiskunde H. VERWEY MEJAN. Vereerende getuigschriften hebben zich waardig gemaakt, voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis F. STRAATMAN, en voor de Nederduitsche taal en Algemeene Geschiedenis W. F. A BEYERINCK.

Op de tweede klasse zijn de prijzen gegeven, een Fransche, Engelsche en Latijnsche prijs, een prijs voor de Wiskunde, voor de Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis aan J. C. L. K. VAN WELY en W. J. FEITH; een Fransche prijs en een prijs voor de Wiskunde aan C. A. VAN OLDENBARNEVELD, genaamd WITTE TULLINGH; een Fransche prijs aan A. L. J. BEYERINCK; een prijs voor de Wiskunde aan J. N. A. TAETS VAN AMERONGEN en G. POLS. Getuigschriften voor de Nederduitsche taal en Aardrijkskunde hebben ontvangen J. C. L. K. VAN WELY W. J. FEITH, J. N. A. TAETS VAN AMERONGEN en A. L. J. BEYERINCK; voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis en voor de Aardrijkskunde C. A. VAN OLDENBARNEVELD, genaamd WITTE TULLINGH; voor de Nederduitsche taal G. POLS en A. C. A. AMAND; voor de Vaderlandsche Geschiedenis F. POLAK.

Van de eerste klasse zijn met prijzen tot de twee-

tweede klasse bevorderd M. L. VAN DEVENTER, S. GREEFF en F. J. C. DE QUERTENMONT, met een Latijnschen en Franschen prijs en een prijs voor de Wiskunde; W. VAN GIGCH met een Latijnschen prijs; A. A. DE MAZURE en H. O. WICHERS met een Latijnschen en Franschen prijs en een prijs voor de Wiskunde; W. J. SCHOLTEN VAN ASCHAT met een Latijnschen prijs; W. W. L. VAN GOUDOEVER met een Franschen prijs; J. J. ROCHUSSEN met een Franschen prijs en een prijs voor de Wiskunde; A. F. KIEHL met een Franschen prijs; G. C. BUYSKES met een prijs voor de Wiskunde; H. M. VAN DER HAAK met een prijs voor de Wiskunde; A. C. C. HELDEWIER met een Latijnschen en Franschen prijs; A. VAN DE POEL met een Latijnschen en Franschen prijs en een prijs voor de Wiskunde; J. F. VAN VREDENBURCH, G. M. SCHEY en P. G. VAN SANTEN met een Latijnschen prijs; L. C. CLANT met een prijs voor de Wiskunde. Verder zijn prijzen van aanmoediging verdiend voor de Latijnsche taal door F. C. FIEVEZ en T. F. VAN HAASEN; en voor de Fransche taal door P. A. VAN DEN VELDEN, J. A. MOLL, J. J. BAUD, P. C. VAN DER MEULEN en W. F. VAN OTTERLOO. Getuigschriften zijn gegeven voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche Geschiedenis en Aardrijkskunde aan F. J. C. DE QUERTENMONT, M. L. VAN DEVENTER en S. GREEFF; voor de Nederduitsche taal en Aardrijkskunde aan A. VAN DE POEL, A. C. C. HELDEWIER en H. O. WICHERS; voor de Vaderlandsche Geschiedenis en Aardrijkskunde aan J. F. VAN VREDENBURCH; voor de Vaderlansche Geschiedenis aan W. W. L. VAN GOUDOEVER, G. C. BUYSKES, J. CLANT, H. M. VAN DER HAAK, J. J. ROCHUSSEN en A. W. CORNETS DE GROOT

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

EDE, den 7 Dec. 1845. Heden, werd onze van *IJlst* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. D. L. BÄHLER, onder ons in de H. Dienst bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. P. D. SCHOUW SANTVOORT, Pred. te *Bennekom*, met eene Leerrede over *Col.* I : 28. Des namiddags ving de Bevestigde zijn dienstwerk onder ons aan, met eene Leerrede over *Jes.* LV : 10 en 11.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN, 26 Nov. 1845. Ds. VAN HAAFTEN heeft de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping naar deze Gemeente, onder inwachting der vereischte approbatiën, aangenomen.

LENT, 30 Nov. Heden in de voormiddag-Godsdienst, maakte onze Leeraar A. N. RUTGERS, ons bekend, het overlijden van Ds. REINIER PIETER VAN DE KASTEELE, welke gestorven is op den 25 Nov. l. l., te *'s Gravenhage*. Hij was in deze Gemeente werkzaam, van 28 Mei 1792 tot 13 Oct. 1793. Weinigen zijn er in deze Gemeente, die zich met kennis het werk van den ontslapene Leeraar herinneren; de meesten van de Gemeente van dien tijd zijn den Leeraar voorgegaan in de eeuwigheid. Moge hij daar boven er velen vinden, die hier door het werk zijner Heilige bediening waren opgebouwd in de vreeze des Heeren!

NIJ-

NIJMEGEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1845.

ELDEN. Zie Nov. 1845.

TIEL.

ZOELEN, den 9 Nov. 1845. In de afgeloopene week hadden wij het verlies te betreuren, van zijne Excel. den Hoog Wel Geb. Heer JOHAN GIJSBERT, Baron VERSTOLK VAN SOELEN, Heer van *Soelen* en *Aldenhaag*, Minister van Staat, enz., op den Huize *Soelen*, in den ouderdom van ruim 69 jaren overleden. Onze Leeraar, Ds. J. GERRITZEN, wekte ons heden op tot dankbare nagedachtenis van den Ontslapene, die zich, gedurende zijne staatkundige loopbaan, in velerlei opzigten bij het Vaderland verdienstelijk gemaakt heeft. Inzonderheid werd onze aandacht bepaald bij het goede door hem, gedurende een aantal jaren, in ons midden verrigt, waarvan de aanmerkelijke verfraaijing dezer plaats, de herstelling van ons Kerkorgel, en andere gunstige beschikkingen omtrent de openbare Eeredienst, en de armen der Gemeente, het sprekend bewijs opleveren. Zijn naam zal in deze Gemeente, waar thans zijn stoffelijk overblijfsel rust, nog lang in zegening zijn.

BUREN, 30 Nov. 1845. Onze van *Garderen* overgekomen Leeraar, A. DEKKERS, werd in het morgenuur, onder ons bevestigd, door den Consulent, den Wel Eerw. Heer J. POST, Pred. te *Asch*, met *Matth.* XXIII:8*b*. *Want één is uw Meester, en gij zijt allen broeders.* De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijne bediening, en sprak tot de Gemeente, naar aanleiding van 2 *Cor.* V:20*a*. *Zoo zijn wij dan gezanten van Christus wege.*

Aan Ds. A. DEKKERS, is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *Tiel* uitgereikt.

DRUMPT, den 6 Dec. 1845. Na verkregene handopening van Zijne Excel. den Minister voor de zaken der Hervormde Eeredienst, kwam de Kerkeraad den 3 Dec. l. l., bijeen, tot het beroepen van eenen nieuwen Herder en Leeraar, ter vervulling der alhier bestaande vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. H. VERWEY.

Uit een gros van dertien Kandidaten tot de H. Dienst, bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, welke op uitnoodiging van den Kerkeraad, eene predikbeurt hadden vervuld, was den 29 Oct. l. l., het navolgende acht- en viertal geformeerd geworden:

Op het achttal werden alphabetisch geplaatst, de Heeren:

D. VAN DEN BERG, J. J. BOS, E. ENKLAAR, J. TEN KATE, G. J. VAN DER MAATEN, J. H. TER MEULEN, J. C. VAN DE VELDE, L. DE VISSER.

Op het viertal werden alphabetisch geplaatst, de Heeren:

D. VAN DEN BERG, J. J. BOS, E. ENKLAAR, J. H. TER MEULEN.

Uit welk viertal door het lot verkozen is, de Wel Eerw. Heer J. H. TER MEULEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

BOMMEL.

POEDEROIJEN, c. a. Zie Nov. 1845.

HARDERWIJK.

GARDEREN, 16 Nov. 1845. Heden nam onze geliefde Leeraar, Ds. A. DEKKERS, beroepen te *Buren*, onder de Klassis van *Tiel*, een hartelijk afscheid van ons, naar aanleiding van 1 *Joh.* II: 18*b*. *Het is de laatste ure*. Den 13 l.l. was zijn

zijn Eerw., in eene vergadering van den Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, Ds. G. J. SMALBRAAK, Pred. te *Kootwijk*, van zijne betrekkingen op de Klassis van *Harderwijk* en deze Gemeente losgemaakt, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. C. W. KERSTEN, Pred. te *Barneveld*.

PUTTEN OP DE VELUWE, den 7 Dec. Heden werd onze van *Bekerke* beroepen Herder en Leeraar, Ds. N. OSTI, onder ons bevestigd, bij afstand van den Consulent, Ds. P. W. PRINS, Pred. te *Ermello*, door Ds. B. J. H. TAATS, Pred. te *Harderwijk*. De Bevestiger predikte over *Gen.* XII:2*l.g. Wees een zegen.* Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, sprekende over 1 *Cor.* I:23*a. Doch wij prediken Christus den gekruisten.*

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

's GRAVENHAGE, den 25 Nov. Heden overleed, in den ouderdom van 78 jaren, onze oudste rustende Leeraar, REINIER PIETER VAN DE KASTEELE. Hij was geboren te *Meliskerke*, in *Zeeland*, op den 12 Julij 1767, alwaar toen, gelijk later te *Brielle*, zijn Vader, GERHARDUS VAN DE KASTEELE, het predikambt bekleedde. Nadat hij zijne Akademische studiën, eerst te *Halle*, naderhand te *Leiden*, had volbragt, aanvaardde hij de heilige bediening op den 13 Sept. 1789 in de Gemeente van *Roozendaal*, in *Gelderland*, vervolgens op den 28 Mei 1792 te *Lent*, bij *Nijmegen*; op den 20 Oct. 1793 te *Maastricht*;

op den 11 Sept. 1796 te *Breda*, en op den 11 Oct. 1801 alhier.

Na eene meer dan veertigjarige dienst werd hij, door een gebrek aan het gezigt, tot zijn leedwezen verhinderd, om volgens lust en kracht zijn openbaar werk langer te vervullen, zoodat hij zich gedrongen zag dat te eindigen. Gedurende elf jaren genoot hij in ons midden eene eervolle rust, uit welke hij, na slechts weinige dagen bedlegerig geweest te zijn, in de betere ruste is ingegaan.

In zijne laatste levensjaren vond zich de vroeger zoo ijverig werkzame man genoodzaakt, wegens de genoemde gebrekkelijkheid des gezigts, van de letterstudie zich bijna geheel te onthouden; meestentijds was hij aan zijne woning gebonden, doch ontving aldaar allen, die tot hem kwamen, met de vriendschappelijke gulhartigheid en opgeruimde blijmoedigheid, welke steeds zijnen omgang veraangenaamden en hem, zelfs bij niet weinige, huiselijke wederwaardigheden en verliezen is bijgebleven ten einde toe.

Van zijn talrijk kroost is nog een achttal kinderen in leven, die in hem eenen liefhebbenden Vader betreuren, en van welke hij, tot zijne vreugde, éénen Zoon, op het voorvaderlijk voetspoor de loopbaan der Evangeliebediening heeft mogen zien intreden, en sedert drie jaren in de Gemeente van *Zijderveld* loffelijk vervullen.

's Mans Ambtgenooten, van welke de meesten van zijne vroegere dienstvaardigheid, allen van zijne duurzame welwillendheid, de aangename ondervinding hadden, hebben met hartelijke deelneming openbare hulde gebragt aan zijne gedachtenis, en de Gemeente heeft zich met dankbare aandoening herinnerd de opgewektheid en het ijver-

vuur,

vuur, waarmede haar vroegere Leeraar, in de jaren zijner jeugd en kracht, in haar midden dat woord der genade en des kruises verkondigd heeft, waarop ook de Ontslapene betuigde zijnen troost in leven en sterven te bouwen.

Nog in vele andere kerkelijke en Godsdienstige betrekkingen, als Lid der Commissie tot de Indische Kerkzaken en Scriba van het Klassikaal Bestuur, alsmede Directeur van Zendeling- en Bijbelgenootschap, is hij vroeger en later nuttig werkzaam geweest.

Ook aan het verbeterd onderwijs der jeugd onttrok hij zijne aandacht en zorge niet, maar heeft zelfs eene reeks van jaren het voorzitterschap bij het plaatselijk Schoolbestuur van *'s Gravenhage* bekleed.

Aan eerbewijzingen heeft het hem niet ontbroken; reeds bij de eerste benoeming van Ridders der Orde van den Nederlandschen Leeuw, viel hem die onderscheiding te beurt; tevens werd hij aangesteld tot Directeur van het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden in *'s Gravenhage*, en na bijkans vijf-en-twintigjarige dienst mogt hij zijnen oudsten Zoon tot opvolger in dien post zien benoemen. Bij veelzijdige kennis in onderscheidene vakken van fraaije kunsten en wetenschappen, gevoegd bij altijd bereidvaardigen lust en ijver tot mededeeling, is het niet te verwonderen, dat hem, om strijd, het lidmaatschap van onderscheidene Maatschappijën van natuur-, letter- en dichtkunde in en buiten de stad en het vaderland werd opgedragen, in welke betrekkingen vele redevoeringen en dichtstukken uit zijne pen zijn gevloeid, welke van zijnen vruchtbaren geest en vlijtige tijdbesteding getuigenis dragen.

Tot hooger eer en verhevener werk is de ont-

slapen Evangeliedienaar nu geroepen; gelijk hij tot nut en genoegen voor velen had geleefd, zoo is hij ook met de vereerende lofspraak eener talrijke vriendenschaar gestorven, en bij niet weinigen onder ons zal zijne gedachtenis in zegening bewaard blijven.

'T WOUD. Zie Oct. 1845.

PIJNACKER vakant. Zie Nov. 1845.

ROTTERDAM.

VLAARDINGEN EN VLAARDINGER-AMBACHT, 26 Oct. 1845. Heden morgen werd onze van *Giessen-Nieuwkerk* beroepen Herder en Leeraar, Ds. A. F. VAN DER SCHEER, aan deze Gemeente verbonden, door zijnen Ambtgenoot, Ds. H. A. G. BRUMUND, met eene Leerrede over 2 *Cor.* I:24*b*. *Wij zijn medewerkers uwer blijdschap*. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijne bediening onder ons, predikende over *Openb.* XIV:6. *En ik zag eenen anderen Engel, vliegende in het midden des hemels en hij had het eeuwig Evangelium om te verkondigen dengenen, die op aarde wonen, en aan alle natiën, en geslachte en tale en volk.*

OVERSCHIE, den 5 Nov. Heden avond maakte onze geliefde Leeraars, W. KRAIJENBELT, ons bekend, dat zijn Eerw. weinige dagen te voren eene beroeping naar de Gemeente van *Pijnakker* ontvangen had, doch zich gedrongen gevoelde om voor die beroeping beleefdelijk te bedanken.

SCHIEDAM, den 30 Nov. Heden vermeldden onze Godsdienst-Leeraar het overlijden van Ds. J. DERMOUT, Theol. Doct., die met zijne uitmuntende gaven en getrouwen ijver deze Gemeente van 1830 tot in 1836, dus gedurende 5½ jaren gediend heeft. Wij deelen te levendiger in het verlies door de Gemeente te *Leiden* geleden, om-

omdat wij uit eigene ondervinding weten, welk een Herder en Leeraar de Overledene was. God, die hem zoo vroeg van hier opriep, vertrooste en ondersteune zijne geliefde betrekkingen, en stelle zijnen geeindigden arbeid voor velen tot eenen blijvenden zegen!

ROTTERDAM. Van hier moet nog gemeld worden, dat Jufvrouw J. TICHELMAN, in Mei l.l. door het Klassikaal Bestuur tot Catechiseermeesteresse bevoegd verklaard, (zie *Boekzaal* voor Junij bladz. 744) zich in deze stad gevestigd heeft, en ingevolge haar verlangen door den Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente tot Catechiseermeesteresse alhier is aangesteld geworden.

LEIDEN.

LEIDEN. Onze Gemeente is gansch onverwacht in diepen rouw gedompeld. Eén van hare jongste Leeraren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer JACOB DERMOUT, Th. Dr., werd, midden in zijne werkzaamheden, door eene hevige ziekte overvallen. Binnen weinige dagen maakte zij een einde aan zijn belangrijk en nuttig leven. Hij ontsliep, nog geen volle 44 jaren oud, in den avond van den 26 November l.l. Groot en algemeen was de ontroering op het vernemen van deze leedmare. Naauwelijks besefte men den gevaarlijken toestand des kranken, of, ziet, de slag had reeds getroffen! Groot en algemeen is de droefheid over dit vroegtijdig afsterven. Zijne bejaarde Ouders treuren over het verlies van den eenigen Zoon, die hunne hoop was. Zijne Gade en zes onverzorgde Kinderen weenen over het verlies van een' Echtgenoot en Vader, die voor hen onmisbaar scheen. Onze Gemeente bezat in hem eenen Leeraar, die waardig was de opvolger van den grijzen SCHACHT te zijn. Negen jaren en zeven maanden mogt zij

zich

zich in zijn licht verheugen. Zijne ernstige en getrouwe Evangelieprediking was velen aangenaam en niet ongezegend. Zijne Herderlijke zorg strekte zich over verschillende standen en jaren en levensomstandigheden welwillend uit. Waar hij kon nuttig zijn liet hij zich vinden. Zijne Ambtgenooten beklagen het verlies van eenen Broeder, die door de zeldzame vlugheid, waarmede hij begaafd was, boven anderen hulp kon bewijzen, en wiens hulpvaardigheid nimmer te vergeefs werd ingeroepen. Rusteloos werkzaam als hij was, staat zijne plaats in menige Vergadering ledig, waar zij niet gemakkelijk door iemand hem gelijk zal te vervullen zijn. Groote verpligting heeft, om iets te noemen, aan zijne zorg en vlijt onze Kerkeraad, wiens Archief hij in orde gebragt en door het vervaardigen van naauwkeurige Registers bruikbaar gemaakt heeft voor anderen. Hij genoot eene goede gezondheid, vatte alles, vol kloeken moed, aan, en men scheen op hem voor vele jaren te kunnen rekenen. Helaas! ook in hem is de ijdelheid van alle menschelijke berekening in een nieuw treffend voorbeeld gebleken. — Reeds rust zijn lijk in het graf, waar de achtbare Vader met den Kleinzoon en naamgenoot aan de hand, en Bloedverwanten en Ambtgenooten en Vrienden het onder vele aandoeningen heenbragten. Aldus heeft het den alleen wijzen God behaagd. Wij wenschen te zwijgen en te aanbidden. Daartoe hebben al onze Leeraars, gelijk ook de Academiepredikers, bij hun eerste optreden voor de Gemeente, hulde doende aan de nagedachtenis van den Ontslapene, ons vermaand en aangespoord. Verhoore de Vader der barmhartigheden en de God van alle vertroosting de gebeden voor de bedrukte Weduwe en haar vaderloos kroost tot Hem opgezonden!

Zij-

Zijne goedertierenheid zij over hem en over de waardige Ouders, gelijk zij op Hem hopen! Leere Hij zoo ons allen onze dagen tellen, dat wij een wijs harte bekomen!

AARLANDERVEEN. Zie Nov. 1845.

DORDRECHT.

GIESSEN NIEUWKERK, den 11 Nov. Heden heeft de Wel Eerw. Heer M. A. VAN HOOVEN, na ontvangene agreatie van den Hoog Ed. Wel Geb. Heer Baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG, de beroeping, op zijn Wel Eerw. uitgebragt, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke approbatiën, volvaardig aangenomen.

GOUDA.

ASPEREN, den 26 Oct. 1845. Den 20 Oct. overleed alhier in den ouderdom van ruim 82 jaren onze hooggeschatte vorige Leeraar, Ds. JOANNES HOOLBOOM. Langer dan 53 jaren was hij, eerst gedurende anderhalf jaar in de Gemeente van *Haaften*, en vervolgens onder ons, werkzaam in de verkondiging des Evangelies, en genoot sedert *vier* jaren eene eervolle rust van zijnen arbeid.

De veelvuldige betrekkingen, waarin hij gedurende zijn werkzaam en nuttig leven geplaatst was, deden hem kennen als eenen man, die zijne roeping gevoelde en daaraan zocht te beantwoorden.

Onze Gemeente, aan welke hij innig verbonden was, is zeer veel aan hem verpligt. Onze Godsdienstige belangen gingen hem, als eenen waardigen dienaar van zijnen Heer, diep ter harte. Hij was tot in hoogen ouderdom met voorbeeldigen ijver en getrouwheid werkzaam voor het rijk van JEZUS CHRISTUS, wien hij met hartelijke ingenomenheid als den eenigen en volkomen Zaligmaker van zondaren verkondigde. Onze tijdelijke en maatschappelijke belangen vonden in hem steeds eenen

eenen warmen voorstander. Zijne bezadigde wijsheid maakte hem ten gelukkigen raadsman voor velen in de moeijelijkste gevallen. Zijne hulpvaardigheid deed hem arbeid noch moeite ontzien, waar hij slechts iemands belangen bevorderlijk konde zijn. Zijn ijver deed hem volharden, en beloonde hem dikwerf met het streelend genoegen, van zijnes naasten welzijn bevorderd te hebben. Vooral in tijden van gevaar en ramp, die deze Gemeente zoo dikwerf ondervond, was hij het, die ons met raad en daad ter zijde stond en ons nimmer verliet.

Onze tegenwoordige Leeraar, Ds. D. BIJDENDIJK, bragt heden de welverdiende hulde aan de nagedachtenis des Ontslapene, en herinnerde, naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 7, zijnen wandel onder ons, en wekte ons op, om de nagedachtenis van hem, dien God ons tot eenen uitgebreiden zegen gesteld had, alzoo te eeren, dat wij zijnen wandel volgen, naar het woord Gods door hem gesproken.

Zijne nagedachtenis zal bij ons lang in zegening bewaard blijven.

REEUWIJK, 23 Nov. De alhier tot Herder en Leeraar beroepen Kandidaat, F. VAN DER VLIET, heden voor den middag bevestigd door den Predikant J. LA LAU, te *Gouda*, na gehouden Leerrede over *Matth.* XX: 7*b*: *Zoo wat regt is zult gij ontvangen*, en de oplegging der handen geschied zijnde nevens den Bevestiger, door de Predikanten van *Sluipwijk*, *Gouda*, *Lekkerkerk* en *Boskoop*, zijnde: A. TEN BOSCH, ABZ., Consulent, (het predikwerk ten dezen vriendelijk hebbende afgestaan) M. A. G. VORSTMAN, Th. Dr., J. M. VAN WALSEM en A. VAN WITZENBURG, heeft na den middag zijne intrede gedaan met eene Leerrede over

1 *Petr.*

1 *Petr.* II : 9*a*. *Gij zijt een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk.*

SCHOONHOVEN, 30 Nov. 1845. Heden mogten wij ons verheugen in de vervulling der langdurige vakature, veroorzaakt door het treffend afsterven van onzen oudsten Leeraar, Ds. B. J. SWALUE. Zijn opvolger, Ds. G. E. W. DE WIJS, van *Jisp* tot ons overgekomen, werd in het voormiddaguur bevestigd, door zijnen Ambtgenoot, Ds. C. E. VAN KOETSVELD, die daarbij sprak over *Luc.* X : 1. *En na dezen stelde de Heer nog andere zeventig, en zond ze henen voor zijn aangezigt, twee en twee, in iedere stad en plaatse, waar hij komen zou.* Des namiddags begon de Bevestigde zijne Evangelieprediking onder ons, met te spreken over 1 *Joh.* IV : 14, 15. *Wij getuigen, dat de Vader (zijnen) Zoon gezonden heeft (tot) eenen Zaligmaker der wereld. Zoo wie beleden zal hebben, dat Jezus de Zoon Gods is; God blijft in hem en hij in God.*

GOUDA. Zie Sept. 1845.

OUDEWATER vakant. Zie Nov. 1845.

NIEUWPOORT. Zie Nov. 1845.

NOORDELOOS. Zie Nvo. 1845.

BRIELLE.

HERKINGE, 7 Dec. Reeds heden mogten wij ons in het bezit van eenen nieuwen Leeraar verheugen, door de bevestiging van Ds. H. J. KROL, alhier tot Predikant beroepen. Dezelve geschiedde door zijn Eerw's. Vader, Ds. L. KROL, Pred. te *Lith*, c. a., bij vriendelijken afstand van den Consulent, Ds. J. P. BURGERHOUT, te *Dirksland*. De Bevestiger had tot tekst 2 *Cor.* V : 20. *Zoo zijn wij dan gezanten van Christus wege* enz. De oplegging der handen werd, behal-

halve door den Bevestiger en den Consulent verrigt, door Ds. M. L. REIJERKERK en T. A. FRUIN, Predd. te *Sommelsdijk* en *Pernis*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn heilig dienstwerk, met eene Leerrede over 1 *Joh.* I: 3. *Hetgeen wij dan gezien en gehoord hebben, dat verkondigen wij u*, enz.

De laatste vakature in deze Klassis is thans vervuld.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

BUSSUM. Bij Min. disp. van 17 Dec. N°. 11, is de Kandidaat E. ENKLAAR tot Hulpprediker alhier aangesteld.

AMSTELVEEN vakant. Zie Aug. 1845.

AMSTERDAM vakant. Zie Sept. 1845.

KORTENHOEF. Zie Nov. 1845.

HAARLEM.

JISP, 16 Nov. 1845. Nadat de Wel Eerw. Heer G. E. W. DE WIJS, door den daartoe van wege het Klassikaal Bestuur van *Haarlem* gecommitteerde, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. J. BERKHOUT, Pred. *Zaandijk*, van zijne betrekking op de Klassis en Gemeente was ontslagen, heeft zijn Wel Eerw. heden van ons afscheid genomen, naar aanleiding van 1 *Cor.* III: 9*b*. *Gods gebouw zijt gij.*

JISP, 2 Dec. 1845. Ter vervulling der vakature, is de Kerkeraad heden bijeen gekomen, en heeft in tegenwoordigheid van den Consulent H. VAN VOORST, Pred. te *Wormer*, het navolgende twaalftal gemaakt:

DD. H. J. VAN GRUITING, T. N. BERLAGE, A. VAN IJZENDIJK, J. RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS, W.

A.

A. VAN DIEST, F. W. J. KAAKEBEEN, C. J. FRANÇOIS, A. W. VAN CAMPEN, J. F. CORSTIUS, C. H. VAN DAM, P. C. FARRET en H. M. H. STROES, S. M. Kandidaten bij verschillende Kerkbesturen; daarna een achttal:

DD. VAN GRUITING, BERLAGE, VAN IJZENDIJK, RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS, VAN DIEST, KAAKEBEEN, FRANÇOIS en VAN CAMPEN.

Vervolgens een viertal:

DD. VAN GRUITING, BERLAGE, VAN IJZENDIJK en RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS.

Eindelijk de beroeping uitgebragt op H. J. VAN GRUITING, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-IJssel*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

ZAANDAM, (OOSTZIJDE) vakant. Zie Sept. 1845.

HAARLEM. Zie Oct. 1845.

ZAANDAM (OOSTZIJDE) staat vakant te worden. Zie Oct. 1845.

ALKMAAR.

ZUIDZIJPE staat vak. te worden. Zie Nov. 1845.

HOORN.

HOORN, 16 Nov. 1845. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA, van *Colijnsplaat* tot ons overgekomen, in de H. Dienst onder ons bevestigd, door zijn Ambtgenoot, Ds. J. P. STRICKER. De Bevestiger sprak naar aanleiding van *Col.* I: 28. *Den welken wij verkondigen*, *vermanende*, enz. De Bevestigde deed des avonds zijne intrede, predikende over *Hebr.* XIII: 8. *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en in eeuwigheid.*

AARTSWOUD vakant. Zie Nov. 1845.

OOSTER- EN WESTER-BLOKKER. Zie Nov. 1845.

EDAM.

MONNIKENDAM, 16 Nov. 1845. Nadat onze geliefde Leeraar, Ds. A. H. PARRAU, van hier naar *Assen* in *Drenthe* beroepen, den 14den, in eene Kerkeraads-Vergadering, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. BIBEN, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Edam*, van zijne betrekking tot de Klassis en Gemeente, onder hartelijke en vriend-broederlijke toespraken ontslagen werd, heeft heden zijn Eerw. van ons een hartelijk en liefderijk afscheid genomen. De inhoud daarvan was, over de magtvolle verhooging van CHRISTUS, als de kracht en hoop voor zijne Gemeente; een woord tot opwekking en bemoediging, bij de verwijdering van de geliefde Gemeente; naar aanleiding van *Eph.* I: 22. *God de Vader der heerlijkheid, heeft alle dingen aan de voeten van Christus onderworpen*, enz.

Onze beste wenschen vergezellen hem in zijne betrekkingen, op zijne nieuwe standplaats; waar hij ten zegen zij voor velen.

KWADIJK, den 23 Nov. 1845. Heden m... onze naar *Axel* beroepen Leeraar, W. K. WANR... tot blijdschap der gansche Gemeente, ons bek... dat hij voor de op hem uitgebragte beroepi... had bedankt, en verbond zich op nieuw met h... telijkheid aan ons, sprekende naar aanleiding ... I *Thess.* V: 13. *Acht ze zeer veel*, enz.

LANDSMEER, den 7 Dec. 1845. Maa... onze Leeraar J. J. DU SART, voor 14 dagen o... bekend, dat door zijn Eerw. eene eenparige b... roeping, tot tweeden Herder en Leeraar der Her... vormde Gemeente van *Veenendaal*, ontvange... was, heden vernamen wij, dat zijn Eerw., n... ernstig beraad, vrijheid gevonden had, voor di... beroeping te bedanken.

ZEE-

ZEELAND.

MIDDELBURG.

BEKERKE, den 23 Nov. 1845. Onze waarde Herder en Leeraar, Ds. N. OSTI, ten gevolge eener koninklijke collatie, tot Pred. beroepen, bij de Hervormde Gemeente te *Putten* op de *Veluwe*, hield heden alhier zijne afscheidsrede, naar aanleiding van *Joh.* XVII: 11*m*. *Heilige Vader! bewaar ze in uwen naam.* Daarna werd hij door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, Ds. H. M. BOUVIN, Pred. te *Koudekerke*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. A. C. MONTIJN., Pred. te *Zoutelande*, van zijne betrekking tot de Klassis van *Middelburg* en onze Gemeente eervol ontslagen.

VLISSINGEN, den 30 Nov. 1845. Onze waardige en hooggeschatte Herder en Leeraar, Ds. J. H. BÖSKEN, van hier naar *Utrecht* vertrekkende, nam heden namiddag een hartelijk afscheid van deze Gemeente, in welke hij vijf jaren en vijf maanden, met zoo veel ijver als getrouwheid, het Evangelie der zaligheid verkondigd had. De woorden, die hij ten grondslag zijner rede nam, waren 1 *Joh.* II: 28. *En nu kinderkens! blijft in Hem*, enz. De buitengewoon talrijke opkomst, zoo van elders, als vooral van hier, getuigde van de belangstelling in deze zoo aandoenlijke plegtigheid, terwijl de Afscheidsrede, met zoo veel gevoel uitgesproken, met zigtbare aandoening door de Gemeente gehoord werd. Na het eindigen der Godsdienstoefening, werd zijn Eerw. aanstonds in eene Breede Kerkeraads-Vergadering, door Ds. P. J. ZIJNEN, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, van zijne be-

betrekking op de Klassis van *Middelburg* en op deze Gemeente, losgemaakt. Onze beste wenschen volgen den geliefden Leeraar op zijne reis. De Heer stelle hem, ook in zijne nieuwe Gemeente, ten uitgebreiden zegen, en vergoede ons eerlang zijn gemis, door eenen waardigen opvolger, die in zijne voetstappen treedt.

ZIERIKZEE.

SEROOSKERKE, 14 Nov. 1845. Na verkregene handopening kwam de Kerkeraad heden bijeen, om, onder voorzitting van den Consulent, Ds. C. W. SCHÜLLER, Pred. te *Elkerzee*, en met medestemming van de Hoog Wel Geb. Ambachtsvrouw dezer Gemeente, bij gemagtigde vertegenwoordigd, over te gaan tot de verkiezing van eenen Herder en Leeraar, in de plaats van Ds. W. J. KÜLLER, vertrokken naar *Veenhuizen*.

Hiertoe werden geformeerd de navolgende nominatiën.

Twaalftal:

J. H. S. VAN LAMZWEERDE SCHÜLLER, A. A. DE ROOIJ en J. P. H. REIJERS, Predd. te *Bladel*, c. a. *Oud- en Nieuw-Gastel*, en *Valkenswaard*, c. a, benevens de Kandidaten Æ. W. BEGEMANN, A. W. VERMEY, C. M. VAN DER WEYDE, CZN., W. C. MEIJER, J. J. BOS, H. M. H. STROES, J. DOORENBOS, J. RIJSDIJK TAKENS LAMBRECHTS en C. H. VAN DAM,

Zestal:

VAN LAMZWEERDE SCHÜLLER, DE ROOIJ, BEGEMANN, VERMEY, VAN DER WEYDE, CZN. en MEIJER.

Drietal:

BEGEMANN, VAN DER WEYDE, CZN. en MEIJER.

Waaruit terstond beroepen werd de Wel Eerw. Heer C. M. VAN DER WEYDE, CZN., Kandidaat tot de H. dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, die deze beroeping, onder inwach-

wachting der vereischte goedkeuringen, heeft aangenomen.

GOES.

GOES, 30 Nov. 1845. Het is gebleken, dat onze zorg om eenen onzer Leeraren, bij deszelfs beroeping naar elders, te verliezen, niet ongegrond was. Onze geliefde Leeraar, L. VAN HAAFTEN, in den breeden Kerkenraad daarvan reeds kennis gegeven hebbende, maakte heden der Gemeente bekend, onder de vereischt-wordende approbatiën, de beroeping naar *Nijmegen* te hebben aangenomen.

Met leedwezen zien wij het naderend vertrek te gemoet, van hem, die ons aangenaam en nuttig, en daardoor dierbaar geworden was.

KAPELLE vakant. Zie Mei 1845.

COLIJNSPLAAT vakant. Zie Nov. 1845.

OUDELANDE vakant. Zie Nov. 1845.

IJZENDIJKE.

HULST, den 9 Nov. 1845. Heden vierde deze Gemeente haar tweehonderdjarig bestaan, onder vele lotverwisselingen en gevaren, welke haar, meer dan eens, met eene geheele vernieling bedreigden. Hare vestiging teekent van de inneming dezer stad, door FREDERIK HENDRIK, Prins van *Oranje*, na een beleg van ééne maand, den 5den November 1645. Onze Leeraar, J. C. NIDELSTEIN WALTER, bepaalde ons, naar aanleiding van *Ps.* LXXVIII: 4, 5, 6, 7, *eerst* bij den kampstrijd, die de Hervorming hier van den jare 1565 tot dien tijd heeft te strijden gehad; *daarna* bij hare heerlijke overwinning ten tijde der Restauratie voor twee eeuwen, *vervolgens* bij de afwisselende lotgevallen gedurende die twee verloopene eeuwen, de Goddelijke bewaring en bescherming daarin zigtbaar genoten, en *eindelijk* bij de

 ver-

verpligting, die op ons rust aan den Heer der Kerk, aan de Hervorming, aan onze verdienstelijke Vaderen en aan de Gemeente. De Godsdienstoefening, welke door een buitengewoon talrijk gehoor, waaronder velen uit het land van *Axel*, werd bijgewoond, begon met het aanheffen van den 100sten *Psalm*, en de Leerrede werd afgewisseld door het zingen van *Gez.* III: 1, 2, *Gez.* CLXXI: 3, *Gez.* CLI: 5, *Gez.* CLVI: 1, en na eene hartelijke dankzegging en gebed besloten met *Gez.* L: 4.

Mogt de viering van dit feest diepen indruk op onze harten gemaakt hebben, dat wij het dierbare pand, ons door de vaderen nagelaten, getrouw mogten bewaren, midden onder eene Roomsch-Katholieke bevolking de waarheid in liefde betrachten en onze belijdenis door ons gedrag aanbevelen.

SLUIS, 16 Nov. 1845. Waren er, op den 10 dezer, *veertig* jaren verloopen, sedert onze hooggeachte Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. F. HENRY, de Evangeliedienst aanvaardde, heden genoot zijn Eerw. het voorregt, daarvan openlijke en plegtige gedachtenis te vieren. Hartelijk verblijdden zich zijne Ambtgenooten in den *Sluisschen* Ring, die vereenigd deze plegtigheid bijwoonden, als ook zijne Gemeente met zijn Eerw. over de zegeningen, hem gedurende dien tijd, eerst in de Gemeenten van *Zuidzande*, *Yersekt*, *Oostzande* en *Driewegen*, en *Groede*, en de laatste *twintig* jaren onder ons te beurt gevallen, en vereenigden zich met zijne dankzeggingen en zegenbeden. Na het uitspreken eener, op deze gelegenheid toepasselijke, rede over *Ps.* XXVII: 9, verliet de Leeraar den predikstoel, terwijl de Wel Eerw. Heer J. A. JANSSEN, Pred. te *St. Anna*

ter

ter Muiden, als oudste Leeraar in den Ring, daartoe vriendelijk uitgenoodigd, namens de medebroeders, den jubelerenden Leeraar gelukwenschte, en deze plegtigheid met een hartelijk dankgebed besloot.

Moge de Goddelijke hulp, hem tot hiertoe zoo overvloedig geschonken, ook verder hem blijven bemoedigen en sterken, en zijne Evangeliedienst zegenen, tot verheerlijking van Gods naam, en tot bevordering van ons waar en eeuwig geluk!

AXEL vakant. Zie April 1845.

UTRECHT.

UTRECHT.

UTRECHT, den 14 Dec. 1845. Onze beroepene Leeraar, J. H. BÖSKEN, werd heden onder ons bevestigd, door Ds. A. G. JORISSEN, met eene Leerrede over *Matth.* XIII: 18, en deed dien zelfden dag zijne intrede in deze Gemeente, predikende over 1 *Thess.* V: 25.

ABCOUDE. Als een aangenaam blijk van weldadigheid jegens de Armen, ook van eene andere Godsdienstige denkwijze, kan men van hier berigten, dat G. JONGKJAN, Weduwe van J. WINK, in leven Landman, in deze Gemeente woonachtig en van de Roomsch-Catholieke Godsdienst, bij testament aan de Diakonie der Hervormde Gemeente een legaat besproken heeft van *f* 500, vrij van Successie-regten, tot welks aanvaarding bereids de koninklijke authorisatie is ontvangen. Zulk eene weldadigheid vinde, hier en elders, niet alleen lof, maar ook navolging!

AMERSFOORT.

AMERSFOORT, 9 Nov. 1845. Heden mogt

 de-

deze Gemeente den wensch vervuld zien, die sinds langen tijd door velen gekoesterd was. In plaats van het vorige Orgel, door ouderdom en gebreken bijna onbruikbaar geworden, is door de zorgen van Kerkvoogden en Notabelen, onder medewerking van velen in de Gemeente, een geheel nieuw sierlijk Orgel, op eene veel voegzamer plaats van haar kerkgebouw, dan het oude, gesticht. Door hen, aan wie het onderzoek van het kunstwerk was opgedragen, wordt aan deszelfs vervaardiger, den Heer NABER, van *Deventer*, niet slechts de lof gegeven, dat deszelfs schoone zamenstelling van zijne bijzondere bekwaamheid getuigt, maar ook, dat de onbekrompen wijze, waarop het werk door hem is uitgevoerd, hem aanspraak geeft op de openlijke verklaring, dat hij tot volmaking van dit speeltuig meer gedaan heeft, dan naar regt van hem kon gevorderd worden. — Heden avond werd hetzelve voor de eerste maal bij de openbare Godsdienstoefening gebruikt. Een harer Leeraren, de Wel Eerw. Heer H. J. VAN HOORN, trad bij die gelegenheid voor eene groote schare op, en sprak naar 1 *Cor.* XIV : 5*b*: *Opdat de Gemeente stichting mag ontvangen*, over gezang en orgeltoon in betrekking tot de stichting der Gemeente; welke kerkelijke rede sedert in druk is uitgegaan.

De plegtigheid van deze ure werd op eene stichtelijke wijze verhoogd, door medewerking van een aantal zangers en zangeressen, die onder de leiding van den Heer G. VAN EIJKEN, verdienstelijk Orgelist dezer Gemeente, in treffende beurtzangen, de rede van den Spreker en het gezang der Gemeente afwisselden en vervingen.

VUURSCHE, 30 Nov. 1845. Onze Leeraar, W. FRANCKEN, maakte ons in de voormiddag- Gods-

Godsdienstoefening bekend met het onverwachte afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. DERMOUT, Th. Dr., laatst Pred. te *Leiden*, die vroeger in het jaar 1825 tot 1828 in deze Gemeente het Evangelie verkondigde, en op haar steeds naauwe betrekking bleef gevoelen. Nog dezen zomer verkeerde hij eenigen tijd in haar midden, om voor het laatst haar te stichten. Met korte trekken schetste onze Leeraar in zijne voorafspraak, wat kerk en wetenschap en bloedverwanten, meest nog echtgenoote en kinderen, in hem verliezen; hoe wolken en donkerheid hier de hand Gods omringen. Naar aanleiding van het plaatselijke zijns doods, bepaalde de Leerrede zelf ons als bij een laatste hoogernstige vermaning van den Ontslapene, bij de woorden des Heeren, *Matth.* XXIV : 44*a*. *Zijt ook gij bereid.*

WIJK.

VEENENDAAL, den 10 Dec. 1845. Nadat Ds. H. ASTRO, Pred. te *Zegveld*, andermaal voor de beroeping herwaarts, bedankt had, is den 17 Sept., uit het reeds vroeger aangevulde drietal, N. BEETS, Th. Dr. en Pred. te *Heemstede*; J. A. TEN BOKKEL HUININK, Pred. te *Sprang*, en J. P. VERFF, Pred. te *Hierden*, terstond beroepen, J. A. TEN BOKKEL HUININK, Pred. te *Sprang*.

Ook deze voor de beroeping bedankt hebbende, werd den 18 Nov. het volgend drietal gemaakt:

C. LE ROIJ, Pred. te *Gameren*; J. J. DU SART, te *Landsmeer*, en J. P. VERFF, te *Hierden*.

En hieruit weder terstond beroepen J. J. DU SART, Pred. te *Landsmeer*, doch ook deze heeft geene vrijheid gevonden, om deze en eene daarna herhaalde roeping op te volgen.

WIJK BIJ DUURSTEDE staat vakant te worden. Zie Sept. 1845.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

MANTGUM, 26 Oct. 1845. De dag van heden was voor onze Gemeente een aangename en blijde dag. Ons geheel vernieuwd Kerkorgel werd des namiddags plegtstatig ingewijd. Onze Leeraar, Ds. A. VAN DIJK, sprak, naar aanleiding van *Ps.* CL : 6 en 46, over de waarde van het Kerkorgel bij het ontboezemen van Gode waardig lofgezang. Voor en na het gebed werden, terwijl het Orgel zweeg, aangeheven *Ps.* C : 1, 3 en *Ges.* XLI : 2; terwijl later met het Orgel gezongen is bij tusschenpoozing en afwisseling: *Ges.* II : 1 het eerste gedeelte door de vrouwen, het laatste door allen; *Ps.* XXXIII : 1 de twee eerste regels door de vrouwen, de twee volgende door de mannen, het overige door allen; *Ges.* LXXXIII : 1 door de vrouwen, vers 2 door allen; *Ps.* CIII : 1 door allen; *Ges.* XI : 1 het eerste gedeelte door de vrouwen, het laatste door allen; *Ges.* LXIX : 4, 7 door allen, wordende alles besloten met *Ps.* CL : 1 door de vrouwen, vers 2 door allen.

De geoefende hand van de Heeren FRANK, Vader en Zoon, Organisten te *Leeuwarden*, die op verzoek de bespeling van het Orgel bereidvaardig hadden op zich genomen, heeft zich weder gunstig doen kennen. Hun kunsttalent heeft toen, en ook 's avonds bij een volgend Orgelconcert, tot groot genoegen der aanwezigen, geen gering effect gedaan. Het Orgel heeft twee handklavieren en een vrij pedaal. Het manuaal heeft acht, het bovenwerk vijf, en het pedaal vier stemmen, waarvan twee 16 voets toonmaat hebben. Het schoone uiterlijke van dit werk, de nette bewerking van het

het geheel, met de vaste, krachtvolle en tevens ook streelende en aangename toonen van hetzelve, laten niets te wenschen over.

De Heeren VAN DAM en Zonen, Orgelmakers te *Leeuwarden*, hebben door de vervaardiging van dit Orgel den roem gehandhaafd, welke over een vijftigtal nieuwe Kerkorgels, in vier Provinciën van dit Rijk door hun daargesteld, is gevestigd, en verdienen het volle vertrouwen van allen, die wat van dien aard is, bij hunne eeredienst verlangen.

Deze plegtigheid werd mede bijgewoond door het Hoofd en de Leden van het Ed. Achtb. Grietenijbestuur van *Baarderadeel*, een viertal Leeraars van naburige Gemeenten, en eene talrijke schare van verschillende standen en plaatsen.

Alles is geregeld afgeloopen en zal gewis een aangenaam aandenken achterlaten.

BERLIKUM, den 29 Nov. 1845. Heden overleed alhier, in den ouderdom van 73 jaren, onze hartelijk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer GERHARD VAN DER TUUK. Sedert eenige maanden had reeds eene ongesteldheid, met toenemende zwakte, hem belet zijn openbaar dienstwerk in ons midden voort te zetten; waarom hij door den Kandidaat J. B. SCHULTZE, als hulpprediker hierin liet voorzien; terwijl deze verzwakking hem ook ongeschikt maakte ter vervulling zijner veelvuldige betrekkingen, waaraan hij anders ook zijn zoo zeer werkzaam leven toewijdde. Hij mogt het niet beleven, zijn verzoek om Emeritaat, bij Z. M. onzen Koning ingediend, met eenen gunstigen uitslag bekroond te zien.

De eerste predikbeurt op den 7 December na zijn overlijden, werd alhier vervuld door den Consulent dezer Gemeente, de Wel Eerw. zeer Gel.

Gel. Heer R. WASSENAAR, Pred. te *Wier*. Naar aanleiding van 2 *Cor.* V: 1 stelde zijn Eerw. ons voor, *dat het de leer der onsterfelijkheid is die den menschen tot troost verstrekt*, en bepaalde tevens onze Gemeente bij de veelvuldige verdiensten van den Overledene.

GERHARD VAN DER TUUK, was den 31 Oct. 1772, te *Menzingaweer* in *Groningerland* geboren. Zijn Eerw. Vader, aldaar Pred., was HERMANUS VAN DER TUUK, en zijne Moeder, Mejufvrouw JOHANNA BRUGGEMA. Nadat hij te *Groningen*, op de Latijnsche Scholen, tot de Academische lessen was opgeleid geworden, zette hij zijne studiën aan de Hoogeschool te dier stede voort, en werd hij hier op in den jare 1794, bij de toenmalige Klassis van *Dokkum*, onder het getal Proponenten aangenomen.

Al spoedig, in hetzelfde jaar is hij in de Gemeente van *Schiermonnikoog*, tot Predikant beroepen. De Overledene huwde met Mejufvrouw LIEFKE HASER VAN LEIJER, die eene lange reeks van jaren, hem tot levensgezellin mogt verstrekken, en uit welker echt nog twee Dochters, beide gehuwd, in leven zijn.

Reeds ten jare 1796, verwisselde zijn Eerw. zijne eerste standplaats, met de Gemeente van *Oenkerk*, c. a. In 1802 vertrok hij naar de Gemeente van *Goutum*, c. a., waar hij tot 1809 mogt werkzaam zijn, en sedert dien tijd was het dat onze Gemeente zich in zijn bezit mogt verheugen, terwijl hij met allen ijver en trouw, in ons midden het Evangelie van CHRISTUS verkondigde.

Veelvuldig waren ook de werkzaamheden, welke hij in onderscheidene kerkelijke betrekkingen, vroeger en later vervulde. Nadat hij onder de

vroe-

vroegere kerkelijke inrigting, de betrekking van Scriba van de Deputaten had vervuld, was hij sedert 1816, Secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*. Ook de Synodale Commissie heeft hem onder hare leden geteld, en meermalen werd hij tot Lid der Synode verkozen. Groot zijn zijne verdiensten aan de Nederlandsche Hervormde Kerk bewezen. Ook Z. M., onze geëerbiedigde Koning, stelde dezelve op prijs, en benoemde hem tot Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw.

Bij de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, moogt hij twee maal de bekrooning met het eermetaal verwerven.

Daar de Overledene geene Weduwe noch minderjarige Kinderen nalaat, is dus deze Gemeente vakant.

BEETGUM, den 30 Nov. 1845. Heden namiddag hadden wij het genoegen onzen van *Koekange* naar hier beroepen Leeraar, J. VAN DER ZWAAG, voor het eerst in ons midden te zien optreden, terwijl zijn Eerw. zijn dienstwerk aanvaardde, predikende uit 2 *Cor.* IV: 5. Des morgens was zijn Wel Eerw. plegtig tot deze Gemeente ingeleid geworden, door een onzer geachte voormalige Leeraren, Ds. G. R. WIERINGA, aan wien de Consulent dezer Gemeente, de Wel Eerw. Heer L. MUNTINGHE, het werk der bevestiging bereidwillig had afgestaan. De Bevestiger beval onzen nieuwen Leeraar in onze liefde en achting aan, naar aanleiding van 1 *Cor.* I: 23, 24.

OENKERK, den 7 Dec. 1845. Heden maakte onze Leeraar B. H. HABBEMA, ons het overlijden bekend van eenen onzer voormalige Leeraren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer GERHARD VAN DER TOUK, Ridder van den Nederlandschen Leeuw,

laatst

laatst Pred. te *Berlikum*, en gedurende eene reeks van jaren, Secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*. Hij eindigde zijn nuttig en werkzaam leven, in den ouderdom van 73 jaren. Hoogbejaarden, die zich zijn dienstwerk nog konden herinneren, hoorden dit sterfgeval met deelneming aan, terwijl onze Leeraar hierbij naar aanleiding van *Hebr.* XIII : 14a. *Wij hebben hier geen blijvende stad;* ons opwekte om onder besef van eigen sterfelijkheid, zoo te leven, dat wij eenmaal, vroeg of laat, den dood, die algemeen en zeker is, gemoedelijk kunnen afwachten.

GOUTUM EN ZWICHUM, den 7 Dec. Heden maakte onze Leeraar, J. M. SNETHLAGE, ons het overlijden bekend van een' onzer vroegere Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer GERHARD VAN DER TUUK, Pred. te *Berlikum*. Zijn Eerw. nam in deze Gemeente het Heilig dienstwerk, gedurende een tijdvak van 8 jaren, van het jaar 1802 tot 1810, waar. Ofschoon er slechts weinigen meer over waren, die gedurende dien tijd, de vrucht zijner Evangelieprediking genoten hadden, werd echter dit berigt niet zonder aandoening vernomen.

ROORDAHUIZUM. Op den 8 Dec. 1845, werd volgens stemming der Floreenpligtigen, tot Pred. dezer Gemeente benoemd, en daarop door den Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer T. PYTTERSEN, Pred. te *Nijehaske en Haskerdijken*, Klassis *Heerenveen*.

OUDKERK EN ROODKERK vakant. Zie Mei 1845.

LEEUWARDEN. Zie Sept. 1845.

BEERS EN JELLUM. Zie Sept. 1845.

HAR-

HARLINGEN.

LOLLUM, den 7 Nov. 1845. Maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. WIJTZES HOEKSTRA, ons voor acht dagen bekend, dat hij eene roeping als Herder en Leeraar, naar de Gemeente van *IJtens* en *Hennaard* ontvangen had, heden hoorden wij van zijn Eerw., tot ons leedwezen, dat hij vrijheid gevonden heeft, die roeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, te volgen.

TZUM, den 17 Nov. 1845. Heden trof onze Gemeente een gevoelige slag, daar onze hooggeachte en geliefde Leeraar WIJBRANDUS JACOBUS TEBBENINCK, die gedurende ruim 41 jaren, met de meeste getrouwheid en ijver, onder ons was werkzaam geweest, in den jongst verloopen nacht, na eene slepende ziekte van verscheidene maanden, aan ons, zijne geliefde betrekkingen en veelvuldige vrienden door den dood werd ontrukt. Op den volgenden Zondag, den 23 dezer, werden wij door den eersten Consulent Ds. A. W. DE GRIENT BREUK, te *Franeker*, opzettelijk bij dit verlies bepaald, en nadat zijn Eerw. in eene Leerrede over *Matth*. XXV : 23, aan de nagedachtenis van den Overledene, met wien hij ruim 20 jaren op eenen regt broederlijken voet mogt verkeeren, eene regtmatige en gepaste hulde toegebragt, en zijne verdiensten niet slechts als ijverig en getrouw Evangeliedienaar, maar ook als opregt en gemoedelijk Christen, in het regte licht had geplaatst, was ons de welmeenende opwekking, die wij ten slotte ontvingen, ten hoogste welkom, om de nagedachtenis van onzen ontslapen Leeraar en Vriend bestendig te blijven vereeren, door zijn, ons dikwijls met den meesten ernst en belangstelling gegevene opwekkingen en vermaningen, getrouw te behartigen, en overeenkomstig zijne leer en

en voorbeeld, ons zoo geheel aan de dienst van God en den Verlosser toe te wijden, dat wij grond kunnen hebben voor het blijmoedig vertrouwen, eens met den zalig Ontslapene, in die heerlijkheid en vreugde te zullen deelen, welke hij thans reeds in de gewesten des beteren levens, als het loon mag genieten, den goeden en getrouwen dienstknecht des Heeren toegezegd.

Geen nader levensberigt van den Overledene te verwachten zijnde, moge dit weinige hier eene plaats vinden. — Op den 14 Sept. 1779, te *St. Anna Parochie* geboren, waar zijn waardige en geleerde Vader toen als Evangeliedienaar werkzaam was, heeft hij na eene gewenschte jeugdige ontwikkeling en behoorlijke opleiding voor het hooger onderwijs, aan de toenmalige Akademie te *Franeker*, in den jare 1803, zijne studiën met een gelukkig gevolg volbragt, en is hij, na aan het einde des gemelden jaars, bij de Klassis van *Sneek*, onder het getal der Proponenten te zijn opgenomen, reeds op den 13 Mei 1804, als Herder en Leeraar onder ons bevestigd. Driemaal was zijn Eerw. gehuwd geweest, doch het verlies zijner eerste Gade, Mejufvrouw OKJE WAALKENS, geboortig van *Emden* in *Oost-Friesland*, waar aan hij den 21 Sept. 1806, was verbonden, had hij reeds ruim een jaar daarna te betreuren; gelijk ook slechts eenige maanden later, dat van het huwelijkspand, het welk zij hem had geschonken. Ook met zijne tweede Gade, Mejufvrouw LAMINA MANTINGH, met welke hij in Sept. 1812 was vereenigd, en uit welken Echt nog vier kinderen, twee Zonen en twee Dochters in leven zijn, mogt hij slechts ruim 8 jaren, de genoegens van een gelukkig huwelijk smaken, zijnde ook deze reeds op den 30 Jan. 1820, door den dood van zijne zij-

zijde weggenomen. — Voorspoediger levenslot viel hem echter, onder het Vaderlijk bestuur des Algoede, nog gedurende de laatste 22 jaren ten deel, daar hij in Mei 1823, op nieuw gehuwd zijnde met Mevrouw de Weduwe PAULINA SCHOT, geb. TELTING, het voorregt gehad heeft, hoezeer ook een Dochtertje, uit dit huwelijk geboren, weder binnen een jaar, aan het minnend ouderen harte werd ontrukt, nogtans in haar tot aan zijnen dood toe, eene getrouwe Levensgezellin te behouden, en zich in haar bezit, gelijk mede in dat van zijne en hare beide voorkinderen, gelukkig te gevoelen.

Met een gevoel van dankbare erkentenis, jegens de diep bedrukte Weduwe, in wier regtmatige rouw wij welmeenend deelen, achten wij ons nog verpligt te vermelden, dat haar Ed., door belangstelling in het welzijn van onze aanzienlijke en talrijke Gemeente daartoe gedrongen, besloten heeft, van hare regten en voorregten, als Predikants-Weduwe alhier, niet langer gebruik te maken, dan tot de maand Julij des volgenden jaars; zullende de predikdienst zoo lang, door de Predikanten van den Franeker Ring, worden waargenomen, en onze Kerkeraad zorg dragen, dat tegen den gemelden tijd, de hier bestaande vakature weder kan worden vervuld. Möge het werk der beroeping, onder de leiding van den Heer der Gemeente, naar wensch gelukken, en een waardig opvolger eens de plaats van hem bekleeden, wiens nagedachtenis ons steeds dierbaar zal blijven!

IJTENS, den 23 Nov. 1845. De Hervormde Floreenpligtigen van de dorpen *IJtens* en *Hennaard*, vergaderde onder toezigt van de Consulenten dezer Gemeente, de Wel Eerw. Heeren

A. J. HINGST, Pred. te *Oosterend* en G. FLIERINGA, Pred. te *Wommels* en *Hydaard*, in de Kerk te *IJtens*, ter stemming van eenen Predikant, op den 31 Oct. 1845, en werd door hen benoemd tot Predikant in onze vakante Gemeente, de Wel Eerw. Heer J. W. HOEKSTRA, Pred. te *Lollum*. Dit beroep werd vervolgens kerkelijk gemaakt. De Beroepene heeft, na eenige dagen, hetzelve aangenomen, en wordt alzoo, na kerkelijke en koninklijke approbatiën verkregen te hebben, eerlang in deze betrekking, in ons midden verwacht.

GAAST EN FERWOUDE staat vakant te worden. Zie Nov. 1845.

SNEEK.

IJLST staat vakant te worden. Zie Oct. 1845.

WARNS. Zie Oct. 1845.

WORKUM vakant. Zie Nov. 1845.

DOKKUM.

ZWAAG-WESTEINDE vakant. Zie Nov. 1845.

HEERENVEEN.

NIJEHASKE EN HASKERDIJKEN, den 12 Dec. 1845. De Leeraar dezer gecombineerde Gemeente, de Wel Eerw. Heer T. PYTTERSEN, ontving in deze week eene beroeping naar de Gemeente te *Roordahuizum*, en heeft dezelve in beraad genomen.

OOSTERWOLDE EN EOCHTELO. Zie Nov. 1845.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

DEVENTER, den 16den Nov. Heden werd de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. METZLAR, van

Norg

Norg tot deze Gemeente overgekomen, door zijnen Ambtgenoot, H. J. VAN RIJNDORP, bevestigd, met eene Leerrede over *Eph.* IV : 11 en 12. *En dezelve heeft gegeven sommigen tot Apostelen enz.*, — *tot opbouwing des ligchaams van Christus.* Des avonds aanvaardde de Bevestigde zijne bediening met 3 *Joh.* vs. 15*a*.

ALMELO vakant. Zie Oct. 1845.

BORNE vakant. Zie Nov. 1845.

KAMPEN.

ZWARTSLUIS, 1 Dec. Onze jongste Leeraar, J. VAN DER WERFF, die onlangs eene beroeping ontving naar de Gemeente van *Aarlanderveen*, heeft, na veertien beraad, bekend gemaakt, die beroeping te zullen opvolgen.

ZALK vakant. Zie Oct. 1844.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

NOORDDIJK, 2 Nov. 1845. De gewone viering van den gedenkdag der gezegende Kerkhervorming, vond heden bij ons in eene dubbele mate belangstelling, daar onze Gemeente tevens bij die gelegenheid haar tweehonderdvijftigjarig bestaan als *Hervormde* Gemeente vierde. Ten jare 1595 toch mogt *Noorddijk* zich in het bezit van haren eersten Hervormden Leeraar verheugen. — Des Zaturdags-avonds werd de feestdag door het statig klokkengelui aangekondigd, hetwelk op den morgen van den feestdag zelven, onder het uitsteken der Nederlandsche vlag van het torengebouw, herhaald werd. De Kerkeraad, vooraf ten huize van den Predikant vergaderd, begaf zich 's voor-

middags te $9\frac{1}{2}$ uur naar het kerkgebouw, terwijl de Gemeente haren lofzang ter eere des bewerkers van haar heil aanhief (*Gez.* II: 1, 3). De Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. BOELES, Kandidaat tot de H. Dienst, die de leiding der morgen-Godsdienstoefening op zich genomen had, beklom intusschen het spreekgestoelte, en bepaalde, naar aanleiding van *Ps.* CXXVI: 3: *De Heer heeft groote dingen aan ons gedaan; dies wij zijn verblijd*, de Gemeente bij *de Kerkhervorming en haar 250 jarig bestaan in deze Gemeente, als een groot werk, door den Heer aan haar gedaan*; terwijl de kerkelijk-geschiedkundige bijzonderheden, de Gemeente betreffende, hoewel in korte trekken geschetst, niet onvermeld bleven.

Des avonds ten 5 ure verzamelde men zich andermaal in het kerkgebouw, om het feest Godsdienstig te besluiten. Nu sprak de Leeraar der Gemeente, de Wel Eerw. Heer P. BOELES, eene rede uit, in welke hij, naar aanleiding van 1 *Cor.* I: 25 aanwees, hoe God in de Hervorming der Kerk treffend getoond had, dat zijne wijsheid alle menschelijke plannen, zijne magt allen menschelijke tegenstand en kracht verre overtreft.

Beide leerredenen werden afgewisseld, en het plegtige der feestviering grootelijks verhoogd, door het *beurtgezang* der Gemeente, waarbij de leden van de beide sinds jaren hier bestaande zanggezelschappen, door hunne deelneming, de van hen gekoesterde verwachting nog overtroffen.

Na het einde der avond-godsdienstoefening werd het feest door het luiden der klokken besloten, en buiten twijfel zal de Gemeente, zoowel als de talrijke van elders opgekomene schare, lang en in zegenend aandenken bewaren de viering eener gebeurtenis, die zij, als Protestantsche en Neder-

land-

landsche Gemeente, op den hoogsten prijs stelt en als het werk der hoogste Liefde, dankbaar vereert.

OOSTWOLD, LEEGE EN HOOGEMEDEN staat vakant te worden. Zie Nov. 1845.

WINSCHOTEN.

WOLDENDORP vakant. Zie Sept. 1845.

OMMELANDEWIJK EN ZIJDWENDING vakant. Zie Nov. 1845.

APPINGADAM.

HEVESKES EN WIEWERD vak. Zie Julij 1844.

HELLUM vakant. Zie Jan. 1845.

SOLWERT EN MARSSUM vak. Zie April 1845.

MIDDELSTUM.

VIERHUIZEN, den 2den Nov. 1845. De dag van heden was voor onze Gemeente eene dubbele feestdag, daar wij het feest der Kerkhervorming herdachten, en tevens de hervorming, welke er in ons inwendig kerkgebouw had plaats gehad; waarbij onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer M. ALTING MEES, onze aandacht bepaalde, volgens aanleiding van *Rom.* XIII: 12*a*: *De nacht is voorbijgegaan, en de dag is nabij gekomen;* om ons aan te toonen: hoe het vóór de Hervorming in de Kerk was, en hoe het tegenwoordig door de Hervorming is, of welke de vruchten zijn, die wij er heden ten dage van genieten.

Reeds sedert geruimen tijd had onze Kerk alhier behoefte aan verbetering; maar met de weinige kerkelijke inkomsten (zijnde het zuiver bedrag jaarlijks 223 Guldens) was zulks niet doenlijk; te meer niet, daar de Kerkvoogden begrepen de Gemeente niet wederom lastig te moeten vallen, daar zij reeds in den jare 1837 tot eene noodzakelijke vertimmering van Kerk en Pastorij de aanzienlijke som (voor onze kleine Gemeente van 350 zielen) van 1000 Gulden vrijwillig had

bijgedragen, en tot eenen nieuwen toren, in de jaren 18$\frac{43}{44}$ gebouwd, 1275 Gulden. Onze Kerk echter vereischte noodzakelijke vertimmering van binnen, hetwelk op nagenoeg 1100 Gulden begroot werd, zoodat Kerkvoogden en Notabelen begrepen, het te moeten bewerkstelligen. Ten dien einde werd er aan het Collegie van Toezigt autorisatie gevraagd, om 600 Gulden te mogen negotiëren; de andere gelden konden gevonden worden uit de vaste kerkelijke inkomsten, sedert eenige jaren ten dien einde reeds spaarzaam gebruikt. Dit verzoek toegestaan zijnde, werd er op den 28 April l.l. met de afbraak begonnen, en hadden wij heden wederom, voor het eerst, het genoegen, om in ons schoon en net kerkgebouw de openbare Godsdienst te kunnen bijwonen, welk gebouw thans doelmatiger is ingerigt en op zuivere eenvoudige schoonheid kan aanspraak maken. — Wij bedanken dan ook door dezen de Kerkvoogden, voor hunnen ijver en zorg, die zij wederom in dezen hebben betoond, en vooral den Administerenden Kerkvoogd, W. L. DIJKHUIS, die in deze vertimmering ook weder getoond heeft, dat er door spaarzaamheid en naauwkeurige administratie, (ook met geringe inkomsten) veel kan gedaan worden, waarvan al de kerkelijke gebouwen getuigen kunnen.

LEENS, 16 Nov. 1845. Op heden werd de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. DOUWES, Jr., van *Zwaag-Westeinde* tot ons overgekomen, in de Heilige dienst alhier bevestigd, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. BOELES, Litt. et Th. Dr. Pred. te *Hornhuizen*, e. a., en Consulent dezer Gemeente, met *Luk.* VI: 40*b*. *Een iegelijk volmaakt discipel zal zijn gelijk zijn meester.* De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot

tekst

tekst nemende 2 *Cor.* III : 18. *Wij allen, met ongedekten aangezigte, de heerlijkheid des Heeren als in eenen spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest.*

Aan Ds. J. DOUWES, Jr., bevestigd Pred. te *Leens*, is Acte van Lidmaatschap der Klassis van *Middelstum* afgegeven.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

BREDA, den 30 Nov. 1845. Met deelneming vernam de Gemeente heden, het afsterven van een' harer vorige Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer R. P. VAN DE KASTEELE, rustend Leeraar der Gemeente van *'s Gravenhage*, op den 25 dezer, aldaar, in 78 jarigen ouderdom, overleden. Van den 11 Sept. 1796 tot den 4 Oct. 1801, besteedde zijn Eerw. de bekwaamheden en gaven, met welke God hem bevoorregt had, met nog jeugdige kracht, ten nutte dezer Gemeente, gelijk zich de oudste Leden derzelve konden herinneren. Onze Leeraren deden hulde aan 's mans gedachtenis, met nuttige aanwending en opwekking. Moge hij zijn ingegaan tot eene betere ruste, dan deze aarde hem geven kon, en eene rijke belooning hebben gevonden bij zijnen Heer!

FIJNAARD EN HEININGEN, den 8 Dec. 1845. Heden ontvingen wij berigt, dat de Wel Eerw. Heer A. VAN HERWAARDEN, Pred. te *Waarden*, onze voor de tweedemaal op zijn Eerw. uitgebragte beroeping, had aangenomen.

HEUSDEN.

UITWIJK. Zie Nov. 1844.

DRENTHE.

ASSEN.

ASSEN. Den 30 Nov. werd Ds. A. H. PAREAU, van *Monnikendam* tot ons overgekomen, alhier bevestigd door onzen Leeraar, Ds. N. H. TATUM ZUBLI, die tot tekst zijner rede had genomen: *Mark.* XVI: 15*m*. *Predikt het Evangelium!* Des avonds deed de Bevestigde zijne intrede, predikende over *Openb.* XXII: 17. *En de Geest en de Bruid zegge: kom!* enz.

NORG vakant. Zie Nov. 1845.

MEPPEL.

KOEKANGE, den 23 Nov. 1845. Nadat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. VAN DER ZWAAG, vanhier beroepen naar *Beetgum* in *Vriesland*, in eene Kerkeraads-Vergadering, door eenen Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Meppel*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer gemeente, van zijne betrekking tot de Klassis van *Meppel*, en tot deze Gemeente was losgemaakt, heeft zijn Wel Eerw. heden van ons afscheid genomen, predikende over *Phil.* I: 3. *Ik danke mijnen God, zoo dikwijls ik uwer gedenke.*

MEPPEL, 30 Nov. 1845. Diep werden wij heden getroffen, daar onze beide Leeraren, ons in de vóór- en namiddag-Godsdienstoefening, het overlijden bekend maakten van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. DERMOUT, S. S. Th. Dr. en Pred. bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente, laatst te *Leiden*, die vóór ruim vijftien jaren, ook

ook onder ons, gedurende twee jaren en vier maanden, het Evangelie verkondigd heeft. De helderheid van zijn verstand, de uitgebreidheid van zijne kennis, de kracht zijner welsprekendheid, zijne vurigheid van geest, zijn nog bij ons in levendig aandenken, zoodat wij zijnen dood als een groot verlies beschouwen, voor de Nederlandsche Hervormde Kerk, en in zonderheid voor de Gemeente van *Leiden*, terwijl wij diep medelijden hebben met zijne bedroefde Weduwe, zijne nog zoo jonge Kinderen en zijne hoogbejaarden Ouders. God zij hun troost, hunne hulpe en hunne ondersteuning!

LIMBURG.

MAASTRICHT, den 30 Nov. 1845. In de voormiddag-Godsdienstoefening van heden, is ons bekend gemaakt, dat een onzer vroegere Leeraren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer REINIER PIETER VAN DE KASTEELE, rustend Pred. der Hervormde Gemeente van *'s Gravenhage*, Oud-Directeur van het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, enz., den 25 dezer, in den ouderdom van 78 jaren overleden was.

Zijn Eerw. was alhier in de Evangeliebediening werkzaam, gedurende de jaren 1793 tot 1796; enkele hoogbejaarden onder ons droegen daarvan nog kennis.

Bij die gelegenheid en naar aanleiding ook van de treffende en onverwachte sterfgevallen, die kortelings te dezer stede plaats vonden, werden wij door onzen Leeraar, Ds. W. LAATSMAN, in gevolge de Profetisch-Apostolische getuigenis, uit

I *Petr.* I : 24, 25*a*, met nadruk gewezen op *de vergankelijkheid en het ijdele van de heerlijkheid des menschen*, en daar tegenover op *het eeuwig blijvende van het woord Gods.*

WAALSCHE KERK.

MIDDELBURG, den 22 Sept. 1845. Onze geliefde Leeraar, Ds. J. J. P. VALETON, door Z. M. den Koning, benoemd tot gewoon Hoogleeraar bij de Faculteit der bespiegelende Wijsbegeerte en Letteren, aan de Hoogeschool te *Groningen*, nam heden avond een plegtig en zegenend afscheid van ons, naar aanleiding van *Hand.* XX : 32*a*. *En nu broeders! ik beveel u Gode!* God zij ook in zijne nieuwe en gewigtige betrekking met hem en stelle hem ook daarin voor velen tot eenen uitgebreiden zegen.

EVANGELISCH-LUTHERSCHE KERK.

HAARLEM, 23 Nov. 1845. Heden hield onze hooggeacht Leeraar H. C. MILLIES, die eene beroeping naar de Gemeente te *Utrecht* ontvangen, en aangenomen heeft, zijne plegtige afscheidsrede voor onze Gemeente, beschouwende, naar aanleiding van *Phil.* I : 3, 6. *Zijne gemeenschap aan het Evangelie, als zijn dank, zijne vreugd en zijn troost.* De groote schaar, voor welke die rede is uitgesproken, en die nog veel grooter zou geweest zijn, als daartoe in het Kerkgebouw ruimte ware geweest, levert een nieuw bewijs op van de algemeen en allezins billijke belangstelling in dezen waardigen Evangeliedienaar.

UTRECHT.

UTRECHT. Zondag 7 December l.l. gedacht plegtiglijk en dankbaar de Gemeente het honderdjarige bezit en gebruik van haar tegenwoordig kerkgebouw, als zijnde in 1745 door haar erlangd; bij vervanging van een vroeger klein en bouwvallig, gestaan hebbende alhier in het zoogenaamde *Stroosteegje*. De feestredenen, bij deze gelegenheid gehouden, werden uitgesproken, des voormiddags, door onzen oudsten Leeraar, Ds. J. BECKER ZIMMERMAN, naar aanleiding van *Exod.* XII: 14*a*: *En gij zult dezen dag hebben ter gedachtenis, en zult denzelven vieren den Heer tot een feest;* en, des avonds; door onzen onlangs van ons vertrokken voormaligen jongsten Leeraar, den Hoog Gel. Heer F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, Th. Dr., thans Hoogleeraar aan het Evang. Luthersch Seminarium te *Amsterdam*, welke ten grondslag zijner rede legde, *Col.* III: 15*b*. *Weest dankbaar.* De gezangen voor deze feestviering waren, op verzoek van den Kerkeraad, vervaardigd door eerstgenoemde, en werden bij de uitvoering door het orgel begeleid, ondersteund en afgewisseld door een volledig blaas-orchest, hetwelk, even als de zeer gelukkig uitgevallen tweestemmige koorzang der kinderen onzer daartoe bekwaamde Wees- en Diakonieschool, van tijd tot tijd de Gemeente vervangende, den luister van beide de Godsdienstoefeningen niet weinig hielp verhoogen. Overigens werden dezelve bijgewoond door eene talrijk opgekomen feestschaar, zoo uit als van buiten de Gemeente, zonder dat eenige wanorde de algemeene blijdschap en stichting van den dag in den weg was.

Acht dagen later, Zondag 14 dezer, hadden daarop de bevestiging en intrede plaats van den nieuw beroepen jongsten Leeraar der Gemeente, Ds.

DS. H. C. MILLIES, tot ons overgekomen van *Haarlem*. Eerstgezegde werd des voormiddags verrigt, door bovengenoemden onzen oudsten Leeraar, predikende daarbij over *Filem*. vs. 20: *Ja, broeder! gun mij, dat ik mij in u verblijde in den Heer; verkwik mijn hart in den Heer;* voorgesteld: 1.) als woord van den Apostel, 2.) als woord der haren nieuwen Leeraar ontvangende Gemeente, 3.) als woord van hem zelven, den ouderen Ambtgenoot. De Bevestigde hield daarop des avonds zijne intreêrede, naar *Filipp*. I: 9—11: *En dit bid ik, dat uwe liefde nog meer en meer rijk worde in allerlei erkentenis en ervarenheid; opdat gij beproeven moget, wat het beste zij, opdat gij louter en zonder aanstoot zijt op den dag van Christus, vervuld met vruchten der geregtigheid, die door Jezus Christus in u geschieden, tot eer en lof van God;* schetsende zakelijk naar deze woorden de bevordering van den Christelijken wasdom, als het doel, hetwelk voornamelijk de Leeraar, bij zijne verbindtenis met de Gemeente, zich hebbe voor te stellen. Beide kerkbeurten waren ook ditmaal wel en talrijk bezocht; terwijl ook nu in de voormiddag-godsdienst een opzettelijk daartoe vervaardigd lied ten nazang, uitdrukkende eenen zegenenden welkomstgroet aan den nieuw ontvangen Leeraar, in de Kerk door vriendelijke tusschenkomst onzer broederen Diakenen werd rondgedeeld, zijnde almede door denzelfden als boven ontworpen, en waarin andermaal, op aandoenlijke wijze, afgewisseld de stemmen zich mengden onzer, bepaaldelijk aan het Godsdienstig onderwijs en de leiding van den jongsten Predikant bij ons toebedeelde wees- en schooljeugd. Hartelijkheid en vriendschap tusschen Bevestiger en Bevestigde kenmerkten bovenal mede de-

dezen nieuwen, schoonen feestdag, en gaven der Gemeente een verblijdend uitzigt, op hetgene zij, zoo voor hare uiterlijke als innerlijke belangen, zich, onder den Goddelijken zegen, van beider voortaan vereenden arbeid schijnt te mogen toezeggen.

Wij meenen te mogen mededeelen, dat de vier bovenvermelde feest- en gelegenheidsredenen ter perse zijn, en eerstdaags, ten voordeele der Gemeente-armen, zullen in het licht komen.

AMSTERDAM, 1845. Door het bedanken van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. J. SCHRÖDER, te *Arnhem*, voor de op hem uigebragte beroeping tot Predikant in deze Gemeente, de door het overlijden van haren oudsten Pred., Ds. G. F. SARTORIUS, veroorzaakte vacature nog blijvende bestaan, is ter vervulling van dezelve, door de generale kerkelijke Vergadering, den 14 Dec. dezes jaars, op nieuw eene nominatie van Predikanten geformeerd, waarop geplaatst zijn de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren:

C. RICKEN, te *Zaandam*. K. N. MEPPEN, te *'s Hage*. P. J. ANDREAE, Th. Dr., te *Zierikzee*. J. A. KRAMER, te *'s Hage*. G. H. G. LAGERS, te *Rotterdam*. J. C. SCHULTZ JACOBI, te *Zutphen*, en J. R. EILERS KOCH, te *Wildervank* en *Veendam*, van welke echter de laatstgemelde, voor de uitnoodiging tot het waarnemen van twee predikbeurten in de vakature bedankt, en daarmede verklaard heeft te verlangen, bij de beroeping niet in aanmerking te komen.

Op den 8 Dec. daaraanvolgende, is uit bovengemelde nominatie, door dezelve generale kerkelijke Vergadering, een tweetal geformeerd, zijnde:

DD. J. A. KRAMER en G. H. G. LAGERS.

Hieruit is terstond daarna beroepen, Ds. G. H. G. LAGERS, Pred. te *Rotterdam*.

KUI-

KUILENBURG, 10 Dec. 1845. Door het beroep en daarop gevolgd vertrek van onzen veel geliefden Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. E. INCKEL, naar de Gemeente te *Leiden*, deze Gemeente vakant geworden zijnde, is door den grooten Kerkeraad alhier, ter vervulling dezer vakature, gemaakt eene nominatie, waarop geplaatst zijn de Eerw. Heeren:

J. B. ROLL, J. A. ENGEL, J. J. H. BANGE, B. F. MATTHES, J. R. EILERS en J. D. SIEGMUND, Jr., allen Proponenten bij het Evangelisch-Luthers Kerkgenootschap in het Koningrijk der Nederlanden, en daaruit heden met bijna eenparige stemmen beroepen, de Eerw. Heer J. A. ENGEL, aan wien de beroepsbrief is toegezonden.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

KERKBORGEN vakant. Zie Febr. 1845.
BONDA vakant. Zie Sept. 1845.
HINTE EN OOSTERHUIZE. Zie Nov. 1845.

KREITS SYNODE DUISBURG.

GARTROP staat vakant te worden. Zie Oct. 1845.
VOÊRDE vakant. Zie Oct. 1845.

KREITS

KREITS SYNODE WEZEL.

BUCHOLZ. Onze beroepen Leeraar, Ds. EHRLICH., werd op den 18. Nov., alhier in zijn ambt ingezegend, door den Super-Intendent en Doctor der Theologie, LOHMANN., uit *Wezel.* De Bevestiger predikte over 2 *Cor.* XII: 14, en de Bevestigde over 1 *Cor.* II: 1—5.

EMMERIK vakant. Zie Oct. 1845.

KREITS SYNODE MEURS.

NIEUW BUDERICH. Zie Oct. 1845.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

BENTHEIM vakan. Zie Dec. 1844.

BELGIE.

In het berigt omtrent *Mechelen*, onder dato 2 Nov. l. l., door den Wel Eerw. Heer A. GOEDKOOP, rustend Predikant te *Gend*, in dit Tijdschrift medegedeeld, is eene onnaauwkeurigheid binnengeslopen, welke wij ons ten pligt rekenen, zoo schielijk mogelijk te herstellen. In genoemd berigt komt voor, dat de bezoldiging van den Pred. THALHEIM, te *Mechelen*, door het Bazeler Genootschap geschiedt. Dit berigt is in zoo verre onnaauwkeurig, dat genoemd Genootschap, niet geheel, maar slechts ten deele daartoe heeft bijgedra-

dragen, en ook andere Geloofsgenooten, met name uit *Noord-Nederland*, *Genève*, *Oost-Vriesland*, *België*, enz., niet geaarzeld hebben, om door ruime giften, eene belangstelling in de Gemeente te *Mechelen*, aan den dag te leggen, welke wij ons gedrongen gevoelen, met dankbaarheid openlijk te vermelden.

V. KONINGSBERGER.
J. A. STOOP.

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAP.

MAASSLUIS, den 9 Nov. 1845. Heden had alhier, in de Groote Kerk der Hervormde Gemeente, het gewone Jaarlijksche Verslag des Bijbelgenootschaps, voor de Afdeeling *Maassluis*, *Maasland* en *Rozenburg*, plaats. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer TH. E. HERMSEN, Pred. te *Maasland*, hield bij die gelegenheid eene opwekkende redevoering, waarbij, naar aanleiding van *Phil.* I:3—5*a*, *de verspreiding van het Evangelie* werd voorgesteld, als *eene bezigheid, onzer belangstelling en behartiging allezins waardig.* — Moge dit zoo gepaste en nadrukkelijke woord niet te vergeefs gesproken zijn, en de gebeden, daarbij tot den Vader der lichten opgezonden, gunstige verhooring vinden!

HEERENVEEN, den 13 Nov. 1845. Heden avond werd in de Kerk der Hervormden alhier, het openbaar verslag van het Bijbelgenootschap, en de opwekkingsrede gedaan, door den Wel Eerw. Heer A. W. KAMP, Pred. in de *Knijpe.* Uit de eigenschappen der ware Christelijke liefde, vol-

gens

gens 1 *Cor.* XIII: 4—8*a*, nam zijn Eerw. aanleiding, om het werk van het Bijbelgenootschap te beschouwen; en wel ten 1en. in welken geest het Bijbelgenootschap moet werkzaam zijn; ten 2en. op hoedanige wijze het verslag van deszelfs werkzaamheden behoort gegeven en aangehoord te worden; ten 3en. hoe men anderen tot hetzelve moet opwekken; en ten 4en. wat men van hetzelve zal mogen verwachten. — Deze redevoering werd met veel genoegen gehoord.

NIEUWENDAM, 13 Nov. 1845. De Afdeeling van het Bijbelgenootschap, *Waterlandsche Dorpen*, hield heden haar tweede openbaar Verslag in de Kerk der Gereformeerde Gemeente te *Nieuwendam*. De Wel Eerw. Heer D. G. VAN DER HORST, Th.Dr. en Pred. alhier, leidde deze Godsdienstige plegtigheid; zijn Wel Eerw. deed naar aanleiding van *Openb.* I: 3*a*, zijne Hoorderen (die vrij talrijk, zoo van hier, als van *Buiksloot* en elders, waren opgekomen) opmerken, dat, zullen velen, zullen de Heidenen kunnen lezen en hooren, dat er dan ook mannen moeten zijn, die hun het woord des levens prediken; dat dan op ons ook de verpligting rust, als belijders van JEZUS, om dat woord des heils hun toe te zenden, en in handen te geven; dat het dan onze pligt is, om het goede zaad, dat in hunne harten door de prediking en het lezen van Gods woord gestrooid is, te bevochtigen, en hen in het goede te versterken. Dit gaf den Leeraar aanleiding om te spreken over Zendeling-, Bijbel- en Tractaat-Genootschap, zoo als dat edel drietal van Genootschappen, (die alle drie in onze Afdeeling opgenomen en begrepen zijn) onderling zamenwerken — elkander helpen tot één en hetzelfde doel, om namelijk ware Godsdienstkennis — deugd en gods-

 vrucht

vrucht te bevorderen en aan te kweeken. Hartelijk en dringend waren de opwekkingen en aansporingen van den Godsdienst-Leeraar, om deel aan zulk een heilrijk en Gode welbehagelijk werk te nemen. Wij hopen dan ook, dat deze Godsdienstoefening velen mag opwekken en aansporen, om onze Afdeeling door hunne bijdrage te ondersteunen, en dus, onder een biddend opzien tot God, met ons mede te werken, tot heil der menschen.

CORRESPONDENTIE.

De inwendige voortreffelijkheid der Christelijke Godsdienst, zal geplaatst worden, gelijk ook: *de pachter van*, enz.

De stukjes: *het eerste morgenlicht*, en, *onder het standbeeld van Prins* WILLEM I, zijn te laat ingekomen, om in deze maand geplaatst te worden, doch wij zullen ze eerlang mededeelen.

BERIGT.

Een Kandidaat tot de Heilige Dienst wenscht geplaatst te worden als Hulpprediker. Men vervoege zich met *vrachtvrije* Brieven, onder L^a. A., bij den Boekhandelaar G. BROUWER, te *Deventer*.

LET-

LETTER-NIEUWS.

De Uitgever G. B. van Goor, te *Gouda*, heeft aan de Inteekenaars verzonden, de 11e Aflevering, waarmede nu het eerste deel compleet is, van de

GESCHIEDENIS
DER
GODSDIENSTEN;

behelzende de oude en hedendaagsche godsdienstige gebruiken, plegtigheden en leerbegrippen *van alle Volkeren der Aarde*, door F. T. B. Clavel, opgehelderd door eene menigte fraaije Staalgravures; met nog één deel is dit Prachtwerk compleet. Prijs 60 Cents per Aflevering.

Hetgeen hij van elke Godsdienst zegt, bevat haren *oorsprong;* hare *monumenten* van allerlei aard, waarin die oorsprong is beschreven; hare theogonische, pneumatogonische en cosmogonische *legenden*, vervat, hetzij in de gewijde Schriften, hetzij in de volksoverlevering; hare *leerstelsels*, *zinnebeelden*, *zedeleer*; hare *Leeraars*, de *plegtigheden*, *gebruiken* en *daden van vroomheid*, die gepaard gaan met de *geboorten*, *huwelijken*, *begrafenissen*; de *kettersche gevoelens* en *gebruiken* bij de volken, die dezelve belijden; hare *geschiedenis*, die der *secten*, welke van haar zijn uitgegaan, hare Martelaars en slagtoffers, haar *invloed op de beschaving*, eindelijk hare *geographie* en *statistiek*.

HUIS-GODSDIENST.

Bij J. H. den Ouden, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is heden uitgekomen en aan H.H. Inteekenaren verzonden, het *dertiende* en *laatste deel* van den Wel Eerw. Heer D. Molenaar, Predikant te *'s Gravenhage*, getiteld: *Praktikale Bijbelbeschouwing.*

Dit werk, hetwelk gedurende dertien jaren bij Nom-

mers elke veertien dagen is uitgekomen, is bestemd, om bij eene gesette dagelijksche Bijbellezing tot een beknopte ophelderinge en praktikale aanwending te gebruiken, ten einde men de H. Schrift meer met vrucht in de Christen huisgezinnen lezen mogt, gelijk hetzelve over den geheelen Bijbel van kapittel tot kapittel gaat.

De prijs van het komplete werk bij inteekening is ƒ 33,80, waarvoor hetzelve bij den uitgever en bij bestelling alom te bekomen is. Afzonderlijke deelen, zoo ver dezelve voorhanden zijn, worden niet dan tegen verhoogden prijs, dat is ƒ 3,90, afgeleverd, ten zij men van het N. Testament, hetwelk met het negende deel begint, en dus in vijf deelen bestaat, begeert te hebben, alsdan betaalt men inteekenprijs, dat is ƒ 2,60 per deel. Zoo ver enkelde nommers voorhanden zijn, zijn die te bekomen voor 15 Cent.

Bij den Boekhandelaar W. Willems, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

HET BEELD

VAN EENE

STILLE IN DEN LANDE,

of trekken uit het leven der Weduwe van J. C. Lavater, door G. Gessner, tweede vermeerderde druk, naar de laatste Hoogduitsche uitgave, met een fraai titelvignet ƒ 1,80, best papier in carton ƒ 2,40.

GODS OPENBARING

EENE DAGELIJKSCHE ONDERWIJZING,

OF CHRISTELIJK HUIS- EN HANDBOEK

voor elken dag des jaars, door voorname Godgeleerden onzer vaderlandsche Kerk, 4 deelen. ƒ 4,80.

DE GEESTELIJKE

WAPENRUSTING,

bevattende eenen pligt en eene belofte voor elken dag van het jaar, met een Morgen- en een Avond-gebed voor elken dag der week. ƒ 0,30.

De

De Boekhandelaar N. J. Mestdagh, te *Vlissingen*, heeft uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

J. R. DE BRUINE, *beschouwing der grootheid van Jezus*, bij het naderen van het Kersfeest, *f* 0,30.

Confraters, welke hiervan voor rekening verlangen, meer dan het gezondene getal, kunnen die ook bekomen bij den Boekhandelaar VAN KESTEREN, te *Amsterdam*, bij wien dezelve voorhanden zijn.

Van des Schrijvers vroeger uitgegevene *Tweetal Leerredenen*, à *f* 0,60, en van W. TERNOOY APEL, *Nagelatene Leerredenen*, à *f* 2,00, zijn nog eenige weinige Exemplaren te bekomen.

Bij den Boekhandelaar G. W. van der Wiel, te *Arnhem*, zullen gedurende het volgende jaar, bij maandelijksche Afleveringen, 12 *Leerredenen* het licht zien, waaronder van de Arnhemsche Predikanten, en de Wel Eerw. Heeren BLOM, te *Dordrecht*, VAN GRONINGEN, te *Ridderkerk*, TER HAAR, te *Amsterdam*, HOOIJER, te *Bommel*, VAN OOSTERZEE en PRINS, te *Rotterdam*. Het twaalftal zal aanvangen met eene Leerrede van den Wel Eerw. Heer J. STÉRBEEIJER, over *Matth.* VI: 25—34.

De inteekening geschiedt bij alle Boekhandelaren des Rijks, à 10 Cents per Aflevering, bij 12 Exemplaren, à *f* 1,00, buiten inteekening elke Leerrede à *f* 0,15.

Bij den Boekhandelaar H. C. Susan, C.Hz., te *'s Gravenhage*, is van de pers gekomen en alom verkrijgbaar gesteld:

De Geloofsbelijdenissen der Christelijke Kerk en harer Secten, door J. L. SCHWARZ. Uit het Hoogduitsch. Prijs *f* 0,30.

Dit werkje bevat eene beschrijving van al de Geloofsformulieren der Gemeenten, die van de eerste eeuw na CHRISTUS geboorte, tot op dezen tijd gesticht zijn.

Onder anderen verdienen de volgende vooral, belangstelling.

De Apostolische Geloofsbelijdenis; de Roomsche Geloofsbelijdenis; de Augsburgsche of Luthersche Geloofsbelijdenis; de Geloofsbelijdenis der Mennonisten of Doopsgezinden; de Geloofsbelijdenis der Kwakers, en *de leer der Jesuiten.*

D. Buddingh, *Mirakelgeloof en Mirakelen in de Nederlanden*, 136 pag., compres gedrukt. *f* 1,00.

Dit werkje bevat de beschrijving van een aantal mirakelen, die van de vroegste tijden af, in de *Nederlanden* hebben plaats gehad.

De Katholieke Kerkhervorming; Tijdschrift, uitgegeven door H. Mauritius Müller, onder medewerking van de Heeren Czerski, Ronge en andere Katholieke Geestelijken. Naar het Hoogduitsch, 1e.—6e. Aflevering. *f* 3,55.

Openlijke Brief eener Christin aan hare Zusters, de Vrouwen en Meisjes van den tegenwoordigen tijd, met een woord ter inleiding van A. Mauritius Müller. *f* 0,10.

Toespraak, bij gelegenheid der kerkelijke Inzegening van het Huwelijk van den Katholieken Priester Czerski, te *Schneidemühl*, door den Evangelischen Predikant dier plaats Gruenemacher. *f* 0,10.

Joh. Ronge, *Brief aan de lagere Geestelijkheid.* *f* 0,15.

BERIGT VAN INTEEKENING

OP EEN WERK, GETITELD:

VOORLEZINGEN

OVER DE

GESCHIEDENIS DER OPVOEDING DES MENSCHDOMS DOOR GOD, TOT OP DE KOMST VAN JEZUS CHRISTUS.

DOOR

P. HOFSTEDE DE GROOT,

Hoogleeraar te *Groningen*.

Voornemens zijnde Voorlezingen over het bovengenoemde onderwerp in druk uit te geven, ten voordee-

deele van inrigtingen, die ter opvoeding des menschdoms dienen, open ik eene inteekening op dezelve, ten einde de grootte der oplage eenigzins te kunnen regelen en misschien eenig meerder voordeel voor deze of die nuttige instellingen er van te verkrijgen.

De inhoud dezer Voorlezingen bestaat in een tafereel van de hoofdgebeurtenissen, welke in de oude wereld ter voorbereiding van de komst des Heeren Jezus Christus hebben plaats gehad. Leidraad is de Bijbelsche geschiedenis, maar zij onderscheiden zich, wat den inhoud betreft, van de voortreffelijke werken van Hess, Muntinghe, Egeling en Kalkar, die desgelijks de Bijbelsche geschiedenis behandelen, in zoo verre, dat zij tevens en nog meer het voor mijn oogmerk belangrijkste opnemen, uit de geschiedenis van de Egyptenaren, Pheniciërs, Babyloniërs, Perzen, Grieken en Romeinen, telkens dáár ter plaatse, waar de Israëlieten met deze volken in aanraking komen. Zij behelzen dus een overzigt van de geschiedenis der beschaving der menschheid vóór de komst van Jezus Christus.

Wat den vorm aangaat, heb ik hoop, niet onverstaanbaar voor het beschaafde Publiek te hebben gesproken, daar de bijval, dien de Voorlezingen bij het hooren erlangden, mij doet besluiten, ze ook nu ter lezing aan te bieden.

Doch wat den inhoud betreft, verwijs ik nader op mijn *Vraagboekje* over hetzelfde onderwerp, ten vorigen jare bij den Drukker dezes uitgegeven, als 't welk door mij in de Voorlezingen naauwkeurig is gevolgd; wat den vorm aangaat op de proeve er van, onder den titel: *De Grieksche wijsbegeerte en bijzonder* SOCRATES, *beschouwd als middelen door God gebruikt ter opvoeding en voorbereiding des menschdoms voor het Christendom*, geplaatst in *Waarheid in Liefde*, 1845, I.

Hoe groot het werk zal worden, is niet juist op te geven. Het zal in vier stukjes, te zamen twee matige boekdeelen uitmakende, met de letter en in den vorm van het Berigt van Inteekening, dat bij alle voorname Boekhandelaren in *Nederland* is verkrijgbaar gesteld, worden uitgegeven, die, tegen 16 Cent het vel berekend, elk omtrent *f* 2,00 zullen kosten. In

allen gevalle zal voor geen der stukjes, ook, zoo het getal der vellen grooter mogt worden, meer dan *f* 2,25 van de inteekenaren worden gevraagd.

Voor welke weldadige einden de opbrengst zal worden besteed, heb ik nog niet vast bepaald. Zoodra mogelijk zal ik echter rekening en verantwoording van die opbrengst en de besteding er van aan het onderzoek van eene daartoe bevoegde Commissie onderwerpen en den uitslag er van aan de daarin belangstellenden bekend maken.

Men teekent in bij den Uitgevr A. L. Scholtens, te *Groningen*, en verder bij alle voorname Boekhandelaren, in *Nederland*.

Groningen, P. HOFSTEDE DE GROOT.
den 8 Nov. 1845.

AAN DE BEMINNAARS DER KERKELIJKE GESCHIEDENIS

wordt berigt, dat de Boekverkooper G. van Peursem, te *Amsterdam*, door aankoop eigenaar geworden zijnde van de *Geschiedenis der Kerk van Christus*, door Jozeph Milner, uit het Engelsch vertaald, door M. J. Chevallier, 10 deelen kompleet, dezelve tot een bepaalden tijd voor *f* 10,50, in plaats van *f* 34,50, zal verkrijgbaar stellen; na de sluiting van dit *aanbod* zal de prijs onverminderd zijn *f* 15,00, afzonderlijke deelen zijn à *f* 1,50 te bekomen, behalve het Ie. Bestellingen hierop, kan men ook bij zijn gewonen Boekverkooper doen.

Tot aanprijzing van dit werk iets te zeggen, zal wel niet noodig zijn, daar deskundigen er dit getuigenis van afleggen, dat wat het werk zelf als ook de vertaling betreft, het niets te wenschen overlaat.

Ook is heden van de pers gekomen:

De *tweede druk* der *Bekeering* van Doctor A. Capadose, Portugeesch Israëliet, uitgegeven door het Genootschap der vrienden van Israël, te *Neufchatel*. Uit het Fransch vertaald, door M. J. Chevallier. *f* 0,90.

GOED-

GOEDKOOP AANBOD.

TER FINALE OPRUIMING,

van de geheele oplage, zijnde er slechts een vijftigtal complete Exemplaren meer voorhanden, zal het alom met lof bekende werk, getiteld:

BIJBELSCH ZAAKWOORDENBOEK,

ter bevordering van regte Bijbelkennis, vrij bewerkt naar het *Biblisch Realwörterbuch* van Prof. J. B. Winer, door J. Corell, in twee deelen gr. 8vo, waarvan de vroegere prijs was ƒ7,50, nog tot 15 Febr. 1846 verkrijgbaar zijn voor den uiterst geringen prijs van ƒ3,75.

Men verzuime dus niet, maar men haaste zich veeleer, om zich een werk aan te schaffen, dat destijds in vele tijdschriften allergunstigst is beoordeeld geworden, en waarvan zich vele H.H. Predikanten met vrucht bedienen. Met 15 Februarij is dit aanbod stellig vervallen

Bestellingen worden aangenomen bij den Uitgever C. Campagne, te *Tiel*, en verder bij alle Boekhandelaren.

Bij de Erven Wed. F. G. Onder de Linden, Bijbeluitgevers en Bijbelbinders te *Amsterdam*, is heden uitgegeven en alom verzonden, de eerste aflevering van:

DE VERBORGENHEDEN

DER

INQUISITIE.

Naar het Fransch van V. de Féréal, met geschiedkundige aanteekeningen en eene inleiding van M. de Cuendias. Met platen. Prijs ƒ0,90.

Dit bijzonder wel geschreven werk is allen beminnaren van onderhoudende en romantische lectuur ten sterksten aan te bevelen, en de Uitgevers vleijen zich, door de uitgave van dit werk het lezend publiek zeer te verpligten.

VOOR LEESGEZELSCHAPPEN.

Bij den Boekhandelaren Johs. van der Hey en Zoon, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en ten vervolge afgeleverd: het *derde* en *laatste* deel van

J. D IJ K,

SOPHIA VAN BERTHOUT,

ERFDOCHTER VAN MECHELEN.

Een verhaal, ontleend aan de Geldersche Geschiedenis, van de jaren 1319 *en* 1320. *f* 2,90.

De drie deelen *compleet*, in gr. 8vo. Met vignet. *f* 8,70.

Van denzelfden *Auteur*, wordt nog met succes gedebiteerd:

DE SLAPENDE IN DEN HAARLEMMERHOUT,

Eene merkwaardigheid uit het bijzonder leven van

KONING WILLEM I der *Nederlanden*,

In gr. 8vo. Met vignet. Prijs *f* 2,90.

Eerstdaags zal door den Boekverkooper J. Oomkens en Zoon, te *Groningen*, worden verzonden: De *eerste Kaart* van het *stel van vier Kaarten*, *voor het onderwijs in de Bijbelsche en Kerkelijke Geschiedenis*, bewerkt onder opzigt van Ds. C. E. van Koetsveld. Onverwachte beletselen hebben de bewerking van deze Kaart vertraagd. Bij deze vertraging winnen echter *de inteekenaren op het geheele stel*, een *afzonderlijk Kaartje* van het *Joodsche land*, op ruimer schaal bewerkt, naar de nieuwste ontdekkingen van Robinson en Smith.

Bij J. M. E. Meijer, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. Willem *de Zwijger*, Prins van *Oranje*. Geschiedkun-

kundig romantisch Verhaal, uit den 80 jarigen oorlog. Naar het Hoogduitsch van R. Heller. Met gelithographeerde titels en vignetten, 3 deelen kompleet. ƒ 8,00.

Aan elk Leesgezelschap durft de Uitgever dit zoo belangrijk werk, in ruime mate aanbevelen, als zijnde een der beste voortbrengselen van letterkunde, die in den laatsten tijd, op Hollandschen bodem zijn overgebragt.

II. *De Barbier van Piershil*, oorspronkelijke Roman, door J. de Vries, Schrijver van *de Eed of Misdaad* en *Wroeging*, enz. Met gelithographeerden titel en vignet. In een deel kompleet. ƒ 2,90.

En debiteert voortdurend met goed succes:

THOMAS THIJRNAU,

door de Schrijfster van *Godwie-Castle* en *St. Roche*; 3 deelen kompleet, gr. 8vo. ƒ 9,80.

Bij C. A. Vieweg, Boekhandelaar te *Nijmegen*, is van de pers gekomen en alom verkrijgbaar gesteld:

GESCHIEDENIS VAN DEN DERTIGJARIGEN OORLOG,

DOOR

JOHANN SPORSCHIL,

uit het Duitsch vertaald, door Dr. J. J. Kerbert, 2 deelen compleet, in gr. 8vo, ƒ 6,50.

Bij denzelfden Uitgever is verschenen en aan de Inteekenaren afgeleverd: De 24ste en laatste aflevering van *Oud-Nederland, in de uit vroegere dagen overgeblevene Burgen en Kasteelen geschetst en afgebeeld*, door Mr. C. P. E Robidé van der Aa.

De titel en inhoud van dit belangrijke werk zullen den Inteekenaren eerlang kosteloos worden afgeleverd. Inmiddels zijn van dit werk nog complete exemplaren tegen inteekeningsprijs, à ƒ 0,90 per aflevering, te bekomen.

Bij

Bij L. Schierbeek, te *Leeuwarden*, is gedrukt en alom te bekomen:

VOOR LEESGEZELSCHAPPEN.

Satirieke, Boertige en Ernstige Schetsen en Fantasiën, door M. H. de Graaff, met vignet. *f* 2,90.

De Vernietigde Vloek. Een verhaal uit den tegenwoordigen tijd, door H. W. Hasselhoff, met vignet. *f* 2,20.

GODSDIENSTIGE LECTUUR.

De Dichterlijke Boeken des Ouden Verbonds, vertaald en opgehelderd ten dienste van beschaafde Christenen, door H. F. T. Fockens, eerste Stuk, bevattende *het Boek Job*. *f* 2,20.

TOT SCHOOLGESCHENK.

Fabelen, Gelijkenissen en Raadsels voor de Jeugd, met acht gekleurde plaatjes. *f* 0,50.

TEN GEBRUIKE BIJ CATECHISATIEN.

Vraagboekje voor het afleggen der Belijdenis in de Christelijke Hervormde Kerk, door Dr. P. A. Korpius. *f* 0,07½.

Kort Overzigt van de Boeken des Bijbels. Een Vraagboekje, ten gebruike bij Catechisatiën met gevorderde Schoolkinderen, door denzelfden. *f* 0,15.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

Be-

INHOUD.

RE-

REGISTER

DER

VOORNAAMSTE ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste maanden des jaars* 1845.

A.

B.

BENT-

REGISTER.

Dijk,

H.

J.

K.

Licht

REGISTER.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

V.

REGISTER.

V.

W.

Z.

REGISTER

DER

VOORNAAMSTE ZAKEN,

voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste maanden des jaars* 1845.

GE-

REGISTER.

RE-

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE-, SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste maanden des jaars* 1845.

En-

HER-

Kerk,

Meern,

Sta-

W.

Wes-